

biblioteca școlarăului

ION

NECULCE

LETOPISETUL ȚĂRII MOLDOVEI

biblioteca școlarului

Ion
NECULCE

LETOPISEȘUL ȚĂRII MOLDOVEI

INTERNAȚIONAL

BUCUREȘTI — CHIȘINĂU

Colecție inițiată și coordonată de Anatol Vidrașcu și Dan Vidrașcu

Concepția grafică a colecției și coperta: Vladimir Zmееv

Pe copertă: *Sf. evanghelist Ioan* (detaliu)

Reproducere din colecția de miniaturi

a Muzeului de Artă al României

Diapozitiv color de Alexandru Comănescu

REFERINȚE ISTORICO-LITERARE:

Mihail Sadoveanu,

Nicolae Iorga, Sextil Pușcariu,

Ștefan Ciobanu, George Călinescu,

Nicolae Cartoian, Șerban Cioculescu,

George Ivașcu, Nicolae Manolescu,

Iorgu Iordan, Nichita Stănescu.

— Ion Neculce —

Editura „Litera Internațională”
O. P. 33; C.P. 63, sector 1, București, România
tel./fax (01) 3303502; e-mail: info@litera.ro

Grupul Editorial „Litera”
str. B. P. Hasdeu, mun. Chișinău, MD-2005, Republica Moldova
tel./fax +(3732) 29 29 32, 29 41 10, fax 29 40 61;
e-mail: litera@litera-publishing.com

Difuzare:

S.C. David D.V.Comprod SRL
O. P. 33; C. P. 63, sector 1, București, România
tel./fax +(01) 3206009

Librăria „Scripta”
str. Ștefan cel Mare 83, mun. Chișinău, MD-2012,
Republica Moldova, tel./fax: +(3732) 221987

Prezenta ediție a apărut în anul 2001 în versiune tipărită
și electronică la Editura „Litera Internațională” și
Grupul Editorial „Litera”.
Toate drepturile rezervate.

Editori: *Anatol și Dan Vidrașcu*
Redactori: *Tudor Palladi, Petru Ghencea*
Tehnoredactare: *Victor Gorbatovschi*

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic din Chișinău
Comanda nr. 20036

CZU 821.1351.-3
N 34

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Neculce, Ion

Letopisețul Țării Moldovei/ Ion Neculce; col. iniț. și coord. Anatol și Dan Vidrașcu; conc. gr. a col. și coperta/ Vladimir Zmeev.— Ch., Litera, B., Litera Int., 2001 (Combinatul Poligrafic). — 416 [p]. — (Bibl. școlarului, serie nouă, nr. 231)

ISBN 973-8358-33-7. — ISBN 9975-74-387-0

821.135.1.-3

ISBN 973-8358-33-7
ISBN 9975-74-387-0

© LITERA INTERNAȚIONAL, 2001
© LITERA, 2001

CUPRINS

<i>Tabel cronologic</i>	5
-------------------------------	---

O SAMĂ DE CUVINTE

LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI

de la Dabija-vodă până la a doua
domnie a lui Constantin Mavrocordat

<i>Predoslovie</i>	10
--------------------------	----

O SAMĂ DE CUVINTE	13
-------------------------	----

LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI

de la Dabija-vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat. 33

Cap. I. Domnia Dabijii-vodă	33
Cap. II. Domnia Ducăi-vodă celū bătrân leat 7174	38
Cap. III. Domnia lui Ilieșu-vodă, ficiorul lui Alexandru-vodă ..	40
Cap. IV. Domnia a doa a Ducăi-vodă celui Bătrân	41
Cap. V. Domnia lui Ștefan Petriceico-vodă	47
Cap. VI. Domnia lui Dumitrașco-vodă Contacozino leat 7182 ..	54
Cap. VII. Domnia lui Anton-vodă Rusăt vleato 7184	60
Cap. VIII. Domnia Ducăi-vodă celui Bătrân a tria în Țara Moldovei	66
Cap. IX. Domnia a doa a lui Petriceico-vodă de la Iași	80
Cap. X. Domnia a doa a lui Dumitrașco-vodă Ca[n]tcozino la velet 7192	81
Cap. XI. Domnia lui Constantin Cantemir-voievoda în anul 7193 iunie 10	89
Cap. XII. Domnia lui Constantin sân Ducăi-vodă celui Bătrân leat 7199 mart 17	111

Cap. XIII.	Domnia lui Ant[i]ohi-vodă sân Cantemir-vodă leat 7204	124
Cap. XIV.	Domnia a doo a lui Constantin Duca-vodă leat 7209 căptembrie 14	144
Cap. XV.	Domnia întâi a lui Mihai Răcoviță-vodă leat 7211 . .	159
Cap. XVI.	Domnia a doa a lui Antiohi-vodă, sân Cantemir, leat 7213	164
Cap. XVII.	Domnia a doa a lui Mihai-vodă la velet 7215	171
Cap. XVIII.	Domnia întâiu a lui Neculaiu-vodă Mavrocordat, feciorul lui Alecsandru Exapărât, vleato 7218	181
Cap. XIX.	Domnia lui Dumitrașco Cantemiru-voievoda în anul 7219	192
Cap. XX.	A doa domnie lui Neculai-voievoda Mavrocordatŭ, fior lui Alexandru-vodă icsaporit, vleat 7220	249
Cap. XXI.	A treia domnie a lui Mihai Racovită-voievoda, vleat 7224	263
Cap. XXII.	Domnia lui Grigore-vodă, nepot de fiu lui Grigorașco-vodă, domnul Muntenescu, strănepot Ghicăi-vodă ce-au fost la noi, văleat 7234	284
Cap. XXIII.	Domnia lui Constantin-vodă, fiul lui Neculai-vodă Mavrocordat, vleato 7241 mai 7	300
Cap. XXIV.	A doa domnie a lui Gligorii Ghica-vodă, văleat 7244 dechemvrie 15	312
Cap. XXV.	A doa domnie a lui Constantin-vodă Neculai, la văleat 7250 octomvrii 1	354
<i>Glosar</i>	362
<i>Referințe istorico-literare</i>	384

TABEL CRONOLOGIC

1672 Conform cercetătorilor de până acum, viitorul cronicar se naște la Prigoreni Mici (actualmente Ion Neculce). La 1732 el însuși mărturisea că avea „șaiszeci de ani“. Vistiernicul Enache Neculce, tatăl său, este originar din Moldova. Părintele acestuia, un meridional, de fel este dintr-o insulă a Arhipelagului Grecesc, poate Hios (după G. Muntean). Unul dintre frații săi, Stamate Hiotu, fusese mare postelnic. Tatăl cronicarului era neam cu Vasile Lupu. A fost „spuden“, studiasse peste hotare. Era om întreprinzător, bogat, cu faimă în epocă. Despre asta vorbește și căsătoria cu o fată înstărită pre nume Catirina, fiica marelui spătar al lui Dabija-vodă, Iordache Cantacuzino, descendent din împărații Bizanțului și a Alexandrei, mezina lui Gavrilaş Mateiaș, om cu știință de carte, cumnatul lui Miron Barnovski, pe timpul căruia devine mare vornic al Țării de Sus la 1628, ca și strănepotul său peste un veac (conform aceluiași Georghe Muntean). Deținea proprietăți în viitoarea Bucovină. O parte din acestea îi vor reveni cronicarului. El le vizita, oprindu-se pe mai multă vreme la Boian, care devenise cea de-a doua lui reședință. Localitatea se considera averea familiei din secolul al XIV-lea. Ea a fost păstrată până la 1845. Cât despre maică-sa, căreia i se spunea „muta“, și vede că era o fire foarte plecată. Fiul ei în epocă era cunoscut ca „Ioniță marele spătar, feciorul Mutei den vița și sămânța Cantacuzineștilor“, vorba lui Radu Greceanu.

1677–1678 La Târgu Ocna (unde era cămăraș) tatăl cronicarului este ucis de către niște bande poloneze. Maică-sa peste o vreme se mărită cu Enache Grămăticul. Imposibil de a se înțelege cu noul tată, trece în grija bunicii Alexandra, de la care pare-se o fi putut să audă cea mai însemnată parte a celor O samă de cuvinte. Tot de la ea o fi aflând viitorul cronicar și istorisirile referitoare la viața lui Ștefan cel Mare și a lui Petru Rareș, istorisiri dăinuind pe atunci prin

Moldova de Sus (apoi devenită Bucovina), meleaș unde Iordăchioaia își petrecuse copilăria și tinerețea. Oricum, ea îi servise cronicarului dacă nu drept unica sursă, atunci una dintre cele de bază. Însăși situația, starea ei socială contribuiseră ca Iordăchioaia să știe multe lucruri din epocă și din timpurile anterioare. Unde mai pui că un străbun de-al ei fusese portar de Suceava la 1528. Prin alții era neam cu familia lui Ieremia și Petru Movilă. Apoi tatăl și bunicul ei fuseseră dieci, fapt care îi obliga să știe multe. În afară de aceasta Alexandra deținea cunoștințe, avea legături mari în societatea de atunci, de vreme ce viața de văduvă de mai bine de un sfert de veac o pusese într-un contact viu cu lumea. După cum consideră unii, darul de povestitor, ca și cel al scrisului, al lui Ion Neculce cum-necum dar i-a fost inspirat cumva tot de către ea.

- 1686 Polonezii dau foc conacului familiei cronicarului din Prigoreni (Târgul Frumoș — Iași). Enache Grămăticul este omorât de către un podgheaz polonez. După aceasta bunica și mamă-sa, împreună cu copiii (două fete), se refugiază în Țara Românească, la stolnicul Constantin Cantacuzino. Or, ea, fiind fiica vistiernicului Iordache, care la rândul său era frate cu stolnicul și cu Șerban Cantacuzino voievodul, nu putea să fie refuzată. Aici vor sta patru ani. Tot aici viitorul cronicar probabil va fi învățat carte. Deoarece la 1711 convorbise cu Petru cel Mare la Iași. Aici se stinge din viață și Iordăchioaia. Limbile pe care le știa la această dată sunt, se vede, polonă, rusă, ucraineană.
- 1691 Revine în Moldova. Capătă slujba de postelnic. În 1693 asistă la nunta lui Constantin Duca căsătorit cu Maria Brâncoveanu. De remarcat că în această epocă a fost și staroste de Cernăuți.
- 1700 Însoțește, în calitate de vătaf de aprozi, pe Antioh Cantemir la Camenița, în Polonia. În acel timp împarte averea moștenită de la părinți cu surorile sale. Se căsătorește cu Maria, fiica Bivhatmanului Lupu Bogdan și nepoată de soră a lui Dimitrie Cantemir, cu care se înrudește.
- 1705 Se află o vreme la Constantinopol. Aici este de față când o seamă de boieri îl pârau pe Mihai Racoviță, domnitorul mazilit, otomanilor, fapt care îi va aduce neplăceri când acesta va veni a doua oară la domnie.
- 1707 Devenit rudă cu Antioh Cantemir prin căsătorie, se bucură de încrederea acestuia. Când Antioh merge spre a întări cetatea Tighina,

Neculce, împreună cu încă doi boieri, este caimacamul domnitorului la Iași. Dar domnul este însă mazilit și cronicarul fugе de nevoie în Polonia întru a scăpa de groaza lui Mihai Racoviță care îl socotea implicat printre cei ce-l pârâseră la 1705 la Poartă, de vreme ce era sfetnic și rudă a lui Antioh Cantemir. Patru luni peregrinează în Țara Leșească, apoi se împacă totuși cu noul domnitor, „având, precum zice el însuși, cinste și căutare în zilele Măriei sale“.

1711 În timpul domniei lui Dimitrie Cantemir (1710-1711) ajunge mare spătar și apoi hatman. Asistă la sosirea lui Petru cel Mare la Iași, îl însoțește pe țar în plimbările lui prin oraș. Comandă oștile moldovenești în timpul războiului ruso-turc, iar după confruntările de la Stănilești și de la Prut, împreună cu 23 de boieri, se refugiază în Rusia. Abia în 1713, după doi ani de chinuri, de pribegie, primește învoirea domnitorului să se întoarcă acasă. Dar Neculce, sfătuit spre a nu fi ucis de turci, trece în Polonia, unde așteaptă 7 ani de zile. După repetate tatonări și intervenții la Poartă, de lupte cu vornicul Lupu din țară care-i luase averea Neculce reintră în cele din urmă în Moldova. La 1716 obține un firman de iertare. Însă mașinațiile Lupului fac desigur ca firmanul să se rătăcească, iar cronicarul să mai aștepte încă trei ani de zile pentru a i se da alt firman.

1719 După 9 ani de străinie, 2 ani la Moscu, 7 în Țara Leșească, revine în țară în timpul domniei lui Mihai Racoviță.

1720 În urma unui proces cu văduva vornicului Lupu (el tăiat fiind între timp de către turci) și cu fiul său Iordache, își redobândește toată averea pierdută.

1731 I se încredințează funcția de vornic al Țării de Sus de către Grigore al II-lea Ghica.

1733 Este cel mai probabil an când cronicarul și-a început a scrie Letopisețul Țării Moldovei. Despre aceasta ne confirmă și Predoslovia cronicii.

1735 Constantin Mavrocordat îl numește staroste de Putna. În același an revine la vornicie. Va fi iar „biv“ de prin 1741, când va fi judecător de divan.

1740 Doi fii al lui Antioh Cantemir ocupă, în timpul războiului ruso-turc, cu ajutorul feldmareșalului rus Munnich, pentru o lună Iași.

- 1741 *Cu un salariu de 50 lei pe lună, este numit în funcția de judecător de divan la Iași.*
- 1743 *Este ultimul an ale cărui evenimente sunt consemnate în cronica lui Ion Neculce.*
- 1745 *Cronicarul semnează la 25 februarie un izvod. Tot ce-i posibil că s-a stins din viață la Prigoreni Mici de lângă Târgu Frumos, de vreme ce la 12 ianuarie 1746 i se împărțea averea.*
- 1959 *La Editura de Stat pentru literatură și artă, în colecția Scriitori români, apare Letopisețul Țării Moldovei. O samă de cuvinte. Text stabilit, glosar, indice și studiu introductiv de Iorgu Iordan.*
- 1980 *Editura Minerva, București, tipărește, în seria Patrimoniul, Letopisețul Țării Moldovei. O samă de cuvinte, ediție îngrijită și glosar de Iorgu Iordan, cu referințe istorico-literare de Andrei Rusu.*
- 1982 *Tot la Minerva, de astă dată într-o ediție îngrijită și cu un studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, reapar Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte.*
- 1997 *La Editura Litera, în colecția Biblioteca Școlarului apar Letopisețul Țării Moldovei. O samă de cuvinte, reeditate în anul 2002 în aceeași colecție, serie nouă.*

O SAMĂ DE CUVINTE

LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI

DE LA DABIJA-VODĂ PÂNĂ LA
A DOUA DOMNIE A LUI
CONSTANTIN MAVROCORDAT

PREDOSLOVIE

Acest pământ al Moldovii n-au fost așezat de demult de oameni, să fie fost trăit într-însul cu pace, ce în câteva rânduri au fost și pustiiu. Deci pentru acee nu să află letopisește scrisă de pământeni vechi. Ce de la o vreme, de la descălecatul lui Dragoș-vodă, târziu s-au apucat Urechi vornicul de au scris istoriile a doi istorici leșești. Și l-au scris până la domnia lui Aron-vodă.

Apoi au mai făcut după Ureche vornicul și un Simion dascal, și un Misail călugărul, și un Evstratie logofătul, și iar l-au scris, cât au scris Ureche vornicul, până la Aron-vodă. Numai aceștie, poate-fi, au fost oameni neînvățați, de n-au citit bine la istorii, că au defăimat pre moldoveni, scriind că sunt din tălhari. Pentru aceasta dară nimene din scrisorile lor, nici cele ce ar fi fost adevărate, audzite sau vădzute a lor, nu le pot oamenii crede.

Iară pre urma acestora s-au apucat dumnealui Miron Costin, vel-logofăt, de au făcut un letopisăștū. Și cât n-au putut istovi Miron logofătul l-au istovit fiiu-său, Nicolai Costin, biv-vel-logofăt, și l-au scris di-nceputul lumii, arătând cine au trăit pre acest pământ, cu mărturii a istorici sreini. Și l-au scris până la Dragoș-vodă, și de la Dragoș-vodă l-au scris di pe izvodul lui Ureche vornicul până la Aron-vodă. Însă mult l-au mai împo-dobit, mai frumos, și Miron logofătul și fiiu-său Nicolai Costin. Iar mai înainte nu să mai găsește scris de Miron sau de fiiu-său Nicolai. Poate-fi, de ar fi și scrise de

Nicolai logofătul, dar or fi poate tănuite, și până acmu la ivală n-au ieșit.

Iară de la Dabije-vodă înainte îndemnatu-s-au și Ion Neculce, biv-vel-vornic de Țara de Sus, a scrie întru pomenirea domnilor. Însă până la Duca-vodă cel bătrân l-au scris di pe nește izvoade ce au aflat la unii și alții și din audzitele celor bătrâni boieri; iară de la Ducă-vodă cel bătrân înainte, până unde s-a vidè, la domnia lui Ion-vodă Mavro-cordat, nici de pre un izvod a nemăru, ce au scris sângur, dintru a sa știință, cât s-au tâmplat de au fost în viața sa. Nu i-au mai trebuit istoric strein, să citească și să scrie, că au fost scrisă în inima sa. Deci vă poftescu, cetitorilor, pre unde ar fi greșit condeiuul meu, să priimiți, să nu gândiți că doară pre voia cuiva sau în pizma cuiva, ce, precum s-au tâmplat, cu adevăr s-au scris. Doar niscaiva veleaturi a anilor de s-or fi greșit, iară celelalte întru adevăr s-au scris.

Mai socotit-au și din letopisățul lui Evstratie logofătul și a lui Simion dascalului și a lui Misail călugărului nește cuvinte câteva, de nu le-au lăsat să nu le scrie, ce le-au scris, măcar că dumnealui Miron logofătul și cu Nicolai fiu-său nu le-au scris, și-i ocărește. Și să cade să-i ocărăscă, unde face că sunt moldovenii din tâlhari. Bine face că-i ocărește și dzice că sunt basne. Iar pentru Dumbrava Roșie, cum că au arat-o Bogdan-vodă cu leșii, Miron logofătul au lăsat de n-au scris. Dar acee dzicū să nu fie basnă. Și pentru neamul Movileștilor, și cum li s-au numit acest nume, dintru Ștefan-vodă cel Bun, Moghila, iar nu-i basnă. Și altele multe n-or fi știut istoricii streini, ca să le pomenească toate. Deci o samă de istorii mai alese și noi nu le-am lăsat să nu le scriem. Însă nu le-am scris la rândul lor, ce s-au pus de o parte, înaintea domniii Dabijii-vodă s-au scris. Ce cine va vrè să le creadă, bine va fi, iar cine nu le va crede, iarăși bine va fi, cine cum îi va fi voia, așa va face. Că mulți istorici streini, de alte țări, nu le știu toate câte să fac într-alt pământu. Tot mai bine știu cei de

locu decât cei streini, însă ce să face în viața lor, iară nu în delungate vremi, iar istoriile celi vechi mai bine le știu istoricii, că le au scrisă, iară nu audzite.

Deci, fraților cetitorilor, cu cât veți îndemna a ceti pre acest letopisățu mai mult, cu atâta veți ști a vă feri de primejdii și veți fi mai învățați a dare răspunsuri la sfaturi ori de taină, ori de oștire, ori de voroave, la domni și la noroadе de cinste.

O SAMĂ DE CUVINTE

O samă de cuvinte ce suntu audzite din om în om, de oameni vechi și bătrâni, și în letopisețu nu sunt scrise, ce s-au scris aice, după domnia lui Ștefăniță-vodă, înaintea domniii Dabijii-vodă. Deci cine va ceti și le va crede, bine va fi, iară cine nu le va crede, iară va fi bine; cine precum îi va fi voia, așa va face.

I. Ștefan-vodă cel Bun, luund domnia Moldovii și viind turcii în dzilele lui să treacă în Moldova la Galați, i-au bătut foarte rău pre turci și au luat și Cetatea Albă și Chilia de la turci. Apoi mai pe urmă iar le-au luat turcii aceste doao cetăți. Și în câteva rânduri s-au bătut Ștefan-vodă cu turcii. Iar când s-au bătut la Războieni, atunce s-au așezat turcii cu Ștefan-vodă. Și le-au dat hotar și olat Bugeacul și au făcut pace. Și turcii apoi au adus tătarî din Crâm și i-au așezat în Bugeac, carii stau și până astăzi, precum au așezat și la Hotin lipcani.

II. Ștefan-vodă cel Bun multe războaie au bătut. Și așa să aude din oameni vechi și bătrâni că, câte războaie au bătut, atâte mănăstiri cu biserici au făcut.

III. Ștefan-vodă cel Bun, când s-au apucat să facă mănăstirea Putna, au tras cu arcul Ștefan-vodă dintr-un vârvu de munte ce este lângă mănăstire. Și unde au agiunsu săgeata, acolo au făcut prestolul în oltariu. Și este mult locu de unde au tras până în mănăstire. Pus-au și pe trii boierenași de au tras, pre vătavul de copii și pre doi copii din casă. Deci unde au cădzut săgeata vătavului de copii au făcut poarta, iar unde au cadzut săgeata unui copil din casă au făcut clopotnița. Iar un copil din casă dzicu să fie întrecut pe Ștefan-vodă și să-i fie cădzut săgeata

într-un delușel ce să cheamă Sion, ce este lângă mănăstire. Și este sămnu un stâlp de piatră. Și dzic să-i fie tăiat capul acolo. Dar întru adevăr nu să știe, numai oamenii așe povestescu. Fost-au și bisericuță¹ de lemnu întru acel delușel și s-au răsipit, fiind de lemnu. Și așe au fost făcut mănăstirea de frumoasă, tot cu aur poleită, zugrăvală mai mult aur decât zugrăvală, și pre dinlăuntru și pre denafară, și acoperită cu plumbu. Și dzic că călugării să fie fost făcut și sfeșnicile cele mari și cele mici și policandru și hora tot prisne de argint, și pe urmă să li fie luat un domnu și să fie făcut alteli de sprije, care le-am apucat și noi. Iar stricându-să un clopot mare la mănăstire și făcând călugării clopotul a doa oară, au pus aceste toate ce scriu mai sus în clopot, ca să fie mai mare.

Lăsat-au Ștefan-vodă cel Bun la mănăstirea Putna, după moartea lui, arcul lui și un păhar, ce vorbi călugării la mănăstire că este de iaspis, ce era în chipul marmurii albe și al farfurii, ca să fie întru pomenire la sfânta mănăstire. Și arcul l-au fost trăgând cu vârtej. Și la vremea lui Constantin Cantemir-vodă, fiind răscoale, au vinit niște căzaci cu leși, cu moldoveni jomiri, vrând ca să jecuiască ce ori găsi în mănăstire. Deci fiind un turnu cu bună tărie, nu putē să jecuiască. Deci au dzis călugărilor să dē turnul, că nu vor lua a mănăstirii nemică. Iar călugării necredzind, nu vrē să dē turnul. Iar acei căzaci cu leși și cu moldoveni îndată au aprinsu mănăstirea, iar călugării, vădzând că aprind mănăstirea, îndată au dat turnul. Atunce, îndată, având puști de apă, acei căzaci, leși și moldoveni au stânsu focul. Deci atunce au jecuit tot din turnu ce au fost a boieri și a neguțitori, iar a mănăstirii n-au luat nemică, fără numai arcul lui Ștefan-vodă. Iar păharul au fost până la a triia domnie a lui Mihai Racoviță-vodă. Și scoțindu-l din turnu un egumen, pre anume Misail Chisiliță, și vrând să să fălească, au băut la masă cu acel păhar a lui Ștefan-vodă, cu niște slugi boierești, ce era zlotași. Și bând mult cu acel păhar, s-au îmbătat și, fiind beți, au stricat un lucru scumpu domnescu și de minune ca acela.

¹ În manuscris (53), bisericece.

IV. Ștefan-vodă cel Bun, bătându-l turcii la Războieni, au mărșu să între în Cetatea Neamțului. Și fiind mumă-sa în cetate, nu l-au lăsat să între și i-au dzis că pasirea în cuibul său nu piere. Ce să să ducă în sus, să strângă oaste, că izdânda va fi a lui. Și așè, pe cuvântul mâne-sa, s-au dus în sus și au strânsu oaste.

Iară împăratul turcescu au vinit cu toată puterea lui la Cetatea Neamțului. Și au suit pușcile deasupra unui munte pre despre Moldova. Și au început a bate Cetatea Neamțului foarte tare. Iar pre acee vreme era un neamțu închis în cetate. Și vădzind că bat cetatea, au dzis păzitorilor să spuie mumei lui Ștefan-vodă să-l sloboadă de la închisoare, din temniță, pre dânsul, că el va mântui cetatea de acel greu. Deci, slobodzin-du-l pre acel neamțu de la închisoare, s-au și apucat acel neamțu de au îndreptat pușcile din cetate asupra turcilor, unde sta acolo în munte, de avè nevoie cetatea. Și au și lovit în gura unii pușci turcești, de au sfărmat-o. Și au început a bate în corturile turcilor, cât și boldul de la cortul împăratului l-au sfărmat. Deci n-au mai putut sta turcii întru acel vârnu de munte, de unde avè cetatea nevoie, ce numai le-au căutat a să da în laturi de la acel locū.

Iară Ștefan-vodă, mergând de la Cetatea Neamțului în sus pre Moldova, au mărșu pe la Voroneț, unde trăiè un părinte sihastru, pre anume Daniil. Și bătând Ștefan-vodă în ușa sihastrului, să-i descuie, au răspunsu sihastrul să aștepte Ștefan-vodă afară până ș-a istovi ruga. Și după ce ș-au istovit sihastrul ruga, l-au chemat în chilie pre Ștefan-vodă. Și s-au ispovedit Ștefan-vodă la dânsul. Și-au întrebat Ștefan-vodă pre sihastru ce va mai face, că nu poate să să mai bată cu turcii: închina-va țara la turci, au ba? Iar sihastrul au dzis să nu o închine, că războiul este a lui, numai, după ce va izbândi, să facă o mănăstire acolo, în numele Sfântului Gheorghie, să fie hramul bisericii. Deci au și purces Ștefan-vodă în sus pe la Cernăuți și pre la Hotin și au strânsu oaste, feliuri de feliuri de oameni. Și au purces în gios. Iar turcii, înțălegând că va să vie Ștefan-

vodă cu oaste în gios, au lăsat și ei Cetatea Neamțului de a o mai bate și au început a fugi spre Dunare. Iar Ștefan-vodă au început a-i goni în urmă și a-i bate, până i-au trecut de Dunăre. Și întorchându-s-înapoi Ștefan-vodă, s-au apucat de au făcut mănăstirea Voronețul. Și au pus hramul bisericii Sfântul Gheorghie.

V. Ștefan-vodă cel Bun, când s-au bătut cu Hroit unгурul, precum dzică unii la Cașen, iar letopisățul scrie că s-au bătut la Șcheie pe Siretiu, au fost cadzut calul cu Ștefan-vodă în războiu. Iară un Purice aprodul i-au dat calul lui. Și nu puté în grabă încăleca Ștefan-vodă, fiind om mică. Și au dzis Purice aprodul: „Doamne, eu mă voi face o moviliță, și vino de te sui pe mine și încalecă“. Și s-au suit pe dânsul Ștefan-vodă și au încălecat pre cal. Și atunci au dzis Ștefan-vodă: „Sărace Purece, de-oi scăpa eu și tu, atunci ți-i schimba numeli din Purice Movilă“. Și au dat Dumnedzeu și au scăpat amândoi. Și l-au și făcut boier, armaș mare, pre Purece. Și dintru acel Pureci aprodul s-au tras neamul Movileștilor, de au agiunsu de au fost și domni dintru acel neam. Dar și aprodzii atunci nu era din oameni proști, cum sunt acum, ce era tot ficiori de boieri. Și portul lor: era îmbrăcați cu șarvanele, cu cabanițe. Așé trebuie și acum să să afle slugi, să slujească stăpânului, și stăpânul să miluiască pre slugă așé.

VI. Când au aședzat pace Ștefan-vodă cel Bun cu leșii, fiind Ion Tăutul logofăt mare, l-au trimis sol la leși. Și au dăruit craiul leșescu Tăutului aceste sate la margine: Câmpul Lungu rusescu, Putila, Răstoaceli, Vijnița, Ispasul, Milie, Vilavce, Carapciul, Zamostie, Vascăuții, Voloca. Toate acestea le-au dăruit craiul leșescu Tăutului logofătului. Și au pus hotar apa Cirimușul, întru o duminică dimineața.

VII. Ștefan-vodă cel Bun, vrând să margă la biserică întru o duminică dimineața, la liturghie, în târgu în Vasluiu, și ieșind în polimari la curțile domnești ce era făcute de dânsul, au audzit un glas mare de om strigând să aducă boii la plug. Și

mirându-să ce om este acela să are duminica, și îndată au trimis în toate părțile, ca să-l găscă pre acel om, să-i aducă la dânsul. Și l-au aflat pre om în sus, pre apa Vasluiului, cale de patru ceasuri, arând la o movilă ce să cheamă acum Movila lui Purcel. Că pe acel om încă îl chema Purcel. Și ducându-l pre acel om la Ștefan-vodă, l-au întrebat Ștefan-vodă: el au strigat așè tare, și pentru ce ară duminica? El au dzis că au strigat el să aducă boii la plug, și ară duminica, că este om sărac, și într-alte dzile n-au vrut frate-său să-i dè plugul, și acum duminica i-au dat. Deci Ștefan-vodă au luat plugul fratelui celui bogat și l-au dat fratelui celui sărac, să fie a lui.

VIII. Ștefan-vodă cel Bun și cu fiul său Bogdan-vodă, de multe ori au avut războaie cu leșii. Și multe robii au făcut în Țara Leșască, cât au pus pe leși în plug de-au și arat cu dâșii, de au sâmnat ghindă, de au făcut dumbrăvi pentru pomenire, ca să nu să mai acolisască de Moldova: Dumbrava Roșie la Botășeni și Dumbrava Roșie la Cotnari și Dumbrava Roșie mai gios de Roman. Și leșii încă nu tăgăduiescu, că scrie și în cronica, în letopisățul lor. Numai mă mier de Miron logofătul, cum au acoperit acest lucru de nu l-au scris. Și așè vorbăscu oamenii, că, când au fost arând cu dâșii, cu leșii, i-au fost împungând cu strămurările, ca pre boi, să tragă. Iar ei să ruga să nu-i împungă, ce să-i bată cu biciușcile, iar când îi bătè cu biciușcile, ei să ruga să-i împungă.

IX. Când au murit Ștefan-vodă cel Bun, au lăsat cuvânt fiului său, lui Bogdan-vodă, să închine țara la turci, iar nu la alte neamuri, căci neamul turcilor sunt mai înțălepti și mai puternici, că el nu o va putè ținè țara cu sabia, ca dânsul.

X. După ce au luat Bogdan-vodă domnia, au și triimis pre Tăutul logofătul sol la turci, când au închinat țara la turci. Și așè vorbăscu oamenii, că l-au pus viziriul de au ședzut înaintea viziriului pre măcat, și n-au fost având mestei la nădragi, că, trăgându-i cibotile, numai cu colțuni au fost încălțat. Și dându-i cahfè, nu știè cum o va bè. Și au început a închina: „Să trăiască

împăratul și viziriul!". Și închinând, au sorbit felegeanul, ca altă băutură.

XI. Când au pus țara întâi domnu pre Petru-vodă Rareș, el nu era acasă, ce să tâmplase cu măjile lui la Gălăți, la pește. Și au triimis boierii și mitropolitul haine scumpe domnești și carătă domnească cu slujitori, unde l-ari întâmpina să-l aducă mai în grabă la scaon, să-l puie domnu. Deci el, întorcându-să de la Gălăți, au fost agiunsu la Docolina, de au mas acolo cu dzece cară, câte cu șase boi carul, pline de pește. Și piste noapte au visat un vis, precum dealul cel di cee parte de Bârlad și dealul cel di-ncoaci era de aur, cu dumbrăvi cu totul. Și tot sălta, giuca și să pleca, să inchina lui Rareș. Și deșteptându-să din somnu dimineața, au spus visul argaților săi, celor ce era la cară. Iar argații au dzis: „Bun vis ai visat, giupâne, că cum om sosi la Iași și la Suceavă, cum om vinde peștile tot“. Și au și îngiugat carăle dimineața, și au purces Petru-vodă înaintea carălor. Și când s-au pogorât în vadul Docolinii, l-au și întâmpinat gloata. Și au început a i să închina și a-l îmbrăca cu haine domnești. Iar el s-au zimbbit a râde și au dzis că „de mult așteptam eu una ca aceasta să vie“. Și când au purces de acolo, argații lui au dzis: „Dar noi ce-om face, doamne, cu carăle cu pestile?“ Iar el au dzis: „Să fie carăle cu pește, cu boi cu tot, a voastre. Și viniți după mine, să vă fac cărți de scuteală, să nu dați nemică în dzilele mele“.

XII. Petru-vodă Rareș, fugând pin târg pin Piatră, și gonindu-l pietrenii, l-au fost agiungând un popă. Și au tras Petru-vodă înapoi în popă cu arcul și l-au lovit cu săgeata în oblâncul șelii. Și i-au dzis: „Întoarce-te, popo, înapoi, nu-ți lăsa liturghia nesfârșită“. Iar după ce au vinit Petru-vodă domnu cu a doa domnie, au scos ochii popii și pietrenilor acelor ce l-au gonit și le-au făcut și blăstăm, afurisanie.

XIII. Petru-vodă Rareș, când era închis în cetatea Ciceului în Țara Ungurească, avè nevoie de nemți și de unguri. Iar fiind doamna lui sirboaică, de neamul Despoților, fată lui Despot

crai, au scris o carte sirbască la împăratul turcescu și la viziriul, cu rugăminte. Și au slobodzit cartea pre o fereastră gios din cetate. Și au învățat pre o slugă a lor, sirbu, ce avè, să să ducă cu cartea la Poartă, la viziriul. Și mergând sluga acea la Poartă, a lui Petru-vodă, au scris viziriul la unguri să-l sloboadă pre Petru-vodă. Și după ce l-au slobodzit, s-au dus la Poartă.

Iară după ce s-au dus Petru-vodă la Poartă, așe vorbăscu oamenii, că au grăit viziriul împăratului să-l ierte și să-l puie iar domnu în Moldova. Iar împăratul au răspunsu că-i giurat, până nu va trece cu calul preste dânsul, să nu-l lăsă. Deci viziriul au dzis că-i „prè lesne a plini măria ta giurământul”. Și l-au scos la câmpu și l-au culcat la pământ, învălit într-un harariu, și l-au sărit împăratul de trii ori cu calul. Iar alții dzicu că au ședzut supt un pod, și împăratul au trecut de trii ori pe pod. Deci l-au îmbrăcat cu caftan, să fie iarăși domnu în Moldova. Deci cum au slujit mai pre urmă turcilor, scrie letopisățul.

XIV. Iliș-vodă, ficiorul lui Petru-vodă, după ce s-au turcit, dzic să fie rămas o fată creștină după moartea lui. Și au luat-o un grec mare, bogat, vestit la Poartă, anume Scarlat, carele și sulgeria împărătească o ținè el. Și cine s-au născut dintru ace fată, mai gios arată la rândul sau.

XV. Alexandru-vodă Lăpușneanul, fiind domnu, au făcut mănăstirea Slatina. Și așe dzicu oamenii că, trăind un săhastru acolo și fiind un paltin, copaciu mare, unde este acum prestolul în oltariu, vidè acel săhastru spre duminici și spre alte dzile mari multe lumini întru acel paltin la vremea slujbii bisericii. Și i s-au arătat Maica Precistă în vis și i-au dzis să margă la Alexandru-vodă, să-i facă mănăstirea. Și mergând săhastrul la Alexandru-vodă, s-au îndemnat Alexandru-vodă de săhastru de au făcut mănăstirea Slatina întru acel loc, unde au fost paltinul. Și au adus și capul Sfântului Grigorie Bogoslov, de stă până astădzi la sfânta mănăstire la Stalina, ferecat cu argint și cu pietri scumpe.

XVI. Începerea lui Despot-vodă cum au fost de au agiunsu de au fost domnu. El n-au fost rudă lui Despot cel Mare, ce au fost slugă lui Despot. Și murind Despot, precum dzicū unii, la Veneție, iar alții dzicū că au murit la Râm, s-au sfătuit cu cele slugi să dzică că el este nepot lui Despot, și să împartă ei averea a lui Despot, și să-i dè lui toate scrisorili câte au avut Despot cel Mare și puținè din averea lui. Iar ceelaltă avere au împărțit-o celelalte slugi. Și așè, mărturisind cătră venețieni că-i este nepot lui Despot cel Mare, au credzut venețienii că-i este nepot lui Despot. Și n-au luat nemică din averili lui Despot venețienii, ce toate averili lui Despot cel Mare au împărțit-o slugile. Iar Despot ce au dzis că-i este nepot au luat numai scrisorili și hrisovul cel de la Carol, împăratul nemțăscu. Și cu acele scrisori au făcut meșterșug de au agiunsu de au fost domnu, precum scrie letopisățul.

XVII. De la a doa domnie a lui Alexandru-vodă Lăpușneanul au început domnii a să aședza mai cu temei în scaon în Iași. Și când au purces de la Poartă cu a doa domnie, dzicū să-l fie învățat turcii să taie boierii, să-i slăbască. Și pe cuvântul viziriului au tăiat atâta mulțime de boieri. Și au triimis și au ales din curteni de țară, pre Racovițăști și pre Sturdzești și pre Bălșăști și pre alții mulți.

XVIII. Ieremie-vodă au fost pus multă avere la mănăstire la Suceviță, într-un beciu supt curțile domnești. Iară după moartea lui, vinit-au doamna cu ginerii ei din Țara Leșască și au luat acè avere toată, de s-au dus cu dânsa de au făcut oaste în Țara Leșască, și au vinit în Moldova. Care stau tainele și până astăzi deșarte, unde au fost acè avere.

XIX. Când au bătut turcii pre Gașpar-vodă la Țuțora, întrocându-să leșii înapoi, tăiat-au un tătar pre Jolcovschii, hatmanul leșescu, lângă Movilău, precum scrie și letopisățul. Numai tătarul nu l-au știut că este Jolcovschii, hatmanul leșilor. Ce după ce l-au omorât, au găsit ceasornicul, în sân, de aur cu

diiamanturi. Și aflând tătarul că au fost hatmanul leșescu, să fie dzis tătarul acela că nu trebuiește să trăiască omul în lume, dacă nu va avè năroc, și să fie giunghiiat sângur.

XX. Având Radul-vodă o fată din trupul lui, să fie fugit cu o slugă, ieșind pre o fereastră din curțile domnești din cetatea Hârlăului. Și s-au ascunsu în codru. Și au făcut Radul-vodă năvod de oameni și au găsit-o la mijlocul codrului, la o fântână ce să chema Fântâna Cerbului, lângă podul de lut. Deci pre slugă l-au omorât, i-au tăiat capul, iar pre dânsa au dat-o la călugărie, de-au călugărit-o.

XXI. Radul-vodă făcând nuntă cu fiiul său Alexandru-vodă, domnul muntenescu, au luat pre fata lui Scarlat celui bogat de la Țarigrad. Care să pomenește într-alt rând mai sus, că au ținut Scarlat fata lui Ilieș-vodă celui turcit. Și având fata lui Scarlat albață pre un ochiu, n-au avut viață bună cu Alexandru-vodă. Și au trimis Scarlat ferman împărătescu de ș-au luat fata de după Alexandru-vodă, de au dus-o la Țarigrad, și au dat-o după un grammatic, anume Mavrocordat. Și acel Mavrocordat au făcut pre Alexandru Ecsaporitul, și Alexandru Ecsaporitul au făcut pre Nicolai-vodă, și Nicolaie-vodă au făcut pre Constantin-vodă, careli au fost domnu aice la noi în Moldova în anii de la zidirea lumii 7242. Careli să trage de pre strămoașă-sa neam din domnii cei vechi moldovenești.

XXII. Barnovschii-vodă mergând cu multă gloată de aice din țară la Poartă, cu mulți boieri și mazili și curteni, și cu di ceialți mai proști, și preoți și cu călugări, și mergând pe drum și poposind și ședzind la masă, au început a strănuta Barnovschii-vodă des și tare. Iar boierii carii era la masă cu Barnovschii-vodă, după obicei: „Sănătos, doamne, și pre voia mării tale!”. Iar pre urmă, vădzind că tot strănută, un boier să fie dzis: „Viermi, doamne”. Și cum i-au dzis „viermi, doamne”, au și tăcut de strănutat.

XXIII. Când i-au tăiat capul lui Barnovschii-vodă, calul lui au și început a sări, cât n-au mai putut să-l ție comisul în mână. Și scăpându-l din mână, pe loc au cădzut de au murit. Și vădzind

turcii, mult s-au mirat și au dzis: „Nevinovat au fost acest om“. Și au cunoscut pre Barnovschii-vodă turcii, că au fost drept, și s-au căit pentru că l-au tăiat. Și s-au giurat ca să nu mai taie de acum domnu de Moldova. Numai letopisățul de aceasta nu scrie nimic. Iară oamenii așe vorbescu, că au apucat unii dintru alții.

XXIV. Vasilie-vodă, după ce au luat domnia de la Țarigrad, s-au rugat viziriului să lasă țara de bir trii ani, și al triili ană să dè birul țărâi o dată, și pre turci pre carii or avè datorie în țară să-i scoată, să nu supere oamenii. Și i-au făcut pre voie viziriul. Și după ce au vinit el în țară, la scaonul domniii, contăș cu soboli n-au îmbrăcat trii ani, ci numai cu hulpi. Și pe dzi numai o mierțe de pâine să mânca și doi berbeci și o ialoviță la curtea domnească. Cheltuială puțină, mai mult de doi galbeni pe dzi nu ieșie. Și au făcut cărți de slobodzie în toată țara. Și nemică din țară n-au luat până nu s-au plinit trii ani. Numai din desetină și din mortasipii, din goștină și din vamă ce lua să chivernisîe. Iar până în trii ani s-au umplut țara de oameni. Și au scos atunce pre țară fumărit, câte un leu de casă. Și au plinit atunce tustreli birurile de le-au trimis la Poartă. Și încă au rămas și lui Vasilie-vodă o mie de pungi de bani dobândă. Atunce au triimis la Poartă poclon, de au mulțămît împăratului și viziriului și altor turci mari, blane de spinări de soboli pentru bine ce au făcut de au așteptat țara. Care acest dar n-au fost nici de un folos țărâi, că au rămas obicei de dă țara baraiamlâc de atunce încoace în toți anii. De mirat lucru este că au fost domnu strein și nu au fost grabnic la lăcomie.

XXV. Tot atunce, când au vinit Vasilie-vodă în scaon, era niște joimiri moldoveni în Țara Leșască și prăda în multe rânduri țara aceasta a Moldovii. Deci Vasilie-vodă scriè la leși, să poroncească oamenilor săi celor de oaste să nu strice Țara Moldovii. Iară leșii să mântuiè de cătră Vasilie-vodă și dzicè că nu sunt leși, ce sunt moldoveni aceie ce pradă. Ce Vasilie-vodă, vădzind că-i dau acel răspunsu de la leși, au ales și el puținței moldoveni de ai lui și au strigat în lefe oameni de

oaste slujitori și i-au pornit a prăda în Țara Leșască. Deci moldovenii cei din Țara Leșască ce strica și prăda aice în țară, vădzind așe, au vinit toți la Vasilie-vodă de s-au închinat. Și au început și ei a prăda în Țara Leșască. Apoi leșii, văzindu așe, au început să scrie cu bănat la Vasilie-vodă, iar Vasilie-vodă răspundzind: „Ceie ce prăda țara mè aceie pradă și țara voastră”. Și nu au ținut aice pre mult acè gâlceavă, și s-au aședzat cu leșii Vasilie-vodă. Și pre joimirii aceie i-au aședzat la margine slujitori. Numai pre doi, trii, ce era mai căpetenii, neaședzindu-să, i-au omorât. Și apoi s-au făcut bună pace.

XXVI. La domnia lui Vasilie-vodă rămăsese o beizadè a Radului-vodă, tânăr. Și au fost avut Radul-vodă un turcu mare priieten la Poartă. Și să ruga acel turcu viziriului totdeauna pentru acel beizadè a Radului-vodă, să-l facă domnu în Moldova în locul lui Vasilie-vodă. Și poroncind viziriul să-l aducă să-l facă domnu, au dzis că-i prè tânăr, dacă l-au vădzut viziriul. Și au dzis turcului să mai aștepte vreo doi, trii ani, și apoi l-a face domnu la Moldova. Și au trimis pre acel turcu la Moldova viziriul cu o treabă, și să vadă și pre Vasilie-vodă și țara cum este. Iară Vasilie-vodă oblicisă, pentru acel turcu, că-i este nepriietin și-i este stricată domnia despre acel turcu. Și au și răpedzit la Gălați, și i-au ieșit mulțime de slujitori înainte, și la Bârlad, și la Vaslui, și la Scânteie, și la Iași încă și mai mulți slujitori. Și la drum au poroncit și i-au ieșit mulțime de plugari și țară înainte, de-i vidè turcul. Și cum au sosit la gazdă în Iași, cum i-au trimis Vasilie-vodă cinci mii de galbeni de aur. Și apoi, după ce s-au împreonat cu Vasilie-vodă, poronca ce au avut acel turcu îndată au plinit. Și stând la vorbă cu turcul, Vasilie-vodă au spus povestea cum că el știe că i-i domnia stricată despre dânsul. Și i-au mai dăruit și atunce la purces cinci mii de galbeni de aur. Și după ce au purces turcul, pe drum i-au mai trimis și alte cinci mii de galbeni de aur. Iar când au agiunsu turcul la Țarigrad, i-au mai dat alte cinci mii de galbeni de aur, carii s-au făcut preste tot doadzăci de mii de galbeni de aur. Iar după ce au mârso

turcul la viziriul de s-au împreunat, întrebându-l viziriul de Vasilie-vodă, au început turcul a dzice viziriului: „Bine ai nemerit, măria ta, de nu te-ai grăbit să-l mazilești pre acel domnu harnic și de treabă și putincios. Că este mulțime de oameni în țara lui, și de l-ai fi mazilit, s-ar fi făcut mare greșală, că are niște slujitori mulți și țară cu putere mare, și poate s-ar fi hainitū și ar fi vinit și el la o peire. Și acmu el știe că vei măria ta să-l mazilești și să pui domnu pre ficiorul Radului-vodă, și este în grije. Deci de vei socoti măria ta, să faci surgun pre ficiorul Radului-vodă, să audă Vasilie-vodă, și atunce îi va ieși grija“. Deci viziriul îndată au poroncit de l-au făcut surgun, și s-au tâmplat de au murit ficiorul Radului-vodă în surgunie. Și s-au mântuit Vasilie-vodă cu doadzăci de mii de galbeni de aur și au rămas în pace. Așè țin turcii prieteșugul, pentru voia banilor.

XXVII. Vasilie-vodă, aproape de mazilie, au greșit lui Dumnedzeu, că i s-au întunecat mintea spre lăcomie, de au stricat mănăstirea Putna, gândind că va găsi bani, și n-au găsit. Și s-au apucat să o facă de' nou iarăși precum au fost, și nu i-au agiutat Dumnedzeu să o facă. Că au zidit-o numai din temelie din pământ până la ferestri, și i-au luat Dumnedzeu domnia. Că s-au sculat Gheorghie Ștefan logofătul cu oaste asupra lui și l-au scos din domnie. Iar plumbul cu careli au fost acoperită mănăstirea Putna l-au luat căzaccii lui Timuș, a ginerelui Vasilie-vodă, de l-au dus la cetate la Suceavă, de au făcut glonțuri de pușcă, să apere cetatea Sucevii despre Gheorghie Ștefan-vodă. Ce știu că au apărat-o bine, că s-au osândit și Timuș pentru prada și jacurile ce au făcut pe la sfintele mănăstiri. Și ș-au pus și el capul de glonțu, precum scrie letopisățul. Și pre urmă au gătit mănăstirea Putna Gheorghie Ștefan-vodă, după ce au luat domnia, de este zidită precum să vede acmu.

XXVIII. După ce s-au dus Vasilie-vodă la Poartă, l-au închis turcii în Edicula¹. Și-l pârâe domnul muntenescu și domnul

¹ Numele unei vestite închisori — „Cele șapte turnuri“ — din vechiul Constantinopol.

moldovenescu și Racoți, craiul ungurescu, și sta tare asupra lui, să-l omoară împărăția. Și giuruie trii mii de pungi de bani. Iar Vasilie-vodă își pierduse toată nedejdea de viață. Și s-au chemat toate slugile, câte ave prè lângă dânsul, acolo la Edicula și s-au împărțit toată averea lor. Și le-au dzis, de a peri, să fie averea aceea a lor, iar de nu va peri, să i-o de iarăș înapoi. Și-s aștepta numai ceasul, să vie să-l omoară. Iară atunci viziriul au chemat pre toți pașii de era la Poarta împărătească și au sfătuit cu dânșii și li-au spus cum dăruiescu trii mii de pungi de bani, ca să-l omoară pre Vasilie-vodă. Și toți au sfătuit să-l omoară, numai unul dintre dânșii au dzis că mulți bani sunt, dar la o împărăție o leafă nu agiungu bani și nu sunt mulți. Și acest om poate-fi este trebuitoriu, de giuruiescu ei atâte pungi de bani să-l omoară. Că acest om să cunoaște că-i harnic. Și poate să vie o vreme să trebuiască și să slujască împărăției mai mult prețul decât trii mii de pungi de bani, îndzăcit decât giuruiescu ei. Și grăind acel pașe acel cuvânt, au lăsat toți după cuvântul lui. Și l-au iertat împărăția pre Vasiliu-vodă și l-au slobodzit din Edicula. Și după aceea curund era să-l puie domnu. Iar n-au zăbăvit și au murit.

XXIX. Gheorghie Ștefan-vodă, când era boieriu, murindu-i giupâneasa, au rămas văduvoiu. Și tâlnind o giupâneasă săracă, frumoasă, tânără, anume Safta, de neamul Boieștilor, au timpinat-o pe drum mergând cu rădvanul la lași. Și au poprit rădvanul cu sila, și s-au suit fără de voia ei în rădvan, și au întorsu rădvanul înapoi la casa lui. Și pre urmă au priimit și è și s-au cununat cu dânsul, care au agiunsu de au fost și doamnă.

XXX. Gheorghii Ștefan-vodă, când era logofăt mare, au fost ședzind odată în divan cu toiagul în gură. Iar lordachi Cantacuzino cel bătrân, vel-visternic: „Ce dzici în fluier, dumneata, logofete?“ Iar el au răspunsu: „Dzic în fluier, să mi să coboare caprile de la munte, și nu mai vin“. El au răspunsu în pildă, și

alții nu s-au priceput. Că el aștepta oștile ungurești să vie de preste munte.

XXXI. Gheorghie Ștetan-vodă trecând cu oaste ungurească prin Roman, să scoată pre Vasilie-vodă din domnie, iar un bivolar bătrân al lui au ieșit înainte dintr-o cârcimă, fiind bat, în mijlocul târgului. Și au început a râde și a bate în palme și a dzice: „Dragul badii, Ștefan-vodă, mai bine îți șade în domnie decât în boierie. Așe să mi te porți!” Iar Ștefan-vodă l-au întrebat: „Ce ți-i voia, măi?” Iar bivolariul au dzis: „O bute de vin am neguțat și n-am bani să o plătescu, să beu pentru sănătatea mării tali și a oștii mării tali!” Atunce Ștefan-vodă s-au zâmbit a râde și au dzis la șoltuzul: „Pas’ să ți-o plătească”. Și au mârșu de au băut butea cè de vin toată, cu soțiiile lui cu cine au fost, și au plătit șoltuzul butea cè de vin.

XXXII. Gheorghie Ștefan-vodă, după ce au luat pre doamna lui Vasilii-vodă din Suceavă la mâna lui și pre Ștefăniță-vodă, pre fiiul său, l-au însămnat la nas pușintel, și pre doamna au vrut să-și rîdă de dânsa. Ce doamna lui Vasilii-vodă l-au probozit și au început a-l blăstăma și a-l sudui și a-i dzice dulău fară de obraz, cum nu să teme de Dumnedzeu, că i-au fost domnu-său stăpân, și i-au mâncat pita. Și așe i-au dat pace și o au trimis la Buciuiești de au închis-o în curțile lui. Și i-au luat averea și multă spaimă i-au făcut.

XXXIII. Gheorghie Ștefan-vodă, după ce ai prinsu pre Toma vornicul Cantacozino în Suceavă, l-au îmbunat până a aduce pre frate-său Iordachi Cantacozino din Țara Leșască, cu giurământ, de la Cameniță. Și apoi, prindzind pre amândoi frații, i-au închis pre amândoi frații împreună cu doamna lui Vasilii-vodă la Buciuiești. Și acolo multă groază le făcè, și umbra noaptea cu luntrea pre apa Bistriții, de-i spăriè că-i vor răsturna în Bistriță. Și le-au luat tot ce-au avut, și sate, și haine, și odoară, și bucate, și bani gata noadzăci de mii de galbeni de aur ungurești. Și au trimis pre armașul cel mare, pre

Hăbășescul, să-i omoară. Ce Hăbășescul nu s-au grăbit cu moartea. Și au scris în doao rânduri Gheorghie Ștefan-vodă numai să-i omoare, și tot n-au vrut să să grăbească să-i omoare. Iar al triile rând, scriind Gheorghii Ștefan-vodă la armașul Hăbășescul numai să-i omoară, și stând cărțile gata pre masă, întru acel ceas au sosit un căpitan din Țara Muntenească, anume Ușurelul, cu cărți de la Constantin-vodă Băsărabă, domnu nou, poftind cu scrisoare pre Gheorghie Ștefan-vodă să-i sloboadă pre acei doi boieri, să nu-i omoară. Iar de-i va omorî, vor strica prieteșugul, și să fie gata de războiu. Și Gheorghie Ștefan-vodă nu știè nemică de moartea lui Matei-vodă. Că, cum au murit Matei-vodă, au și rădicat domnu pre Constantin-vodă slujitorii și boierii și țara. Întru acel ceas au cădzut cu rugăminte Constantin postelnicul Cantacozino, fratele Tomii vornicului și a lui Iordachi vistiernicului, de au scris Constantin-vodă Băsărabă la Gheorghii Ștefan-vodă, precum s-au pomenit mai sus. Și căpitanul acela, ce-au vinit cu cărțile, întru o dzi și într-o noapte din București au agiunsu în Iași, i-au pus muntenii numai de atunce, Ușurelul. Careli după acee multă milă au avut de la Cantacozinești. Și așè cu această tâmplare i-au iertat Gheorghii Ștefan-vodă pre acești doi boieri și li-au dat moșiile înapoi, iar altă nemică nu le-au dat ce le luasă.

XXXIV. Gheorghii Ștefan-vodă, după ce s-au dus în Țara Ungurească, umblat-au pin multe părți de loc, ca să-i dè oaste, pe la nemți, pe la leși, pe la Moscu, pe la șvedzi. Și au dăruit împăratului moschicescu o cruce ferecată cu aur și cu pietri scumpe de patru sute de pungi de aur de bani, ca să-i dè oaste, să vie în Moldova. Și tot l-au purtat cu voroave și nu i-au mai dat oaste, până ce i s-au tâmplat de au murit acolo la Moscu. Și pe urmă i-au adus oasăle lui în Moldova, în mănăstirea lui la Cașen, de l-au îngropat.

XXXV. Iară pre doamna lui Gheorghii Ștefan-vodă, pe Safta, ce o luasă cu sila, precum s-au scris mai sus, o urăsă Gheorghii

Ștefan-vodă, umblând prin țări streine, și au triimis-o în țară aice, până a nu muri el. Și el ș-au fost luat o slujnică țiiitoare dintru aceli țări streine. Iar doamna Safta au trăit aice în țară cu multă vreme și după moartea lui Gheorghii Ștefan-vodă.

XXXVI. Fost-au luat lordachi Cantacozino și Toma frate-său toate moșiile Ceaureștilor, pentru acè pradă ce le-au făcut Gheorghii Ștefan-vodă, cu dreptate și cu giudecată. Dar mai pre urmă s-au socotit Toma vornicul și cu frate-său lordachi visternicul de voia lor și le-au dat iar la neamurile lui moșiile, la Ceaurești, să le stăpânească. Iară Racovițăștii, nu să știe din ce pricină au fost luat și ei moșii de-a Ceaureștilor atunce și nu le-au mai dat înapoi, care moșii din neamul Racovițăștilor și astăzi le țin de le stăpânescu, satul Roznovul și alteli.

XXXVII. Ghica-vodă, de neamul lui fiind arbănaș, copil ținăr au purces de la casa lui la Țarigrad, să-ș găscă un stăpân să slujască. Și cu dânsul s-au mai luat un copil de turcu, iar sărac, din ostrovul Chiprului¹. Și mergând amândoi dempreună la Țarigrad, multe vorbe bune au vorbit: de vor găsi pită, să să caute unul pre altul. Și au dzis Ghica-vodă: „Tu ești turcu, poți să agiungi să fii om mare, și ce mi-i face pre mine atunce?” Iar turcul au dzis atunce: „De voi fi eu om mare, te voi face de vii fi mai mare în Chipru, giudecătoriu.” Și mergând în Țarigrad, s-au despărțit unul de altul, să-ș caute stăpâni.

Deci copilul cel de turcu au nemerit la un agă, ce era de curtea împărătească. Și au slujit așè din stăpân în stăpân, până au agiunsu de era pașe. Și fiind pașe sărac, avè un priietin musaip împărătescu. Și mergè totdeauna la vorbă la acel musaip împărătescu. Și pre acee vreme să tâmplasă de era

¹ Insula Cipru. Este o greșeală a cronicarului, sau, poate, a copistului, care, lăsându-se ademenit de asemănarea fonetică dintre numele insulei și acela al satului albanez, Küprüli, de unde au pornit în lume cei doi băietani săraci, a crezul că este vorbă de bine cunoscuta insulă din Marea Mediterană. Kogălniceanu a corectat această greșeală în ediția sa, punând „satul Chiupri”, în loc de „ostrovul Chiprului”.

multe zorbale în Țarigrad, de nu să mai putè aședza Poarta. Deci Chiupruliolul au dzis cătră acel priietin musaip de casa împărătească: „De m-ar pune pre mine viziriu, aș potoli eu zorbaleli aceste“. Iar împăratului i să supărasă cu zorbaleli, și să miera ce va face, și întreba sfat și pre unul și pre altul. Și aflând vreme acel musaip împărătescu, au spus împăratului că „este un pașe sărac, și el dzice să-l pui măria ta vizir, că a potoli toate gâlcevile aceste, pre careli îl cheamă Chiupruliolul“. Deci împăratul îndată l-au adus și l-au pus viziriu. Și cum l-au pus viziriu, îndată au și pus și au strigat oastea, și pre de altă parte au început a tăie capetili celor vicleni, până i-au spăriiat, de au aședzat toate zorbaleli. Și au rămas viziriu lăudat la turci, precum s-au vădzut și să vede și până astăzi neamul lui.

Iară Ghica-vodă, intrând în Țarigrad, au nemerit la capi-chihăile moldovenești de au slujit, apoi au vinit la Moldova cu negușitorie, apoi la Vasilie-vodă, lipindu-să de curte, fiind și Vasilie-vodă tot de un neam, arbănaș. Și vrând și Dumne-dzeu, au agiunsu de au fost capichiaie la Țarigrad și vornic mare aici în Moldova. Deci tâmplându-să atunce, la vremea lui Gheorghii Ștefan-vodă, de au fost la Poartă cu alți boieri, viziriul vădzându-l l-au și cunoscut cine este. Iar Ghica-vodă nu-l cunoștè pre viziriul. Deci viziriul Chiupruliolul au și chemat pre haznatariul lui și i-au dzis în taină: „Vedzi cel boieriu bătrân moldovan ce este la Divan? Să-l iei și să-l duci la odaia ta, până s-a rădica Divanul, și apoi să-l aduci la mine în taină cum trebuiește“. Iar Ghica-vodă, după ce îl luasă dintre cei alți boieri, să spăriiasă tare, că nu știè povestea ce este. Și după ce s-au rădicat Divanul și l-au adus la viziriul, l-au îndrebat viziriul ce om este și de unde este, și au dzis: „Cunoști-mă pre mine, au ba?“ Iar Ghica-vodă s-au spus de unde este de locul lui, iar a cunoaște pre viziriul nu-l cunoștè. Atunce viziriul Chiupruliolul s-au spus și au dzis: „Ții minte ce am vorbit când viniim amândoi pre cale?“ și au dzis: „De ai uitat tu, dar eu n-am

uitat, și iată că te voi face domnu în Moldova; numai să taci mâlcom". Iar Ghica-vodă au și mărsu de i-au sărutat mâna și s-au rugat atunce pentru stăpânu-său, să-l lasă să fie domnu, să nu-l mazilească. Iar viziriul au răspuns: „Acum deodată îl las să fie, iar mai pre urmă cuvântul meu gios nu l-oi lăsa, ce te voi face pre tine". Și pre urmă, chemând la Poartă pre Gheorghii Ștefan-vodă, și nevrând Gheorghii Ștefan-vodă să margă, au pus pre Ghica-vodă domnu în Moldova, după cum scrie letopisățul. Așe au fost povestea ieșirii acestor doi oameni, Chiuprului viziriului și Ghicăi-vodă, că unde este voia lui Dumnezeu să biruiescu toate firili omenești.

XXXVIII. Ștefăniță-vodă, ficiorul lui Vasilie-vodă, fiindu domnu tânăr dezmiardat și inimos, de multe ori ieșind cu boierii la primblări, punè de lua frâile din capeteli cailor boierilor și le da chiot cailor, de cădè boierii gios de-ș sfărma capetile, cât să îngrozise boierii a mai merge cu dânsul cu cai buni la primblări.

XXXIX. Ștefăniță-vodă vrând odată să scoată fumărit pe țară câte șase orți de casă, și înainte vreme era obicei de da numai câte un leu de casă, iar Toma vornicul și cu lordachi, frate-său, Cantacozineștii nu-l lăsa să-l scoată mai mult decât un leu și-i dzicè să nu facă obicei nou, că nu-i bine. Iar Ștefăniță-vodă îndată s-au mâniat și au scos hamgeriul și s-au răpedzit să dè într-înșii, și ei au fugit din casă afară. Măcar că acei boieri era greci, dar să punè tare pentru țară și pentru obicei nou să nu să facă, că obiceiiele cele noao fac răsipă țărilor și peire domnilor.

XL. Audzind aceste fapte răle Vasilie-vodă, tată-său, la Țarigrad, nu-i părè bine și-i scriè de multe ori să să lasă. Și de nu ar fi murit, era numai să-l scoată din domnie pre fiul său, să vie el domnu în Moldova, că cunoștè că nu va procopsi fiul său în domnie, Ștefăniță-vodă.

XLI. Era un boier, anume Neculai Milescul Spătariul, de la Vaslui de moșia lui, prè învățat și cărturar, și știè multe limbi: elinește, slovenește, grecește și turcește. Și era mândru și bogat,

și umbla cu povodnici înainte domnești, cu buzdușane și cu paloșe, cu soltare tot sirmă la cai. Și lui Ștefăniță-vodă îi era prè drag, și-l ținè prè bine, și tot la masă îl punè, și să giuca în cărți cu dânsul, și la sfaturi, că era atunce grammatic la dânsul. Iar când au fost odată, nu s-au săturat de bine și de cinstea ce avè la Ștefăniță-vodă, ce au sedzut și au scris niște cărți viclene, și le-au pus într-un bățu sfredelit, și le-au trimis la Constantin-vodă cel Bătrân Bășarabă în Țara Leșască, ca să rădice de acolo cu oști, să vie să scoată pre Ștefăniță-vodă din domnie. Iar Constantin-vodă n-au vrut să apuce de acele lucruri ce-i scriè, ce s-au sculat și au trimis bățul acel sfredelit cu cărți cu tot înapoi la Ștefăniță-vodă, de le-au dat. Deci Ștefăniță-vodă, cum au vădzut bățul cu cărțile, s-au prè mâniet și l-au și adus pre acel Nicolai Milesul înaintea lui, în casa cè mică, și au pus pre calău de i-au tăiat nasul. Scoțând Ștefăniță-vodă în grabă hamgeriul lui din brău, au dat de i-au tăiat calăul nasul. Și n-au vrut să-l lasă pe calău să-i taie nasul cu cuțitul lui de calău, ce cu hamgeriul lui Ștefăniță-vodă i-au tăiat nasul. După aceea, Nicolai Cârnel au fugit în Țara Nemțască și au găsit acolo un doftor, de-i tot slobodzie sângeli din obraz, și-l boție la nas, și așè din dzi în dzi sângele să încheaga, de i-au crescut nasul la locu, de s-au tămăduit. Iar când au vinit aice în țară, la domniia lui Iliieș-vodă, numai de abiè s-au fost cunoscut nasul că-i tăiat. Numai tot n-au ședzut în țară mult, de rușine, ce s-au dus la Moscu, la marelî împărat, la Alexii Mihailovici, la tatăl marelui Petru împărat, carele au vinit la noi aice în Moldova. Și pentru învățătura lui au fost terziman împăratului și învăța și pre fiul împăratului, pre Petru Alexievici, carte. Și era la mare cinste și bogăție. Și l-au trimis împăratul Alexii Mihailovici sol la marelî împărat al chitailor, de au zăbăvit la Chitai vreo doi, trii ani. Și au avut acolo multă cinste și dar de la marelî împărat la chitailor, și multe lucruri de mirat au vădzut la acè împărăție a chitailor. Și i-au dăruit un blid plin de pietri scumpe și un diiamant ca un ou de porumbu. Și întorcându-să pe drum înapoi, s-au tâmplat de au murit împăratul Moscului,

pre anume Alexii Mihailovici, iar senatorii de la Moscu i-au ieșit întru întimpinare, și i-au luat aceli daruri și tot ce au avut, și l-au făcut surgun la Sibir. Și au ședzut câțiva ani surgun la Sibir. Iară mai pre urmă, rădicându-să Petru împărat, fiul lui Alexii Mihailovici, carele au vinit aici în țară, în Moldova, de s-au bătut cu turcii la Prut, la Stănilești, din gios de Huși, în ținutul Fălciului, agiuns-au Cârnu din Sibir cu cărți la dânsul, la împăratul Petru Alexievici, de i-au făcut știre de toate ce-au făcut și cum este surgun.

Atunce Petru Alexievici împărat îndată au chemat senatorii și au întrebat dzicând: „Unde este dascălul meu cel ce m-au învățat carte? Acmu curund să-l aduceți”. Și îndată au răpedzit de olac și l-au adus la Petru Alexievici, împăratul Moscului, în stoliță. Și l-au întrebat ce-au vădzut și ce au pățit, și i-au plătit lucrurile toate acele de la senatori ce-i luasă, până la un cap de ață, și diiamantul cel mare. Și împăratul, după ce l-au vădzut, s-au mirat și l-au dat în haznaoa cè împărătească, iar Cârnu lui i-au dat optdzăci de pungi de bani. Și l-au luat iară în dragoste și în milă și l-au pus iar sfetnic.

Și când au ras barbali, împăratul, a moscalilor, atunce când s-au schimbat portul, atunce sânгур împăratul i-au ras barba cu mâna lui. Și au trăit Cârnu până la a doa domnie a lui Mihai-vodă Racoviță, și atunce au murit. Care mare cinste i-au făcut împăratul la moartea lui și mare părere de rău au avut după dânsul, că era trebuitoriu la aceli vremi.

Rămas-au acelui Cârnu ficiori și nepoți, și au agiunsu unii de au fost polcovnici spre slujba oștirii. Că să însurasă el acolo, de luasă moscală. Și s-au mai dus după dânsul de aice din Moldova trii nepoți de frate, de să aședzase și ei pe lângă unchiu-său. Și aceie avè milă de la împărăție, și acolo au murit.

XLII. Ștefăniță-vodă dzicu unii că pentru vrăjmășia lui și supărarea ce făcè boierilor, atunce la Tighine, la Bender, când s-au bolnăvit, să fie murit de otravă. Dar adevărul nu să știe, că letopisașul nu scrie nemică de acest lucru.

LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI

DE LA DABIJA-VODĂ PÂNĂ LA
A DOUA DOMNIE A LUI
CONSTANTIN MAVROCORDAT

CAP. I

DOMNIA DABIJII-VODĂ

După moartea lui Ștefăniță-vodă, ficiorul lui Vasilie-vodă, în anul 7170, au trimis boierii la Poartă pre Chiriță Drace, cu rugămintele de la boieri și de la țară, pre cine or vrè ei să lè dè domnu de țară. Și le-au ieșit răspunsul de la împărăție să margă boierii toți la Poartă și acolo, pre cine or alege ei, pre voia lor vor face.

După acee mers-au toți boierii la Țarigrad, după poronca viziriului. Și cu dânșii era și Evstratie Dabije vornicul. Și dintre cei boieri mulți carii trăgè nedejdea domniii, numai Toma vornicul și cu frate-său vistiernicul lordachi, Cantacozineștii cei bătrâni, s-au agiunsu cu nepotu-său, cu cupariul Rusăt cel bătrân. Având cupariul trecere și cinste la Poartă, au isprăvit lucrul de domnie pentru Dabije vornicul. Și ieșind boierii înaintea viziriului, să ținè cela di cela să-i aleagă la domnie. Iar Dabije vornicul nemică nu știè, nici în gând nu-i era. Ce cum intrară boierii în casă la viziriul, fiind lucrul tocmit și aședzat cu cupariul, și întrebă viziriul care este Dabije. Și arătându-l boierii, l-au și îmbrăcat cu caftan de domnie. Iar alți boieri ce trăgè nedejde domniii au rămas numai cu nedejdea.

Vinit-au Dabije-vodă în scaonul domnescu în Iași, tuturor cu bucurie de bună părere pentru domnu bun de boieriu de țară. Și era tuturor cu bine. Și nu era nici un boieriu în prepus sau în minciuni la acest domnu, nici țara nu era împresurată cu dările pre acea vreme.

Acest domnu avè obicei, când șidè la masă și vidè niscaiva oameni săraci dvorind prin ogradă, învăța de lua câte doao, trii blide de bucate din masa lui și pâine și vin și le trimite

acelor oameni acolo în ogradă, de mânca acei oameni. Și dzicè cătră boieri: „De mult or fi dvorind ei și or fi flămândzi, neavând de cheltuială“. Și făcè divanuri dese, ca să nu zăbăvască oamenii mult, dacă or vini la lași pentru nevoile lor. Și multe divanuri făcè din amiadzădzi în desară. Care aceli divanuri den amiadzădzi în desară nu cădè toate prè de laudă. Așjidere el bè vin mai mult din oală roșie decât din păhar de cristal, dzicând că-i mai dulce vinul din oală decât din păhar. Și el era de locul lui din ținutul Putnei, și știind elū încă din boierie că au oamenii săraci dobândă bună din vie, din toate cele rele au scornit și el acestu obicei rău de vii: de pogon câte un leu să dè; care să trage și până astădzi.

Având un hiiastu al său, anume Lupașco, făcut de Dabijoaie cu Buhușu, căci Dabijoaie au avutū și alți bărbați mai nainte, păn-a o lua Dabije, făcut-au mare nuntă în curțile domnești cu acel hiiastu al său, cu Lupașco, care acel Lupașco au agiunsu mai pe urmă și spătarū mare în Țara Muntenească și au luat o fată a lui lordache vistiernicul Ca[n]tacoзино. Și încuscrindu-să Dabije-vodă cu lordachi, l-au pus spătarū mare, și n-au spătărit vreme multă ș-au murit lordachi spătarul, care cu multă pofală și cu mare jele despre toți peminteni l-au îngropat înū Bărnovschii, că, măcar că era grec, omū strein, dar era om bun; să punè tare pentru peminteni la domnie.

Într-acea vreme tâmplatu-s-au de avè oștire Turcul cu Neamțul. Și au venit poroncă la Dabije-vodă, de s-au gătit de oaste, de au mărșu la Uivaru, în Țara Nemțască, și au trecut Dunărea pre la Rusova, împreună cu Grigorie, feciorul Ghicăi-vodă, domnul Țării Muntenești. Și împreunându-să cu viziriul, au bătut cetatea Uivariul ș-au dobândit-o de la nemți, și s-au întorsu înapoi cu multă dobândă moldovenii și muntenii, aducând cară încărcate de haine și multe lucruri.

Iară la anul după această oștire, iar au venitū poroncă de la Poartă la Dabije-vodă și la Gligorie-vodă, de s-au gătit de

oștire, de au mârșu în Țara Nemțască la Leva, împreună cu oștile turcești, cu viziriul. Au lăsat viziriul la Leva pe un sarascheru cu oastea turcească și pre un soltan cu treidzaci de mii de tătari și cu domniile acestor țări la cetate la Leva, s-o dobân-dească. Iară viziriul să dusesă la altă cetate, mai înlăuntru, și l-au bătut pe viziriul nemții de la această cetate. Și după ce l-au bătut pe viziriul nemții, s-au dat viziriul cu oastea sa în laturi și-au răpedzit cum mai degrabă să margă și oștile care lăsase la Leva, să margă la viziriul, să-i de agiutoriu. Ce n-au apucat să margă la viziriul, că i-au și lovită nemții și pe-acea oaste de la Leva, de i-au bătut nemții și i-au răsipit. Că li să și supărasă turcilor a mai oști, fiindu vreme de toamnă, pre la Simedru, și trăgându și nedejde ca doru i-or slobodzi să margă pe la casăli lor. Și Dabije-vodă și Gligorii-vodă sfătuisă să fug-în Țara Leșască. Și cum au lovită nemții acolo la Leva, fugându oastea înapoi spre Dunăre, ei au și trecut Dunărea cu oștile lor, fără știrea viziriului, și-au vinit prin Țara Muntenească, iară Stamatie, ce era postelnicu mare la Dabije-vodă, au dzis Dabijăi-vodă: „Să nu fugi, măriia ta, ce să te întorci înapoi la viziriul, că apoi poate să viie din urmă poroncă la țară să te prindză, ce să lași pe Gligorie-vodă să facă el ce știe“. Deci Dabije-vodă s-au întorsu și și-au tocmit lucrul despre viziriul.

Gligorie-vodă, neștiindu nemic de întorsul Dabijăi-vodă, și-au pornit doamna cu toată casa lui de au trecut în Țara Ungurească, iară el au vinit prin Țara Moldovii, ca să afle pe Dabije-vodă în țară. Și au mârșu pân' la Suceavă și neafându-lu pe Dabije-vodă, i s-au răzlețit și oastea sa, ce avè, de dânsul și au rămas numai cu 50 de oameni. Și temându-să să nu sară țara după dânsul să-l prindză, au purces noaptea de la târgul Sucevei spre Botășeni și de-acolo au lovită la Prut la Bogdănești. Și de-acolo au luat asupra Nistrului și-au trecut tocma la Movilău. Și cându au trecut demeneța pe o negură pe lângă Botășeni, i s-au rătăcită un cămăraș a lui, anume Iștoc, c-o

păreche de desagi de galbeni, și cădzindu pre mâna Jorăi, ce era atunci vornicū în Botășeni, au luat banii și l-au triimis pre lștoc la Dabije-vodă și cu banii. Numai păn-a-l triimite, au dispecetluit banii Jora ș-au luat câțiva galbeni ș-au dat samă cătră Dabije-vodă că așè despecetluiuți i-au găsit.

Gligorie-vodă n-au zăbăvitū mult în Țara Leșască ș-au trecut pren Țara Ungurească, de ș-au luat doamna, ș-au trecut cu toată casa lui la Beciu, la împăratul nemțescu, ș-au zăbăvit acolo câțiva ani la Beci.

Dece pe această vreme, audzindu stolnicul Costantin Ca[n]tazono, fratele lui Șerban-vodă, îndată s-au dus și el din Țara Muntenească la Beciu, de au făcut jalobă la împăratul nemțescu pe Gligorie-vodă, precum cându era Gligrie-vodă domnu în Țara Muntenească au închis pe tată-său, pe Costantin postelnicul, la mănăstire la Snagovū și i-au făcut acolo multe cazne, și i-au luat mulți bani, și l-au și omorât. Și el n-au fost vinovatū lui Gligorie-vodă cu nemic. Iară Gligorie-vodă tăgăduie, dzicând că-l năpăstuieste înaintea divanului împărătescu. Iar Costantin stolnicul s-au agiunsu cu o slug-a lui Gligorie-vodă, anume Ionașco Cap-de-ghindă, și l-au scos martur înaintea divanului împărătescu, de au mărturisit cum că l-au omorât stăpănu-său, Gligorie-vodă, fără nici o vină, pe Costantin postelnicul.

Dece Gligorie-vodă, dac-au vădzut că mărturisește așè sluga lui, n-au avut ce mai răspunde, că s-apucasă de cap înaintea divanului că i-i năpaste, ș-au rămas vinovatū ș-au cădzut la-nchisoare și-n mare grijă. Sfătuitu-s-au c-un prietin să-l facă catolic, că într-alt chip n-a putè scăpa de moarte, și așè priimind, ș-au dat și un copil la împăratul, de l-au botedzat și i-au pus și nume copilului Leopold, pe numele împăratului.

Cătatu-ș-au vreme ș-au fugit de la Beci la Veneție, și așè i s-au trăgănat vremea, de au zăbăvit în streinătate 7 ani, păn' s-au făcut pace la turci. Și s-au dus pre taină iar la Țarigrad, și ședè în Țarigrad pre taină, de nu-l știè nime.

Iară boierii muntenești rădicasă cap un domnu în locul lui Gligorie-vodă pe un om prostu, anume Antonie, și-i da nafaca lui pre dzi de cheltuială câte 10 potronici. Iar viziriul au triimis de-au chematū pre acel domnu la Poartă, cu boierii depreună, dzicând să le înnoiască domnia. Și-ndată s-au rădicat pe poronca viziriului cu Antonie-vodă și-au mârșu la Poartă, neștiindu nemic de vinirea lui Gligorie-vodă, că-l ținē viziriul tăinuit.

Dece împreunându-să boierii cu viziriul, rugatu-s-au viziriului să le puie un domnu dintre dânșii, pe care și-ar alege ei, că acel domnu ce-l rădicasă ei este un om prē prostu. Atunce i-au întrebat viziriul pe boieri pentru Gligorie-vodă, unde să află și, de i-ar scie, oare n-ar vini? Iar muntēni i-lū suduiē, că-i omū rău și nice a mai vini de unde fi dus. Dzisule-u viziriul: „Alegeți-vă un domnu dintre voi, pe cine v-a plăcē, și viniți mâne dimineața să vi-l fac“. Iar Gligorie-vodă, după perdeaua viziriului, asculta toate. Ducându-să boieri la gazdă, sfătuitu-s-au și-au ales dintre dânșii pe un frate mai mare a lui Șerban-vodă, anume Drăgiciu. Și cum au purces cu dânsul a doua dzi la Poartă să îmbrace căftan, și-au intrat în casă la viziriul.

Iară viziriul au și scos pe Gligorie-vodă și l-au îmbrăcatū în căftan. Iară boieri muntenești, dacă l-au vădzut, numai ce-au încremenit. Și i-au dat pe toți de grumadzi pe mâna lui Gligorie-vodă. Numai ce-au scăpatū Șerban-vodă dintre dânșii, că, vrând și el să intre în casă la viziriul, după cielalți, un prietin i-au spus în taină că-i Gligorie-vodă în casă la viziriul. Și el n-au mai apucat să spuie celoralalți frați, și-ndat-au fugit și s-au ascunsu. Iar pe Drăghiciu Ca[n]tacozone și pe frate-său Mihaiu și pe frate-său Constantin, care îl pârșă pe Gligorie-vodă la Beci și pe frate-său Mateiu și pe lordachi, i-au luat pe aceștea pre toți de grumadzi, de i-au dus în Țara Muntenească. Dece pe Drăghiciu l-au omorât, iară pe cielalți i-au închis înă curțile

domnești, la simeni. Și-au răpedzitu Gligorie-vodă oamenii săi înainte cu schimi-aga, de au prinsu pe giupâneasa lui Șerban și pe celelalte a celorlalți boieri, de le-au închis la simeni. Și după ce au mărsu în București, Gligorie-vodă îi tot bătè și-i tot căzniè pe acei boieri și pe giupânese.

Care lăsăm acmu povestea lui Gligorie-vodă, de omă scrie mai înainte, cându i-a vini rândul. Și-ncepem iar a Dabijăi-vodă, la rându nostru.

Dabije-vodă, aice în țară domnindu cu pace și cu domnie așezată, cu țară întemeiată, era omă bun și blându, fără nice o răutate. Și neplinindu bine 4 ani a domniei lui, fiindu și om bătrân, au plătit și el datoria cè de opștie, de-au muritū. Și l-au dus cu toată boierimea, cu mare cinste, de l-au îngropat în mănăstirea lui, în Bârnova, carei este de dânsulū isprăvită, iară din temeiul ei au fost-o început-o Barnovschie-vodă, și n-au apucat s-o isprăvască, c-au pierit la Poartă, cum să pomește mai sus.

CAP. II

DOMNIA DUCĂI-VODĂ CELŪ BĂTRÂN LEAT 7174

Duca-vodă era de moșie din Țara Grecească, de la Rumelia, și viindu aice în țară de copil, au slujit la Vasilie-vodă în casă și la alți domni, pân-au agiunsu la boierie mare. Și s-au însurat aice în țară, de-au luat o fată a doamnei Dabijoaiie, anume Nastasia, ce era făcută cu Buhuș, și-au agiunsu de au fostu și visternicu mare în dzilele Dabijăi-vodă. Ce, după ce au murit Dabije-vodă, au mărsu doamna Dabijoaiie în Țarigrad, cu Duca visternicul, ginere-său, având pe Cupăreștii cei bătrâni în Țarigrad, purtători de trebile domniei, la viziriul și la alte căpetenii a Porțai împărătești. Scris-au și Toma vornicul Ca[n]tacoazono la nepoțai lui, la Cupărești, ca să fie nevoitori pentru Duca visternicul. Și așè i-au isprăvitū, de l-au îmbrăcat cu căftan de domnie în Țara Moldovei, în locul Dabijăi-vodă.

Dece viindu în scaonul domniei, în leși, le era tuturor cu bine, fiindu și el din boierii țărâi domnit, cât nu să plângè nime nice de o strâmbătate. Dar numai giumătate de an au domnit, și i-au și vinit mazălia, pentru povestea unei cărți ce au scris el la hanul tătarăscu.

Dzic că atunce să cerca acel hanu să s-încchine la împărăția Moscului și să lipsască de supt împărăția turcului. Și înțelegându la împărăție de povestea aceasta, n-au credzutū, ce au scris viziriul la Duca-vodă aice în țară, să caute numai să adeverească acestu lucru, să-i facă știre.

Și viziriul, din Țarigrad au purces la oaste. Duca-vodă, vrând să ispitească pre hanul, să afle adevăriul pe poronca viziriului, au scris și el la hanul, cum și el este robu și plecat suptu puterea hanului, și altele multe ca aceste. Și mărgând omul Ducăi-vodă pre la Vozăia, la trecătoarea Niprului, l-au prinsu pașea de Vozăia, și fiindu pașea neprietin Ducăi-vodă, i-au și triimăsu cărțile la Țarigrad, la camaicanul. Și camaicanul, neștiindu povestea, îndată au arătat cărțile împărăției. Și împărăția au triimis de l-au mazilit. Și era să-șū puie și capul. Atunce în grab-au pus împăratul pe Iliieș-vodă, ficioriul lui Alexandru, domnu.

Numai nărocul Ducăi-vodă ce au fost de nu ș-au pus capul, că camaicanul au triimis acele cărți a Ducăi-vodă la oaste, la viziriul, de le-au vădzut. Dece viziriul au scris la împărăție cum că Duca-vodă cu poronca lui au scris la hanul, ca să-l ispitească, și nu-i vinovatū. Și așe au scăpat Duca-vodă cu dzile, de n-au pieritū. Iară mazâl tot au rămas, că apucasă împărăția de pusesă pre Iliieșū domnu. Și au domnit Duca-vodă numai șesă luni într-această domnie întâiu.

Și când au vinit mazălia, era ieșit Duca-vodă la primblare cu toată casa și boierii lui pe Prut în sus, la Berehoiești, de-ș lua sama oilorū de avè din boierie. Și acolo, fără nedejde, i-au vinit mazălia, și de acolo luându-l aga împărătescu, cu toată casa lui, de l-au dus la Țarigrad.

CAP. III

DOMNIA LUI ILIEȘŪ-VODĂ,
FICIORUL LUI ALEXANDRU-VODĂ

La acè vreme ce au vinit cărțile Ducăi-vodă la Poartă, care le scrisesă Duca-vodă la hanul și le prinsesă pașea de Vuzâia, precum arată mai sus, s-au tulburatŭ tare împărăția, ș-au întreat împăratul ce domni să află aice la Țarigrad mazâli. Și tâmplându-să de murisă Alexandru-vodă, tatul lui Ilieș-vodă, rămîndu sărac și la mare lipsă și cu datorii multe, de pre cum este obiceiul domnilor mazâli, de rămân săraci după ce să mazâlescu, din blăstăm̃ul cel mult a oamenilor.

Mergè și Ilieș-vodă după oasăle tătâne-său la îngropare, cu multă grijă și frică de datornicii tătâne-său, să nu-l prindză să-l închidză. Și tâmplându-să într-acei ceas de l-au tâmpinat, cu oasele ducându-le la gropniță, un omŭ împărătescu și tâmplându-să la acea întrebare a împăratului de domnii mazâli de Moldova, iar acei omŭ împărătescu, cine-r hi fostu, au dat samă c-au vădzut acmu pe Ilieș mărgându după oasăle tătâne-său. Și așe îndată au răpedzit împăratul un ceauș, de l-au luat de la îngroparea tătâne-său și l-au dusŭ la saraiu, de l-au îmbrăcat cu căftan de domnie, de l-au pus domnu în Moldova în locul Ducăi-vodă, pe cum să pomenește mai sus. Iară păn-a-l îmbrăca cu căftanul, foarte rău să spăriiasă, că nu știè la ce-l duce și la ce. Ce mila dumnedzăiască este mare, de bucură pe om cându nu gândește.

Și după ce au vinit Ilieș-vodă domnu în țară, pre acie vreme era pace. Și acestu domnu era bun țărâi și boierilor, îi avè în cinstè. Numai, fiind născut, crescut în Țarigrad, nu știè limba țărâi, ce grăiè cu tălmaciu la divan. Și multe giudețe a lui, fiindu cu tălmaci, nu să giudeca bine, și câteva ispisoace au ieșit pe urmă rele. Așijdere pe o samă de boieri ce era de casa Ducăi-vodă i-au pus câțiva bani de au dat împrumutare, și pe care boieri îi aflasă c-au fostu sfetnici la rădicarea țărâi asupra tătâne-sau, lui Alexandru-vodă, încă nu le pre căuta cu bine.

Tâmplatu-s-au pre acea vreme de au vinit și un ficiorū a lui Batiște visternicul cu domnia din Țarigrad. Și aflându pe un orheian, anume Bosâe, care au ucis pe tat' său, Batiște visternicul, l-au fost închisū în vartă, fără știrea domniei. Iară după ce au vădzut alții că l-au închisū, pe afar-au început a strâga și a gâlcevi ce poate să fie acest lucru. Dece domnia înțelegând, îndat-au poroncitū de l-au slobodzit și poroncindu să nu să teamă nime de nemic, că acele lucruri toate le-au iertat. Și-ncă au ținut și pe ficiorul lui Batiște de rău. Și țara era împresurată cu dările, că să făcè cheltuiiele mari la visterie, și era și darnicū: bacșișuri da mari, că era om bun. Și așe să pomenește că, după ce s-au mazâlit ș-au trecut Dunărea, n-au fost avându de cheltuială, s-au fostu îndatorindu la boierenași de bani, de au fostu cheltuindu pe drum. Și puțin n-au plinit 3 ani cu domnia și s-au mazâlitū. Și fiindu Duca-vodă domnu mazâl la Poartă, au ieșit domnu al doile rându la velet 7177.

CAP. IV

DOMNIA A DOAA
A DUCĂI-VODĂ CELUI BĂTRÂN

Viindu Duca-vodă cu a dooa domnie în țară, arătă-să la hire mai aspru decât cum era cu domnia dintăiu. Și și începu a zâdi mănăstirea Cetățuia, că era țara plină de oameni și cu hrană și agonisită bună.

Iară în al triile anū a domniei lui, la vleato 7180, rădicatu-s-au Hânceștii cu toți orheienii și lăpușnenii cu oaste asupra lui, pentru urâciunea grecilor ce adusesă prè mulți de la Țarigrad.

Și mai ales pentru Cupărești¹, ce era aice în țară. Dece, viind Hânculū și cu Durac sârdariul aice în leși, cu toate oștili, strâga să prindză pe greci, să-i omoare. Fugit-au toată boierimea care încotro au putut. Iară Duca-vodă, vădzându că s-au rădicat

¹ Familia Rusetestilor, numită așa după întemeietorul ei, care avea rangul de cupar.

atâta țară asupra lui, au ieșit din curtea domnească cu toată casa lui și-au purces în gios pre iaz. Iară Hânțeștii au intrat în curte și prin casăli boierești și neguțitorești, pen târgu, strâgându și jăcuind. Și prinzindu pre greci, pre câți i-au găsită, pe toți i-au omorât.

Duca-vodă au trecut deodată peste Dunăre, și cu o samă de boieri, iară o samă trecusă în Țara Muntenească. Și isprăvindu și Duca-vodă de la Poartă, și și-au luat tătari câți i-au trebuit, de i-au triimis cu Alexandru Buhuș, ce era pe acie vreme sârdariu, de-au lovită pin oastea Hânțeștilor la Iepureni și i-au bătut pe Hânțești și i-au împrăștiat.

Iară tătarai, după ce au bătut pe Hânțești, pe mulți oameni au robită dintr-acele ținuturi și pe mulți din căpetenii, căpitani, hotnogi, prinzându-i, i-au spândzurat și pe unii i-au înțepat. Duca-vodă după ce s-a întorsu de piste Dunăre, iarna era mare atunce. Hânțeștii atunce, nu știm, n-au vrut au n-au îndrăznită să facă vrun rău domnului. Ce pentru doi, trii vinovați au pierit mulți nevinovați, și s-au potolit toți. Numai numele Hânțeștilor au rămas în pomenirea oamenilor de atunce până astăzi.

Iară dup-aceste zarve, cât s-au făcut vară, s-au gătit împărăția turcului și au purces cu oști să vie asupra Țării Leșești, să dobândească vestita cetate Camenița. Și au triimis poroncă la Duca-vodă să-i triimiță chip și starea cetățâi Camenițâi, să vadză ce loc și ce tărie ară avè. Duca-vodă au triimis pe un nemiș din ținutul Hotinului, anume Gligorie Cornescul, ce era foarte meșter de scrisori și de săpături la pietre și la alte lucruri, de au făcut chip cetățâi Camenițâi de ceară, cu toate tocmelele ei dinluntru și denafară. Și o au triimis la împărăție, de o au vădzut, și mult s-au mirat de mărirea ei, ce era din sângură starea locului, cu apă și cu stânci de piatră împregiuriu, minunat locă. Și mai mult aceasta au îndemnată pe împărăție, de au vinit la Cameniță.

Viziriu era atunce Chiopărâliolu. Și nu-i era cu voie să vie împărăția la Cameniță, și-au scris și la Duca-vodă, cât ară putè să puie piedică, arătându că-i prè mare Camenița și n-a putè-o

lua. Dar nemic n-au putut isprăvi. Numai ce s-au pornit împărăția, la Oblucițe sosindu, au găsită podul gata peste Dunăre și au și trecut cu oștile sale. Leșii, neștiindu nemic, nice avându veste, nu să gătisă nemic de oaste.

Duca-vodă gătindu conace și poduri peste toate pâreile cu multă grijă, să nu-i afle împărăția vro pricină, să-șu puie capul. Vinit-au și Gligorie-vodă cu oastea sa, după poronca împărăției, de era de ajutor împreună cu Duca-vodă.

Într-acestu ană făcutu-s-au și o minune mare, arătare la Hotin, într-o mănăstioară mică ce este supt cetate. Au lăcrămat icoana Maicii Precistei, cât să răntuna lacrămile pe chipul icoanei, de le vide toți oamenii. Și pica într-o tepsie ce era pusă supt icoană, de era de mirare a prăvi arătarea și sămnu ca acela, carele au fostu adevărat sămnu de pieire a mulți creștini în Țara Leșască și începătura durerei și stricărei țărâi noastre. Că de atunce din an în ană tot rău și amar de creștini și pustiire au rămas locurile pre acolo.

Trecut-au împărăția Dunărea, și de acolo purceasă pe Prut cu multă oaste și cu multe tunuri grele și mari. Și la un tun pune câte 80 de bivoli. Unele era și mai mici; feluri de feluri de harmate. Și sosându la Țuțora, au șădzut cu toată oastea de au odihnit 8 dzile. Țara era bejănită numai din șleahul oștii, iar în laturi sta toți cineși pe la casăli lor; n-avè nime nice o nevoie, nice la mărșu, nice la întorsu.

Vinit-au în primblare împărăția de la Țuțora în leși și s-au scoborât pe la Nicoriță în Căcaina și s-au suită prin târgul boilor și-au descălecat în câmpu, supt saivan, de la deal de târgul boilor. Și Duca-vodă mergè cu toți boierii pre gios pe lângă împărăție. Și s-au tinsu câteva bucăți de atlazuri și de tăfți pre îmbe părțile de uliță, pe unde mergè împărăția.

Iară dac-au discălecat împăratul supt saivan, Duca-vodă i-au închinat multe daruri: câțiva cai turcești cu podoabe scumpe și leghian cu ibric de argint și alte lucruri scumpe. Și d-ice iar s-au întorsu împăratul la urdie la Țuțora. Și iar după acie au mai vinit împăratul în primblare și s-au suit în deal la mănăstire

la Cetățuie de au vădzut-o și prăvind locul în toate părțile. Și iar s-au întorsu la urdie la Țuțora. Dzac atunce să fie strigat și hoga în clopotniță la Sfete Neculaiu, ș-au stătut beserica pecetluită păn' la vinirea cu domnia lui Antonie-vodă.

Dece boierii atunce, aflându vreme, au jăluit pe Duca-vodă la împărăție foarte tare, mai cu dedinsu Ursachi cel bătrân. Și era atunce să-l mazălească la Țuțora. Numai viziriul au grăit împăratului că nu-i bine să-l mazălească pe cale, ca să nu facă sminteală pentru cele ce trebuiescu să grijască: conace, poduri și de alte ce trebuiescu pentru treaba împărăției păn' la Nistru. Și așe l-au îngăduit împăratul, pecum au dzis viziriul, păn' la Nistru; nu l-au mazilit acolo. Purces-au împărăția de la Țuțora pe Prut în sus, fiindu boierii orânduți de purta grije ce era treaba: pâne, ordzu, iarbă, lemne, țăruși, ialoviță, berbeci, unt, miere și de alte multe ce trebuie la conace.

Acestu împărat era călăreț bun și vânător. Mergè tot pe câmpu cu puținei oameni de curtea lui păn' la conac. Și într-acestu anū era mare bișug în țară de toate, și ducè oamenii la urdie de vindè făr' nice o grije: ialoviță, miere, unt, poame de tot felul, cini de ce avè, de s-umplușă oamenii de bani. Cându au sosit la Nistru, era podul gata peste Nistru, din gios de Hotin, la un sat anume Vârnovița. Și trecându împărăția, iară Duca-vodă sta la capul podului, di cie parte de Nistru, aștepta pentru slujba să-l îmbrace cu căftan. Iar împăratul, avându pe dânsul mărăz și gându să-l mazălească, cum au trecut, au și făcut sâmnu de luară pe Duca-vodă, de l-au dus de l-au închisu la baș-ceauș. Atunce s-au vădzut că-i mazâl. Și i-au scris tot ce-au avut la împărăție, și din pâra lui Ursachi l-au bătut împărăția. Ș-au cheltuit mulți bani, și era să și peie.

Numai, nărocul lui, s-au tâmplat o blană de hulpe de mosc neagră prè bună și scumpă. Ș-acee i-au scos capul, că, ducând-o la viziriul, vizirul au arătat-o împăratului, care s-au mirat și-mpăratul de acea blană. Și atunce au găsit vreme viziriul, fiindu-i prietin, de au grăit: de n-a hi apucat a pieri, să fie mila împărăției să-l ierte. Și atunce împăratul l-au iertat de cap și l-au

dat pe mâna unui agă, de l-au adus prin leșu, de l-au rădicatū cu tot ce-au avut și l-au dus la Țarigrad. În loc de milă și cinste ce aștepta să aibă, ei l-au mazălit.

Leșit-au răspunsu boierilor: pe cine vor alege dintre dânșii să margă să-l îmbrace cu căftan de domnie. Sfătuit-au cu toțâi ș-au ales dintre dânșâi pe Petriceico cluceriul. Și l-au dus la cortul viziriului, neavându el nici un cuget al său să iasă la domnie, l-au îmbrăcat cu căftan de domnie. Apoi și Petriceicovodă, ce l-au ales boierii, vidè-veți la câtă stângere și robie au dus țara cu faptele lui, cum omū scrie pe rându mai gios.

Leșii, neavându grije de vinirea Turcului la Cameniță așè fără veste, nice oaste au gătit împotriva Turcului, nice Camenița au întărit-o cu neșticavai oști, să să sprejânească de turci, că pe acea vreme avè gâlcevi cu șfedzii, nice țara lor nu să bejenisă pen pălănci, neștiind nemic.

Craiul leșescu era atunce Mihail Vișnoveschie și hatman Sobețchie, care pe urmă au fostu și craiu. Sta sateli pe marginea Țării Leșești pline de oameni, și le spunè moldovenii: „Fugiți! fugiți! că vin turcii în țara voastră”. Ei nu credè, sta pe loc. Turcii, cum au trecut Nistrul, cum au început a prăda ș-a robi ș-a da foc, câtu au putut agiunge pen Țara Leșască, fără nice o grijă de leși.

În Cameniță era numai vro 6000 de drăgani, de paza porților, și târgoveții. Și cum au agiunsu turcii supt Cameniță, trei, patru dzile, ș-au bătut din puști, și s-au și închinat cei din cetatea Camenițâi, adevierindu-le turcii milă, dacă să vor închina. Și deschidzând porțile, au intrat turcii ș-au făcut dova în limba lor și vesălie, mare de izbândă, c-au luat cetate ca acie vestită Camenița, așè pre lesne, fără nice o scădere de oști și vârsări de sânge. Așè da din tunuri, cât să cutremura locul. Și au ieșit toți lăcuiitorii Camenițâi pe porți afară, cu tot ce au avut. Și i-au aședzat pe toți pe denafară, pe lângă cetate, să lăcuiască.

Iară Volodioschie, starostele de Cameniță, dac-au vădzut că s-închină cetatea, el au intrat în ierbărie de-au dat foc, de-au arsu și el cu iarba, socotindu mai bine să-ș facă moarte cu mânule sale decât să încap-în mânule păgânilor rob.

Dece turcii, întărindu cetatea cu puști și cu zahara și cu oaste, au așezat și paș, și prădându cât au pututū agiunge oștili turcești în sus prin Țara Leșască, au purces împărăția în gios, iar pe acel șlah ce au vinit, ș-au trecut Dunărea la Oblușița cu mult plen de robi și de dui[u]m.

Iară pe Petriceico-vodă l-au lăsat cu oastea sa, cu moldovenii, în Hotin, ca să fie de paza țărâi ș-a șlahului Camenițai, ca să nu închidă leși drumul negușitorilor, să nu flămândzască oastea din Camenița.

Trimis-au viziriul la Petriceico-vodă, când era împărăția la Nistru, să aleagă un boierū care-i mai de treabă, să-lū triimată la cortul lui, că-i trebuiește. Ales-au Petriceico-vodă din toți boierii țării mai de treabă la voroavi pe Miron Costân, care au fostu mai pe urmă și logofăt mare. Și mărgând Miron la cortul viziriului, pusu-l-au viziriul de au șădzut înaintea lui. Și i-au dzis viziriul să-i spuie dreptu: pare-le lor bine c-au luat împărăția Camenița, au ba? Iar Miron au răspunsu că să teme a spune drept. Viziriul s-au jâmbit a râde și i-au dzis să grăiască, să nu să teamă. Atunce Miron au dzisu că „suntem noi modovenii bucuroși să să lățască în toate părțile cât de mult, iar peste țara noastră nu ne pare bine să să lățască“. Atunce viziriul iară au răs și i-au dzis: „Drept ai grăit“, ș-apoi l-au întrebat cum socotește: lăsa-o-a oastea turcească la Hotin cu Petriceico-vodă să fie de paza țărâi și a Camenițai pân-înū primăvară și n-a avè vro primejde de leși?

Iară Miron au răspunsu că nu-i bine să lasă oastea turcească, că este vreme de iarnă, și să șadză oastea de iarnă la un loc n-a putè-o birui țara de fân și de grăunță și de alte bucate, că-i țara săracă, ș-a flămândzi. S-o răschire pen sate, satele înșirati, și or lovi podghiazuri din ceea parte, astădzi într-un sat, mâne într-altul, și pân-în primăvară a pieri oastea împărătească toată, și pentru oastea turcească orū stracă podghiazurile și țara. Numai oastea turcească să să duc-în gios. Numai să le dè voie împărăția să scrie moldovenii la leși, cu rugăminte și cu îmbunături, fiindu tot de o lege. Or crede leșii ș-or lăsa de n-or

face stricăciune Moldovei, și or chivernisi și cetatea de bucate pân-înă primăvară.

Și așe au lăsat viziriul după sfatul lui Miron, iar unii din boieri, după ce le-au spus Miron sfatul, dzicè că-i mai bine să lasă turcii, că poate pe dânșii să-i prade leși țara. Iară Miron dzicè că n-or prăda-o, iar de or și prăda-o, nemic n-a hi, decât să le iè inecerii muierile și copii și să rămâie și așădzători, să nu să mai ducă.

CAP. V

DOMNIA LUI ȘTEFAN PETRICEICO-VODĂ

Stātu domnu Petriceico-vodă la vleato 7180. Și dacă s-au aședzat domnu, au rămas cu oastea sa la Hotin, pentru grija podului ș-a Camenițai, pân-în postul Crăciunului. Apoi au vinit la leși în scaon.

Iară de primăvară au vinit împărăția pân' la Oblușiță ș-au triimis pe Husăin-pașe cu oști la Hotin. Mărs-au și Petriceico-vodă, cu oastea și cu toți boierii săi, și domnul muntenescu Gligorie-vodă, iarăș cu oastea sa, la Hotin, iar la Țuțora au stătut caplan-pașe cu oastea turcească.

Atunce leșii gătindu-și oaste, au vinit asupra turcilor la Hotin Sobetșchie, hatmanul coronii, care pe urmă au fostu și craiu, și cu Sinavschie, hatmanul polnie, cu frumoasă oaste. Iar Mihail, craiul leșescu, era cu toată puterea sa la Leovî. Turcii, vădzindu că vine oaste asupra lor, făcut-au șanțuri pe lângă cetatea Hotinului ș-au intrat în șanțuri, iar moldovenii și cu muntenii, osăbiți într-alte șanțuri, încungiurați. Ce ei, ca ciia cu nevoie, s-au sfătuit ei înde ei, Grigorii-vodă cu Petriceico-vodă, să să închine la leși, să stè cu toții să bată pre turci, ca să nu să apuce a să aședza în cetatea Hotinului pașa, pe cum să aședzasă în Cameniță. Că aședzându-să în Hotin pașa, deci în Moldova, n-are di ce mai domni domnu. Și agiungându-să cu leșii, ei îi chema să vie mai curund, că ei încă vor ținè cu

dânșii asupra turcilor. Deci leșii au priimit cu bucurie și îndată s-au pornit asupra Hotinului.

Husain-pașa, ce era sarascheriu, cu alți pași ce era în Hotin, înțălegând că vine oaste leșască asupra lor, să sfătuiè cum ari tocmi oastea acolo în șanțuri pedestrima și cum ari tocmi călărima afară din șanțuri, să să bată cu leșii. Au chemat și pre domni, pre Grigorie-vodă și pe Petriceico-vodă, la sfaturi, să vadză cum ari socoti și ei. Deci Grigorie-vodă și cu Petriceico-vodă ruga Dumnedzeu și aștepta să vadză cum mai degrabă izbânda leșilor asupra turcilor, ca să nu să poată aședza turcii în Hotin.

Dzis-au pașa acestor domni, după ce au vinit la dânsul: „Marele și puternicul împărat ne-au trimis cu oaste la această cetate, la Hotin, cu puterea sa ce nebiruită, să ținem locul și cetatea aceasta și să purtăm de grije, și de aret să fim cetății Cameniții, care este de curund luată din nărocită primblarea împăratului nostru, ce s-au primblat până aice, ca să fie raiali Țărăi Moldovii, ce este supt ascultarea împărățiii. Să fim de aret de apărare despre leși, aflându-să neprieteni împărățiii despre această margine. Acmu cum socotiți să tocmim oastea, pedestrima și călărima, să putem lua izbânda neprietinilor celor ce vin acmu asupra noastră cu oști?”

Iară Grigorii-vodă au răspunsu pașii și au dzis: „În de aceasta nu pociu sfătui într-alt chip, fără numai oastea puternicului împărat, fiindu deprinsă la loc largu călărește a da războiu, foarte este tare și cu nedejde de izbândă fără de nici o sminteală, iar din șanțuri este cu grije a să lupta cu neprietinii cei denafară. Că de multe ori să prilejaște, cei denafară încungiură pre cei dinlăuntru și-i țin închiși și-i flămândzăscu, și pre urmă de nevoie să închină și cad în mânule vrăjmașilor săi, fără de nici un războiu. Ce eь socotescu să ieșim de aice cu oastea, să lăsăm cetatea Hotinului și să ne pogorâm în gios pre Prut, unde vom alege loc largu și bun de bătălie. Și de vom vidè că nu putem sta împotriva neprietinilor, vii trimite măriia ta de a vini și caplan-pașe cu oaste de la Țuțora și-i vom bate”.

Iară sarascheriu-pașe, dacă au audzit pre Grigorie-vodă dzicându-i să lasă cetatea, să iasă la loc largu cu oștili, s-au mâniiat prè tare pre Grigorii-vodă, cât au scos hamgeriul să-l lovască, să-l omoară, și au răcnit de i-au dzis că pentru cetatea aceasta l-au triimis pre dânsul împăratul. Iar Grigorii-vodă cu Petriceico-vodă s-au îngrozit și de sârgu au ieșit de supt cort afară. Și cum s-au dus la otacul lor, îndată au trimis la leși să vie mai curund, să nu zăbăvască. Vinit-au oastea leșască aproape de Hotin tăbărându-să și s-au tocmit oastea pre orânduiala lor de războiu. Ieșit-au și turcii oaste aleasă călărime din șanțuri, și Petriceico-vodă cu moldovenii, și Grigorii-vodă cu muntenii. Și începând războiu, mergè turcii cu năvală asupra polcurilor leșești, iar leșii încet pășind sprejenie năvala turcilor. Și stând leșii vitejaște, s-au și închinat Petriceico-vodă și cu Grigorii-vodă împreună cu oștile lor la leși, și s-au amestecat cu leșii și au și început cu toții asupra turcilor a-i tăie.

Deci călărimea turcilor vădzind așe, n-au mai avut vreme să facă năvală asupre leșilor, ce numai le-au căutat de au intrat în șanțuri la cee pedestrime a lor, ca să să apere, iar steagurile husărești, pășind înainte, au intrat în șanțurile turcești, și după dânsii ceelaltă oaste. Și au și început a-i tăie pre turci, cât n-au mai putut să să mai îndrepte turcii. Și au și purces în răsipă. Unii au apucat pre pod, ce era pre Nistru supt cetatea Hotinului, alții pin Nistru da, de să îneca, alții pre supt cetatea de stâncă da, de să zdrobiè. Și podul încă s-au rumptu de năvala turcilor la mijlocul Nistrului, de s-au înecat mulțime de turci. Numai câți au apucat cu pașa înainte de-au trecut asupra Cameniții, atâte au hălăduit. Perit-au optsprădzece mii de turci. Umplutu-s-au leșii și moldovenii și muntenii de cai turcești, și de haine, și de arme, și de bani, și de alte lucruri bune.

După ce au făcut leșii această izbândă, chemat-au pre acești domni de s-au sfătuit să purceadză în gios, să treacă Dunărea în Țara Turcească. Și au orânduie pre moldoveni și pre munteni să margă înainte pre Prut, să le fie de straje și să strângă oștii zaharè. Și cu acè socoteală au purces domni în

gios pre Prut, iar leșii, așteptând să le mai vie oaste pre urmă, au luat de la Hotin pre supt codru asupra Toporăuților întru întâmpinarea ceielalte oști ce viniè despre Sneatin, ca să să împreune cu toată oastea la un loc, să purceadă în gios, precum le era sfatul.

Deci domnii au trecut Prutul pre la Zalucie în ceasta parte, și de acolo s-au despărțit. Petriceico-vodă au mârso la satul lui la Tătărășeni, și de la Tătărășeni au luat pre supt codru asupra lubăneștilor întru întâmpinarea leșilor, iar Grigorie-vodă au luat în gios, că nu avè într-alt chip cum face, că-i era doamna și coconii în Țarigrad, în mâna turcilor. Deci hatmanii leșești, vădzindu-l pre Grigorii-vodă că au luat în gios, și calea nu-i era într-acolo, au triimis un domnu să-l întrebe pe Grigorie-vodă di ce merge pre acolo, că calea oștii nu-i într-acolo. Iară Grigorii-vodă au dat samă cătră acel domnu că merge să de știre țărâi să nu fugă, nici să să bejenească, și să orânduiască conace pentru treaba oștii. Că într-alt chip n-are pre unde merge, că să vor spăriè oamenii și să vor bejeni, și nemică nu vor găsi hrană de treaba oștii. Și acest răspunsu au luat acel domnu leșescu și s-au întors înapoi la hatmani.

Grigorii-vodă, după ce au purces acel domn leșescu înapoi la hatmani cu acel răspunsu, scris-au o carte la hatmanii leșești, și au triimis-o pre de altă parte, să-l ierte și să priimască de la dânsul acè slujbă cu izbândă ce au făcut. Că atâta au putut, iar mai mult nu poate, fiindu-i doamna și copiii în Țarigrad, în mâna păgânilor. Și au purces cum mai degrabă în gios Grigorii-vodă, de au trecut Dunărea pre la Gălați. Și au triimis de au dat știre viziriului, la Obluciță, că și el au scăpat cum au putut și vine la poala împărățiii.

Deci viziriul, dacă au audzit că vine Grigorie-vodă, s-au mierat, știindu-l că s-au închinat la leși, având viziriul veste de la Husain-pașe că s-au închinat la leși. Nu credè viziriul că vine și tot trimite ni pre unul, ni pre altul înaintea lui, să vie mai curund. Sosind Grigorii-vodă la Obluciță, au mârso la viziriul, și l-au întrebat cum au fost lucrul lui Husain-pașe sarascheriul la cetatea Hotinului, de au prăpădit oastea.

Atunce având cale Grigorie-vodă cuvintelor sale, au spus viziriului cum au sfătuit pre Husain-pașe să iasă din șanțu cu oastea împăratului, pentru căci că oastea împăratului este deprinsă a da războiu neprietinilor la largu, iar nu la strâmtoare. Și Husain-pașe s-au mâniat și au scos hamgeriul să-l omoară și i-au făcut de au intrat în șanțuri și pre moldoveni și pre munteni. Și viind oastea leșască, i-au încungiurat din toate părțile, și numai pașa au scăpat pre pod preste Nistru, iar pe dâșii pre toți i-au cuprinsu leșii. Ce pre urmă el au făcut cum au putut și ș-au adus capul la poala împărășiii. Deci viziriul, dacă au audzit așe, au dzis că „bine ai fost sfătuit, și nu te-au ascultat”. De care lucru așe ș-au tocmit lucrul, că au adus și marturi Grigorii-vodă înaintea viziriului, de au arătat. Deci viziriul au triimis de au tăiat capul lui Husain-pașe.

Și pre Grigorie-vodă, de bucurie mare ce avè viziriul că au vinit de s-au închinat de la leși la dânsul, i-au dat iară domnia în Țara Muntenească să fie domnu. Că înțelegând că este hain, pusese domnu pre Duca-vodă în locul lui, fiind Duca-vodă mazil la Țarigrad, și luasă și pre doamna lui Grigorii-vodă cu coconii la saraiul împărătescu, să-i turcească. Deci viziriul îndată au răpedzit la Țarigrad de au slobodzit pre doamna lui Grigorii-vodă și pre coconi. Și au poprit și pre Duca-vodă să nu margă în Țara Muntenească.

Deci Grigorii-vodă s-au rugat viziriului să-l lasă să margă pre la Țarigrad, să-și vadză casa și copiii, că i să și supărasă cu oastea. Și mergând la Țarigrad, apucatu-l-au muntenii cu multe pâri, mai vârtos Postelniceștii¹, fiind și cu a Ducăi-vodă îndemnătură, temându-să să nu-i smintească domnia ce-i didese.

Și Postelniceștii fusese ieșiți de la închisoarea lui Grigorii-vodă mai denainte vreme. Că, după ce au vinit Duca-vodă mazil de la Moldova în Țarigrad, și Șerban logofătul, careli pre urmă au fost și domnu, au scăpat, de nu l-au fost prinsu la

¹ Familia Cantacuzino, din care făceau parte, între alții, viitorul domn Șerban și stolnicul Constantin Cantacuzino. Își trage numele de la părintele acestora, postelnicul Constantin Cantacuzino.

mână să-l iè, precum au fost prinsu pre ceielalți frați a lui, precum să pomenește mai sus, la cealaltă poveste a lui, au fost isprăvit Șerban logofătul, cu mijlocul Ducăi-vodă, de au fost mârșu un capegi-bașe de au luat pre toți frații lui Șerban și neamul lui din închisoarea lui Grigorii-vodă din București. Și mergând Grigorii-vodă la Țarigrad, s-au tâmplat și ei acolo și și-au aflat vreme a-l pârî feliuri de feliuri de pâri pentru cazne și răutăți ce le-au făcut.

Ce Grigorii-vodă era un om harnic și tare, și sămățu, și gata la răspunsu și la toate socotelile, și să pârâe față la față înaintea divanului împărătescu cu Postelniceștii, cu Șaitaniceștii, cărora le dzicu și Cantacuzineștii. Și mai vârtos giupânesele lor îl pârâe înaintea divanului împărătescu, că le-au fost puindu pe giupânese de au fost cărat var și piatră, împreună cu țiganii cei de dârvală, la curțile domnești.

Ce Grigorie-vodă au mijlocit cu prietini lui și iară i-au dovedit și i-au pus iară pre toți popreală. Și Șerban logofătul iară prinsese de veste și să ascunsese, ca și întâi. Ce ceaușii împărătești l-au găsit ascunsu în casă la Duca-vodă în pod, și de acolo l-au luat și l-au făcut surgun la Crit. Și mult mustra Grigorie-vodă și să ciortie cu Duca-vodă ce să punè pentru niște oameni răi ca aceie. Și Grigorii-vodă să gătie să purceadă cu mare vâlfă de al triile rând în Țara Muntească cu domnie.

Numai Dumnedzeu este mult milostiv, iar apoi de sârgu întoarce mila sa, că îndată s-au războlit Grigorii-vodă și au murit. Nărocul Cantacuzineștilor! Dzicū unii să să fie agiunsu Cantacuzineștii cu un doftor și să-l fie otrăvit.

Și apoi, murind Grigorie-vodă, au purces Duca-vodă cu domnia în Țara Muntească. Și mai cu vreme, după ce au mârșu Duca-vodă în Țara Muntească, au stătut cu mare cheltuială de au scos și pre Șerban-vodă din surgunie de la Crit și l-au adus în Țara Muntească și l-au făcut logofăt mare.

De aice înainte lăsăm pentru Țara Muntească să scrie muntenii, și noi iară ne întoarcem la urmă, să scriem pentru țara noastră.

Petriceico-vodă era om bun și slab, prost, n-au cutedzat să facă ca Grigorie-vodă, să margă la turci, și de la Tătărășeni s-au dus la lubănești, așteptând pre leși să să scoboare în gios și gândind că să vor mai strânge moldoveni, să să înmulțască oastea, să strângă zaharè, ca să fie de treaba oștii leșești.

Iară boierii moldoveni carii era cu dânsul, vădzind că Grigorii-vodă s-au despărțit și s-au dus la turci, sfătuitu-s-au și ei înde ei și s-au agiunsu și cu toate capetile căpitani slujitorilor să ție la un cuvânt. Și s-au dus cu toții la Petriceico-vodă și au început a să ruga lui Petriceico-vodă să-i lasă pe acasă, să-și iè fimeile și copiii, să-i dè în laturi, să nu-i iè tatarâi, și iarăși or vini întru întâmpinarea lui Petriceico-vodă. Ce Petriceico-vodă, neștiind că și slujitorii sunt cu dânșii la un cuvânt, oarecum cu simeție le grăiè, și nu-i credè și nu vrè să-i sloboadză, dzicând că și oaste leșască vine multă. Iară Miron logofătul au răspunsu: „Ori să fie voia mării tale, ori să nu fie, noi nu ne vom lăsa casăli să le ie tatarâi“. Și s-au închinat și i-au dzis: „Să fii măriia ta sănătos“, și au ieșit afară. Și așè toți boierii și căpitani au purces cela după cela pre rând a să închina și au ieșit afară. Și cum au ieșit afară, au început a încăleca pre cai și au purces cu toții în gios.

Iar Petriceico-vodă au rămas numai sânșur, numai cu Hăbășescul hatmanul și cu casa lui. Și au început a plânge și a blăstăma pe Miron și pe alții și dzice la ce l-au adus, și au trecut codrul întru întimpinarea leșilor de la lubănești spre Cernăuți.

Iară boierii, după ce au purces și au mârșu la Căcăceni, s-au sfătuit și au scris cărți la boierii cei de Țara de Gios, la Gavriliță și la Buhuși și la alții, precum ei și cu toată oastea s-au despărțit de Petriceico-vodă și vin în gios la dânșii. Ce să facă știre viziriului, să poftească domnu dintre dânșii, să-ș puie pre cine vor socoti. Și fără zăbavă și ei își vor alege domnu și vor merge cu toții la viziriul. Și au dat cărțile la Gheorghiuță Mitre, să le ducă la boierii carii sunt pomeniți mai sus.

Deci când au mărșu Gheorghită, au găsit pre toți boierii în Gălați și pe Dumitrașco-vodă Cantacozino pus domnu de la împărăție. Și cum au vădzut pre Gheorghită Mitre că au vinit cu cărțile, l-au și chemat, de i-au spus de toate, și s-au bucurat, și l-au boierit, l-au pus postelnicu al doile. Și-au și păzit de au scris, de au făcut știre viziriului, cum că toți boierii și toată slujitorimea și țara s-au lăsat de Petriceico-vodă și-au vinit și și-au adus capetili suptu mila împărăției.

CAP. VI

DOMNIA LUI DUMITRAȘCO-VODĂ
CANTACOZINO LEAT 7182

Audzindu viziriul, fiind la Obluciță, de lucrurili ce s-au făcut la Hotin și cum s-au hainitū Petriceico-vodă, de s-au închinat la leși, acolo, în grabă, nice un domnu sau ficior de domnu mazâl, nu era nimi. Numai ce s-au aflat Dumitrașco-vodă, care era ca capichihaie lui Petriceico-vodă și fusesă mai înainte vreme și visternic mare în Țara Muntenească, la Gligore-vodă¹.

Și era grec țarigrădean de felul lui, neam de-mpărat creștinescu de Ca[n]tacozonești, și știè rândul acestor țări. Și neaflându-să nime atunce, cum să pomenește mai sus, l-au pus pe dânsul vizirulū domnu în Moldova în locul lui Petriceico-vodă. Și luându căftan de domnie, au mărșu în târgu în Gălați. Și s-au strânsu toată boierimea la dânsul și oastea, ca pui de potrinichi, după cum s-au scris mai sus. Și-au orânduit vizirul și un pașă cu câțava oaste turcească și un soltan cu 20.000 de tătari, ca să-l duc-în scaon la leși și să să bată și cu acei leși ce or vini asupra lui.

Dece leșii, dacă s-au tâlnit cu Petriceico-vodă spre Cernăuți, au purces în gios pân' la...², tot depreună. Apoi s-au despărțit, și-au trecut obuzul leșescu în gios, până lângă Movila Răbâii. Dumitrașco-vodă, din Gălați au pornit pe acel pașe cu turcii și

¹Ultimele cuvinte (după virgulă) sunt adăugate de mâna lui Neculce.

² Loc gol în manuscrise.

pe soltanul cu 20.000 de tătari și cu oastea moldovenească și cu samă de boieri moldoveni, anume Alixandru Buhuș hatmanul și cu Costantin Cantemir sârdarul, care au fostu pe urmă și domnu, și cu Ștefan Cerchezul comisul și cu Mitre și cu frate-său Gheorghiiță și alții mulți, ș-au purces în tâmpinarea leșilor. Și era în obuzul leșescu cap hatmanul Sinavschii. Și după ce s-au tâlnit acolo la Răbâia, le-u dat războiu prè tare, și s-au bătut toată dzua. Iară când au fostu noapte, au făcut leșii mulțime de focuri, un om câte 5, 6 focuri. Dece pașa au chemat pe Buhuș și pe Cantimir și i-au triimis să iè limbă. Și cându au mârșu, au găsit numai locul și focurile, iar obuzul leșescu să-ntorses-înapoi, că fusesă de toți șesă, șapte mii de leși. Dece spuindu Buhuș pașei, s-au bucurat, ș-au mârșu o samă după dâșăi, pân-au trecut din leși leșii. Și turcii și cu tătari s-au întorsu înapoi, că era în postul Crăciunului, vreme de iarnă. Și leșii s-au tot dus în țara lor, și Petriceico-vodă încă s-au dus cu dâșii, și hatmanul Hăbășescul împreună cu dânsul. Numai ce au lăsat o samă de nemți în Cetatea Neamțului și-n Suceavă, care s-au tâmplat de au ședzut acei nemți într-acele cetăți mai bini de un an. Și era acele cetăți pline de odoare și de haine a toată țara, boierești și neguțitorești, după cumu-i obiceiul la vreme de răscoale, de-ș pun oamenii cine ce are mai bun. Iar în Hotin, după ce au bătut leșii pe turci, n-au mai lăsat nice oaste, l-au lăsat pustiiu.

Dumitrașco-vodă, după ce au vădzut că s-au curățit de leși, rădicatu-s-au cu toată boierimea și s-au dus în scaon în leși și s-au aședzat la scaon. Dece Dumitrașco-vodă, temându-să de leși să nu sloboadză nescariva poghiazuri, cu-ndemnarea lui Petriceico-vodă, să-l iè, scris-au la viziriul de au făcut știre de toate de aceste, cum s-au tâmplat. Dece vizirul au poroncită să iernedze tătari în țară, pentru să apere și pe dânsul și raiaua. Iar mai multu au fostu socoteala turcilor, pentru ca să slăbească raiaua, să nu să poată haini lesne. Dzac să fie dzis viziriul lui Dumitrașco-vodă, cându l-au pus domnu, la Oblușite: De s-or apuca boierii să facă zăpis la mâna viziriului, cum că n-or vini

poghiazuri să strâce țara și domnia, va trăi cu pace în leși; or rădica să nu iernedze tătarii în țară. Dece o samă de boieri s-au fost apucându să facă zapis, dar Miron logofătul dzică să nu fie priimit la acel sfat, dzicându că s-au făcut multă vrajbă cu leșii și știindu și pe Petriceico-vodă că-i dus cu dânșâi, nu să vor putè răbda să nu sloboadză poghiaz, să strâce țara, și pe urmă a cădè greu în capetele lor; iar așè, de-or ierna în țară, mai bine a hi, că or apăra și țara de poghiazuri, că și în Țara Leșască vas' că ierneadză joimiri și nu mai este nemic. Și așè au socotit și n-au vrut să facă zapis și au lăsat de-au iernat tătarai în țară.

Dar aceste voroave nu-s nemic, fără cât Dumitrașco-vodă, fiindu grec tălpiz și fricos, cu piele de iepure la spate, și neavându nice o milă de țară, punè pricini asupra boierilor ș-a lui Miron, că sfātuiescu și-i bine să iernedze tătari și ei n-au priimit să facă zapis. Dar lui îi era voie și siliè spre acela lucru, că să temè să șadză în leși, să nu vie nescarivai poghiazuri să-l iè din leși.

Dece intrat-au tătarai în țară, ca lupii într-o turmă de oi, de s-au aședzat la iernatic pin sate, pe oameni, din Prut până în Nistru și mai sus, până în apa Jijiei, nemăruî nefiindu nici o milă de săraca de țară, cum arū hi fostu țara fără domnu. Așè era jac într-însa, cum arū hi fostu ei, săracii, pricina răutățâi, cum arū fi ei, săracii, sfătuit să vie leșii cu oastea la Hotin. Cum s-au îndurat a da țara în pradă, fără nice o nevoie! Numai pentru frica cè blăstămășască și chevernisalala lui au socotit de au iernat tătarai în țară pân-în primăvară!

Joimirii în Țara Leșască, ce mânâncă gospodarii casâi mânâncă și ei, și au frică și strânsoare de rohmistrii lor, de nu pot face oamenilor răutăți. Iară tătarai sunt lupi apucători, pradă, robăscu, bat și căznescu pe creștini, neavându grije, nice strânsoare de mârzacii lor. Și tătarai nu mânca, ca joimiri, ce mânca gospodarii, ce mânca tot carne de vacă și de oai, de nu-i putè să-i biruiască cu hrana, pe dânșii și pe cailor. Că un sac de ordzu da pe dzi unui cal, și cât nu putè să mânânce un

cal într-o dzi îl deșerta din traiște și-l strângè deuseghii, și dac-îl și fârșè bietul om ordzul din groapă, iar tătarul îl făcè pe om de cumpăra ordzul cela ce strângè el de pen traiște. Mâncat-au tot, și pâne, și dobitoc, ș-au jâcuit tot pân' la un cap de ață. Pe mulți au și robit, cu furiș, femei, fete, copii. Rămas-au biețâi oameni numai cu sufleteli, bătuți și strunciunați, cum era mai rău și mai amar, cum nu să poate nice a scrie, nice a să povesti caznele și ucisurili lor ce au avut de tătari. Dece viindu primăvara, s-au rădicat tătarii din țară.

Iară nemțâi tot șadè pen cetățî, în Neamțu și Suceavă, și jăcuiè ce putè prin pregiurul cetățîlor pentru mâncare. Și moldovenii sta cu oastea prin pregiurul cetățîlor, ca să-i scoată, și nu-i putè, și sta pen pregiurul cetățîlor și totdeauna avè cu dânșâi bătaie. Și boierimea di pin pregiur era bejenîți de răul lor.

Purces-au la a doeli anū viziriul cu oaste în Țara Leșască, pe Nistru, pe di cie parte, tot strâcându și ardzindu pen Podolia cetățîle și târgurile cu balemezurile, și hanul cu tătarii robindu toată Podolia în sus, pân-au agiunsu la Zăravna.

Iară aice au orânduît pe Caplan-pașe, cu oastea turcească și cu moldovenii, de au stătut prin pregiurul cetățîi Sucevei câțava vreme, și nu putè scoate pe nemți, până au flămândzitu și s-au închinat de bună voie, și viindu-le și poroncă de la leși să iasă.

Iară cei din Cetatea Neamțului, neavându bucate, n-au zăbăvitu mult, ce au ieșit legând tabăra de au mărșu la Suceavă, la cealți nemți. Era atunce Alexandru Buhuș hatman, și cum i-au tâmpinat hatmanul Buhuș la Podișoari, aproape de târgul Sucevei, și dându-le năvală vitejește acolo cu slujitorii săi, au rumtu tabăra nemților în două. Atunce au ucis calul de supt hatmanul Buhuș, și cădzusă hatmanul într-un răzor, cu fața în sus, de nu să putè îndată să să scoali. Și nemții năvăliè să-l apuce, iar un căpitan moldovan, anume Decusară, au grăbitu cu calul asupră-le, și s-au apucat hatmanul de coada calului lui Decusară, și, țîindu-să bine, l-au scos din năvala nemților. Dece hatmanul, încălecându-și pe alt cal, le-au mai dat năvală

în câteva rânduri, și mulți nemți au pierit, iară pe unii i-au prinsu vii, iar o samă s-au tot apărat, păn-au intrat în Suceavă la cealalți. Triimis-au nemțai cei vii, ce i-au prinsu în războiu, și capeteli celor morți în leși la Dumitrașco-vodă, și Dumitrașco-vodă i-au triimis la împărăție. Și șădè pregiur cetate oastea, și nu-i putè scoate; și doi ani tot au ținut nemțai cetatea Sucevei, nu i-au putut scoate.

Tâmplatu-s-au de au murit și craiul leșescu Vișnoveschie. Și era multă amestecătură între leși, că nu-și putè alege craiu, și din sus cu sfedzii nu era bine aședzați, din gios îi bătè turcii și cu tătarâi, pe cum s-au pomenitū mai sus. Dece leșii au agiunsu la toată creștinătatea, cât sunt în Evropa, și la Neamțu, și la Moscu, și la Franțuz, și la Venețian, și la papa. Toate crăiile câte sunt creștinești au scris cărți la împăratul și la vuziriul turcescu să dè pace leșilor, să nu să mai atingă de dânșii, că apoi ei cu toțai s-or scula asupra lor.

Dece viziriul atunce era la Jăravina, și era hanul pe de altă parte și alți pași pe alte locuri, de tot strâca zidurile cetăților și ardè și prăda. Dece atunce la Jăravina, cum au vinit acele cărți de la creștinătate, au și stătut viziriul cu leșii la pace, că acolo la Jăravina era strânsă și oastea leșască. Și așe s-au aședzat: să dè toată Podolia olat Camenițai, din Nistru de la Buceci, pe la Satanova și păn' la Nejiboje, și pe la Lăticiova, cât cuprinde Podolia toată și Ocraina, și să iasă și nemțai de pen cetăți din Moldova, și poghiazuri în Moldova să nu mai facă, și Camenița să aibă pace de poghiazuri.

Și să coronească și pe hatmanul Sobețchi, să le fie craiu, căce hatmanul Sobețchi avè prieteșug bun cu hanul. Ș-au stătut hanul la mijloc cătră viziriul, de au aședzat să-l puie pe dânsul leșii craiu, și așe, aședzindu-să de îmbe părțile, s-au întorsu viziriul înapoi pe Nistru, pe la Tighine, de s-au dus la Poartă.

Scris-au atunce vizirul la Dumitrașco-vodă, ieșind nemții din cetățile Țărâi Moldovei, să triimiță să le strâce toate, ca altă dată să nu mai vie oști să între într-însăle. Așe se vorovește, că mai mult sfatul și-ndemnătura lui Dumitrașco-vodă au fostu decât voia vizirului.

Triimis-au Dumitrașco-vodă pe Panaitachii ușurul Morona c-un agă turcu, pentru să strâce cetățile, și cu alți boieri. Și atunce, ieșind nemțâi din Suceavă, au intrat acel Panaite, talmaciu agăi, și cu acel agă ș-au spart săcreile și lădzile unora și altora, care au fostu pusă acolo, și multe lucruri scumpe și odoară au luatū, de s-au împlut de avere. Iară mai pe urmă i-au rămas ficiorul, de muriè de foame, a lui Panaitachie.

Dece atunce au strâcat cetatea Sucevei ș-a Neamțului ș-a Hotinului.

Pe hatmanul Buhuș îlū ținè la mare cinste Dumitrașco-vodă pentru vitejâile ce făcusa acolo la cetăți. Când au vinit de la oaste la leși, făcutu-i-au mare cinste și alaiu cu toți slujitorii curțâi, cu dobe, cu surle, ca unui hatman ce era vestit, de slujâe domnului cu dreptate și țărâi.

Făcut-au acestu domnu Dumitrașco-vodă un obicei rău și spurcat în țară, care n-au mai fost până atunce, de au dat hârtii, de scriu fețele oamenilor de la mic pân' la mare, care au rămas pomana lui, de n-o mai lasă nice un domnu să să uite acea pedeapsă a săracilor.

S-au scornit o ciumă mare în toată țara în dzilele acestui domnu la vleato 7183, de la luna lui iuni, ș-au ținut pân' la ghenarū. Ș-au murit mulți oameni, că nu-i putè îngropa și-i arunca prin gropi, de-i năruie.

Iară Dumitrașco-vodă, vădzindu atâta omor, au ieșit în deal la Gălata cu boierii, și acolo ședè. Și atunce s-au tâmplat un pașe, anume Caplan¹, fiindu la Țuțora cu oaste, petrecându haznalele ce mergè la Cameniță, i-au vinit farman de la Poartă să mazilească pe Dumitrașco-vodă. Dece Caplan-pașe, cum i-au sosit farmanul, au și triimis la Dumitrașco-vodă, de l-au chemat la Țuțora, și i-au arătat fărmanul cel de mazilie. Și de acolo nu l-au mai lăsat să să mai întoarcă la leși, ce l-au și pornitū în gios la Țarigrad. Numai ce au triimis la leși de ș-au luat agărlâcul, că doamna lui era la Țarigrad. Iar în locul lui au pus domnu pe Antonie-vodă Rusăt.

¹ *Caplan-pașe*, pașă comandant al caplanilor (vezi glosarul), a fost interpretat (foarte probabil de către copist) drept un nume propriu (pașa Caplan).

CAP. VII

DOMNIA LUI ANTON-VODĂ
RUSĂT VLEATO 7184

Dac-au mazilit Caplan-paşe pe Dumitraşco-vodă la Țuțora, au vinit domnu Antonie-vodă Ruset, iară grec țărigrădean, rudă cu Dumitraşco-vodă. Acesta, dac-au vinit în scaunul domniei, fiindu bun și milostiv, s-au apucat a face lucruri dumnedzăiești, beserici, să rămâie pomană. Au dires clopotnița la Sfetei Neculaiu, o au șindilit pestetot și au făcut zidū împregiur și au zugrăvitū pristolul, cum să vede, și au adus și apă pe vale, pân-în zidul aceștii beserici, carei pe urmă cu vremea s-au astupat, netocmind-o nime. Zidit-au și la mănăstirea Sfetei Savei zidulū împregiur, ce n-au apucat să-l istovască. Alū doile anū a domniei lui au vinit poroncă de au mârșu la oaste cu vizirul la Ceahrin.

Mârș-au și Duca-vodă, domnul muntenescu, și bătându cetatea Ceahrinului câteva săptămâni, și viind oastea moschi-cească cu un cneadzū, anume Ramadan, au bătut pre turci, și mulți turci s-au înecat în apa Tesmenul. La Antonie-vodă era hatman Gavrilită. Iară dac-au mârșu oastea la Ceahrin, fiindu știind Halep-paşe pe Buhuș hatmanul, carele au mârșu cu o zahara la Cameniță, și Buhuș hatmanul făcē pod peste Nistru, și viindu oastea leșască, ținē calea să nu lasă zaharao să o treacă la Cameniță. Și s-au făcut un războiu mare, unde sta Buhuș vitejește. Acel paşe, întrebându pre Anton-vodă unde este Buhuș hatmanul, iar Antonie-vodă au datū samă că au bolnăvitū și n-au putut vini în oaste. Și au făcut pre Antonie-vodă de au triimis cum mai de sârgu, de l-au adus pre Buhuș tocma acolo la Ceahrin. Și mărgându Buhuș cu slujitorii ce avē pre câmpu pustiiu, au dat preste niște căzaci ce ținē șlevul turcilor la niște stânci de piatră, și nime nu le putē strâca nemic. Iară lovindu-i Buhuș, i-au luat pe toți de grumadzi, până n-apuca ei să intre în stâncă. Și mărgându la adunare, au închinat la paşe, pentru care slujbă au dobânditū cinste și nume bun de la paşe. Și îndat-au po-roncitū pașa lui Antonie-vodă de

I-au pus hatman, și să nu aflu
că-l mai schimbă din hătmănie.
Dece pentru Buhuș era și Duca-
vodă, domnul muntenescu, în-
demnător la pașe ca să-l puie
hatmană. Dar și hărnicia lui
îl arăta la stăpâni, cum și
atunci n-au mărsu cu mânule
goale la pașe.

Iară la anul dup-aceasta au
mărsu turcii cu oaste și cu dom-
nii acestor țări la Ceahrin și au
dobândit Cehrinul cu vicleșugul
lui Ramadan. Dzig să fie cădzut
în robie un ficior a lui Ramadan,
dintr-un poghiaz ce au mărsu
spre Crâm, mai înainte de oști-
rea turcilor la Ceahrin, și l-au
fostu turcitu. Și înțelegându el
că este tată-său cu oștili mos-
chicești acolo la Ceahrin, au
spus turcilor și să-l ducă și pre
dânsu, că, dacă-lă va ști tat' său
el va închina cetatea.

Dece mărgându turcii a doora
cu oști la Ceahrin, au dus pre
ficiorul lui Ramadan, și au scris la tat-său să silească să-l scoată
din robie. Și agiungându turcii și cu bani la Ramadan, el au
făcut vicleșug, scoțindu-și ficiorul din robie. Au îmbătat cu
holercă pre căzaccii cei din cetate, și dormind beți, au dat știre
turcilor, și au intrat turcii în cetate și au prinsu pre toți căzaccii
și au arsu cetatea pân-în pământ, că era de lemnu și de pământ.
Iar Ramadanoschi s-au făcut a fugi și tâmpinându-să cu oastea
moschicească ce viniè asupra turcilor la Ceahrin, dac-au înțeles
c-au luat turcii Cehrinul, s-au întorsu înapoi în deșert.

Antonie Ruset

Pe urmă, înțelegându de vicleșugul lui Ramadanovschii, l-au prinsu împăratul moschicescu ș-au topit banii ce-au luat de la turci și i-au turnat în gura lui Ramadanovschii. Și așe ș-au luatŭ plata după fapta lui.

Iară la Poarta împărățâei, pe acie vreme umbra Dumitrașco-vodă Ca[n]tacozone să mazâlească pre Anton-vodă, și Șerban Caănîtacozone logofătul umbra pentru domnia Țărâi Muntenești, să mazâlească pre Duca-vodă, domnul muntenescu. Că pe Șerban logofătul îlŭ lăsasă Duca-vodă camaican în București și ispravnic, să facă curțile domnești acolo în București. Și dac-au gătit curțile, el n-au mai așteptat pe Duca-vodă să vie de la Cehrin, că atunce au găsit vreme bună de fugă, și s-au dus cu toată casa lui și cu tot neamul lui Ca[n]tacozonești. C-avè mulți și mari neprietini la Duca-vodă, de sta în tot ceasul să-i mânânce capul, pe toți Cupăreștii și pe alți boieri de Țara Muntenescă, tovarăși cu Cupăreștii. Și sta totŭ de pâră. În doo rânduri l-adusesă Duca-vodă, pe gurile lor, la București, să-i taie capul. Numai să punè doamna și cu fratele doamnei, Lupașco spătarul, fiindu-i cumnat lui Șerban, de-i scote capul. Iar pe urmă, tâmplându-să de-au murit Lupașco spătarul, au vădzut Șerban că n-are cine să mai pune pentru dânsul; numai ce au căutat de au fugit.

Dece Duca-vodă, dac-au înțăles de la Cehrin c-au fugit Șerban logofătul la Udriiu și cu tot neamul lui, s-au mâhnițŭ. Chemat-au pe Costantin stolnicul, fratele lui Șerban logofătul, și pe nepotul său, Costantin Brâncovanul postelnicul, de le-au giurat Duca-vodă cum că n-a avè nice o nevoie, să s-întoarcă iar înapoi. Că stolnicul Costantin îl credè Duca-vodă, că-i era cumnat, și s-a apuca c-a întoarce pe frate-său de la Udriiu înapoi. Și așe au amăgit și ei pe Duca-vodă, de i-au triimis și pe dânșii de la oaste tocma la Udriiu, la cealalți. Dece Șerban-vodă, după ce au vădzut și pe frate-său scăpat de la Duca-vodă, n-au căutat să să mai întoarcă înapoi, ce, avându prietini la Poarta împărățâei, au făcut cum au putut, cu cheltuială, ș-au ieșit domnu în Țara Muntenescă. Însă pe Duca-vodă nu l-au

putut mazâli, ce au mazâlit pe Antonie-vodă. Ş-au vinit Duca-vodă din scaonul muntenescu aice în Moldova, în locul lui Antonie-vodă. Întorcându-să Antonie-vodă de la Ceahrin, au vinită pân' la Soroca. Şi-l pârâsă o samă de boieri pe Antonie-vodă, şi Antonie-vodă cheltuisă o sută de pungi de bani şi mai bine atunce la vizirul. Şi ştiè că ş-au tocmit lucrul. Ş-au mârసు de ş-au luat dzua bună de la viziriul ş-au îmbrăcat căftan să margă la leşi cu domnie. Iar Buhuş şi alţi boieri carei îl pârâsă, dac-au vădzut c-au îmbrăcat căftan de la vizirul, au început a-şi prinde caii, să fugă carei încotro or putè. Mârసు-au Antonie-vodă şi la chihaieoa, să-ş iè dzua bună. Atunce au şi nemerit un agă de la împărăție cu mazălia. Şi acolè, de la chihaieoa vizirului, i-au luat căftanul din spate şi l-au pus în here şi l-au dus la împărăție la Udriiu. Ş-au pus camaican pe...¹, până a socoti împărăția să puie domnu. Atuncè, audzind boierii cee ce era să fugă, s-au bucurat ş-au dat laudă lui Dumnedzău.

Iar pe Duca-vodă atunce nu l-au mazilit. Ş-au mârసు de la Ceahrin la Bucureşti, şi în Bucureşti au triimis de l-au mazilit. Au vinit cu mazilia Costantin Brâncovanul postelnicul în Bucureşti, cu cealma în cap, făr' de veste, de nemic nu ştiè Duca-vodă, împreună cu schimi-aga, să-l ducă în Țara Moldovei, şi-n locul lui să fie Şerban logofătul.

Umblat-au Brâncovanul postelnicul, nepotul lui Şerban-vodă, ca să prindză pe toţi neprietinii lui Şerban, să-i ție la-nchisoare, pân-a vini Şerban-vodă cu domnia de la Țarigrad. Dece pe Cupăreşti, fiind greci, nu i-au putut lua de la mâna Ducăi-vodă. Iar pe boierii munteneşti carei era duşmani lui Şerban-vodă, Staico păharnicul şi cu alţâi, dac-au prinsu de veste, au făcut cum au putut ş-au fugit ş-acee în Moldova. Iar pe Hrize şi pe alţi mulţi boieri munteneşti au prinsu-i şi, după ce au vinit Şerban-vodă, pe toţi i-au omorât cu grele şi cumplite morţi. Iar Duca-vodă au purces la scaonul său în Moldova în postul Crăciunului.

¹ Loc gol în manuscrise.

La vremea lui Antonie-vodă, după ce s-au întorsu de la Jăravina vizirul și cu hanul, coronit-au leșii pe Sobețchie craiu la vleato...¹. Și după ce l-au coronit, stătut-au cu toată recipospolita de au ales pe un domnu mare leșescu, de l-au triimis sol la Poartă pentru întemeierea și așădzământul păcei ce au fostu făcut la Jaravina. Ș-au trecut pen târgu pen leși cu mare pofală, și i-au ieșit Antonie-vodă înainte și i-au făcut mare cinste și pofală. Ș-au făcut multă zăbavă la Țarigrad. Târdziu s-au întorsu la țara lui.

Antonie-vodă, măcar că era grec și strein țarigrădean, dar era mai bun domnu decât un pementean, că nice un obicei rău în țară în dzilele lui n-au făcutu, ce încă și câte au găsit de alții rele multe au lăsat. Numai la toți domnii să află câte un musaip om rău. Așe și la Antonie-vodă era o rud-a lui, anume Alixandru Ramandei, postelnic mare, grec simățu, mândru, nebun, lacom. Trecè peste toți, nu cunoștè pre nime, având trecere și cinste de la Antonie-vodă.

Dar încăși, pe cum văd acmu, musaipii la domnu, nu numai streini, ce și de a noștri moldoveni, carei au cinste și sunt aproape la domni, au întrecut cu dzece părți cu răutatea și neomenia pe Ramandiuu, că Ramandiuu nice un obicei rău n-au îndemnat pe domnu să facă, nice au făcut. Iar aceștie de pe acmu, câte ciume și răutăți toate le-au scornit și le-au făcut, precum le-ți vidè la rândul lor înainte, că s-au însămnat tot anume la ce domnu s-au făcut și cine-au fostu musaipii.

Fost-au și ficiorii lui Antonie-vodă dezmierdați. Fără frică umbla prin țară, cu mulți ficiori de mazâli, nebuni, strânși cu dânșâi, de făcè multe jocuri și bețâi și nebunii prin târguri și prin sate boierești, de lua femeile și fetele oamenilor cu de-sâla, de-ș rîdè de dânșăle, ce nu numai a oameni proști,

¹ Loc gol în manuscrise.

Sobieski a fost ales rege în anul 1674 (7182 de la „facerea lumii”). Această dată nu corespunde celei arătate de Neculce, după care Antonie Rusăt s-a urcat pe tronul Moldovei la 7184. Autorul cronicii noastre ne previne în *Predoslovie* asupra eventualelor greșeli de „veleaturi a anilor”.

ci și a oameni de frunte. Ce, deși oblicie Antonie-vodă, încă nu le dzicè nemic și nu-i certa cu cuvântul, ca un părinte ce le era. Și pentr-acie poate în osândă mai pe urmă Antonie-vodă au cădzut.

C-au mârșu boieri la Poartă de l-au pârât prè tare la Poartă, cu multe năpăști, în loc de bine ce au făcut Antonie-vodă țărâi, de n-au scos nice un obicei rău. Cu acestu fel de mulțămită boierii i-au mulțămit, că l-au închis turcii, și l-au bătut, și l-au căznitū cu fel de fel de cazne. Păn' și tulpanuri suptiri îl făcè de înghițiè ș-apoi le trăgè înapoi, de-i scotè mașăle pe gură. Și l-au făcut de au dat 1000 de pungi de bani și mai bine. Și după ce l-au slobodzitu-l turcii să margă la casă-ș și apropiindu-se de casă-ș, numai ce-au vădzut că-i arde și casa; și puținele odoară ce-i mai scăpasă, mistuite în casă, au arsu și acele.

Vedeți păcatul și osânda la ce aduce pe om la vreme de bătrânețe: sărăcie și caznă! Cât au mai trăit, cu milostenie îș ținè viața lui, și ficiorii lui, la mare lipsă, să hrăniè cu pascăria în Țarigrad.

Dar și boierii cee ce l-au pârât, încă nemic nu s-au mai ales de casăle lor. L-Alixandru Buhuș hatmanul nemic nu i s-au ales de casa lui și de ficiorii lui, care să vede și păn-astădzi. Așijdere și Miron Costân logofătul, când au pus Costantin Cantemir-vodă de i-au tăiat capul în Roman, ce-i poveste scrisă înainte la rându. Dzikè și străga în gura mare că nu-i vinovat cu nemic lui Cantemir-vodă și pere pe dreptate. Numai osânda lui Antonie-vodă îlū gonește, și pentr-acee piere, că l-au pârât pe strămbătate. Și alțai mulți ca acesta. Dece bine-r fi, fraților, să nu vă îndesați a pârî domni, că-s stăpâni și pomăzanici a lui Dumnedzău. Măcar de v-arū și poronci domnul atunce, care-i stăpânitor, încă din cele drepte să le mai împuținați, iar năpăști să nu puneți, că osânda nu să iartă, nice trece pe mulți. Amū vădzut îndesându-să, pentru cinste să dobândească, de pârăscu domni și să laudă între dânșii, că să tem domni de dânșai, că știu bine a pârî. Iar pe urmă, de cest fel de hărnicie nice pe unul n-am vădzut viindu la precoseală.

CAP. VIII

DOMNIA DUCĂI-VODĂ CELUI BĂTRÂN
A TRIA ÎN ȚARA MOLDOVEI

Vinit-au Duca-vodă cu domnie în Țara Moldovei din Țara Muntenească cu a trie domnie la vleato 7187. Ş-au intrat în leşi în şesă dzile a lui dechevri, la Sfetei Neculaiu. Vinit-au şi câţiva boieri munteneşti aice în țăară cu Duca-vodă, de frica lui Şerban-vodă, precum s-au scris mai sus. Atunce era greu în țăară pentru zaharale şi meziluri la drumul Cameniţâi şi cheltuială cu schimbatul paşilor din Cameniţă. Din leşi pân-în Cameniţă era pustiu încă din iernatul tâtarâlor din dzilele lui Dumitraşco-vodă. Şi aşezind slujitori în Tabără şi în Ştefăneşti, Antonie-vodă ținè mezilul din Ştefăneşti pân-în Cameniţă. Iar pe urm-au aşezat oameni în Hotin şi-n Pererita. Viniè poghiazuri din Țara Leşască la drumul Cameniţâi, de loviè pe turci şi pe neguţitorii ce mergè la Cameniţă, şi făcè multe pagube şi strâcăciuni.

Iară dacă s-au întorsu solul de la Poartă, cel leşescu, ce trecusă la Antonie-vodă, au ales loc Cameniţâi ş-au hotărât toată Podolia să fie olat Cameniţâi: din Nistru de la Buceci pân-în Ocraina şi cu Ocraina cu tot pân-în Cehrin şi pân-în Vozie în gios au rămas tot supt ascultarea turcilor. Ş-au ieşit mulţime de ruşi dinluntru, din Țara Leşască, de s-au aşezat în olatul Cameniţâi, de s-au făcut sate şi raiè, de-u pus subaşi pen sate după obiceiul lor. Şi umbla turcii la leşi şi leşii la turci fără nice o grijă. Atunce şi-n Moldova s-au aşezat slujitori pe la mezâluri şi pe la margine şi a să face şi slobodzii pe la Cernăuţi şi pe la Hotin.

Iară în al doile anū au tăiat Duca-vodă pe trii boieri, anume pe Vasălie Gheuca vel-visternic şi pe Gheorghie Bogdan vel-jicnicer şi pe Lupul sulgerul, carei au fostu făcut cărţi hiclени, cu iscăliturile lui Dumitraşco-vodă, la orheiени şi la lăpuşneni, să să rădice cu oaste, să margă să prindză pe Duca-vodă, cu toată casa lui, şi pre o samă de boieri a lui, şi cu izvod de ce

morți să-i omoare pe toți. Și triimițindu cartea acie cu Lupul sulgerul, ca cum vrè hi de la singur Dumitrașco-vodă, la căpitanii de la acele ținuturi. Iar un căpitan, anume Decusară, dac-au înțeles ce scrie într-aceia carte, s-au făcut a triimite poronca la alți căpitani, iar pe de altă parte au și vinit cum mai de sârgu la leși, de au mârșu la Buhuș hatmanul de l-au întreat, c-o lui știre este? Ce Buhuș, neștiindu nemic de aceste, îndat-au mârșu la curte de au spus Ducăi-vodă. Și Duca-vodă au triimis pe Gheorghită Ciudin sărdarul de au prinsu pe Lupul sulgerul cu acea carte vicleană. Iar Ghieuca și Bogdan nu știè nemic. Ce cum l-au adus pe Lupul sulgerul la Duca-vodă, l-au întreat Duca-vodă pe Lupul sulgerul c-o cui învățătură au făcut aceste.

Iar el au spus că l-au triimis Gheuca și Bogdan. Și îndată Duca-vodă au triimis niște bulubași cu simeni de i-au luat de pre la gazdele lor și i-au închisu-i. Și a doa dzi i-au scos la divan, între toată boierimea, și ei nemic n-au mai putut să tăgăduiască faptele lor, și au spus drept că ei suntu vinovați. Deci Duca-vodă mult i-au mustrat și au orânduit pe Toader Flondor vel-armaș de le-au tăiat capeteli a tustrii dzua amiadză-dzi la fântâna denaintea porțai domnești. Și în locul Gheucăi au pus visternic mare pe Toderășco Ca[n]tacozone, ficiorul lui lordachi celui bătrân. Fost-au giupâneasa Gheucăi vară primare cu doamna Ducăi-vodă, Nastasia, dar nemic nu i-au putut folosi.

Iară după ce s-au plinit 2 ani de domnie Ducăi-vodă, au mârșu la Țarigrad, la împărățae, avându pâra cu Ștefan-vodă, ficior Radului-vodă, pentru logodna ce făcusă cu fiică-sa Catrina, că, fiindu ficiorul Radului-vodă grozav la față, punè pricină și nu vrè să i-o dè. Dece au rămas ficiorul Radului-vodă pe Duca-vodă de la divanul împărătescu.

Atunce au cheltuit Duca-vodă mulți bani la Poartă, aproape o mie de pungi de bani. Și i-au dat turcii și hătmănia Ocrainei, căftan, și șlic, și buzdugan, și un tui. Și din Țarigrad au purces depreună cu ficiorul Radului-vodă, ginere-său, cu 3 tuiuri și cu buzdugan, de-l ducè înaintea lui, cu mare alai intrându în lași.

Îndatși s-au apucat de au făcut mare și frumoasă nuntă. Triimis-au în toată țara de au poftit pe toată boierimea și

mazâlimea de la mic pân' la mare, și de alte căpitenii, ce nu cu poroncă, și cu poftă. Și după ce s-au strânsu cu toțâi la leși, făcutu-le-s-au oboroace tuturor de la domnie, de le da toate ce le trebuie, de nu cheltuiè nime nemic.

Așijdere mai adus-au opt soli, 2 din Țara Muntenească, 2 din Țara Ungurească și 2 din Țara Leșască și 2 din Țara Căzăcească cè mare de piste Nipru, de au adus solii multe daruri și frumoasă, de au închinat Ducăi-vodă. S-au veselit 2 săptămâni cu feluri de feluri de muzâci, și de jocuri, și pelivani, și de pușci. Și giuca 2 danțuri pen ogradă și pe ulițe, cu toți boierii și giupânesele împodobii și toți negușitorii și tot târgul. Și un vornic mare purta un cap de danțu și alt vornic mare alt capu de danțu, îmbrăcați cu șarvanele domnești. Numai mirili și mireasa, fiindu ficiori de domnu, nu giuca în danțu pe afară, numai ce giuca boierii. Cât nu era nuntă, și era minune. Și după ce au nuntit, au mulțămît solilor, și s-au dăruit bine și s-au dus la țărâle lor.

Pe urmă s-au gătit și-au purces la Ocraina, la Nemirova. Și s-au strânsu toată căzăcimea acolo la Duca-vodă, la Nemirova. Și-au ales din capete dintre dâșii și-au pus giudecători și polcovnici și sotnici și le-u pus și-n locul lui nemesnic, în loc de hatman, să le poarte de grije lor, anume Ene Gredinevici, omș slujit, știindu limbă căzăcească, de neamul lui grec. Și-au făcut și curți lângă Nemirova, în marginea Buhului, și-au făcut și alte curți în marginea Nistrului, la Țicanovca, împotriva Sorociei. Și de-colo s-au întorsu de toamnă la leși. Și stăpâniè Duca-vodă și Ocraina și Țara Moldovei, domnu cu trii tuiuri. Și acolo, cându au fostu la Ocraina, multă cinste au făcut căzacilor.

Dup-acee mârș-au în primblare la un sat a lui, ce este în ținutul Neamșului, anume Prăjăștii, avându și curți acolo, cu toată casa lui, cu ginerii și cu ficiorii lui și cu toată boierimea și curtea lui. Și-au zăbăvitu acolo vro 2-3 săptămâni, îmblându pe la vânaturi și pe la alte sate a lui. Chematu-l-au în cinste și un boier, anume Costantin postelnicul Ciobanul, la un sat a lui,

anume la Silește, de l-au cinstit 2 dzile. Și așe iar s-au întorsu la leși la scaon.

Duca-vodă, vrându să scoată banii ce cheltuisă la Poartă pentru hătmănia Ocraenei și avându și casă grè, cu mare cheltuială, și nu cheltuiè ca un domnu după putința țărâi, și vrè să cheltuiască ca un craiu, și vădzind și vicleșugul boierilor celora ce i-au tăietu-i, de cum era rău de fel, încă mai rău s-au făcut și mai groaznic asupra boierimei și asupra țărâi. Scos-au niște hârtii pe țară, mari câte de 6, de 8 ughi, și câte n-au îmbrăcat pe fețe le-au dat năpăști pin sate. Și după ce au dat tablele în visterie, au aruncat orânduiele pe hârtii de un galbăn 16 galbeni. Care luasă hârtie de șesă galbeni îi făcè mai bine de o sută. Și dacă nu găsiè cu ce plini de la om, lua altuie pentru acela. Și pe unde era pustiiu, făcè pe zlotaș de plătiè de la casăle lor. Și-i bătè pe zlotași cu buzduganul, de au omorât vro doi, trii. Deci vădzind că mor de buzdugan, au făcutū un bățū în optu muchii, de bătè pe boieri și pe zlotași cu bățul. Și-i punè pe boieri dăjdi, și-mprumuta peste putința lor, câtū nu să mai putè plăti. Că era boul 2 galbeni și vaca un ughiu, și istovii zlotașii tot. Nice cu odoarâli ce le zălojâè pe la negușitori. Ce era pline închisorile de boieri și grosurile de cei săraci, de-i bătè și-i căzniè cu capeteli pen garduri, și leșinați de foame, și bărbați și femei. Și muriè prin grosuri.

Și giupânesă sărace încă le lega la puști și le închidè la simeni pentru bani. Pentr-acea vrăjmășie și groază ce-i umplușă inema diiavolul de lăcomie ce avè, urât-au toți pre Duca-vodă. Și să ruga toți lui Dumnedzău să-i mântuiască de mânule lui, și-l blăstăma de la mic pân' la mare, de audziè slugeli lui cu oreheli. Atunce fugit-au mulți boieri și mazâli de groaza lui pentr-alte țări, de s-au pustiit casăle. Tudosăe Dubău vel-spătar au fugit într-o noapte din târgu din leși în Țara Leșască. Așjidere și Savin Zmucilă vel-medelnicer și cu frate-său Gheorghiușă postelnicul. Și i-au agiunsu gonașii lepcani în codrul Herței, și s-au bătut cu dânșâi, și nu le-au pututū strica nemică. Și Moțoc

și alții mulți. Iar la anul, la vleoato 7190, gătitu-s-au vizirul de oaste, să margă asupra nemților.

Vinit-au poroncă și la Duca-vodă să margă în oaste. Făcut-au mare gătire de oaste, c-au adus și câteva polcuri de căzaci de la Ocraina, și călărășime, și lefecii, și curteni, și hânsari. Și pe țară au orânduie oameni de oaste, și boieri, și mazăli, câte cu 10-12 slugi. Și-au pus și pe un Brahă căpitan de au făcut un steag de oameni tot din vătăjăi boierilor și-a giupânesilor celor săraci.

Ș-au purces cu toată oastea sa de aice din leși în 20 dzili a lui aprilū. Boierii și țara, toți era bucuroși să purceadză Duca-vodă în oaste, să hălăduiască de vrăjmășia lui. Și-l blăstăma toți să nu să mai întoarcă de unde mergè. Că și atunce la purces, multă strânsoare pentru rămășița banilor birului să istovască boierii. Și nu putè istovi, că bani nu era necăiuri, vândzare în vite nu era. Ce și pre cale, pân' la Focșeni, mărăgându cu oastea, tot zapceituri era. Mergè încetū și făcè oturace, câte 5-6 dzile și mai mult, la un locū, pentru tătari, trecându hanul cu tătărămea pre la Fălciiu. Atunce multe jacuri au făcut pen țară, slobodzindu-să tătărăi prin sate și pre la casăle boierești, pân-au trecut în Țara Muntenească, mărăgându la oaste. Și dacă s-au strecurat tătărămea di prin țară, și-apoi au trecut și Duca-vodă pe la Focșeni cu toată oastea lui. N-ar hi făcut tătărăi atâta stricăciune în țară trecând, de-r hi dat Duca-Vodă poclon deplin, pecum cerè. Numai Duca-Vodă n-au vrut să-i dè.

Rămas-au camaicani în leși Neculaiu Racoviță logofătul și Pălade spătarul și Toderășco visternicul, carei, la purcesul Ducăi-vodă, s-au sfătuit cu o samă de boieri de cee ce au mărăsu cu domnia în oaste ca, de s-arū mai întoarce Duca-vodă, ei să nu vie cu dânsul, că nice ei nu-l vor aștepta în leși, ce să vor duce să-ș prindză capeteli printr-alte țări, că nu-l mai pot sătura. Mărăgând Duca-vodă cu oastea prin Țara Muntenească, au trecut peste munte pre la Logoj, pre la Timisvar, pre la Sarvaș, pre la Sonnoc, ce este la apa ce să cheamă Tisa, și de acolo la Dunăre, la cetatea Buda. Au trecut Dunărea pe pod din gios de Buda. Într-un câmpu au agiunsu pe Șerban-vodă cu oastea, și

au venit Șerban-vodă de s-au adunat cu Duca-vodă, iar vizirul cu oastea și tătărâmea era înainte la Stonbeligrad¹. Viziriul Kara Mustafa-pașe atunce cu acee gătire mergè anume să dobândească cetatea Enâcul, ce este în marginea Țărâi Nemțești, cu îndemnarea lui Tiuchiun-grof și altor domni ungurești, ce îndemnasă pe viziriul să margă. Dece nemțâi, avându veste de vinirea oștilor turcești la Enâc, au grijit cetatea cu oaste și cu bucate. Sosindu vizirul cu oastea la Enâc, au prinsu limbă, care au spus că cetatea Enecul este grijită foarte bine și cu tărie mare, nu o va pute dobândi. Iar cetatea Beciul este făr' de nice o grijă: nice oaste, nice bucate nu au sosit, numai cei de locū în cetate. De va merge, pre lesne o va dobândi. Luându această veste, viziriul nimic lângă Enec n-au zăbovit, ce au și purces cu oastea în sus, pre lângă Dunăre, la Beci și au tăbărât lângă Beci. Și-n 5 dzile a lui iulie au început a bate din tunuri.

Împăratul nemțescu era cu oști atunce într-altă parte, de să bătè cu alți megieși a săi, iar în Beci era numai un ghinăral, anume Sterimbeg, cu 25.000 de nemți. Și au zăbăvitū turcii pregiur cetatea Beciului din 5 dzile a lui iulie până în 2 dzile a lui septembrie. Și nepărăsitū da din tunuri, cum și din cetate să apăra bărbătește. Și era în mare strânsoare cei din cetate, cât era în cumpănă de pieire, neviindu-le agiutorū nice de o parte, păn' ce au vinit Sobețchi, craiul leșescu, cu oaste și au bătut pe turci și au mântuit cetatea Beciului de năvala turcilor. Și întorcându-să viziriul făr' de nice o izbândă, l-au zugrumat în Beligrad și i-au dus capul la împărăție. Că el s-apucasă că va aduce cheile cetățâi la împărăție, a lanăcului, apoi și a Beciului, iar Dumnedzău nu i-au agiutatū după simeția lui. Ce au rămas Țara Nemțască prădată și arsă, cât numai pământul au rămas pe urma lor. Dacă s-au întorsu oastea turcească de la Beci, au vinit la Buda, și pogorând și oastea leșască pe Dunăre în gios la Hostrohon. Iar turcii s-au simețit și s-au întorsu înapoi și-au lovitū pe leși, și leșii, fiindu netocmiți, nu i-au putut sprejâni

¹ Probabil același cu Belgrad.

ș-au îndreptat înapoi a fugi. Atunce au pierit ficiorul hatmanului polnâe și alțâi mulți, și aproape era să piară și craiul Sobețchi. Numai nărocirea lui au fostu că l-au tâmpinat niște polcuri de husari, de l-au mai rătuit, pân-au agiunsu și pedestrima. Nemțâi dece iar i-au înfrânt pe turci, ș-au rămas izbânda la creștini, iar cu mare scădere oștii leșești.

Și pân-a vini pieirea vizirului și zăbăvind la Buda, nice pre domni acestor țări nu vrè viziriul să-i lasă să vie înainte. Pârâtu-s-au atunce Duca-vodă cu Șerban-vodă la vizirul pentru o somă de bani, ce au rămas la Duca-vodă, a Țării Muntenești, cându au fost domnu în Țara Muntenească. Și l-au rămas Șerban-vodă pe Duca-vodă să plătească toți banii la visteria împărătească. Dece luându-și dzuoa bună Duca-vodă atunce de la vizirul, să vie în țară, au lăsat zălog la vizirul pentr-acei bani pe Apostol Catargiul vel-comis și pe Tănase de Soroca, pân-a triimite banii. Și Duca-vodă au purces în gios, de au vinit la ținutul Putnei, la satu la Domnești, iară doamna cu casa lui au lăsat-o în Focșeni. Că fugisă doamna din leși mai nainte, de leși, la Brăila și i-au ieșit Ducăi-vodă înainte la Focșeni. Vizirul încă, dac-au purces Duca-vodă, încă i-au vinit sconcenie, pecum scrie mai sus, de au pierit, iar boierii care era zălog atunce, perind vizirul, atunce au fugit. Ce n-au vinit la Duca-vodă, ce s-au dus în Țara Ungurească, că le-au fostu casăle acolo, cu alți boieri ce pribegisă din Moldova.

De la Domnești, Duca-vodă scriè la camaicani, la Neculai Răcoviță vel-logofătū și la Toderășco vel-visternic și la altă boierime, să iasă din Hangu din bejenie, să margă la dânsu la Domnești, să nu să teamă de leși, că leșii sunt niște tâlhari. Iar boierii, cum i-au vădzut cartea, îndatū au făcut pătăști și au fugit pe potică în Țara Ungurească, în Giurgedū, cu toate casăle lor, ca să nu mai dè într-ochi cu Duca-vodă.

Iară când ș-au luat dzioa bună Duca-vodă și cu Șerban-vodă de la veziriul, și i-au îmbrăcat veziriul cu caftane, au fost dzicând Șerban-vodă Ducăi-vodă: „Iacă în Țara Moldovii să aude că au ieșit leșii. Blem pe la mine, că îți este și doamna la

Brăila, și-i șidè câtăva vreme acolo, și te voi griji de conace, și până vii vidè cum a mai fi. Și de acolo te vii putè chivernisi și vei merge cu temei“. Iar el n-au vrut să facă așè, pe cum îi dzice Șerban-vodă, și au trecut Dunărea în ceasta parte, de au vinit pin Țara Ungurească, de au mârșu pe la Apafi Mihai, craiul ungurescu, la Biliigrad. Și i-au făcut craiul masă frumoasă Ducăi-vodă, și l-au cinstit tare, și au giucat amândoi și cu toți boierii. Și craiul ungurescu încă îi spune Ducăi-vodă să vie în Țara Moldovii, că au vinit în țară alt domnu de la leși, ce să aștepte acolo la dânsul, și-i va da de toate ce i-a trebui, sau, de a vrè, să-i dè câteva mii de cătane, să-l pitreacă până la scaon. Și el nici așè n-au priimit. Și purcegându de acolo și agiungându la Cotele, lângă Brașov, o samă de boieri a Ducăi-vodă, căroră le era giupânesele în Țara Muntenească cu doamna și era la un sfat cu ceielalți boieri din Moldova, cu caimacamii, sfătuiè pe Duca-vodă să treacă de la Brașov în Țara Muntenească, gândind că-ș vor apuca giupânesele și să vor închina la leși cu ceielalți boieri, ce era caimacami.

Iară Miron logofătul și cu Buhuș hatmanul și cu Costantin postelnicul Ciobanul, fiind mai aproape de casa Ducăi-vodă, n-au priimit acel sfat să treacă de la Brașov în Țara Muntenească, dzicându: „Dacă n-am mârșu pin Țara Muntenească, cându ne îmbiè Șerban-vodă, iar de aice ce să căutăm? Ce mai bine este să mergem drept pe Oituz, și dacă vom vidè că n-om putè merge la Iași de răul leșilor, noi om lua pe Troțuș în gios și om merge la Focșani“. Și pe acel sfat au purces și au ieșit pe Oituz. Deci oastea Ducăi-vodă, fiindu supărată de la Svetii Gheorghie până la Svetii Nicolai, s-au și răsipit, carii încotro au putut, pre la casăle lor. Și au rămasă numai doao steaguri de lipcani și puține siimeni. Deci la Iași n-au avut cu cine merge și au luat în gios de s-au dus la Domnești.

Boierii carii sfătuiè pe Duca-vodă de la Brașov să margă pin Țara Muntenească, dacă au vădzut că nu le ascultă sfatul lor, ei s-au răslețit de Duca-vodă, de la Brașov, și s-au coborât în Țara Muntenească, de ș-au găsit giupânesele acolo, după

cum le era sfatul cu ceilalți boieri, când au purces din Iași la oaste, ca să-l părăsască pe Duca-vodă, să nu-l mai vadză în ochi. Anume Gavriliță Costachi vel-vornic și Ion Racoviță vel-păharnic și Gheorghiuță tretii-logofăt și alții s-au dus în Țara Muntenescă, pecum mai sus s-au scris.

Viindu veste în Țara Leșască precum craiul Sobețchii și cu nemții au bătut pe turci la Beciu, au și început a să slobodzi poghiazuri în Podolia, în raiaoa turcească, a tăie și a robi pe turci. Deci turcii, câți au putut prinde de veste, au fugit și s-au închis în cetate în Cameniță, iar prostimea, satele, s-au răsipit carii încotro au putut. Și au început a să slobodzi tălhărit și în Moldova și Brăneștii de la Cernăuți, și au început oamenii de la câmpu a să bejeni spre munte.

Atunce boierii caimacami își făcè spaimă, mai mult ei decât alții. Își găsisă vreme de au spăriat pre doamna Ducăi-vodă, de au fugit în gios la Brăila. Și au fugit și boierii la munte, să nu mai dè ochi cu Duca-vodă, să-și mai dè sama de atâta mulțime de rămășiță ce le era asupră, precum mai sus s-au scris. Atunce și oamenii carii era închiși câte de un an și mai bine pe la târguri și grosuri s-au slobodzit și au dat laudă lui Dumnedzeu.

Rădicatu-s-au Petriceico-vodă din Țara Leșască cu boierii carii era pribegi cu dânsul, și au vinit cu oaste în Moldova. Și s-au coborât Petriceico-vodă la Suceavă cu Demidețchii și cu Conețchii și cu puține oaste căzăcească, să iè Moldova, să margă să bată Bugeacul, fiindu tătarâi duși în oaste la Beciu. Și de la Suceavă s-au coborât Petriceico-vodă la Iași și au triimis pe Savin medelniceriul Zmucilă, carele pe urmă au fost și ban, și pre alții prin bejenii, de scotè oamenii la oaste, pe moldoveni, pe unii de voie, pe alții de nevoie. Și s-au dus împreună cu căzaci și cu Conețchii în Bugeac, iar Petriceico-vodă au rămas în Iași. Deci tot tăie și arde în Bugeacu tătarcele cele burduhoasă, le spinteca și punè copii pin pari, și slobodziè robii de pin obezi, și-i lua cu bucatele cele tătarăști, și aducè duiumuri multe, cât nu mai putè să le iè sama. Că nu avè cine

să le stè împotrivă. Și așe au umblat câtăva vreme, ardzindu și stricându Bugeacul.

Duca-vodă, dacă s-au aședzat în Domnești, au triimis pe Buhuș hatmanul de au bătut pre niște adunături ce era cu Vasilie Hăbășescul. Să strânsese multe căpitenii și oameni de țară la Movileni, în malul Siretiului, despre Tecuci. Și era și aceie mergători la Bugeac. Și i-au răsipit, cât nu s-au putut apuca de nemică.

Petriciceico-vodă, dacă au sosit în Iași, îndată au slobodzit poghiaz căzaci și leși, cu Demidețchii și cu Costantin Turculeț polcovnicul și cu Bainschii sărdariul, să margă să lovască pre Duca-vodă la Domnești. Și purcegându poghiazul din Iași, au mersu pre Siretiu în gios, și luundu mazili și căpitani și slujitori și pre cine afla pin țară, să se înglotească cât de mulți.

Duca-vodă, înțălegându că vine poghiaz pe Siretiu, s-au sfătuit cu boierii cum vor face. Buhuș hatmanul sfătuiè să să coboare Duca-vodă din Domnești la Focșani, la margine, că este mai fără de grije, și să vor găsi și slujitori în lefe, dacă ar trebui, că în Domnești este cu grije. Doamna Ducăi-vodă încă vinisă de la Brăila în Focșani. Iar Miron logofătul au sfătuit să nu să clinească nicăiri din Domnești, că aceie ce vin sunt niște tâlhari. „Ce putere au ei să vie asupra mării tali? Să nu dăm locul, că pământul acesta este frământat cu sângele moșilor și a strămoșilor noștri!” Și cu acest sfat înșelătoriu nu s-au clătit Duca-vodă din Domnești, ce au făcut căutare slujitorilor siimenilor, și s-au aflat numai șesedzăci de siimeni. Și i-au băgat în curte, că până atunce era denafară. Era și lipcani, optdzăci de oameni, la doao steaguri. Aceasta au fost luni, în dzioa de agiunul de Crăciun. Și au trimis Duca-vodă doisprădzăci lipcani cu Muharecico, căpitanul lor, în sus spre Răcăciuni, de straje. Și a doa dzi era să margă și hatmanul, în dzioa de Crăciun, cu ceielalți lipcani întru întimpinarea poghiazului. Iar sosindu poghiazul la Răcăciuni întru acè seară, au prinsu pre lipcani acolo în Răcăciuni și i-au tăiat pre toți. Numai unul au scăpat și, viind noaptea să dè știre, au dat piste

niște oameni la Copăcești, pe apa Trotușului. Și dându-i un om să-l ducă la Domnești, el l-au dus pîntr-o dumbravă, rătăcindu-l pînă în dzio. Și când au sosit lipcanul drept Domnești pîn dumbravă, atunce și poghiazul au fostu agiungându la curte în Domnești fără de veste. Și încungiurându curtea, era să intre pe poartă un rohmistru ce viniè înainte. Ce întâmplându-să în poartă un bulubașe, anume Cercheză, au vădzut că sunt leși, și au dat cu pușca și au lovit pre acel rohmistru, de nu s-au mai clătuit. Și au apucată poarta de o au închis siimenii cu mare greu, că năvălisă leșii la poartă să intre. Duca-vodă atunce ședzusa la masă. Lipcanii, luund banii de lefe, era toți la gazda rohmistrului, de le împărțiè lefele. Au plecat fuga cine încătro au putut, să scape cailor pre la gazde prin sat; n-au apucat să să încălăredze. Miron logofătul șidè cu Duca-vodă la masă și cu Costantin postelnicul, iar Buhuș hatmanul era la o casă departe de curte, mai în gios. Și dacă au audzit gâlceava la curte, numai cu Dediul sârdariul și cu vreo cinci, șese lipcani, ce scăpasă călări, și au purces spre curte. Ce timpinându-să cu căzaci și cu leși, n-au putut răzbi spre curte, știindu că în curte era slujitori siimeni și curtea lui vodă și să vor apăra. Ce ș-au întorsu giupâneasa de au fugit în luncă cu sania, iar el, hărățindu-să oarece, au dat dos, oarece sprejenindu-să și leșii cu moldovenii a-i goni. Și nemică nu le-au stricat, că nice gonașii nu prè îndrăzniè.

Au triimis hatmanul în Focșani la doamna pre Manolachi sulgeriul, să dè bani să facă oaste de acolo, din Focșani, și să vie la dânsul, să margă să să bată cu leșii, să poată face vreo izbândă. Și dacă au mârșu Manolachi la doamna, n-au pus să strâge în lefi nescai slujitori, ce au și-ncălecat Ștefan-vodă, ginerele Ducăi-vodă, cu niște siimeni și cu slugi de pe la boierii ce era cu doamna. Și într-acea noapte au vinit la hatmanul în Zăbrăuți, la Șoldești. Iară hatmanul, dac-au vădzut pe ginerele Ducăi-vodă, numai ce s-au ciudit pentru ce au vinit. Că el vrè să margă, cu gloata ce era, să de războiu cum ară hi putut, iar cela vrè fi stătut în laturi, și lângă dânsu vrè rămânè ceie ce vinisă hatmanului într-agiutor.

Purces-au cu toțai din Zăbrăuți și au mǎrsu de noapte în Cornul Dumbrăvii, dreptu Domnești. Ce n-au vrut să lovască noaptea, temându-să să nu răpuie oameni, ce au socotit să aștepte pân-în dzuo, să vadză cine sunt. Iar neîndrăznindu-le, să va întoarce și va strânge oaste, știindu că în curte era 60 de siimeni și boierinași de curte și altă gloată. Să vor apăra câteva dzile, că și bucate și hrană de cai și iarbă de pușcă de agiunsu avè. Și dacă s-au făcut dzuă, s-au apropietū prin arini, lângă sat, pe din gios de curte, într-o râpă, și au ieșit de au prinsu limbă pe un celednic leav. Și acela au spus câte steaguri sunt de căzaci și câte-s de leși și de moldoveni, de toți ca 500 de oameni. Leșii sta denaintea curțai țiiundu cail de frâu, că avè grije de Buhuș, să nu vie cu tătarii să-i lovască.

Hatmanul Buhuș, vădzindu-i că stau stoliți, au scos pre Dedul sǎrdarul cu vro 20 slujitori ai lor, de-au mǎrsu spre oastea leșilor, ca doar arū încălica și s-ar slobodzi asupra lor. Și atunce, depărtându-să de lângă curte, să dè năvală și hatmanul cu ai săi, să apuce dispre curte și, ieșindu și cei din curte, să vor bate cu leșii. Că cealaltă gloată de țară, ce era luată cu desăla în poghiaz, era toți gata de fugă, cât ar vidè pre hatmanul. Ce mǎrgându Dedul sǎrdarul pân-aproapi de dânșii, au încălecat numai trii inși den gloata leșilor și le-au ieșit înainte, întrebându-i ce caută. Dedul sǎrdarul au răspunsu în limbă turcească, iar ei au dzis: „Vă știm noi cine sunteți; mai bine să viniți să fimū tot de unii“. Și s-au întorsu înapoi la ai săi, iar temeiu lor, a leșilor, sta neclătit înainte curții. Hatmanul încă s-au dat în giosu spre gârlă, triimețindu să-i mai vie agiutor, și dece să vie asupra leșilor anume, că siimennii din curte vor sta pentru domnu. Iar ei, cum s-au clătit hatmanul de acole, au și deschis porțița, de s-au închinat la poghiaz un bulubaș, anume Dedul, nice de o nevoie, nice de o strânsoari, numai de vicleni ce era. Și intrând leșii și căzaccii și moldovenii, au luat pre Duca-vodă și pe alți boieri, pre toți dezbrăcându-i, i-au lăsat cu peile goale. Și s-au întorsu poghiazul cu dobândă ș-au dus pe Duca-vodă în Țara Leșască, și acolo au murit. Și cându-l duce pe drum, îl pusesă

într-o sanie cu doi cai, unul albu și unul murgu, și cu hamuri de teiu, ca vai de dânsul. Ocări și sudălmii, de audze cu urechile. S-agiungându la Suceavă, la un sat, anume...¹, au poftit puțintel lapte să mânânce. Iar femeia gazda i-au răspunsu că „n-avem lapte să-ți dăm, c-au mâncat Duca-vodă vacili din țară, de-l va mânca viermii iadului cei neadormiți“. Că nu știè femeia acie că este singur el Duca-vodă. Iar Duca-vodă, dacă au audzit că este așe, îndat-au început a suspina și a plânge cu amar.

Că el să ținè și vorovè în casa lui, de să ispitè să fie craiu în Țara Ungurească, și un ficior a lui în Țara Moldovei domnu, și altul în Țara Muntenească, și ginere-său hatman în Ocraina. Că el își ținè lucrul pre sus. Curtea lui, masa lui, cheltuiala lui, ca un craiu ținè. Și când ieșè afar-în nărod, tot posomorât căuta, ca să-i iè oamenii de frică. Că el apucas-învățătură de la Vasălie-vodă fiindu cămăraș mare la Vasălie-vodă. Era om nu prè nalt și gros, burduhos și bătrân. Numai îș cernè barba. Pe atâta să cunoștè că n-are acătare minte sau frica lui Dumnedzău. Și ce gândè el să facă și la ce să ispitè, și la ce l-au adus păcatul și osânda de la Dumnedzău! Și așe l-au dus pe Duca-vodă în Țara Leșască, de au murit acolo. Așe ș-au agonisit de lăcomia banilor, ce avè.

Era un boieru, anume Ursachi, bogat într-această țară a noastră, de, cându vinè birul de la împărăție, de multe ori, cându era în grabă, îl încărca de la casa lui și-l pornè la Poartă, și mai pe urmă lua de la țară. Și nu l-au putut să-l rebde Duca-vodă pe acel boieru, precum suntu mulți pentr-alte țări boieri bogați. Ce den domnia a doa au început a să acolisi de dânsul ș-a-l prădare, și neputând răbda Ursachi pe Duca-vodă, l-au pârât și la Poartă, pecum mai sus s-au pomenit. Iar mai pe urmacmu, știind Duca-vodă pe Ursachi c-au avut gâlceavă c-un negușitor mare din Țara Leșască, anume Bălăban, și giudecată acolo în Țara Leșască, multă, pentru niște bude, trâmăs-au Duca-vodă la acel Bălăban, de au vinit în țară de au pârât pe Ursachi.

¹ Loc gol în manuscrise.

Și i-au făcut strâmbătate lui Ursachi, că l-au dat rămas să de lui Bălăban vro patru, cincisute de pungi. Și așe i-au luat tot și l-au închis în temniță cu tâlharii. Și-l scotè în toate dzileli de-l bătè la talpe, pân' i s-au zgârcit vinele și-au rămas olog pân' la moartea lui. Și la moartea lui, din cè bogăție multă n-avè cu ce-l griji. Au vândut un sat la Bacău, anume Fântâneleli, de l-au grijit. Așe au făcut Duca-vodă lui Ursachi, și pe urmă i-au plătit Dumnedzău și Ducăi-vodă.

Fost-au și trii semne mari în dzileli Ducăi-vodă, când au purces la Beci. Că s-au arătat o stè pe cer cu coadă, de s-au vădzut multe dzile. Mânca și lupul oameni. Fost-au și cutremur prè mare. Cădzut-au atunce și turnul cel mare din cetatea Sucevei, ce-i dzice turnul Nebuisăi.

Iară doamna Nastasăia a Ducăi-vodă, după ce-au luat leșii pe Duca-vodă, è au rămas deodată în Țara Muntenească. Și-au umblat mult pentru Duca-vodă, ca să-l răscompere de la leși. Și-l negușasă cu leșii drept 70 de pungi de bani, să dè leșilor și să-l lasă. Și triimișind banii pen Țara Ungurească, i-au poprit ungurii cu-ndemnarea lui Șerban-vodă, temându-să c-a ieși și l-a sminti din domnie Duca-vodă. Atunce era în Leov slobod și oblicind c-au poprit ungurii banii, l-au lovit cataroia de voie rè și-au murit în loc.

Iară doamna Ducăi-vodă, vădzind așe, s-au dus cu toată casa ei la Țarigrad. Așe au început a o apuca datornicii, unii de o parte, alțai de alta, cu feluri de feluri de priceni, și-a o îngrozi, și-a o închide, și-a o jăcui, care cum putè, agiungând-o osânda creștinilor.

Care mai pe urmă au vinit și mai la mare osândă și ocară, c-au amăgit-o un grec, de s-au măritat după dânsul. Având è doi ficiori și patru fete, n-au socotit cinstea ei, că era mai mult bătrână decât tânără. Și după ce-au mărsu dup-acel grec, au amăgit-o de-au dat bani și odoară câte-[a]u mai avut, de-au dat turcilor de l-au pus beiu la Mana. Și au mai șădzut vro săptămână cu dânsa, pân' și-au făcut cheful, și s-au dus la Mana, dzicând c-a duce-o și pe dânsa. Și așe vro doi, trii ani au șădzut

acolo și n-au mai triimis la dânsa să o iè, pân' s-au hainit și el de la turci. Iar è, la bătrânețe, au rămas și săracă, și ocărăta de voroava oamenilor, și cu o casă plină de copii. Așè au plătit și Dumnedzău Ducăi-vodă, pe cum au făcut și el altora.

CAP. IX

DOMNIA A DOA
A LUI PETRICEICO-VODĂ DE LA LEȘI

Petriceico-vodă, după ce-au înțeleș c-au bătut pe turci la Beci, s-au scoborât cu moldovenii pribegi și cu pușintei leși în târgu în Suceavă și-au început a strânge pe boieri, pe unii de nevoie, alții viniè de bună voie. Și de-acolo s-au scoborât la leși și-au triimis poghiaz de au luat și pe Duca-vodă. Și-au triimis și moldoveni în Bugeag, cu pușintei căzaci cu Conețchie, a prăda și-a străca, de pecum le-i obiceiul moldovenilor gata la jacuri, după cum s-au pomenit mai sus la domnia Ducăi-vodă.

Deci în scurtă vreme au nemerit și tătarâi de la Beci la Bugeag și vădzind de[a]tâta stricăciune ce le-au făcut moldovenii și căzaccii, datu-le-au mare războiu moldovenilor și căzaccilor. Dece moldovenilor¹, cum sunt gata la jac și gata și la fugă, în scurtă vreme au început a să răsâpi în fugă, de au perit ca vai de dâșșâi, și în Prut s-au înecat. Iar căzaccii, cu tabăra legată, au trecut peste Nistru. Deci tătarâi au prădat și-au tăiat în țară cât le-au fostu voia. Iar Petriceico-vodă, vădzind că n-are cu cine să stè, s-au întorsu din leși iar la Suceavă, și-nșlegând c-au pus turcii domnu pe Dumitrașco-vodă Ca[n]tacoșino, luat-au și el miere și vin, vaci și boi, turme de oi, ce-au putut apuca, și s-au dus în Țara Leșască. Și-au stăpânit și el, de la leși, de la noiemvri pân' la făurar. Bogat bine și folos au rămas țărâi și de la Petriceico-vodă, pradă și foamete mare! Și s-au dus și din boieri cu dânsul: Miron Costân vel-logofât și Apostol Catargiul vel-comis și Ilei Drăgușescul sărdariul și Savin Zmucilă medelnicer și frate-său Gheorghită și alții.

¹ În manuscrisul 53, „moldovenii“ (așa cere construcția frazei).

CAP. X

DOMNIA A DOA A LUI DUMITRAȘCO-VODĂ
CA[N]TACOZINO LA VELET 7192

Înțelegând turcii de ce să lucrează în Moldova, cum au luat pe Duca-vodă leșii, au pus domnu pe Dumitrașco Ca[n]tacozi. Și viind la Gălați, răpedzit-au cărți în toate părțile, să-ș vie cineș la locurile sale, că de la puternica împărăție sunt toți iertați, oricine ce greșală ar hi făcut. Dece cine de pe unde au fostu ș-au audzit, de pen Țara Ungurească și din Țara Muntenească, toți au vinit, făr' cât numai Buhuș au rămas în Țara Muntenească. Și cei din Țara Leșască n-au vinit, au mai zăbăvit ș-au vinit la domnia lui Cantemir-vodă. Dece viind domnia în leși ș-așădzindu-să în scaon, era mare foamete, că fusesă țara toată bejenită și nu putusă oamenii ara și nu să făcusă pâne. Era oameni tot leșinați și morți pe drumuri și pe uliți, cât să mânca om pe om. Poghiazuri din Țara Leșască totdeuna să slobodzie de strâca și prăda. Tălhăret mult era. De la Cotnar în sus era țara pustie.

Peste Prut păziè joimirii drumul Camenițai, de jăcuiè. Tătarâi făcè mare gâlcevi pentru prada lor. Ce viind fărman la hanul de la Poartă, s-au aședzat. Pâne aducè oamenii de pen Țara Ungurească și de la tătari, câte puțintè. În leși era mare nevoie, că trecè pași la Cameniță cu haznale și cu zaharale, și nu era harnici să-i grijască de bucate și de cai. Și umbla turcii sânguri pe la gazdele boierilor de le lua caii. Atunce domnul muntenescu Șerban-vodă au încărcat pâne de a lui, arată cu plugurile lui, câteva sute de cară, de-au dus-o la Cameniță, având poroncă de la-mpărăție. Oamenii în târgu în leși ardè curțile boierilor și ogrădzile și-a altora, de-au arsu târgul mai giumătate, că nu era cine să aducă lemne. Viteli era scumpe, mierea era scumpă, găineli mai nu era în țară. Găina câte un leu, oul câte un potronic, oca de untu câte doi orți bătuți și un zlot, oca de brândză câte doi potronici. Bani ieșisă mulți în țară, dar bucate nu era.

Iară când au fostu în al doile anū a domniei, început-au a vini mulțime de taberi de cară tătărăști cu mălaiu de vândut în leși. Dece Dumitrașco-vodă pus-au de au făcut mierța mare ș-au pus de au strâgat crainecul să nu cumpere nime pân-în trei dzili, că-l va înțepa care va cumpăra. Și așe au rumtu prețul mirțai câte un leu bătut, și peste doo, trei săptămâni s-au scoborât mierța și la zlot. Dece au început săracii oameni a să sătura. Numai era greu, că muriè, că era hămniști.

Chemat-au Dumitrașco-vodă de câteva ori să vie în țară pe Buhuș hatmanul, fiind om harnic la oștire și trebuitor la acee vreme. Dar el, vădzind vremili neașădzate în Moldova și fiind și bolnav, n-au vrut să vie. Care i s-au tâmplat așeș și moartea acolo, în sat în Ruși.

Iar Dumitrașco-vodă, vădzind că nu va să vie, au căutat în pizmă ș-au ales un boieru care era mai sărac și mai prost, anume Zosen Bașotă. Măcar că era de neam vechiu, dar nu era harnic de acee boierie la celi vremi, nice el n-avè acee nedejde, nice în gând nu gândiè. Așe fără veste din târgu l-au luat și l-au dus la curte de l-au îmbrăcat cu căftan, de l-au pus hatman.

Dumitrașco-vodă era un om bătrân, grec țarigrădean de neamul lui, de Ca[n]tacozonești. Și mai nainte vreme fusesă visternic mare și-n Țara Muntenească, la Gligori-vodă. Și era om nestătător la voroavi, tălpiz, amăgitor, geambaș de cei de la Fener din Țarigrad. Și dup-aceste, după toate, era bătrân și curvar. Doamna lui era la Țarigrad, iar el aice își luasă o fată a unei rachierțe de pe Podul Vechiu, anume Arhipoai, care o chema Anița, țiiitoare, de o purta în vedeață între toată boierimea, de-o ținè în brați, de-o săruta și o purta cu sălbi de galbeni și cu haine de șahmarand, cu șlic de sobol și cu multe odoară împodobită. Și era tânără și frumoasă și plină de suleiman, ca o fată de rachieriță. Și o triimite cu carăta domnească, cu siimeni și cu vornici și cu comiși dzuoa amidzidze mari pe uliți, la feridui și pe la mănăstiri și pe la vii, în primblări. Și făcè și pe boieri de-ș triimite giupânesăle cu dânsa. Și după ce viniè de la primblări, triimite giupânesilor

daruri, canavețe, bilacoase, căce i-au făcut cinstea de-au mârșu cu dânsa în primblare. Și după ce s-au mazilit, au luat-o cu dânsul și-au dus-o în Țarigrad cu dânsul și-au măritat-o după slugă a lui, după un grec. Căutați, frați iubiți cetitori, de vedeți ce este omenia și curvia grecească! Că el, de bătrân, dinți în gură n-avè. Dimineața îi încliè de-i punè în gură, iar sara îi desclie cu încrop și-i punè pe masă. Carne în toate posturile cu turcii depreună mânca. Oh! oh! oh! săracă țară a Moldovei, ce nărocire de stăpâni c-aceștia ai avut! Ce sorți de viață ț-au cădzut! Cum au mai rămas om trăitor în tine, de mare mirare este, cu atâtea spurcăciuni de obiceiuri ce să trag până astăzi în tine, Moldovă! Și din vreme în vreme tot s-au mai adaos spurcateli de obiceiuri, carei mai înainte s-or pomeni cineș la rândul lor.

Tâmplatu-s-au de-au găsit câțiva mii de galbeni acolo în mănăstire în Râșca, puși de titori pentru treaba mănăstirei. Și i-au luat toți și nemic n-au lăsat mănăstirei de schivernisală, sau să tocmească ceva, fiind mănăstirea săracă.

Așijdere ficiorii lui Chiriac Sturdzii vornicului, Ion și cu Sandul, care acel Ion au agiunsu mai pe urmă și vornic mare la alți domni. Acești boieri pârâè pe o maștehă a lor la Dumitrașcovodă, dzicându că ar fi rămas mulți bani de la tatul lor Chiriac Sturdze, și lor nu va mașteha lor să le facă parte. Deci Dumitrașcovodă, cu meșterșugurili lui, au aflat unde era banii și au triimis și i-au luat toți și nemică nu le-au mai dat acestor boieri, nici lor, nici maștihăi lor. Și după ce s-au mazilit Dumitrașcovodă, s-au dus mașteha acestor boieri, vorniceasa lui Chiriac Sturdzii, la Țarigrad, de au zăbăvit giurămate de an și și-au aprinsu rogojini în cap, de l-au pârât la împăratul pe Dumitrașcovodă. Și nemică n-au putut face, să isprăvască ceva. Și au mâncat banii toți Dumitrașcovodă.

Iară boierilor celor mari le arăta dragoste și cinste, că nici pre mult n-au domnit a doa domnie, nici vremile nu-i slujie. Ce nu avè într-alt chip cum face, ce numai îi căuta să le arăte dragoste, că nu-i da mâna într-alt chip să facă.

Șerban-vodă, fiindu domnu în Țara Muntenească, era veri primari cu Dumitrașco-vodă di pe Cantacozinești, și avè vrajbă și pizmă între dânșii încă di pe cându era tineri, di pe la Grigori-vodă, și să tot pârâe la Poartă unul pe altul. Atunce au chemat Șerban-vodă pe Buhuș hatmanul și l-au învățat să margă la Focșani și să să agiungă cu boierii moldovenești și să le dzică să fugă la dânsul în Țara Muntenească, că el le va purta de grije. Să nu șadză în Moldova, că Dumitrașco-vodă au făcut ferman să-i taie pre toți boierii din Moldova, dzicându că boierii au adus pre leși de au luat pe Duca-vodă și au prădat Bugeacul, și ține acel ferman ascunsu gata. Deci Buhuș hatmanul, pe poronca lui Șerban-vodă, s-au dus la Focșani și au spus lui Gavriliță vornicul.

Deci Gavriliță vornicul, cum au înțăles, s-au și rădicat cu ficiorii lui și cu alți boieri din Țara de Jos, cu câțiva, și au fugit în Țara Muntenească, la Șerban-vodă. Iar Șerban-vodă, după ce i-au vădzut că au vinit la dânsul, tare s-au bucurat și au și răpedzit la Poartă harzuri de la boieri, cu pâră asupra lui Dumitrașco-vodă. Și cu silința și cheltuiala lui Șerban-vodă au isprăvit să margă boierii la Obluciță, la Suliiman-pașe, fiind sarascheriu acolo, să le iè sama cu Dumitrașco-vodă, să-i giudece. Deci Șerban-vodă, avându prieteșug cu Suliiman-pașe și avându nedejde pe dânsul, au chemat pre boieri de au sfătuit pe cine vor rădica domnu dintre dânșii, după ce or isprăvi. Și au socotit cu toții pre Costantin Cantemir cliuceriul, fiind om bătrân, ca de șaptezăci de ani, și om prost, mai de gios, că nice carte nu știe, socotind boierii că l-or purta precum le va fi voia lor. Și de va fi rău, încă nu va trăi mult, că era bătrân. Că alții mai de cinste și mai de neam nu priimie să fie domnu. Și au giurat Costantin Cantemir cliuceriul lui Șerban-vodă că din cuvântul lui nu va ieși, ce-i va poronci, pe voie i-a face de toate. Și au dzis Șerban-vodă lui Cantemir să nu fie protivnic creștinilor, că el încă nu este. Căci Șerban-vodă avè bună nedejde că va dezbate toată creștinătatea din Țarigrad încoaci de supt mâna turcilor. Că pe acee vreme să bătè sultan Mehmet

cu nemții, cu Leopold, împăratul nemțăscu, și-l tot bătè Neamțul pe Turcu și luasă mult loc Neamțul de la Turcu. Și să agiunsesè Șerban-vodă și cu nemții, și cu Moscul, și cu leșii. Și moscalii încă bătusă la acè vreme cetatea Azacul și era să margă și la Crâm. Și gândul și gătirea lui Șerban-vodă era să fie el împărat în Țarigrad. Și cu acel mijloc siliè să facă pe Cantemir domnu în Moldova, coborându-să și leșii să să împreune, să să facă tot unii asupra turcilor. Și iarăș au mai giurat Cantemir lui Șerban-vodă pentru doi boieri greci ce era în Moldova trăitori, frați, pre anume lordachi și Manolachi, fiind de neamul lor acești doi boieri Rusătești, cum a merge Cantemir cu domnie, să-i și prindză, să-i omoare. Și mai avè acești doi boieri încă trii frați la Țarigrad, pre anume Lăscărachi și Mihălachi și Scarlatachi, cinci ficiori a cupăriului celui bătrân, tot de un neam di pe maică cu Șerban-vodă. Numai că apucasă de să învrăjbisă de la vremea Ducăi-vodă, cându era domnu Duca-vodă în Țara Muntenească. Așijdere au mai giurat Cantemir și lui Gavriliță: luund domnia Cantemir, să nu să atingă sabia lui de dânsu sau de vreun ficior a lui, pentru căci el vidè și cunoștè Gavriliță pe ficiorii lui că nu sunt toți aședzați la minte, ce o samă sunt și cam zlobivi.

Și cu aceste lucruri, după ce s-au sfătuit și le-au aședzat, au purces cu toții la Obluciță, la Suliiman-pașe. Deci și Dumitrașco-vodă despre partea lui au ales boieri de frunte și de cinste și i-au trimis acolo la Suliiman-pașe, să stè la pâră cu ceialalți boieri. Și au ședzut acolo la pâră câteva dzile. Și într-o dzi, numai ce au îmbrăcat cu caftan de domnie în Moldova pe Cantemir. Și au gătit pe Husain, beiul de la cetatea Vozia, de l-au triimis cu mazilia înainte la Dumitrașco-vodă să-l iè din lași, să-l ducă la Țarigrad.

Iară boierii cei trimiși despre partea lui Dumitrașco-vodă, dacă au vădzut că au îmbrăcat pe Cantemir cu caftan de domnie, s-au închinat lui Cantemir-vodă. Deci Cantemir-vodă i-au și pus pe dânsii, pe acei boieri, pe Balșe vornicul și pe alții, de au scris cărți cu vicleșug lui Dumitrașco-vodă, pecum

au isprăvit ei caftan pe voia lui Dumitrașco-vodă. Și l-au trimis înainte pe Husain beiu de la cetate de la Tighine cu caftanul înainte, împreună cu Toader armașul Fliondor. Că armașul Fliondor încă fusese pribagă cu ceielalți boieri. Numai ceielalți boieri a lui Dumitrașco-vodă scrie bine de dânsul, cum nu-i nici un vinovat, că nu s-au amestecat cu ceielalți boieri pribegi, iar pe aceie boieri, pe Cantemir și pe Gavriliță, i-au pus Suliiman-pașe tot în fieră și i-au dat pe mâna lor să-i aducă cum mai de sârgu la Dumitrașco-vodă.

Deci Dumitrașco-vodă, cum au vădzut cărțile boierilor lui, a lui Balșe vornicul și a celorlalți, îndată au credzut. Și s-au bucurat și s-au gătit cu mare alai de au ieșit întru întimpinare lui Husain-beiu la Valea Adâncă după obicei. Și întimpinându-să cu Husain-beiu acolo, s-au împreonat cu dânsul, și nemică nu i-au spus, nici Dumitrașco-vodă n-au priceput de mazilie. Și acolo, și Toader Fliondor s-au împreonat cu dânsul, și-l căie Dumitrașco-vodă pe Fliondor și arăta dragoste și milă cătră dânsul. Și de acolo s-au întorsu înapoi, după ce s-au împreonat cu alaiul și cu caftanul înainte, până ce au intrat în lași, în curțile domnești.

Și așteptându Dumitrașco-vodă să-i puie caftanul în spate Husain-beiu, iar el i-au cetit fermanul de mazilie. Și au pus caftanul în spatele lui Ion Racoviță vornicului, să fie caimacam, până a vini Cantemir-vodă în scaonul domniii.

Iară Toderășco vistiernicul, ficiorul lui lordachi Cantacozino celui bătrân, fiind văr primare cu Dumitrașco-vodă, era în mare cinste la Dumitrașco-vodă. El era alfa și omega atunce în Țara Moldovii. Pusu-l-au, pe dumnealui, Husain-beiu în fieră și l-au dus la gazda lui, ca să-l puie la popreală până a vini Cantemir-vodă, să dè samă de răsipa țărâi. Deci mai pe urmă au stătut boierii caimacami și cu puține cheltuială la Husain-beiu, și l-au dat pe chizășie lor să stè față. Iar Dumitrașco-vodă, vădzindu aceste, plânge de să răsipie înaintea a tot nărodul. Și s-au gătit până a triia dzi și au purces la Țarigrad, precum este obiceiul domnilor mazili. Și la purcesul lui Dumitrașco-vodă din leși s-au

făcut mari gâlcevi și calabalâcū. Fliondor armașul și cu frate-său Gheorghîță Ciudin, cu Mitre căpitanul, cu Mileștii și cu alții, au burzului tot târgul și slujitorimea asupra grecilor, tot cu pietri și cu bețe, de era curtea domnească plină de oameni. Și pe ziduri sta oameni, iar grecii tot în casă șidè, lângă Dumitrașco-vodă, și să ascundè carii pe unde putè. Și mai vârtos căuta pe un grec, pre nume Sarâieni, carele au fost de au fost bătut stupii lui Gavriliță vornicului și au fost dat știubeilor foc. Și oblicind Husain-beiu de la gazdă, au alergat mai degrabă cu câțiva turci, slujitori ai lui, și au început a bate și a împărăștiè nărodul. Și au prinsu pe fratele Milescului, de l-au bătut prè rău cu buzduganul Husain-beiu. Și purcegându din lași Sarâieni și alți greci, tot denaintea lui Husain-beiu mergè, ca să nu-l poată lua moldovenii. Că să agiunsesè Dumitrașco-vodă cu Husain-beiu, de ținè cu dânsul. Și la ieșitul din curtea domnească, Dumitrașco-vodă arăta fantazie, de dzicè surleli și trâmbițeli și bătè dobeli. Dar năroadele tot îl suduiè și-l hitcăiè și arunca cu pietri și cu lemne după dânsul. Și cu această cinste frumoasă au ieșit Dumitrașco-vodă din Moldova. Și i s-ar fi cădzut pre cale și mai mare cinste să pitreacă, că de la dânsul s-au scornit hârtiile, el le-au scos întâi, de este acel madem bun și până astăzi în Moldova.

Așijdere la acè gâlceavă prins-au Fliondor armașul la gazdă pre un grec, anume Mavrodin păharnic, și l-au bătut și l-au dezbrăcat, de l-au lăsat numai cu cămeșa. Și l-au legat și l-au pus pe un cal îndărăpt cu fața spre coada calului, și didese coada în mâini, de o ținè în locu de frâu. Și-l ducè prin mijlocul târgului la Copou la primblare și-l priviè tot nărodul dzioa amiadzăzi mare. Și-i dzicè ficiorii ce-l ducè: „Dzi, grece, cal murgu la fântâna Bordii“, iar el nu putè dzice „cal murgu la fântâna Bordii“, ce dzicè „alogo murgu sto fântâna Bordii“. Iar slugile lui Fliondor îi da palme și-i dzicè: „Dzi, grece, bine; nu dzice așè“. Acest fel de zeefet frumos i-au făcut. Și după ce au vinit Cantemir-vodă, iar l-au mai bătut și l-au surgunit. Iar apoi la Costantin Duca-vodă iar au vinit în țară, de au fost vistiernic

mare. Și mai pe urmă iar l-au prinsu Antiohii-vodă Cantemir, și l-au jecuit, și l-au pus și în ocnă. Și la Mihai-vodă iar au vinit în țară, de au trăit până ce au murit de bătrân, și nu s-au mai putut curăți țara de dânsul.

Așijdere tâmplatu-s-au și alt grec la mazilia lui Antonie-vodă Rusăt, anume Palaloga, de l-au luat cu pielea gol din fereedu și pre acela, de să pomenește până astăzi.

Și la Alexandru-vodă Iliiaș iar, ce au pățit Batiște și alții, și la alți domni! Și în Țara Muntenească de câteva ori în câteva rânduri s-au tâmplat grecilor de au pățit necinste și răutate. Și nu s-au mai putut curăți aceste doao țări de dâșii.

Așè socotescu au cu firea mè această proastă: când a vrè Dumnedzeu să facă să nu fie rugină pe fier, și turci în Țarigrad să nu fie, și lupii să nu mânânce oile în lume, atunce poate nu vor fi nici greci în Moldova și în Țara Muntenească, nici or fi boieri, nici or pute mânca aceste doao țări, cum le mânâncă. Iar alt leac n-au rămas cu condeiul mieu să mai pomenescu, ca să pot găci. Focul îl stângi, apa o iezăști și o abați pe altă parte, vântul când bate, te dai în laturi, într-un adăpost și te odihnești, soarele intră în nuor, noaptea cu întunerecul trece și să face iar lumină, iar la grec milă, sau omenie, sau dreptate, sau nevicleșug, nici unele de aceste nu sunt, sau frica lui Dumnedzău. Numai cându nu poate să facă rău să arată cu blândețe, iar inima și firea, tot cât arū putè, este să facă răutate. Căutați de cetiți la hronograful grecescu, de vă încredințați și mai bine, pe când au fost grecii puternici și împărăția era a lor, ce făcè pre atunce și ce lucra!

Iară după ce au vinit Cantemir-vodă la scaonul domniii în Iași, trimis-au boieri de țară la Poartă după Dumitrașco-vodă de l-au pârât la Udriiu. Și au trimis și pe vâru-său Toderășco vistiernicul Cantacozino, împreună cu cei alți boieri, de l-au pârât tot la ochi. Și l-au închis pe Dumitrașco-vodă și l-au făcut de au cheltuit mulți bani. Numai, nărocirea lui, au scăpat cu dzile, că au apucat de au dăruit un hamger de mare preț veziriului. Și așè au hălăduit cu viață. Și după acee n-au pre

lungit, fiind mazil acolo, și au și murit. Și i-au rămas casa în multă și mare sărăcie.

Așijdere și Toderășco vistiernicul, după ce s-au pârât cu Dumitrașco-vodă acolo la Udriiu, s-au războlit și au murit. Și fiindu Șerban-vodă cu dânsul vâ primare, au trimis cu mare cheltuială de i-au luat oasăle de la Udriiu. Și le-au adus pin Țara Muntenescă și le-au adus în Moldova, de le-au îngropat ficiorii lui în mănăstire în Bisericani, fiindu ei ctitori, acești boieri Cantacozineștii, la acè sfântă mănăstire. Și au rămas dator, din visternicie ce au fost vistiernic mare la Duca-vodă, cu vreo doadzăci și mai bine de pungi de bani. Așe sunt de bune boieriile în Țara Moldovii, de la Vasilie-vodă încoaci!

CAP. XI

DOMNIA LUI COSTANTIN CANTEMIR-VOIEVODA
ÎN ANUL 7193 IUNIE 10

Venit-au domnu Țărâi Moldovii Costantin Cantemir-vodă, pre careli l-au ales la domnie boierii Țărâi Moldovii în locul lui Dumitrașco-vodă, cu nevoința și cheltuiala lui Șerban-vodă, domnului muntenescu, pecum mai sus s-au scris. Acest domnu Cantemir-vodă au fost de oameni proști de la ținutul Fălciului. Și dacă s-au rădicat la vârstă, s-au dus în Țara Leșască de au slujit la oaste, până au agiunsu de au fost rohmistru. Apoi viindu în Moldova, s-au dus cu Grigorașco-vodă Ghica în Țara Muntenescă și au fost acolo ceauș spătărescu. Și era om viteazu și cu sfat bun. După aceea, viindu aice în țară în Moldova și slujindu bine, l-au pus căpitan mare, și apoi au fost și sărdariu, și mai pe urmă au fost și cliucer mare. Fost-au și capichiaie la Poarta împărățiii, știindu limbi multe și fiind om bătrân. Cu alesul tuturor boierilor ce era pribegi în Țara Muntenescă l-au rădicat domnu, cu cheltuiala lui Șerban-vodă, domnului muntenescu, precum mai sus s-au scris. Și titlușul lui nu scrie Cantemir-voievoda, ce numai Costantin-voievoda.

Carte nu știè, ce numai iscălitura învățasă de făcè. Practică bună avè la voroavă, era sănătos, mânca bine și bè bine. Semne multe avè pe trup de la războaie, în cap și la mâini, de pe cându fusese slujitoriu în Țara Leșască. La stat nu era mare; era gros, burduhos, rumăn la față, buzat. Barba îi era albă ca zăpada. Cu boierii trăiè până la o vreme, pentru că era om de țară și-i știe pe toți, tot anume, pre careli cum era. Și nu era mândru, nici făcè cheltuială țărai, că era un moșneagu fără doamnă. Și avè doi ficiori, beizadele, pre Antiohii și pe Dumitrașco, și era zălog la Poartă și cu alți ficiori de boieri. Și era bine în țară dintr-alteli, numai nu putè trăi oamenii de poghiazuri leșești, că era țara pustie din lași în sus. Și din toți boierii era mai ales la acest domnu Gavriliță vornicul și ficiorii lui. Era el boieriu și chivernisiè precum îi era voia. Și era o samă din ficiorii lui can făr' de ispravă, zlobivi: Lupul și Solomon și Costachi. Avè slugi tălhari la casăle lor, de ținè drumurili, de ucidè turcii și fura bucate din Bugeac, cai, iepe. Și să făcè farmutate totdeuna și slimuri cu tătarăi pentru fapteli lor, și nu putè să dzică nime nemică de frica lui Gavriliță. Și domnul, deși știè, răbda.

Vinit-au atunce și Miron logofătul din Țara Leșască, foarte scăpat, și l-au avut Cantemir-vodă în milă și în cinste. Și avându trii ficiori, i-au boieritū. Pe Ioniță l-au făcut sărdariu, pe Nicolai logofăt al triile, pe Pătrașco cămăraș mare. Și ș-au logodit Cantemir-vodă și o fată cu dânsul, pre anume domnița Safta, iar pe Miron logofătul l-au făcut staroste la Putna.

Pre acee vreme pusese Cantemir-vodă hatman pe Velicico, ce era frate cu Miron logofătul. Și într-acè vreme ieșit-au hatmanul Velicico cu puțințè oaste ce ave spre ținutul Sucevii împotriva a multe poghiazuri leșești, ce umbla de strica în țară. Găsit-au atunce un poghiazu mare la Baie. Și s-au lovit hatmanul Velicico cu dâșșii prè tare, că l-au lovit pe hatmanul dintr-un sinețū, de i-au rupt dzaoa de pe lângă grumadz. Velicico năvăliè în războiu sângur cu sulița a mână, și altul l-au lovitū de i-au rumptu spogârnicieala de la frâul calului, și altul i-au lovit din sineț dârlogul de la șè, și n-au putut să izbândească, ș-au

purces moldovenii în răsăpă, și-au fugit hatmanul, și multă stricăciune au făcut acel poghiaz leșesc. Și și alte multe poghiazuri leșești loviè pe alte locuri, de strâca în țară.

Mai lovit-au un poghiaz leșescu pe Velicico hatmanul între vii la Copou, de l-au gonit pân-în leși. Și Velicico era un om de fire și de treabă la toate socotelele, și-ndrăzneț, bun, numai neavând nice cu cine, au doară nice năroc la războiu n-avè, că pe unde mergè îl tot bătè.

Atunce având nemțâi oaste cu turcii încă de la Beci, și tot bătè nemțâi și să lățâè. Dece și leșii era la un cuvânt cu nemțâi și da lefe moldovenilor. Să dusesă mai toți moldovenii, boierinași și slugi boierești, slujitori și viniè de jăcuiè în țară.

Venisă 3 sirghi, ce fusesă chesăgii, la Duca-vodă aice în țară să slujască, anume Ilei și Stanciu și Dima lurucu. Ispoveduitus-au la un călugăr în Gălați, grec, trecând Dunărea. Și acel călugăr i-au pârât la Duca-vodă, de le-au luat 70 de pungi de bani și multe odoară scumpe. Și pe urmă și-au găsit vreme de s-au dus în Țara Leșască, și aceie au bătut pe Velicico hatmanul la Baie. Și făcè multe poghiazuri și răutăți țărâi, că era oameni harnici. Și așè s-au tâmplat într-un poghiaz, de i-au împresurat mulțime de tătari. Stanciul au perit acolo în războiu, iar cielați au scăpat cu multe rane. Dece dintr-acele rane s-au spăriiat și s-au dus în Țara Nemțască, de-au agiunsu acolo de era cap la împăratul nemțescu pe 20 de sârbi. Iar Dima luruc mai pe urmă și-au făcut pace și-au vinit în țară, de era bașbulubaș la Costantin Duca-vodă. Și-au perit și el de foc, împreună cu Totoiescu, vel-căpitan, când s-au aprins ierbăria în leși. Videți acmu ce-au făcut acel dohovnicu grec! Dè dragul să te ispoveduiești la dânșii!

Coborātu-s-au și doi hatmani leșești cu oști pe Prut în gios, pân' la sat la Boian. Ieșitu-le-u Suleman-pașe sarascherul înainte și cu Cantemir-vodă și le-u dat leșilor războiu prè tare și frumos. Care leșii n-au putut ținè războiul, și peste noapte pe-ntreg-au tăiat lunca și-au trecut peste Prut. Iar Suleman-pașe și cu tătari și cu Cantemir-vodă s-au întorsu înapoi. Care Cantemir-vodă

de atunce au dobândit de la turci mare cinste și laudă și credință, căce mergè prè bine și frumos la războiu. C-așè mergè în frunte, de nu să putè ținè cei tineri de dânsul.

Deci leșii dintr-acee au prinsu și mai mare pizmă pe dânsul, de slobodzie poghiazuri în toate părțili, de strâca. Și țara era tot bejănită, lipsă de pâne, că nu putè ara oameni. Iar stupi și vinul să făcè, că era om nărocit. Țara bir nu da, că era iertată de la Poartă. Numai nu putè de vrajbă, că și caii lui din ceir i-au luat Crupențchi c-un poghiaz leșescu. Care pe urmă acel Crupențchi au agiunsu de-au fostu și jicnicer mare. Și domnia în leși, după ce i-au luat caii, nu putè șādè, ce s-au mutat în Cetățuie. Că de nu s-ar fi mutat în Cetățuie, când au bătut poghiazul pe Velicico hatmanul la Copou, l-ar hi luat și pe dânsul din leși.

După voroava ce-au avut Șerban-vodă cu Cantemir-vodă, prins-au pe lordachi postelnicul Rusăt de l-au închis și l-au muncit, că i-au cetluit capul. Ș-au dat vro treidzăci, patrudzăci de pungii de bani, și pe urmă l-au luat Gavriliță și cu Velicico în chizășie, cum că n-a fugi din Moldova, și l-au slobodzit. Iar pe urmă i-au datu veste Velicico hatmanul că-i stă cu price Șerban-vodă și este să peie. Și-nțelegând, au fugit în Țara Ungurească. Atunce când au mârșu Suliman-pașe cu Cantemir-vodă înaintea leșilor la Boian, vinit-au și Șerban-vodă cu oaste din Țara Muntenească pân-în leși, de-u descălecat cu oastea la mănăstirea lui Aron-vodă, de-u șādzut vro 4, 5 dzile de ș-au isprăvit de la Suliman-pașe, având grijă de nemți. Și s-au întorsu înapoi pe Bârlad, tot vânând vânaturi și pește.

Iară în al doile anū a domniei lui Cantemir, scoborātu-s-au craiul Sobețchie cu toată puterea sa, și cu toți hatmanii, și cu toată recipospolita, și cu multe poghiazuri în toate părțile, în toată țara, pre la Ocnă, pe la Bârlad, pe la Bujoreni, de nu rămânè un loc neprădat și nestrăcat. Tăiat-au atunce leșii pe doamna Rucsanda, fata lui Vasălie-vodă, la cetate la Neamțu, și pe Andrieșoia, și pe Enache gramaticul la o mână, și pe alțai mulți. Că să făcusă tălhari nu numai de la oastea leșască,

și și din munțai ungurești, de jăcuiè mănăstirili, și alțai dinspre Bugeagū. Încotro căutai, tot de tălhari dai. Atunce mulți boieri și giupânesă sāraci ș-au lăsat casăle ș-au fugitū în Țara Muntenească de răul tălhăretului. Atunce craiul s-au coborât în gios pen târgu pen leși ș-au măsru în gios pe Prut păn' la Pagul. Și de la Pagul n-au putut merge mai nainte, că i-au ieșit turcimea și cu tătărâmea înainte. Și s-au întorsu înapoi, încungiurat de tătari: care cum ieșiè din obuz, cum îlū lua tătărâi. Și s-au întorsu iar pen leși înapoi. Și era și Petriceicovodă cu dânsul. Ș-au lovitū pe la Târgul Frumos, și n-au agiunsu cailor obuzului apă heleșteul cel mare de la Prigoreni. Ș-au luat Siretul în sus ș-au lovitū pe la Cernăuți la Șletin în țara lui. Iară Cantemir-vodă l-au gonit cu tătărâi păn' la Siret, la Hărmănești.

Atunce au arsu leșii și tătărâi multe curți boierești la țară și la leși. Ars-au în Lungani, în Obrejeni, în Popi, în Doroșcani la Leca, în Căcărădzeni 2 părechi, în Podobiți, într-alți Lungani, în Albești, în Brăiești, în Prigoreni, în Gănești, în Târgul Frumos, în Crivești, în Petrișu, în Heleșteieni, în Hăbășești, în Ruginoasa, în Hălăucești, în Cozmești, în Purcelești, în Stolniceni, în Pășcani și pe alte locuri multe. Tot curți șendilite boierești au arsu atunce, fiind oameni închiși pen mănăstiri de frica leșilor ș-a tătărilor. Era în Golăe oca de apă un potronic.

Atunce au luat craiul și pe Dosofteiu mitropolitul din Leși, cu toate hainele și odoarāle mitropoliei. Ș-au luatū și moaștele lui Sfetei Ion Novei de la Suceavă, care le-u fostu adus aceste moaște din Țara Turcească Alexandru-vodă cel Bun. Și le-u dus acele moaște împreună cu Dosoftei mitropolitul în Țara Leșască, la un târgu al craiului Sobetșchie, anume Jolfa, de stau acolo păn-în dzuoa de astădzi. Și Dosoftei încă acolo au murit.

Acestu Dosofteiu mitropolit nu era om prostu de felul lui. Și era neam de mazâl; prè învățat, multe limbi știè: elinește, lătinește, slovenește și altă adâncă carte și-nvățătură, deplin călugăr și cucernic, și blând ca un miel. În țara noastră pe-ceasta vreme nu este om ca acela. După ce l-au dus la Jolfa, îl punè

craiul Sobețchie de s-îmbrăca cu hainele cele scumpe și odoarăle mitropoliei țărâi noastre, de făcè liturghii la dzile mari și iordan la Boboteadză, dup-obiceiul țărâi noastre, de să mira craiul și toți domnii leșești și lăuda de frumoasă țărămonia ce are beserica țărâi noastre. Cantimir-vodă să mâniesse pe-cel mitropolit și-i făcusă afurisănie de la patrierhi. Dar nemic de dânsul nu s-au atinsu, că dzic oamenii că-i sfânt, iar de Cantimir-vodă s-au atinsu, că l-au găsit legat. Ce nu să știe, dintr-acee pricină au dintr-alte.

Cantimir-vodă, când au vinit craiul, rămăsesă mai sânгур. Boierimea, slujitorimea fugisă care încotro putusă. Numai pre cu puțintei rămăsesă, oameni de curte. Și-l îndemna o samă de boieri să s-încchine la leși. Și-i scriè și Șărban-vodă să s-încchine, că s-a încchina și el, că i să scoboară și nemțâi despre Țara Nemțască, și moscalii încă mărgu la Crâm, și s-or face tot una.

Iară Cantemir-vodă nu s-au potrivit. Una, că știè rândul leșilor, că-i slujăsă, a dooa, îi era ficiorul la Poartă zălog, Antăifohie-vodă bezădeoa. Ce nu-i da mâna. Ce el cu cine au avutu s-au tras spre Fălciiu înaintea tătarâlor, cum mai sus s-au pomenit. Și cu aceasta au nemerit, de i-au ieșit mare laudă de la turci.

Pe cie vreme era vro 40 și mai bine de codreni tâlhari, de ținè drumurile în Țara de Gios. Agiuns-au la Cantemir-vodă de i-au iertat. Și-au vinit toți în leși, și i-au dus pe toți în mănăstire, în Gălata, de-au giurat cum or sluji lui Cantemir-vodă și țărâi cu dreptate. Și le-au dat leafă câte 4 lei de lună. Și au pus capete dintre dânșii pe Zaharie și pe Sandul și le-u dat cărți de volnicie, să strângă cât de mulți. Și cum au sosit la Piatră, au găsit un poghiaz de leși cu căzaci, vro 200 și mai bine. Și așè i-au lovită fără veste, pe o negură, de i-au spart și i-au spârcuit și i-au prinsu și vii, de i-au dus la Cantemir-vodă, de i-au tot înțăpat și i-au spândzurat. Dece dintr-aceea izbândă au început Cantemir-vodă a faci steaguri de lefecii în Roman și în Cozmești și-n Târgul Frumos, în Hârlău, în Podul Leloaie, în leși. Și-au început a-i birui pe tâlhari și-a-i prinde, de-i ducè la Cantemir-vodă, de-i tot omorâè cu fel de feluri de cazne.

Așijdere și Miron logofătul, fiind storaste la Putna, au făcut siimeni și hânsari și-au început și dentr-acolo a răsâpi tâlhari. Că numai o dată la o bătaie au prinsu 40 de tâlhari și i-au tăiat câte în patru bucăți, de i-au pus pen prepeleci pe la drumuri. Pus-au Miron logofătul de-u lărgit și drumul la Lunca Mândrișcăi, că, fiind drumul strâmtu, nu putè să umble de răul tâlharilor. Și așe cu aceste au început a să mai stârpi. Că de ce-i omorâe, de ce să făcè mai mulți în dzileli acestui domnu.

Așijdere atunce, când-au vinit craiul mai nainte, după ce-au făcut Cantemir-vodă slujitori, vădzind Șerban-vodă că umblă tâlhăret mult în Moldova și n-are cine să le stè împotrivă, și Cantimir-vodă n-au ținut parola, cum s-au apucat, când l-au pus domnu, să omoare pe lordachi Rusăt, și-au fugit în Țara Ungurească, triimis-au și el pe Mănăilă căpitanul cu saragele să prindză pe giupâneasa lui lordachi Rusăt. Dece aflându-să giupâneasa lui lordachi cu multă bejenie pe Oituz, la un sat Grozăști, de frica unui poghiaz leșescu ce viniè din sus, au apucat numai è, lordăchioaia sângură, cu rădvanul. Numai de n-au prins-o sarageleli, iar altă ce-au avut agărlâc, i-au luat tot sarageleli. Și peste noapte s-au întorsu sarageleli peste munte în Țara Muntenească. Și bejănari, cine-au fost, au sărit după dânșii a dooa dzi pe șleah și nu i-au putut agiunge, și s-au dus cu paci.

Triimisă sol pe Gavriliță în Țara Muntenească, la Șerban-vodă, Cantemir-vodă, că vădzu că s-au mâniat Șerban-vodă pentru lordachi și pentru căci nu s-au închinat la leși, de pe cum să adeverisă, când l-au pus domnu. Și-ntorcându-să Gavriliță înapoi, îndat-au și murit. Dzik să-l fie otrăvită Șerban-vodă. Caută de [a]cmu înainte de vedzi ce s-au lucrat zavistia și răutatea în Moldova și-n Țara Muntenească, de pizma lui Șerban-vodă și-a Cupăreștilor, ce-u avut veche.

Indată și-au făcut pace cu Cantemir-vodă, de-au vinit de la Țarigrad în leși, Cupăreștii. Și-au pus pe lordachi visternicū mare, de i-au dat Cantemir-vodă cheia țărâi în mână, și i-au dat și o samă de bani din cei ce-i luasă, iar pentru o

samă i-au dat târgul Scheia și Drăcșani, și pe frate-său Manolachi, staroste la Putna, de să mai adăogè vrăjbiile cu muntenii. Pus-au și pe frațai lor, acestor doi, pe Scarlatachi și Lațcarachi și pe Mihalachi, capichihăi la Țarigrad. Ține-te, săracă Moldovă, de acmu înainte de jac și mâncări! Toți aceștie tuscinci ficiori cuparului celui bătrân, de nu să sătura unul cu o sută sau doo de pungi!

Dat-au Cantemir-vodă toată taina ce-au avut cu Șerban-vodă lor. Bucurat-au Cupăreștii pe Cantemir-vodă că l-or faci domnu în Țara Muntenească. Și așè tot să pârâe și să mânca unii pe alții.

Murind Gavriliță cel bătrân, pus-au vornic mare în locul lui pe fiiu-său Vasâlachie, dar nu avè trecere la domnie ca tătăsău. Și pe ceilalți frații ai lui au început a-i mai scādè din volnicia ce ave când trăiè tăt-său¹. Scos-au și pe Velicico din hătmănie și l-au pus vornic mare de Țara de Sus, și hatman au pus pe ginere-său Bogdan. Dece lordachi visternicul au și legat frățâe cu Bogdan hatmanul, vâdzind că-i gineri lui Cantemir, de ținè la un cuvânt, și pe cielalți boieri a-i călca din obiceiurile lor. Și scotè mulțime de orânduieli pe țară, și pe mazâli dăjdii grele, și pe breslași greutate, de s-au stâns de-atunce. Că era breslași mulți în țară atunce, cu mii de stupi. Și Cantemir-vodă carte nu știè, sama nime nu-i lua, că-i supusesă pe cielalți boieri, că țara era iertată de bir de la-mpărățâe. Iară Lățcărachi tot triimitè la sute de pungi de lua, ni c-o pricină, ni cu alta. Oarice sta împotrivă pentru țară Miron logofătul și cu frate-său Velișco vornicul. Îi dzicè lui Cantemir-vodă și lui lordachi visternicul la mesă: „Mai des cu păharăle, măria ta, și mai rar cu orânduieleli, că țara îi iertată de la Poartă, ș-ei vrè să-ți dai măria ta sama odată și nu-i putè.“ Și Velicico și mai tare totdeuna să sfădiè cu Cantemir-vodă și cu lordachi visternicul. Care dintr-acele voroave având frică, au cădzut și la prepus, de ș-au pus și capeteli.

¹ Începutul acestei fraze și partea finală a frazei precedente reproduc pasajele corespunzătoare din ms. 53, fiindcă textul ms. 253 este neclar.

Șerban-vodă făcuse gătire mare de oști în Țara Muntenească, și făcuse câteva vase, șeici, la Argeș, cu zahara, de sta gata să să scoboare pe Dunăre. Și s-agiunesă cu toate capeteli sârbimei pe di cea parte de Dunăre și triimisesă și la nemți pe frate-său lordachi spătarul și pe ginere-său aga Bălăceanul, ca să vie cu o samă de oaste nemțască. Agiunesă și la Moscu, să să scoboare la Crâm.

Și stând împotriva sfatului un cneadză mare, cheltuit-au Șerban-vodă de l-au otrăvită, ca să nu mai hie potrivit sfatului. Agiunesă și cu craiul Sobetchi, ca să să scoboare în gios la Bugeag. Și așe și el să puceagă cu această gătiri, să apuce Țarigradul, când or hi turcii la Beligrad, la nemți. Numai era pedică Cantemir-vodă cu Cupăreștii, că-l tot pârâe la Poartă. Dece Șerban-vodă, vădzind împiedecarea lui Cantemir-vodă, au strânsu câțiva boieri moldoveni ce era în Țara Muntenească pribegi, unii de frica lui Cantemir-vodă, alții pentru frica poghiazurilor leșești. Strânsu-i-au pe toți la dânsul la sfat, la București. Ș-au ales pe Ilie Drăguțescul să-l facă domnu în Moldova, cu toată cheltuiala lui, ca să să mântuiască de Cantemir-vodă, să nu-i mai fie piedică. Și n-au zăbăvită dup-acesta sfat Șerban-vodă și-au și murit. Dzac să-l fie otrăvită frațai lui, stolnicul Costantin și spătarul Mihai, că era un om groznic: nu veghe nimăru i voia. Om mare la stat, cu ochii ca de bou, harnic, darnică, milă făce mare la streini, la slujitori. Cheltuiè mult, să-ș facă nume, iar nu să strângă. Cantemir-vodă încă de aceste oblicind de toate, pârăsă la Poartă pe Șerban-vodă. Și turcii nu putè să-l mazălească, că să teme de numeli lui Șerban-vodă, ce scrisă la hanul să să gătedze să margă să iernedze în Țara Muntenească, să prindză pe Șerban-vodă. Ce gâtându-să, i-au și vinit veste c-au murit. Ce gândește omul nu dă domnul! Că cine știe la ce cumpănă ară hi vinit și Țara Muntenească, de n-ar hi murit atunce.

Rădicat-au frații lui Șerban-vodă, Costantin stolnicul și cu Mihai spătarul, domnu atunce pe un nepot a lor de soră, anume Costantin Brâncovanul Băsărab în locul lui Șerban-vodă. Avè

Șerban-vodă ficior mare, și n-au vrut frațai lui Șerban-vodă să-l puie pe dânsul, căce nu trăiè bine cu doamna.

După ce s-au așezat Brâncovanul în scaun în București, gâlceava și zavistia cu Cupărestii tot au rămas și la Brâncovanul, cum era și la Șerban-vodă, de să tot pârâe unii pe alții la Poartă, de să tot făcè cheltuială amânduror țărilor.

Început-au Brâncovanul a supăra pe doamna lui Șerban-vodă cu feluri de feluri ș-a-i lua bani de pe unde era mistuiți. Că-i fiindu-i nepot și-n cinste la dânsul, îi știè. Dece aga Bălăceanul, ginerele lui Șerban-vodă, dac-au înțeleș de acea supărare, n-au vrut să vie de la nemți ș-au rămas acolo la Sâbiu. Iar lordachi spătarul, fratele lui Șerban-vodă, au vinit la Brâncovanul de la nemți, de unde-lè triimisesă Șerban-vodă. Dece doamna lui Șerban-vodă cădzus-în mare prepus, vâdzind c-au rămas ginere-său Bălăceanul la Sâbii. Și pusesă trei steaguri de lefecii moldoveni, anume Beșlaga și Vicol și Tatul, de-o păzâe pe dânsa și pe ficiorul ei, Gheorghe bezadè, lasat la Drăgănești, să nu fugă la ginere-său la nemți.

Iară după ce-au trecut un an a domniei Brâncovanului, coborātu-s-au Bălăceanul cu oști nemțești și cu Hezăr ghenărarul de au vinit în târgu în București.

Dar ficiorul lui Șerban-vodă, cum au înțeleș c-au trecut nemțai munteli în Țara Muntenească, de vin la București, într-o sară s-au îmbrăcat cu haine proaste ș-au ieșit printre straja de la Drăgănești ce-l păzâe și s-au dus înaintea oștii nemțești. Ș-au rămas numai doamna sângură la Drăgănești în pază.

Brâncovanul, dac-au vâdzut că s-apropie oștile nemțești de București, au lăsat Bucureștii și s-au scoborât la sat la Ruși, cu toată casa lui, și boieri, și curte, slujitori, ș-au ședzut acolo la Ruși vro doo, trei săptămâni. El ședè în Ruși și nemțai în București, cale de opt, noo ceasuri unii de alții. Și purta de grijă Brâncovanul de zahara, de le da tot de-agiunsu de ce li trebuie, și pe de altă parte au făcut știre la Poartă și la tătari să vie.

Tremăs-au atunce ghenărar Heizăr pe un culonel cu vro sută de nemți la Drăgănești, de au luat pe doamna lui Șerban-

vodă de au dus-o în București. Cu voia Brâncovanului era, că Drăgăneștii de Ruși nu era departe, cale de doo ceasuri.

După ce-au rădicat pe doamna din Drăgănești, vinit-au numai sânгур ghenărar cu capul lui, cu vro sută de oameni, de la București la Drăgănești. Și s-au sculat și Brâncovanul din Ruși, de s-au dus la dânsul în Drăgănești de s-au împreunat cu dânsul. Ș-au mâncat ș-au vorovit cinci, șesă ceasuri ce i-au trebuit. Și așe s-au întorsu ghenărar iarăși la obuzul lui în București, și Brâncovanul s-au întorsu la obuzul lui la Ruși. Țara n-o lăsa să să bejânească. Pe cine-i prindè le tăiè nasul, urecheli, de sta pe loc, ca să poarte de grijă zaharelei oștilor.

Atunce toți boierii muntenești îndemna pe Brâncovanul să s-închine la nemți. Numai unchiu-său stolnicul Costantin n-au priimit acestu sfat și nu l-au lăsat să s-închine. Când va Dumnedzeu, și omul nemerește sfatul.

Atunce fiindu domnie nouă, și viind oști, și neavând cu ce să chivernisi în grabă, trebuind bani, au scos văcăret întâieș dată un tult de vită și doi orți de cal, de-au rămas obiceiu până astăzi. Și de acolo de la munteni, peste câțiva ani la domnia lui Costantin Ducăi-vodă, au sărit scânteia și la noi în Moldova, de s-au aprinsu acestu pojar de obiceiu.

Dece în scurtă vreme au purces și tătarâi a vini în Țara Muntenească. Brâncovanul îndat-atunce au dat știre țărâi să să dè în laturi în munți. Ș-au triimis doamna la mănăstire la Brad, la munte, și el au purces în tâmpinarea soltanului la Buzău. Și numai într-acea dzi să nu să fie tâmpinat cu soltanul, era să prade țara.

Iar nemțai, dac-au înțeleș că vin tătari, s-au rădicat cu doamna lui Șerban-vodă și cu toțai din București ș-au trecut munțai la Brașov. Și tătarii cu Brâncovanul i-au gonit pân-au trecut munțai, și nemic nu le-u putut strâca. Iar pe țară au strâcat-o rău tătari, că numai căce n-au luat robi, iar altă ce-au găsit tot au luat. Că acolo sunt munțai goli, nu pot să s-ascundză oameni și dobitoaceli, și era vreme și de iarnă. Ce au rămas oameniăi numai cu sufleteli.

Iar de vară, după ce s-au făcut, trecut-au tătarâi doo, trei rânduri pen Țara Muntenescă. Și la mârșu și la întorsu tot pen Țara Muntenescă trecè, de mergè la Beligrad, unde să bătè turcii cu nemțâi, de făcè bogată stricăciune Țărăi Muntenesti.

În al doile anū de domnia Brâncovanului rânduiau împărăția turcească pe munteni și pe moldoveni și pe tătari și pe un sarascher cu turcii, o samă, să ducă pe Tucul grof să-l puie craiu în Țara Ungurească. Dece de aice din Moldova au mârșu hatmanul Bogdan cu o samă de moldoveni, și un soltan cu tătari, și Brâncovanul cu capul său și, agiungând la marginea Țărăi Muntenesti unde să cheamă Câmpina, ieșitu-le-u Heizărū ghenărar și cu aga Bălăceanul și cu câteva mii de nemți. Ș-au dat războiu foarte tare, de îmbe părțile, și groznic, câteva ceasuri, și pe urmă au spart pe nemți. Ș-au purces nemții în răsâpă. Și atunce au prinsu pe Heizăr ghenărarul la mâna-i lui Tuchil grof, și Bălăceanul au pierit în războiu, dar au pierit și sarascherul turcescu, că l-au lovitū un glonțu tocma în gură. Dzac că la acel războiu să fie fostu mai mult izbânda despre partea căzacilor Brâncovanului, care le era cap căzacilor un moldovan, anume Costân, ficiorul Nenului.

După ce au aflat Brâncovanul pe Bălăceanul mort în războiu, trimisu-i-au capul la București, de l-au pus într-un prepeleac în mijlocul ogrădzâi lui, de-au ședzut vrun an cu capul în prepeleac. Și au învățat de i-au răsăpit și curțile și ograda, de-au rămas numai jăriște.

După izbânda ce-au făcut acolo, intrat-au Tuchil grof în Țara Ungurească cu toate oștile ce scriu mai sus. Ș-au început a strâca și a arde ș-a robi pe care nu vrè să s-îchine lui. Ș-așè au umblat câteva dzile, străcând pen Țara Ungurească, pân' ce s-au rădicat altă oaste nemțască ș-au purces asupra lor. Dece hrof cu turcii și cu tătarâi n-au cutedzat să stè împotrivă-le ș-au fugit peste munți înapoi în Țara Muntenescă. Iar Bogdan hatmanul, vrând dreptu să iasă pe Oituz la Țara Moldovei, ieșitu-i-au țărănime săcui înainte la Oituz, la strâmtoari, de i-au dat războiu toată noaptea, de cu mare greu au scăpat de-au

ieșit din mâna lor, că era să piară cu toții. Iar tătari s-au dus în Bugeac acasă, iar Tucul grof cu oastea lui, cu ungurimea, au rămas în Țara Muntenească de-au iernat și-au și vărat, și multă străcăciune făcè țărâi. Numai, pân-a să rădica Tucul grof de s-au dus în Țara Turcească, foarte cu puțințè oaste curuți de-a lui rămăsesă, că pusesă Brâncovanul oameni de-a lui, pe care curuț îl găsiè în laturi, pe taină îl șiucidè.

Făcut-au leși la Zvancea ocop, din sus de Zvancea, de-au aședzat oaste. Triimis-au și ăinî cetatea Sorocei un polcovnicu iar cu oaste. Aședzat-au și-n ținutul Cernăuțului în câteva locuri, de-au făcut părcane de-au aședzat oaste joimiri moldoveni și leși: în Vasâleu, pe Nistru, drăgani, în Orășeni pe Zaharoțchie cu leși, în Coțmani pe Dobravschie tiji cu leși, în Bănila pe Turculețu cel mare cu moldoveni, în Hliniță [pe] Botedzu tiji [cu] moldoveni, în târgu în Cernăuți ăpeî Brănești, în Cuciur [pe] Turculețu cel mic cu moldoveni. Și așè cuprinesă tot ținutul Cernăuțului de-l ținè. Și altă treabă n-avè. În toate dzileli să bătè cu turcii supt Cameniță, că păzâè drumul Camenițai de cine trecè. Tot îi lua de grumadzi și-i robiè și să slobodziè furiș în Moldova și-n Bugeag, de apuca herghelii a cui găsâè, și lua și limbă. Și cându ducè turcii zaharali în Cameniță, le ieșiè înainte ori la dus ori la întorsu, de-i robiè, și de bogate ori îi și smintiè. Așijdere și lepcanii din Cameniță și cu turcii ieșiè și loviè pe joimiri, pe unde era așădzați, fără veste, și de bogate ori îi străca.

Tătarâi din Bugeag, hanul, soltani, câte de trei, patru ori mergè în Țara Leșască, de-i prăda cât le trebuiè. Și la întorsu, slăbindu-le cai, fiind uneori iarnă, ieșiè joimirii de pen zămci de-i loviè. Pe urmă și scote diumuri și robi, iară uneori îi robiè tătari pe dănșii.

Odată, ieșindu Turculeț cel mare la Ștefănești, la drumul Camenițai, să iè limbă, au vădzut vro 40 de turci pe șlah viind de la Cameniță. Deci Turculeț, trecând Prutul să margă la dănșii să-i lovască, au apucat de-au trecut numai vro treidzăci de joimiri, și s-au și rumtu gheața, că era de primăvară. Și-au rămas

oastea cea multă a lui Turculețu di ceasta parte, neputând trece Prutul, că să rumsesă gheața. Dece Turculeț au ieșit înaintea celor 40 de turci, și așe s-au bătut față la față vro doo ceasuri, că nu putè cie oaste să treacă să le dè agiutor. Și i-au înfrânt pe turci și i-au prinsu vii, care n-au pierit la bătaie. Numai doi au scăpat, și i-au luat robi de grumadzi de i-au dus în Țara Leșască. Pe unii i-au triimis la craiul, de ș-au făcut nume și cinste, pe alțai i-au ținut la dânsul, la Bănila, de s-au răscumpărat. Ș-au găsit atunce la acei turci neguțitori 50 de pungi de bani gata, fără odoară și haine și cai.

În al șesăle anū a domniei lui Cantemir-vodă coborātu-s-au craiul Sobetchi cu oști grele iar în Țara Moldovei, fiind îndemnați și de munteni, de Brâncovanul, de pe cum era învățat ca să facă rău acestei țări, de să acolisiè de dânsa totdeuna, pe cum și mai pe urmă, de-au adus și pe moscali cu faptele lui. Care, Dumnedzău, pentru suspinurile săracilor, i-au plătit de s-au stânsu pomenirea lui cu totul. Ș-au vinit craiul cu obuzul pe la Botășeni și pen Cotnari pân' la Târgul Frumos, și de la Târgul Frumos iar s-au întorsu la țara lui, că era vreme de toamnă. Și atunce, întorcându-să, au lăsat oaste cu bucate în cetate, în Neamțu, și-n Suceavă, în mănăstirea armenească, și-n Agapia în mănăstire, și-n Săcul, și-n Câmpul Lungu, și-n Hangu. Și când au agiunsu cu obuzul pe Siret pe la Ropcea, așe i-au lovit o ploaie cu ninsoare, de i-au ținut acel vicol vro trei, patru dzili, de-au murit oastea mai bine de giumătate, înghețată și leșinată, că era pe la noiembrie. Iar caii le-u murit toți din obuz, de le-au rămas carăle și carătelii și pușceli toate la Ropcea. Dzac că nice craiul mai n-au fostu având cal să-ncalece. De-biè au mărșu pân' la Sletin, că i-au fostu lovită mânia lui Dumnedzău, de nu era numai vicolul, ce-i lovisă o boală, de muriè și oameni și cai. Și la anul au triimis din Țara Leșască de-au luat pușcele de la Ropcea.

Tătarâi și cu Cantemir-vodă n-au vrut să margă mai nainte după dânsii de la Crivești, ce s-au întorsu înapoi. Îndemnătu-i-au Cantemir-vodă pe tătari să margă înainte, că, de-r hi mărșu, i-ar hi luat pe toți de grumadzi. Numai tătarâi n-au vrut să margă.

Dzic că Sobețchi s-au fostu agiunsu cu tătari, de-au fos' tot una. Numai în videala leșilor s-arăta neprietin. Că odată s-au fostu tâmplat într-o noapte de-au tăiat pe niște tătari prè rău Turculeț al nostru cu moldovenii¹. Și a doo dzi vădzindu Sobețchie, au fostu jăluind pe tătari: „Păcat c-au pierit atâte viteji!“ Și-au fostu dzicând lui Turculețu pentru ce i-au lovit noaptea furiș. Că el avè prieteșug cu dânșii încă din hătmănie.

După ce s-au dus craiul în țara lui, scris-au cărți la-mpăratul Neamțului și la papa de la Râm, de să faliè pe- cum au luat atâte cetățî din Țara Moldovei. Și pe celi scrisori papa de Râm tot îl credè și-i trimitè bani să facă oaste asupra păgânilor. Căce așè era voroviți și cu împăratul Neamțului: el să margă pe de o parte, și celalalt pe de alta.

Triimis-au Cantemir-vodă o samă de tătari cu moldoveni lefecii în Câmpul Lungu și-n Hangu, de-au prădat și-au arsu, ca să scoață pe joimiri. Și nu i-au putut scoate, iară duium și robi au luat mult tatarâi. Și-ntorcându-să înapoi pe la leși, încă le-au dăruit Cantemir-vodă tuturor mârzacilor postavuri și atlazuri. Și s-au dus în Bugeag.

În al șeptele anū a domniei lui gătitu-s-au Cantemir-vodă cu oastea lui de-au mărșu să iè cetatea Sorocii, împreună cu Daltaban-pașe, sarascherul Oblușițai, și cu hatmanul Stețu a Ocrainii hanului și cu câteva mii de tătari. Și-au stătut pen pregiurul cetățai câteva săptămâni, de-u tot bătut-o cetatea, de-au făcut meterezuri și lagumuri. Și-au dat năvăli prè tare, și n-au putut-o lua, și au pierit multă oaste atuncea, când da năvăli turcii și moldoveni. Și nu era atâta oaste în cetate, ca doo, trei sute de drăgani și căzaci; numai ei din cetate nemeriè tot în om, iar cei den afară nu putè să le strâce nemic. Și s-au întorsu înapoi la leși, fără nice o izbindă și cu multă pagubă de oaste.

Tot într-acel anū, mai nainte ce-au mărșu la Soroca, strânsu-s-au toți ficiorii lui Gavriliță și cu alți boieri mulți de Țara de

¹ Ultimele cinci cuvinte din această frază sunt scrise de Neculce însuși. Lectura „al“ nu-i sigură: literele au fost tăiate, în parte, când s-a legat manuscrisul.

Gios la nunta lui Ion Pălade, la Băcani, din sus de Bârlad. Și acolo au fostu și vornicul Velicico, fiind cumnat lui Pălade. Și srângându-să acolo la-cea nuntă, au sfătuit și s-au giurat cu toțâi, ei înde ei, să fug-în Țara Muntenescă la Brâncovanul, să le dè agiutor de cheltuială, să margă la Poartă să pârască pe Cantemir să-l scoată din domnie, să rădice domnu dintre dânșii pe Velicico vornicul.

Dece s-au sculat un boieră dintre dânșii, anumi Ilie Țifăscul, care îl poreclisă pe urmă Frige-vacă, și i-au pârât la Cantemir-vodă, de le-u spus tot sfatul. Că era boierii de la o vreme prè supărați de Cantemir-vodă, că era la curte boierinași, tot ficiori de mojâci codreni și gălățeni. Și dzicè Cantemir-vodă că domnul face neamurile, domnul le strânge. Și-i era urâți ficiorii cei de boier, să nu-i vadză într-ochi, de pe cum îi era nătura lui. Și era în cinste numai hatmanul Bogdan, ginere-său, și cu lordachi visternicul Rusăt. Acești doi schivernisiè și mânca țara, cum le era voia. Dece boierii pe acee vreme nu mai putè suferi să fie călcați de acei doi boieri și de mojâcii aceloralați mai mici de curte. Că când ieșiè la țară cu slujbe, boierinașii făcè multe năcazuri casălor celor mari a boierilor.

Dece Cantemir-vodă, cum au înțeles acel sfat, din Ilie Frige-vacă, a boierilor, au și răpedzit într-o noapte boierinași d-è lui și slujitori, să-i prindză pe toți pe acie. Dece unii au scăpat în Țara Muntenescă, iar pe carei i-au prinsu i-au adus la leși. Și pe Velicico vornicul, după ce l-au adus la leși, era zavistie mai mare despre Cupărești, împungându-să cu horba mai denainte vremi. Și avè și sâială de dânsul, căce era mai om decât toți. Atunce în grabă Cantemir-vodă în mânie l-au bătut cu buzduganul și l-au închis în beci. Deci neprietinii lui Velicico atunci au și aflat vreme de-au dzis lui Cantemir-vodă: „De vreme că te-i grăbit de l-ai bătut, nu-l lăsa viu. Păzește de-l omoară, că, d-è scăpa viu, mâne, poimâni el ne omoară pe toți“. Și el încă îndat-au ascultat și l-au scos noaptea de i-au tăiat capul denainte porțâi. Pentru bineli ce-au dat știre Velicico lu lordachi visternicul, de-au fugit când vrè să-l omoare

Cantemir-vodă, acum i-au mulțămît și lordachi visternicul într-acesta chip, ca un grec. Și aflară atunce neprietinii vreme de-au dzis lui Cantemir-vodă: „Acmu, de vreme c-ai omorât pe Velicico, triimite de prinde și pe frate-său, Miron logofătul, de-l omoară. Ori vinovat, ori nevinovat, să nu scapi, c-apoi încă a hi mai rău și de tine și de noi“. Deci Cantemir-vodă nu ș-au socotitū vîiața lui, că era trecut cu bătrînețeli, om de 70 de ai, de numai cât nu-i sosăsă ceasul și lui, ce s-au potrivit neprietinilor și nu ș-au cruțat sufletul. Ce ca un tiran au triimăs pe Macrei, vătavul de păhărniciei, cu slujitori de l-au luat decolo, de la casa lui de la Bărboși, de l-au dus păn-în Roman, și i-au tăiat capul. Și când l-au găsit Macrei acolo la Bărboși, atunce-i murisă și giupâneasa. Și nemic nu știè de sfatul frăține-său sau de a celorlalți boieri, că nu era amestecat cu ceielalți boieri la sfat. Că el pornisă atunce pe un ficior a lui, pe Neculaiu, să iè fata Ducăi-vodă de la Țarigrad și să gătasă și cu celalalt să iè fata lui Cantemir-vodă, să s-încuscredze, și nice cu gândul nu gândiè că i-a vini o furtună ca acie.

Dzisu-i-au slujitorii, când l-au găsit la Bărboși, să fugă, că nu-i departe în Neamțu, iar el n-au priimitū, știindu-să drept. Gândiè că l-or duce la leși și s-a îndrepta. Iar după ce i-au vinit Macrei, și viind zapciu după zapciu să piară, nu l-au mai îngăduit ș-au pus de l-au tăiat în Roman. Și mult s-au rugat lui Macreiu să-l ducă păn-în leși, iar Macrei, ca un om rău și de nemic, nu i-au fostu milă de sufletul stăpănu-său și s-au grăbit de l-au omorât. Că de l-ar hi dus în leși, poate s-ar hi îndreptat și n-ar hi pierit. Că multe slugi să tâmplă la domni vrednice, de nu să grăbescu și ferescu pe stăpâni de păcat, și pe urmă cad la laudă și despre stăpân, și despre oameni, și despre Dumnedzeu. Iar acesta, ca un varvar, nefiind de neam, n-au socotitū.

Cantemir-vodă dup-acee mult să căiè ce-au făcut și de multe ori plângè între toată boierimea și blăstăma pe cine l-au îndemnat de-au grăbit de i-au tăiat. Că, după ei, n-au trăit un an nice Cantemir-vodă ș-au murit.

Iar pe Vasălie vornicul, ficiorul lui Gavriliță, și pe frate-său Solomon și pe frate-său Costachi și pe Gheorghită Mitre și pe

Dedul spătar Arbănaș și pe tustrei ficiorii lui Miron, pe toți pe aceștia i-au prinsu și i-au închis, unii în turnu, pe unii la simeni, pe alții pen beciuri, și pe Neculaiu, mângând să s-însoare, l-au întorsu de la Bârlad de l-au închis și pe dânsul.

Iară Lupul, ficiorul lui Gavriliță, și Costantin cumnatu-său, păharnicul Lambrino, și cumnatu-său Ivașco și Antiohie Jora și Bujorăneștii și alții din Bujorănești au scăpat în Țara Muntenescă, la Brâncovanul, și de-acolo s-au gătit și s-au dus la Odrei, la Poartă, să pârască pe Cantemir-vodă. Și le-u dzis atunce Brâncovanul să nu să grăbască să margă atunce la Poartă, că-i prietin vizirul Cupăreștilor. Ei n-au ascultat și-au păzit de au mârșu.

Iară Cantemir-vodă, după ce-au înțeleș, au răpedzit și el pe Bogdan hatmanul și pe lordachi Rusăt visternicul, cu alți boieri mulți de țară, de s-au pârat de față cu toțai la Divan. Și i-au dat pe toți în obedzi de grumadzi, de i-au adus la Cantemir-vodă în leși.

Dece Cantemir-vodă, după ce i-au adusu-i, i-au pus la închisoare, și nu i-au omorât, c-au poroncit Poarta să nu-i omoare. Și și-au adus aminte și de giurământul ce-au giurat Cantemir lui Gavriliță celui bătrân, să nu-ș atingă sabia de neamul ficiorilor lui. Ce i-au pus bani pe toți, să-i întoarcă cheltuiala ce-au cheltuit la Poartă, pe unii câte dzeci pungi, pe alții câte 5, pe alții câte cum au socotit. Și după ce și-au plinit banii, i-au dat pe chezășie și i-au slobodzit. Deci carei au avut puțință și prietini, mai curând au dat, și i-au slobodzit, iar carei au fostu mai neputincioși au șădzut mult închiși, și i-au bătut pân' și-au plătit banii. Iară ficiorilor lui Miron nu le-u luat nemic și i-au dat pe chezășie și i-au slobodzit.

Din toți boierii rămăsesă Dedul spătarul Arbănașul închis în turnul clopotnițai la Trei Sfetiteli. Și-l pusesă 10 pungi de bani, și n-avè cu ce plini, că era un om mai scăpat. Și poate avè și pizmă pe dânsul, că-l scoses-în doo rânduri să-i taie capul. Dece el într-o noapte au îmbătat pe siimeni, pe străjerii ce-l păzâe, și s-au slobodzit cu o frenghie pe o ferastră din turnu până gios și-au apucat de-u încălecat cu doi ficiori și-au fugit.

Dar Cantemir-vodă a doo dzi, dac-au oblicit c-au scăpat, au poroncitū să nu-l mai caute nime, nice să-l mai gonească. Că, de vreme c-au încălecat, nu este nime harnic să-i stē împotrivă sau să-l prindză pe om pe cela. Că-l știē el ce viteaz bun este, c-au fostu cu dânsul la războiu. Că, când alerga pe cal cât putē, săriē de pe un cal pe altul, și pune 3 cai alătore și de pe gios să răpedzie și-i săriē pe tustrei pe sus. Nu era altu om în țară ca dânsul harnic și viteaz. N-au zăbăvitū prē mult și ș-au făcut pace și au vinit în țară, și l-au iertat Cantemir-vodă.

Dup-acie Cantemir-vodă au strâcat logodna cu Pătrașco, ficiorul lui Miron logofătul, și ș-au ales din toți ficiorii de boierū pe Mihălachi, ficiorul lui Ion Răcoviță vornicului, de l-au luat gineri. Care acela pe urmă au cădzut domnu, de-i dzic Mihai-vodă. Ș-au făcut nuntă cu dânsul domnească și l-au și boierit, l-au făcut comis mare, iar pe urmă l-au făcut stolnic mare. Numai n-au avut parte de dânsul, că n-au trăit mult cu dânsa, și i-au murit fiică-sa. Căce Cantemir-vodă era cumătru cu cuscru-său Ion Răcoviță, că-i botedzasă Cantemir-vodă un copil lui Ion Răcoviță, mai mic decât ginere-său Mihălachi. Căce poate n-au răbdat Dumnedzău. Numai Mihălachi mai pe urmă, la domnia lui Ant[i]ohie-vodă, au luat altă fată de boier, a Dedului spătarului de la Gălați, și cu acie au viețuit, de-au făcut copii și-au fostu și domnu.

Cantemir-vodă și Cupăreștii s-au mai apucat și de alt danțu asupra muntenilor, și muntenii asupra lor. Țineți-vă, săracelor țări, dacă sunteți putencioase, de acmu să biruiți nevoile din pizmele vechi la ce s-au început să să lucredze!

Era un boier de mult priibag din Țara Muntenească în Țara Ungurească, anume Stoica păharnicul, și și cu alțai mai mici, iar munteni pribegi, încă de când au luat domnia Șerban-vodă. Chematu-i-au Cantemir-vodă de la Brașov aice la dânsul în Moldova. Ș-au început a faci pâră și harzuri la Poartă, a pâră pe munteni cu feluri de feluri de pâră, cum suntu haini și bogăți. Ce Poarta dintăiu i-au îmbucurat. Și i-au trimis Cantemir-vodă la Poartă la Cupărești, la spătarul Lascarachi cuparul, fiind

capichiaha lui Cantemir-vodă, să pârască pe munteni și să isprăvască domnia lui Cantemir-vodă în Țara Muntenească.

Dece știu c-au isprăvit Cantemir-vodă bine! Că, după ce-au oblicit muntenii, au cheltuit Brâncovanul la Poartă 1000 de pungi. Și-au luat Brâncovanul pe ceielalți de grumadzi. Și pe cuparul Rascarachi, fratele lui lordachi vistiernicul, l-au făcut surgun la Rodos. Și era să mazâlească și pe Cantemir-vodă. Numai au sosit veste atunce c-au murit. Dusu-l-au pe Stoica la Brâncovanul în București, cu o lăcată cât un șlic de mare la grumadzi. Și l-au scos la Divan înaintea a toată țara și-apoi l-au purtat tot țârgul cu lăcata de-a grumadzii. Și-apoi l-au spândzurat îmbrăcat, încălțat, la țârgul de afară. Și pe-cele soțai a lui, pe unii i-au spândzurat și pe alții i-au iertat.

Într-acea vreme vorovit-au tustrei ficiorii lui Miron logofătul și cu Vasâlașco spătarul Ca[n]tacozăno și cu frate-său Ilie și cu Dumitrașco Ursachi să fugă din țară de grele dăjdi și prepusuri. Că nu mai putè birui de răul lui lordachi visternicul. Că învățasă lordachi de le tot cumpăra odoarale și sateli făr' de prețu, că-i tot îngreuiè cu dăjdile. Cantemir-vodă, oblicind că vor să fugă, trimis-au steaguri de slujitori să-i prindză. Dece ficiorii lui Miron au prinsu de veste și-au scăpatu la comandatul de Cetatea Neamțului. Iar pe cielalți boieri, neavând veste, i-au prinsu lefeciii, și le-au jăcuit casăle, și i-au pus în here, și i-au pornit la leși.

Când au agiunso în Valea Lețcanilor, i-au și tâmpinat vestea, nărocul lor, c-au murit Cantemir-vodă. Și i-au slobodzit din hierie. Dece au mârso în leși de-au fostu la-ngroparea lui Cantemir-vodă. Și s-au împreunat cu beizăde, ficiorul lui Cantemir-vodă, anume Dumitrașco. Și i-au îmbunat Dumitrașco-vodă cu cuvânt bun, că, de va da Dumnedzău să fie pe voia lui de la Poartă, i-ar milui. Și iar boierii să ruga și ei să ierte pe tată-său. Și i-au slobodzit să margă acasă, cum au și fugit în Țara Muntenească, la Brâncovanul, că le era rudă, de-au răpedzit Brâncovanul la Poartă pentru Costantin-vodă, ficiorul Ducăi-vodă celui bătrân.

Cantemir-vodă, după ce-au murit, ținutu-l-au mort tăinuit o dzi și o noapte, pân' s-au gătit cărțile de-au făcut harzuri de la

țară la Poartă, de poftiè să puie pe un ficior a lui Cantemir în locul tătâne-său. Și au răpedzit pe vătavul Pârvul și cu Ștefăniță Rusăt, ficiorul lui Manolachi postelnicul. Și după ce-au pornit cărțile, a dooa dzi s-au agiunsu Bogdan hatmanul și cu lordachi visternicul și cu toți slujitorii să rădice pe Dumitrașco beizădeoa, ficiorul lui Cantemir-vodă, domnu în locul tătâne-său. Dece au gătit Divanul cel mare și s-au strânsu toată boierimea și mitropolitul și slujitorii la curte. Și-au adus la curte pe un agă a vizirului turcu, ce era vinit cu trebi împărătești în leși.

Atunce au spus a tot nărodul c-au murit Cantemir-vodă. Ce slujitorii au și-nceput a strâga că altul nu le trebuie să fie domnu, fără cât Dumitrașco beizădè, ficiorul lui Cantemir-vodă. Ce boierii și țara nu cutedza să dzic-într-alt chip, că să teme de slujitori, ce numai le căuta să priimască și să dzică cum dzic slujitorii. Turcul aga, vădzind că strângă cu toțâi într-un cuvânt, au luat un căftan și-au pus în spateli lui Dumitrasco beizădeoa. Și beizădeoa au îmbrăcat pe turc c-un contăș cu soboli. Și-au ședzut amândoi în scaone. Și-au început a da din puști și a dzice surlele, și toți boierii și slujitorii, căpeteniile, cineș după rândul său, au purces a săruta poala turcului și-a lui Dumitrașco beizădè. Și dup-aceea au încălicat cu alaiu și-au purces la Sfetei Neculaiu, de i-au cetit molitfeli de domnie dup-obiceiu.

Scos-au oasăle lui Cantemir-vodă boierii cei mari afară, supt cortu, în ogrăjoara cea mică la curtea domnească. Și l-au ținut trei dzile, pân' l-au grijit, și-apoi l-au dus la Sfete Neculaiu de l-au îngropat în gropnița lui Antonie-vodă. Și s-au tâmplat atunce la prohodul lui 4 patrierhi, unul de Ierusalim și altul de Antohia și altul de Alicsândria și unul mazâl de Țarigrad, Iacob. Și-au domnit puțin, nu deplin 8 ani, și și-au plătit și el datoria dup'obiceiu al acestei lumi.

După ce-au îngropat pe Cantemir-vodă, au ședzut în scaonul domnescu fiiu-său Dumitrașco beizade, de au domnit 3 săptămâni. Și-au vinit un capegiu de la Poartă de-u luat pe Dumitrașco-vodă beizadè. Iar Bogdan hatmanul și lordachi visternicul într-aceli 3 săptămâni n-au dormit, ce s-au gătitu-să. Și-au pus

străji din Gălați păn-în leși, și când au sosit capegi-baş în leși să iè pe beizăde și pe dânșâi, ei au fugit din leși.

Căci atunce, mărgând veste la Poartă c-au murit Cantemir-vodă, Brâncovanul, domnul muntenescu, au apucat înainte ș-au isprăvită domnia lui Costantin sân Ducăi-vodă, de-au îmbrăcat căftan de la Poartă de domnia Moldovei. Atunce au făcut și pe Lațcarachi surgun ș-au luat și pe Staico de grumadzi. Totodat-atunce s-au tâmplat de au triimis și la Dumitrașco-beizădeoa, sân lui Cantemir, să-l ducă la Poartă și să prindă pe Bogdan hatmanul și pe lordachi visternicul, să-i ducă la Poartă să dè samă pentru ce-au mâncat țara. Deci Bogdan și lordachi au fugit în Țara Leșască, cum mai sus să pomenește. Pe-aceste lucruri poate și alțăi să să încreadză cu Poarta turcească, că unele să gătiè și alteli s-au făcut!

Acel capegiu-baş ce-au vinit cu mazălia, ce-au luat pe Dumitrașco Cantemir beizădeoa din leș, fusesă bun prietin mai nainte lui Cantemir-vodă, și de neamul lui era cerchez. Și fără zăbavă dup-acee au cădzut de-au fost și pașe și musaip la-mpăratul, care-i dzicè mai pe urmă Cerchez Mehmet-pașe imbriorul. Era și un boieră atunce aice în leși, Ștefan comisul Cerchez. Dece atunce Ștefan comisul Cerchez mult s-au rugat acelui capegiu pentru Dumitrașco beizădeoa, să-i fie milă de dânsul, că-i un copil, având cunoștință cu acel capegiu, fiind amândoi cerchezi, încă de la domnia lui Cantemir-vodă. Ce, după ce l-au dus la Poartă, stătut-au munteni și cu Costantin Duca-vodă cu multe pricini asupra ficiilor lui Cantemir-vodă, de le cerè multă somă de bani. Ce nemică nu le-au putut strâca, că s-au pus tare acel capegiu-baş pentru dânșii. Și mai pe urmă, după ce-au cădzut mai la cinste acel capegi-baş, au făcut și alte lucruri mari, carei la rândul lor s-or pomeni.

De la Cantemir-vodă nescareva avere nu le-u rămas, că ce era vinitul mânca alțăi, cum mai sus s-au pomeni. Atunce la moarte 50 de pungi de bani le-u dat la patriarhul de Rusalim, să li mistuiască. Și patriarhul, pentru voia muntenilor, le-u spus turcilor, și le-u luat. Și copii numai au rămas cu vro

10—15 pungi de bani. Ce Dumnedzău unde va, nu trebuiescu bani. Că acel Cerchez Mehmet-pașe le-u prinsu mai bine decât mii de pungi de bani. Că unde va Dumnedzău, sunt și bani, și prietini, și de toate. Că nime nu mai gândiè c-or mai ieși ficiorii lui Cantemir la domnie, pe cum s-a vidè înainte. Acestu[i] Cantemir-vodă i-au rămas în urmă 2 ficiori, anume Antiohi și Dumitrașco, care mai pe urmă au ișit amândoi domni în Moldova, precum li s-a arăta înainte, la rândul lor, istoriele lor¹.

CAP. XII

DOMNIA LUI COSTANTIN SÂN DUCĂI-VODĂ
CELUI BĂTRÂN LEAT 7199 MART 17

Îmbrăcându căftan de domnie, Costantin-vodă, sân Ducăi-vodă celui bătrân, era om tânăr, ca de șesăsprece, șeptesprece ai, cându au cădzut la domnie. Atunce era și niște boieri de aice de țară la Poartă, triimiși de Cantemir-vodă cu trebile țărâi. Deci vădzându-l c-au îmbrăcat căftan, s-au dus la dânsul de s-au închinat dup'obiceiu. Așijdere și de-ice Lupul Gavriliță și alții, înțelegând de domnie noo, au alergat cu bucurie noo la Costantin-vodă. Și mulți ficiori de boier. Că n-avusesă căutari de la Cantemir-vodă, pe vina lor, că-l ocârâè și nu vrè să-i slujască, ca unui domnu, ce pentru cee miluiè pe cei proști.

Triimis-au Brâncovanul pe Mihai spătar și cu alți boieri ce să tâmplas-acolo pribegi, de s-au dus la Poartă di-au aședzat logodna cu fiica Brâncovanului, anume Maria, cu Costantin ficiorul Ducăi-vodă. Și strângându-s-atâta boierime acolo atunce la Poartă, au făcut mare cheltuială țărâi cu multe podoabe, can și fără treabă, pe cum era țara atunce slabă: cai, rafturi, corturi, 200 de siimeni cu haine și cu leafă și alteli multe cheltuiiele, fără treabă și fără ispravă. Ș-au zăbăvită acolo atunce cu atâta boierime și om de la mart pân' la iuni. Dece au făcut multă cheltuială. Ce Costantin-

¹ Fraza ultimă este scrisă de Neculce.

vodă fiind tânăr și neștiind rându-l, îl bucura Lupul, ficiorul lui Gavriliță. Ca un bezmetec ce era la minte, dzicè că-i țara bogată și-i mulțime de bucate a boierilor pribegi, a lui Bogdan și-a lui lordachie; are de unde scoate să plătească datoria ce face. Dece și lui Costantin-vodă nu-i era urâtă datoria, și-i era dragă și mândria. Și avè casă grè și îmă-sa, Nastasăia, cu atâte fete. Au încărcat mulțime de datorie.

Așijdere Lupul Gavriliță pârâe la Poartă pe ficiorii lui Cantemir-vodă, c-au luat tas-său din țară 1000 de pungi de bani, și țara au fostu iertată de bir. Dece turcii sta de [a]sculta acele voroave deșerte din gura lui ce grăie. Și ficiorilor lui Cantemir n-au strâcat nemic, iar țărâi au făcut mare strâcăciune. Că de ce înainte nu vrè turcii să mai ierte birul și-l cerè deplin. Și cea laudă mare de bucateli pribegilor, dac-au început a le strânge, n-au găsit atâta pe cât socotiè c-or găsi. Și-au făcut datorie, și-au rămas neplătită.

Dece sosând la Gălați cu atâta om, și-au adus și câțiva greci cu dânsul, cu mare alaiu în postul Sâmpetrului. leșitu-i-au toată boierimea și mazâlimea înainte cu mare bucurie, știindu-l că-i ficior de domnu și va căuta neamurile boierești. Și viind în scaon, pusă boieri pe toți Gavrilițeștii și pe toți Mironesștii și pe alții dintr-alte neamuri, mai mulți tineri decât bătrâni.

Și să și apucă de făcu nuntă cu o sor-a lui, domnița Ileana. O dede după Neculaiu Costin, sin Miron logofăt, și-l pusă și hatman. Și făcură nuntă frumoasă domnească, că era și maică-sa cu dânsul, a răposatului Duca-vodă cel bătrân, cu alte fete mai mici, anume doamna Nastasia.

Atunce nu s-au aflat în visterie mai mult de-o sută de pungi de bani, gata strânși de cămăicani. Că la moartea lui Cantemir scosesă niște hârtii, și n-apucasă Cantemir a le lua. Dece puind Duca-vodă pe Lupul Gavriliță visternic mare, n-au agiunsu acei bani 2, 3 luni de cheltuială visteriei. Care apoi mai pe urmă l-au și scos din visternicie, cu mare bănat pentru acea slujbă curată.

Pus-au atunce la mazâli și la țară banii steagului grei. Început-au a prinde pe boierinașii lui Cantemir, cei rădicați

din neamuri proaste, ce dzice Cantemir că i-a faci neamuri, și-ncepură a-i bate și-a-i închide pen temniți și pe la simeni. Și-i sărăciră, de rămasără cum le-u fostu postrigul, mojâci. Iar unii dintr-aceli bătai au și nebunit, de-u rămas nebuni. Și pe cale le făcusă, că vai de boierul ce să roagă mojâcului.

Așijdere au triimis la casăli boierilor celor fugiți de le-u luat tot ce-u găsit, anume a lui Bogdan hatman și-a lui lordachi Rusăt visternic. Și le adusără și giupânesăli în leși, și le prindē vătăjâi de-i munciē. Și femeile și feteli slujnice din casă le bătē să spuie bani și odoară și haine mistuite și bucate ce-avusesă. Să aflară multe mistuite și ascunsă pen țară, pe la prietini, după cum este obiceiul celui fugar a ascunde. Și luară tot ce găsiră și pe urmă le făcură pe giupânesăli lor surgune la Focșeni. De la Focșeni li-au dusu-li cu căruți și cu cai râi și cu podvodzi pen munți, pen Hangu, și le-u trecut la Neamțu la cetate, la boierii lor, cu bogată lipsă și nevoie. Îș răsă cum îi vini la minte, și mai mult era acesta sfat de boierii cei mari și de munteni îndemnare.

Osândă pe casăli lor pentru vârsarea singelui lui Miron și-a lui Velicico ce făcusă Cantemir-vodă cu sfatul acestor doi boieri pribegi! Și dup-acee scrisă Duca-vodă la Poartă c-au triimis Bogdan și lordachi poghiaz din Țara Leșască de și-au luat giupânesăle și-au făcut mare străcăciune țărâi, pentru ca să străce pe copiii lui Cantemir-vodă turcii și pe Cupărești. Dar Poarta, fiind înțeleaptă și cuprinsă la minte, nu s-au potrivit scrisorii lui, c-a priceput că-s scrisorile lui deșerte.

Că Bogdan și lordachi din Țara Leșască nu dormiē, nici le șăde scrisorili. Triimitē la Cameniță, la Caraman-pașe, că era prietin vechiu lui Cantemir-vodă, și la Daltaban, sarascherul de Oblușiță, și la Țarigrad, de jăluiē, și înștiința la împărățâe de toate faptele Ducăi-vodă ce face. Ce nu le-u putut strâca nemic ficiorilor lui Cantemir-vodă. Mai mult își strâca numele lui cu aceste lucruri.

Iară când fu de toamnă, într-acel anū a domniei lui, s-apucă de făcu nuntă șie. Și triimisă Brâncovanul pe fiică-sa Maria cu

unchi-său stolnicul Costantin Cantacoazono și maică-sa doamna Stanca și cu mulți alți boieri și giupânesă, rudenii din Țara Muntenescă, de venir-în târgu în leși. Și le dede tuturor gazdă pen curți boierești și negușitorești, grijă de toate, să nu li lipsască nemic. Iar pe mireasă îi dede gazdă în casăli lui Vasălachi vornicului Gavriliță. Și acolo fece nunta mireasa, iar domnia în curțile domnești. Și boierimea a doo țări nuntiră 3 săptămâni cu mare pofăli și podoabe și cu feluri de feluri de muzice și de pelivăanii, de mirare în târgu în leși. Că era să facă nunta la Focșeni, ce, fiind toamna, vreme de iarnă, au făcut-o la leși. Și-ncălecă sângur domnul ca un mire, împodobit și cu surguci în cap și cu mare alaiu, de-u mărsu la gazda miresăi de-au luat-o. Și după ce au luat-o de la gazdă, au mărsu la mănăstire la Golăe. Și acolo fiindu un patriarhu de Țarigrad mazâl, anume Iacob, îl cunună acolo în Golăe. Și de acolo purcesă cu mare alaiu pen mijlocul târgului de sus și pen târgul de gios păn' la curțile domnești. Pe-cee vreme și eu, Ion Neculce vel-vornic, eram tânăr postelnic și mergem cu alți postelnici împreună, cu toiegeli a mână pe gios înaintea domnului. Și după istovul nunțai, petrecu domnia pe boierii muntenesti păn' la Valea Adâncă, cu mare cinste. Și-ș' luară dzua bună de acolo.

După aceste începur-a vini datornici de la Țarigrad și a-și cere datoriile, că li să plinisă dzua. Și-ncepur-a vini și poronci de la Poartă, havalele, a cere obiceiurile țărâi, că nu vrè să le ierte, ca la Cantemir-vodă. Că lăudasă Lupul la Poartă c-au luat Cantemir mulți bani, și turcii, știind acee, nu ierta. Atunce s-au conoscut ce-au grăit Lupul la Poartă. Țara era puțină și boierii era tineri, nu știè cum or schivernisi. Ce învățară de scoaseră și aice obiceiul cel rău, ce l-au scornit Brâncovanul în țara lui. Aflară-să și aice sfetnici fără lege și tirănească zavistie, rană fără leac, și să cheamă lepra sau fistula în pânțece: văcăret, de vac-un zlot și de cal un leu să dè tot omul, de să trage acel obicei spurcat păn-astădzi în pământul nostru. Că orice domnu vine îi drag acel obicei și nu-l mai lasă.

Și dintr-acel ceas ce-au scos văcăretul, să și conoscu că n-a lungi cu domnia, nice a precopsi casa lor de lacrâmi multe a

săracilor. Și-n scurtă vreme cădzu blăstămii mai de grabă pe Dumitrașco Ceaurul vel-logofătū, fiind sfetnic, că-i scurtă Dumnedzău viața. Că muri cum îi mai rău, în dub frențit, și i să istovi și casa lui și 3 ficiori a lui ce-au avut. Să stânsă pomenirea lui cu sunet, și moșâile lui cădzură la mâni streine. Sfetnicul de domnu rău, pentru cinstea ce are, orbit de răutate fiind, gândește și-i pare că nemerește, și pe urmă mai rău să greșește, că pe urmă răul cel mai mare și osânda cade în capul lui. Că lacrâmile săracilor nice soareli, nice vântul nu le poate usca. După cum dzice și Isus Sirah, că ruga smeritului nuori în cer pătrunde.

Iară de vară, în al doile anū, vădzindu-l muntenii de lucruri slabe ce are de la Poartă, îl tot grăbiè de bani ce era ei chizeși pentru dânsul, ce luas-în datorie. Și el, fiindu-le gineri, să nu-i mânie, săliè să le facă voia, să să plătească. Iară au scornit un obicei nou pe țară, de-au scos de pogonul de păpușoiu și de părinu ce-l făcè oameni cu sapeli pen curături, să nu moară de foame, el le lua câte un zlot, și de pogonul de tutun câte 4 lei. Lucruri deșerte, fără nice o socoteală sau vrun sporū să poată să rădice nevoia! Umbla ca niște oameni hămeiți, neagiungându-i mintea să schivernisască. Că stupii și vinul să făcè buni și mult, că avè năroc la bișug. De-ar hi avut năroc și la boieri cu minte și cu sfat, cum era nărocul la sporul hranei, că era bișug de toate în dzilele lui, aru hi fost lăudat numele lui. Numai cu aceste obiceiuri ș-au strâcat numele și de la țară și de la prietini. Și-l smintiè și muntenii mult, că vre să-l stăpânească și să facă cum era voia lor. Și câți bani cerè muntenii elū tot le da; mai că nu știè ce le-u dat și cu ce le-u rămas dator. Și la sânge încă nu era lacom, vârsător, într-acel rându a domniei lui. Că mai mult de doi oameni în dzilele lui n-au pierit: un tâlhar, pe vina lui, și un răzădent a lui Tucul grof, pe dreptate. Acesta au pierit numai de frica lui Tucul grofu, că-l închisesă, și la mazălie, temându-să să nu-l pârască Tucul grof, au triimis, de l-au zugrumat, pe Irimeica Jora la Trotuș. Că era închis acolo, la mâna lui Buhuș,

cămăruşului de ocnă, precum i s-a spuni povestea mai gios la rându. Şi era domnu cu-nţelepciune, şi la mânia lui grăie tot cu cinste şi cu îngăduială, nu cu răstituri, prostatic. Şi era un om foarte învăţat bine la carte. Şi măcar că era învăţat, dar spor în casa lui nu era. Dece iar la al doile an mai scoasă şi al doile văcăret la vită.

Când fu al treile an a domniei lui, vinit-au Daltaban sarascher-paşe de la Obluşiţă cu oaste la Țuțora. Ş-au pornit zaharaoa din țară şi o dede pe mâna Ducăi-vodă să-i poarte de grijă, să triimiță la Cameniță cu oastea lui şi cu un soltan cu tătari, precum purta mai înainte de grijă şi Cantemir-vodă. Deci Duca-vodă alesă oaste şi triimisă cu zaharaoa, iar Daltaban să-ntoarsă iar la Obluşiţă înapoi. Şi cât zăbăvi la Țuțora, păn-a să porni zaharao, cinci, şesă dzile, i-au şi luat jomirii un haznătar limbă de la Chipereşti mărgând la leşi. Şi-l dusă-în Țara Leşască la hatmani. Deci hatmanii leşeşti şi răpedzir-un rămentar cu câtăva samă de oaste şi lovire zaharaoa lângă Nistru şi o spărsără şi o jăcuiră. Dece Costantin-vodă şi cădzu în prepus mare despre Daltaban sarascherul, şi să mânăie foarte tare pe Costantin-vodă.

Şi scrisă la Poartă rău de Costantin Duca-vodă, că nu este om harnic la domnie, nice este cu dreptate Poţâi, că den chivernisala lui cea proastă au luat leşii zaharaoa. Ce atunce nu-i putu strica nemic Daltaban, că sta socru-său Brâncovanul de-l sprejănîe tare dispre Poartă.

Pârâ-l şi Caraiman-paşe din Cameniță şi cu tot culucul Cameniţâi, că-i lipsită cetatea de bucate, şi havalelele ce-s orânduite la Cameniță nu le dă, şi-i cetatea flămândă. Ş-acee îndemnătură de pâră era mai mult despre boieri pribegi Bogdan şi lordachi, că s-agiunsesă cu Caraiman-paşe din Cameniță. Şi oblicindu Duca-vodă, dat-au otravă unui bulubaş din Cameniță, anume Pepec, ce umbla din Cameniță la Poartă cu trebile paşei. Ce s-au priceput acel bulubaş de-au băut dofortia şi n-au murit. Ce încă şi mai tare şi mai mare pâră ş-au scornit Duca-vodă asupra-ş.

Duca-vodă avè un grec din Țara Frâncească, anume Neculaiu Deport, pe lângă dânsul, om învâțat și tâlpiz, de știe despecetlui cărțile. Și pe-cee vreme scriè Tucul grof de la Poartă la franțuji, de le triimite pen leși pe la Duca-vodă, și Duca-vodă le da la un răzădent a lui ce șadè în leși, și răzădentul le triimite la franțuji. Numai le tot despecetluiè Duca-vodă cu acel Neculaiu Deport de le cetiè și le izvodiè, să știe ce scrie, ș-apoi le pecetluiè iar și le da la răzădent, de le triimite. Păn-o dată tot așe făcè. Iar când-au fostu odată, au priceput franțojâi că li se despecetluiescu cărțile ș-au scris la Tucul grof. Dece Duca-vodă, sâmțind și temându-să, au luat pe-cel răzădent de l-au triimis într-o noapte la cămărașul de ocnă, la Ion Buhuș, vărul Ducăi-vodă, de-l ține la Trotuș închis cu taină. Și când i-au vinit mazălia, au triimis pe Irimeica Jora de l-au zugrumat, temându-să să nu-l apuce Antiohi-vodă la mâna, pe cum mai sus s-au pomenit. Atunce avè pâră la Poartă și despre Tucul grof, pâră că nu-i omul ș-au perit din leși. Și s-au boțit toate aceste pâri ce scriu mai sus asupra lui Costantin Ducăi-vodă la Poartă.

Dece atunce în grabă nu l-au mazălit, că au purces împărăția la oaste, ce au triimis un capegiu-bașe, foarte omă mare și de credință, să plinească banii birului deplin de la Costantin Duca-vodă. Și l-au învățat vizirul pe taină să cerce pentru pâra ce-l pârăsă Taltaban și camenicienii și Tucul grof: este adevărat, așe hau ba, și cum chivernisește țara. Și aflând că este adevărat, cându s-a întoarce împărăția de la oaste, să-l mazălească, luându și banii birului deplin. Și cu aceste au mârșu acestu capegiu-baș în leși.

Iară împăratul soltan Mehmet, sânгур cu capul său, împreună cu vizirul și cu Tucul grof au purces la oaste pe capul Țării Muntenești, de-au intrat în Țara Ungurească. Și nu prè mult străcară turcii în Țara Ungurească, și le-u ieșit nemțâi înainte și i-au bătut prè rău. Și așe în grab-au trecut munțâi înapoi împărăția în Țara Muntenească, cum n-au gândit. Dece atunce Brâncovanul n-au mai putut într-alt chip să facă

alte vicleșuguri și i-au căutat numai să ias-înaintea împărăției. Ș-așè fără veste lovindu-l, nemic gătire n-avè de zaharali ce trebuiè conace împărăției. Ce cu multă grijă și frică i-au căutat numai a-i ieși înainte. Ș-au apucat de-u luat numai în niște cuhnii cu cai a lui vro sută de chile de ordzu ș-au luat și trei sute de pungi de bani cu dânsul. Ș-agiungându la-mpăratul c-ocei bani, au astupat gureli tutoror, cine ce cerè. Ordzul l-au dat vizirului, iar vizirul l-au împărțit cu caii împăratului. Fost-au prinsu doi nemți turcii și i-au fostu țiiind aproape de cortul vizirului legați. Ș-au fost spuind turcilor că Brâncovanul au făcut știre nemților că intră turcii în Țara Ungurească. Și să temè prè rău Brâncovanul pentr-acie.

Dece buiuc-imbrihor, fiind prietin Brâncovanului, au dzis vizirului: „Pentru acești 2 ghiauri nemți, ce stau legați acolo, să poroncești măria ta să-i taie, să nu fugă la noapte să dè știre nemților unde suntem, să fii mai rău“. Dece vizirul îndat-au poroncit de i-au tăiat, și s-au mai curățit Brâncovanul de grijă. Atunce au dzis imbrivorul lui Brâncovan-vodă: „Acum să mă cunoști că ți-s prietin“.

Brâncovanul mergè tot înainte împăratului pe drum. Ș-au triimis de l-au întreat cum de nu suntu oameni pecesta loc, iar Brâncovanul au dat samă că, de cându umblă oștile, au mutat oamenii mai în gios din șleah. Iară împăratul au dzis: „Bine și cu socoteal-ai făcut“. Și așè mărgând pân' la Dunăre, când-au ședzut împăratul în șeică, să treacă Dunărea, atunce i-au pus și lui caftanul în spate, de s-au întorsu înapoi la București. Cându-i mila lui Dumnedzău, slujește și mintea omului, și banii folosăscu, iar cându-i mânie de la Dumnedzău, nice mintea nu slujește, nice prietinii, nice banii, precum mai înainte la rândul lor să va arăta.

Capeci-bașe, care mărseșă în leși pentru banii birului și pentru alte pricini, care mai sus s-au pomenit, șadè în gazdă în casăli Ciobanului Costantin postelnicul. Ș-au zăbăvit mult în leși. Să miera cum a faci, că banii birului nu-i da Costantin-vodă, și adevărul nu știè pentr-aceli pricini de pâra ce-l pârasă de la Cameniță și Daltaban sarascherul, și Tucul grof.

Ce au chemat pe Tudosâe Dubău logofăt și pe Panaitachi Morona vel-postelnic și-au început a-i întreba cu taină și-ai ispiti pentr-aceli lucruri și-au spus că are fărman și de mazălie. Deci acei doi boieri îndat-au spus taina turcului lui Costantin-vodă. Ce Costantin-vodă îndată să spărie, și nu-l mai lăsă frica să să sfătuiască cu socru-său Brâncovanul sau cu alți boieri de sfat a lui, să vadă cum ar face să să mântuiască de cel lucru.

Ce și chemă pe cumnatu-său, Costân hatmanul, și feceră sfat numai amândoi și alesără sfatul rău și fără socoteală. Că triimisă la Moisăiu sârdarul, la cetate la Neamțu, de-au vinit cu vro trei, patru sute de joimiri într-o noapte, și-n faptul dzuei au lovit pe capegi-bași, de i-au tăiat capul, și-au prădat chervăsăria turcească. Pe unii turci i-au tăiat, pe unii i-au luat robi, carei n-au putut scăpa, și pe balci-pașe, aga hanului, l-au luat rob de la gazdă. Și s-au dus la Neamțu cu paci. Iar Costantin-vodă s-au făcut a sări după dânșii pe urmă și s-au dus pân' la Valea Lețcanilor și s-au întorsu înapoi.

Acestu Moisăiu sârdarul era de casa Cantemireștilor și fugis-în Neamțu de frica unor tătari, ce-i pusesă Cantemir la vremea lui de-i tăiasă la Prut, viindu din sus cu robi. Și pe urmă, oblicind tătarai, îl cere, și el de cea frică au fugit în Țara Leșască. Deci Moisăi, cum au sosit în Neamțu, cum au și umplut locul că l-au chemat Duca-vodă să fac-acea faptă. Dece Bogdan și lordachi era atunce în Neamțu. Vădzind acel lucru, tare s-au bucurat, că una ca acie să să facă de mult o aștepta.

Căutați de vedeți ce sfat și lucru de nemic! Nu socotiè că-i va veni asupră mai mare lucru. Trei, patru sute de oameni, ce taină va să fie? Că un om și nu poate ținè taina, dar atâte! Au stânsu bine focul cu paie! Deci lordachi și Bogdan, din Neamțu, în toate părțile au răpedzit la Cameniță și la sarascher Daltaban de la Oblușită și la Poartă, au dat știre ce-au făcut Costantin Duca-vodă. Și turcii din chirvăsărie au jăluit de jac și de pieirea ce-au tras. Și hanul, pentru omul lui, ce era balci-bașe, iar au jăluit, de-au umplut urechile Porțâi. Caută acmu tălpizlâcul la ce cinste aduce pe omul mare! Deci împărăția tot nu sosâs-în Țarigrad din oaste, pecum să pomenește mai sus.

Costantin-vodă pe urmă, vădzind c-au greșit prè rău, și stătu mult la gânduri, cum a faci să potolească huietul de greșala ce-u făcut. Că s-umplusesă locul c-au chemat el pe Moisăiu de-au lovit leșii. Ce scrisă iar la Poartă c-au triimis Bogdan și lordachi din Neamțu joimirii, de-au tăiat pe capegi-baș, și ș-au luat și giupânesăli din țară de le-u dus în Neamțu, cum scriesă și de altă dată. Ce acmu nu i să trecu scrisoarea ca-ntăiu, că, după ce-u sosât împărăția la Udriiu, au și treimis un capegiu de l-au mazălit.

Ce pân-a-i vini mazălia, să mânîe pe cumnatu-său Neculaiu și-l scoasă din hătmănie și pusă în locul lui pe Antiohie Jora. Și s-apucă și de alt sfat, ca să-ș poat-acoperi greșala, să-și facă nume bun la Poartă. Și strânsă oaste pre taină și treimis-într-o noapte pe hatmanul Ant[i]ohie de-au lovit părcanele de supt Cetatea Neamțului fără veste, să prindză pe Bogdan și pe lordachi, că le era gazdele gios. Dice, cum au sosât într-o noapte, au și spart o bucată și i-au dat foc și au făcut oarice și străcăciune. Numai pe Bogdan și pe lordachi nu i-au putut prinde, că le-u făcut un prietin din leși veste, și-ntr-acea sară s-au mutat în cetate.

Apoi oastea lui Antiohie s-au și sămeșit și s-au dus la mănăstire la Agapia, și la Săcul, și la Schit ș-au tot bătut ș-au scos pe joimiri și pe drăgani de pen mănăstiri. Ș-au început a s-înglоти oastea lui Ant[i]johi. Ca la 4000—5000 să făcusă. După cum este obiceiul nărodului omenescu, unde aud și văd dobândă, aleargă de toate părțile, așe și acolo să strângè, dac-au audzit, unii din Bugeag, unii de la munteni, turcii din chirvăsărie, joimirii, de s-închina, și le da cărți de iertare și leafă. Pe dzi ce trecè tot să-nglottiè oastea.

Dece, dac-înțălesă lablanovischie, hatmanul leșescu, de această socoteală ce-ncepusă Costantin Duca-vodă, îi păru deodată că-i o basnă, pentru ce că Costantin Duca-vodă purure avè răspundenție și prieteșug cu hatmanul lablanovischie. Trăiè bine, nu ca Cantemir. Poghiazuri în țară nu umbla prădând, și-n tot ceasul treimitè Costantin Duca-vodă vești de la Poartă. Și

când mergè ceambururi tătărăști în Țara Leșască să prade, el da știre la leși, să să păzască.

Deci hatmanul lablanovischie nu să tulbură prè rău, ce scrisă la Turculeț rămentarul, ce era pe margine la Cirimuș, să iè vro dzeci, 12 steaguri, să ias-înaintea hatmanului Antiohie, să vadză ce-s aceli lucruri și pentru ce să fac aceste socoteli. Căci ei au legătură bună de prieteșug.

Dece Turculeț luând oaste și mărgând în tâmpinarea hatmanului Antiohie, începur-întăiu să vorbască. Joimirâi ocărăè pe moldoveni întăiu de le dzicè iepași, ai noștri le dzice gligani, cumu-i rândul nărodului prostu. Și sta deoparte Turculețu cu Melente, stegarul lui Antăiîohi, de voroviè de paci. Iar un câmpulungan din oastea lui Turculețu au și slobodzit un sânețu în Melente stegarul. Dece oastea moldovenească, cum au vădzut așè, au și năpustit asupra joimirilor. Și puțină bătaie au avut, ș-au și-nceput joimirii lui Turculeț a fugi, și moldovenii cu turcii, cu lepcanii a-i sparge ș-a-i tăiè. Și așè prinsără și pe rămentarul Turculeț viu, supt Cetatea Neamțului, unde era numai să saie peste părcane. Să boțisă oastea fugând la strâmtoare, și Turculeț, rămâindu¹ oastea lui denapoi, l-au boțit la un gardu și l-au prinsu viu Tatul căpitanul, fratele lui Vicol; l-au oborât cu sulița de pe cal.

Dece Antiohi hatmanul, dup-acea izbândă ce-au făcut, au triimis pe Costachi sân Gavriliță cu veste la Costantin Ducavodă c-au prinsu pe Turculețu. Ce Costantin-vodă să umplu de mare bucurie, unde audzi acea veste, gândind că-și va astupa greșala lui ce făcusă de la Poartă cu capegi-bașe, prindzind pe Turculeț. Căci la Poartă să știe numeli lui Turculeț, că de multe ori avè bătaie cu tătarii și la Cameniță, pecum mai sus s-au pomenit. Și-ndat-învățară de gătiră pușcele și surleli să facă Costantin-vodă șenlicū de bucurie, după ce i-au spus Costachi vestea acie.

¹ În ms. 253, „rătăindu“, cuvânt neexistent în limba noastră. (Nici ca variantă a lui „rătui“ nu poate fi socotit, din cauza sensului, care nu se potrivește cu contextul.)

Îndată ce găti Costantin Duca-vodă aceste toate să-nceap-a dzice surleli și să dè pușceli, numai capegi-bașe și-ntră pe poartă cu mazălia. Și-nvățară să prindă porțile, că-i mazălie, că este domnu Antiohi beizădeoa, sân Costantin Cantemir-vodă. Deci îndată să schimbă bucuria în scârbă, că să stracă giucăria, de nu dederă nice pușceli, nice dziseră surleli. Și-ncepură siimenii a închide și porțile. După cum dzice Scriptura: „Cine sapă groapa altue dă într-însa“. Așe dă Dumnedzău, că pasărea vicleană dă sânгур-în lațu.

Iară boierii lui, pân-a vini Dubău logofătul, de-l pusă turcul cămăican, au ieșit despre doamna și-au fugit în Țara Muntenescă, că n-avè cine-i goni, că slujitorii era cu Antiohie hatmanul în oaste. Și-au fugit anume Neculaiu Costân hatmanul și frate-său Ioniță sărdar și frate-său Pătrașco tretii-logofăt și Vasâlașco Catacozâno vel-spătar și alții mulți mai de gios. Și mai pe urmă, după ce-au vinit și-Ant[i]ohi-vodă, au fugit și Antohi hatmanul și Mavrodin, de să făcus-o ceată mari în Țara Muntenescă de boieri, de-au ședzut vro 4 ani în Țara Muntenescă, în dzileli lui Antăiîohi-vodă, de făcè multe mestecături la Poartă și cheltuială țarăi. Și nemic n-au putut isprăvi, pecum s-a arăta mai gios.

Dece Costantin Duca-vodă, vădzindu-să că-i mazâl, răpedzi pe taină la Antohi hatmanul la Neamțu, ca s-aducă mai degrabă pe Turculeț, să-l de pe mâna lui capegi-baș, să-l ie să-l ducă la Poartă, împreună cu dânsul. Iar boierii camaicani, Dubău logofăt și cu Manolachi Rusăt, înțelegând c-au triimis Duca-vodă s-apuce pe Turculeț, au și răpedzit camaicani și l-au tâmpinat la Podul Leloie. Și-au luat pe Turculeț din mâna lui Antohi hatmanul și l-au dus la Gălata. Și peste noapte, din mâna slujitorilor camaicanilor, au și fugit iar la Neamțu Turculeț. Deci Antohi hatmanul, mărăgând cu oastea la leși, și-au spus Ducăi-vodă c-au luat camaicani pe Turculeț din mâna lui, și-au făcut mare voie rè. Și s-au agiunsu cu capegi-bașe de-u triimis noaptea un steag de lipcani să-l iè din mâna oamenilor camaicanilor, să-l ducă la leși, iar pân-a merge lipcanii, el apucasă de scăpasă.

Agiungând vestea la Neamțu, la Bogdan și la Iordachi, de mazălia Ducăi-vodă, ei îndată purcesără de la Neamțu de

apucară pe Costantin Duca-vodă nepurces din leși și, mărgând la curte, de s-împreunară cu Duca-vodă și cu capegi-baș. Era atunce mare calabalâc de slujitori în curte, de-ș cerè lefele de la Duca-vodă. Începu și Bogdan și cu lordachi a să prici tare cu Duca-vodă înaintea capegi-bașei și-naintea a toată boierimea, pentru ce le-u prădat casăli și le-u muncit slugili și slujniceli din casă, și le-u purtat giupânesăli pe la Focșeni și pe la Hangu, și le-u triimis în Neamțu, ș-au scris la Poartă c-au triimis ei poghiaz leșescu de le-u luat. „Și pentru ce-i triimis pe Moisăiu cu joimiri de-au prădat chirvăsăria ș-au tăiat pe capegi-bașă, și pentru ce-i despecetluit cărțile lui Tucul grof și i-ei omorât omul?” Toate aceste și mai multe ca aceste i le dzicè față, și spune și capegi-bașei celuie ce-au vinit cu mazălia, și-naintea turcilor celor de chervăsărie, ce era prădați de Moisăi. Iar Duca-vodă nu putè nemic să mai răspundă de rușine și de frică, numai ce schimba fețe. Uneori să făcè roșiu, uneori galbăn, și-i era mai mari ciuda cum că-i știè toate tainele ce le făcusă și i le dzicè față, în videală. Precum dzice Scriptura, că nice o taină nu poate să nu să știe, dar încă care este și cu vârsari de sânge, și mai tare și degrabă curund să vedește, că sângeli nevinovat cere giudecată la Dumnedzău și nu lasă.

Dece a dooa dzi îl gătiră de-l porni-l, cu mult calabalâc despre slujitori pentru lefe și blăstămuri de la oameni, de audzie cu urechile, pentru văcăret. Iar doamna lui, fata Brâncovanului, fiind tânără și dezmiertată de tată-său, să bocie în gura mare muntenește: „Aolo, aolo, că va pune taica pungă de pungă din București pân' în Țarigrad și, dzău, nu ne va lăsa, și iar ne vom întoarce cu domnia îndărăpt!”¹. Iar după ce-au agiunsu la Țarigrad, n-au avut acel năroc să să mai întoarcă, c-au trăit 2, 3 luni ș-au murit de ciumă. Și să și conosci schimbat cu slăbăciune nărocul lui Costantin-vodă și de la Brâncovanul mai puțintel agiutor și sâlința a-i arăta.

¹ Așa apar aceste cuvinte în ms. 253; cum vedem, prea puține particularități dialectale muntenești. Iată același pasaj sub forma pe care i-o dă ms. 53: „Haoilio, haoilio!, că va pune taica pungă de pungă din București până în Țarigrad și, zeu, nu ne va lăsa așa, și iar ne vom întoarce cu domnia îndărăpt”.

În dzilele acestui domnu, măcar că nu era pace, au trecut un sol leșescu la Poartă și-n scurtă vreme s-au întorsu înapoi fără nice o ispravă, anumi Răuțchie. Acestu Răuțchie în scurtă vreme au cădzut și hatman coronie.

Pe cestu domnu Duca-vodă, într-această domnie dintăiu, era numai cu numeli domnu, că-l stăpâniè muntenii. Pe cine dzice muntenii, pe acie boieriè, și ce dzice, acie făcè. Și era și înmăie-sa, doamna Ducăi-vodă celui bătrân, și s-amesteca și è la răuțăți. Și boierii încă era tineri, și nu să mai știè ce mai este de chivernisală.

Boierii lui Costantin Duca-vodă cine-au fost:

Dumitrașco Ceaurul, vel-logofăt; Tudosâe Dubău, biv-logofăt, l-au pus ban, iar după moartea lui Dumitrașco l-au pus iar logofăt mari; fiind om de treabă, era dvoreala după vel-logofăt; Vasălie Costachi, vel-vornic; Neculaiu Donici, vel-vornic; Neculaiu Costân, hatman; Vlaso, vel-postelnic; Vasălașco Catacozin, vel-spătar; Antohie-Jora, vel-păharnic; Lupul Costachi, vel-visternic; lordăcuț Catacozino, vel-stolnic; Ilie Catacozino, vel-comis.

Încălecat-au un soltan cu câtăva tătărâme în al doile an a domniei Ducăi-vodă de-au lovit fără veste pe Oituz în Țara Ungurească, iarna, de-u prădat trei dzile, cât au putut, și s-au întorsu înapoi cu pace. În țară la noi, ce-au găsit în calea lor au mâncat și-au strâcat tot. Acestu soltan s-au rădicat și-asupra turcilor de-au arsu Chilia și Smilul și Renii.

CAP. XIII

DOMNIA LUI ANT[]JOHI-VODĂ SÂN CANTEMIR-VODĂ LEAT 7204

După ce porniră pe Costantin Duca-vodă la Poartă, rămasără cămăicani în leși, puși de Antiohi-vodă, Tudosâe Dubău logofăt și Bogdan hatmanul și lordachi visternicul. Și din rămășițeli ce-au găsit de la Duca-vodă în țară, strângându-le, Bogdan și lordachi și-au mai întorsu oarice din pagube ce i-au jăcuit Duca-vodă, cum să pomenește mai sus.

Antioh Cantemir

Viind Ant[i]ohi-vodă cu domnia în leși, era iar om tânăr, ca de 20 ani, om mare, cinsteș, chipeș, la minte aședzat, giudecător drept. Nu era prè cărturar, numai nu era prostu. Menciuneli, tălpizicurili nu le iubiè, la averi nu era lacom, obiceiie noo nu priimiè să le facă prè peste samă, vânator și slujitor bun, după hirea tătâne-său. În rè parte era can strașnic, să nu grăiască fiecine și fără vreme cu dânsul. Și era și credincios la giurământ, îl ținè cinstit horba. Și boierii în curtea lui, pecum i s-a arăta viața lui înainte, tot cu cinste umbla. Mânie avè strașnică, răcniè tare, can cu grabă, și de cie să depărta inemile boierilor de dânsul.

După ce s-aședză la domnie, boieri după obicei. Iar boierinașâi tătâne-său lui Cantemir-vodă vrè să să bucure de domnia fiiului stăpânu-său, dar nu putè, la focul, să ție inema să să bucure. Că așè era de bătuți și de stâlciți și de jăcuiți, cât rămăsese cu peile, de n-avè cu ce ieși înaintea stăpânu-său.

Alții, fiind pedepsâți de-nchisoari, îș pierdusă și mintea. Deci Ant[i]ohi-vodă, după ce i-au vădzut într-acesta chip, să mira și el ce li va mai face cu dânșii.

Atunce și Răscarachi Rusăt cuparul încă au ieșit din surgunie. Numai nice de-un folos nu fu lui Antiohi-vodă, că vini de la Rodos în Țarigrad bolnav de dropică și-n scurtă vreme au murit. Și nu-i era lui Rascarachi atâta jeli de moarte, câtu-i era jele că-i vinisă zamanul și nu putè să-ș răsplătească răutatea ce trăsesă de cătră munteni.

Ce Ant[i]ohi-vodă pusă capichehaie la Poartă pe un frate a lui Rascarachi, Chiriță Mihălachi, și cu frate-său, beizădè Dumitrașco, să-i poarte trebile. Și acolo la luarea domniei n-au cheltuit mai nimic la Poartă, nice pe drum n-au făcut atâta cheltuială, că mai mult de cu vo treidzăci, patruzăci de oameni n-au vinit de la Țarigrad. Și boieri pe-cești boieri: Donici, vel-logofăt; Vasâlie Costachi, vel-vornic; Dumitrașco Mitre, vel-vornic; Lupul Bogdan, hatman, cumnat lui Ant[i]ohi-vodă; Manolachi Rusăt, vel-postelnic; Mihălachi Răcoviță, vel-spătar, tiji cumnat, și pe urmă au cădzut și domnu, de-i dzic Mihai-vodă; Ion Buhuș, vel-păharnic; lordachi Rusăt, vel-visternic; Ilie Țifăscul, vel-stolnic; Ștefan Cerchez, vel-comis. Și așè să aședzară și să tocmiră boieriile la toate trebile, de chevernisăè cum să cadă, că era Bogdan și lordachi mai aleși și capete bune, de-i agiungè la toate socoteleli, de domniè Ant[i]ohievodă cu cinste și cu paci.

În scurtă vreme să tâmplă de muri sora lui Ant[i]ohi-vodă, ce-o ține Mihălachi spătarul, anume Safta, și avu mare jele și păreri de rău după dânsa. Și pe Mihălachi dup-acie nu l-au mazălit din boierie. Tot în boierie au fostu și la cinste, cât au fostu domn, și-ncă i-au dat voie de s-au și însurat în dzileli lui, de-au luat altă fată de boier, anume a medelnicerului Dedul de la Gălați.

Sfătuitu-s-au Antiohi-vodă cu boierii de-au făcut prieteșug cu leșii. Și triimisără cărți, cu rugămintè la craiu și la hatmani, să nu pozvolească să sloboadză poghiazuri în țară să o strâce,

că-i păcat că sunt creștini. „Și cându s-a tâmpla să margă cembururi tătărești în sus, om faci și noi știre leșilor să să ferească”. Dece craiul Sobețchie și cu hatmanul Iablonovischie îndată cu bucurie priimiră că n-or mai triimite poghiazuri, și s-aședză lucrul mai cu paci a trăire. Nu feci ca tată-său Cantemir, să să puie împotriva unei crăii cu o mână de oameni slabi. Paza bună trece primejdia rē, mielul blând sugē la doo maice, capul plecat nu-l prinde sabia. Așē bună chivernisală fece și AntăiŃohie-vodă atunce.

Ant[i]johi-vodă era logodit cu o soră a lui Costantin-vodă Duca încă din vremea tătâne-său, încă când era la Țarigrad, anume Maria. Și gândisă să triimită să o aducă, să-i fie doamnă. Ce-i și vini vestea pecum au murit, ș-au avut mare păreri de rău de acea veste. Triimisă Antiohi-vodă sol pe Bogdan hatmanul în Țara Muntenească la Brâncovanul pentru aședzarea păcei, să nu să mai pârască la Poartă aceste doo țări, să să strâci. Și cerșu să-i dē și o fată, să-i fie doamnă. Deci Brâncovanul pentru pace i-adeveri, și pentru fată numai îi răspunsă să omoare pe lordachi Rusăt visternicul și să să lepede și de ciie frați a lui lordachi, de Cupărești, ce-i sunt capichiaie la Țarigrad. Dece Antiohi-vodă nicecum acel lucru nu vru să priimască și să lăsă de prieteșugul lui.

Și-ș alesă doamnă fată de boier din țara noastră, fata logofătului Dumitrașco Ceurului, anume Catrina. Și făcu cu dânsa nuntă domnească în târgu în leși, dup-obiceiul acestei țări, în al doile an a domniei lui.

Brâncovanul, vădzindu pe Ant[i]ohie-vodă că-i mărgu lucrurile cu-ntemeiere bună, începu în sfaturi cu boieri pribegi și cu Costantin Duca-vodă a mesteca pe Antiohi-vodă și pe Cupărești pre mult la Poartă. Așijdere și Dumitrașco, frate-său beizādē, și cu Cupăreștii depreună, pe de altă parte amesteca și ei pe munteni, cum place turcilor. Așē făcē ei, îmbe părțile, și nu-ș putē strâca unul altuie nemic, fără cât cheltuiē sute de pungi de bani la Poartă. Și la celi cheltuieli mari scoasă și AntăiŃohie-vodă pe țară obiceiul Ducăi-vodă,

văcăret în doo ierni, încă și mai greu, 2 lei de cal și 1 ughiu de vacă, ca să să aperi de dușmani, iar dușmani nu-i mai da răzbun niceodată. Vădzu Antiohi-vodă că nu-i obiceiul bun de țară, că să faci mare pustiire țărâi, și făcu mare legătură cu blăstăm de la patrierhi și lăsă ca să nu mai fie acel obiceiu spurcat aice în țară. Și cât au fostu el domnu nu l-au mai scos nice al doo domnie.

Duca-vodă au pârât la Poartă pe Antiohi-vodă, dzicând că la mazălia lui au fostu prinsu pe Turculeț, hainul cel mare a-mpăratului, care ținè drumul Camenițâi, și era să-l aducă la Poartă, iar Bogdan și lordachi, oamenii[i] lui Antiohi-vodă, au vinit din Neamțu și l-au luat din mâna oamenilor lui și l-au slobodzit, de s-au dus iar în Țara Leșască. Deci atunce s-au tâmplat și doi boieri moldoveni la Poartă, triimiș de Ant[i]ohie-vodă cu trebi, anume Dabije clucerul și Silion medelnicerul. Ș-au dat samă acei boieri înaintea vizirului că nu este așe cum pârêște Duca-vodă, că nu i-au slobodzit Bogdan și lordachi; numai au fostu pe mâna unui căpitan de țară de-l păzie, anume Cernat, și din paza acelu căpitan într-o noapte au fugit.

Poroncit-au vizirul să aducă pe acel căpitan față, să spui. Deci aducând pe căpitan față, n-au spus cum au fostu drept, că l-au scăpat el, ce au spus pe pâra Ducăi-vodă, că i l-au luat Bogdan și lordachi din mâna lui de l-au slobodzit. Deci era acel căpitan de casa Mironeștilor și s-agiunsesă cu dânșii, de grăiè pe voia lor.

Atunce vizirul să mâniesă ș-au poroncit să taie pe cei doi boieri, pe Dabije și pe Silion, dzicând c-au grăit minciuni. Atunce Dumitrașco beizedè și cu Cupăreștii au cheltuit vro șesădzăci, șeptedzăci de pungii de bani, de-au scos acei doi boieri de la moarte. Ș-au dat vizirul de grumadzi și pe Cernat căpitan în mâna lui Dumitrașco bezădelei. Și n-au zăbăvit doo, trei dzile, ș-au fugit Cernat căpitanul de-acolo în Țara Munte-nească. Iar peste doo, trei luni ș-au făcut paci Cernat, de greșala ce-au făcut, de la Antohie-vodă, ș-au vinit în țară. En căutați acmu greșala lui Cernat, și căutați și mila și bunătatea lui Ant[i]ohi-vodă, cum au fostu de bun și de milostiv!

Dumitrașco-vodă beizădè, vădzind neașădzarea muntenilor asupra frăține-său, începu și el a mesteca prè tari pe munteni, să iè domnia în Țara Muntenească. Că cădzușă la cinste mare Cerchez Mehmet-pașe imbrihorul, care era mare prietin de la moartea tătâne-său, Cantemir-vodă, când au vinit cu mazălia de l-au luat. Și era acel pașe și musaip, și alți turci mulți prietini Cupăreștilor. Și spăriesă pe munteni prè tari, că mai în toate lunile cheltuiè Brâncovanul câte cinci, șesă sute de pungii. Și nu era nice de-o laudă, nice moldovenilor, nice muntenilor, de-atâta cheltuială. Atunce lordachi visternicul Rusăt, într-aceli vremi de vrăjbi, au slăbit tare din prilej pe mânăstire și pe breslași.

Logodisă Dumitrașco beizăde cu o fat-a lui Șerban-vodă, din Țara Ungurească, cu taină. Și prinsăra munteni de veste și-i sta pedică despre nemți, că nu lăsa pe doamna lui Șerban-vodă să i-o dè. Și-ncă mai mare vrajbă dintr-acee să făcè.

După poronca de la Poartă, triimis-au Antiohi-vodă pe Bogdan hatmanul, împreună c-un soltan cu tătari, de-au dus la Cameniță, iarna, în al doile anū a domniei, zahara și hazna. Ș-au dus-o cu paci, fără nice o smenteală. Iară de primăvară, în al doile anū a domniei, vinitu-i-au poroncă de la Poartă lui AntăiŃohie-vodă să să gătedze să ducă zahara și hazna și mai mare la Cameniță.

Și păn-a sosi haznao și turcii și tătârâi, vinit-au cărți de la Caraman-pașe din Cameniță la Ant[i]ohie-vodă să păzască cu zaharao, păn-în doo săptămâni să sosască în Cameniță, că, nesosând, n-are puteri să ție Camenița de foame, că-ș mâncasă și cai și tot ce [a]vusesă, și haznao și oastea de la Poartă încă nu sosăsă. Deci în grab-au gătit pe Moisăiu sârdarul cu trei sute de slujitori și cu trei sute de cai în pohod, și pe tot calul câte 2 chile de pâne, și l-au răpedzit furiș, cum au putut, de-au dus acea pâne în Cameniță, de le-u mai prinsu foamea deodată cu acea pâne. Că lui Moisăiu îi făcusă Ant[i]ohie-vodă fărman de la Poartă de paci pentru capegiul ce-l tăiasă și pentru

chirvășăria ce prădasă în dzilele lui Costantin Ducăi-vodă, de nu-i dzice nime nemic.

Iară mai pe urmă au sosât și un pașă cu o mie de iniceri și cu opt sute de pungi de bani, haznao, și chihaiăoa lui Isuf-pașei sarascherul de Oblușiță cu 600 de spafei, și un sărdar muntenescu cu 600 de slujitori munteni, și Elaga din Bugeag cu 12.000 de tătari, și Antăiîohi-vodă cu toată oastea sa, ca la 1.500 de slujitori. Și așe cu toțai au purces cu zaharao și cu haznao. Și făcusă cară la o mie și cinci sute cu pâne, și cu celi negușitorești, și cu ciredzi de vaci, și cu multe turme de berbeci negușitorești. Ș-au purces cu aceste cu toate de le-udus în Cameniță. Și pe multe locuri la drumuri să făcè spaime de leși. Iar tătarai mergè tot înainte, de apuca limbi de pe unde putè, din sus.

Iar când au agiunsu la Nistru Ant[i]ohie-vodă cu zaharaoa, tătarai era trecuți toți peste Nistru și slobodzisă cembururi în toate părțile mai sus de Cameniță, cale câte de o dzi, de prăda. Numai ce s-audziè tunurili dând din ocop și de pen zâmci dând. Ce Antăiîohi-vodă într-acea sară păzi de trecu căruțeli cu bani și triimisă pe Bogdan hatmanul cu o samă de oaste, de-apucă de intră în Cameniță.

Iar Ant[i]ohie-vodă și cu cielaltă oaste și cu tătarii ce-urămas la coș au ședzut a dooa pân-a trie dzi, de-u trecut și ei cu zaharao și cu tot agârlâcul. Și fiind Nistrul mare, da tătarailor de tot carul cu pâne câte 2 zloți, de lega boii din cară de coadeli cailor, de trece Nistrul înot. Și cum au trecut Nistrul, cum au răpedzit înapoi la Poartă de-au făcut veste c-au băgat zaharao în Cameniță. Și-ș făcu Ant[i]ohie-vodă de la Poartă mare cinste și laudă pentr-aceasta.

Așșdere și-n Cameniță, după ce au mărsu, i-au făcut mari cinste Caraman-pașe. Și o săptămân-au zăbăvită acolo la Cameniță, pân-au descărcat, și s-au întorsu înapoi cu paci.

Atunce muntenii să agiunesă cu lusuf-pașe sarascherul și sta chihaiăoa lui cu pricini, numai să s-întoarcă zaharao și haznao, dzicând că vin leșii și-or lua zaharao și haznao. Iară

Ant[i]ohie-vodă au luat asupra lui și n-au priimit să o întoarcă, și-au dus-o în Cameniță, pe poronca împărătească. Iar muntenii, vădzind așe, numai să trântiè și plesniè de ciudă, că nu-i putè să-i strâci nemic lui Ant[i]ohi-vodă.

Tot într-acestu an de cu iarnă murit-au și craiul Sobețchie. Și-au avut craiul Sobețchie 3 ficiori, și nu s-au învoit leșii să puie din trei ficiori a lui Sobețchie nice pe unul craiu. Și au pus om strein, pe Avgust, prințipul de Xaxonia, bucurându-să capeteli leșăști la soma de bani mulți ce le-u dat. Bucurându-să la bani, au gândit că i-or mânca banii și pe urmă l-or goni și s-or mântui de dânsul, pecum l-e hi voia, pecum mai făcusă și altă dată lui Decont, craiului de la franțuzi. Ce acestuie, după ce l-au pus craiul, n-au putut să-i facă așe, pecum i s-a arăta povestea înainte.

După ce l-au pus craiu pe acesta Avgust, au și început a arăta lucruri mari și vestite. Și-au adus oaste multă din Xaxonia, și s-au gătit și leșii, și-au purces în gios cu mare gătire, cu 2 obuzuri, unul leșescu, 70, 80 de mii de oaste și mai bine, și altul a lui cu nemți, iar cu 50.000, 60.000 de oaste. Și așè le era sfatul, să margă să iè Țara Moldovei și Bugeagul pân-în Dunăre. Atunci înțălegând Ant[i]ohie-vodă de cea gătire bun-a lor, triimis-au și el pe Eni pârcălabul și pe Vargalovici cu Mihuleț, cu cărți înainte la craiul și cu daruri, poftindu-l, pogorându-s-în țară, să nu facă stricăciune țărâi și să nu vie pen țară, să margă pe Prut asupra Bugeagului. Și dându Dumnedzău să bată pe tătari și luând Bugeagul, atunci și el cu toată țara i s-a închina lui. Atunce craiul tare s-au bucurat și i-au priimit darurile cu cinste: un cal turcescu foarte frumos cu toate podoabeli lui îi triimisesă. Și craiul încă i-au triimis lui Ant[i]ohi-vodă alte daruri și s-au adevérit că nemic stricăciune în țară n-a faci, a merge tot pe Prut.

Numai l-au poftit zahara, pâne, bucate să-i scoată înainte-i dreptu leși, să-i scoată să cumperi cu bani, iar nu-n dar. Și câte ponturi triimisesă Antiohi-vodă de poftie la craiul pentru aședzământul domniei și-a țărâi, cum va fi după ce-a birui pe

turci, toate pe voia lui Ant[i]ohi-vodă le lăsa să craiul: de pecum îi aşezată Letfa, aşe să fie şi Ţara Moldovei.

Dece au vinit craiul cu aceli 2 obuzuri de oaste pân' la Cerneliţa, din sus de Horodincea, pe Nistru, cale de un ceas. Şi leşilor nu le era cu voie să vie craiul, ce umbla cu feliuri de feliuri de meştersuguri şi de priceni, ca să strâci acea cale. Ce, după ce-au sosât la Cerneliţa, au învăţat capetele cele mari leşeşti pe unul mai tânăr din neamul Potoceştilor, anume pisar coronie, de-au făcut pricină c-un ofiţer, nepot a craiului, de i-au dat palme supt cortul craiului, şi de acolo au fugit în obuzul leşescu. Şi triimeţând craiul să-l iè din obuzul leşescu, să vie la giudecată, leşii cei mari nu l-au dat. Deci craiul, vădzind acea socoteală a lor, s-au mâniet tare şi a doo dzi s-au şi-ntorsu cu obuzul înapoi la Leov. Leşii, dac-au vădzut aşe, încă s-au întorsu cu obuzul lor ş-au început a să răsâpi cineş pe la casăli lor, şi s-au strâcat acea oştire.

Atunce, într-acea vară, gătitu-s-au şi soltan Mehmet, împăratul turcescu, sânşur cu capul lui, de au mârşu la cetatea Varadinului. Şi atunce au mârşu şi Dumitraşco beizadè, fratele lui Antăiîohi-vodă, la oaste cu-mpărăţia. Numai, pân-a purcede împărăţia de la Udriiu, iar el au vinit în cai de olac de la-mpărăţie aice în leşi, la frate-său, cu trebi împărăteşti. Ş-au şedzut aice în leşi numai 4, 5 dzile şi iar s-au întorsu în cai de olac înapoi, de-au purces cu-mpăratul la oaste. Iar Brâncovanul cădzusă în mare grijă pentru acel olac a lui.

Atunce, pe acie vreme, era un ficior de mazil, de-l chema Davidel. Slujisă în Ţara Leşască, de agiunsesă rohmistru, şi era la cinste mare. Avè ceteală, pravilă mare, şi nu ştiu ce i se părè lui, că umbla pentru domnia Moldovei. Întăiu au scris la nemţi, de închina ţara, apoi au fugit de la leşi în Cameniţă. Din Cameniţă s-au dus cu cărţi la hanul ş-au dzis cătră hanul că, de i-a da oaste să margă cu dânsul, s-a închina: câtă ţară şi cetăţi a Moldovei au luat leşii, toate s-or închina la dânsul. Ş-au mârşu hanul sânşur cu dânsul de au prădat în Ţara Leşască, şi nemic den câte au dzis n-au fostu. Ce mărgând şi hanul

cu-mpărăția la oaste la Varadin, au mărșu și el. Și-au grăit hanul vizirului, și era numai să-l puie domnu în Moldova. Numai, prinzind de veste Dumitrașco beizădeo, au spus vizirului că acela-i un om nebun, nu este de domnie. Și-așe au lipsit de n-au luat domnia cât s-ar rumpe un păr.

Iară după ce au agiunsu împărăția la cetate la Varadin, s-au și audzit că vine prințipul Evghenie cu oaste nemțască. Deci împăratul turcescu au lăsat cetatea și-au purces înapoi la pod, să treacă apa Tisăi, să nu le apuce nemțai podul. Deci mărgându asupra podului, nemțai încă au sosit cu tabăra, și săliè care de care oaste s-apuce mai curundu la pod. Și nu să bătè temeiu, numai aripile să hărățiè. Și tot mergè alătore obuzurile, păn-au însărat. Iar peste noapte au fugit turcii de-u apucat la pod, de-u sârguit de-au trecut împăratul și cu curtea lui. Iară nemțai dimineața, vădzind că nu-s turcii, au și purces în goană; pe carei cum îi agiungè îi tăiè și jecuiè. Și-așe s-au făcut un hramăt și o spaimă denapoi în turci, de trecè om peste om, cât s-au rumtu și podul. Și așe, sosând temeiu nemților, i-au luat pre toți de grumadzi, pe vizirul și inecer-aga. Au pierit în războiu și toți ineceri acolo în medereze, la capul podului, la 200.000 de oaste. Peste tot s-au potopit 30 de pași, fără alți agalari; 120 de tunuri mari, toată urdia, carăle și mulțime de bucate neguțitorești s-au istovit atunce. Tisa este o apă măloasă pe margini. Carei cum săriè în apă cu capul să și îngloda. Și așe tot om peste om cădè, de să îneca. Dintr-o sută de scăpa unul, era bine. Și să tăiè ei înde ei. Iar împăratul, cu câți au scăpat salt, toată noaptea și a doo dzi au tot fugit, păn-au agiunsu la cetatea Beligradului, și acolo s-au poprit. Tătarăi, vădzind așe, n-au mai stătut la bătaie și-au luat în gios pe malul Tisăi, păn-au găsit un vad, de au trecut înot cu paci. Atunce și agărlicul lui Dumitrașco beizădè și-a capichihăilor acolo s-au prăpădit. Numai ce au scăpat ei cu capetele.

Iară în al triile ană a domniei lui Antiohi-vodă treimăs-au turcii sol la nemți pe Ramie Reiz-afende și pe Alexandru târzimanul Marvocordat, ce-i dzicè și Ecsapăretul, la nemți,

să stè să facă pace. Ş-au mărsu şi vizirul păn' la un loc, cu oaste gata, de au stătut acolo, că să spăriesă turcii a să mai bate cu nemţâi. Şi s-au dus solii la Carlovici. Aşijdere şi nemţii s-au gătit cu oaste, de-u mărsu păn' la un loc, ş-au triimis şi ei soli la Carlovici. Ş-acolo la Carlovici s-au strânsu, din toate ţările Evropii, soli de la leşi, de la franţozi, de la Vineţia, de la Anglia, de la Olandia, de la moscali şi de pentr-alte ţări, de-au şădzut acolo la Carlovici 2, 3 luni, toată vara, de s-au aşedzat păcile cu toţâi. Numai cu franţojâi nemţâi nu s-au putut aşedza, ş-au rămas tot să să bată. Pentru crăia Ţărâi Spaniei nu s-au putut învoi. Moscalul încă au dat cuvânt să să aşedze pace în al doile anū.

Turcii cu nemţâi s-au aşedzat într-acesta chip: cât loc au luat de la turci, luat să fie. Încă opintie nemţâi să fie Dunărea hotar, dar n-au priimit turcii. Şi s-au apucat să le dè bani turcii câte 800 de pungi de bani pe anū, păn-în 25 de ani, să fie paci, pentru cheltuiala şi străcarea ce au făcut turcii nemţilor în 17 ani ce au avut tot bătaie. Pentru căci începătura bătăii au fost întâiu despre turci, cându au mărsu la Beci. Şi le-au tot dat turcii această somă de bani nemţilot, cât au trăit acestu împărat soltan Mehmet.

Leşii încă cere Ţara Moldovei, dar turcii au răspunsu pentru Ţara Moldovei că Ţara Moldovei nu pot să o dè, să le fie lor podani, că este volnică, că turcilor îi închinată, nu-i luată cu sabia. Deci leşii, vădzind aşe, s-au aşedzat într-acesta chip: cetăţile din Moldova şi mănăstireli, câte au luat şi cât loc, tot să-l dè înapoi moldovenilor. Şi turcii să dè Cameniţa leşilor, cu tot olatul ei, şi Ocraina. Şi pe nohai să-i rădîce pe toţi în Bugeag, să să ducă la locul lor peste Donu, să rămâie numai bugegeni. Şi Hotinul să nu-l tocmască turcii nice odată, nice altă cetate să nu facă în Moldova turcii, nice paşe să nu puie. Aşijdere şi-n Ţara Muntenească cetăţi să nu facă, nice paşi să puie. Aşe s-au aşedzat cu toţâi, şi de toamnă s-au întorsu solii cineş la stăpânii săi.

Atunce, pe acie vreme, împăratul moschicescu, anume Petre Alixievici, s-au dus sângur, cu capul lui, la împăratul nemţescu,

la Leopold, și multu s-au rugat împăratului nemțescu să nu facă paci cu turcii. Căce că atunce să apucasă să facă și el orânduială de oaste, ca la nemți, pecum pe urmă au și făcut-o.

Dar împăratul nemțescu n-au putut să-i facă pe voie, să nu facă pace cu turcii, că slăbisă țara, și-i dzice Moscului: „Măcar că te apuci că m-ei da câțiva ani chiltuiala oștii, dar nu pociu, că acmu el mă roagă, dar pe urmă, cine știe, sau m-a ruga, sau ba, că poate să să lungească mulți ani înainte bătaia. Și eu am slăbit, că eu nu mă bat numai cu Turcul, și mă bat și cu Franțujul, și acolo am mai mare bătaie decât cu Turcul“.

Dece împăratul Moscului, întorcându-să înapoi la țara lui, îndată atunce s-au și apucat a rade barbele boierilor ș-a slujitorilor, ș-a le și schimba hainele, ș-a face obiceiuri și orânduială tot nemțască. Ș-au adus și câteva capete nemți, de-i învăța de pecum suntu și până astăzi.

Tot într-acel anu, de primăvară, în postul cel mare, trecut-au sol mic de la leși, iar Răuțche, carele trecusă și maiinte vreme și la Duca-vodă pentru trebile păcei. Și după ce ș-au isprăvit trebile, de toamnă s-au întorsu iară înapoi pen leși. Și l-au cinstit Ant[i]ohi-vodă, ca pe un sol, și mărgând și viind.

Ant[i]ohi-vodă atunce, tot într-acea iarnă, triimis-au pe Vasălie Pureci, vornicul dinspre doamna, cu taină, în Țara Ungurească, la doamna lui Șerban-vodă, de au dat doamna pe fiică-să, domnița Căsandra, de o au adus-o să o iè frate-său Dumitrașco beizădè, că era logodită cu dânsul. Era cu știrea ghenărarului de Brașov, numai ghenărarul să feriè, că să temè de Brâncovanul. Că Brâncovanul avè mare cinste și trecere la împăratul nemțescu, și nu era cu voia Brâncovanului să o iè Dumitrașco beizădè.

Și după ce au adus-o la leși, i-au dat gazdă la lordachi Rusăt visternicul, fiindu-i neam. Ș-au și răpedzit Ant[i]ohi-vodă la Țarigrad de i-au făcut știre, de au vinit frate-său Dumitrașco beizădeoa. Și după Ispas atunce, în al patrule an a domniei lui Ant[i]ohi-vodă, la velet 7208, au făcut nuntă, în târgu în leși, domnească, după obiceiul domnilor. Și ședè în leși în niște

curți a lor, ce le cumpărasă tată-său Cantemir-vodă de la Gheuculeasa visterniceasa. Și-au ședzut acolo în gazdă, pân' s-au dus mai pe urmă la Țarigrad, cu doamna lui cu tot.

Dece atunce, în scurtă vreme, tot într-acea vară, al patrulă anul a domniei lui Ant[i]ohi-vodă, îi și vini ferman să să gătească să margă să rădice turcii din Cameniță și să dè Camenița pe mâna leșilor, împreună cu un pașă și cu oaste și cu câteva părechi de biholi pentru rădicarea balimezilor și cu un sărdar cu oaste de la munteni. Și purcesă Antăiîohi-vodă voios, și s-învoioșe toată țara de-cea veste, unde să rădică acea nevoie deasupra țărâi ș-a creștinilor, și dederă slavă lui Dumnedzău. Și atunce eram și eu, Ion Neculce vel-vornicu, pe acie vreme vătavu de aprodzi. Dece dacă sosi Ant[i]ohie-vodă la Cameniță, îndată să apucă și făcu pod mereu piste Nistru în gura Smotriciului, la un sat anume Bârnovița. Și ședzu acolo câtăva vreme, de aștepta să-i aducă leșii ferman de la Poartă la pașa din Cameniță să iasă, că era și comisarii leșești acolo, anume hatmanul Litvii și Adam Sinavschii, voievoda Belschii, careli mai pe urmă au agiunsu de au fost hatman mare de corona leșască, și Stanislav, voievoda Chiovschii, și Ștefan Potoțchi, strajnic corunnii, și alții, cu oaste ca la dzece mii. Sta cu obuzul din cee parte de Nistru, și Ant[i]ohii-vodă sta din ceasta parte de Nistru, și ferman nu li mai trimitè leșilor solul lor Reuțchii, careli era la Poartă, că ponturili de pace iscălisă, numai craiul Avgust nu iscălisă, și turcii poftiè să iscălească și craiul Avgust și toată recepospolita. Și acee era pricina zăbăvii.

Deci s-au apucat chizăș la Poartă solul Inglezului, precum că va iscăli craiul Avgust și toată recepospolita. Și au triimis fermanul pe omul Inglezului, de l-au dat la comisarii leșești. Și comisarii l-au dat în mâinile lui Cahriman-pașii, să iasă din Cameniță și să dè cheile cetății Cameniții în mâinile leșilor. Iar omul Inglezului s-au dus în sus la craiul Avgust cu ponturili păcii, să iscălească craiul Avgust și toată recepospolita. Deci apoi pașa au și început a deșerta cetatea Camenița. Tâmplatus-au multă zăbavă de șidere acolo la Nistru, până s-au aședzat aceste trebi.

Atunce s-au făcut mare eclipsis, întunecare de soare, cât nu să vide om cu om. Întunecasă lumea în anul 7208 septemvrie în doasprădzeci dzile, într-o zi marți.

Găsit-u-s-au atunce și un ursu mare groznic. Și sărisă toată oastea, și moldovenească, și nu-l putè ucide. Și au dat în câteva rânduri în Nistru, și iară ieșiè afară. Și gonindu-l pe Nistru cu un pod, să suisă în pod, și oamenii au sărit din pod în Nistru, și multă grozăvie făcè. Câțiva oameni s-au împușcat slobodzind focul să-l lovască, și îmbulzindu-să oamenii să loviè ei înde ei. Nu era curat. Trii, patru ceasuri toată oastea l-au gonit și de-abie l-au ucis. Și era prè mare, de mirare.

Apoi gătindu-să și scoțind tot din cetate din Cameniță, într-o zi totdeodată s-au rădicat leșii a merge la Cameniță pe de o parte, și Antiohii-vodă pe de altă parte. Și s-au întimpinat la poarta din sus, ieșind și pașa din Cameniță numai cu curtea lui. Și așè să întâlnească tustrii odată la un loc, ca cându i-ar fi tocmit cineva. Și marsără așè cu toții la un loc, cât o pistreală de săgeată, până la un săivan a pașii, ce era întinsu, de descălecară cu toții, și pașa, și Antiohii-vodă, și leșii. Iar agârlâcul pașii și cu turcimea toată ce era în cetate în Cameniță trăitori, tot păziè cu cară, cu căruțe, cine cu ce avè, de ieșiè din cetate din Cameniță pe altă poartă, din gios.

Apoi după ce descălecară leșii, dederă fermanul de la Poartă în mâna pașii de-l ceti. Și pașa dede în mâinile leșilor trii pungi de urșinic cu trii chei a porților cetății Cameniții. Iar leșii începură a râde și a vorovi voroave de glume cu pașa. Și întru aceli vorbe de glume vorbiră și alteli mai de treabă. Și-i cinsti pașa cu cafè și cu cerbet, după cum este cinstea turcească. Și-ș luea dzioa bună de acolo unii de la alții. Și purceasă pașa și cu Antiohii-vodă în gios. Iar leșii cei mari stătură pre loc afară, de nu intrară degrab în cetate, temându-să să nu fie pus turcii vreun lagum în cetate. Și apoi intrară și leșii cei mari în cetate în Cameniță și o curățiră de toată scârnavia. Și dezgropară pe pași de pin biserici, ce le făcusă meceturi, și făcură o sveštenii de le sfințiră. Și aședzără puști mari a lor leșii și oaste leșască cât au trebuit.

Iară pașa și cu Antiohii-vodă, dacă au trecut Nistrul în ceasta parte, porceasă înainte la Tighine, pașa cu carăli lui și cu curtea lui, iar Antiohii-vodă cu pușcile celi mari în urmă. Și pusă pre geabhana și pe pravul cel de pușcă cu carăli pre Mihălachi Racoviță vel-spătar, careli fusese cumnat cu Antiohii-vodă, iar pe Nistru cu podurile au pus cambaraleli și glonțurile celi de puști și cu multe fieră mănunțusuri, și plute și șeici pe apa Nistrului le-au pornit. Și au fost ispravnică pe aceste cumnată-său, Lupul Bogdan hatmanul, de au mărșu cu oastea până la Tighine, pe malul Nistrului.

Și atunce au dat și leșii agiutor lui Antiohii-vodă poduri de a lor di pe Nistru, pentru mai degrabă deșertare. Și pașii încă i-au dăruiat doao mii de galbeni leșii, să iasă mai degrabă din Cameniță, pentru că pașa mai zăbăviè vreme pentru să să gătedze. Și leșii cu un ceas mai înainte era bucuroși să iasă turcii din Cameniță, ca să nu mai puie vreo pricină turcii.

Și făcusă leșii comisari și zapis la mâna lui Antiohii-vodă pentru moștile Sfântului Ioan cel Nou ce au fost la Suceavă, să le de, să vie, iară aice în țară, cu toate odoarali și veșminteli mitropoliii. Numai poate-fi voia lui Dumnedzău n-au fost, că s-au tâmplat acel zapis de s-au rătăcit, și când au trebuit să-l scoată nu l-au găsit. Și așe au rămas moștile Sfântului Ioan iară în Țara Leșască.

Și aleasă Antiohii-vodă pre Lupul Costachi, ficior lui Gavrilă vornicul, și-l făcu comisar, dimpreună și cu alți boieri, și-i trimisă la Suceavă și la Neamțu de scoasără pre toți leșii din țară. Și viind Antiohii-vodă la leși, la scaonul domnescu, după ce dusă toate lucrurile în Tighine, rămasă țara toată în mâna lui Antiohii-vodă, Hotinul, Suceava, Cernăuții, cât stăpânisă leșii. Și au mai făcut Antiohii-vodă ferman de la Poartă și au isprăvit de au luat și ținutul Orheiului în mâna lui, că era Ucraina pre atunce, de-l stăpâniè hanul.

Și să făcu bună pace de toate părțili, ca de mulți veci, și nu să simțiè nemică necăiri de tâlhari.

Deci atunce, în scurtă vreme, au trecut, după ce au dat Camenița turcii leșilor, și solul cel leșescu de la Țarigrad, anume Reuțchii, și s-au dus în țara lui, precum mai sus s-au scris.

Iară de iarnă, tot în acel an, vinit-au alt sol din Țara Leșască, mai mare, pre anume Lișcinschii, voievoda Poznavschii, ce era ginere hatmanului Iablanovschii, a căruie un ficior, pre anume Stanislav Lișcinschii, au agiunsu de au fost craiu în Țara Leșască, ce l-au pus Carol, craiul Șvedului, mai pre urmă, precum i să va arăta istoria la rându înainte.

Deci acel sol mare viniè cu multă pohvală și podoabe și cu mulți ficiori de domni leșești. Și i-au ieșit Antiohii-vodă înainte pe Bahluiu, cale de un ceas, și așè tot alături au vinit cu dânsul până la gazda lui. Și apoi a doa dzi Antiohii-vodă l-au poftit pe sol la curtea domnească, la cinste. Deci acel sol să ținè prè mare, după cum li să și cade să să ție, că n-au călcare de nime și sunt nelipsiți di cele trebuitoare, ce le trebuiescu, și nu știu pedeapsa sărăcii aceștii lumi ca noi. Și i-au răspunsu lui Antiohii-vodă, de-i va ieși înainte să-l întimpine la giuământea de scări a cerdacului, va vini la cinste, iar de nu-i va ieși înainte așè, nu va vini. Deci așè s-au aședzat: să să scoboare Antiohii-vodă până la trii scări și solul să să suie iar până la trii scări. Și la al șapteli scară, unde este giuământea, să să închine unul altuie, și așè alături să margă până în casă. Și la băut totodată să bè amândoi. Iar la acè vreme, fiind Ion Neculce vel-agă, era rânduit de domnie de grijiè pe sol la gazdă de ce-i trebuie. Deci i-au făcut Antiohii-vodă mare cinste solului, și au purces după acee solul de s-au dus la Țarigrad pentru întărirea păcii, pentru ca să fie pace vecinică leșii cu turcii. Deci noi moldovenii ne bucuram unde audziiam că este să să facă pace vecinică, fiindu pământul nostru supărat de podghiazuri și de pustietate. Dar nu ne pricepèm că mai cu amar pre urmă ne va fi vecinica pace. De răutate și de amar ne-au cădzut noao moldovenilor pe urmă, că ni s-au micșurat cinstea de la turci, că ne-au înmulțit obiceiuri rele asupra și ne-au făcut oameni de nemică de suntem, că ne-au călcat pre cum le-au fost voia, care înainte să vor arăta toate pre rându.

După acee în scurtă vreme au și vinit iarna ferman de la Poartă, să margă Antiohii-vodă și cu hanul dimpreună să scoată pre nohai din Bugeacu, să să ducă la Don, să trăiască acolo, după cum s-au așezat la pace. Și ei să pune împotriva hanului și nu voiè să iasă din Bugeac. Deci Antiohii-vodă îndată să găti și purceasă cu frumoasă oaste, că atunce era și Turculeț, cu vreo doao mii de slujitori ce fusese joimiri, suptu ascultarea țărâi. Deci purceasă din lași pre Bârlad până la Fălcii, și de acolo s-au întorsu iar la lași, că s-au așezat hanul cu nohaili să-i lasă până în primăvară. Și cum au vinit primăvara, s-au și rădicat de bună voia lor, de s-au dus la Don să trăiască.

Iară Antiohii-vodă de primăvară, în al cinceli an a domniiei lui, au făcut cărți de slobodzii pin toate săliștile. Și au mutat slujitori de pin Piatră și din Roman și de pin toate târgurili, ce era pin mijlocul țărâi aședzați, și i-au mutat pe la marginile țărâi, pe la vaduri, pe Nistru și pe Prut îi aședză.

Și scoasă și ruptă pe țară, de-i aședza pre oameni pe puțință cu pecetluituri roșii domnești pe fețe, pe tot omul anume și cu giurământ mare că vor da de patru ori într-un an. Deci așe purceasă ră oamenii din toate țărâli a izvorî și a vini cineș la locul său și la moșia sa.

Așijdere și boierii carii era pribegi în Țara Muntenească încă de la mazilia lui Costantin Ducăi-vodă, de făce multe amestecături, atunce vădzind că s-au făcut pace și nu mai pot isprăvi nemică nici cu Costantin Duca-vodă, nici cu Brâncoveanul-vodă, ș-au plecat capetili la Antiohii-vodă și au vinit în țară. Și Antiohii-vodă i-au priimit cu dragoste și-i ținè la mare cinste. Carii mai pre urmă acei boieri i-au fost de mare folos la mazilie lui Antiohii-vodă, precum să va arăta mai înainte. Numai că au rămas în Țara Muntenească Nicolai Costin hatmanul, că era cumnat cu Costantin Duca-vodă, și Mavrodin vistiernicul, că era grec, nu avè la ce vini.

Tare să bucurasă oamenii atunce și de pace și de chivernisala cè bună a lui Antiohii-vodă. Și începură boierii a-ș face curți și a iezi iazuri pre la săliști, și cu toate să siliè.

Întorsu-s-au și solul cel mare leșescu de la Poartă, pre anume Lișcinschii, voievoda Poznavschii. Și i-au ieșit Antiohii-vodă înaintea și iar l-au cinstit după obicei, și s-au dus la țara lui, în Țara Leșască.

Atunci, după aceste după toate, s-au rădicat și Dumitrașco beizădè din lași cu doamnă-ș și cu tot agârlâcul său, și s-au dus la Țarigrad, să trăiască acolo. Iară Brâncoveanul-vodă, după ce au vădzut că au mârșu Dumitrașco beizăde la Țarigrad, s-au umplut de grije și de frică că-l va pârî, pentru că știe doamna lui, din Țara Ungurească, toate tainele ce ave Brâncoveanul-vodă cu nemții, a doa, pentru mulți bani ce luasă Brâncoveanul-vodă a lui Șerban-vodă. Și-i era aminte să nu-l smintească și din domnie, cu prietinel său, cu Cerchez Mehmet-pașe, cu Cuciuc imbrihor, musaipul împăratului. Că Dumitrașco beizădè știè bine rândul Porții și avè cinste mare de la turci.

Ce Brâncoveanul-vodă să sfătui mult cu unchii lui, cu Costantin stolnicul și cu spătariul Mihai, cum ari face să să poată mântui de Cantemirești, ca să nu vie la vreo primejdie cu Costantină Duca-vodă, să cheltuiască să-l scoată la domnie. Nefiindu-i ginere, îl urâșă. Și dzicè că cându îi era ginere și nu-l asculta, dar acmu, dacă va ieși la domnie, nici l-ari băga samă.

Și sfătuiră și triimisără pre unchiu-său, pre Mihai spatariul, la Poartă, și umblă spatariul Mihai și cercându și giuruind mult veziriului, să mazilească pre Antiohii-vodă și să puie domnu strein, pre carele au ales Brâncoveanul-vodă. Și Brâncoveanul-vodă alesese pre un Toderașco de la Gălați. Care acel Toderașco a fost negușitor: om era chipeș și de fire, dar mai rău și mai spurcat, și mai varvar, și mai tiran nu era alt om pre acela vreme în țară. Că de ar fi fost acela domnu în Moldova, nici un boieriu până în doao, trii luni n-ar fi rămas viu în țară.

Acel feliu de milă avè Brâncoveanul-vodă pe țara noastră a Moldovii și pe boieri. Ce Dumnedzeu nu s-au îndurat, că au răspunsu veziriul spătariului Mihai că nu va mai înmulți domnii, ce, de va mazili pre Antiohii-vodă, a pune pre Costantin Duca-vodă, iar pre alții nu va pune.

Audzind acest răspunsu de la veziriul, spătariul Mihai nu l-au mai încăput vremea a mai aștepta într-alt chip, că avè grije de Dumitrașco beizade, ce numai i-au căutat a să lipi iar de Costantin Duca-vodă să-l scoată la domnie.

Nu știu ce vom dzice, nenorocirea Țărâi Moldovii, au mânia lui Dumnedzeu. Să tâmplasă la acee vreme de ținè gazdă solul nemțăscu în casăli lui Costantin Ducăi-vodă. Și i să rugă acelu sol, țiind gazdă la dânsul, de au grăit solul veziriului să-l facă domnu pre Costantin Duca-vodă. Și atunce veziriul îl ținè la mare cinste pre acel sol, și numai ce i-au căutat a face voia, puindu-să chizeși muntenii și agiutându-l și cu bani.

Vinit-au atunce la lași, la Antiohii-vodă, și alt sol mică moscal de la Țarigrad, careli mersese pe la Azacu pe apă cu un galion. Și turcilor nu le părè bine unde l-au vădzut că a vinit pre apă, de au deșchis drumul pe apă și au învățat a face galioane și ei. Și mult să mira și să strângè noroadе de priviè acel galion moschicescu, că nici cu gândul nu gândiè, netocma să vadză galion moschicescu să vie la Țarigrad. Și audziè mai înainte că facă moscalii galioane, dar nu credè, dar atunce l-au vădzut și cu ochii. Ce întorcându-să acel sol, pe uscat, prin lași, l-au cinstit Antiohii-vodă după obicei și după cinste. l-au spus acel sol că este mazil, că înțălesese din solul nemțăscu. Pentru aceasta numai nici de un folos nu i-au fost lui Antiohii-vodă că i-au spus, că cum au purces solul din lași, iară a doa dzi i-au și sosit un capegi-bașe cu mazilia. Căutați acmu de socotiți ce fără de năroc țară și oameni, că numai șapte, optu luni didese Dumnedzeu de era răsufare în țară și să bucurasă țara tare. Dar de ar fi ținut șapte, optu ani sau dzece așè, n-ar fi putut oamenii și dobitoaceli a încăpè în țară. Dar Dumnedzeu nu va să ierte păcatul și greșala aceștii țări, tot mai mare, și mai rău, și mai amar, și mai suspin să adaoge. Deci cum dede mazilia, îndată și apucară porțili și începură a căuta pre Bogdan hatmanul și pre lordachi Rusăt vistiernicul, cu ferman făcut de la Poartă, Costantin Duca-vodă și cu muntenii. Și să strânsără într-un ceas slujitori, de-i pusă capegi-bașe împregiurul curții domnești de sta de străjuie

să prindă pre acei doi boieri, pre Bogdan și pre lordachi. Iar acei doi boieri și dîd în casă la doamna mistuiți, ascunși, și nu cutedza capegi-bașe să intre în casă la doamna să-i ied de grumadzi, că-i oblicisă că sunt acolo. Și era turcul om împărătescu.

Iară a triia dzi au stătut Antiohii-vodă de au mijlocit lucrul cu boierii carii fusesse pribegi, carii mai sus s-au scris că au vinit la mila lui, și cu alți boieri de țară ce se tâmplasă în lași din capete, anume Vasilașco Cantacozino spatar și cu frate-său Ilie Cantacozino vistiernic și cu Ioniță sărdariul, ficior lui Miron Costin logofătului, și Antiohii hatmanul și Lupul, ficior lui Gavriiliță vornicul.

Vorovit-au cu toți cu aceștia și i-au poftit și i-au rugat pentru Bogdan și pentru lordachi. Dece acești boieri n-au putut călca voia lui Antiohi-vodă, și măcar c-avusesă mult supăr de Bogdan și de lordachi, întăiu Ioniță sărdarul, sîn Miron Costân, având mare rană în inema lui pentru tăierea tătâne-său, lui Miron logofătul, în vremea lui Cantemir-vodă, că mai mult era prepusul de Bogdan și de lordachi c-ar hi îndemnat pe Cantemir-vodă atuncea de au perit tat-său. Și acmu, vădzind rugăminteia lui Antiohi-vodă, le-au lăsat toate gios și-au sfătuit cu toți. Și ieșindu sara la gazde, au îmbrăcat pe Bogdan și pe lordachi în haine proaste, și s-au făcut în loc de slugi de-u mărșu dup-acei boieri pen mijlocul slujitorilor, până au ieșit pe poartă afară.

Însă fiindu și baș-bulubaș de casa lui Antiohi-vodă, s-au agiunsu și cu dânsul, de-u pus niște slujitori ca acie, cu plată, de n-au luat tare sama, când au ieșit. Dece hatmanul Bogdan, după ce-au agiunsu la gazda Lupului visternicul, îndat-au încălecat cu câteva slugi și-au fugit în Țara Leșască. Iară lordachi Rusăt visternicul au mărșu după Ilii comisul Catacozino păn' la gazdă pe gios, și n-au putut încăleca și el, ca Bogdan, să fugă, fiind om bătrân și slab. Și-au purces Catacozino la țară, și așe într-o cuhne l-au ascunsu, și apoi au fugit și Ilie, pentru voia lui lordachi, depreună. Și l-au dus pen Hangu, și-au trecut în Țara Leșască amândoi, și așe li s-au tâmplat de au scăpat.

Iară Antiohi-vodă s-au gătit și-au purces la Țarigrad, împreună cu capegi-baș. Și-au domnit 5 ani fără 3 luni. Și păre tuturor rău de dânsul, și-l pomeniè de domnu bun până în dzua de astădzi, că avè năroc la toate. Bucateli, de să făce în dzileli lui, nice boal-în bucate nu era, și stupii nici într-o vară nu s-au făcut răi. Acestu năroc avu Antiohi-vodă, și plata de la turci, pentru slujbe ce-au făcut, i-au plătit cu mazălia.

CAP. XIV

DOMNIA A DOO A LUI COSTANTIN
DUCA-VODĂ LEAT 7209 SĂPTEMVRIE 14

Costantin Duca-vodă, dac[ă] îmbracă căftan de la Poartă, cu cheltuiala și ajutorul muntenilor fece iar cheltuială mare. Și cu datoria a domniei cei dintăiu neplătită, să-ncărcă de să feci o somă mare de bani, și-ndători țara și pe vaci, și pe oi, și pe miere, și pe ceară, de luo bani de la neguțitori.

Și dacă-i vini veste c-au scăpat Bogdan hatmanul și lordachi Rusăt visternicul, să otrăvi de mânie pe camaicani din leși, căci i-au scăpat pe cei doi boieri. Și să mânieră și le păru rău și muntenilor că i-au scăpat și nu și-au putut faci cheful pizmei cei vechi. Căci sfatul lor cu Duca-vodă gândiè că vor găsi la dânșii multe averi, să-ș plătească nevoia și datoria ce avè după cap. Și acel sfat și gând dede Dumnedzău de nu-i fu nice de un folos.

Și după ce vini în leși, pusă boieri după obicei, anume pe Ion Buhuș, vărul lui, vel-logofăt și pe Mitre vel-vornic de Țara de Gios, pe Pavăl Ciocârlan vel-vornic de Țara de Sus, pe Neculaiu Costân, cumnatu-său, hatman, pe Panaite Morona vel-postelnic, pe Cuze vel-spătar, pe Savin Zmucilă vel-ban, pe Gavril Miclescul vel-păharnic, pe Gheorhiță Mitre vel-visternic, pe Pătrașco Zosin vel-stolnic, pe Manolachi Hristoverghi vel-comis. Aceștia era boierii lui Costantin Ducăi-vodă. Numai mai aleși din toți era la sfat Panaite Morona postelnicul, că să potrivie cu stăpănu-său la o fire.

Dece, după ce boieri, îndată triimisă boierii la Poartă cu pâra asupra lui Antiohi-vodă și-a frățâne-său, lui Dumitrașco, cu multe năpâști și pricini făr' de cale. Și-nvăța pe boieri, cu de frica, de-i pârâe, fiind și muntenii învățători și agiutori la Poartă. Și deodată îl închisără turcii pe Antiohi-vodă. Că Antiohi-vodă, când s-au mazâlit, mai mult de 27 de pungi de bani în casa lui n-avè, măcar că fusesă domnu cinci ani, și n-avè cu ce să sprejânească de neprietini, după cum-i obiceiul turcilor, de-l faci prietin cu dare. Pe-cestu lucru să poate socoti că Antiohi-vodă era om bun și nelacom. Unde să să găscă altul de potriva lui să fie!

Dumnezău nu-l lăsa mult în pedeapsă, că să schimbă Poarta, și-ș tocmiră Cantemireștii trebili, și ieși de la-nchisoare Ant[i]ohi-vodă. Iar Duca-vodă, dac-audzi că șed Cantemireștii la casăli lor cu paci, îndată să-mbracă cu cămeșe de gheață. Deci și triimisă pe vlădica de Roman, anume Lavrenti, la Bogdan și la lordachi, în Țara Leșască, de le giură și le adeveri mare milă, și-i adusă în țară la pământul lor să trăiască cu paci.

Iară munteni[i] triimitè totdeauna la Duca-vodă de cere datoria cè vechi și iastă noo, și nu le mai da nemic. Și de ce-l poftiè sau l-învăța, el nu-i asculta ca-n domnia dintăiu, nice să mira de dânșii. Ce să mânieră și ei tare, și vădzind și pe Cantemirești c-au ieșit de la-nchisoare, le-u intratu și lor o oarice grijă de dânșăi, și-ș arătară obraz de făcură paci cu taină, să nu știe Duca-vodă. Numai pace sulemenită, că, când le viniè muntenilor zamanul, tot îi împedeca la trebi pe Cantemirești.

Și-ncepu Duca-vodă a scoate grele [dări și] mari pe țară, a-ndesi cifeturili ce le scosesă Antiohi-vodă: din patru dederă opt într-an, și oamenii începură a să spăriè și a fugi; și pe mazâli a-i îngreuiè cu dăjdii grele și desă. Și pe Bogdan și pe lordachi, totdeauna triimitè la dânșii, de le lua împrumutări mari, pungi de bani, și-napoi nu le mai da nemic. Și nu ținè giurământul, că era în prepusuri, după cum este acel obiceiul la toți domnii, de au prepusuri pe unii boieri.

Atunce lordachi Rusăt visternicul, încuscrintu-să cu Vasălie vornicul Gavrilă, feci sfat la nunta fiilor lor, ce vor faci să să

poată mântui de acestu domn, că nu mai pot rădica nevoile. Dece Vasilie vornicul, măcar că era la cinste, dar pentru voia cuscru-său, lui lordachi, îi întunecă mintea și-ndată să sculă cu toți frații lui, anumi Lupul și Solomon și Costachi, și cu alți boieri: Mihălachi spătarul, ce fusese cumnat cu Antiohi-vodă, și Ilie Frige-vacă spătarul și cu alți mulți boieri, ca la vro 50 și mai bine. Și o samă loviră pe la Bogdan, pe la casăle lui pe la Ivești, neștiind Bogdan nemic, și-l îmbunără, cum vor să fugă și să ciie pe Ant[i]ohi-vodă de la Poartă să le fie domnu. Și-i credzu, și fugi și Bogdan cu dânșii în Țara Muntenească. Cu toțai să dusără, iară lordachi rămasă în leși, cu mare grijă, făcându-să bun și nu știè nemic. Deci Duca-vodă, dacă vădzu așe, să tulbură tare și-ș aprinsă poalele de toate părțile. Și ce strânsesă bani de la țară, nu apucă a da pe la datornici, și și începu a triimite bani la Poartă și la hanul și la Isuf-pașe, sarascherul de Baba. Și isprăvi de scoase ferman să-i iè pe toți Duca-vodă de grumadzi din Țara Muntenească. Ce și Brâncovanul deodată nu-i dede, și triimisă doo, trei rânduri jalobă la Poartă de ce le faci Duca-vodă, și tot nu le ținu în samă Poarta.

Dece Brâncovanul-vodă, vădzindu că nu le poate isprăvi de la Poartă, stătu să facă paci de la Duca-vodă. Și-i triimisă pe boieri la Focșeni să stè împreună cu căpitanul de Focșeni, să i le giure și să treacă în Moldova. Și treimisă și Duca-vodă pe Ioniță hatmanul sân Costân și pe Misail mitropolitul, de marsără la Focșeni de giurără boierilor că nu l-è fi nemic despre domnu Costantin Duca-vodă. Și trecură boierii toți în Moldova la casăle lor. Însă nu-i dede pe toți ce era mai cu prepus și mai capete, ce-i mistui Brâncovanul pe aciie de cătră capegi-bașe ce vinisă să-i iè, anume pe Vasălie Costachi vornicul și pe Bogdan hatmanul și pe Mihălachi spătarul și pe Ilie stolnicul Frige-vacă și pe Macsut postelnicul. Pe aceștia îi popri Brâncovanul, că să temè să nu-i omoare. Iar Costantin Duca-vodă, vădzind că nu i-au dat pe aciie, iar s-au apucat de pâră la Poartă mai tare pe Brâncovanul, cu jalobă.

Deci lordachi, din leși, iar pe taină au îndemnat pe alți boieri și-au fugit în Țara Ungurească, anume Ilie Catacozino și

Balșe și Ursachi și Ion Sturdze și alții. Și pe alții îndemnă de fugir-în Țara Leșască, anume pe Macrei banul și pe Gheorghită comisul și Pilat șetrarul și alții mai mici din căpetenii. Deci dacă înțelesă Duca-vodă cum c-au fugit boierii și-n Țara Ungurească și-n Țara Leșască, i s-aprinsă inema de voie rē. Și slăbi a mai pârî pe Brâncovanul la Poartă pentru boierii cei mai de frunte ce-i poprișă Brâncovanul, de nu-i dedesă. Că-ș tocmi apoi Brâncovanul lucrul de la Poartă să nu-i dē, și rămasără acolo. Că triimisesă Duca-vodă pe Dumitrașco Buhuș să omoare pe furiș în București pe Bogdan hatmanul. Ce Buhuș, ca un fecior de boieru și de neam, n-au vrut să fac-acel lucru tălăhărescu și, după ce-u mârșu, au spus lui Bogdan și Brâncovanului.

Ce Brâncovanul, cum audzi acel lucru, îndată feci mărturie de la mulți turci și de la boieri și triimisă la Poartă de feci știre. Și cu acea socoteală îș stracă obrazul și numeli și mai rău de la Poartă Duca-vodă, de nu mai putu cere pe acei boieri ce rămasără acolo la munteni.

Atunce stracă Duca-vodă legătura văcăretului ce făcusă Antăiiohi-vodă și scoasă văcăretul, de cal 2 lei și de vacă un galbăn și adăoșag de toată vita câte un tult. Și-apoi, vădzind că să stracă țara și să pustiește, să spăriē că ș-a pune capul și feci și el legătură și scrisă cărți pe la margine de milă. Și triimisă la boierii cei pribegi de la unguri și de la leși cu giurământ să-ș vie în urmă la pământul lor. Și viniră iarăș înapoi acasă. Dar cei 5 boieri tot au rămas la munteni, n-au vinit, nicecum n-au credzut.

Într-această vreme, mârzacii nohai, cu oăaîrdele lor, începură unii dintre dânșii iar a s-întoarce în Bugeag. Și turcii îi goniē iară înapoi, nu-i lăsa. Ce să burzului un soltan cu dânșii asupra turcilor și făcură multă răutate în olatul Chel[i]jei și arsără și Renii. De-r hi fostu înghețată Dunărea, pân-în Țarigrad ar hi agiunsu. Și-au scris la Duca-vodă să-ncalece și el cu moldovenii, c-apoi a prăda țara. Ce Duca-vodă au cădzut cu rugămintē că n-are cu cine să-ncaleci și i-au triimis 15 pungi de bani. Și așē l-au lăsat.

Vinit-au Isuf-pașe sarascherul împotriva lor la Smil și-au ședzut câteva săptămâni acolo cu meteredze, pân-i s-au strânsu oaste. Și trimisesă și la Duca-vodă să margă. Și-au mârșu numai pân' la Bârnova și s-au întorsu iar, că s-au aședzat sarascherul cu tătari.

De vară s-au mutat Isuf-pașe de la Baba cu sarascherlâcul la Tighine, puindu pricina zorbalâcul tătarilor. Și vădzindu că este vrajbă în Țara Leșască, n-avè cine-i sta împotrivă, să nu facă sarascherlâc la Tighine.

Dece s-au apucat a tocmi cetatea și-a o mări și-a o lărgi, de-au lucrat câțiva ani, pecum se vede, co ceste 2 țărâ. Și pe tătari au început a-i călca și-a-i pune a lucra la cetate de-a valma cu creștini. Și i-au făcut de-u plătit toată paguba ce făcusă raielei la Tighine și la Reni.

Tot l-această vreme craiul leșescu al doile Avgustu începu și el să strâce volnicia leșilor, să fie numai optu sfetnici și să iè tot vinitul stărosteilor, să strângă acei bani să facă mulțime de oaste. Și să giuca în cărți cu doamnele celi frumoas-a leșilor. Și care-i plăcè, o ținè câte doo, trei luni la dânsul. Încă pe-a lui Lebomirțchie au dus-o și-n Saxonia, de-au ținut-o vro doi ai. Și pentru dragostea ei l-au pus și hatman, după ce-au murit lablano[v]schie.

Iară domnii leșești nu putură răbda, ce făcură sfat cum or faci să să mântuiască de dânsul, să-l gonească din țară, pecum au mai gonit pe un craiu a lor, anume den Conte, ce vinisă de la franțuji. Și să căiră mult atunce că n-au pus pe un ficior a lui Sobețchi.

Și marsără cu toțai la craiul Avgust și-ncepură a-lū îndemna să margă să iè cetatea Râgăi de la Cifed, că-i a lor de moșie. Și-i tulburară mintea craiului, și s-apucă de gâlceavă cu craiul sfedzescu. Și marsă la Riga s-o iè. Ce leșilor nu le era trebuitoare Riga, numai le era voia să-nceapă gâlceavă cu Sfedul, și ei să facă una cu Sfedul, și lui să-i dè peste cap. Dece Sfedul era o țară puternică, craiul lor tânăr de 16 ani și bun viteaz, dârzu. Îndată trecu marea Balticului și ieși în Livonia, în tâmpinarea

leșilor. Și nu-i putură sprejeni leșii. Și-ncepură unii a s-închina la sfedzi, iar unii să făcè a ținè cu craiul Avgustu.

Atunce nu zăbăvi vreme, și muri lablanovschie, hatmanul coronie, care era cap la tot sfatul începături leșescu cel mai mare. Căci el să socotiè că s-a mântui de Avgust craiul și a lua pe crăiasa lui Sobețchie, fiind nensurat, ș-a fi el craiu. Ce n-au apucat să isprăvască ce gândisă, și s-împlu Țara Leșască de oști streine, de rămasără ca un roiu făr' de matcă leșii.

Pusă craiul Avgustu hatman pe-cel Lebomirschie, cari s-au pomenit mai sus, și nu zăbăvi vreme, și muri și Lebomirschie. Apoi pusă hatman coronie pe Adam Sinavschie. Era om mic de stat, dar întreg la minte, cu dreptate craiului și-nvățat foarte, și om dumnedzăescu, la streini milostiv.

Sfătui pe craiul Avgustu de s-agiunsă cu Moscul, că vădzu că pe Cifed nu-i putincios craiul să-l bată sânгур. Că leși mai mulți era cu Cifedul, de pecum s-au dzis mai sus. Și-i ascultă cuvântul craiul Avgust și să legă la un cuvânt cu țarul Moscului, cu Petre Alicovici.

Țarul Moscului îndată preimi bucuros, că el încă-și schimbas-atunce portul, de luas-orânduiala nemțască, și vrè să-și ispitească nărocul oștii sali. Și dede și el pricină Cifedului pentru toate țărâle Livonei ce au luat Cifedul de la strămoșu lui fără cale. Și-ncepu și el gâlceavă și a să bate pe de altă parte cu Cifedul, de au luat cetatea Narvei și altele. Ce Sfedul rămasă a să bate în doo părți, și Moscul cu oastea lui iar băte în doo părți: cu o samă de oaste să bătè la Narva cu cifedzii, iar pe de altă parte dedesă oaste craiului leșescu într-agiutor. Ce birui Cifedul pe craiul Avgustu și-l goni în Saxonia, în țara lui. Și Cifedul să dusă după dânsul, de au iernat acolo în Xaxonia, cu toată oastea lui.

Și de frică, craiul Avgustu, că i-a istovi țara, făcu pace cu Cifedul și-i giură craiului cifedzescu cum nu-i mai trebuie să ias-în Țara Leșască să fie craiu. Și dup-acie să rădică Șfedul și vini iar în Țara Leșască și coronî pe Stanislavă Leșiințchi, care era ficior solului celui mare ce trecus-în dzileli lui Antăiîhovidă la Poartă, voievoda Poznavschie. Și pe Iosâf Potovschie,

voievoda Chiovschie, îl pusă hatman coronie, fiind rudă cu Lecinschie.

Iară hatmanul Sinațchie și cu hatmanul Oghințchie și cu hatmanul Zapiva și cu oastea moschicească era spre Litfa, într-altă parte.

Dece craiul șfedzescu au lăsat pe un ghinărar a lui cu oaste, anume Cras, cu Stănilavău craiu în Țara Leșască, iară el au purces cu obuzul lui drept în Țara Căzăcească, de au trecut Niprul pe la Starii Dub, și ce-u lucrat s-a scrie înaintea la rândul lui.

Atunce leși[i], fiind Racoți pribag la dâșii, i-au dat vro doodzăci de steaguri de oaste într-agiutor, de au ieșit și el în Țara Ungurească cu zorba, ca să să dezbată Țara Ungurească de la nemți. I-au dat leșii, carei ținè cu Cifedul, că să temè de Neamțu să nu dè agiutor lui Avgust craiu, fiindu-i Neamțului alector. Ce i-au dat pentru să-i fac[ă] împedecare.

Dece Racoți, cum au ieșit cu aceli 20 de steaguri în Țara Ungurească, au și-nceput mulțime de unguri a să strânge la dânsul, de să făcusă la cindzăci, șesădzăci de mii de oaste. Că alerga din toate țările, din Moldova, de la munteni, pân' și tătari, fără poroncă, pe furiș, să duce la leafă la dânsul. Atunce moldovenii, mulți și ficiori de boier, să duce la leafă, unii la moscali, unii la leși, unii la Racoți, unii la Cifed, pentru agonisită. Și Racoți, pe unde găsiè nemți, îi tot bătè și-i scotè de pen cetăți. Mai îș dezbătusă țara, c-au umblat vro doi, trei ai pen Țara Ungurească.

Nemții să bătè cu Franțuzul și nu putè să stè să să bată și cu Racoți. Deci mai pe urmă au dat Neamțului agiutor Englezul 40.000 și Dania 30.000. Și ș-au înglotit oastea Neamțul ș-au început a să bate și cu Franțozul și cu Racoți. Ce pe Racoți l-au biruit și l-au gonit la franțuzi, iară o samă de boieri unguri, carei ținè cu dânsul, au pribegit aice în Moldova, iar unii în Țara Leșască. Ce ceștii de aice în scurtă vreme-au făcut pace și s-au dus înapoi.

Atunce, pe acee vreme, toată Evropa să tulburasă cu oști, de au umblat câțiva ani aceste oști, ce s-au pomenit mai sus.

Numai turcii avè paci, și le tot umbla cărțile și soliile ni la unul, ni la altul, de-i tot îndemna și-i învrăjbiè. Ce în scurtă vreme vini și la dânșii zorba, pecum înainte arată. Să lăsăm cele streine, să vinim iar la Moldova.

Brâncovanul chemă pe boieri pribegi la sine, și făcură sfat pe taină, să stè să le facă domnu pe unul dintre dânșii, iar nu din Cantemirești. Și să feriră de Bogdan, fiind Cantemireștilor cumnat, să nu știe nemic de cel sfat. Și triimisă la Costantin Duca-vodă Brâncovanul, ca-n chip de sol, pe un mitropolit a patriarhului Dosoftei de Ierusalim, anume Hrisantos, carele acel Hrisantos pe urmă au cădzut și patriarhu la Ierusalim. Și mărgându la Duca-vodă, ș-au dat solia ce-au avut, iar pe taină, cu lordachi Rusăt visternicul, au avut altă solie, de-i giură de la Brâncovanul pentru celi trecute pizme vechi și gro[a]zi și pagube, ce au avut lordachi, să fie iertate. Și feci și logodnă c-un ficior a lui lordachi, anume Neculaiu, să iè pe o fat-a Brâncovanului, și de acmu înainte să fie frați. Și de Cantemirești să fie despărțit, și lepădat de prieteșugul lor. Și-l întrebă pe cine va socoti, dintre boieri Moldovei ce-s pribegi acolo, să cheltuiască Brâncovanul la Poartă, să-l puie domnu. Deci lordachi, măcar că era om înțelept, iar firea îi era de grec, lacom la cinste, nu socoti nice la Dumnedzău, nice rușine de oameni, nice la osândă sau la ce va vini pe urmă lucrul.

Și-ndată făcu logodnă și priimi să să lepede de Cantemirești. Pe Ant[i]ohi-vodă încă l-au rugat Brâncovanul să-i dè fata și să să lepede de prieteșugul Cupăreștilor și n-au priimit, iar el, cum îi vini zamanul, îndată priimi cu bucurie. Ce să știți, frașilor, că nu numai lordachi, ce toți greci[i], mai drepți și mai bune slugi nu-i alt neam în lume până este stăpânul în cinste și-n puteri, iar cât să slăbește sau să micșurează cinstea stăpânului, îndată să și lasă și aleargă la altul, carei vede că-i mai cu puteri. Pecum și lordachi, făcând această grabă, mai pe urmă la multe primejdii de viață și de pagub-au vinit, care să va arăta înainte la rândul lor.

Dzis-au lordachi cătră acel mitropolit că este bun de domnie Mihălachi spătarul, ficiorul lui Ion Răcovița vornicul, că este

neam de boier vechiu moldovan și este rudă și Brâncovanului. Și este și bun, că nu-i va ieși Brâncovanului din cuvânt, la ce i-ar poronci. Iară aceasta nu dzice lordachi pentru altă, ce o dzice, căci era Mihălachi de casa lui, rudă aproape, și va faci pe cum i-ar hi voia lui, și va mânca țara cum au mâncat-o și la Antiohi-vodă. Care așe i s-au și tâmplat, de-au făcut pecum au și gândit.

Și cu acestu sfat încă și mai mari mulțămită arată lordachi lui Ant[i]ohi-vodă, că Mihălachi spătarul era plin de neam, boierii [carii era¹] mai capete în țară. Și era toți de casa Cantemireștilor, iar după ce-au luat Mihălachi spătarul domnia, acee s-au despărțit toți de casa Cantemireștilor și s-au făcut toți de casa lui Mihălachi spătarul, și Cantemirești rămăsesă din boierii de frunte numai cu cumnatul său, cu Bogdan hatmanul. Așe le așădză, aceste vorbe toate, acel mitropolit, și să dusă de le spusă Brâncovanului toate deplin.

Costantin Duca-vodă de acestu sfat nemic nu știu, nice pricepu. Și-ncă îl și boieri pe lordachi, îl pusă vornicu mare de Țara de Gios, ca să-l fac-al său prietin. Deci știu că l-au făcut ca oaia pe lup.

Atunce Costantin Duca-vodă au scos pe țărani miere și ceară, de-au dat pe desetina de stupi și de porci, de tot mascurul și de un stup, câte-o ocă de miere și de ceară.

Trecut-au un sol moschicescu mare de la Țarigrad pen leși, mărgând la Moscu, anume cneadzu Dumitru Galecin. Și-au botedzat un cucon a Ducăi, de s-au cumătrit, și l-au cinstit după obicei.

Atunce, din boierii cei pribegi ce era în Țara Muntenească, anume Vasălie Costachi vel-vornic, i să tâmplă moartea acolo, în pribegie. Și n-au apucat să-ș vie la pământul lui și la casa lui, nice să să bucure de sfatul ce-l începusă.

Pe cie vreme era vizir Rămif Răiz-afend, carele fusesă sol la pace, când s-au făcut la Carlovici. Și luas-aminte, de știè toate faptele și mestecăturile muntenilor, încă pân-a cădè vizir,

¹ Carii era, adăugat după ms. 53, pentru întregirea sensului.

și dzicè: „Eu, de-aș cădè vizir, știu ce-aș faci muntenilor pentru Moldova, că ei au prăpădit-o cu meșterșugurile lor. I-aș faci pe dânși de-ar umplè țara de oameni, și toată cheltuiala să fie de la dânșii.“

Dece în scurtă vreme au și cădzut vizir. Ce, cum au cădzut, îndat-au și chemat pe Brâncovanul la Poartă, ca să-l mazilească din scaon, că să temè turcii că nu-l vor putè prinde la mână. Deci fiind în multe prepusuri la împărățâe o domnie îndelungată ca acie, nu vrè să margă la Poartă. Iară unchii lui Catacozineștii, sfetnici lui, nu l-au lăsat să iè într-altă parte, ce l-au îmbărbătat numai să margă la Poartă, că apoi, nemărgând el, va aduci pierirea țărâi și boierimei. Și așè, cu mare grijă, au purces la Udriiu și, mărgând încetu, pân-a sosi în Udriiu, ș-au tocmit lucrul cu banii, ca un domnu bogat ce era, câtu nice vizirul n-au avută ce-i face. Încă l-au grăit de bine cătră împăratul, că încotro să întorcè vizirul tot de bine-l grăiè. Ce, dac-au sosât la Udriiu, l-au întreat împăratul pe vizirul de ce-au adus acolo pe domnul muntenescu. Iar vizirul au dzis că l-au adus, că-i om înțeleptu, cu sfat și avută, că „la această vreme ne trebuiește sfat și bani“. Împăratul au dzis: „Să nu-l zăbăvești aice, ce să-l îmbraci cu căftan, să nu stè țara acie fără domnu“.

Vizirul, dac-audzi așè, l-au chemat la adunare și, și pentru altă ce-au avut a-i dzice, l-au întreat pentru Țara Moldovei ce s-au strâcat și s-au pustiit: „Ori de schimbările domnilor, au de oști ce au călcat-o?“ Iar el, vrând să mazâlească pre Costantin Duca-vodă, au dzis că o au strâcat-o domnul, carele este acmu domnu într-însa.

Vizirul i-au dzis: „Dar putè-vei tu să porți de grije acei țări, să-ți fie pre samă, să o tocmești, să fie plină de oameni?“ Iară el, dac-au audzit așè, foarte era cu voie să fie domnu la 2 țări, că pentru acie aducè oști streine pen țara noastră și schimba domnii dintr-însa, să o strâci și să rămâie pustie. Dece de la această întrebare n-au putut da răspunsu vizirului pân' nu va lua răspunsu de la unchii săi, ales de la Costantin Catacozino stolnicul. Ce s-au rugat vizirului să-l aștepte pân-în 5 dzile, să

să socotească, și atunci îi va da răspunsu vizirului pentru acestu lucru. Iar Costantin stolnicul i-au scris să mulțamească lui Dumnedzău că nu-i pe voia neprietinilor, și să-ș păzască treaba și grija țării sale. Iară mai mult să nu-l știe că s-amestecă, că apoi, de nu-l va asculta și va faci peste voia lui, bine să știe că, când va încăleca el din Iudrii, iar el va înhăma în căruță și va treci în Ardeal, și când va sosi el în București, el va sosi în Udriiu. Și ce va vidè, să nu să sparie.

Iară Brâncovanul, a cince dzi, luând acestu răspunsu de la unchi-său, au mârșu la vizirul și i-au dat răspunsu că nu va putè purta grije a doo țări, ce sunt de margine. „Ce să mazâlești, măria ta, pe cesta, să poroncești la țară să-ș aleagă ei pe cine le va plăcè domnu. Și așè, alegându-l cu toțâi, așè vor nemeri om bun, și va tocmi țara. Că așè m-au ales și pe mine Țara Muntenească, de m-am învoit cu boierii și-am tocmit țara.” Ș-aceasta n-o grăiè pentru altă, numai pentru sfatul ce sfătuisă cu boierii să puie pe Mihălachi spătarul. Ș-au mai dzis vizirului Brâncovanul că Costantin Duca-vodă s-au încumătrit cu solul moschicescu care au mârșu pe acolo, și i-i gândul să fugă la Moscu și co ceasta străcă țara.

Vizirul, înțelegând aceste, îndată cu taină au răpedzit un capegiu la Isuf-pașe sarascherul, să-l prindză, să-l triimață la Poartă cu bună pază. Ce sarascherul împreună cu capegi-bașe au triimis pe capegilar-chehaie a lui și pe alai-beiu cu 200 și mai bine de spahii. Și cându s-au apropiet de leși acei agii cu oaste, au triimăs înainte la Costantin Duca-vodă să le grijască conac, că mărgu să hotărască la Horodinca despre leși. C-au jăluit leșii că au strâmbătate despre moldoveni.

Dece descălecând turcii la gazde demineața, n-au dzis nemic, iar cându au fost pe chindie, numai ce-au umplut turcii ograda domnească, de-au apucat porțile și-mpregiurul zidului, cât să spăriesă toți câți era în curte, că n-avè unde să scapi. Și l-au închis pe Duca-vodă în casa ce mică și-au pus la uși turci de pază. Și casa cè mare, și cè mică era plină de turci. Și așè l-au ținut patru, cinci dzile, de nu-l lăsa din casă să ias-afară,

nice la doamna să margă, păn' l-au pornit. Și-au pus pe lordachi Rusăt camaican, și atunci au deschis porțile.

Duca-vodă, vădzind așe urgie, au priceput că s-or rădica boierii cu pără asupra lui, și nu să va mai întoarce la domnie. Căci fărmanul nu-i scrie de mazâlie, numai îi scrie să-l ducă la Poartă. Agiunsu-s-au cu capegi-bașe, și-au și-nceput a răpedzi harzuri la Poartă, și la hanul, și la sarascherul, și-n toate părțile pe unde avè prietini. Brâncovanul încă au făcut veste boierilor ce era pribegi în Țara Muntenească pecum au aședzat cu vizirul.

Dece boierii pribegi din Țara Muntenească au și făcut știre cestor din țară: cum s-a rădica Duca-vodă din leși, cum să să pornească și ei la Udrii după Duca-vodă, că le-or ieși și ei în tâmpinare. Atunce toată boierimea și mazâlimea, înțălegând c-au prinsu pe Duca, s-au strânsu la leși și-au început a gâlcevi cătră capegi-bași și-a-i spune că faci Duca-vodă harzuri de trimite la Poartă, fără voia lor și fără știrea lor, iar lor nu le mai trebuie să le fie domnu. Iară când au fostu a doo dzi, chemat-au capegi-bași pe toți boierii la curte să le cetească un fărman de mazâlia Ducăi-vodă ce i-au vinit. Și strângându-să toți boierii la curte, deodată numai ce au închis iar porțile, și-au început turcii a prinde pe boieri, carei era mai capete, și-a-i închide și-a-i pune și-n heră, ca vro dzece, cincisprecii, pe izvodul ce-i dedesă Duca-vodă: ce numai pe cei streini și pe cei de casa lui să iè cu dânsul, și, sosând la Udriiu, să ție în partea lui.

Ș-au închis și pe lordachi vornicul, ce-l pusesă cămăican, și-au pus cămăican în locul lui pe Ion Buhuș logofătul, fiindu-i rudă, ca să poprească țara să nu margă după dânsu să-l părăscă. Și l-au pornit din leși în gios spre Bârlad, împreună cu acei boieri ce-i prinsesă, și s-au dus păn-în Gălați. Și acolo, din boierii ce-i prinsesă și era a lui, i-au boierit în Gălați. Au pus hatman și visternic și comis, ca să sparie țara că nu-i mazil, și-i domnu. Iar pi ciielalți boieri ce era în prepus nu-i lăsa din heră, ce au trecut Dunărea cu dânșii, să-i ducă la Udriiu. Și-au scris și la Hapdi-pașe să poprească la Dunăre, să nu treacă nime după dânsul să-l părăscă.

Boierii carei au rămas de nu i-au închis au ieșit din leși tot câte unul, unul pe de o parte, altul pe de altă. Și s-au strânsu toți la Hadâmbul, supt codru, și de acolo au luat pe Racova în gios tot a să strânge boierimea și mazâlimea, în urma Ducăi-vodă, pân' la Piscu. Și-au răpedzit de olac în Țara Muntenască pe la boierii pribegi, de-u făcut știre, de toate de aceste ce au făcut Duca-vodă, Brâncovanului la Udriiu.

Ce Brâncovanul, înștiințând pe vizirul, au triimis de au luat pe Duca-vodă de pe drum și l-au făcut surgun la Cavala, unde era multă ciumă, ca să nu-l mai superi oamenii cei din curtea împăratului, că să punè tare sălihutarul pentru dânsu. Și pe boierii ce-i aducè în hieră i-au slobodzit. Și Dunărea încă Isuf-pașe au slobodzit-o, să treacă boierii. Și-au scris Brâncovanul în București la stolnicul Constantin, de-au pornit pe boierii pribegi la cielalți, de s-au împreunat la Piscu, de-au trecut Dunărea cu toțâi, de s-au dus la Udriiu să-l rădice domnu. Numai ce au scris la stolnicul de au poprit pe Bogdan hatmanul în București, de nu l-au lăsat să margă cu ciie boieri la Udriiu, dzicând să aștepte, că-i trebuitor pân-a vini de la Udriiu, că-i trebuitor Brâncovanului. Că nu era de altă trebuitor, numai să temè să nu puie vro piedică să scoață iar pe Antăiîohi-vodă domnu.

Atunce au făcut mare cheltuială Brâncovanul la Udriiu cu Poarta, avându nume de bogat și vrându să umple gurili tuturor. Și-au mai adaos și birul Țărâi Muntenești, peste cât da mai întâiu, pe an câte o sută și cindzăci de pungi să dè mai mult. Și tocmindu-ș toate lucrurili, au purces de-au vinit la București.

Iară boierii Moldovei care s-au pomenit mai sus, bine n-au agiunsu la Udriiu, numai s-au și sculat zorba mari din Țarigrad toate mulaleli și rufeturili cu oaste și cu puși de-au purces la Udriiu să mazâlească pe-mpăratul. Și-au pus și vizir dintre dâșșii. Iară soltan Mehmet, cu câtă oaste avè la Udriiu lângă dânsul, încă s-au gătit de-au făcut meteredze să stè împotriva acelora ce viniè. Și atunce, tumpinându-să oștile, s-au făcut tot una și l-au scos pe soltan Mehmet din Udriiu. Și-au pus pe un frate a

lui, soltan Mustafa, împărat, iar pe soltan Mehmet l-au pus la închisoare, și peste o săptămână l-au otrăvit, de-au murit. Muftiul s-ascusesă, și găsiindu-l, l-au muncit, de-au luat mulți bani de la dânsul, păn' l-au omorât.

Și au pus un popă de legea noastră și altul armenescu de l-au prohodit, și au mârșu înainte-i cu cântări și cu cădelniță, păn' l-au scos afară din Udriiu și l-au îngropat, dzicând c-au fost ghiaur. Și-mpăratul cel mazâl i-au fostu puștu lui, și el făcè ce-i era voia, de schimba pașii și domnii totdeuna. Iară pe Rami vizirul nu l-au putut găsi, că nice le era prè cu voia capitelor să-l găscă. Că să voroviè atunce că cu îndemnarea și știrea lui să fie fostu aceasta, că nu putè să vizirească de răulū muftiului.

Atunce și boierii Moldovei sta acolo de aștepta să găscă vreme. Și Ant[i]ohi-vodă înțelegând, încă era acolo la Udriiu și aștepta să-l ceară boierii de la Poartă, să nu cheltuiască mult. C-așè-l amăgiè boierii, să șadză mâlcom, că l-or cere pe dânsul domnu. Și mai cu dedânsu lordachi îi poronciè, și el îl credè. Și-i poroncisă din Țara Muntenească cumnatu-său, Bogdan hatmanul, toate trebile ce-or să facă boierii cu Brâncovanul, să-ș caute treaba deusebi, să-ș isprăvască de la Poartă. Iar el n-au credzut și s-au potrivitū lui lordachi. Atunce lordachi vornicul au chemat pe Panaite Morona postelnicul, hiindu din partea Ducăi-vodă, și pe alți boieri a Ducăi-vodă și le-u giurat cum că n-or avè nice o nevoie. Și le-u spus tot sfatul, că li-i voia să puie pe Mihălachie spătarul domnu. Deci ei având grijă de Ant[i]ohi-vodă, îndată fură bucuroși să fie și ei la un cuvântu, și mai vârtos Panaite postelnicul Morona, că-i era rău greșit lui Ant[i]ohi-vodă, că-i stătus-împotrivă la vremea Ducăi-vodă.

Atunce Panaite Morona, fiindu om harnicū și istețū la toate, de știè rândul Porțai turcești la toate, au și făcut un hardzu cu mâna lui, că știè turcește, ș-au și purces cu toată boierimea și gloata la împăratul pen mijlocul urdiei, de nu să temè de nime. Inicerii atunce era dârji în zorba și-l întreba unde mergi co cè

gloată de oameni. Iar el dzicè cătră iniceri că merge la împăratul să pârască pe muftel, că le-u mâncat țara. Și ienicerii, audzind așè, le tot făcè cale.

Ce împăratul, vădzind acea gloată de oameni, au și triimis de le-u luat arzul și, cetindu-l, l-au buiurdit la vizirul, să le facă pe voie pentru toate ce-or pofti. Și atunce cu toțai au rădicat pe Mihălachi spătarul de l-au pus domnu. Să făcè a nu-i plăcè să priimască domnia, ca și fata cie ce dzisă unui voinic: „Fă-te tu a mă trage, și eu oi merge plângând.” Așè să făcè și Mihai-vodă că nu-i trebuiește domnia.

Îmbrăcându Mihălachi spătar căftan de domnie de la vizirul, îi și schimbară numeli Mihai-vodă. Atunci simți și Ant[i]ohi-vodă de vicleșugul boierilor ce i-au făcut și alergă la inecer-aga de-i dede știre și-i giurui mulți bani. Și inecer-aga îndată să dusă la vizirul ș-apucă pe Mihai-vodă la vizirul încă neieșit din cort afară. Și-ncepu a grăi cătră vizirul să puie pe Ant[i]ohi-vodă domnu și a străga tari că dă bani mulți și trebuie leafă inicerilor. Să spăriiasă Mihai-vodă și toată boierimea că l-è străca giucăria inecer-aga. Numai n-au putut, că apucasă de ieșisă talhășu de la împăratul ș-apucasă de-l îmbrăcasă cu căftan. Ce nu s-au putut, iar cu un cifertu mai înainte de-r hi sosât inecer-aga la vizirul, lua iar Antiohi-vodă domnia.

Dup-acie s-au rădicat împărăția de la Iudriiu, cu toată oastea, ș-au purces la Țarigrad, și Mihai-vodă cu boierimea după dânșii. Și după ce-au agiunsu la Țarigrad, făcu Mihai-vodă și cu toți boierii mare jalobă la vizirul asupra lui Costantin-vodă. Și trimisă vizirul de-l adusără la Țarigrad din surgunie. Să pârără de față la Divanul vizirului, c-au strâcat țara și i-au jăcuit cu feliuri de feliuri de obicie, cât nu mai putè să mai răspundă nemic Duca-vodă înaintea boierilor. Și de la vizirul l-au dus la cazascherul și pe la multe Divanuri a cadiei. Și tot așè îl purta boierii pe uliți, din giudețu în giudețu, vro doo, trei săptămâni, până cheltui Duca-vodă pe la giudețu tot ce avu. Și-l lăsară acolo, cu mare sărăcie și pedeapsă, și-nchisoari purure dispre datornici.

Iar Mihai-vodă aședză capichihăi la Poartă pe Cupărești, pe doi frați a lui lordachi vornicul, anume Mihălachi și Scarlatachi, iar pe alt neam și nepoți a Cupăreștilor, pe toți îi luo cu sine de-i adusă în Moldova. Și-mbracă căftan. Și de la împăratul, luând steag și tuiuri de domnie, să găti cu toți boierii și purcesă de vini în țară cu bună pace. Iar Duca-vodă Costantin, sin Ducăi-vodă celui bătrân, n-au mai ieșit la domnie altă dată, ce-u murit la Țarigradu cu mari lipsă. Și i-au rămas 3 ficioni, unul făcut cu fata Brâncovanului, și au murit, altul s-au dus la moscali, altul este la Țarigrad, cu mari lipsă. Precum va mai hi, vremea va arăta¹.

CAP. XV

DOMNIA ÎNTĂIU A LUI MIHAI
RĂCOVIȚĂ-VODĂ LEAT 7211

După ce-au vinit Mihai-vodă în leși, în scaon, boierit-au și el după obicei. Pusă pe Antiohi Jora, carei au fostu hatman, vel-logofăt, și pe lordachie Rusăt vornicul îl pusă vornic de Țara de Gios, și pe Bogdan hatmanul vel-vornic de Țara de Sus, și pe Lupul Costachi hatman, și pe Manolachi, fratele lui lordachi, vel-postelnic, și pe cumnatu-său Ilie Frige-vacă vel-spătar, și pe Marvodin visternicul vel-păharnic, și pe cumnatul său Pălade vel-visternic, și pe Dumitrașco Ursachi vel-stolnic, și pe frate-său Dumitrașco Răcoviță vel-comis.

Aceștia era boierii lui Mihai-vodă, iar mai ales și mai de cinste era lordachi Rusăt vornicul. Ce vrè el și ce poronciè el, acie făcè și Mihai-vodă. Așijdere și munteni[i], iar ce vrè făcè. Și neamul lui, toți era tari și mari, cine de capul lui, cum vrè, așè făcè. Și slugeli lui cei din boierie era tari și mari și obraznici, după cumu-i hirea mojâcească. Intra în casă, și cu treabă și fără treabă, când le era voia, de nu sămăna curtea nemic a domnie, de atâta obrăznicie ce era. Iar Mihai-vodă, cum s-arăta în boierie, iar atunce îți părè că-i un om zălud. Și să

¹ Ultimele trei fraze sunt scrise de mâna lui Neculce.

mira cum a faci să le poată intra în voie tuturor, și nu le mai putè intra în voie. Iar cei streini sta în laturi de mansipuri, că nu putè încăpè de Cupărești, și de neamul lui, și de slugeli lui.

Și-ncepur-a sfătui să stângă pe boierii cei streini, să rămâie numai neamul lui cu Cupăreștii, pecum au făcut și Șerban-vodă și Brâncovanul, de-u stânsu pe cei streini, de-au rămas numai neamul lor Ca[n]tacozoneștii. Așè și acesta au început a pune dăjdii grele pe mazâli și pe oamenii lui Antiohi-vodă și pe a Ducăi-vodă. Încă-i și-nchidè și-i bătè pe ciie Ducăi-vodă. Atunce ciiealți boieri streini au priceput că i-au amăgit lordachi vornicul cu giurământul, c-au fostu numai pentru bineli lui acel giurământ, și mult să căie atunci că n-au cerșut domnu de la Poartă pe Antiohi-vodă.

Atunce era la curțile domnești pe poartă o beserică mică, făcută de Ștefan-vodă Tomșe, și mai nice boierii cei cu boierii nu putè încăpè într-însa. Și lângă beserică era visteria, și desupra besericei ș-a visteriei era un turnu nalt în chip de clopotniță, iar dedesuptul besericei și a visterii era un beci, de-nchidè tâlhari.

Ce socoti Mihai-vodă că nu-i cu tocmeală să fie beserică mică la curte, că mazâlii și slujitorii n-au unde încăpè, nice este cu cale să fie temniță supt beserică. Ce s-îndemnă și răsâpi și turnul, și visteria, și tinda besericei, și beciul cel dedesupt, și lăsă numai altarul și turla cea naltă din mijlocul besericei. Și s-au mai apucat a zâdi din pământu ș-au făcut tinda lungă, cu toate podoabeli, cum să vede.

Așijdere s-au mai apucat de-au mai făcut și altă beserică, de lemnu, și i-au pus hramul Sfetei Lazor, în ograda vămii, aproape de curțile tătâne-săi, lui Ion Răcoviță vornicul.

Și doamna măriei sale încă s-au apucat de-u tocmit ș-au șindilit mitropolia cè vehci, cu toate cheltuielile ce-au trebuită, de cântă sfânta leturghie și astăzi, că era pustiită de mult.

Atunce au scos Mihai-vodă rumtă pe țară, cu pecetluit roșiu, pe față, tot omul. Și oameni să temè să iasă toți la rumtă, să nu s-înmulțască cifeturile, pecum să înmulțisă la Costantin Duca-vodă. Ce vădzind așe, au scris cărți pe la stăpânii satelor și pe

la vornicei și pe la vătămani, să-i scoață pe toți la rumte, c-apoi pe urmă, aflându-să, or petreci rău capeteli. Iar pe urmă, unde gășâe zlotași câte un om fără pecetluit, îl punè pe vornicel sau pe vătăman în butuci și-l triimite la leși. Și-l purta pe uliți, căce n-au scos oameni întâiu la rumtă, să-ș fie luat pecetluit. Și vădzind că nici cu acie nu-i poate spăriè să iasă toți la rumtă, vândut-au toate ținuturili la cochi-vecū ciocoilor, ca goștina de oi, pe oamenii cei făr' de pecetluituri de rumtă, de nu putè scăpa nice un becisnic pe necăiuri să nu iè pecetluit.

Atunce fiind Poarta neașădzată, avè și Mihai-vodă mare nevoie de bani, că-ntr-un an și giurămate ce-au fostu domnu s-au schimbat trei viziri și șapte chihaieli. Să mira și el ce va faci, că n-avè de la cine lua și el bani, că țara era giurămate scutelnică, tot a neamului lui ș-a Cupăreștilor, cum s-au pomenit mai sus.

Și așè fără veste veni veste din Țara Muntenească cum au îmbrăcat Ant[i]ohi-vodă căftan de domnie, și el îi mazâl. Deci cum înțălesără de acè veste lordachi vornicul și frate-său Scarlatachi — să tâmplas-în leși de la Țarigrad vinit — și alți greci mai mici, Cupărești, și Dumitrașco Răcoviță comisul, fratele lui Mihai-vodă, aceștea toți, temându-să de Ant[i]ohi-vodă, n-au mai așteptat să sosască capegi-baș cu mazălia ș-au și fugit în Țara Muntenească, iară Panaitachie Morona au trecut în Țara Leșască.

A doo dzi, ceielalți boieri, ce rămăsesă și nu știè nemic, să mira ce poate să fie. Chemat-au Mihai-vodă pe Bogdan la curte de i-au spus pecum i-au vinit veste de olac într-o noapte din Țara Muntenească, de i-au spus acea veste. Ce Bogdan vornicul mult i-au dzis lui Mihai-vodă, căci au făcut șpaimă, și n-a hi nemic pe urmă, și-i lucru cu rușine.

Prepun oamenii și vorovăscu de dzic că atunce, știind Mihai-vodă pe Bogdan că este om vrednic și temându-să că după ce-a vini cumnatul său, Antiohi-vodă, l-a schivernisi bine la domnie, să-i fie dat atunce în cafè otravă. Care și can samăn-acel lucru să fie fostu și can adevărat, că curund s-au și bolnăvitū și peste

cinci, șesă luni au murit, după ce-au vinit Ant[i]ohi-vodă, și boala lui într-acel chip au priceput-o doftorii la moartea lui. Dè-hi așe, va da samă la Dumnedzău.

Tâmplatus-au de-au zăbăvit acel capegi-baș cu mazâlia vro trei, patru dzile după vestea ce vinisă lui Mihai-vodă. Deci boierii tot să strângè la gazda lui Bogdan vornicul și sfătuiè și să mira ce poate fi. Și să temè să nu fie luat Costantin Duca-vodă domnia. Și-au pus străji în gios la drumuri, de străjuiè și când sosâe capegi-baș în leși. Iar Bogdan vornicul și cu toată boierimea s-au sculat din leși și s-au dus pe Bahluiu în sus pân' la Căcărădzeni. Și-au stătut acolo pân-au sosât capegi-baș și-au cetit fermanul că este Antiohi-vodă domnu. Și au vinit și omul lui Ant[i]ohi-vodă cu cărți la vornicul Bogdan, să fie cămăican.

Atunce cetindu cărțile Bogdan, a lui Antiohi-vodă, la Căcărădzeni, au adevérit tuturor boierilor ce era cu dânsul să nu poarte nime nici o grijă, nice să aibă nice un prepus dispre Antiohi-vodă, pentru câți au fostu la rădicarea domniei lui Mihai. Și-au luat asupra sufletului lui că n-a avè nime nice o nevoie. Și așe toți să învoieșeră și purceseră cu toțai înapoi la leși. Și-ntrară cu toțai grămadă în curtea domnească, de descălecară și s-împreunară cu capegi-bașe, de le ceti fermanul. Și spusără capegi-bașei că ei au fugit, temându-să de Duca-vodă că este, iar de Ant[i]ohi-vodă nu fug[e] nime.

Dece cădzind Bogdan cămăican, grijit-au pe Mihai-vodă cu toate deplin, câte i-au trebuită. Și de toate de câte au pofțit și-au luat îndestul. Și l-au pornit cu mare cinste, ca pe un domnu. Pe nime n-au lăsat să-i facă vro gâlceavă sau să-i grăiască vrun cuvântu împotrivă. Pân' și bucatele ce-au avut a lui și pe une slugi din boierie i-au lăsat cu bună paci, de-au mărșu în Țara Muntenească, de i-au dat Brâncovanul o moșie, de-au ținut bucatele acolo.

Atunce la mazâlie să tâmplasă de vinisă sol din Țara Muntenească Toma spătarul Ca[n]tacozi. Și la acea spaimă au fugit și el din leși în Hangu, că nu l-au încăput vremea, de frică, să margă în Țara Muntenească, împreună cu vāru-său

Ilie păharnicul Ca[n]tacozino și cu Neculaiu Costân hatmanul. Deci Bogdan au și răpedzit cărți la dânsul, să margă în țara lui făr' de nici o grijă. Și s-au întorsu din Hangu, de s-au dus la țara lui cu paci.

Ș-au scris și la ceie boieri, la Ilie păharnicul și la Neculaiu și la alții câți mai era acolo, de s-au întorsu toți înapoi la casăle lor, fără nici o grijă. Și rămasă Bogdan în leși, stăpânind cămăicănia cu bun-învoială și dragoste cu toți.

Și triimisă și la Panaitachi postelnicul Morona, în Țara Leșască, de-l luo asupra sa, pentru greșeleli ce făcuse lui Ant[i]ohi-vodă, că nu i-a hi nemic. Și după ce-au vinit în țară, l-au triimis înainte în Dobrogea, în tâmpinarea lui Antiohi-vodă. Și atunce pușintel l-au muștrat Antiohi-vodă și-apoi l-au iertat. Și-l ținè în mare cinste și milă, căci era om harnic la slujbe, de știè rândul turcilor, după cum s-au dzis mai sus. Slugiè ca un grec, după cumu-i umbla vremea.

Atunce triimisă Brâncovanul pe văru-său Ștefăniță păharnicul, ficiorul stolnicului Costantin Ca[n]tacozino, carele acela au cădzut și domnu mai pe urma Brâncovanului, la Țarigrad, de-au stătut de-au făcut paci lui Antiohi-vodă cu Brâncovanul, cu giurământ înaintea patriarhului, ca să nu să mai pârască la Poartă unul pe-lalt, să să străci țărâli cu cheltuiala, și-ncă să s-agiute unul pe alalt cu prieteșugul. Și pentru Mihai-vodă să nu să mai puie să-l scoată Brâncovanul la domnie. Și Dumitrașco beizădè, fratele lui Antiohi-vodă, încă să-i dè Brâncovanul pe an câte 10 pungi de bani pentru chevernisala lui, ca să s-odihnească în Țarigrad la casa lui cu paci și să nu mai umble amestecând pe Brâncovanul și făcându-i cheltuială, ce încă să-i arete slujbă. Că să spăriasă Brâncovanul că i-a sminti domnia, pentru multă cheltuială și pagubă ce-i făcè totdeauna. Așijdere au făcut pace Brâncovanul și cuscru-său, lui Iordachi Rusăt vornicul, ca să slujască lui Ant[i]ohi-vodă cu dreptate, ca maiinte, și să fie lepădat dispre Mihai-vodă, și el și toate rudeli lui Cupăreștii. Și așè au ținut de bine această paci, pe cum țin câinii vinerili. Care mai nainte la rândul lor s-a arăta.

Antiohi-vodă, tot atunce, după ce-au vinit Mihai-vodă mazâl la Țarigrad, chemat-au și vro doi, trii boieri din Moldova, de-au pârât pe Mihai-vodă de doo biruri și doo bariiamlâcuri: când au fostu domnu, le-u luat din țară și la visteria împărătească nu le-u dat, de-au rămas rămășiță. Și el tăgăduie, că nu le-u luat din țară. Deci l-au rămas și l-au pus la-nchisoari, să plătească banii la visteria împărătească. Atunce și eu eram tânăr, și fusesăm mai nainte agă, și m-am tâmplat în Țarigrad, de-am vădzut acea pâă.

Dup-acee s-au gătit Ant[i]ohi-vodă cu tot agârlâcul și s-au rădicat din Țarigrad și-au vinit la Baba, pe la Isuf-pașe sarascherul. Și i-au fostu și sarascherului cu bună dragoste, și l-au cinstit ca pe un domnu. Că pe-cee vreme sarascherul nu șadè tot la un loc, ce să ducè de-mbla și la Tighine, și la Oblușiță, și la Baba. Și de acolo sosând la Gălați, au găsât strânși toată boierimea, arătându-le tuturor dragoste și cinste. Și purcegând din Gălați, au mârșu pe la sat pe la Ivesti, la soru-sa Lupa, hătmăneasa lui Bogdan, care acolo i-au făcut cinste 2 dzile, și lui, și-a toată boierimea și oastea câtă era. Și de acolo au mârșu la leși în scaon.

CAP. XVI

DOMNIA A DOA A LUI ANTIOHI-VODĂ,
SÂN CANTEMIR, LEAT 7213

După ce sosi Antiohi-vodă în leși în scaon, pe cie vreme era paci bun-în țară. Și pusă boierii a trei dzi după obicei: pe Antiohi Jora vel-logofât, pe Lupul Costachi vel-vornic de Țara de Gios, pe Neculaiu Costân, biv-hatman, vel-vornic de Țara de Sus, pe Bogdan vornicul iar l-au pus hatman, pe Macsut vel-postelnic, pe Ilie Ca[n]tacozino vel-spătar, pe Savin Zmucilă vel-ban. Și de atunce să așădză această boierie cu temei în Moldova, de-i aședzată la rând. Că mai nainte, de-și era la vrun domnu, uneori șadè mai sus, uneori mai gios. După cum le fusesă altă boierie, așè șadè și cu bănia la Divan. Iar de ice

Înainte i s-au așezat rându după spătarul cel mari, și i s-au făcut și vinit boieriei câte un ban de drobul de sari de la ocnă. Pe Dabije clucerul l-au pus vel-păharnic, pe Lupul Colivarul vel-visternic. Pentru acesta, vădzindu-l mazâlimea că-i din neam prostu, li să strâcară tuturor voia, că nu le era cu cinste să margă la gazda lui. Pe Ion Sturdze vel-stolnic, pe Gheorghiuță sărdarul vel-comis, carei era neam lui Ant[i]ohi-vodă. Pe aceștie îi boieri Antiohi-vodă deodată, iar mai ales și mai de cinste era cumnatul său, Bogdan hatmanul. Toate trebile și cheverniseleli țării era după dânsul. Numai nu putè, că era bolnav, cum mai sus s-au pomenit.

Curundă vreme l-au triimis sol în Țara Muntenească, și mult au zăbăvit acolo, fiind bolnav. Și după ce-au vinit, încă din pat nu s-au mai sculat și-n scurtă vreme au și murit. Care la moartea lui multă jele au avutu Ant[i]ohi-vodă și boierimea și țara, de boier moldovan, cap întreg și cunoscător la giudețe și vrednică la toate trebile, cu-nțelepciune. Care tuturor le-u părut rău de păgubirea ce-au păgubit țara, iar mai cu dedinsu lui Antiohi-vodă i-au rămas rană nevendică. Că i s-au și schimbat lucrurili, și i s-au micșurat schivernisala, cu multe amestecături, nu cum era în domnia întâiu.

Pus-atunce pe Ion Buhuș logofăt mare și pe Antiohi Jora logofătul hatman, în locul lui Bogdan, și pe Ilie Ca[n]taozino spătarul visternic mari, în locul Lupului Colivarului, și pe mine, Ion Neculce, din sulgeria cea mari m-au pus spătar mare.

Și rămas-atunce toată cinstea și chevernisala după Ilie visternicul Ca[n]taozino, împreună cu Panaitachi Morona biv-postelnic, carei acești doi boieri chivernisâie pe Ant[i]ohi-vodă. Și să potrivis-amândoi acești boieri într-o fire, după cum să dzice „calul râios găsește copaciul scortșos“: iuți, mândri, mincinoși, fățarnici, giurători pentru hiece, amăgitori. Care, cât era Antiohi-vodă de strașnic la mânie, că de multe ori la Duvan cu buzduganul azvârliè în oameni cei vinovați, și tare și drept conoscător la giudecată, dar nu ține mânia mult, și nu-l putè nime întoarce din dreptate la giudecată, nice iubiè

minciuneli, dar acești doi boieri ce mai sus s-au pomenit îl întoarseră pe Antiohi-vodă, de li să potrivie. Că mai toți domnii sunt buni, numai să tâmplă de să află de-cestu fel de oameni, de să lipăscu mai lesne mai la toți domnii, de le străcă firea cè bună. Mai mulți să află la domni de-ceștia decât di cei direpți și buni. Ce dacă să tâmplă boierul chivernisătorul de-i înțelept și bun, măcar de-i și domnul rău, îl îmblândește și-l întoarce cu blândețe, de-l face de-i bun.

Atunce, apucându visternicia Ca[n]tacozino, scoasă Antiohi-vodă nevoi grele pe țară, că avè și datorie la Țarigrad, gândindu că s-a plăti. Scoasă orânduiele multe, și satarale, și hârtii, și fumăret, câte un zlot de toată casa. Și-l făcu Ca[n]tacozino de făcu și obiceiu în țară, carei n-au mai fostu, câte 2 bani de vadra de vin. Însă da numai țărani, dar boierii și mazâlii de la aga în sus nu da. Și mult s-au apărat Antiohi-vodă și nu vrè să fac-acel obiceiu, numai nu putè, că-l tot îndemna Panaitachi și Ilie visternicul.

Mai făcut-au și alt obiceiu: de tot boul de negoț, cornărit câte un leu. Iară pe mazâli îi îndesiè cu dăjdii grele și cu împrumute dese, și nu le mai da. Și-i asupriè Ca[n]tacozino pe pizmă, și nu le făcè dreptate, și-i tot pârâè și-i amesteca cătră Ant[i]ohi-vodă cu felii de felii de amestecături de pâră, pentru ca să s-îmbunedze și s-înmulțască cinstea lui, ca un om fără suflet. Că nu era nemic adevăr într-însul.

Și pe mazâli, zlotași îi supăra din cale-afară, de-i făce de plătiè pustiele. Și pe unii îi pârâè, de-i trimitè pe la ocnă. Și Antiohi-vodă, de-l și pricepè, îi învoiè, pentru voia muntenilor, fiindu-le rudă. Și mai nu avè nice o parte Ant[i]ohi-vodă dintr-acele nevoi multe ce scotè, că datoria i-au rămas neplătită, și când s-au mazălit, au rămas mai cu nemic, ca și la mazălia dintăiu. Numai ce-au rămas cu vro cindzăci, șesădzăci de pungi de bani. Că el nu era prè samiș, nice lacom, ce-l credè pe dânsul ce grăiește. Și el mânca, și fățuș, și furuș, cumu-i era lui voia. Și avè și altă nebulie în cap, că gându lui era cum ar putè apuca domnia, având pe munteni nedejde. Și pentr-acee avè prieteșug cu Panaitachi

postelnicul Morona, știind rândul Porțai, socotind c-a găsi vro vreme, ca și Mihai-vodă. Pentr-acie sta asupra mazălilor, ca să-i răsâpască, să facă nume rău stăpânu-său, lui Antiohi-vodă. Și atunce au agonisât din vesternicie el 70 de pungi de bani, mai mult decât au agonisât stăpânul său, Ant[i]ohi-vodă.

Vinit-au atunce poroncă de la Poartă de au dus multă somă și mare lemnu și greu la Tîghine și la Cetatea Albă și la Vozia, cu mare grabă și cu mulți zapcii. Boieri au stătut toată vara cu Orheiul și cu Lăpușna și cu toți siimenii din curte, de-l tăiè. Și cu mare greu l-au rădicat pân-în iarnă. Și-ncă au închisă în turnul Golăei pe Darie Donici sărदारul și pe Chirica și pe Bogoș, și era să li taie și capetili, fiind ispravnici pe lemnu și nu-l putè în grabă să-l ducă. Că s-agiunsesă munteni[i] și cu Mihai-vodă și cu Isuf-pașe, ca să-i dè pricină la Poartă pentru lemn, că nu poartă grijă. Și pentr-acie îl grăbiè Isuf-pașe din cale-afară cu lemnul.

Pe acee vreme, de la închisoari, Mihai-vodă au făcut un harzu, de l-au dat la împăratul, cu pâră pe Antiohi-vodă că-l năpăstuieste cu doo biruri și doo bariamlâcuri, că le-u luat din țară, și el nu le-u luat, și cu jalobă pe Baltagiul vizirul, dzicând că l-au ales pe dânsul toată țara de l-au pus domnu, iar vizirul l-au scos din domnie fără nice o vină ș-au pus pe Antiohi-vodă fără voia țărâi. Deci împăratul, cetindu acel harz, l-au triimis la vizirul și i-au poroncit să-i facă dreptate.

Apoi vizirul, vâdzind așe, chemat-au pe Osman, chihaieo lui, de-au învățat de-au scris la Antiohi-vodă să caute să triimiță boieri și oameni de țară, să dovedească pe Mihai-vodă, să nu rămâie vizirul rușinat de cătră împăratul. Antiohi-vodă îndată alesă de triimisă câțiva boieri, carei știè că-i sunt împotrivire, și câțiva breslași megieși d-è lui Mihai-vodă, vasluienii tot de cei buni de gură și de pâră. Și s-au pârât pe față înaintea Divanului împărătescu. Breslași în gura mare strâga: „Vândutu-ne-i, vândutu-ne-i, vândutu-ne-i la cochi-vechi ciocoilor, ca pe mascuri și ca pe oi!“ Carei numai ce huie Divanul împărătescu, și să mira toți pașii și agalari de pâra ce-i dau. Și așe l-au

dat iar rămas, să plătească iar bani la visteria împărătească, și iar l-închisără, încă la mai gre închisoare, la Babagefer.

Trimis-au și Brâncovanul sol în Moldova, pe ginere-său Șerban logofătul, pentru mare încredințari prieteșugului, care au făcut și logodnă, un ficior a Brâncovanului să iè o fată a lui Antiohi-vodă. Și făcându cinste mare atunce solului, Lupul Costachi sân Gavriliță la masă, îmbătându-să și veselindu-să, multe cuvinte deșerte și fără treabă grăie împotriva lui Antiohi-vodă înaintea solului. Și dintr-aceli voroave proaste s-au rădicat și masa. Ce Antăiiohie-vodă atunce, ca un domnu înțelept, mult au răbdat Lupului pentru aceli voroave proaste, ce le grăie cum nu i să cădè.

În scurtă vreme dup-acie să mazili și vizirul Baltagiul de la Poartă, și cădzu Ciorlul-pașe silehtarul viziriu, care să tâmplasă de era prietin lui Mihai-vodă. Și-l scoasă pe Mihai-vodă de la închisoari. Iară Păladie visternicul, cumnatul lui Mihai-vodă, și cu Preda stolnicul, dac-înțalesără c-au ieșit Mihai-vodă de la-nchisoare, fugir-în Țara Muntenească. Și acolo în Țara Muntenească mai era și fratele lui Mihai-vodă, Dumitrașco, și-mbla clevetind pe Antiohi-vodă și mestecând cătră munteni. Numai munteni[i] era cu 2 obrază: arăta prieteșug și cătră Ant[i]ohi-vodă, și cătră partea lui Mihai-vodă. Și așè politiciè lucrurili de îmbe părți.

Iar la veletul 7214 făcut-au nuntă Brâncovanul c-un ficior a lui, anume Dinul, în târgu în București, de-au luat o fată de aice din țară, de la noi din Moldova, a lui Ion Balșe vornicul, de-au dus-o acolo la București, de-au făcut nuntă, cu mulți boieri rudenii de-a ei. Au mârșu cu voia și poronca lui Ant[i]ohi-vodă. Atunce m-au triimis și pe mini, cu solie despre partea domniei, de m-am tâmplat la acea nuntă, care nu era nuntă domnească, ce vom dzice că era crăiască.

După veselia nunțai poftit-au Antăiiohi-vodă pe Brâncovanul cu mare credință, ca să dè pe Pălade visternicul, să-ș vie acas-în Moldova, să nu mai umble amestecând. Ce Brâncovanul n-au vrut să-l dè, fără câtu nu l-au priimit să mai șadză în Țara Muntenească și l-au gonit la Brașov. Ant[i]ohi-vodă, vădzind

că n-au crezut Pălădie să vie, mâniatu-s-au și-au triimis de i-au jăcuit casa. Și i-au închis giupâneasa, și-au pus și sămenii de i-au răsăpit curțile din Iași, de nu i-au rămas nice jăriște.

Ilie Ca[n]tacoziu visternicul, fiind învrăjbit cu lordachi Rusăt vornicul mai denainte vreme, pentru căci Ilie Ca[n]tacoziu făcuse bine lui lordachie Rusăt de-l scosesă di-nchisoare, cându-l prinsesă la mazălia lui Ant[i]ohi-vodă, cum s-au pomenit mai sus, iar lordachi Rusăt, când au rădicat țara pe Mihai-vodă domnu, au stătut pricină lui Ilie, și acie era mânia și vrajba între dânși. Iar apoi au început Ilie în toate nopțile a umbla la gazda lui lordachi furiș, de s-au împăcat. Și s-au rugat Ilie lui lordachi, fiindu-i cuscu cu Brâncovanul, ca să stè să-i logodească o fată a lui Ilie c-un ficior a Brâncovanului, pe taină să nu știe Antiohi-vodă nemic.

Dece Ant[i]ohi-vodă pe urmă, oblicindu aceste lucruri și alte multe amestecături a lui lordachi, ce umbla cu cărți, amestecând la Mihai-vodă, și la frații lui în Țarigrad, și la Pălăde în Țara Ungurească, mânietu-s-au Ant[i]ohi-vodă și-au închis pe lordachi la vătavul de aprodzi, cu mare urgie și pază. Iară Ilie, dac-au vădzut c-au închis pe lordachi, s-au spăriet și s-au dus de-au spus tot lui Ant[i]ohi-vodă, ce voroave au avut cu lordachi. Ce lui Ilie nu i-au făcut nemic, pentru voia stolnicului Costantin din Țara Muntenească, fiindu-i unchi. Numai ce l-au scos din visternicie, că nu mai putè să-l mai rebde de jaloba mazililor, numai la cinste tot îl ținè.

Iară pe lordachi, după ce l-au închis, l-au pus împrumutare, de-au dat 10 pungi de bani. Și iar au mai giurat lui Ant[i]ohi-vodă cum să fie slugă dreaptă, cum au fostu mai nainte. Și l-au pus și l-au slobodzit de la închisoari.

Iară la anul, de primăvară, vinit-au poroncă de la Poartă la Ant[i]ohi-vodă să margă să lucrezi la Tighine. Deci îndată s-au rădicat cu toată boierimea și cu salahori și s-au dus la Tighine, iară aice în leși au lăsat cămăicani pe lordachi Rusăt vornicul și pe mine, Ion Neculce vel-spătar, și pe Ilie Ca[n]tacoziu biv-visternic și pe Ilie Catargiu vel-visternic, de purta grije

țărâi, ce era. Iar Ant[i]ohie-vodă, lucrând acolo toată vara, pe la Sfete Ilie i-au vinit mazălia, și l-au pornit Isuf-pașe de acolo la Țarigrad. Numai ce au triimis de i-au luat doamna de aice din leși, și-n locul lui au pus pe Mihai-vodă. Iar Ant[i]ohi-vodă, după ce au mărsu cu totul la Țarigrad, l-au zăhăit Mihai-vodă mult, dar nemic nu i-au putut străca. Și-acolo au trăit, la Țarigrad câtăva samă de ai. N-au mai putut lua domnia, pân' și-au plătitu și el datoria lumască, de-au murit. Care rar domnu au fostu și-a mai hi ca Ant[i]ohi-vodă în Moldova, nelacom nice la sânge, nice la bani, nici la minciuni, și iubitori la dreptate și bișug în țară la toate. S-au făcut și-n dzilele lui, unde era mănăstirea tătâne-său, la Miera, zidul împregiur cu clopotnița de piatră. Și s-au dus la Poartă și acolo au murit. N-au mai ieșit domnu. Și i-au rămas 3 ficiori: Ion, Costantin, Dumitrașcu. Deci Costantin și Dumitrașco s-au dus la muscali, de slujescu, iar Ion este aice în țară. A rămas luându graiu din Țarigrad. La ce or vini, vremea viitoare va arăta¹.

CAP. XVII

DOMNIA A DOA A LUI MIHAI-VODĂ
LA VELET 7215

Îmbrăcând Mihai-vodă căftan, de la Poartă, de domnie, au și răpedzit pe capegi-bașe la Antiohi-vodă, la Tighine. Iar la leși, drept la cămăicani, la lordachi Rusăt vornicul au triimis slugi a lui, și cu izvod, cu pecetea lui, tot anume să prindză pe boierii ce avè pizmă, pe cum au făcut mai nainte și Aron-vodă izvod de boieri. Deci sosându și slugeli lui într-o dzi, pe amiadzădzi, la gazda lui lordachi cu cărțile și cu izvodul, iar lordache s-au și bucurat tare de ceasul ce aștepta de mult să-i sosască. Și-au triimis la puținei simeni ce rămăsese la curte de strajă, de i-au chemat la gazda lui, cu numeli lui Antiohi-vodă, fiind cămăican, de i-au și pornit pe la gazdele boierilor și-a boierinașilor lui Antiohi-vodă, carei era în izvodul ce triimisesă

¹ De la „Și s-au dus la Poartă...” până la sfârșitul capitolului este scris de Neculce.

Mihai-vodă, de i-au prinsu, și-i lega și-i închidè pe la închisori. Atunce au prinsu și pe Ilie Ca[n]tacozino cel tare și mare, perifan, numai cu cămeșe și desculțu și fără sliz, că să tâmplasă de nu știè nemic și dormiè. L-au luat și l-au dus pe uleță, de l-au închis, și zapcii care îl ducè gol pe uleță, îl muștra, de-i dzice: „Ține-te, cerbule, cu coarneli cele buore ce ne împrăștiei, că te prinsă astădzi leul în mână.” Și pe urmă l-au slobodzit cu chizeși, păn-a vini domnia.

Așijdere și pe Panaitachi Morona biv-vel-postelnic, carei era gata la toți domnii, de slujie dreptu și le priè lor, iar nu țărâi, grecește, și pe urmă, după slujbă, îi pârâè. Tâmplatu-s-au de era bolnav, și așè cu pătașca l-au luat simenii de la gazdă de l-au dus la-nchisoari, la simeni, și tot acolo l-au ținut păn-au vinit Mihai-vodă. Și după ce-au vinit, în scurtă vreme au pus de l-au zugrumat acolo, la odăile simenilor, dzicând că pe toți domnii pârêște. Această mulțămită și plată au avut Panaitachie de la Mihai-vodă pentru harzul ce-au făcut cu mâna lui la împărăție, de l-au poftit domnu la domnia întâiu.

Atunce, tâmplându-să de eram și eu de casa lui Antiohi-vodă, m-au fostu pus Mihai-vodă și pe mine într-acel izvod să mă prindă. Și păn-a sosi săimenii la gazdă-mi, eu amă prinsu de veste ș-am apucat de amă încălecat, de am fugit în Țara Leșască. Ș-acolo mi s-au tâmplat și mie de-am zăbăvit vro patru luni, păn-a aședza domnia. Ș-apoi mi-am făcut pace ș-amă vinit înapoi la casa mè, și n-am avut despre nime nice o nevoie. Ș-am avut cinste și căutare în dzilele măriei sale.

Dece, aședzându-să Mihai-vodă în scaon cu domnie, pus-au boierii după obicei, anume pe Antăifohi Jora vel-logofăt, pe Lupul Costachi sân Gavriliță vornicu de Țara de Gios, pe Manolachi Rusăt, fratele lui Lordachie, vornic de Țara de Sus, pe Dumitrașco Răcoviță, fratele lui Mihai-vodă, hatman, pe Neculai, ficior lui Lordachi Rusăt, postelnic mare, pe socru-său Dedul spătar mare, pe Ion Balșe vel-păharnic, pe Pălade, cumnatu-său, vel-visternic, pe Preda vel-stolnic, pe Costantin Costachi, sân lui Vasălie Gavriliță vornicul, vel-comis. Aceștie

era boierii lui Mihai-vodă a doo domnie. Numai chevernisala și cinstea era, tot a țărâi, după lordachi Rusăt vornicul, măcară că nu era cu boierie. Ce vrè el să facă, făcut era.

De atunce Mihai-vodă făcuse și cheltuială la Poartă, la luatul domniei, și era cu datoria cè vechi a visteriei împărătești, și sâliè să le plătească. Ce au început nevoi a ieși grele în țară. Ș-au scos hârtii, și pe hârtii năpăști, doi rânduri de năpăști. Ș-au scos de vară pecetluituri cu iscălitura boierilor, să de tot omul câte un leu. Oameni să bucura că-i ușoară dajdea și ieșie la pecetluituri, iar mai pe urmă, după ce i-au scris ș-au dat tablele la visterie, au mai ieșit să de câte 5 lei de pecetluit cui dedesă.

Mai adaos-au și câte doi bani de vadră de vin, să dè câte 4 bani țaranii, dar nu boierii. Făcut-au și alt obicei nou, care nu mai fuses-în țară, asupra boierimei ș-a mazălimei ș-a mănăstirilor stângere, de-au dat desetină de stupi și de mascuri câte doi potronici, țărănește. Atunce au început a-l pricepe boierimea, că Mihai-vodă nu este, cum s-arăta, blând, șigaci cu toțâi și moale, ce într-alt chip, că era multe hiri, nu numai o hire. Începusă să s-arate, numai nu deplin, că nu-i da mâna, că avè sâială, că era la Țarigrad Ant[i]ohi-vodă și frate-său Dumitrașco și Duca-vodă. Mazălii sta acolo, din ceas în ceas aștepta s-apuce domnia. Așijdere și Brâncovanul purure era bucuros să fugă boierii Moldovei la dânsu, să-ș facă el nume bun, și alțâi să rămâie cu nume rău. Dece Mihai-vodă nu putè deplin să stăpânească cum să cade, că și boierii Moldovei pe-cie vreme era niște boieri mai țapeni, mai putincioși, să iubiè unul cu alalt și s-învoie la sfat. Măcar că lordachi vornicul umbra să-i supuie și să-i calce, dar tot nu putè deplin să-i calce, și să-i scoată din obiceiile lor.

Brâncovanul s-apucă să facă nuntă și c-ol doile ficior a lui, anume Ștefăniță, să iè pe fata lui Ilie Ca[n]tacozino. Și pofti pe Mihai-vodă să-l lasă pe Ca[n]tacozino, cu fata lui și cu alte rude, să margă în Țara Muntenească, să facă nuntă. Că Brâncovanul pân-atunce avè tot doo obrază de prieteșug, de-ș arăta unul cătră Mihai-vodă și altul cătră Ant[i]ohi-vodă.

Dece Mihai-vodă, vădzind acea poftă, îndat-au poroncit lui Caănîtacozino visternicul de s-au sculat cu toată ruda lui, de au mârso în Țara Muntenească, de-au făcut nuntă cu fiică-sa.

Atuncea au triimis Mihai-vodă și sol la nuntă, dispre partea lui, pe Costantin Costachi sân Gavriliță comisul. Și Ca[n]tacozino, după ce fece nuntă și s-încuscri cu Brâncovanul, nu vru să mai vie în țară, ce rămas-acolo. Și fugi și Catargiul visternicul și cu alțâi mulți, mai de gios, carei era de casa lui Antohie-vodă. Și întoarsă pe Brâncovanul mai mult cu obrazul spre Ant[i]ohi-vodă, de prieteșug. Și-ncepur-a mesteca tare pe Mihai-vodă la Poartă. Și-ncepu și Mihai-vodă a s-îngriji de celi lucruri, să nu să mazâlească, pecum s-a însămna înainte.

Într-aceae vreme arătatu-s-au în țătă și lăcuste, numai nu era multe, ca de altă dată. Și pânea să mai sui cu prețul, stupii să făcură răi, iară vin mult, că și altădată să făcè vin mult. Pace în țară era bună, iară în Țara Leșască și Căzăcească și la Moscu nu era, precum s-au pomenit înapoi, l-acele domnii ce s-au scris. Care acum, viindu-i rândul, iară începem a scrie de acele.

Craiul șfedzescu, după ce-au trecut Niprul din Țara Leșască în Țara Căzăcească pe la Stari Dub, după cum s-au pomenit mai sus, la domnia [a doa a lui Costantin Duca-vodă]¹, ieșitu-i-au toți căzaccii înaintea craiului, împreună cu Mazăpa, hatmanul lor, de i s-au închinat. Ș-au purces craiul pen Țara Căzăcească, cu toată oastea lui, ca cum ar merge un izgon cu doo trei obuzuri. Ș-au purces în gios spre Poltava, pen Țara Căzăcească, avându adeverință c-or vini și turcii și tătarâi la dânsul, de va merge întinsu în stolița moschicească pe de o parte, și Stănislav craiul cu leșii pe de altă parte. Și așe, cu acel gând, s-au zăbăvit puțin cu un anū în Țara Căzăcească, detot o strâca ș-o mânca.

Iară împăratul moschicescu, vădzind acel lucru, iș tot strângè oștile pe unde avè și umbla zăhăindu-l pe de laturi, ca să-l flămândzască și să-l hămeiască. Turcii și tătarâi tot cu menciuini l-au purtat pe Cifed și nu i-au mai dat agiutor. Așijdere și Stănislav craiu n-au putut, că leșii ținè giunărate cu Stănislav

¹ Adăugat de mine; în cronică, loc gol.

craiu, iară giurătare ținè cu hatmanii lui Avgust craiu, cu Sănavschie și Ughinschie și Zapiva și cu o samă de moscali despre Litfa ținè lui Stănislav calea. Căzacia iar au început a să împărăchè, a fugi de la Mazăpa și-a să duce la moscali și s-închinea. Și așè, înmulțindu-să oastea la moscali, cându au fostu în dzua de Sânpetru la velet de la Adam 7217, datu-s-au parola de bătaie. Și așè s-au bătut îmbe părțile, și-au biruit Moscalul pe Șfed. Și-ncă craiu Șfedului s-au și rănit. Și peste noapte, numai i-au căutat a fugi și-au lăsat obuzul împreună cu Mazăpa. Știind rândul, l-au trecut Niprul și Buhul tocma la Vozâia salt cu vro mie de oameni numai călări: moldoveni, șfedzi, căzaci. Iar altă oaste, câtă au avut Șfedul în Țara Căzăcească, doo obuzuri, cu totul au luat-o moscalii, cu ghenărari, cu ofițeri, cu cară, cu pușci, cu totulii tot și cu multă avere, că jăcuisă Țara Leșască și Saxonia. Și i-au triimis împăratul Moscului pe șfedzi pe toți la robie, la stoliță, iar pe căzacia ce s-închinasă la Șfed pe toți i-au pus supt sabia.

Atunce și Avgustu craiu, după ce-au înțeleș, au lăsat giurământul și pacea ce făcusă cu Șfedul și-au ieșit iar la crăie în Țara Leșască, de s-au împreunat cu hatmanii săi și cu oastea cè moschicească, ce era lăsată. Și-au gonit pe Stănislav craiu din Țara Leșască și pe Cras ghenărarul, ce era cu 17.000 de șfedzi împreună cu Stănislav. I-au bătut și i-au gonit în Țara Șfedului peste mare. Împăratul Moscului, după-acea bătaie, au mărșu la Chiu, și-au orânduie pe vro doi, trei ghenărari, anume pe Ianășu și pe Volconschie și pe Vesubadțchi și pe Cropot bragadir, cu oaste, călărime moschicească, și pe Chigeci polcovnicul și pe Vasălie Tanțchi polcovnicul și pe frate-său Ion polcovnicul cu oaste, cu joimiri moldoveni. Toată această oaste, ca la 10.000, au aședzat din Cirimuș pe Nistru păn-în Ehurluc, pe margine, pen toate vadurili, sta steiaguri, și din steiag în steiag¹ câte un om, cât să vidè, de păzâè pe Cifed să nu fugă de la Tighine în țara lui, sau să umble nescareva cărți la leși.

¹ Așa apar aceste cuvinte în ms. (253).

Iară împăratul s-au sculat de la Chiuu și-au purces pen Țara Leșască în sus, de s-au împreunat cu Avgustu craiu și cu hatmanii leșești. Și-au lăsat și la dânșâi o samă de oaste, pe Bont ghenărarul și pe Fluc, și-au început a căuta leșii cei haini, ce ținè cu Cifedul, de-i prindè și-i bătè și-i goniè.

Și de acolo împăratul Moscului și-au strânsu toată puterea, împreună cu Șerimet, cifert-marșalâc, și cu Alecsandru Dană-loveci Menzic, tiji cifert-marșalâc, și cu alți ghenărari și cu toată puterea sa de oaste, și s-au dus pe marginea mărâi Balticului pe di ceasta parte în Lidvonیا. Și pe unde găsiè cetăți de-a Cifedului, și pe uscat și pe apă, le tot bătè și le lua.

Atunce și Mihai-vodă, când era împăratul moschicesc la Chiov, s-agiunesă cu împăratul să fugă la Moscu. Că i să supărasă cu închisorile în domnia dintăiu și, vădzind că i să stracă și lucrurile de la Poartă, și Brâncovanul să lepădasă de prieteșug, pentru voia lui Ilie cuscru-său Ca[n]tacozino, și cei trei domni mazâli ce sta la Țarigrad iar asupra lui ca niște lupi, socotisă să să lasă de domnia Moldovei. Căci vădzusă și tăria Moscalului și socotie că-n scurtă vreme va hi biruirea și bucuria creștinătățâi. Și nu numai Mihai-vodă s-agiunesă, ce și Brâncovanul și sârbimea toată mai denainte vreme s-agiunesă cu Moscul și trăgè nedejdea lui din ceas în ceas cu bucurie.

Craiuul cifedului, cu acea puțintè oaste ce scăpasă, șadè la Tighine. Atunce și-n toate dzileli ieșiè la primblare afară, numai cu câte cincii, șesă oameni, cale, câte de un ceas, doao, alergând pe cele câmpuri drept vânatul. Că nu-ș știè rândul țărâlor acestora, să umble cu gloată. Și era cuvântul să să rădice de la Tighine, să vie să șadză la leși.

Atunce Mihai-vodă, vădzind primblarea craiului cifedzescu la Tighine și-nțelegând că va să vie la leș să șadă, au făcut știre Moscului, când a vini, să triimată oaste pre taină sprintenă, și atunce or prinde pre craiuul, și s-a rădica și el de s-a duce. Atunce împăratul Moscului înțelegând, foarte tari s-au bucurat și mare adeverință i s-au adeverit. Și-au învățat pe hatmanul Sănavschie și pe ghenărarii care s-au pomenit mai sus că-s

puși la margine pentru calaori, cându le-r scie Mihai-vodă și le-r faci știre, îndată să-i triimață oaste cât ar pofți, să-l iè pe craiul ori pe dânsul, dac-a vrè.

Craiul Cifedului apoi nu l-au lăsat turcii să vie să șadză la leși, nărocul lui, ce au triimis numai un polcovnic cu vro sută și mai bine de cifedzi și cu vro doo sute de căzaci la târgu la Cernăuți, să stè acolo să zacinguiască oaste din Țara Leșască. Făcând vești la împărăția Moscului Cropot bragadir, carei era pe margine pentr-acei cifedzi, cum s-au apropiat la Cernăuți, împărăția Moscului nu i-au putut răbda, ce au scris lui Cropot bragadir și lui Turculeț, de-au încălecat cu vro trei, patru mii de oaste, de-au trecut Cirimușul în ceastă parte ș-au lovit pen codru ș-au ieșit la Mihalci, de i-au lovit în Cernăuți fără veste. Ce căzacii au și dat la vale, în lunca Prutului, de-au scăpat mai toți, iar cifedzii au purces să să suie în vârvulū dealului Cernăuțului, să s-apuce de bătaie. Ce vădzind că-i mulțime de oaste, nu s-au mai putut apuca de bătaie, ce încungiurându-i i-au luat pe toți de grumadzi și-ndată i-au luat ș-au purces cu dânșii în Țara Leșască. Iar vro dzeci, cinsprecî ce mai scăpasă din cifedzi, i-au tot ucis la sateli Țurcanii de pe supt munte, la Cupca și la Rădăuți, la Suceavă. Vinis-atunci dintr-acea strajă moschicească, de-ș pusesă niște steaguri, moldoveni d-è moscalilor la mănăstire la Putna și la Câmpul Lungu. Ce oblicind Mihai-vodă, îndat-au răpedzit la dânșii cu taină, să să rădice să să ducă, să nu oblicească tătarâi, să prade țara. Și-ndată s-au rădicat și s-au dus în Țara Leșască. Mihai-vodă, vădzind că pe Șfed l-au luat moscalii din țara lui, de la Cernăuți, și steaguri și joimiri au vinit la Câmpul Lungu și la Putna, s-au și-mplut de frică, să nu-l priceapă craiul Șfedului sau alți neprietini a lui, boierii pribegi din Țara Muntenească, să nu-l pârască la Poartă că-s faptele lui sau meșterșugurile lui. Ce au și-nceput a să găti pe taină, a-și face potcoave la cai și căruți la Botășeni. Și scosesă cuvânt că va să margă la un sat a lui, ce are de moșie, Cândeștii pe Sâret, să-l vadă. Și triimisesă și pe socru-său, Dedul spătarul, la Cernăuți, de-i purta trebile dispre moscali, ca, când a ieși din leși, să-l și tumpine oastea moschicească, să-l iè.

Numai îl închedeca un lucru, de să zăbăviè, că era un capegi-başe în leşi, pentru banii birului, de sta zapciu. Şi nu putè să purceagă, fiind capegi-başe în leşi. Ce au scos atunce nevoie în țară, de tot omul un leu, cu pecetluituri, cu iscăliturili boierilor ci era zlotaşi. Şi strângând acei bani pe fețe, au orânduit năpăști de un leu: cine dedesă da cinci, pe cum s-au pomenit mai sus. Ş-au pornit pe capegi-başe la Galați, să aştepte acolo să-i plinească zlotașii banii, și el cu gând ca cela să iè în sus, să-ș caute treaba.

Brâncovanul, de-ceste lucruri a lui Mihai-vodă simțindu, de moscali, pe taină au înștiințat prietini de la saraiul împărătescu. Neștiind vizirul nemic, au triimis împăratul un om al său din casă teptilū, de-au umblat în Moldova și-n leși peste tot locul, și nu l-au știut, nice l-au priceput nime. Ş-au mârșu și la Focșeni de cie parte, la boierii pribegi, la Ilie Ca[n]tacoșino și la Catargiul, de i-au întrebat de ce au fugit și cum este Mihai-vodă. Că de dânșii nu s-au ferit și le-u spus că-i triimis de la împărăție. Ce acei boieri atunce tare s-au jăluit de Mihai-vodă ș-au spus că umblă să să hainească. Deci acel om împărătescu, cum au mârșu la împăratul de i-au spus-i, împăratul îndat-au triimis la vizirul de i-au spus că Mihai-vodă este hain și să nu scape, că, d-è scăpa, cap n-are.

Dece vizirul îndat-au răpedzit un capegi-başe cu mazilia la Isuf-pașe sarascherul de la Tighine, scriind numai să prindză pe Mihai-vodă, că, d-è scăpa, capul i-a tăie. Ce Isuf-pașe îndată noaptea au gătit 300 de spahii cu alai-bei, împreună cu capegi-başe, de l-au lovitū fără veste, de l-au prinsu.

Mihai-vodă atunce aştepta să-i sosască carte de la socru-său, pe cum joimirii au trecut Cirimușul în ceasta parte, și el să purceadză din leși. Şi-ntr-acea dzi ce-u sosât turcii cu mazălia în leși au sosit și carte de la socru-său Dedul, că joimirii la Cirimuș stau gata să treacă, și le-u dat și câte un leu de cheltuială, la 400. Deci Mihai-vodă, vădzind că l-au apucat turcii în leși, au și răpedzit la Dedul, de-u fugit în Țara Leșască, și s-au întorsu și joimirii înapoi. Atunce, de-r hi avut Mihai-

vodă cumpăt bun, să fie mai grăbit lucrul și să nu fie știut pre mulți acel sfat, ar hi avut vreme bună și-ar hi apucat de-r hi scăpat. Numai era mulți sfetnici, și era plin locul, și socotiè că pân' n-a agiunge capegi-bașe cu birul la Țarigrad nu l-or mazâli. Și mai mult cu acel gând s-au înșelat, de l-au prinsu.

Dece turcii, cu mare strajă și groază, l-au luat de l-au pornit la Tighine și de la Tighine la Țarigrad, de l-au închis în Edicula cu mare urgie, care nime nu mai dzice c-a vidè lumea. Capegi-bașe carei strânge birul în Gălați au apucat de-u luat de la boierii zlotăși numai 10 pungi de bani și le-u dus la Țarigrad, de le-u dat la visteria împărătească.

Aice în leși au pus capegi-bașe, care luasă pe Mihai-vodă, camaican pe Ion Buhuș logofătul. De domnie nu să știè cine este, fără cât trăgè nedejde lui Antiohi-vodă, știindu-l că-i mazâl acolo. Iară boierii cei pribegi din Țara Muntenească, Ilie Ca[n]tacozino visternicul și Ilie Catargiul visternicul, cum au înțeleș de luarea lui Mihai-vodă din leși, s-au și bucurat cu nedejdea că este Antiohi-vodă domnu. Și-au trecut în grabă în ceasta parte la Focșeni și, fără nice o poroncă, au și-nceput a prinde și-a lega și-a bate pe oameni lui Mihai-vodă ce să tâmplasă cu slujbe acolo și a lua bucateli a boierilor lui Mihai-vodă care să dedes-în laturi. Prins-au și pe un grec, nepot de sor' lui lordachi Rusăt vornicul, de l-au bătut și l-au îmbrăcat cu sucman negru și l-au triimis de l-au închis la Cetate la Neamțu. Și multe lucruri făr' de cale făcè. Și-au mârșu la leși, dârji și sămeți, așteptând din ceas în ceas să le vie cărți de la Ant[i]ohie-vodă, să fie cămăicani.

Atunce au trecut pen leși, de la Poartă, un agă împărătescu la margine, la Cernăuți, în cai de olac, de-au măsurat locul din mijlocul Prutului, de la Orășeni. Au pus pe un om pe gios, de-au mârșu pân-în târgu în Cernăuți, și aga turcul alătore cu dânsul cu ceasornic, ca să vadză câte ceasuri au călcat moscalii hotarul, cându au vinit de-au luat pe Șfed. Și s-au aflat opt ceasuri c-au călcat hotarul. Întrebatu-l-au cămăicani pe-cel turcu, doar știe să spuie pe cine-or să puie domnu aice, și n-au știut nimic să spuie.

Strânsu-s-au toată boierimea la leși și-au intrat în mare grijă, să nu puie de la Poartă vrun pașe sau să nu vie să mai iè nescareva boieri la Poartă. Vădzind c-au luat pe Mihai-vodă cu mare urgie și cu nume de hainlâc, și veste de domnu nou nu le vine, să mira ce-or faci. Sfătuiè unii să fug-într-alte țări, alții sfătuiè să să bejănească la munți. Ce apoi au scris și la Brâncovanul, cu rugăminte să-i sfătuiască ce-or face și, d-è hi audzit ceva, ori de bine, ori de rău, să le facă știre. Deci Brâncovanul le-u răpedzit de olac și le-u scris să nu poarte nice o grije, că fără zăbavă vreme le va vini veste că le-u pus Poarta domnu. Iară de celi reli ce socotescu, nu-s nice de uneli, că așe are el veste de la capichihăi. Și așe le-u mai ieșit boierilor grija.

Atunce poroncit-au vizirul lui Ant[i]johi-vodă să grijască trei sute de pungi de bani, să-l puie domnu, că alții dau cinci sute. Antiohi-vodă socotiè că n-or pune pe alții, având el nume bun de la țară, și numai pe dânsul l-or pune. Și-au răspunsu vizirului că el mai mult de o sută șindzăci de pungi n-a da, că țara este săracă, și el nu poate să jăcuiască.

Dece vizirul, vădzind acel răspunsu de la Antiohi-vodă, au chemat pe Neculai Marvocordat târdzimanul, ficiorul lui Alexandru Exapărătul, târdzimanului celui bătrân, și i-au dzisu-i de vrè, că Antiohi-vodă n-au vrut să de trei sute de pungi să fie domnu: „Iată că tu ești târdziman, slug-împărătească, credincios, și-ți dau ție domnia fără nice un ban“. Și l-au îmbrăcat cu căftan.

Iară după ce s-au trecut trei, patru dzile după ce au îmbrăcat căftan, făcut-au vizirul un izvod la câte locuri trebuie să de bani Neculaiu-vodă, carei cuprindè acel izvod opt sute de pungi de bani. Și l-au făcut de-u dat toți banii în grabă. Și cu ce-u mai cheltuit cu casa lui, pân-a purcede de acolo, s-au făcut aproape de o mie de pungi de bani.

Atunce tată-său Alixandru Exapărătul, șădzind la gazdă, nemic nu știè de fiiu-său, c-au luat domnia. Și cum au înțeleș, au și-nceput a plânge, și-aș da palme peste obraz, și-aș smulge părul din cap și din barbă, și-a blăstăma pe fiiu-său, căci au priiimit domnia, și a dzice că din ceasul acesta este casa lui

stânsă, de vreme că s-au amestecat la domnie. Și fiind și bătrân, n-au trăit doo săptămâni și-au murit. Încă n-apucasă Neculaiu-vodă să purceadă din Țarigrad. Iar în locul lui Neculaiu-vodă au pus târdziman pe frate-său, pe Ion.

Triimișind Neculaiu-vodă cărți în țară de domnie noo, au triimis și niște oameni a lui, greci. Arățatu-s-au la toți cu blândețe și cu milă. Atunce Ilie Ca[n]tacozi și cu Ilie Catargiul, cum au înțeleș că nu-i Antăiiohi-vodă domnu și-i Neculaiu-vodă, s-au și spăriet de faptele lor cele nebune ce făcusă, pecum mai sus s-au pomenit. Bogată rușini le era! Și-au și-nceput a fugi în Țara Muntenească. Și Neculaiu-vodă, neștiindu-i c-au vinit în Moldova, le-u scris cărți de le-au triimis pen Țara Muntenească, cu adeverință bună, știindu-i că sunt acolo, să-i ias-înainte la Gălați. Deci fugând iar, i-au tumpinat cărțile la Bacău. Deci vădzind cărțile lui Neculaiu-vodă, s-au mai împlândzit și-au ieșit înaintea lui Neculaiu-vodă la Gălați.

Atunce și lordachi vornicul Rusăt și frate-său Manolachi și alți mulți boieri a lui Mihai-vodă fugisă, unii în Țara Leșască, alții în Țara Muntenească, alții în Țara Ungurească, temându-să c-a lua Antăiiohi-vodă domnia. Căci era greșiți rău lui Ant[i]johi-vodă. Ce vădzind cărțile lui Neculaiu-vodă scriindu-le cu blândețe, s-au întorsu toți înapoi cu bucurie. Care acea bucurie pe urmă au vinit în suspinuri și-n amar, pecum înainte s-a scrie la rând.

CAP. XVIII

DOMNIA ÎNTĂIU A LUI NECULAIU-VODĂ MARVOCORDAT, FECIORUL LUI ALECSANDRU EXAPĂRĂT, VLEATO 7218

După ce s-au gătită în Țarigrad cu domnia, au purces și-au vinit la Gălați. Și-acolo, după obicei, i-au ieșit toată boierimea din Țara de Gios înainte.

Și-ndat-au și dat cuvântu mojâcilor să-ș iè banii înapoi de la boierii zloțași, care-i dedes-înaintea mazilii lui Mihai-vodă pecetluțelele cele de un leu și năpăștile cele câte 5 lei de leu,

ce s-au pomenit mai sus, ce scosesă Mihai-vodă. Ce zloțași, unii luasă cu datorie ș-apucasă de dedesă lui Mihai-vodă, iară unii luasă de pe la oameni și dedesă la capegi-bașe ce strângè birul, care s-au pomenit mai sus. Și Neculai-vodă n-au vrut să ție în samă nice un ban dentr-acea orânduială, nice ce-u dat la Mihai-vodă, nice ce-au dat la capegi-bașe ce strângè birul. Ș-au poroncitū zloțașilor, cu mare groază, numai să întoarcă toți banii mojâcilor înapoi.

Dece, cum au purces Neculaiu-vodă din Gălați, s-au și rădicat țărănimea Țărăi de Gios cu jalobă asupra zloțașilor, în Tecuci, în Bârlad, în Vaslui, în Schintea¹. Pe la toate conaceli, tot divanuri de zloțași era cu mojâcii. Și zloțașii, ca vai de capeteli lor, umbla șipurindu-să și rugându-să mojâcilor, și-ndatorindu-să, și-ntorcând mojâcilor. Și le făcè și zapis, să-i mai aștepte, și mojâcii nu priimiè. Iară după ce-au sosit în leși, rădicatu-s-au tot târgul asupra zloțașilor, de nu putè răzbi pe uleți de nărod de oameni, după cumu-i rândul prostimei. Și zloțașii apucasă de dedesă mulți bani la visterie și n-avè de unde întoarce mojâcilor. Ce i-au bătut Neculai-vodă cu buzduganul și i-au închis în temniță cu tâlharii, pân' ș-au vândut ce-u avut tot ș-au plătit țărănilor pân' la un ban. Deci mojâcii, vădzind acea voie, așè s-au dârjitū și s-au însămețit în toată țara.

A trie dzi, după ce-au sosât în leși, au boierit după obicei. Pus-au pe Ion Buhuș vel-logofăt, pe Neculaiu Costân vel-vornic de Țara de Gios, pe Ion Sturdze vel-vornic de Țara de Sus, pe Antohi Jora hatman, pe Ramadan vel-postelnic, pe Ilie Catargiul vel-spătar, pe Gavril Miclescu vel-păharnic, pe Ilie Ca[n]tacozone vel-visternic, și-ndat-atunci, ieșind de la curte, s-au războlit și pân' la săptămâna au și murit, și-n locul lui au pus visternic mare pe Gheorghită Mitre, și pe...² stolnic mare și pe Hristo-verghei comis mare. Și era mai ales și mai de cinste și trebile toate după Rămadan postelnicul. Și gătiè pe Sturdze vornicul

¹ Scânteia, sat în județul Iași. În text apare aspectul muntenesc al cuvântului care-i stă la bază, ceea ce ar dovedi că copistul era muntean.

² Loc gol în manuscrise.

Nicolaie Mavrocordat

să-l triimață sol în Țara Muntenească. Iar după ce-au trecut 7 dzile după ce i-au boierit, au și mazălit pe Sturdze vornicul și pe Catargiul și-au pus în locul Sturdzii vornic mare pe Ion Balșe, iar în locul Catargiului pe Cuze. Iară pe Sturdze și pe Catargiul i-au închis la săimeni, de i-au pus în heră. Și nu lăsa pe nimi să margă la dânșâi. Și i-au ținut vro doo, trei săptămâni închiși și i-au făcut de-au dat unul câte 4 pungi de bani și-apoi i-au slobodzit. Și nu să știè adevărul pentru ce-au fost acea închisoare a lor. Dzicè unii că i-ar hi pârât Savin banul Zmucilă, iar alțâi dzicè că i-ar hi pârât lordachi vornicul Rusăt, cum c-ar hi vorovit ei niște voroave proaste de Neculaiu-vodă, când au audzit că vine domnu. Iar unii dzicè că i-au pârât mazălii, că, când au pus banii steagului, i-ar hi încârcat pe unii cu năpaste. Ieșit-au la Divan și grecul cela ce-l îmbrăcasă Caănîtacoazono cu sucman, de s-au jăluit, carei mai sus s-au pomenit. Deci Ca[n]tacoazono Ilie era mort, n-avè cine da samă; numai era

Gavril Costachi sulgerul sin Gavriliță și Ioniță Nenul Rață postelnicul, carei fusesă soțâi lui Ca[n]tacoziño la prinsoarea acelu grec. Deci i-au pus la scară, de i-au bătut câte cu doo sute de toiege la cur.

Dece vădzindu boierimea și toată mazâlimea aceste fapte di-ncepătură a lui Neculaiu-vodă, s-au foarte mâhnit și s-au spăriet tare, cât nu știè unul câte unul ce-or faci și de ce s-or apuca. Că cu banii steagului încă îi îngreuiè, și ușa era închisă tare, nime nu intra la dânsul. A doa dzi, a tree dzi, când chema câte vrun boier la doo, trei cuvinte, iar într-alt chip nime nu putè să margă la dânsul. Din spătărie încolo, mai înluntru, nime nu putè intra, nici boieri, nici mazâli, fără cât numai Ramadan postelnicul și Spandonachi căminarul și Sculie cămărașul dinluntru, ce era tălmaci. Că Neculai-vodă moldovenește nu știè, ce era un lucru pre cu năcaz boierilor și țărâi. Și-ș ținè lucrurile nalte, la mânie aprig, numai nu ținè pre mult. Vrè să stăpânească Moldova ca Poarta turcească, cu mărire mare. Și era om învățat foarte, bun cărturar. Și desfătări, voroave de glume, nemic nu să făcè înaintea lui. Și cunoscător la oameni, și la cine-i slujie bine arăta dar. Numai mânia ce o avè strâca celi bune a lui. Că-i era și lui cu greu, că nu știè rândul țărâi și nu putè pe boieri să-i supuie cu schevernisala, după cum era voia lui.

Că boierii, după ce-l vădzură cu aceste lucruri tari că începe asupra lor, și-ncepur-a fugi. Lupul, ficiorul lui Gavriliță, Catar-giul, Manolachi Rusăt vornicul, Costantin Costachi comisul, Dumitrașco Răcoviță hatmanul și alțâi mai de gios fugir-în Țara Ungurească. Banul Zmucilă, Luca visternicul, Rugină, Abăza, Dedul spătar, Mireștii, ficiorii lui Iordachi vornicul Rusăt fugir-în Țara Leșască. Că pe Iordachi vornicul Rusăt îl închises-într-un beci, la curte, cu lăcat încuiet, de nu'ntra nime la dânsul, fără cât numai baș-bulubaș, cându-i ducè de mâncat. Și i-au luat și 10 pungi de bani și nu-l mai slobodziè. Ce păn' s-au mazâlit, tot la închisoare l-au ținut, arătându-i pricină că el au învățat pe turcii balgei, de-l pârăscu

la Poartă că cere turcilor cornăret de boi de negoț, și ei până-
atunci nu dedesă. Și să dusesă de-l pârâie la Poartă, și
Neculaiu-vodă prepunē că cu îndemnarea lui au mărșu de-
l pârăscu. Așijdere și boierii ce fugisă, carei mai sus să pomenește,
iarăși îi dzicē că cu îndemnarea lui au fugit și fug.

Pe Gheorghiuță Mitre, visternicul lui, nu trecusă șesă, șapte
luni a domniei, și-l mazălisă și-l închisesă la simeni. Și i-au
scădzut la samă cheltuiala, de l-au scos cu câțiva bani dator
năpaste. Și l-au orânduit la lefe, de-l lega slujitorii și punē pușcele
cele mari peste dânsul. Acestu fel de scopos începusă Neculai-
vodă asupra boierilor de le făcē.

Iară țărâi, prostimei, vrē să le arete milă și dreptate și vrē să
le ție de parte. Sosesă rumtă cu pecetluituri roșii, să dē de 4 ori
întru an, numai nu prē pe puțință, ce can încărcăți, că avē
zloțași silă să îmbrace soma, și mazălii iar era încărcăți peste
putință la somă.

Pe la toate margineli alesesă boieri de cinste, capete, de le
dedes-în sama lor ținuturili, pârclăbiile și stărostiile. Și făcusă
mulțime de cărți de slobodzâi, de le dedesă la mână, de făcē
sate. Și s-începus-a să faci multe sate pe margine, și s-ar hi
fostu întemeiat țara de oameni, numai nu ținu mult domnia.
Că nu s-amesteca nime, să umble alți zloțași de la curte, fără
cât boierii aciie ce le era dați în sama lor, de era capete pe
margene, și avē și vreme de vinit moșcii, că era oști pe hraniță.

Atunci Petre Alecsiiovici, împăratul moschicescu, începusă
tare a s-întări și din puteri și din nume, cât lua cetățile Șfedului.
Și atunci au luat și cetatea cea vestită în lume și mare, anume
Râga. Și într-alt chip cu războiu nu o putē lua, făr' de cât au
făcut meșterșug cu niște cambarale cu otravă, care ține o
cambara 50 de pungi de bani cheltuială. Și aruncându aceste
cubarale în cetate, i-au lovit o moarte pre șvedzi, cât le-u
căutat a să închina, că să spăriese că n-a mai rămânē nime. Și
cu acel meșterșug au luat moscalii Râga de la șvedzi. Și alte
cetăți multe șfedzești le tot bătē și le lua, că Șvedul atunci, în
nădejdea Turcului, era la Tighine pribagū.

Iară Avgust, craiul leșescu, iarăși cu oastea lui cerca pre leși care era haini împotriva lui, de ținută cu Șvedul, de-i băte și-i goniè din țară. Atunce s-au tâmplat un răimentar a craiului Avgust, anume Sminghilschii, cu o samă de oaste, de-u lovit pre voievoda Chiovschii, fiind hain craiului, și l-au prinsu viu nevătămat. Și ducându-l acel reimentar la stăpănu-său, craiul Avgust, cădzut-au voievoda cu rugămintea la Sminghilschii, ca să nu-l ducă la craiul sau la moscali, ce să fugă cu dânsul și să ție amândoi. Și s-au adeverit cu giurământ că-i va da o fiică a sa după dânsul, de-l va face ginere, și multă bogăție și târguri de a lui îi va da.

Deci Sminghilschii îndată l-au credzut și s-au făcut una cu dânsul, și au fugit amândoi într-o parte de loc. Și au strânsu altă oaste și așè umbla tot din loc în loc noaptea, pe unde găsiè oaste de a craiului sau moschicească, de strica, că era omu harnic și de treabă la războiu acel răimentar Sminghilschii.

Dar de la o vreme nu l-au încăput vremea să poată umbla prin Țara Leșască cu poghiazul, că să umplușă țara de moscali și de sasi, și-i goniè ca pre o fiară sălbatică din loc în loc. Ce numai i-au căutat a lăsa Țara Leșască și au intrat în Țara Ungurească. Și acolo încă n-avè odihnă voievoda de Avgust craiul.

Și de acolo au luat munții, fără drum, în lungu, pân-au dat la Cirimuș și au ieșit la Vejniță, în Țara Moldovei, numai cu vro 300 de oameni. Și-ndată au și trecut codrul, de-au luat Siretiul în gios la leși, că să teme de moscali, că-l goniè din urmă. Că sta moscalii de pază din Cirimuș până în Ehorluc omă de om. Numai el, cu mare meșterșug, au scăpat de-au ieșit în Moldova, că au făcut veste că iesă mai din sus pre Prut la Colomăe. Și alergându de la strajă moscalii să-i ție calea, el mai pri din gios au ieșit în Moldova.

Și după ce-au venit la leși, s-au împreunat cu Nicolai-vodă, și i-au făcut cinste pre obicei, ca unui domn strein. Și după ce-au trecut trei, patru dzile, s-au dus la Tighine, unde era și craiul șvedzescu. Și nezăbovind la Tighine, ș-au lăsat oastea

acolo. Și i-au scris cărți craiulū șvedzescu și l-au trimis sprinten la Poartă. Și au zăbovit acolo la Poartă vro treidzăci, patruzăci de dzile. Multe mestecături, turburări și îndemnări au făcut, ca să strice turcii pacea cu moscalii. Ce veziriul nu priimiè să strice pacea.

Iară împărăția, înțelegând din voievoda Chiovschii cum să întemeiadză Moscalul despre toate părțile, au mazilit pe veziriul și pre lusuf, pașe Tighinii, căci sta pricinii să nu strice pacea, și au pus vezir pre Uman-pașe Chipruliulū. Atunce au găsit vreme la acelū vezir și Mihai-voievoda de-au ieșit din Edicula. Și încă i-au dat veziriul lui Mihai-vodă și 10 pungi, bani din visteria împărătească, jăluind că i-au luat când l-au mazilit. Dar acestu vezir n-au fost trei, patru săptămâni, și l-au mazilit și pre acesta, căci nu era lacom și vrè să ție pravila lor cea veche. Și împăratului așè nu-i plăcè.

Apoi au triimis împăratul de-au adus pe Mehmet-pașe Baltagiul, care mai fusese vezir mai nainte, într-alt rând, și l-au pus vezir al doile rând. Deci acel vezir Baltagiul îndată au și trimis la hanul, de l-au chemat la Poartă la sfat, și au și stricat pacea. Și au dat poroncă în toate părțile, de vară să să gătedze de oaste, și au închis și pre solul moschicescu în Edicula.

Și au scris împăratul turcescu cărți la craiul Șvedului la Tighine, precum nu l-a lăsa în streinătate. Și s-au adevérit prè tare precum va sta de-l va împăca cu Moscalul pre pofta lui, de-i va da Moscul toate ce-au păgubit. Iară de nu va priimi Moscalul pace cu Șvedul, să-i întoarcă ce i-au luat, s-a bate el sânгур cu Moscalul. Și-i va da și oaste, câtu-i va trebui, de-l va duce la țara lui. Și i-au triimisū câteva pungi Șvedului de cheltuială. Și au triimis și pre voievoda Chiovschii și omul de adeverință de la Poartă la craiul Șvedului de primăvară, să să gătească de oaste. Și au făcut și ferman să dè Moldova zahara oștii leșesti și șvedzești ce era la Tighine: ialoviți, ordzu, grâu, făină, cât le-a trebui.

Deci sosind la craiul Șvedului voievoda Chiovschii cu acea oaste ce scriè împăratul la Șfedū pentru pace, s-au bucurat

craiul Șvedului și ținè acea carte de adeverința împăratului tot în sân, la dânsul. La care mai pre urmă s-au schimbat într-alt chipă acea adeverință împărătească turcească, precum s-a vedè mai nainte la rândul ei.

Scris-au și veziriul la craiul Șfedului, ca să trimiță unū omū a lui de ispravă să vorovască cu dânsu pentru oștire. Deci, trimițându-l la veziriul, l-au întreat veziriul ce feliu de oameni sunt moscalii și ce feliu de războiu au. Iar acel omū a Șvedului au dzis că sunt niște oameni proști și blăstămați detot. Iar veziriul au răspunsu: „Dar de vreme că dzici tu că sunt așè de blăstămați moscalii, dar voi așeși nu sunteți de nemic, că ei v-au bătut pre voi.” Așijdere au mai dzis acel omū a Șvedului cum că muntenii sunt prieteni cu moscalii, și ce vād și ce aud aice la Poartă, toate scriu la moscali. Iar veziriul au răspunsu: „Bine fac că scriu, că de noi n-au ce scrie rău, că noi nu ne temem de nime, că avem oaste multă, și puști multe, și putere mare. Și noi nu putem să ne gătim cu taină, să nu știe nime, ce cu giuământate de an mai nainte ne dăm știre și ne gătim, că n-avem grijă de nime. Ce muntenii, de-or scrie de aceste ce le vād, că avemū oaste multă, să scrie sănătoși.” Și acest răspunsu au luat omul Șfedului.

Scris-au veziriul de-al doile rând la craiul Șfedului, să-i trimiță altu omū, mai de treabă, că „de la acesta n-am putut nemică să cunoscū din voroava lui.” Deci Șvedul îndată au ales altu omū, mai de treabă, oficer de-ai lui, și l-au trimis la Poartă. Deci veziriul l-au întreat și pre acela cum știe pentru oastea Moscului. Ce acela au schimbat voroava într-altu chipū, dzicând că moscalii, pedestrima este prè tare, mai tare decât la toate neamurile la războiu, stă ca un zād nemișcat. Că de n-au pututū ei șfedzii să-i spargă, dar alte neamuri așeș n-au nici o putere să-i spargă. Fără cât el așè socotește, să gătească veziriul 400 tunuri, și așè, cu acele tunuri slobodzind o dată, dă doă ori și de trei ori, or putè rumpe obuzul moschicescu, să-l spargă, să facă drumuri printr-însul, lovind acele multe tunuri. Și așè, cu acel meșterșug, poate să biruiască pedestrima moschicească,

iar într-altu chip aiamintere nu poate nime să-i pobedească. Iar călărima moschicească este mai slabă. Deci uitându-să veziriul la sfatul acelui oficer șfedzesc, într-acesta chip s-au apucat a face gătire.

Venit-au și hanul, după poronca împărăției, de la Crâm la Țarigrad la sfat, și au sfătuit și el că-i bine așe, să facă oaste asupra Moscului. Și au dzis acmu, după ce-or îngheța apele de iarnă, să sloboadză 2 ceambuluri tătarâi, unū ceambul din Bugeag și cu oastea lui voievoda Chiovschii prinū Ucraina asupra Chiovului, iar cu un ceambul să margă Omar Goel din Crâm, pre apa Donului în sus, pân' la Voroniș, unde sunt galioanele moschicești făcute, să le aprindză. Iar de acolo a lua de-a curmedziș de l-a împreuna cu celalaltu ceambul a sultanului și ai voievoda Chiovschii. Într-acel chip au sfătuit și au așdzat hanul cu împărăția să facă.

Atunce era unū turcu, de-l chema Smail-efendi, și era om de casa împăratului, din cei dinlontru. Și era și capichiai hanului și avè bun prieteșug acel turcu cu Dumitrașco bezaidè, fiiul lui Cantemir-vodă. Că mergè de multe ori turcul la gazda lui Dumitrașco-vodă, și-l cinstiè bezaidè (că poate-fi bè și vin) și-i dzicè beizadè în tambură. Că așa știè a dzice bine în tambură, că nici un țarigrădean nu putè dzice ca dânsul. Și-i era foarte dragū beizadè acelui turcu. Și atunce, la cinste, vorbind ei, i-au spus turcul toate tainele împărătești ce vor să să facă. Deci Dumitrașco beizedè, înțelegând aceste, cădzut-au cu rugăminte la acel turcu Smail-efendi să grăiască hanului, și hanulū împărăției, să-l facă domnu în Moldova. Și l-au învățat și în ce chip a grăi, giuruind câteva mii de galbeni hanului. Iar hanul, audzind aceste din Smail-efinde, îndat-au priimit.

Deci mergându hanul la împăratul la sfat, între alte sfaturi dzis-au și acestu cuvânt, că Brâncovanul-vodă, domnul munte-nesc, este un domnu bogat și puternic, are oaste multă și-i de multu prè bun prietin moscalilor. „Nu trebuiește la această vreme lăsat să fie domnu, că poate să hainească și a face sminteală oștii împărătești. Ce trebuiește prinsu, că el de bună

voie nu a veni la Poartă. Și nime nu-i harnic să-l prindză, fără cât socotescu că beizadè, feciorul lui Cantemir-vodă cel mai mic. Este omū mai sprinten decât frate-său Antiohie-vodă. Ce să-l pui împărăția ta domnu în Moldova, că el va chivernisi lucrul din Moldova și l-a prinde. Că Neculai-vodă, care-i acmu în Moldova, îi grec și n-a putè să facă această slujbă. Nici mie nu mi-i drag să slujesc cu grecii.“

Deci împăratul, cum au audzit acele cuvinte din hanul, într-acel ceas au și răpedzit, făr' de știrea veziriului, de-au adus pre Dumitrașco beizadè de la gazdă, cum mai de sirgu, și l-au adus la saraiu la împăratul. Și îndată l-au îmbrăcat cu cabaniță, cu spinare de soboli, în loc de căftan, și l-au pus domnu în Țara Moldovei. Și apoi l-au dus la veziriul, de l-au îmbrăcat în căftan și i-au dat ferman. Și nezăbovindu-l doaă, trei dzile, l-au și pornit, de-au venit în mezil la leși saltu, numai cu dzece, doaădzeci de oameni. Care n-au cheltuit nici unū ban la Poartă, că și tuiurile și singeacul pre urmă i l-au trimis.

Atunce veziriul, la purcesū, au dzis lui Dumitrașco-vodă cu mare taină: „După ce vei merge în țară, să chivernisești lucrul, să-mi prindzi pre Brâncovanul-vodă munteanul, să mi-l trimiți aice viu. Și de la împărăție vei avè mare dar și cinste, și în locul lui tu vei rămâne acolo domnu neschimbat.“

Iară Dumitrașco-vodă mulțămindu-i, s-au apucat că va face acea slujbă și l-a prinde. Numai au dat și el un sfat veziriului, socotind că-i va fi de folos, iar pe urmă au cădzut cu împiedecare. Că au dzis cătră veziriul ca să scrie la Brâncovanul să îndatorească Poarta cu 500 de pungi de bani, fiind acmu de trebuință pentru gătirea oștii. Și Brâncovanul s-a uita la acea carte ce scrie veziriul și n-a avè grijă de mazilie.

Deci veziriului i-au plăcut acestu sfat a lui Dumitrașco-vodă, și au scris la Brâncovanul ca să împrumutedze Poarta cu 500 pungi de bani pentru cheltuiala oștii. Deci Brâncovanul, ca un om cu minte, au priimit că a da, numai o dată n-a putè să-i de toți, că-i țara săracă, ce pe lună a da câte 100 de pungi, carei să îmbracă în 5 luni, socotind că până la 5 luni or sosi și

moscalii, și atunce, de-or și vrè să-i facă ceva, nu i-or putè strâca nemic. Măcar că el nu știè nemică de acea voroavă, dar avè minte de să păzie. Atunci s-au păzit, că l-au păzit Dumnedzeu, iar când s-au mâniet Dumnedzeu pre dânsul, n-au putut să să păzască, precum înainte la rândul lui s-a scrie.

Iară pre Dumitrașco-vodă l-au pornit la laș și i-au dzis, când a fi vremea să prindză pre Brâncovanul-vodă, a trimite veziriul omul său cu ferman. Deci trimițând înainte Dumitrașco-vodă pe capegi-bașe cu mazilia, împreună cu omul său, anume Dumitru Saraciul, iar Neculai-vodă nemic nu știè de mazilie și ședè la Divan de giudeca țara.

Iară capegi-bașe, descălecând la scară, s-au suit în curți, iar Saraciul, sluga lui Dumitrașco-vodă, au năvălit degrabă la beciul suptu scara despre doamna, unde era închis lordache Ruset vornicul. Și au lovit lăcata cu băltagul, de-au strâcat-o, și au scos pre lordachi vornicul afară și i-au dat cărți de căimăcănie de la domnu nou, Dumitrașco-vodă. Iar boierenașii din cerdacă, vădzându că au scos pre lordache vornicul, au alergat tare de-au dat știre lui Niculai-vodă la Divan. Și îndată sculându-să de la Divan înspăimat, să timpină cu capegi-bașe în ușa spătăriei, unde-i și dede ferman de mazilie.

Atunce boierenașii lui, grecii, începură a s-ascunde în casă despre doamna. Și țara încă începuse, precumu-i obiceiul moldovenilor celor năcăjiți de strâmbătăți, să facă calabalicuri domnilor mazili.

Dar nu putè să-i facă nemic, că nu avè voie. Că scrie Dumitrașco-vodă la caimacami să nu s-atingă nime de cinstea lui Neculai-vodă sau de oamenii lui, ce cu mare cinste, ca pe un domnu, de toate ce i-ar trebui la pornitul lui nemic să nu-i lipsască.

Și așa, după obicei, trei dzile grijindu-l cu de toate cele ce i-au trebuit, și s-au pornit la Țarigrad cu tot agârlâcul lui, neplinind unū an deplin cu domnia, precum s-au pomenit. Iar în lași au rămas căimacam lordache Ruset vornicul, pân-au venit Dumitrașco-vodă. Atunce și boierii cei pribegi, înțelegând

toți, au venit în țară. Numai Dediul spătariul și Zmucilă banul au rămas în Țara Leșască.

Și după ce-au agiunsu Neculai-vodă în Gălați, atunce au sosit și Dumitrașco-vodă din Țarigrad. Și au mersu Neculai-vodă la gazda lui Dumitrașco-vodă, de s-au împreunat amândoi. Care nu puținel lucru au făcut Neculai-vodă atunce, de-u mersu la gazda lui Dumitrașco-vodă. Că alți domni nu mai stau să se împreune, după ce să mazilescu, ce fug unul de altul, să-ș scoață ochii. Dar Neculai-vodă au mersu de s-au împreunat și s-au rugat lui Dumitrașco-vodă să nu să potrivască boierilor de țară, să-l pârască la Poartă. Și el încă s-au făgăduit că nu-l va amesteca la Poartă, cât a trăi Dumitrașco-vodă domnu, ce, de-a umbla pentru domnie, a umbla pentru domnia Țărâi Muntenești, ce nu pentru a Moldovii. Și așe unul cu altul s-au încredințat. Și Niculai-vodă au purces la Țarigrad, iar Dumitrașco-vodă au venit la Iași. Iar precum ș-au ținut acești domni tocmala, să va scrie la rândul său înainte.

CAP. XIX

DOMNIA LUI DUMITRAȘCO
CANTEMIRU-VOIEVODA ÎN ANUL 7219

După ce au sosit Dumitrașco-vodă în Iași, după obicei u tree dzi au boierit boierimea. Pus-au pre Nicolai Costân vel-logofăt, pre Lupul Costache vornic mari de Țara de Gios, pre Ioan Sturdze vornic de Țara de Sus, pre Antiohie Jora hatman, pre un grec, anume Spraioti Dracumana, vel-postelnic și pe mine, Ioan Neculce, vel-spatar, pe Gheorghită vel-păharnic, pre Dabije vel-ban, pre Catargiul vel-visternic, pre Sandul Sturdze vel-stolnic, pre Costantin Costache vel-comis. Aceștie era boierii lui Dumitrașco-vodă întâiu. Iar mai de credință și mai ales toate trebile domniei era după mine, Ioan Niculce vel-spatar.

Și atunce dintâiu era boierii can grijiți de numeli lui Dumitrașco-vodă din tinirețe, cându era bezaidè, la domnia frăține-său, lui Antiohie-vodă. Că era atunce nerăbdătoriu și

Dimitrie Cantemir

mânios, zlobiv la beție, și-i ieșisă numele de omă rău. Iar acmu, viind cu domnia, nu știu, să-ș piiardă numele cel rău: au doar mai la vârstă venisă, au doar chivernisisă viața lui, unde nu era pace? Că așe să arăta de bun și de blând! Tuturor ușe deșchisă și nemărețū, de voroviè cu toți copiii.

Atunce au scos pre țară 2 civerturi, banii steagului. Și de cum era soma la Neculai-vodă, au mai scădzut pe țară la un civertu, câte 3000 de galbeni. Așjdere și mazâliilor li-au scădzut tot pre giumătate și mai bine dăjdile. Și li-au făcut și carte cu giurământuri, să nu dè desetină boierii, după cum n-au dat mai nainte boierii. Că să făcus-obiceiu de la Mihai-vodă, de da desetină boierii. Și el apoi i-au iertat.

Deci boierii, vădzând așe milă și nemărire, începusă toți a să lipi și a-l lăuda. Era omu învățat. Numai la giudecăți nu prè putè lua sama bine, poate-fi trăind mult la Țarigrad în streinătate. Lăcomie nu avè mare, lucrurile lui poftiè să fie lăudate.

Atunce avè mare supărare și cheltuială, fiind pacea stricată cu oastea lui voievoda Chiovschii și cu cea șfedzască. O ierna și o grijiè de zahara, lemnu la Tighine pentru tocmitul cetății. Deci de la Brăila căra țara pâine la Tighine. Așijdere și lemnu căra den țară la Dunăre, de făcè pod mereu la Cartari. Vești din Țara Leșască și de la moscali în tot ceasul cerca de le trimitè la Poartă. Deci era prè în val și în mare supărare. Căci el venisă de curund, și lucrurile toate neașădzate și lipsite. Și siliè ca să plinească poruncile Porții toate, și-i era prè cu greu, că era țara stricată mai de-nainte vreme.

Începutu-s-au atunce și omor în vite, cât nu mai biruiè oamenii să le despoaie. De pâine încă era lipsă, că nu rodise într-acei an.

Boierii carii avusesse greutate la Neculai-vodă sta tot vârtos cătră Dumitrașco-vodă, ca să pârască pre Neculai-vodă la Poartă pentru răutatea ce le făcuse. Dar Dumitrașco-vodă nu priimiè nicidecum, nici să potrivie și nu le da voie, ce ținè legătura ce făcuse cu Niculai-vodă, când s-au împreunat la Gălați. Iar Neculai-vodă, după ce-au agiunsu la Poartă, au călcat giură-mântul. Și cum au mărsu la veziriul, au și pârât pre Dumitrașco-vodă, dzicând că el, când au mărsu în țară, au găsit mai bine de giură-tate boierii haini la moscali și prindzindu-i i-au închis. Iar Dumitrașco-vodă, cum au luat domnia, au și răpedzit de olac înainte și i-au slobodzit pe toți. Și-ncă pre care era mai mare hain l-au pus căimăcan. Ce veziriul nemic în samă nu-i ținè vorbile lui.

Atunce, dacă au înțeles Dumitrașco-vodă de acea vorbă bună de prieteșugă ce-au grăit Neculai-vodă cătră viziriul, au și chemat pre boierii ce-l îndemna să-l pârască pre Niculai-vodă și li-au spus de Neculai-vodă cum ține prieteșugul. Și îndată i-au gătit pre o samă și i-au trimis la Poartă. Și sosind boierii la Poartă, ș-au păscut prilejul și, când au ieșit împăratul la geami, ei ș-au aprinsu rogojine în capă și au dat ardzaun la împăratul, jăluind ce li-au făcut Niculai-vodă. Iar împăratul, vădzând atâta jalobă, au și trimis să aducă pre Niculai-vodă, să-i taie capul.

Numai, nărocirea lui, s-au tâmplat un prietin de i-au dat știre, și s-au ascunsu de au scăpat de pieire, că l-ar fi tăiat. Socotiți, fraților, acmu! De vreme că cei mare nu-ș țină giurământul, ce încă-ș aduc pieire, dar cei proști cum l-or ținè ?

Dumitrașco-vodă pe taină să gătiè să prindză pre Brâncovanul-vodă, precum îi poroncisă Poarta. Și trimisese și iscoade la munteni, de vădzusă toate lucrurile lui cum stau. Și ș-au făcut Dumitrașco-vodă vro cincii, șese steaguri de lefecii și 2 steaguri de lipcani și câțiva ficiori de boieri grijiți, îi ținè gata în lași. Și făcusă cuvânt că va să margă în sus, cu podghiaz la moscali, ca să nu priceapă muntenii. Și aștepta din ceas în ceas să-i vie omul cel cu fermanul de la împărăție, să să și pornească la Brâncovanul, să-l prindză. Venitu-i-au și de la hanul ferman, numai să încalece, să-l prindză. Ce pre fermanul hanului nu cutedza să margă, să-l prindză. Ce au mai scris la Poartă că el este gata, și hanul încă i-au scris să purceadză. Ce să știe și de la împărăție: purcede au ba? Ce de la Poartă i-au venit răspunsu să mai aștepte, că, când a fi vreme, i-a face el știre. Că aștepta veziriul să plinească cele 500 pungi de bani Brâncovanul, ce le cerus-împrumutu, cum s-au pomenit mai sus.

Atunce, dac-au înghețat apele după Boboteadză, au purcesu hanul în pradă pre apa Donului, în Țara Moschicească, în sus pre la Harcov. Dar la galioanele moschicești n-au putut agiunge, să le aprindză, precum s-au apucat cătră împăratul turcescu. Nici spre Chiov de acolo n-au putut merge, că au dat de oști moschicești. Și s-au întorsu la Crâm cu multu plean.

Soltanul den Bugeag și cu voievoda Chiovschii, de la Binder, cu oastea lui, au trecut Nistrul și au purces prin Ucraina în sus, tot prădând și stricând până la Nemirov și până la Fastuv, aproape de Chiov. Iar moscalii ce era pre margine de strajă, dac-au simțit, s-au tras toți de s-au strânsu în Podolia, spre Iaslovăț, la Buceci, unde le era ghenerealii lor, și aștepta să le vie ucaz de la Petreburhu, de la împăratul moschicescu, să vadă ce vor face. Atunce Adamu Sineavschii hatmanul i-au

muștră pe ghegeneralii moschicești, anume Vonconschi, Ianășu și Vejbah, și li-au dzis așe: „Ce oameni sunteți voi de așteptați ucăz, și neprietinii pradă și strică țara?” Și îndată i-au pornit asupra tătarălor și a lui voievoda. Și li-au dat și hatmanul un rămentar, cu vro 30 de steaguri leșești, și moscali încă era ca vro 10.000. Și cum s-au pornit asupra soltanului și a lui voievoda, n-au stătut soltanul cu voievoda să să bată cu temei, și s-au întorsu înapoi la Bugeag, fără cât numai câte o strajă unde și unde de să loviè.

Iară după ce s-au întorsu hanul și Calga sultan din ceambuluri, au scris la Poartă de toate ce-au lucrat. Așijdere au scris și pașa de Tighine. Dar veziriul nu i-au credzut, ce au trimis pre taină un ciohodar de olac la Dumitrașco-vodă, de l-au întrebat anume cum au umblat hanul și sultanul. Și au scris Dumitrașco-vodă de toate, cum le-u fost, de rând. Scris-au veziriul cu scârbă la pașa de Tighine, dzicând că beiul de Moldova este un ghiaur și știe toate ce să facă la Moscu și la leși, de le scrie tot adevărat la Poartă, „iar tu ești, vedzi doamne, busurman și nu știi nemic!” La atâta credință și laudă ave Dumitrașco-vodă la Poartă, cât apoi pașa Tighinei tot la dânsul trimitè de lua vești, de scrie la Poartă. Dar Dumitrașco-vodă încă să purta bine, că i le trimitè peste cinci, șese dzile, după ce scriè el la Poartă, pentru ca să sosască întâi de la dânsul veștile, apoi de la pașa.

Dumitrașco-vodă, vădzând că de la Poartă îl zăbăvăscu cu răspunsul pentru Brâncovanul, au început a gândi că doar au prinsu veste și ș-au tocmit lucrul. Și știindu-l pre Brâncovanul mare neprieten, și de i s-a tâmpla vro mazilie n-ar fi bine de dânsul, și vădzând că atunci trăgè toată creștinătatea bucuria și nădejdea creștinilor, adec-a moscalilor, au început și el a să agiunge cu creștinii și a-i înștiința de la Poartă. Și așe cu meșterșug au scris la Poartă, ca să-i dè voie să facă a să agiunge cu moscalii și ce-ar vedè și ar înțelege, de toate să facă știre Porții. Deci veziriul, gândind că va hi drept Porții, datu-i-au și acè voie.

Apoi Dumitrașco-vodă, luându-și acea voie de la Poartă, și mai fără săială au început a să agiunge cu moscalii. Și să tâmplasă de avè la Poartă și un capechihai, anume lano, prè mare telpizu. Și poate-fi că-ș știè și mai nainte voroava, că cu meșterșugul acelui capichihai lua cărți de la solul moschiescu, ce era închis în Edicula, și le trimitè la Dumitrașco-vodă, și Dumitrașco-vodă le trimitè la împăratul Moscului. Deci cu acest felù de credință și slujbă au cădzut Dumitrașco-vodă în mare cinste și dragoste la Petru Alexieviciù, împăratul Moscului. Că altul nime nu cutedza a face acele slujbe, că era solul în mare pază.

Pe acee vreme muntenii nu știè pentru slujbele ce face Dumitrașco-vodă, nici dîn boierii moldoveni, și scriè muntenii rău de Dumitrașco-vodă la moscali. Iară Moscalul, vădzându slujbele ce-i făcè, nicicum nu-i credè.

Așijdere pre acee vreme, fiind mitropolit țărâi, părintele Ghedeon și cu Antiohie Jora hatman și cu alți boieri mari încă scrie de rău pentru Dumitrașco-vodă la moscali, să nu-l creadză, că el este ca și unu turcu și ține cu turcii. Dar ei au 10.000 de oaste gata și zahara, și să trimiță împăratul 15.000 de oaste, să lovască podul despre Dunăre, să-l strice și să bată tot Bugeagul. Iar împăratul, vădzind slujbele lui Dumitrașco-vodă, nici de unele nu-i asculta.

Împăratul Moscului, vădzându că tătârâi au prădat în țărâli lui, chiematu-ș-au toți sftencii lui, de au stătut la sfat, ce vor face. Deci unii sfătuiè să margă cu toată puterea la Crâm și să lasă o samă de oaste la Chiov de apărare, de-a merge cineva asupra Chiovului. Unii sfătuiè să margă pre Nipru până la Vozia și să-ș ducă zahara pe apa Niprului, și de la Vozia să iè Dunărea în sus, la Cetatea Albă, să cuprindă Dunărea. Unii sfătuiè să margă pre Nistru la Tighine.

Dar împăratul n-au priimit sfatul nemăru și au dzis că la Crâm a lăsa oaste împotriva Voziei, iar altă oaste la Tighine nu-i bine, așè îndată, să margă să o iè, că ș-a-și răni oastea și apoi cu temeiul turcilor nu s-a putè bate. Ce pe Tighine a lăsa-o

în urmă și va merge drept la pod, împotriva veziriului, să-l bată, că apoi lesne va fi a lua pre urmă Tighinea. „Că zahara ne va scoate Brâncovanul-vodă, că așe să adeverește, și ne-a ieși înainte cu 30.000 de oaste. Și este să mai iasă cu Brâncovanul 20.000 de oaste sirbi, și leșii încă or să ne dă 30.000 oaste, și din Moldova iar scriu boierii că sunt gata 10.000 de oaste“. Și are și el ca treidzăci, patruzăci de mii de oaste. „Și ne agiunge atâta oaste“. Și așe, cu aceste nădejdi, ș-au pornit greimea oștii în gios de la Râga.

Dumitrașco-vodă, dacă au simțit pre Antiohi Jora hatmanul că-l pârește la Moscu, l-au mazilit și m-au pus pre mine, pe Ioan Niculce spătariul, hatman în locul lui Antiohie.

Dumitrașco-vodă, chemându-și boierii, au întrebat sfat, dzicând că moscalii să pogoară asupra țărâi, ce or face, ca să vadză cine ce ar dzice. Dar el să le spuie adevărul că este agiunsu cu moscalii, nu spunè. Deci boierii nu-l credè pe Dumitrașco-vodă, gândiè că ține cu turcii. Deci așe, unii dzicè să să dè în gios spre Fălcii, și doamna să o trimiță pre Oituz. Alțai dzicè să trimiță spre Bârlad, alții spre Focșani, pân' să vor bate turcii cu moscalii, și care parte a birui cu acee să ție. Și au rămas să trimiță pe doamna cu giupânesele la Oituz, iar boierii cu vodă spre Fălcii. Și cum s-au tocmit acestu lucru, au și început a-și răschira casăle lor, cine cum putè, și ales unii a să agiunge cu moscalii, precum s-au pomenit.

Dumitrașco-vodă au trimis-au sol la moscali pre Luca visternicul, dzicând că-l trimite iscoadă, și au scris și la turci, făcându-le știre. Deci Luca visternicul au găsit pre împăratul Moscului aproape, în Țara Leșască, la Iaroslav, și așe au așdzat cu împăratul de-u făcut legătura.

Țara Moldovii cu Nistrul să-i fie hotarul, și cu Bugeacul și cu toate cetățile tot a Moldovii să fie. Numai deodată prin cetății să aședze moscalii oșteni, pân' s-a întemeiè țara, iar apoi să lipsască oastea moschicească. Bir să nu dè țara nici un ban, pre domnu să nu-l mazilească împăratul pân' la moarte, și pre urmă fiii lui, pre care ș-or alege țara. Neamul lui să nu

iasă din domnie. Numai când s-ar haini sau când ș-ar lepăda legea, atunce acela să lipsască, și să puie din frații lui.

Pre boieri să nu-i mazilească domnul din boierie păn' la moarte, sau cu mare vină să-i scoată. Vama Ocniei și altor târguri să fie venitul domnilor, iar altă dare să nu fie. Mazilii și mănăstirile să-și stăpânească ocinele și vecinii săi, să-și iè desetină și goștină de oi și de mascuri și de stupi despre moșiile sale. 10.000 de oaste să fie tot gata în țară, și împărăția să le dè lefe din visteria împărătească, din stoliță. Din moscali să nu s-amestece la boierii Moldovii, nici să s-însoare în țară, nici moșii să cumpere. Domnul pre boieri să nu fie volnic a-i pierde, orice greșală ar face, fără sfatul tuturor și fără iscălitura mitropolitului. Cătră aceste i-au dat și titū de domnie, să să scrie mai de cinste și mai sus, după cum să scriu domnii acmu, iar titul așè-i era: „săninatul domn al Țărâi Moldovii samoderejețu (sângur stăpânitor) și colegat (prietin) Țărâi Moschicești“, iar nu robū supus. Care acestu nume este puțin oarece mai de gios decât al unui craiu, care să cheamă lătinește acestu nume sărenis, iar slovenește să cheamă predsfeliișe, iar leșește eșniosfințunii. Așè ca să să scrie domnii Moldovii. Așijdere nicidecum pace cu turcul să nu facă, iar de s-ar tâmpla să facă pace, să rămâie Moldova iar suptu stăpânia turcească, să aibă împăratul moschicesc a da lui Dumitrașco-vodă 2 pãrechi de curți în stoliță și moșii pentru moșiile din Moldova și cheltuială pre dzi, în toată viața lui, lui și oamenilor lui să nu-i lipsască. Și de nu i-ar plăcè acolo și s-ar trage într-altă țară creștinească, volnic să fie a merge, și altele multe ca aceste. Și pre aceste ponturi au giurat tare împărăția Moscului și au și iscălit mai gios și i l-au trimis pe Luca visternicul. Și au scris lui Dumitrașco-vodă să să gătedze și să-i iasă întru întimpinarea oștii moschicești la Nistru. Iară de n-a ieși la Nistru și a aștepta până s-a bate cu turcii și i-a birui, atunce, ori să închine, ori nu să mai închine, că atunce mulți domni s-or afla. Că scrisesă Dumitrașco-vodă pre Luca de-i făcusă știre că oaste turcească este multă, 400.000, și puști 400, tot tunuri mari, și tătarâme multă, și

pâine în țară nu-i. Nici atunce, la o vreme ca aceea, nu pot oamenii să care de tătarî, că-i robesc, și oamenii fug la păduri. Și el nu poate să s-încchine așe îndată, că-s tătarâi aproape și i-or robi țara. Dar împăratul Moscului au răspunsu Lucăi că cu tătarâi s-au agiunsu, n-or robi, nici or putè, și oaste are multă, nu să miară de turci. Și pre zahara de pâne și de vite a da bani, n-a lua în dar, că și la Brâncovanul-vodă au trimis bani, și are nădejde că-i va scoate zahara de agiunsu. Și așe, cu această tocmală, s-au întorsu Luca visternicul la Dumitrașco-vodă, aducând lui vodă de la împăratul daruri un leftu cu diamanturi, cavalerie, pecete împărătească și câțiva soboli.

Dumitrașco-vodă sta atunce în cumpănă, cum ar nemeri să hie mai bine. Că să să de în gios, să temè în gios să nu-l pârască cineva, să-l apuce turcii să-l mazilească. Să să ducă înaintea moscalilor la Nistru, că acmu sosisă Șeremet la Nistru, iar să temè, că sau a putè să scape pân' la Nistru de țară, sau ba. Așijdere și pentru țară să temè să nu o prade tătarâi. Ce sta și să mira cum va face. Ce au socotit și au scos tuiurile și corturile afară din lași spre Balica, ca să mai chivernisască lucrul ceva înainte, să vadă oamenii că purcede în gios, la oaste, înaintea veziriului. Căci Șeremet fertu-marșalâc agiunsesse cu o samă de oaste moschicească la Nistru, și socotiè Dumitrașco-vodă că va merge Șeremet degrabă în gios, de va agiunge în Bugeac, și va începe a să lovi cu tătarâi, și el să va mai zăbovi a să găti la leși, să rămâie în urmă, ca să vadă cum a merge tabăra lui Șeremet.

Avè grijă și de turcii balgii ce era în lași trăitori, vădzând că moscalii au intrat în țară și Dumitrașco-vodă nu mai purcede în gios, să nu priceapă că-i hain. Și au socotit Dumitrașco-vodă și au scris o carte la pașa de Tighine, precum moscalii au trecut Nistrul în țară pre la Soroca, și turcii balgii tot șed în lași, și le spune să să rădice din lași, să să ducă în gios, și ei nu vor să să ducă. Și poate pentru dânșâi, înțelegând moscalii că sunt în lași, să nu sloboadză podghiaz, să-i strâce și pe dânșii și târgul. Ce să trimiță măria sa pașa un agă a lui să-i rădice din lași, ca să nu facă vro belè țărâi și târgului.

Deci pașa au făcut răspunsu lui Dumitrașco-vodă că încă tot nu este vreme să trimiță să-i rădica, iar când a ști el vremea aceea, a trimite de i-a rădica. Și lui încă-i va scrie atunce, de a veni cu oastea lui la Tighine. Acestu răspunsu au venit lui Dumitrașco-vodă de la pașe pre amiazădzdi, iar după aceea, dac-au trecut vro trei, patru ceasuri, într-acè dzi au sosit o carte de la Mogâlde sardariul, precum au vădzut un turcu mare cu vro 30 oameni viind de olac la Iași, și pe alți turci purcedzând iar cu vro 300 de oameni, și au purcesu din Tighine în sus: „Nu știu, la Iași mărgu, au aiure“. Și cetind cartea de la sardariul, n-au trecut un ceas, au și nemerit un slujitoriu de la capitanul ce era pus de strajă la Prut, dând veste lui Dumitrașco-vodă, precum un turcu cu vo 30 de oameni vine de la Tighine de olac, și l-au lăsat trecând Prutulū. Iar pe urmă au sosât și însuși capitanul Timoftei, ce era de strajă, dzicând că au venit cu acel depreună pân' la Aaron-vodă, și acolo în câmpu au descălecat să măie. Și i-au audzit acel capitan vorovind ei înde ei, dzicând: „Să ne mănecăm dimineață să-i prindem pe toți“. Și n-au înțeleș bine pre cine să prindă, și viind înainte au spus lui Dumitrașco-vodă, și audzind vodă, au dzis că vine cu mazilia.

Atunce Dumitrașco-vodă, audzind și vădzind acele și vădzând că-l chiiamă pașa la Tighine, s-au temut că-i vine mazilia, prepuind că l-ar fi pârât lordachi Ruset vornicul la pașa Tighinei că este hain. Pentru că lordache îl știè pe vodă că s-au agiuns cu moscalii, și dzicè vodă: „Nu este altu lucru, făr' decât numai lordache m-au pârât la pașa de Tighine“.

Și îndată au și trimis de au făcut spaimă în târgu, să să păzască cum că vine un podghiaz moschicesc să lovască târgul. Deci s-au făcut mare spaimă noaptea în balgii și în tot târgul, și fugiè care cum putè, de s-au umplut toată țara de spaimă. Și ș-au pornit și doamna-ș la Cetățuie, iar vodă au încălecat de au purces înaintea acelu agă cu 30 de turci: de a vedè că or să-l mazilească, să-i taie pre toți. Deci mărgându și aflându-i dormind pre câmpu dencolo de Aron-vodă, au năvălit de i-au

prinsu pre toți și au început a-i lega. Atunce au găsit la aga și cărțile pașii ce scrie să rădice pe balgii să-i ducă la Tighine, iar nu de mazilie. Deci cetind Dumitrașco-vodă cărțile, fiind lună, s-au căit ce-au făcut și, poroncind să-i sloboadă și să li de înapoi ce le-ar fi luat, au și început a-i muștra, cu ce treabă mân ei pre câmpu noaptea, la o vreme ca aceasta, fiind lucru de nepace, și nu i-au făcut lui știre. Și el s-au gândit că este podghiaz moschicescu. Și i-au trimis la leși cu un om a lui, de le-au dat gazdă. Iar Dumitrașco-vodă s-au zăbovit toată noaptea, făcându-s-a cerca podghiaz, și a doa dzi iar au venit la leși. Deci atunce, la prinsoarea acelor turci, s-au tâmplat de-au pierit un turcu de moldoveni. Deci vodă au stătut cu acel agă de au împăcat lucrul pentru acel turcu și pentru acele ce dzicè turcii că le mai lipsăscu, atunce noaptea, când i-au prinsu. Și i-au dat acelui agă Dumitrașco-vodă o mie de lei, dzicând și turcul aga că a lui vină este, căci au mas pre câmpu. Și făcându-i vodă răspunsu la pașe, s-au dus la Tighine. Scris-au Dumitrașco-vodă și la Poartă pentru aceasta, cum s-au tâmplat primejdia de au pierit un turcu, mâindu la câmpu, și el s-au gândit că doară este podghiaz moschicescu. Și i-au vinit răspunsu de la Poartă să fie fără de grije, că n-are nici o vină, măcar și pre toți de i-ar fi tăiat, că au fost vina lor, pentru ce au vrut să mâie noaptea pre câmpu la vreme de nepace. Iară dupre acee Dumitrașco-vodă s-au mutat în Cetățuie de șidè. Iar slujitorii ce avè șidè la corturi, unde sunt acum curțile domnești la Frumoasa. Țara să bejenisă dintr-acè spaimă ce să făcusă. Boierimea mai toți fugisă de pre lângă dânsul, de-l lăsasă sânгур, socotind unii că să va mazili din pricina turcilor. Alții socotiè că or vini moscalii și or lua țara, și n-a mai fi Dumitrașco-vodă domnu stăpân. Bucatele să scumpisă în lași, că nu aducè nime nici de o parte, fiind bejenii. Zlotășii fugiè cu banii și la vistierie nu aducè, în nedejdea moscalilor. Slujitorii numai ce rămăsese vro cincî, șese steaguri de lefecii și siimenii din curte. Iară alți slujitori de țară, cine cum putusă, să dusesè și nu mai viniè nice la o slujbă. Și feliuri de feliuri de spaimè umbla.

Socotit-au atunce Dumitrașco-vodă să-ș pornească doamna de la Cetățuie pre Oituz cu lordachi Rusăt vornicul, împreună cu giupânesili, iar vodă cu boierii și cu acei puțini slujitori să purceadă în gios spre Huși, să zăbăvască acolo, până or agiunge moscalii la Bugeac de s-or bate cu turcii, să vadză cum să va alege. Și au ales o sută de siimeni cu doi bulucbași mai de credință, de i-au giurat și le-au dat lefe și i-au suit în Cetățuie să purceadă cu doamna, să fie de paza ei. Iar celoralalți siimeni ce rămăsese la corturi nu le-au dat lefe bani gata, neavând de unde, ce i-au orânduist la zloțași, la țară, să margă să-ș strângă lefele, și de la corturi să margă la curtea domnească, să fie de treaba curții. Și a doa dzi vrè să-ș pornească doamna, și apoi să purceadză și el în gios spre Huși. Iar siimenii acei de la corturi, vădzind că nu le-au dat și lor lefe bani gata, n-au vrut să margă în curte, ce au luat steagurile și au purces din șes la Cetățuie cu zorba, ca să-ș ceară lefele. Iar Dumitrașco-vodă, vădzindu-i că vin, au pus de-au închis porțile Cetățuiei și au vrut să le stè împotrivă cu siimenii cei ce-i giurasă. Și mai avè și vro 60 oameni aduși cu dânsul din Țarigrad, și au răpedzit și la lefecii să încalece. Atunce seimenii cei cu zorba, au venit pân' la poarta Cetățuiei și, vădzând c-au închis porțile și nu-i lasă să între în mănăstire și le stau cei dinlontru împotrivă și lefeciii încalecă, n-au vrut să s-apuice de gâlceavă și au început a grăi cu binișor și a să ruga să le dè și lor lefe. Atunce Dumitrașco-vodă să spăriesă și au prinsu pre bulucbașii lor înlontru și i-au ucis cu buzduganul, și încă pre unul l-au lovit cu sabia, dar n-au murit. Și așè s-au potolit acea gâlceavă, și s-au dus la strajă, în curte, unde era orânduști.

Șeremet, din Soroca de la Nistru, nu să mai pogorâe în gios, să margă la pod la Dunăre, unde-l orânduistă, că să temè, că avè oaste puțină, ce prè cătinel să trăge pre Nistru în gios.

Dumitrașco-vodă, vădzând aceste lucruri, că au rămas mai sânșur și-ș caută cineș chivernisala lui, și bani de cheltuială n-avè mai mult de 10 punși, de toți banii lui, că nu avusese vreme să strângă, nici era lacom precum mai sus s-au scris, schimbat-au

socoteala într-alt chipū. Să nu mai margă în gios la turci, temându-să să nu-l mazilească, și a fi greu de dânsul, dzicând că toți fug și-ș caută chivernisala sa și a caselor sale. Ce el încă-ș va căuta chivernisala lui, și vădzând și pre seimeni cum s-au burzului, nu s-au mai încredzut să să despartă de doamnă-ș și să o dè în laturi, ce pre taină au trimis pre Pricopii capitanul și pre Dimitrie aga, slugile lui credzute, la Șeremet, la Movilău, scriind ca să-i trimiță în grabă vro 4 000 de moscali aice în lași, să-i fie aret, să nu-l apuce turcii să-l mazilească.

Dacă au simțit Șeremet, tare s-au bucurat și-ndat-au ales pre Cropot bragadiriul, cu 3 000 de moscali, și pre Chighieciu, cu un polc de moldoveni, ca vro 500 de moldoveni, ce slujie la moscali, și i-au pornit înainte la leși. Deci agiungându Cropot bragadiriul la Prut, au răpedzit înainte, dând știre lui Dumitrașco-vodă ca să trimiță să grijască poduri la Zagarance, să treacă.

Atunce au sosit ferman de la veziriul la Dumitrașco-vodă, să încalece să margă să prindză pre Brâncovanul-vodă. Și au scris cărți și la soltanul de Bugeag, să dè lui Dumitrașco-vodă oricâți tătarî i-ar trebui. Atunce am știutū și eu c-au fostu scris să vie moscalii, că eu tot gândiemū că om purcede în gios spre Huși, precum sfătuisem. Iar dac-am înțales c-au sosit moscalii, mult m-am mirat și am dzis lui vodă să scrie, să să întoarcă moscalii înapoi, și să mergem, precum scrie veziriul, să prindem pre Brâncovanul, și să să lasă de moscali, că poate să-i bată turcii, și tătarâi or robi țara. Puiu pre Dumnedzeu martur că așè i-am dzis, și tare am stătut, că doar l-oi întoarce, și n-am putut. Și încă cu mânie mi-au răspunsu dzicând că „voi toți vă chivernisiți, că să rămâneți la creștini, și numai eu sângur pentru voi să rămâiu la păgâni; că v-am vădzut eu credința, că ați fugit toți, și eu am rămas sângur; pentru țară, n-or prăda-o tătarâi, că moscalii acmu sosescu, și eu știu prè bine că n-or bate turcii pre moscali“. Deci vădzând și eu că mi-au răspunsu așè cu scârbă, m-am temut a mai răspunde, să nu cumva cad în vro primejdie a vieții. Măcar că mulți dzic că eu l-am îndemnat să să închine la moscali, dar grăiescu cu năpaste și ca niște oameni

ce nu pricep și nu știu. Că atunce era toți creștinii bucuroși moscalilor, nu numai eu, că scrie alții mai nainte de chiema pre moscali, mai nainte de Dumitrașco-vodă: muntenii, sârbii, moldovenii, cu câți ani mai nainte! Numai pizmașii zavistnici scornie asupra mè ocară, și oamenii cei proști și neprieteni și cei nepricepuți credè așa. Dar eu taina stăpânului, căruia i-amă mâncat pita, n-am putut-o descoperi, uitându-mă la Sfânta Scriptură, ce au dzis îngerul cătră Tovie dzicând: „Taina împăratului să acoperi, iar faptele lui Dumnedzeu la arătare să le mărturisești“. Ce și eu n-am vrut să mă facu al doile ludă sau să-l viclenescu, să fugū de la dânsul. Că de-aș fi făcut așè, ce laud-aș fi dobândit? Ce numai osândă de la Dumnedzeu și ocară de la oameni. Iar eu aceste răbdându-le cu dreptate, din toate nevoile am scăpat, care le-am tras pre strâmbătate în 9 ani. Ce întru aceste ce mi s-au întâmplat m-am lăsat tot în nădejdea lui Dumnedzeu, pân' m-au scos, precum mărturisește David prorocul, psalom 39: „Răbdându am așteptat pre Domnul, și mi-au luat aminte, și au ascultat ruga mè, și m-au scos din groapa patimilor și din tina cea adâncă, și au pus pre piatră picioarele mele“, i proci.

Chiematu-ș-au atunce Dumitrașco-vodă boierii săi, câți mai rămăsese lângă dânsul, numai așè, sprinteni, anume pre Nicolai Costân vel-logofăt, pe Ioan Sturdze vornicul și pre lordachi Rusăt vornicul și pe Ilie Catargiul vel-visternic, și le-u spus precum au chiebat pre moscali, și au venit de trec Prutul la Zagarance. Atunce toți boierii audzind, s-au bucurat și au răspunsu cu bucurie cătră vodă și au dzis: „Bine ai făcut, măria ta, că noi ne temem că te-i duce la turci, și așè avem gând că, de te-om vedè că mergi la turci, te-om părăsi și ne-om duce de ne-om închina la moscali“. Și le părè bine. Numai lordachi Ruset vornicul au dzis atunce: „Te-i can grăbit, măria ta, cu chiebatul moscalilor. Să fii mai îngăduit, măria ta, pân' li s-ar fi vădzut puterea, cum l-è merge“. Răspuns-au Dumitrașco-vodă, dzicând: „Nu mai era vreme a mă mai chivernisi, temându-mă ca să nu mă apuce turcii. Că iată și

din dumneavoastră m-ați părăsit o samă și nu sunteți într-un cuvânt și într-o credință cu mine“.

Atunce au și încălecat Dumitrașco-vodă și au purcesu înaintea moscalilor, la Prut. Și s-au împreunat cu Cropot bragadir și au venit cu dânsul în gios, pre Jijie, pân' l-au trecut Jijia și Bahluiul. Și l-au lăsat pre Bahluiu, din gios de Iași, la Podul lui Bâtcă, și acolo ș-au pus obuzul, dându-i conac de toate ce i-au trebuit lui și oștii. Și luându-și Dumitrașco-vodă 2 capitani, cu 2 steaguri de draguni, s-au întorsu desară la Cetățuie, unde-i era doamna. Iar pre mine, Ioan Niculce hatmanul, pân-au umblat vodă la Prut, m-au lăsat de paza doamnei la Cetățuie, ca să nu lovască niscaiva turci pre doamna în urma lui. Iar a doa dzi venit-au și Cropot bragadiriu numai cu un steag de draguni la leși. Și l-au cinstit Dumitrașco-vodă și l-au dăruit, și au umblat prin curțile domnești și prin toate mănăstirile de le-au vădzut, și desară iar s-au întorsu la obuzul său, la Podul lui Bâtcă.

Atunce moldovenii, cum au vădzut moscalii, precum sunt învățați la jacuri, când văd câte un lucru burzuluiit, au și purcesu, unii cu poroncă, alții și fără poroncă, a tăie pre turci și a-i robi, unii în Iași, alții printr-alte târguri, unde și-i afla, prin toată țara. Și-i jăcuiè de bani, de odoară, de cai, de boarfe, de boi, de oi, de miere, de ceară și de toate ce găsiè. Iar băcăliile sta vârsate pre uliță, de era sătui și copiii. Strafide, smochine, alune era destule pre la toate babele. Iar pre care turci nu-i tăie, îi ducè, cu pieile, de-i da robi domniei. Iar pre unii să tâmpla de-i ascundè prietenii, care scăpa pân' la prieteni. Carei mai pre urmă de mare folos au fost turcii acelor prieteni ce-i ascunsese.

Nezăbovind vreme, au și venit Șeremet la Țoțora cu obuzul lui, ca vro 15.000 oaste. Că n-au cutedzat să margă drept la pod la Dunăre, cum îl învățas-împăratul, căci că avè oaste puțină. Veziriul turcescu încă sosisă la Dunăre și să temè a trece în ceasta parte, audzind că vin mulțime de moscali. Ce sta și el de cee parte.

Iară după ce au înțeleș veziriul că s-au hainit Dumitrașco-vodă, îndată au prinsu pe capichihaia lui Dumitrașco-vodă,

pe Iano, și i-au tăiet capul. Așijdere și împăratul turcescu, înțelegând la Țarigrad, au și prinsu pre Antiohie-vodă și l-au închis. Și era să-l taie. Numai norocirea lui au fost c-au mărturisit caimacamul cătră împăratul cum Antiohie-vodă cu o lună mai nainte i-au spus lui că frate-său este hain, nu umblă bine, și el n-au credzut, gândind că-l pârește pre pizmă. Și așè spuind împăratului caimacamul, l-au iertat și l-au slobodzit din Edicula.

Iară Șeremet, când au fostu venit de la Nistru la Țoțora, au fost venit pre la Orheiu. Și s-au rădicat toți orheienii, sorocенii și lăpușnenii, de-au venit cu dânsul pân-au trecut Prutul. Și țărănimea cu bejenii s-au dus toată în Cârligătură¹, iară slujitorimea au rămas toată la Dumitrașco-vodă, în oaste.

Apoi Dumitrașco-vodă ș-a mutat doamna în curți la leși și i-au lăsat un polcu de moscali de pază ei. Iar el, cu slujitorii câți avè la Țoțora, s-au dus și ș-au așădzat oastea lui dincoace de Prut și cu moscalii lui Cropot bragadir. Și s-au sculat cu boierii lui, care s-au dzis mai sus, și au trecut Prutul la Țoțora, de s-au împreunat cu Șeremet, unde era obuzul lui. Și i-au făcut Șeremet cinste mare lui Dumitrașco-vodă și boierilor săi. Și au dăruit Dumitrașco-vodă lui Șeremet un cal foarte frumos, așijdere și Șeremet lui Dumitrașco-vodă au dăruit 2 părechi de soboli și boierilor câte o bucată de ladan de cele bune, câte de doao haine.

Dumitrașco-vodă au sfătuit cu Șeremet să scrie o carte în limbă turcească la sultanul, ca să să închine și el, cu tot Bugeacul, că, neînchinându-să, pe urmă n-a fi bine de dânșii. Și au pus Șeremet un copil a lui ce știè scrii bine turcește, iar Dumitrașco-vodă au dzis că n-a putè copilul scriè cu dăscălie, fiind tânăr. Însă au dzis să scrie întâi pre o țidulă de hârtie mică vro doao rânduri, să vadză cum scrie. Iar acel copil, fiind telpiz bun, au scris pre o țidulă așè, că „nu este mai mare blăstămat în lume decât omul cela ce are o fărâma de pâine în

¹ Fost județ, a cărui întindere coincide cu a actualelor raioane Hârlău, Târgul Frumos și Pașcani. Și o plasă din fostul județ lași a purtat, până nu demult, acest nume.

mână și o leapădă pe acee și cearcă să afle alta mai mare". Și au dat la Dumitrașco-vodă. Iar Dumitrașco-vodă cetind, au dzis copilului: „Hai ghidi cahpol!” Și n-au mai spus lui Șeremet ce-au scris copilul, fiindu-i rușine, numai ce-au dzis c-a putè scrie. Și l-au pus de-u scris cartea și au triimis-o la soltanul, iar soltanul n-au dat nici un răspunsu pre acea carte. Și s-au întorsu Dumitrașco-vodă la conacul lui preste Prut.

Venisă cu Șeremet depreună și un ministru a împăratului, anume Simion Savva Rogojinschii, neguțitor de feliul lui, de la Rogojia, despre partea turcească. Și cădzusă boieriu mare, de cinste și de sfat, la împărăția Moscului, că știè multe limbi. Și-i dedesă împărăția mulți bani, să-i fie de purtat grijă la cheltuiala oștii. Atunce au dat el lui Dumitrașco-vodă 100 pungi, bani, să facă oaste de moldoveni, pân' la 10.000, sau și mai bine. Și de i-or mai trebui, să-i mai dè bani. Și să dè de tot polcovnicul câte 100 ruble, de rocmistru câte 30 și de chihai, șe de stegariu câte 10, și de tot tovarășul, de unul, câte 5 ruble. Și acești bani să le fie dintăiu de cheltuială, iar apoi, dacă s-or așădza, să le dè lefe. Și i-au mai dat vro 30 pungi bani să trimiță în țară, să cumpere vite câte 4 lei vita, să le fie de treaba oștii.

Așjidere i-au mai dat și câteva cărți împărătești, scrisă la toată boierimea și slujitorimea, toți să încalece, să vie la oaste cu plată, iar care n-a veni va rămâne podan și lipsit din moșiile sale. Țăranii să aibă a aduce bucate, fără frică, să le dè bani.

Deci Dumitrașco-vodă îndat-au răpedzit la țară, făcându-le știre tuturor. Deci boierii mazili au și început a veni de prin bejenii la oaste. Foarte prè puțini n-au venit. Și au trimis, cu cărțile, și bani la cine au socotit, să cumpere vite.

Așjidere și slujitorii, dac-au audzit, au și început a vini toți de toate părțile și a să scrie la steaguri. Și audzind de leafă, nu numai slujitorii să scriè, ce și ciobotarii, croitorii, blănarii, cârșmarii. Slugile boierești lăsa pre boierii săi și alerga de să scrie la steaguri. Oaste de strânsură, din târgu, mai mulți fără arme decât cu arme. Să făcusă pân' la 17 polcovnici și 170 rocmistri cu steaguri în cincispredzece dzile. Numai steagurile

încă tot nu apucas-a să plini bine, câte 100 oameni la steag, neavând cându să plinească.

Atunce Șeremet zăbovind la Țoțora, așteptând împărăția să vie cu toată greimea, lovit-au tătarâi în vro doao, trei rânduri straja lui Șeremet, fără veste, de o strica și apuca câte o herghelie, doao de a oștii moschicești și să da iar înapoi. Să can hărățiè câte puțină cu oastea moschicească cea sprintină, iar cu temeiu nu vrè să să bată.

Peste Prut, de ceasta parte, nu cutedza să treacă la moldoveni, că să făcusă veste că sunt moldoveni 30.000. Și știind pre moldoveni că sunt sprinteni la războiu, nu cutedza să le facă vrun vicleşug. Nici în țară pe de altă parte nu vrè să intre, ce numai pre de cee parte, cât putè, zăhăiè pre moscali.

Atunce era un boieriu, anume Lupul Costache, fiiu lui Gavriliță, și era dator lui Dumitrașco-vodă den goștină cu 3.000 de galbeni. Și-i mai dedese și 800 de galbeni să cumpere pâine de la Bârlad, că să să afle la vreme de trebuință, ori la care parte i-ar trebui. Iar el, audzind de Dumitrașco-vodă că s-au închinat la moscali, au strânsu câteva rude a lui și ș-au făcut tabără la mănăstire la Bursuci și s-au închis cu câteva gloate acolo. Și la Dumitrașco-vodă nu mergè, nici bani sau pâine nu trimitè. Și scriè cărți la Șeremet de-ș făcè obraz, adică vești de la turci, și pe Dumitrașco-vodă, în loc de laudă, îl clevetiè cătră Șeremet.

La turci scriè cu altu obraz, că sunt moscali puținii și-i o oaste flămândă. Ce să treacă veziriul Dunărea fără grijă, că-i va bate pre moscali. Iar Șeremet și cu Dumitrașco-vodă, audzind de acele spurcate fapte a Lupului, că scrie la turci și face piedecă și altor pementeni să nu vie la moscali, au trimis pre un polcovnic, anume Chigheciu, cu vro 300 de moldoveni și un căpitan cu vro 200 de draguni să-l prindză, să-l aducă la dâșii. Iar el vădzându-i, s-au făcut bolnav, și el și giupâneasa lui, și au început a-i cinsti și a-i dăruì pre acei trimiși. Și s-au rugat și au trimis niște frați ai lui mai mici și pre un ficior a lui de trupă, dzicând că, de-i va mai trece, a ieși înaintea oștii la

Fălcii, cu oastea ce-a putè strânge și cu zahara. Și așè credzându-l, l-au lăsat și, luând pre frați și pe ficiorul lui, i-au dus la Șeremet. Care lăzare a Lupului de mare stricăciune au fost moscalilor, că el tare au îndemnat pre turci să treacă Dunărea, că să temè veziriul să treacă. Pentru care slujbă de grabă au luat plată de acel veziriu, precum înainte să va scrie. Că cine face, faci-i-să.

Împăratul Moscului atunce să zăbovisă la Iaroslav, la o nuntă leșască, și poftind și dând bani leșilor, ca să-i dè 30.000 de oaste agiutor. Și i-au adevărit leșii că i-or da și au dzis să purceadă înainte, cu oastea lui, că ai lor or purcede dreptu pre Prut și i-or agiunge. Și au gătit leșii oaste și au pornit-o pân' la marginea lor, la Snetin. Și de la Snetin n-au vrut să mai treacă în cesta hotar încoace. Și acolo au stătut, așteptând vreme pân' s-or bate moscalii cu turcii, și de-or birui moscalii, să să pogoare și ei în gios. Și lăsasă împăratul și pe Dolhoruchi, cel mai mare frate, cu 12.000 de moscali, să vie cu leșii, precum i să făgăduisă. Și pre adevărta lor au purcesu împăratul în gios, pre Nistru, până la Soroca. Ș-au agiunsu temeiu oștii sale, pedestrima, adusă tocma de la Râga degrabă, ostenită și flămândă. Și au trecut Nistrul pre la Soroca și au lăsat acolo o samă ce era bolnavi și leșinați, iar cu cei ce era mai tare au vinit dreptu preste câmpu la Prut, la Zagarance.

Iară de acolo s-au pornit în gios pre Prutu, spre oastea lui Șeremet, și de acolo au trecut Prutul și au venit marele Petru, împărat al Moscului, dreptu în târgul Iașului, împreună cu împărăteasa lui, în curțile domnești. Iară caimacamii, împreună cu alți boieri și orășeni bătrâni mai de cinste și mitropolitul cu tot clirosul, i-au ieșit cu toții înainte, afară din Iași, și frumos tâmpinându-i, l-au priimit cu toată inima. Și i s-au închinat ca unui împărat creștin, dând laudă lui Dumnezdeu, ca doar îi va cerceta cu mila sa și-i va scoate de suptu giugul robiei turcilor.

Împăratul moschicescu mai avè un obuz mare de oaste, strânsă la Azac, ca să margă să bată Crâmul. Și era la acel obuz 20.000 de calmâși și 20.000 de donți și 15.000 căzaci din

olatul Harcovului și 5.000 căzaci ce le dzic eiți, ce trăiesc preste Don, și 20.000 de moscali, care să facă preste tot 80.000. Și le era cap pre această [oaste]¹ Apracsin cneajul, gubernatul de Azac. Și au venit atunce carte la împăratul de la Apracsin, precum au lovit pe tătărâmea ce-i dzic cubani, carei trăiescu preste Don, și au robit 10.000 copii, ca de 12 ani și mai gios, iar pre alții, ce era mai mare sau mai mici, i-au pus tot suptu sabie. Și acmu este gata să porceadză să intre în Crâm. Ce împăratul i-au făcut răspunsu lui Apracsin înapoi, să nu să grăbască a intra în Crâm, pân' s-a bate întâi el cu veziriul, și apoi îi va face știre să intre în Crâm.

Mai avè împăratul și altu obuz, strânsu la Ceahrin, din gios de Chiov, de iasta parte pre Nipru, 15.000 de moscali și 30.000 de căzaci, carei să țin de hătmânia căzăcescă. Și era cap acelui obuz Dumitru Galenici, cneajul și gubernatul de Chiov, și cu Scoropașchii, hatman căzăcescu. Și era orânduți să iè pre Nipru în gios, să lovască Vozia. Iar când au sosit împăratul la Soroca, au scris lui Dumitru Galenici să răpadă 4000 saci de pâine cu căruță din Chiov, să dè oștii cei bolnave de la Soroca, și să răpadă o samă de căruță și aice în lași, după dânsul, înțelegând că nu-i pâine în Moldova. Deci trimițând Galenici câteva tabere de căruță cu pâine după împăratul, o samă de căruță s-au poprit la Soroca, iar o samă au venit la leș mai târdziu, iar pre o tabără de căruțe au lovit-o tătarâi la Bălțile Căinariului și i-au făcut mici fărâme, de n-au scăpat un om.

Mai avut-au împăratul și altu obuz de oaste, lăsat în sus, despre partea hraniții șvedzești. Și era cu dânsul cneajul Alexandru Daniilovici Menjic fercu-marșalâc și cu Bon ghenarariul, cu 18.000 de călărime aleasă și 20.000 de pedestrime și câteva mii de sasi de a lui Avgust, craiul leșescu, de sta acolo împotriva șfedzilor, fiind rămași în țara lor de la craiul, osebi de altă oaste ce mai avè pre Mare Balticum, de umbla cu galioane, bătându-să cu șfedzii.

¹ Adăugat de mine.

Această oaste ce scrie mai sus au avut-o moscalii, și fără socoteală au împărțit-o și au rășchirat-o într-atâte părți. În nădejdea voroavelor streini, a muntenilor, a leșilor, a sârbilor, a moldovenilor, au venit împăratul fără oaste, negrijit, să să bată cu veziriul și cu poiedea oștii turcești și tătarești, într-un mijloc de câmpu pustiu. Și așe, în nădejdea streinilor, era să-ș piază moscalii împărăția creștinească. Că împăratul aice mai mult de 30.000 oaste moscali, cu a lui Șeremet cu tot, nu avè. Și mai era și vro 8.000 căzaci, polcul lui Medhorotșchii polcovnicul. Că numai pre acesta l-au luat cu sine, iar pre aceialți polcovnici nu i-au credzut și i-au lăsat pre Nipru, la Ceahrin, cu hatmanul lor. Și era și 1.000 de donți și vro 6.000 de moldoveni, cu cei ce slujie mai nainte la moscali. De toată oastea ca 50.000. Și avè și 52 puști. Și cât și era oaste, mai mult era bolnavă, flămândă și obosită. Iar turcii era cu veziriul 400.000, fără poiedia tătarilor, și ave 400 de puști. Oaste grijită și hrănită bine, fiind în țara lor.

Atunce Șeremet și cu Dumitrașco-vodă, din Braniște, de la Țoțora, dac-au oblicit că-i împăratul în Iași, au lăsat oastea și au mârșu la împărat de s-au împreunat. Atunce au umblat pren toate mănăstirile împăratul de le-u vădzut, și din toate i-au mai plăcut mănăstirea Golăe, dzicând că are 3 feliuri de meșterșuguri: leșesc, grecesc și moschicesc. Și mult lăuda împăratul lucrurile, chipul și toate obicieile moldovenilor, și încă și dobitoacele acestui pământ, dzicând că-s frumoasă.

Dumitrașco-vodă au făcut împărăției masă frumoasă în curțile domnești, în casa cè mare cu cinii. Iar când au fost să șadză împăratul la masă, n-au vrut să șadză în capul mesei, ce-au șadzut în scaon lângă masă, iar în capul mesei au pus pe Dumitrașco-vodă și după dânsul pe Galoftin Gavriil Ivanovici, apoi pre alți ghenarari mai gios, anume Dolhoruchi cel mijlociu, Mihai Galicen cel mic, Sava Rogojenschii, ministru, Șefer, ministru, adecă visternic, Rentu, ghenarar, Vejbah, Toma spatar, că atunce fugisă din Țara Muntenească, și ficiorul lui Șeremet. Iar Șeremet n-au șadzut la masă, că îndată s-au întorsu la obuz

cu alții din bragadiri și polcovnici. Să ospăta și să veseliè pre frumos cu vin de Cotnar și lăuda vinul foarte. Și încă mai bine le plăcè vinul cel cu pelin, și mult să mira cum spre partea lor nu să face vin cu pelin așè bun.

După ce s-au sculat de la masă, au venit și boierii țărâi de s-au împreunat cu împăratul, și le-u dires împăratul cu mâna lui tuturor câte un păhar de vin. Împărăteasa și cu doamna și cu giupânesele ce să tâmplas-în lași încă ședè la masă în casa cea mică de să cinstiè.

Iară împăratul era om mare, mai înalt mai decât toți oamenii, iar nu gros, rătund la față și can smad, oacheș, și can arunca câteodată din cap, fluturând. Și nu cu mărire și fală, ca alți monarhi, ce umbla fiecum, prost la haine, și numai cu doao, trei slugi, de-i era de grija trebilor. Și umbla pre gios, fără alaiu, ca un om prost.

Iară atâta dragoste arăta împăratul cătră Dumitrașco-vodă, unde vădzusă că s-au închinat de bună voia lui, că să tindè cu amândoao mânuile și cuprindè pre Dumitrașco-vodă de grumadzi și-l săruta pe față, pe cap și pe ochi, ca un părinte pre un fiu al său. Aceasta era, când s-au împreunat în casa cea mică.

Atunce lordache Ruset vornicul și cu o samă de rude ale sale, cu Dumitrașco Racoviță hatmanul și cu Savin Zmucilă banul au început a agiunge cu cleвете asupra lui Dumitrașco-vodă, cum că nu este bine să fie domnu vecinic, pre neam, în Moldova, ce este bine să să schimbe după cum va pofti țara, adecă precum este și acmu, domniile de la turci. Deci împăratul, oblicind de această poftă a lor, au învățat pre Goloftin și pre Rogojenschii de-au chiebat pre toți boierii țărâi la gazda lor, în casăle Dediului spatariul, lângă curțile domnești. Și au început a spune Goloftin cuvântul împăratului cătră boierii Moldovii, cum marele împărat silește să scoată această țară din robie, de suptu mâna păgânilor, și nu-i trebuie nemică de la dânsa să iè, ce-i voia să-ș facă pomană, fiind creștinii mâncați de păgâni. Și domniile să nu să schimbe într-însa, să să facă cheltuială ca la păgâni. Și alte multe cuvinte de adeverință,

cu milă, ca aceste. Și audzind boierii aceste cuvinte, toți s-au închinat și au mulțămît, iar lordache Ruset cu ceata lui, precum mai sus s-au dzis, iar au început a striga că nu-i bine să fie tot de un neamă domnu, ce să să schimbe. Deci o samă de boieri ținè în partea lui Dumitrașco-vodă și dzicè că nu-i bine să să schimbe domnii, ce să fie pre neamă, să iasă zavistia și cheltuiala din țară, iar lordache tot striga că este bine să să schimbe. Și să priciè ei înde ei înaintea lui Goloftin și nu socotiè că este lucru cu rușine. Atunce le-u răspunsu Goloftin că într-altu chipu nu să poate. Și au ieșit boierii cu acestu răspunsu și s-au dus pre la gazdele sali. Atunce au priceput Goloftin pre boierii Moldovei ce feliu de oameni pizmătari sunt și cum nu să iubăscu.

Sculatu-s-au Savin Zmucilă banul, carele era învoit cu lordache Ruset, și s-au dus la Dumitrașco-vodă și la împăratul și au spus toată taina lui lordache. Deci împăratul s-au mâniet și au făcut surgun pre lordache la Soroca, iar pre Savin Zmucilă l-au făcut Dumitrașco-vodă postelnic mare. Și după ce s-au întorsu moscalii la țară-ș, au luat și pe lordache de l-au dus la Chiov. Și au fost la închisoare 2 ani și poate-fi acolo ar fi murit, de nu l-ar hi slobodzit moscalii. Numai au avut noroc și parte de Brâncovanul-vodă, că-i era cus cru și au stătut tare pentru dânsul la Poartă. Și s-au agiunsu cu chihaia veziriului, de-u poroncit solilor moschicești, carii era atunce la Poartă, anume feciorul lui Șeremet, și au scris feciorul lui Șeremet la tată-său, la Chiov, și cu această mijlocire l-au slobodzit moscalii de la închisoare din Chiov. Și giupâneasa lui, tâmplându-să de-u fost fugit în Țara Ungurească, și acolo au murit împreună cu o fiică a sa, încă era logodită. Căutați, fraților, acmu, cum nu trece osinda pre sluga cee ce să rădică asupra stăpânu-său. Că Dumitrașco-vodă mare bine îi făcusă lui lordache, și l-au scos de la închisoarea lui Neculai-vodă, din beciu, de unde poate ar fi pierit, iar Dumitrașco-vodă, înainte trimițând, l-au slobodzit și l-au pus căimăcan. Și apoi ș-au dat și o nepoată de soră după ună fecior a lui, anume Costantin, și l-au pus și păharnic mare,

fiind încă copil, nu de vârstă la boierie. Ce-i lucru de mirat pentru lordache, ce nu-i agiunge, de să pune împotriva lui Dumitrașco-vodă. Nu dzic nemic, numai socotesc doar de era și cu învățătura Brâncovanului-vodă, având Brâncovanul pizmă veche pre Dumitrașco-vodă, de când luasă pre fata lui Șarban-vodă Dumitrașco-vodă, din Țara Ungurească. Că făcusă muntezii legătură să nu-ș de fetele după Cantemirești. Sau doară gândiè lordache că iară a aduce pre Mihai-vodă din Țarigrad, de l-a face domnu aice în țară, să fie iară el alfa și omega, după cum era mai nainte, de stăpâniè domnii de la turci. Au cine-l știe ce gândiè.

Împărăția Turcului, înțelegând de moscali că vin mulțime multă tare, s-au îngrijit că să va rădica toată creștinătatea de toate părțile asupra lui. Și au și trimis de olac de-au chiebat pre sfinția sa presfințitul kyr Hrysantu, patriiarhul Ierusalimului, și i-au dzis ca să scrie o carte la Brâncovanul-vodă, domnul muntenescu, știind împăratul că avè prieteșug patriiarhul cu Brâncovanul-vodă, și Brâncovanul iar avè prieteșug vechiu cu moscalii. Și să scrie Brâncovanul și să trimiță un om a lui la moscali, să facă pace, și va lăsa turcul hotar moscalului Dunărea. Și pre acè voroavă au trimis Brâncovanul-vodă pre Machidon comisul aice în Iași, la împăratul Moscului, pre socoteala Turcului. Ce n-au priimit nicidecum împăratul moschicesc să facă pace, neștiitoriu gândul omului la ce-l aduce, stând vârtos Toma spătar și cu Dumitrașco-vodă să nu facă pace, mai mult în pizma Brâncovanului-vodă.

Toma spătariul Ca[n]tacuzino, fiind văr primare Brâncovanului, îl ținè Brâncovanul ca pre un fiu al său. Și-l făcusă și spătar mare în Țara Muntenească, și multă milă și dragoste și cinste arăta cătră dânsul, țiiindu-l mai în frunte de toți boierii săi. Iar el au lăsat pre Brâncovanul-vodă și au fugit aice la leși, la împăratul moschicesc, socotind că a hi el domnu în Țara Muntenească în locul Brâncovanului. Și au început cătră împăratul a pârî tare pre Brâncovanul, dzicând că 300 pungi bani ce-au triimis împăratul la Brâncovanul să facă oaste și să

cumpere pâine, să iasă în timpinarea oștii moschicești la Fălciu, să să lasă de acea nădejde împăratul, că nu sunt nici unele de acele. Ce să adeverești că umblă cu vicleșug, că nici oaste face, nici pâine cumpără, nici el va să vie înaintea oștii la Fălciu. Ce sfatul lui este, de a vidè că bat moscalii pre turci, el să să închine cu toată țara lui la nemți. Deci Toma, vădzând acel sfat a Brâncovanului că este așe, s-au vorovit cu unchii lui, cu Costantin Ca[n]tacuzino stolnicul și cu Mihai spătariul și cu alți boieri de țară, să vie el înainte: „Să dè știre împărăției tale că toată țara îi bucuroasă să să închine la împărăția ta, numai Brâncovanul nu priimește și face piedecă tuturor. Și 18.000 de sirbi, ce-s în capul Țarâi Muntenesti, vrè să vie la împărăția ta, și i-au poprit Brâncovanul și nu lasă pre sirbi de cei ce slujescu la nemți“. Și au cerșut Toma oaste la împăratul, oaste ca să margă să lovască Brăila, să o iè. Și atunci, audzind muntenii și oastea Brâncovanului, toți or alerga la dânsul la Brăila, și Brâncovanul a rămâne singur, și a strânge bucate multe din olatul Brăilii și a ieși înaintea împărăției la Fălciu, cu toată oastea muntenească și cu zahara. Și așe au stătut și Dumitrașco-vodă întru agiutor Tomii, la aceste vorbe, în pizma Brâncovanului, ca să-i facă rău. Și nu socotiè că mai mult îș face lui, că rășchiră oastea și la greu n-a avè cu ce să bate. Care mult i-am dzis eu lui Dumitrașco-vodă, în taină, să lasă pizma Brâncovanului și să nu-ș rășchire oastea. Că pre urmă mult să va căi și nimic nu va putè folosi, precum dzice filosoful: „Căințile cele de apoi întru nemica sunt“.

Deci împăratul îndată au poroncit de-au ales oaste, care era mai frunte de moscali și un polcu de moldoveni, cu Rentu ghenarariul și cu Cropot bragadiriul, și l-au pornit cum mai în grabă. Și i-au dzis împăratul Tomii că, de nu s-a închina Brâncovanul, îl va face pre dânsul domnu, iar de să va închina Brâncovanul, pre dânsul îl va face ghenaral, de nu va asculta, nici să va teme de Brâncovanul-vodă. Așe aduc tinerețele pre om, când au prè multă voie și dezmierdăciune la unū stăpân, precum au avut și Toma la Brâncovanul-vodă, că la ce de apoi

s-au înstreinat de neamul său și de binele său cel mult și au murit în țări streine.

După aceste, împăratul a tree dzi au purcesu din leși la Prut, la oastea sa, și au poftit și pe Dumitrașco-vodă să vie după dânsul și să-ș iè cu dânsul 15 boieri, pe care-i vor plăcè lui, să-i cinstească acolo. Și să margă și mitropolitul țărâi, să slujască liturghia acolo, în beserică de cortu. Și au pus de-u cumpărat și câteva vasă de vin, să fie de cinstit oștenii, că atunce era și sărbătoare, dzioa Sfinților apostoli Petru și Pavel, cu trei dzile mai înainte, în post, să facă în locu de prazdnic, cum să dzice la noi, fiind și numele lui, Petru. Avè obiceiul de făcè și într-alti ani slujitorilor lor masă la Sfeti Petru.

Deci Dumitrașco-vodă s-au sculat a doa dzi și ș-au ales boieri, pre cine au socotit, împreună cu mitropolitul Ghedeon, și s-au dus și au făcut întâi liturghia. Iar oastea era strânsă, și era făcut un ocol mare, mai largu de cum cuprinde curtea gospod din leși. Mai ca de doă ori de cumu-i curtea, așe era acel ocol, de o parte drăgănimea și de o parte tot pușcile cele mare înșirate. Deci dac-au istovit liturghia, au și început a slobodzi pușcile cele mari pre rând, toate câte una, până în 52, că toate avè luate cu sine. Apoi au început a slobodzi drăgănimea flintele, însă nu tot odată, ce începus-a slobodzi de o parte, mergându focul slobodzind din om în om împregiur. Ca cum ar merge fulge-rul, așe mergè focul împregiur. Și era 5 rânduri, tot draguni de draguni.

Apoi au mersu la conac, și acolo au întins vro cincii, șese corturi unul lângă altul, de să ținè tot unul. Și au pus masă suptu acel cortu, gios pre pământ, și au săpat șanțu de slobodzit picioarele în gios. Și au șădzut împăratul și cu Dumitrașco-vodă și cu toți ghenararii, câți era, și bragadirii și polcovnicii și căpitanii. Și pre de o parte, de la al cincile boieri moschicești mai gios, ședè și cei 15 boieri moldovenești, tot de-a rândul, cineș după cinstea sa. Și era într-o miercuri în post, și au mâncat toți carne, pentru liubovul împăratului creștinescu. Și ne-u cinstit pre bine și frumos, și mai pe urmă ne-u închinat însuși împăratul,

cu niște vin al lui de la franțoji, care, îndată cum au băut, au mărmurit toți de beți, bând de acel vin. Și n-au mai știut cum au dormit întru acea noapte, și domnul și boierii.

A doa dzi s-au tocmit și boierii cu Dumitrașco-vodă și mitropolitul, și i-au făcut toți scrisori la mână și au iscălit toți, și împăratul. Și au purces la leși Dumitrașco-vodă și Simion Sava și au strânsu și pre alți boieri și arhieriei, carii nu să tâmplasă la cinste la Prut. Și au intrat în beserica domnească pe poartă și au cântat un paraclis, și după paraclis au cetit catastihul cel de tocmală, ce-u făcut lui Dumitrașco-vodă. Și au priimit toți, și ceielalți boieri, care nu să tâmplasă la Prut. Și au iscălit toți, tot pre ponturile cele ce i-au trimis împăratul pre Luca visternicul, precum s-au pomenit mai sus.

Și așe era sfatul, să margă tot cătinel, zăbovind, doar se va întoarce și Toma de la Brăila, și vor veni și leșii din sus. Și or mai strânge și vite, că trimisese slujitori prin țară de lua a cui găsiè, și fără voia lui, și le da bani. Dar în scurtă vreme au și nemerit veste, de la Lupul vornicul, că au trecut veziriul Dunărea și vine în sus. Deci împăratul întâi să cumpăniè să întoarcă oastea înapoi, să iè pre la lași la Siretiu în gios la Focșani. Apoi au vădzut că nu-i dă mână, că obuzul lui Șeremet agiunsesè în gura Jijiei. Ce s-au lăsat de acel sfat și au trecut Prutul toată oastea, în ceasta parte, și au luat în gios, cum mai de sirgu, să agiungă la Fălci. Atunce au vădzut împăratul că s-au greșit, unde au trimis pre Toma și și-au împărțit oastea. Și au răpedzit să să întoarcă. Ce n-au apucat, că Toma agiungè atunce la Brăila.

Iară Toma, după ce-au agiunsu la Brăila, a tree dzi au și luat cetatea Brăilii. Și au început a strânge zaharà, să pornească la Fălci, și a vini multă oaste, cum să apucasă. Și au scris cărți înapoi la împăratul de i-au făcut știre. Numai Lupul vornicul au prinsu acele cărți și le-au trimis la veziriul, ca un împiedecătoriu de binele creștinilor. Și moscalii nu știè nemic că au luat Toma Brăila.

Brâncovanul-vodă încă, după ce-au audzit c-au dat moscalii oaste Tomii și merge la Brăila, s-au mâniet și n-au vrut să

să mai pogoare în gios. Și zaharaoa ce o pornisă înaintea moscalilor la Fălciu au poprit-o și, după ce-au bătut turcii pre moscali, au trimis-o oștii turcești. Și banii ce-i trimisese împăratul moschicescu Brâncovanului-vodă să facă oaste și zahară, precum s-au pomenit, după ce s-au întorsu moscalii la țara lor, le-u trimis banii.

Pre acee vreme să rădicasă 2 boieri sirbi de la marginea Bosnei și strânsese la 20.000 de oaste și mai bine, tot sirbime, cu îndemnăturile moscalilor. Și multă răutate făce turcilor despre acea parte. Numai n-au ținut multu și n-au apucat a să întemeie, că, după ce-au bătut veziriul pre moscali, au și răpedzit niște pași ai lui și i-au spart. Iar boierii aceie pre urmă au venit la Petreburcu, la împăratul moschicescu, neputând trăi la locul său. Și i-au miluit și le-au dat sate, să trăiască acolo la Moscu.

Împăratul Moscului, neștiind rândul locului acestuia, așijdere și Dumitrașco-vodă nu știè, fiind de copil mic la Țarigrad, și cu venitul la leși și cu cele cinsti și tefericii multe să hămeisă, de nu putè să să mai grijască nemic. Și precumu-i hirea moscalilor temătoare de vicleșug, cu nime nu să sfătuiè din boierii Moldovii, numai cu Dumitrașco-vodă. Așijdere și Dumitrașco-vodă, vădzându-să în cinste la moscali, să văznosisă și cu nime nu să sfătuiè. Ce ținè pre turci istoviți de moscali, ca cum ar lua oaricine cârpa unii fămei din cap. Așè ținè ei că or lua și or bate puterea împărăției turcești. Au purces oastea netocmită în gios, care cum putè, oastea moldovenească, de la tefericia cè din Iași, giuătate împrăștiată pre la bejenii, să să mai grijască de bucate, alții pentru jacuri, precumu-s moldovenii.

Atunce s-au făcut 3 obuzuri. Un obuz, ca vro 7.000 de oaste, merge înainte iușori, cu lanăș ghenarariul. Al doile obuz, ca vro 15.000 de oaste, merge cu împăratul și cu Șeremet și cu Dumitrașco-vodă. A treile obuz, mai pre urmă, cu toată greimea, pedestrima cu Răpin ghenarariul. Și așè mergè de departe un obuz de altul, cale ca de 2 ceasuri.

Iară din gura Jijiei până în gura Sărății să tâmplasă acel loc tot mâncat de lăcuste, cât era numai pământul, de nu avè ce

mânca cailor. Deci cele 2 obuzuri ce era mai ușoare, a împăratului și a lui Ianoș, s-au depărtat înainte, ca să ajungă la gura Sărății, unde era iarbă. Și siliile să ajungă acolo și să aștepte greimea, de rămăsese obuzul cel cu pedestrima departe înapoi de cele 2 obuzuri, fiind oastea leșinată și bolnavă, ca vro 100 de cară pline de oameni bolnavi; pre alții îi mâna cei mai sănătoși înapoi, ca pre vite.

Atunce oastea moschicească, cum mergere înșirată pre de ceasta parte de Prut, iar tătarârea era pre de ceea parte, trecușă de coada oștii moschicești în sus. Pre câmpu să vede focurile ca stelele. Și nu trecere ceie la ceștie, nici ceștie la ceielalți, nici făcere zăhăială, nimică. Că oastea moschicească arăta preste samă de multă, fiind cară multe. Și tătarâi încă aștepta, de-or bate pre turci, să s-închine și ei la moscali.

Deci, cum au sosit Ianoș ghenarar cu obuzul lui înainte, într-o sâmbătă pre amiazădăzi, în 6 dzile a lui iulie, împotriva gurii Sărății, lângă o baltă, de-u descălecat can în laturi de Prut, iar turcii au și sosit și ei împotriva lor la Prut, și-au și făcut 3 poduri și au început a trece Prutul în ceasta parte.

Deci Ianoș ghenaral au scris la împăratul să păzască să vie mai tare, să să afle, până în dzuă, toată oastea la un loc, sau el să s-întoarcă înapoi la noapte. Că turcii sunt mulți, și n-a putere el, cu câtă oaste are, să sprijinească, și poate să-i spargă.

Împăratul, după ce-au vădzut scrisorile lui Ianoș, au socotit că el, cu obuzul ce-i lângă dânsul, poate să ajungă la noapte. Dar pedestrima este departe înapoi, nici a doa dzi n-a adușe, că era pre la Răbâie, iar împăratul era în gura Pruteșului, la Casele Banului. Deci au socotit și au scris la Ianoș să să rădice la noapte, să vie înapoi la obuzul lui.

Deci Ianoș ghenarar, cum au vădzut scrisorile împăratului că scrie să să întoarcă înapoi, cum au înnoptat, la doao, trei ceasuri de noapte, au și purcesu înapoi. Iar turcii, audzind huietul carălor, ș-au și făcut spaimă și au și început să fugă. Iar un pașă au dzis vezirului că huietul să pare că să duce, nu vine. Deci fiind unu bulucbaș, de neamul său sirbu turcit de la

Bosna, anume Colceag, și-l trimisese să margă să vadză. Și cum s-au dus, au și luat limbă că fugе obuzul. Și așе au încetat turcii de a fugi și vârtos a trece Prutul toată noaptea. Iar Colceag, dintr-acе limbă, au agiunsu de este acmu pașă la Hotin.

Deci obozul lui Ianoș, întru acе noapte, au mârсу cu pace și au sosit pân-în dzuă la obuzul împăratului, în gura Prutețului, la Casa Banului.

Iară turcii, a doa dzi, Duminecă dimineața, în 7 dzili a lui Iulie, veniе, care cum putе, în puterea calului. Atunce au scos moscalii vro 4.000 de moscali afară din obuz, mai gios, pe lângă balta Prutețului, ca trei, patru pistrele de sigeată. Și au ieșit și moldovenii împotriva celor 4.000 de moscali, alătуре, mai de despre câmpu, și cu Dumitrașco-vodă și puținei donți și căzaci, alătуре cu moscalii.

Deci au și început întâi cu moldovenii turcii a-și da palme. Ce, până începută a să îngloti turcii, sta oarece bine și bieții moldoveni, măcar că era oaste de strânsură, negrijiți și fără arme și neînvățați la războiu, că ei nu avusese oaste de mult. Iar apoi, înglotindu-să turcii mulțime, nu mai putе să ție războiul, că turcii avе tot, foc și cai buni. Iar moscali călări cu foc dennapoia moldovenilor să-i rătuiască nu era, că călărimеa cei cu cai buni o trimisese cu Toma la Brăila. Ce le-u căutat numai a da dos asupra obuzului. De mirat era încă și cât stătusă, ce putincioși era ei să să bată cu oastea turcească.

Apoi turcii, vădzând că moldovenii au dosit la obuz, au început a da năvală asupra celor 4.000 de moscali ce era afară din obuz și a donților. Deci așе le da val, cât să părе că or trece turcii cu cai preste dânșii. Dar moscalii îi sprijiniе tare din foc, iar pre donți și pre niște căzaci îi purta tot vârtеj prin pregiurul moscalilor, numai să-i dezlipească de lângă moscali. Ce avе noroc de balta Prutețului, că era pre de o parte, că-i dezlipiе de lângă moscali. Atunce, vădzând că turcii tot să adaog, le-au căutat numai și acelor 4.000 a veni iar la obuz, și cu acei donți și puținei căzaci.

Deci pân-în sară, întru aceeși dzi Duminecă, tot veniе vârtos din gios și să așădzasă pre coastă la dealu, iară tătărămea tot

trecè în sus spre Huși, pre la bejenii, dreptu pradă, ca lupii. Cum ar trece niște lăcuste, așè trecè de mulți. Ce can da turcii câteodată năvală la obuz, dar îi împròșca moscalii. Și obuzul ședè pre lângă baltă ce să chiiamă Prutețul, alătore înșirată. leșiè hărăți și de la noi moldoveni și de la turci, de să loviè, pân' ce-au însărat. Iar obozul cel mare moschicescu au tot venit la un loc, să să împreune cu cestalalt, și n-au putut întru acee dzi, Duminecă, să agiungă, ce numai pân' la Stănilești au venit. Iar împăratul, vădzând că nu mai vini pedestriimea, tare s-au îngrijat.

Atunce m-au chiebat pre mine, fiind hatman, și mi-au dzis: cutedza-oi eu cu 200 de draguni și cu 100 de moldoveni să-l scot pe măria sa și pre împărăteasa, că va putè merge călare, să-i scot în Țara Ungurească? Că în Țara Leșască nu cutedza, că-i scrie cneajul lui, Dolhoruc, că i-s leșii neprieteni și au strânsu oaste, nu ca să-i dè agiutor, ce ca să-i stè împotrivă, și să lasă pre Șeremet și pre Dumitrașco-vodă în urmă cu obuzul, să să bată cu turcii. Ce eu i-am răspunsu că este un lucru prè cu grijă mare a ispiti, căci astădzi toată dzioa au vădzut măriia sa cum au trecut tătarași și turcii tot în sus, ca cum ar merge niște lăcuste. Cine-i știe cât loc or hi cuprinsu în sus, și noi în ceastă noapte, sau om putè să ieșim dintr-înșii, sau ba. Apucându-ne dzioa, este un lucru prè cu primejdie să lăsăm oastea cè multă, să mergem cu o mână de oameni. Măriia sa este împărat, și este un lucru foarte cu grijă, să nu cadză la vro primejdie. De ar fi un om mai de gios, de s-ar tâmpla și primejdie, n-ar fi lucru mare. Deci împăratul, audzind aceste cuvinte ale mele, au socotit și el că-i dzic bine, și nu s-au cutedzat.

Și îndată s-au și rădicat cu obuzul de acole, de lângă Casele Banului, și au purcesu noaptea în sus prin tuneric, de nu să vedè mână. Și au mărșu toată noaptea, și pân-în dzuu au agiunsu la Stănilești, supt deal. Iar de focurile turcilor și a tătarașilor era cuprinsă costișa până pre suptu pădure, tot câmpul acela, până în Huși. Iar turcii și tătarași de la focuri audziè hreamătul

obuzului, și nemică nu să clintiè, ca cum ar fi niște oameni morți în răvărsatul zorilor.

Iară când au fost în răvărsatul zorilor, di început-a să lumina de dzio, luni, atunce s-au timpinat cu toată pedestrima ce era la obuzul lui Răpin ghenaral, în sat la Stănilești. Deci îndată cum s-au timpinat, au și început pedestrima a să înșira cu părcanile în spate, un rând pre de o parte a taberii, altul pre de altă parte, iar obuzul împăratului tot păziè de intra în mijloc, în celalaltu obuz, în pedestrima.

Ce n-au apucat a intra toate carăle împăratului în celalalt obuz, să s-încheie părcanile, și au și lovit turcii și cu tătarăi denapoi obuzul. Și așè au făcut o năvală strașnică, cât au ruptu vro 100 de cară, și le-au luat care nu apucas-a intra în părcane. Și între acele cară ce-au luat turcii s-au tâmplat și vro doao, trei căruță pline de bani împărătești.

Mai dat-au și alții năvală în coastele obuzului din gios și alții în coastele obuzului din sus. Ce acee n-au putut strica nemic. Mai mult ș-au stricat lor, că era părcanele înșirate și tocmite. Deci cum au dat năvală turcii, iar moscalii au și slobodzit părcanile la pământ, și au slobodzit toți odată focul și pușcile într-înșii. Și așè cădè turcii, ca când ar cădè niște pere coapte dintr-ună păr, cându-l scutură oamenii.

Iară bieții moldoveni, cât să putusă ținè la un loc de steaguri, de nu să răsipisă noaptea pe obuzuri, ei mergè înaintea obuzului afară din părcane. Deci vădzându-i turcii că sunt afară din părcane, așè le-u dat turcii năvală, ca o noajă de lupi într-o turmă de oi. Ce moldovenii, neputându-i sprijeni, au și plecat fuga înapoi asupra obuzului, iar turcii denapoi gonindu-i, pre carii cumu-i agiungè tot îi prăvălie și-i tăiè, și să făcè mare chiot.

Deci agiungând moldovenii în fruntea obuzului, iar moscalii n-au vrut să le deșchidă părcanile, ca să intri înlontru în obuz, ce le-au făcut semnu de-u purces alătore cu obuzul a fugi. Și la giumătate de obuz le-u deșchis părcanile de le-au făcut poartă. Și au început a intra moldovenii, prin coastele

obuzului, în obuz, iar turcii tot îi goniè, ca niște lupi, pre lângă obuz. Iar moscalii sta de-i priviè, până s-au apropiet turcii aproape și au intrat moldovenii mai toți în obuz. Atunce moscalii, aflând vreme, odat-au slobodzit focul din poarta ce o făcuse până în fruntea obuzului, și așe au oborât pre turci, ca cum i-ar mătura cu o mătură.

Apoi turcii s-au spăriet a mai da năvală la obuzul moschicescu, ce mergè prè departe, ca la 1.000 și mai bine de pași bărbătești. Fără cât numai ce ieșiè hărăș, câte doi, trei, și de la noi așijdere, de să loviè cu dâșii, și din oficerii moschicești și din moldoveni. Că oficerii moschicești mergè tot pre denafara pârcanilor, cineș dreptu steagul său. Iar pre dinlontru, alătore cu pârcalele, mergè câte 5 rânduri de draguni pedestri, și în mijlocul lor carăle și altă oaste. Iar în coada obuzului denapoi să tot bătè vârtos cu turcii, că începusă a-l agiunge și pedestri-meă turcească, inicerii. Deci mergè câte pușinel, și sta obuzul de aștepta pre cei din urmă, că cei din urmă mergè tot bătându-să. Și mergè pușinel și iar sta, de să aștepta, că cei din urmă avè greu mare. Și când sta obuzul, moscalii avè și câte o pușcă mare pe la steaguri, și unde vedè câte un bulucă de turci, câte dzece, cincisprădzece, ei și întorcè câte o pușcă cu căruța și da în turci. Și așe îndrepta pușca de bine, cât nu era niciodată să nu lovască ori cal ori om. Deci așe au mărsu luni toată dzioa, pân-în vremea chindiei, de la Stăniliești, de supt deal, pân' la Prut.

Și dacă au sosit la Prut, au mai răsufat oarece la apă, că toată dzioa nu băusă apă, nici ei, nici caii. Iar turcii, în scurtă vreme, au început a să înmulți preste samă, și au agiunsu și veziriul cu toată puterea. Și de cee parte de Prut încă au început a sosi oaste turcească și leșii a lui voievoda Chiovschii. Și era un deal mare împotriva obuzului moschicesc de cee parte, și nu putè oastea turcească să să pogoare la vale, să s-apropie de Prut, de răul pușcilor moschicești, că-i împoșca moscalii prè tare. Nărocul moscalilor că nu avè turcii de cee parte puști din deal, că ar fi strâcat rău obuzul moschicesc. Iar de iasta parte

să pusesse turcii în dosul unor spini și făcè stricăciune moscalilor de după spini. Iară împăratul au poruncit de-au ieșit toți moldovenii, de-au dat năvală turcilor la spini și au gonit pe turci de la spini. Și s-au mai lărgit părcanile, de-au cuprinsu spinii înlontru în obuz.

Atunce s-au prinsu și un turcu viu, și l-au dus la împăratul. Și acel turcu au spus împăratului câtă oaste turcească este: 120.000 iniceri și 250.000 de călărime, cu 40.000 sindighistri, carii sunt giurați de mărgu înainte la războiu. Așjdere și hanul cu soltanul, cu tătărămea, și voievoda Chiovschii cu leșii și cu șvedzi, câți or hi de mulți, nu știe. Și au mai spus că au venit cărți de la împăratul turcescu, scriind la veziriul, de a socoti că nu va putè birui pre moscali, să caute să facă pace, și ce-ar cere moscalii, să le dè, să nu să bată.

Deci împăratul moschicesc, înțelegând vorba acelui turcu, au pus pre Șeremet de au scris o carte de la dânsul la veziriul într-acesta chip, precum: „Noi am avut pace cu voi, și voi v-ați potrivit Șfedului de aș trimis pe hanul și pe soltanul de-au prădat astă iarnă în țara noastră, fără nici o vină. Și încă n-au agiunsu cu atâta, și te-i sculat acmu și Măriia ta, cu toată puterea, de vii asupra noastră. Deci împăratul nostru, oblicind de această faptă, m-au ales pre mine cu această oaste înainte, întru întimpinarea Mării tale, ca să stau să vorovescu cu Măria ta și să punem o cale pentru această pradă ce ne-ați făcut, ca să facem pace. Că noi nu suntem bucuroși ca să străcăm pacea, că noi ținem pace, iar Măria ta, cum ai vădzut oastea mè, cum ai prinsu a bate și nu stai să vorovim. Pentru aceasta te poftescu să-mi faci știre, să știi cum oi scrie la stăpânul meu, la împăratul, căci eu n-am venit pe bătaie, ce pre pace“. Într-acesta chip au scris cartea, cu numele lui Șeremet, tăinuindu-să împăratul moschicesc că nu-i în obuz. Și au dat-o la acel turcu, și așeș atunce, luni sara, l-au trimis la veziriul.

Turcii atunce sara au făcut dovà, după cum li-i obiceiul, de strigă cu toții tare, când fac dovà, adecă când să roagă lui Dumnedzeu. Iar împăratul moschicescu, dacă au audzit așe,

în grabă au sărit, gândindu-să c-au dat năvală turcii de-au spart obuzul, și întreba ce este. Iar Dumitrașco-vodă au spus că fac turcii rugă la Dumnedzeu, iar împăratul s-au zâmbit a râde și au dzis: „Măcar că suntu păgâni, dar să roagă și ei tare lui Dumnedzeu.“

Deci cum au istovit turcii dovă, s-au și apucat a da năvală de trei, patru părți în obuzul moschicescu. Și așe să bătè, câte un ceas și giunățate ținè năvala, iar moldovenii ședè acolo, în mijlocul obuzului, ca cum ar ședè la casele lor, așe nu avè nici o grijă. Că pușcile turcești nu le meșterșuguiè bine, și trecè preste obuz. Și arunca și cumbarale de cele mare, și suindu-să sus nu apuca să cadă gios și să spărgè. Și deși căde vreuna, cădè în lature, nu nemerie în obuz. Și când sta câteodată bătaia și începè trâmbișile moschicești a dzice, pre atâta cunoștè că n-au spartu turcii obuzul. Și așe toată noaptea s-au bătut.

Dzicè împăratul moschicescu că are și el 2 cumbarali de cele mare, făcute cu altu meșterșug, cu otravă, care îl ține una câte 50 pungi de bani, și să căiești că n-au luat mai multe. Că acmu ar arunca și el vro una, dar n-are la cine arunca, că ordea turcilor încă nu-i strânsă, să fie așădzată la un loc. Că acel fel de cumbarale sunt nu numai herăle ce-s într-însele, ce și mirosul; pre cine agiunge cade de moare. Ce oricum, dimineață, dintr-acele doao a arunca una, unde a vede ordia lor strânsă.

Dumitrașco-vodă își lăsasă doamna în leși, cu un polcu de moscali și cu vro 200 de căzaci, dzicând și împăratul că-ș va lăsa împărăteasa-ș în lași. Iar apoi n-au lăsat-o, ce-au luat-o cu sine, cu dânsul, iar doamna au rămas în lași. Dzisu-i-au atunce câțva boieri să nu-ș lasă doamna în lași, și mai vârtos i-am dzis eu să o trimită la Hotin sau la Cameniță. Că acmu-i vreme de nepace, și de s-a tâmpla vro primejdie, îi va fi cu greu, că nu avè nici vezetei, nici slugi, și cine știe cum s-a tâmpla, iar de va fi pre voia creștinilor, lesni-i a să întoarce să vie la leși. Iar vodă s-au mâniet și mi-au răspunsu să-mi ieu fămeia, de mă tem eu, să o trimit unde mi-i voia, iar el pre doamna din lași n-a

clăti-o necăiuri. Iar apoi, după ce-au vădzut că au încungiurat turcii obuzul, el tare s-au spăriet, că or hi trimis turcii niscaiva oaste turcească la leși și i-or lua doamna și copiii. Și plângè și întreba în toată oastea, cine să va afla un voinic să iasă pe furiș, să să sloboadă la leși, să dè știre doamnei să fugă. Și-i va da pentru acea slujbă ce-a face 100 de galbeni de aur, sau și doaă. Și nime nu cutedza să s-apuče să margă. Apoi Dumitrașcovodă, vădzând că nu să găsește nime, să ispitie el singur să margă și cu Brahă, capitan de dărăbani. Și-ș găsisă și cealmale și haine turcești să s-îmbrace, să iasă noaptea din obuz, să intre în oastea turcească, ca doar ar putè străbate la leși la doamna, să o iei și să fugă. Ce din obuz nu putè ieși nime, că nu-i lăsa moscalii la părcane fără ucaz. Și s-au dus și la împăratul de i-au spus ce va să facă, și au cerșut ucaz. Ce împăratul n-au vrut să-i dè ucaz și au socotit că nu este bine, că poate să-l prindză turcii, și l-or omorî, iar la lași, sau or fi mersu turcii, sau ba. Iar așè, l-or omorî și pe dânsul și or merge apoi și la leși. Și să nu să teamă, că, de or și merge turcii la lași, nemic n-or strica. Ce avè mare grijă și jele nu numai el, ce și noi cu toții, câți ne era casele în leși.

Rugăm pre dumnevoastră, iubiț[i] cetitori tineri, să luați sama aceștii scrisori, de s-ar tâmpla vrodată să mai vie niște lucruri ca aceste în țara noastră, să vă știți chivernisi, să nu pățiți și voi ca noi.

Moscalii la turci niciodată năvală nu mai da, ce tot turcii da năvală la moscali, până îș istovie focul, și apoi iar să da înapoi, iar moscalii tot cătinel după dâșii. Și să lărgisă șireagurile cele de moscali, în lature, cât alergai cu calul; atâta să lărgisă moscalii de la carăle lor. Iar când au fost marți dimineața, turcii s-a strânsu toți departe, și acolo ș-au făcut meteredzu și ș-au așădzat toate pușcile. Și au început a să bate prè vrăjmaș, cât întunecasă lumea, de nu să vedè omū cu om, și să vedè numai para cum ieșiè din puști. Ca cum ar arde unū stuhū mare, trestie, pe niște vânt mare, așe să vedè focul ieșind din puști. Numai ce voiu să dzic, poate-fi Dumnedzeu

fereste la războiu, că dintr-o 1.000 de sinețe abiè să tâmplă de lovește unū omū. Că de ar hi nemerit cât focu slobodzie, n-ar fi mai rămas nici la turci, nici la moscali omū de poveste. După cum dzice un cuvânt Miron Logofătul: „Mare este omul, iar la războiu prè mică-i este ținta“.

Dzis-au Dumitrașco-vodă atunce împăratului să legi toate carăle tabără și să lasă pe Medhoroschi polcovnicul cu cincii, șese mii de căzaci ce le avè și cu doao, trei polcuri de moscali, să rămâie să apere carăle de călărimea turcului, de or vrè să le dè năvală. Iar ceelaltă oaste moschicească, săldașii, să dè năvală asupra inicerilor la meteredzu, că orū bate pe iniceri și or lua și pușcile turcești, și atunce or fugi și ceielalți, călărimea. Că așè li-i obiceiul, că el au vădzut când au bătut nemții pre turci la Varadin, că, după ce-au bătut nemții pe iniceri, iară călărimea au și purcesū a fugi, carii cum putè.

Iară împăratul au răspunsu lui Dumitrașco-vodă: „Ți să pare și ai vrè și ai pofti, ticăloase oame, să fie pentru binele tău, dar, de oi și bate pe pedestrime, călărime este multă, și n-am cu cine o goni“. Că sta călărimea, ca cum ar sta pădurea, împregiurul obuzului, de nu-i agiungè pușca. Sta și priviè cum să bat, și împăratul tot nădăjduiè că-i va veni răspunsul ce scrisese noaptea, cum s-au pomenit mai sus. Și veziriul nu-i mai făcè și tot păziè de să bătè.

Întru acele vremi, când să bătè, venit-au nuoraș can mic și stropiè de ploaie. Și avemū grijă să nu dè atunce năvală călărimea, și or pierde moscalii focul. Iar moscalii nici să mira și ne îmbărbăta și dzicè că mai pre mare ploie să bătè ei cu șfedzii, că avè mantale în spate și ținè flintele suptu mantale. Și mai greu era de focul turcescu decât de cel moschicesc. Și n-au ținut mult acel nuoraș, ce ca giură de civert de ceas, și au și lucit soare cu mare hierbinteală, cumu-i în luna lui iulie.

Moscalii cei din bătaie trăgè atunce mare greu de sete, că n-au obiceiul, ca turcii, să le care apă cu sacalele. Deci împăratul au pōroncit la moldoveni să le care apă cu ploșce,

cu fedeleșe, cu poloboace, cu ce or putè. Deci au pornit cu toții de le căra apă. Vârșă medurile și vinurile de prin poloboace și căra apă de ducè la săldați. Și-i scriè comisarii la izvod și le da bani cărora căra apă.

A doa, mai trăgè greu moscalii că inicerile turcilor era mai lungi și la heră mai bune și bătè mai departe decât flintele moscalilor. Și inicerii nu să prè apropiè de moscali și slobodziè inicerile, dar moscalii, fiindu-le flintele mai scurte și mai slabe la hier, nu le slujie focul de departe, să agiungă focul pe iniceri. Iar de le-r hi venit lor prè îndemână să le bată pușcile departe, ca a turcilor, n-ar hi putut ținè inicerii, atâta de lungu, bătaia, sau, de-r hi dat vrodată moscalii năvală, încă n-ar fi putut ținè turcii războiul. Dar ei nu da niciodată năvală la războiu, ce sta numai de să apăra.

Acum venisă moscalii de să apropièsă de meteredzul turcilor și de pușci, unde era așădzate. Prè mult, de era ca o 150 pași turcii de moscali. Și era unŭ ghenaral neamțu, anume Vitman. Acesta s-au dus la împăratul și au început a-l muștra tare pre împăratul și-i dzicè: „Ce este aceasta, de umblăm toți, niște oameni hămeiți, și nu ne căutăm treaba și orânduiala războiului după cumu-l știm că să cade? Că eu în multe războaie a Neamțului am fost și știu leacul turcilor ce trebuiește. Ce-m dă comenda oștii în mâna mè, că eu în doao, trii ceasuri oi face ce știu și oi curăți pre turci, de nu i-i vedè pre aice”.

Deci împăratul, audzind așè, i-au dat ucaz ca să fie toată comenda oștii în sama lui și să asculte toți ghenaralii, precum le va poronci el.

Deci cum au luat acel ghenaral comenda în sama lui, au și pus oamenii lui de au umblat împregiurul obuzului, dând știre tuturor slujitorilor cumu-i comenda oștii în mâna lui Vitman, să fie toți gata de năvală. Și au luat câte un rând de săldați din coadă și i-au mai îndesit în fruntea obuzului, unde era bătaia, iar în coadă, unde era mai suptiri rândurile săldaților împotrivă pre lângă cară, au mai îngroșat pe denapoia săldaților cu moldoveni și cu căzaci. Și așè era socoteala lui, să facă să să

rumpă moscalii de la un loc, rândurile cele mai groase, și să dè năvală asupra meteredzului turcescu și să-l încungiure, iar rândurile cele mai suptiri să apere, de ar năvăli asupra carălor niscaiva călărime turcească.

Deci gătind oastea într-acesta chipă, mers-au la temeiuł oștii, unde să bătè. Și au mersu și împăratul cu dânsu, să vadză ce-a face. Și cum au vădzut pre un porușnic moschicescu că umblă ferindu-să, l-au și giunghet cu șpaga sa. Și au și trecut înainte, ca 15 pași, în fruntea războiului, și au început a striga să pășască mai iute înainte, să fie gata de năvală, ș-a-i îmbărbăta și a dzice grănitarilor să înceapă a arunca cumbaralele în iniceri. Deci cum au purces săldații a pași iute înainte, și grănitarii a slobodzi cumbaralele, atunce turcii au și început a îndărăpta și a intra în meteredzu, iar unii începută să s-apuce de pușci, să le tragă să fugă. Atunce, într-acela ceas ce era numai să dè năvală, l-au și nemerit o pușcă mare turcească pre acel ghenaral, și au cădzut mort la pământ. Și pre altu ghenaral, anume Volcovschii, totodată l-au nemerit cu o iniceră prin chept și au ieșit pre suptu susioară, ce n-au murit, mai pe urmă s-au tămăduit. Și împăratul încă, de multă vărsare de sânge ce vedè atunce, au amețit de milă și s-au dus la cortu, de l-au udat împărăteasa cu niște apă, și s-au trezvit. Săldații atunce, perindu-le capul, s-au părăsit de năvală și au mai contenit focul. Dar și turcii încă au stătut și s-au lăsat de a mai face năvală.

Deci veziriul au poroncit să mai dè inicerii năvală încă 2 ceasuri, și de-o vedè că nu pot face nemic, să-i lasă și să s-întoarcă înapoi și să rădice toți Bugigenii, să-i treacă Dunărea în cee parte. Și mergându zapcii inicerilor de-i siliè ca să mai de năvală. Așjdere și călărimea turcilor să gătisă să dè și ei năvală. Iar inicerii au început a să sfădi cu zapcii lor și a striga că nu mai pot să dè năvală, că doar de i-i voia viziriului să să prăpădească toți inicerii. Că nu era mult acmu, de-ar hi năvălit moscalii, cum purcesese, nici un iniceriu nu ar fi rămas. „Ce mai bine să facă pace, după cumu-i poronca împăratului, că noi am pierit mai bine de giumătate, și câți și am scăpat suntem mai toți răniți, și n-om mai merge“.

Deci înțelegând veziriul că gâlcevâscu inicerii, și moscalii ca nu altă dată au început a să bate, socotit-au și el pe urmă să nu greșască mai rău. Și au ales pre Cerchez Mehmet-pașa ibrihorul și l-au trimis la împăratul Moscului cu cuvânt de pace. Atunce au stătut de îmbe părțile armele de a se mai batere.

Atunce Șeremet și ghenării moschicești și alți boieri moschicești le părè bine, ca doar s-or împăca cu turcii, că li să supărasă de câți ani să bătè mai nainte cu șfedzii, și îndemna pre împăratul să facă pace. Așijdere și împărăteasa iarăș îl îndemna să facă pace. Iar ghenararii cei streini, nemții, nu priimiè și dzicè împăratului să nu facă pace, că să va căi pe urmă. Așijdere și un dascal a împăratului, moscal, și acela nu priimiè pace și striga în gura mare să nu creadză pre păgâni și ținè rău și pre boierii și ghenaralii moschicești, pentru ce îndeamnă pre împăratul să facă pace cu păgânii. Așijdere și Dumitrașco-vodă cu boierii moldovenești încă căuta rău și grăiè și ei să nu facă pace, dar nu-i mai asculta nime, căci moscalilor tuturor le era voia. Cădzut-au boierii moldoveni și ei cu rugăminte la acel dascal, să stè tare la împăratul să nu facă pace. Și sta împăratul în cumpene. Numai nu au putut, că sta împărăteasa vartos să facă pace.

Împăratul moschicescu au ales trei boieri a lui, pe Șefer ministrul și pre ficiorul lui Șeremet și pre Savva Rogojenschii (și să temè Sava că-l vor cunoaște turcii, că mai nainte trăisă cu neguțtorie, dar apoi nu l-au cunoscut) și i-au trimis la veziriul.

Deci mergând la viziriul, au tăgăduit că nu-i împăratul în obuz, ce este înapoi, ce în obuz numai Șeremet este. Și au cerșut la veziriul, pentru prada ce făcusă tătarâi în țărâle moschicești, să dè turcii Dunărea hotar Moscalului, după cum au venit și sol, carele l-au trimis Brâncovanul-vodă, cu poronca Porții, la moscali, anume pe Machidon comisul, precum s-au pomenit mai sus.

Iară veziriul au răs și au răspunsu că atunce au fost un târgu și acmu este altul. „Că tătarâi au prădat, că de mult n-au luat cojoace de la voi, precum erați tocmiț cu dânșii, de le dați

câte 30.000 cojoaci pre an, să nu vă prade în țările voastre. Ce acmu eu voiu să cerŭ de la voi, nu voi de la mine.”

Atunce au dzis veziriul să lasă pre Șfed să margă cu pace la țara lui și să-i dè ce i-au luat, loc și cetăți. Ce moscalii n-au priimit ca să-i dè înapoi nemic, fără cât să-l lasă să margă cu pace, cu 30.000 oaste, prin Țara Leșască. Și după ce va merge acolo, or sta la pace, fiind și alți crai megieși la mijlocŭ să socotească și să giudece. Deci veziriul au lăsat să fie așe, că nu pre să siliè nici veziriul pentru Șfed, căci Șfedul să ținè de fire și n-au vrut să vie la veziriul, ce el gândiè că a veni veziriul la dânsul. Nărocul moscalilor că n-au vinit Șfedul atunce de la Tighine, că n-ar fi scăpat picior de moscal, că el ar hi știut ce-ar hi făcut.

Cerșut-au pre Dumitrașco-vodă turcii să le-l dè. Iar moscalii au dzis că din războiul dintăi nu să știe ce s-au făcut. „Perit-au, au fugit-au? Că noi am gândit c-au venit la voi.” Iar veziriul au dzis: „Pentru un ghiaur, ce să ne sfădim noi, niște împărății? Lasă-l, că să va sătura de ce au poftit. Sângur, de bună voia lui, a veni la noi”. Atunce împăratul au luat pre Dumitrașco-vodă și l-au ascunsu într-o botcă a lui, de cele cu 2 roate, de nu-l știè nici unŭ moldovan, fără numai Ioan Niculce hatman și vro 2 copii din cas-îl știè. Și au șădzut acolo ascunsu în botcă, pân’ ce-au trecut obozul dincoace de movila Răbâei.

Mai cerșut-au turcii Azacul, și s-au apucat moscalii să-l dè, cu tot venitulŭ și hatarul lui.

Dzis-au turcii să strice o cetate ce să chema Troița, dzicând că-i făcută pre hotarul turcesc, și, măcarŭ că era bună și mare cetate, cu multă cheltuială făcută, s-au apucat să o strice, iar când s-ar mai tocmi vrodată cetatea, atunce și pacea să fie stricată.

Cerșut-au și bir să le dè și cheltuială oștii. Ce bir n-au priimit, iar cheltuială 1.000 de pungi s-au apucat că or da.

Dzis-au să mai strice și alte pălânci, ce sunt pre marginea hotarului, pre lângă zaporojeni și la pragurile Niprului: Camen Zaton și altele, și s-au apucat că le-or strica.

Mai dzis-au și pentru Ucraina, dencoace de Nipru, că au luat-o din hotarul leșilor, să o dè să o ție iar leșii, și au priimit moscalii să să rădice, să fie iar leșască.

Mai cerșut-au veziriul și toate armele să le de moscalii. Deci Șefer au răspunsu că acestu lucru nu pot să-l facă, căci leșii le sunt neprieteni. Și vor să margă prin țara lor, și fără arme nu pot să margă, fără cât, pe câte arme au ei în obuz, atâte le-or plini în Azac. Și așe le-au dat.

Tocmitu-s-au și pentru oastea din Brăila, să iasă și să margă cu pace. Atunce au oblicit moscalii c-au fost luat moscalii, cei cu Toma, Brăila.

Mai dzis-au veziriul, de-or hi întrat și în Crâm oști moschi-cești, să iasă, că nici veziriul nu știè ce or hi făcut.

Aceste toate au priimit moscalii să de turcilor și altele multe, carele nu le poate înșira condeiu mieu. Și au dat moscalii zălog la turci pre Șefer și pre feciorul lui Șeremet, păn' s-or plini aceste toate. Și așe să audziè să hie dat și veziriului 800 pungi bani gata. Și au stătut obuzul pre loc 3 dzili închis, păn' s-au așădzat toate aceste. Și apoi au mersu solii în ordia turcească, și obuzul moschicescu s-au pornit în sus pre Prut și cu ceauș, să nu-i învăluiască nime.

Atunce, de cum era leșinată oastea, încă și mai rău leșinasă, fiind închiși atâte dzile. Că mai nainte, de nu avè pită, avè carne, că le ducem ciredzi de vite multe, iar după ce s-au închis, au luat ciredzile turcii, și nu avè nici carne, nici pită. Și caili încă hămnisă. Veniè turcii aproape de obuz și le arunca pită. Caili să bălega tot apă, că altă n-avè ce băliga. Și după ce s-au pornit obuzul, mulți moscali fugiè la turci de foame. Așe să audziè atunce, să fie pierit moscali, cu la bătaie cu tot, ca 30.000, iar turci să fie perit 120.000 pe număr.

Așe socotescu că, de-ar fi fost moscalii toți, strânsă toate obuzurile la un loc, să nu-i fi fost răschirat când s-au pornit întâiu asupra turcilor, poate ar fi biruit pre turci.

Așijdere și turcii, după ce i-au zăbovit cu pace pre moscali, să nu hie ținut pace, ar fi bătut pre moscali, precum flămân-

dzisă și ei și caii. Numai ce vom să dzicem, voia lui Dumnedzeu au fost, de nici moscalilor nu le-u dat Dumnedzeu chivernisală ca să biruiască pe turci. Așijdere și turcilor le-u luat Dumnedzeu mintea, de nu s-au prăpădit moscalii detot. Nu bat cei mulți pre cei puțini, nici cei puțini pre cei mulți, ce numai cum va Dumnedzeu.

Deci au purcesă moscalii pre Prut în sus și au mersu pân-în sară și noaptea pân' la miadzănoapte, tot cu tabără legată. Și când au stătut să odihnească, pe care unde i-au apucat vremea, așe au stătut cu caii înhămați, tot la un loc, pân-în dzuă. Apoi iar au început a merge pân' la vro 2 ceasuri. Apoi au început a rădica părcanile, și a ieși oastea cè slobodă afară, și au început a-ș adăpa caii și a mulțami lui Dumnedzeu că au ieșit din părcale, mai tare decât c-au scăpat de la turci. Și au purcesă pe câmpu pedestrimea, pe de laturea obuzului. Atuncea ieșie tătari di prin păduri, bulucuri cu vite, cu robi. Deci moldovenii să slobodziè la tătari, ca să scoată robii, iar îi lua în goană de-i goniè pân-în obuz, de-i tăiè. Că era caii moldovenilor leșinați, de-ș da în capă.

Atunce Șeremet au poroncit moldovenilor să dè pace tatarilor, să nu să bată cu dânșii, că ei au făcut pace, și nu le-or da agiutor, și or petrece rău cine să va mai bate cu tătari. Deci moldovenii au început a striga și a-lă blăstăma, cum n-or merge ei să să bată, că ei îș vād părinții și fămeile și feciorii lor robi la tătari, de audziè Șeremet cu urechile cumu-l blăstăma. Iar el le dzicè să nu bage samă, că-i va scoate împăratul, și care va merge cu dânșii le va da împăratul moșii la Moscu. Și nu-i era și rușine a grăi ce nu să cadè, un omă mare ca acela!

Atunce mergându câțiva moldoveni depărcior înaintea obuzului, s-au tâlnit cu vro 100 de tătari viind cu câțva robi de la lași. Și le era caii oboșiț și a lor. Deci lovindu-i moldovenii fără veste în gura Jijiei, i-au tăiet pe tătari, mai pre toți, și i-au dat și în Prut, de s-au înecat. Și au scos acei robi toți. Și într-acei robi s-au fost tâmplat de robisă și pe un căpitan, atunce purcesu din leși, anume Tudosie Ciohoranul. Și acela au spus atunce că

altă oaste, fără acei tătarî, la leși n-au mărsu. Atunce audzind, toți s-au învoieșat și, spuind lui Dumitrașco-vodă, au dat laudă lui Dumnedzeu.

Atunce toț moldovenii au purcesu în răsipă, carii cum putè, pre la bejeniiile lor. Atunce și moscalii au dat lui Dumitrașco-vodă 200 de moscali, de s-au dus în lași, ca să-ș apuce doamna, să iasă înaintea moscalilor, mai sus pre Prut.

Dumitrașco-vodă, sosind în lași, au odihnit 2 dzile pân' s-au gătit, neavând nici unele de cele ce trebuie, nici avè cu cine, că-ș căuta oamenii cineș nevoia sa de fugiè. Atunce era și câțva turci balgii în lași, și mulți moldoveni din cei de jăcuisă pe turci îndemna pe Dumitrașco-vodă ca să-i taie și pre aceie ce mai rămăsese și era la închisoare, dzicând că, de-or scăpa turcii aceie, ei n-au putere să trăiască în țară, că turcii știu tot cine ce au jăcuit.

Dumitrașco-vodă n-au priimit acel lucru să-l facă, ca să-i taie, ce-au socotit că, măcar că sunt păgâni, dar nu sunt vinovați, că sunt negușitori și le agiunge lor cât i-au jăcuit, de i-au rămas săraci, și câtă pedeapsă de foame au tras la închisoare. A doa, iar au mai socotit că, de-i va tăiè pre balgii, el apoi nu va avè cu cine va merge la Moscu, că slujitorii și jacașii cari-i jăcuisă pre acei balgii n-or merge cu dânsul și or rămâne toți în țară. Deci cu acestu sfat, au poate-fi nărocirea lor, au scăpat de moarte. Și purcedzându din lași, au trecut Jijia pre la Popricani și s-au tâlnit la Prut, la Zagarance, den ceastă parte, cu obuzul moschicescu.

Domnit-au Dumitrașco-vodă țara numai 9 luni în anul 7218 și au ieșit din leși iulie în 16 dzile, iar moscalii au făcut războiul atunce la Stănileşti în iulie 11 dzile. Deci de la Prut au purcesu în sus depreună cu moscalii și au trecut Prutul pre la Ștefănești în cee parte. Și de acolo au mărsu dreptu la Movilău, la Nistru. Deci câți boieri și alții mai de gios, din moldoveni, ce-au ieșit cu Dumitrașco-vodă din lași și au purces cu obuzul, audziè c-au iertat turcii pre cei greșiți. Dar nu mai putè să s-înțoarcă înapoi sau să fugă într-altă parte din obuz, căci că prăda donșii și

căzacia lui Medhorotșchii și a lui Tanțschii pre cine găsiè în laturi de obuz, de-i lăsa numai cu sufletele. Ce nu avè putință să să ducă într-altă parte, ce le-au căutat numai să să ție cu obuzul, cu Dumitrașco-vodă. Că, când au venit împărăția, avè ucaz oastea de nu strica nimărui nemic, iar la întorsu strâca tot ce găsiè.

Sosind obuzul la Movilău, la Nistru, să luasă niște tătari, ca vro 200, în urma obuzului. Pe cine găsiè, tot lua. Și au dat preste dânșii Ivaneșchii polcovnicul și cu Tanțschii, cu slujitorii lor moldoveni, ce era la steag. Și i-au tăiet pe tătari și au prinsu și vii vro cincii, șese și i-au dus la împăratul. Și au pus de i-au spândzurat în malul Nistrului, încălțați, îmbrăcați.

Iară după ce-au trecut moscalii Nistrul, au scris împăratul Moscului la turci că, de n-or porni pre craiul Șfedului în 12 dzile și l-or ține acolo la Tighine, el încă a strica pacea, nu a ținè-o.

Dumitrașco-vodă au făcut căutare tuturor moldovenilor câți sunt cu dânsul și i-au întreat, merge-or cu dânsul la Moscu au ba. Ce toți au priimit, că într-alt chip nu avè cum dzice. Că nu avè cum merge într-altă parte de răul tălhăritului. Și i-au pus Dumitrașco-vodă într-un izvod și l-au dat împăratului, de l-au iscălit cu mâna lui. Iar boierii și slujitorii aceștia erau anume: 1. Ioan Niculce hatman; 2. Savin Zmucilă vel-ban; 3. Gheorghii vel-păharnic; 4. Iordachi Aristarhu vel-ușer; 5. Pavel Rugină vel-comis; 6. Mogâlde sardar; 7. Ilie Abăza, vornicul despre doamna; 8. Dumitru aga; 9. Ioan Mirescul polcovnic; 10. Ioan Bănariul vel-căpitan; 11. Brahă, căpitan de dărăbani; 12. Moțoc jicniceriu; 13. Ioan Dzărul, vătav de copii; 14. Nuor Dzărul postelnic; 15. Costantin Dzărul medelnicer; 16. Vasilie Dzărul, tij medelnicer; 17. Mechichi stolnicul; 18. Antiohie cămăraș; 19. Costantin Pârcălabul medelnicer; 20. Dima baș-bulucbaș; 21. Ciute căpitan; 22. Apostol căpitan; 23. Toader Mirescul căpitan; 24. Pavăl Mirescul căpitan.

Toți aceștia și alții mai proști, mai de gios slujitori, carii aice nu s-au putut înșira anume, i-au scris împăratul în visteria lui, de s-au dus cu Dumitrașco-vodă. Și atunci au dat împăratul

lui Dumitrașco-vodă 2.000 de ruble, să le fie de cheltuială lui și moldovenilor. Și l-au orânduit să margă să iernedze la Harcov, preste Nipru, dincolo de Țara Căzăcească, în slobodzie, aproape de Azac. Că acolo să cerșusă și el, lăudându-i unii din moldovenii carii știè că-i locū bun. Și au poroncit la gubernatul Apracsin să-i de iernatec lui și tuturor moldovenilor lui, dându-i și 200 de draguni să margă cu dânsul.

Iară lui Rentu ghenaral și Tomii spătar le-u scris împăratul moschicescu și au trimis cu cărțile pe un omū a lui, împreună cu omū a veziriului, să lasă Brăila și să vie după dânsul în sus. Deci Toma spătariul, cum au audzit, cum au fugit în Țara Ungurească, de ș-au mai apucat ceva de acolo. Și pe urmă au venit la împăratul, la Petreburcu, cu câțva munteni ce-au fost cu dânsul la Brăila. Și l-au făcut împăratul ghenarar și-i da pre an leafă 5.000 de ruble. Și cu vremea ș-au adus și giupâneasa din Țara Muntenească. Și i-au dat sate în Țara Moschicească de chivernisala vieții. Și trăind acolo câțva ani, suptu poronca împărăției, s-au schimbat și el din viața aceasta lumască, iar giupâneasa lui au rămas și pân-acmu cu pace, de trăiește pre acele moșii ce i-au dat împărăția. Iar Rentu ghenaral s-au rădicat de la Brăila cu toată oastea în sus pre Siret, pre la Cernăuți, tot stricând și mâncând ce găsiè prin țară. Și țara fugisă de la câmpu la munte. Și dac-au audzit că vine Rent pre acolo, să mira încotro vor mai fugi. Deci Rentu, de la Cernăuți au trecut Nistrul în cee parte pre la Hotin și au agiunsu pe obuzul lui Șeremet acolo, la Polonia¹.

Iară împăratul, de acolo de la Movilău, ș-au luat 200 de draguni și au purces în sus pre Nistru, pre la Cameniță. Și acolo s-au despărțit de obuzul cel mare. Și de la Cameniță au luat în sus, prin Țara Leșască, până unde au găsit pre Avgust craiul, împreună cu împărăteasa lui, de s-au sfătuit și s-au odihnit vro trei, patru dzile. Și atunce l-au cinstit Avgust craiul. Și șădzând la masă împăratul cu împărăteasa și cu mulți domni leșești, și

¹ Polonoie, localitate în Ucraina, la vest de Jitomir. Apare și mai departe, sub forma Polono.

între acei domni fost-au și Adamū Sinavschii hatman și cu hătmăneasa lui. Și între alte voroave, multe can cu glumă, dzis-au hătmăneasa lui Sinavschii cătră împăratul moschicescu aceste cuvinte: „Mult mă mir de voi împărății și craii, cum de nu vă țineț de cuvânt și ne amăgiți pe noi. Că mai anțerțu ne-au dzis noao, tuturor leșilor, craiul Șfedului să ne gătim cu toții să mergemū să iernăm în stolița moschicească, împreună cu dânsul. Și noi când ne gătiem să mergem pre cuvântul lui, el ne-au amăgit și n-au mârșu la stoliță, și s-au dus la Tighine. Și acmu împărăția ta ne-ai dzis să ne gătim să mergem la Țarigrad, și noi ne bucurasem tare c-om merge de-om vedē Țarigradul. Și când noi ne gătiem, măria ta n-ai vrut și te-ai întorsu înapoi.“ Iar împăratul au răs atunce, și cu toți câți era la masă, și i-au dzis: „Păcat că nu ești tu bărbat, să te chemi Sinavschii. Că de-ai hi tu bătbat, să nu hii fămeie, adevărat aș merge cu tine la Țarigrad. Iar bărbatul tău au zăbovit oștile, nu le-au trimis mai în grabă. Pentru acee nu m-am dus în Țarigrad.“

Și de la Avgust craiul au purces împăratul la Râga, unde era Menjic cu oștile lui, carii sta împotriva Șfedului. Iar de acolo, de la Râga, s-au dus la Petreburcu, la scaonul său de iarnă.

Iară Șeremet, cu obuzul și cu Dumitrașco-vodă, au mârșu de la Movilău pân' la Șarhorodul. Și de acolo s-au despărțit de Dumitrașco-vodă și au purces spre Țara Leșască, cu toată oastea lui, câtă mai rămăsese, de o mai sătura, pre la Nejboji și de la Nijboji la cetatea Polono, de au deșărtat-o de oastea moschicească și de alte lucruri ce era, că o ținē moscalii. Și apoi au rădicat toți oamenii di prin târguri și de prin sate, câți era în Ucraina, și i-au trecut pre toți preste Nistru în hotarul moschicescu. Și au trecut și el cu toată oastea, de au așădzat-o la iernatec în Țara Căzăcească, iar el cu curtea lui s-au așădzat în tângu, în Prelumpca.

Iară Dumitrașco-vodă, de acolo de la Șarhorod, după ce s-au despărțit de Șeremet, au purcesū dreptu la Chiov, pre la Nemirova, prin câmpu pustiiu, că pre acolo era atunce locul pustiiu, numai cu cele 200 de draguni și cu moldovenii, câți

era cu dânsul. Că mai fusese și niște căzaci, cu Medhoroțschii și cu Rogojeņschii, și l-au lăsat în urmă pre Dumitrașco-vodă. Și aceie s-au dus înainte.

Deci Dumitrașco-vodă, rămâind mai în urmă numai cu acele 200 de draguni, precum mai sus s-au pomenit, nu era mult să-i iei zaporojenii de grumadzi împreună cu tătarâi. Că prinsese limbă și-l luasă șleavul, să margă după dânsul să-l prindză. Și cale numai de un civertu de ceas, de nu l-au agiunsu să-l iei de grumadzi, cu toată tabăra lui. Că era ca la 1000 de zaporojeni și mai bine, împreună cu tătarî amestecați. Ce norocul lui au fost că au fost apucat de au agiunsu în târgu în Bila Țărcvâi. Și acolo în târgu era cetate și puști și oaste moschicească. Și vădzând zaporojenii c-au agiunsu în Bila Țărcvâi, s-au întorsu înapoi. Iar Dumitrașco-vodă nimic de aceasta nu știè, mai pre urmă au oblicit.

Și de acolo au mărsu în Chiov, de s-au odihnit 2 săptămâni, dându-i moscalii ce-i trebuie, nimic nu-i lipsie. Și când au vrut să purceadză de acolo, din Chiov, mulți moldoveni au vrut să rămâie acolo și nu vrè să mai margă cu Dumitrașco-vodă înlontru. Și încă și Ion Niculce hatmanul nu vrè să mai margă cu dânsul, gândind că doar ne-or lăsa din Chiov de ne-om întoarce la pământul nostru. Iar Dumitrașco-vodă n-au vrut să ni lasă să rămânem, ce au mersu la comendatul de Chiov și i-au arătat izvod, cu iscălitura împăratului, de câți boieri era, ce-l făcusă la Movilău, dzicând că suntem dați pre mâna lui și nu ne va lăsa să ne ducem la turci, să facem vreun vicleșug. Că el a vrè să dè samă pentru noi la împăratul.

Deci comendatul, vădzând așè, i-au dat pe toți pe mâna lui Dumitrașco-vodă cu sila, și i-au dus cu vartă păn' la Harcov. Și acolo încă, după ce-au trecut Țara Căzăcească, încă era păn' la Harcov, cale de 2 dzile, un câmpu pustiiu pentre Harcov și pentre Țara Căzăcească. Și acel câmpu este șleavul tătarâlor, când pradă de la Crâm. Și iară cu grijă și cu multă spaimă au mersu, păn-au agiunsu la Harcov.

Iară Luca visternicul venisă mai pre urmă, în Țara Leșască, după noi la Chiov, și cu Sandul Sturdze stolnicul. Nevrând ei

să margă cu Dumitrașco-vodă, nu i-au putut lua, nici comendatul nu i-au dat, nefiind în izvodul împăratului, gândind că i-or lăsa moscalii să s-întoarcă înapoi. Deci moscalii nu-i lăsa să s-întoarcă înapoi, că venisă și Galenici cneazul mai pre urmă în Chiov, de ținè drumul tare închis, de nu lăsa pre nime să iasă din Chiov încoace. Că era un omŭ rău, și nici de mâncat, nici de cheltuială nu le da. Și s-au ispitit într-un rând să fugă, și i-au prinsu și i-au ținut închiși o lună. Și apoi i-au dat pre chizășie Tomii ghenarariului și i-au slobodzit. Și au șădzut un an acolo în Chiov, până ș-au mâncat tot ce-au avut. Și apoi de-al doile rând s-au ispitit cu fuga, de au scăpat încoace, de au venit în Moldova. Și alți moldoveni, câți s-au mai tâmplat în Chiov, tot așè cu fuga au scăpat.

Și câți scăpa din Chiov încă cu multă grijă veniè pân-agiungè spre Cameniță, că, rămâind locul pustiiu, era tâlhărit mult, și leșii avè pizmă pre moldoveni, căci s-au închinat la moscali. Deci pre câț prindè îi tot jăcuiè, și pre unii îi și omorâè, pre alți-i punè la popreală. Numai Adam Sinavschii hatmanul să punè pentru dânșii și pre cari-i obliciè că-s închisi, trimiè de-i scotè și-i miluiè. Și pre unii îi punè la steaguri, dându poroncă să le dè pace. Și leșii furiș tot îi strâca.

Dumitrașco-vodă, după ce s-au așădzat la Harcov, zahară prè multă îi da și lui și tuturor moldovenilor, cât nu putè birui să o mânânce. Și i-au mai dat pe deasupra și 13 sate a unui ghenaral, ce-l chema Sidlovschii, pline de pâine și de hălășteie cu mori și câte doao, trei sute de oameni într-un sat. Și bucate, vaci, boi, oi, stupi, odoară, toate le dedese lui Dumitrașco-vodă, sirmeaoa celui ghenărar, cădzind el într-o greșală.

Deci Dumitrașco-vodă nu vrè să ție pre moldoveni cu dragoste, ca pre niște streini ce ș-au lăsat casăle și s-au streinat de moșiile lor pentru dânsul, ce vrè să-i ție mai aspru decât în Moldova. Că i să schimbasă hirea într-altu chipŭ, nu precum era domnu în Moldova, ce precum era mai nainte, tânăr, pre când era beizadè în dzilele frăține-său, lui Antiohie-vodă, încă și mai rău și iute la beție. Să scârbiè, și ușa îi era închisă, și nu

lăsa pre moldoveni necăiuri din târgu să iasă afară, fără ocazul lui. Și cu căzaccii de loc iară să învrăjbisă rău, că nu-i ținè într-o nemică. Deci și moscalii cei mare încă-l urăsă, pentru căci îl iubiè împăratul și-i dedesă nume mai sus decât a tuturor.

Atunce s-au sculat Savin Zmucilă banul și mult l-au amestecat la Șeremet, dzicând că „eu când nè-mă închinat la leși, cu Petriceico-vodă, avè cinste și boierii ca și domnul.” Și cărți de la Sobetșchii craiu, ce era atunce, și le arăta lui Șeremet, precum au avut voie boierii, și când le-au fost voia s-au dus în țara lor, în Moldova, iar Dumitrașco-vodă va să-i facă robi în țara creștinească. Și multe ca aceste, care nu le pociu toate să le scriu cu condeiu mieu, după cumă sunt firile moldovenilor, carei nu pot nici la casele lor trăi să nu să sfădească, dar în țară streină. Că și când au fost cu Petriceico-vodă, iar destule sfădzi au fost și atunce între domnu și între boieri, ca și acmu. Care pre urmă iar lor ș-au stricat, ca și acmu de la moscali, care mainte să va arăta.

Împăratul Moscului, după ce s-au aședzat toți la iernatec, precum s-au scris mai sus, scris-au la Șeremet și la tot sinatul și gubernatșii cei mare, de au mersu toți la Petreburcu, la sfat. Și atunce au mersu și Dumitrașco-vodă la împăratul.

Deci, după ce s-au strânsu toți, au început împăratul a-i întreba pe toți: ținè-vor pace cu turcul, au ba, și da-or ce-au giuruit, au ba? Deci sinatul cel mare au dzis nemic să nu dè și să s-apuce de vară iarăși de războiu. De s-au tâmplat acmu așè sminteală, de acmu să va chivernisi într-altu chip, de n-a fi așè. Căci bani și oaste este de agiunsu, au putere și doadzeci sau treidzeci de ani să să bată.

Atunce împăratul, vădzând că-i sfatul așè, au și orânduie, în toate țărâli, de 30 fumuri să mai facă unū omū de oaste, gata cu tot ce-ar trebui, să mai adaugă încă vro 50.000 de oaste preste cât mai are. Și au orânduie, până i-a porni în gios pre Don, și au mai lungit flintele decât inicercele turcilor, de o șchioapă mai lungi, ca să poată bate mai departe. Și au făcut tot paloșe simcelate în vârvu de amândoașo părțile

ascuțite, să să bată cu turcii la năvală, și au lepădat spăgile. Și le-au făcut la grumadzi lădunci de hier albu, la tot săldațul câte de o ocă de apă, ca să aibă hiecare săldaț apă gata la războiu, să nu pată ca la Stănilești. Și au însurat atunci și pre Șeremet, dându-i împăratul o rudă a sa, dzicându-i să-ș facă copii, să-l uite feciorul ce era zălog la turci, netocma că l-a scoate el și pre acela.

Și au socotit atunci să pornească pe Dumitrașco-vodă înainte cu greimea, să-i dè 40.000 de moscali călărăș și 40.000 calmăș și 30.000 donți și 40.000 căzaci cu hatmanul lor, să intre în Crâm, să tot taie, să ardă, pân-a intra și greimea să să apuce de cetăți a le bate și a le lua. Și așè au așădzat sfatul să facă, și începuse-a porni zaharaoa și gătisă toate aceste ce scriu mai sus.

Iară Șeremet, măcar că s-însurasă, îi era jele de fecior, că va pieri la turci, cum au și pierit. Și să tot ruga sinatorilor, ca doar ar putè strica sfatul, și ei nu vrè, nici putè, că apucasă de grăisă cătră împăratul, și le era rușine să întoarcă sfatul. Deci oblicind împăratul pentru Șeremet că i-i jele de fecior, tare i-au bănuit și l-au muștrat, aducându-i aminte când l-au fost trimis înainte pre Șeremet să margă să strice podul la Dunăre, după cum îi poroncisă. Și mai pe urmă, venind și împărăția sa, ș-ar fi luat cele 2 polcuri a lui cu 12.000 de oaste și cu Dumitrașco-vodă cu moldoveni și s-ar fi dus întinsu la pod, făr' de nici o grijă. Care polcuri să chema Preobrajenshii și Simionenșchii. Și cu acele 2 polcuri ar fi bătut pre turci. Altă nu i-ar fi mai trebuit, ce ar fi lăsat-o înapoi, de ar fi venit încet și ar fi izbândit.

Atunci au sosit mai pre urmă, după acel sfat, și un unchiu a împăratului, anume Apracsîn, gubernatul de Azac. Și întrebându-l și pre dânsul sinatul, el au dzis că nu-i bine cum au așădzat sfatul, că-i cu greu a să bate în trii părți. Că cu Șfedul sunt câțva ani de când să bat. Și dintru un lucru de nemică s-au început sfada acmu și cu Turculă. Așijdere și leșii le sunt vrăjmași. Cu greu la va fi. Numai cu turcii, cum au așădzat, așe să lasă deodată, și de-or și mai cere, să le dè,

până a trece craiul Șfedului. Și apoi să stè să să împace cu Șfedul și, împăcându-să cu Șfedul, s-or așădza prè lesne și cu Leavulū. Atunce le-or ieși și solii de la turci, ce sunt zălog. Deci prè lesne este atunce a strica pacea cu turcii și a să bate prè cu iușor cu dânșii. Și așè s-au apucat și Savva Rogojenschii cum despre turci, dându-le bani, or face pace. Deci sinatorii, pentru voia lui Șeremet, au mersu la împăratul, și dzicând aceste cuvinte, au lăsat și el să fie așè, după sinat. Și s-au părăsit a mai face oaste împotriva Turcului până la o vreme.

Împăratul Moscului ș-au strânsu toată oastea și au șădzut în vasă, de-u trecut de la Petreburcu marea, în cee parte, la Șfed, asupra finiilor. Și s-au bătut acolo 2 ani și au luat toată crăia finiilor, ce era suptu ascultarea Șfedului. Și au luat și cetate Abovulū, care era stoliță finiilor, și apoi iarăș cu cinste s-au întorsu la scaonul său, la Petreburcu.

Iară pre Șeremet l-au trimis la Chiov și i-au lăsat 20.000 de oaste căzaci și calmăși, să stè să dè ce-a da, să-ș scoată feciorul și să poarte grijă despre turci, să aședze acel lucru. Așijdere și despre partea Râgăi au lăsat pre Menjic fercu-marșalâc, să păzască despre șfedzii din gios.

Iară Dumitrașco-vodă atunce au făcut ponturi de cere Țara Harcovului, cu toate veniturile, dzicând că țară au lăsat, țară să-i dè. Și pre toți moldovenii el să fie mai mare. Ce va fi voia lui, volnic să fie, fără ucazul împăratului. Nime să nu hie volnic a merge nicăiuri. Și altele multe ca aceste.

Atunce împăratul au dat acele ponturi a lui Dumitrașco-vodă la sinat, să le vadză și cum or socoti ei. Deci Apracsin au dzis cătră sinat: „Nu-i bine să-i dați Țara Harcovului, ce o cere el, că măcar eu că am vro 30 de răvașe de la acei căzaci, din Harcov de jalobele lor ce au pre Dumitrașco-vodă. Și acolo, într-acè țară, sunt aproape de 80.000 de oaste slujitori, și acmu nefiind pace, lesne le este a să rădica ca să să dè suptu Turcu că nu-i departe Azacul. Și cât am sta să ne batem cu streinii, noi om vrè să ne batem cu ai noștri.”

Atunce și Șeremet au dzis: „Adevărat, bine au dzis, că așè va hi. Și încă este alta și mai mare. Că mi-au spus un boier a

lui, anume Savin Zmucilă banul, că mai nainte vreme s-au mai închinat din domni moldoveni la creștini, la leși, la unguri, și apoi i-au iertat turcii, de s-au dus la dâșii. Și mai pe urmă acei domni multu rău au făcut creștinilor, anume acei domni Pătru-vodă, Grigorie-vodă. Așijdere și acesta, de s-a așădza la Harcov, nu-i departe Crâmul.“

Deci sinatul, audzind, au ales să dè lui Dumitrașco-vodă 1.000 de dvoruri în Țara Moscului, care acea mie de dvoruri cuprinde 50 de sate, și oameni ca 15.000 sunt. Și să-i mai dè și câte 20 pungi de bani pre an, care fac 6.000 ruble, și 2 părechi de curți frumoasă în stoliță. Iar boierilor să le dè 13 sate ce-au fost acelu ghenărariu Sidlovschii, de le stăpâniè Dumitrașco-vodă. Care boieri a priimi, să-i dè de acele sate, iar care nu a vrè, să-i dè ucaz de voie, să-ș margă la pământul său, ca să s-aședze.

Deci Dumitrașco-vodă, ieșindu-i ucaz, au și venit la Harcov cu multă voie rè, că să depărteadză de țară, și s-au rădicat și s-au dus în Moscu. Și nu mult după aceasta i-au și murit doamna Casandra, fata lui Șărbănuvodă, domnul muntenescu, și au îngropat-o în târgu, în stoliță. Și au rămas văduoiu de-au trăit câtăva vreme, pân' s-au însurat, care s-a scrie mai nainte.

Iară boierii cine au vrut să priimască, le-au împărțit de acele sate a lui Sidlovschii, de trăiescu unii și până astăzi într-acele sate, iar carii n-au vrut să priimască, ei au venit la Chiove, la Șeremet, ca să-i sloboadză. Dar Șeremet nu vrè să-i sloboadză, și-ncă nu numai pre boieri, ci și pre neguțitori, și pe slujitori, și pre toți. Că-i dzisese Dumitrașco-vodă, în pizma boierilor care să duce de la dânsul, să nu lasă nici pre unul să treacă, pân' nu i-or slobodzi turcii feciorul. Deci Șeremet să potrivisă lui Dumitrașco-vodă și nu-i lăsa, de-l blăstăma toț, că pierie atâte oameni. Alții nu avè ce mai cheltui, alții era neguțitori, altora le rămăsese fâmeile în Moldova. Ce bogat blăstăm era asupra lui Șeremet!

De aceasta audzind chihăia veziriului, au dzis feciorului lui Șeremet: „Pentru ce poprește tată-tău neguțitorii și moldo-

venii ce vor să vie încoace? Să-i scrii ca să-i sloboadză.“ Și așè, pe scrisorile feciorului lui Șeremet, au slobodzit neguștorii și pre alți moldoveni ce era acolo. Atunce m-au slobodzit și pre mine, Ioan Niculce hatman, cu voia lui, după ce-au trecut doi ani. Și am venit în Țara Leșască, cu multă nevoie, care s-au pomenit mai sus.

Dumitrașco-vodă, după ce s-au dus la Petreburcu, pre boierii moldoveni n-au vrut să-i iei cu dânsul la împăratul, socotind că va isprăvi să nu mai poată scăpa de acolo. Și-i grăie de rău cătră împăratul, dzicând că Ion hatman și alții au rămas acolo și vor să să ducă la turci, și pentru acee au trimis de i-au luat cu vartă, de i-au dus la Harcov, vrând să-și acoperă rușinea, căci i-au dus cu vartă. Că oblicisă împăratul de acel lucru, că i-au luat cu sila, și unii din Chiov au și fugit.

Iară împăratul au răspunsu lui Dumitrașco-vodă, mai vârtos pentru mine, Ioan hatman: „Dacă nu va să șadză, volnic să fie. Dumnedzeu să-i agiute să margă unde i-i voia, că nu mi-i robu.“ Atunce Dumitrașco-vodă n-au căutat bine, unde i-au răspunsu așè.

Iară când mi-am luat dzioa bună de la Harcov, de m-am despărțit, mult mă îmbiè să mai ședzū, și multe să adeverie să-m dè, și să-m isprăvască și de la împăratul mare milă. Și când mi-a hi voia, el să-mi isprăvască. Dar eu eramū bucuros c-au venit acela ceas, de-am găsit vreme să ies dintr-acel norod greu și cumplit. Că-s niște oameni foarte necredincioși, și prè cu greu traiu au oamenii ce sunt nedepriși cu acel felū de oameni dintr-acele părți. Și avè mare jele, și el, și doamna lui, și toți moldovenii. Și-m dzicè că nu mi-oi putè face pace, ce oi pieri de turci. Dar eu am pus nădejde la Dumnădzeu, și pentru dreptatea mè nu s-au îndurat și din toate m-au scos. Și după ce-am venit, încă și Șeremet în câteva rinduri mi-au dzis să mă aședzū și va scrie la împăratul să-m dè jalovanie și sate. Dar tot n-am priimit, că este norod prè cumplit, și nu sunt oamenii slobodzi să margă unde i-i voia, nici la împărăție fără ucaz. Și ucaz nu vor să facă, ca pentru să nu facă

cheltuială împărăției. Și la împărăție, vro curte mare ca aceea, cu tvorebnici mulți, nu-i măcar pre cumu-i la domnia țărâi noastre, sau altă crăie și domnie, ce foarte un lucru puțin, numai oșteni de agiunsu. Deci de viața mē îmi era cum îmi era, dar mai mult îmi era pentru copiii miei, la ce vor rămâne, că numai doar săldați să fie, iar la alte boierii nu încap feciorii unora ca acestora.

Ce, fraților moldoveni, rogu-vă să luați aminte, să vă învățați și să vă păziți. Orcât ai fi în cinste la vrun domnu, bine este să-i slujești cu dreptate, că și de la Dumnedzeu ai plată. Dar cu domnul niciodată să nu pribegești, măcar cum ar hi, și nu numai în țară streină, ce nici în Țarigrad cu dânsul să nu mergi, fiind tu moldovan. Ce să-i slujești în țara ta, căci streinii caută numai pre domnu să-l miluiască și să-l cinstească, iar pre boieri ce sunt pribegi cu domnul, într-o nemică sunt. Altă cinste are boierul, cându-i pribag singur, alta este, cându-i cu domnul său. Și apoi domnul să visadză că este tot puternic, ca la țara lui, când este domnu, și va să știe așe, ca să năcăjască pre acei boieri, și nu socotește slujba ce i-au făcut, că s-au înstreinat, ce nemică învoială nu-i face. Nădejdea domnului este ca sâninul ceriului și ca încetul mării: acmu este senin și să face nuor, acmu este mare lină și să face fortună.

Acmu să lăsăm cele streine pân-aice a le scrie deodată, până iar le-a veni rândul, și iar să ne întoarcem a scrie, de unde amū lăsat a scrie de țara noastră.

Veziriul, rămâind la Stănilești după ce-au purces moscalii, au și trimis pre un pașă, anume Curt, să stē la leși, cu ferman de iertare tuturor greșelelor cine ce-ar hi făcut. Și au trimis și la Lupul sin Gavriliță să-l aducă de la bejenii de la Bursuci. Ș-au răpedzit în toate părțile la vadurile Prutului, unde găsiē moldoveni, de-i scotē din robie. Și au purcesu de la Stănilești cătinel spre Dunăre, să margă la Țarigrad.

Curtu-pașa, după ce-au agiunsu în lași, pre cine găsiē din căpeteniile țărâi au și început a-i boieri, cum boierește domnul Moldovii. Și ședē în curțile domnești. Iar atunce era un boieriu,

Darie Donici sărdar, care pre urmă la alți domni au agiunso și logofăt mare, iar la moscali au fost polcovnic. Mergând la Curtu-pașa, l-au pus hatman. Așjdere și pre un grec, Buzagiu, îl pusese postelnic mare. Și pre alții ce mergè la dânsul tot îi boieriè. Ș-au început Curtu-pașa a umbla cu binișor, ca să-l poftească acei boieri aice, ca să scrie veziriul să rămâie el pașă în lași. Dar n-au putut isprăvi nemic.

Iară Lupul vornicul mergând la veziriul, mult l-au muștrat pentru căci s-au hainit țara, iar el au dat samă cătră veziriul cum nu sunt ei vinovați, adecă boierii, nici țara, ce-i vinovată Poarta, că pre domnii cei buni îi mazilește fără voia boierilor țărâi și pune domnu pre care nu-l știe țara. Și dându-i Poarta sabie, face în țară ce i-i voia. „Pre cum și pre acesta, pre Dumitrașco-vodă, l-ai pus măria ta fără știrea țărâi, și au făcut ce i-au fost voia. Iar mai nainte era obicei de-și alege boierii și țara domnu, pre cine poftiè ei, și pre acela punè și Poarta.“

Deci veziriul, audzind acestu răspunsu, nemic n-au mai răspunsu și l-au și îmbrăcat în căftan și l-au trimis să fie caimacam în lași, pân-a trimite împărăția pre un domnu în Moldova. Și au scris și la Curtu-pașa să să rădice din lași. Și au mai pus căimăcan pre un Macsut postelnicul, care fusese pre lângă veziriul în oaste capichiaie lui Dumitrașco-vodă, și-l iertasă veziriul pre dânsul. Numai pre soția lui, pre Iano, l-au tăiet, precum s-au scris. Și au purcesă Lupul cu Macsut la lași să fie căimăcan, iar veziriul au trimis de scotè robii de la tătari. De unde-i găsiè, tot îi aducè de-i întreba, la care domnu le-au fost mai bine, la Neculai-vodă sau la Mihai-vodă. Ei dzicè că le-au fost mai bine la Neculai-vodă, pentru căci le ieșiè înainte Ioan-vodă, fratele lui Neculai-vodă. Deci veziriul au scris la împărăție, pentru Neculai-vodă, fratele lui Ion-vodă terdzimanul, ca să-l facă domnu în Moldova. Iar împăratul, vădzând scrisorile veziriului, au și făcut domnu pe Neculai-vodă.

Iară Lupul vornicul, după ce-au agiunsu la Balica, lângă Iași, au scris la Curtu-pașa să iasă din Iași. I-au trimis și cartea veziriului. Iar Curtu-pașa nu vrè să iasă din Iași, că aștepta să-i vie răspunsu ce scrisese să fie el pașe. Iară Lupul i-au scris să iasă din Iași, că el să va întoarce la veziriul și l-a foarte pârî. Că lor nu le trebuiește pașe. Atunce Curtu-pașa s-au spâriet și au ieșit din Iași de au purces după veziriul.

Atunce Lupul și cu Macsut au intrat în Iași căimăcani. Deci Antiohi Jora biv-hatman, audzind că este văru-său căimăcan în Iași, au alergat și el la văru-său Lupul, să fie căimăcan și el împreună cu ceielalți, gândindu-să, ticălosul, că i să va uita vina lui, ce de-au fost cu moscalii, de-i chema, carii s-au scris mai sus. Numai osinda lui Dumnedzeu prè pe rară om de-l trece. Că Lupul, cum au sosit în Iași, ca un lup nesățios, au și început a prinde pe slujitori carei fusese cu moscalii, și închidè și-i bătè și pre căpitani și le lua pungi de bani, dzicând c-au agonisit din jacurili turcilor și au luat leafă, și a pune bani pre târgu, pre neguțitori. Și au pus și de tot omul bejenariu să dè câte 2 lei, și oamenii nu avè ce mânca, că era săcșorul de făină câte 15 lei, și încă nu să nici găsiè.

Deci oarecarii dintr-acei pătimași de rău, fiind veziriul încă nedus din țară, au mărsu de-au jăluit la veziriul. Și cum au audzit veziriul, îndată tare s-au mâniet și-au mânat pe Ion-vodă terdzimanul să șadză în Iași căimăcan, până a veni frate-său Neculai-vodă în Iași, și să chivernisască țara cu îmblândzire.

Și au mai trimis și un capegi-bașe împreună cu Ion-vodă, de au prinsu pre Lupul vornicul și pre Antiohie hatmanul și pe Macsut postelnicul, carii era căimăcani, și i-au pus în obedzi, de i-au dus la cetate la Varna, peste Dunăre, surgun, de-au șadzut acolo 2 ani la pedeapsă. Pentru faptele Lupului au tras și ceielalți pedeapsă, și s-au plinit atunce un cuvântu prost ce dzice: „Cu iarba ce uscată arde și cea verde.“

Ioan-vodă, după ce-au venit în Iași, era bun și blându tuturor și au chivernisit țara pân-au venit frate-său, Neculai-vodă, în scaon, aice în Iași. Și lăsând Ion-vodă pre frate-seu în Iași, s-au întorsu la slujba sa, în Țarigrad, la terdzimănie.

Dumitrașco-vodă Cantimir s-au dus la Moscal și acolo au murit cu 4 ficioari: Matei, Costantin, Șerban, Antioh. Iar ce-or vini, vremea viitoare va arăta¹.

CAP. XX

A DOA DOMNIE A LUI NECULAI-VOIEVODA
MAVROCORDATŪ, FICIOR LUI ALEXANDRU-VODĂ
ICSAPORIT, VLEAT 7220

Neculai Alecsandru-voievoda Mavrocordat, după ce-au venit în Iași, a tree dzi, după obicei, au boierit boieri. Pus-au pre Neculai Costân vel-logofăt, pe Gavriil Miclescul vel-vornic de Țara de Gios, pre Ilie Catargiul vel-vornic de Țara de Sus, pre Ioan Buhuș, ce-au fostu logofăt, l-au pus hatman, pe Ramadan vel-postelnic, pe Ioan Păladi vel-spatar, pe Gheorghiuță Mitre vel-ban, pre Costantin Ruset vel-păharnic, pe Grigoraș Jora vel-visternic, pe Costantin Costache stolnic mare, pe Manolache Hurmuzache comis mare. Aceștie era boierii lui Neculai-vodă, iar chivernisala și toate trebile era mai ales după Ramadan postelnicul.

Atunce Neculai-vodă îș lăsasă firea cea simață, cum era în domnia dintăi. Ce multu să mai lăsasă și trăiè bine cu boierii, în dragoste, că era boieri fugiți, unii în Țara Ungurească, alții în Țara Leșască, alții la Moscu, și cu dânșii și din prostime mulți duși, și avè grijă că pentru numele lui cel strașnic n-or mai veni. Deci arăta cătră toți blândețe și milă. Deci toți boierii s-au întorsu la pământul său. Numai cei de la Moscu n-au venit, că nu putè de oști și nu-i lăsa moscalii, pre cum mai sus s-au scris.

¹ Ultimele două fraze sunt adăugate de Neculce.

Și carii boieri, cum veniè din streinătate, da vina cătră Neculai-vodă tot pre cei de la Moscu, și ei iș curățîe obrazele, cum n-au știut nemică, și așe să îndrepta. Iar Neculai-vodă, măcar că-i pricepè și-i știè, dar lăsa și el toate pre cum dzicè ei, căci era bucuroș, fie cum știe, numai să vie în țară.

Țara era atunce stricată rău de tătarî și de moscali și de tălhărit. Așijdere și turcii balgii făce multă gâlceavă și supărare lui Neculai-vodă la divanuri, pentru frații și rudele lor ce perisă și pentru jacuri ce-i jăcuisă unii și alții. Și făcè și năpăști mai mult decăt era adevărate. Deci Neculai-vodă făcè multă chivernisală. Pre unii can rar îi da platnici turcilor, iar nu deplin, pre cât cerè ei, iar pre uni-i închidè păn' la o vreme și apoi îi slobodziè, iar a mai mulți turci nu le ținè în samă. Și să îndrepta, știind rîndul Porții dintăiu. La giudecată să făcè a ținè cu turcul, iar pre urmă ieșiè giudecata dreaptă moldovanului. Nărocul țărâi că s-au tîmplat atunce de au venit Neculai-vodă. Iar de-ar hi venit atunce altu domnu, mai prost, ar hi fost prè rău de moldoveni.

Măcarū că unii au tras la Neculai-vodă greu mare și multă închisoare, cumū au fost feciorii lui Manolie și Toader armașul, că tăiesă niște negușitori de la Roman, fără poronca nemăru, și-i pârâè niște fraș acelor negușitori, cu ferman de la Poartă, pre carii într-altu chip nu putè să-i izbăvască.

Atunce Neculai-vodă, pe poronca veziriului, au gătat câteva căruță cu cai, să porneasă spre Șfed la țara lui prin Țara Leșască, și cu 30.000 de tătarî, după cum scrisese de la Nistru împăratul moschicesc la veziriul, numai să porneasă pre Șfed, după cum s-au tocmit pacea.

Iară Șfedul n-au vrut să margă și au scris cărți la împăratul turcescu de-au pârât pe veziriul, precum că s-au agiunsu cu moscalii de-au luat bani și au făcut pace. Iar de n-ar fi făcut vicleșug, să iei bani, ar hi luat pre moscali de grumazi, că nu mai avè moscalii nici o putere. Și acmu și pre dânsul nu l-au pus nici la o cale și va să-l porneasă, să-l iei moscalii de grumazi. Iar împăratul, vâdzând cartea Șvedului, tare s-au mâniet pre veziriul.

Într-acee vreme sosit-au și Osman, chihaioa veziriului, la împăratul, cu cărți de la veziriul, să iei colac cum au bătut pre moscali și spuind împăratului cum au încungiuurat pre moscali, cât nu mai avè nici o putere, numai ce striga aman. „Deci vădându-i că strigă aman, ne-u căutat numai a face pace, și i-am lăsat de s-au dus la țara lor“. Iar împăratul au dzis: „Voi ați căutat căci strigă aman și nu i-ați luat de grumadzi. Nu era lucru mic acela, să vă uitați voi la aman. Ce am înțeles eu faptele voastre.“ Și-ndată au poroncit de-au tăiet capul chihaii și au trimis de-au omorât și pre veziriul.

Deci Șfedul au mai rămas întru acea iarnă și preste vară, și solii moschicești tot sta la Țarigrad, popriți. Iar moscalii au dat Azacul turcilor, și alte cetăți au fărmat, după cum s-au tocmit la pace. Iar Șfedul tot punè pricini și nu vrè, dzicând că, pân' nu s-a duce Șeremet cu oaste din Țara Căzăcească, nu va merge, că Șeremet stă să-i ție calea. Deci Poarta au așdzat cu solii moschicești să să rădice Șeremet cu toată oastea din Țara Căzăcească, să să ducă în țara lor, la Moscu, și ei să pornească pe Șfed de la Tighine cu tătarî și cu o samă de turci, să-l ducă prin Țara Leșască până la țara lui.

Deci Șeremet, cum au vădzut cărțile solilor, precum au așdzat la anul toamna după bătaie, s-au rădicat din Țara Căzăcească și s-au dus în sus, la Smolenșca, cu toate oștile lui. Iar veziriul au trimis pe Smail-efindis, cu vro 30.000 de turci, și hanul cu tătarâme, să iei pe Șfed, să-l ducă la țara lui. Iară Șfedul într-acee vreme au prinsu niște tătarî, cu oamenii lui, scriind hanul la Șeremet să stè gata la Smolenșca, că ei vor să purceadă acmu cu Șfedul și l-or duce în Țara Leșască, pân' la un loc, și l-or lăsa, iar Șeremet să-i ias-înainte, să-l iei de grumazi. Și să dè 150 pungi de bani hanului, precum s-au așdzat.

Deci Șfedul, prindzind acei tătarî cu acele cărți, au pus de i-au omorât pe tătarî și au luat cărțile la dânsul. Și tăcè mâlcom, iar hanul nu știè nemică, că i-au prinsu cărțile și i-au tăiet tătarâi.

Și-l tot siliè pe Șfed să purceadză, până este iarnă și sunt apele înghețate, și Șfedul tot nu vrè să pornească să margă.

Scris-au pașa de Tighine și Smail-efindis la Udriu, la împăratul și la veziriul, mutându-să împărăția atunce acolo, cum că au gătit pre Șfed și oastea, și toate sunt gata, și el tot nu vra să purceagă. În doao, trei rânduri i-au scris, și el tot nu vrè să purceadză.

Până de la o vreme, mâniindu-să împărăția pe Șfed, au poroncit numai să-l pornească cu sila, dacă nu va de bună voie.

Deci gătind oaste, au mârșu să-l iei cu dè-sila. Iar el s-au închis în curțile lui la Varneță, unde ședè, și s-au apucat să să bată cu turcii, să nu să dè. Și inicerii încă oarecum ținè în partea Șfedului și nu vrè să-i facă rușine. Că nici vrè să dè șfedzii cu sinețile în iniceri, nici inicerii în șfedzi, ce sta împregiurul curților inicerii la gazda Șfedului. Și să mira pașa și cu Smail-efindis cum or face poronca împărătească, că să temè pașa să nu facă zorba inicerii și asupra lui. Și striga inicerii: „Pentru ce să facem noi rușine acestui craiu, oaspe ce-au vinit la noi?”

Deci pașa au chemat pre un agă a lui de iniceri și l-au trimis să grăiască cu craiul, să nu s-apuce de gâlceavă cu o împărăție, că apoi poate să pieie. Și l-au învățat pre acel agă în taină, vădzind că nu priimește craiul, când a ieși de la craiul afară, să dzică cătră iniceri: „Noi iniceri ținem cu dânsul, iar el mai tare ne suduiește pre noi decât pre pașa și ne dzice că suntem niște oameni blăstămaț, și nu să miră el de noi.” Și făcând acel agă așè, cum au audzit inicerii acea voroavă, s-au și mâniat și au început a slobodzi focul în șfedzi. Iar șfedzii deodată sta, gândindu-să că le sunt prieteni, neștiind pentru vicleșugul ce-au făcut aga de iniceri, căci craiul nu suduie prè iniceri.

Deci de la o vreme s-au închis în casă, de să bătè, pân' ce-au dat foc caselor. Și ardzând casele, așè l-au prinsu, și pân-a-l prinde, au omorât cu mâna lui vro cinci, șese iniceri. Și el încă să rănisă. Numai au învățat pașa pre câțva turci să-l

apuce, să nu-l omoară inicerii, că, de l-ar fi lăsat, l-ar fi omorât. Și așe apucându-l, l-au dus în curțile pașii, de l-au ținut acolo cu vartă, pân-au venit răspunsu de la Udriu.

Atunce au venit poroncă și la Neculai-vodă pentru șvedzi și leși ce ierneadză prin țară, să-i scoată și să-i gonească din țară. Iar șfedzii auzind, s-au închis câțva în curți în Prigoreni, în ținutul Cârlișăturii, și să apăra din curți, de nu le putè strica nemică călărașii moldoveni, ca să-i scoată. Și au trimis călărașii înapoi la Neculai-vodă de-au întrebat, că într-altu chipă nu pot să-i scoată, ce numai să de focă casălor. Dar vodă n-au vrut să-i lasă să aprindă curțile, ce le-au dzis să stè pe de o parte de dânșii. După aceasta curund au venit răspunsu de la Poartă să le dè pace.

Așjdere mai trimisese Neculai-vodă pre hatmanul cu mulți slujitori, tot atunce, tocma la Cernăuți, că era oastea lui voievoda Chiovschii așădzată acolo la iernatec și făcè multă stricăciune lăcuiitorilor, ca să-i scoată și pre aceia din țară. Iar ei s-au strânsu la un loc, să s-apuce de bătaie, temându-să a trece în Țara Leșască. Deci hatmanul, vădzând că să apucă de gâlceavă, au și rădicat ținutul Hotinului și a Cernăuților și i-au strânsu la un loc pre toți. Iar leșii, vădzând că s-au strânsu atâta om, cădzut-au cu rugămintè la hatmanul, și multe daruri i-au dăruit. Atunce au și nemerit răspunsu de la Poartă și de la Neculai-vodă să le dè pace.

Atunce au trimis împăratul și la Tighine, de-au pornit pre craiul Șfedului la Udriiu împreună cu toți șfedzii lui. Și l-au așădzat acolo la un târgu aproape de Udriu, anume Demirdaș¹, și nu l-au mai lăsat la Tighine să facă amestecături.

Așjdere tot atunce, la ace vrajbă, au venit și craiul Stenislav Lecinschii din Pomorania teptil, prin Țara Ungurească, au ieșit în Moldova la Comănești și au venit pre la Bacău la Mărgineni, la Ștefăniță Rusetă vornicul, cu puținei oameni. Și de acolo au mărșu în Iași la Neculai-vodă, de i-au

¹ Acest nume este adăugat de Kogălniceanu. În manuscrise, loc gol.

făcut mare cinste. Și au trecut la Tighine și de la Tighine la Udriiu, la împăratul turcescu.

Iară craiul Șfedului au pârât pre hanul și pre Smail-efindi și pre pașa de Tighine și au dat și cărțile ce le trimisese hanul la moscali.

Deci împăratul, vădzând așe au și mazilit atunce și pre veziriul și pre hanul, iar pre Smail-efindi și pre pașa de Tighine i-au omorât. Și au pus veziriu atunce pre Gin Ali-pașa, și încă l-au făcut și ginere. Atunce acel veziriu îndată au închis pre solii moschicești în Edicula și i-au pus la mare pedeapsă, cât nu lăsa pre nime să intre la dânșii. Nici pân' la umblătoare nu-i lăsa să iasă, ce și acolo cu păzitoriu. Ce mai mult să scârnăvie într-un ciubăr și da afară. Și pre câț din slugi era moldoveni, munteni sau sirbi, pe toți i-au dat la catargă.

Atunce au ieșit și Lupul vornicul și cu Antiohi Jora hatmanul de la închisoare, din Varna, cu mijlocul hanului, giuruind niște sate acolo pe Prut, dzicând că sunt ai lui, și mai multe era omeneshi. Și au mârșu de acolo în Țara Muntenească și, mârșând în Țara Muntenească, au stătut de i-au făcut pace de la Neculai-vodă, să-i dè moșiile boierilor celor ce sunt la Moscu și alte lucruri multe. Că să temè Neculai-vodă, că începus-a-l amesteca den Țara Muntenească la Poartă și avè și pre hanul agiutoriu. Și i-au căutat numai să-i facă pre voie, să vie în țară, să nu mai umble amestecând și făcând cheltuială tărâi. Deci, după ce-au venit în țară, îndată l-au pus vornic mare și i-au dăruiat și 8 pungi de bani. Și nu i-au agiunsu atâta, ce au cerșut și satele boierilor ce era pribegi la Moscu. Și i le-au dat deodată, iar după ce-au venit Luca visternicul, i le-au luat și iar le-au dat Lucăi. Iar mie, lui Ion hatman, îmi sta mare piedecă, ca să nu pot veni în țară, să-mi ție el moșiile. Și nu să temè de osinda lui Dumnedzeu, ca să-și aducă aminte câte pedepse și urgii de domni pre la închisori, în câteva rânduri, au tras. Care mai pre urmă au giudecat Dumnedzeu, că mi-am făcut și eu pace la domnia lui Mihai-vodă, și cu giudecata mitropolitului și a tot Divanul mi-am luat și eu moșiile înapoi.

Iară Șeremet, den Smolenșca, dac-au înțeles că au închis solii iar, s-au și întorsu cu oastea la Chiov. Și veniè și dzi și noapte. Și cum au agiunsu de-au întrat în Chiov înaintea oștii sali, iară tătarâi au și slobodzit un ceambul din Bugeag, de-au lovit fără veste, numai 5 dzile, de-au agiunsu până suptu Chiov. Și au tăiet, și au robit, și s-au întorsu de-au luat 20.000 robi. Și s-au întorsu înapoi cu pace, că n-au avut cine le sta împotrivă, ne fiind oaste în Chiov. Că de-ar hi fost măcar vro 2.000, n-ar fi scăpat nici un tătar, că le stătusă caii, de mergè pre gios câți rămăsese pre urmă pre șleav, și ieșiè ruși de prin bălți și de prin păduri de-i ucidè.

Atunce să tâmplasă numai Ivanenco și cu Tanțschii, făr' de slujitori. Și au ieșit ei cu 20 de oameni din Chiov, de o lature, și au găsit vro 15 tătari, și i-au luat de grumadzi, de i-au dus la Șeremet, în Chiov. Iar altă oaste era de cee parte la Nipru. Nărocul tătarâlor că nu putè trece, că nu-i ținè gheața, nici putè trece prin apă. Iară când au fost de primăvară, în al doile an a domniei lui Neculai-vodă, făcut-au turcii sfat și cu Șfedul și cu Stenislav craiu, dzicând Stenislav crai că pe dânsul îllu priimăscu toți domnii leșești să fie craiu. Și a da Camenița turcilor și le va da și bir și câteva fete mare pre an turcilor, numai să-i dè oaste, să margă să-l puie craiu în locul lui Avgust. Și atunce a trece și Șfedul cu pace prin Țara Leșască, și apoi s-or scula cu toții asupra Moscului.

Deci turcii s-au ispitit să facă și acel lucru și au orânduit și pre Abdi-pașa, cu câteva mii de oaste turci și cu tătari și cu Neculai-vodă. Și au pornit și pre Stenislav de la Odriiu, dându-i împărăția și 150 pungi bani de cheltuială, să să puie craiu în Țara Leșască. Și au venit Stenislav craiu pân' la Zagaranca cu toată oastea, și el au mai rămas acolo să vadză cum a mai fi.

Iară Abdi-pașa au mârșu pân' la Hotin și au trimis la Chiov, la Șeremet, sol pe un turcu, de i-au dzis cumă să silească el la împăratul Moscului, să nu să puie el a da agiutor lui Avgust craiu și să lasă ca să puie craiu pre Stenislav, și apoi or lăsa și ei pre feciorul lui Șeremet. Iar Șeremet i-au răspunsu acelui

turcu sol că el de feciorul lui s-au lăsat, de când s-au dat pe mâna lor, dar el nu are nici o putere să facă acel lucru, că el este o slugă, și pân-acum i-au venit 4 cărți de la împăratul Moscului, cum a vedè că intră turci în Țara Leșască, să să pornească și el cu oștile de la Chiov împotriva lor.

Și iar au dzis Șeremet, cumă să poată ei face acestu lucru, că craiul Avgustu are pre Neamțu cu 30.000, și pre Venitic cu 30.000, și pre Prus cu 30.000, și pre noi cu 30.000. Toți acești monarhi sunt giurați să-și de agiutor unul altuie câte 30.000 de oaste, iar când ar vedè vreun greu, și cu toată puterea să-și de agiutoriu. „Și la noi nu este obicei, ca la voi, să să mazilească craii și domnii, cum faceți voi. Întăiu papa de Râm, dacă ar audzi că veniți voi să le faceți acest lucru, toată creștinătatea ar sili asupra voastră să să rădice. Numai craiul Șfedului are pizmă pre mine, că l-am bătut în multe rânduri, și-mi amestecă feciorul. Dar voi nu trebuie să vă potriviti unor oameni nebuni”. Și cu acestu răspunsu s-au întorsu solul lui Abdi-pașa de la Șeremet la Hotin.

Într-acee vreme, când au sosit turcii de la Abdi-pașa la Chiov, ce scrie mai sus, la Șeremet, atunce să tâmplasă de făcè Șeremet prazdnicul împăratului, adecă dzua Sfântului Petru apostol. Și să strânsese la curtea lui Șeremet să-i cinstească la vro trei, patru mese, de era ograda plină de ghenărari și de oficeri tot împodobiți în haine de sirme. Și fripsese un bou și vro 3 berbeci întregi și cu coarneaule poleite. Iar slujitorii moscali și cu pușcile sta pe deal de slobodziè focul pentru sănătatea împăratului.

Așijdere mai gios, la Pecersca, alte pușci, scoasă cu alți slujitori, de slobodziè focul. Așijdere mai gios de Chiov sta căzaccii, vro 20.000 de oaste, cu pușci, de slobodziè focul. Deci vădzând solii acele lucruri, să mira și ei, și au avut ce spune la Abdi-pașa, întorcându-s-înapoi.

Atunce oblicind Avgust, craiul de voievoda Ruschii că-i agiunsu cu Stenislav craiul, ca să de Camenița, l-au prinsu craiul și l-au făcut surgun la Sacsonia, de-u șădzut câțva ani, pân' l-au slobodzit. Și au răpedzit oaste proaspătă și zahara

în Cameniță cum mai în grabă, și au făcut surgun și pre ghenarariul ce era în Cameniță, fiind agiunsu cu Stenislav, viind turcii, să o dè.

Deci Abdi-pașa, vădzând acel răspuns de la Șeremet și vădzând că s-au adaos în Cameniță oaste, și s-au schimbat și ghenararii, au făcut știre la Poartă. Deci Poarta au vădzut că n-au putere să fac-aceste lucruri ce sfătuisă, ca să schimbe pre Avgust craiu și să pui pre Stenislav în Țara Leșască. S-au spăriet să nu să rădice toată creștinătatea Evropii și ș-or pierde turcii împărăția. Și s-au lăsat de acel lucru. Și s-au socotit într-altu chip, de-au scris la Abdi-pașa, de i-au făcut răspuns să s-aședze la Hotin, fiindu-le rușine să s-întorcă fără ispravă înapoi. Dzik unii c-ar hi sfătuit Șfedul și voievoda Chiovschii să să aședze Hotinul, ca să le hie lesne de acolo să margă la Chiov, că tot nădăjduie Șfedul că va mai putè să-ș dè palme cu Moscalul. Iar unii dzic că ar fi sfătuit Neculai-vodă, temându-să că nu a putè sedè în Iași de Dumitrașco-vodă, dar alții că Neculai-vodă au giuruit încă împărăției 100 de pungi bani, ca să nu facă Hotinul. Ce adevărul nu să știe. Știu că de primăvară au luat și ținutul Hotinului, de l-au făcut olat cetății, iar la anul au luat și Cernăuții să-i facă olat, dzicând că tot de Hotin au fost. Iar lui Stenislav i-au venit poroncă să margă iar la Udriiu, și s-au întorsu.

Atunce Șeremet nu putè ști nemic de feciorul lui, că pusesă voievoda Chiovschii strajă de-a lui, de nu putè nime nici merge, nici veni. Și pre cine trimitè Șeremet, îi tot prindè voievoda de-i tăie sau îi închidè. Iar Șeremet au dat 100 galbeni unui moldovan, de ș-au băgat capul pentru voia banilor, cu cărți, și au făcut cum au putut și au mersu la pașa de Tighine. Și atunce s-au tâmplat de au slobodzit solul cel de la Moscu de la închisoare, și l-au întorsu pre acel moldovan, anume Cârje, cu niște turci, de-au dat veste de pace. Și încă tot s-au mai zăbăvit, pre cum a arăta mai nainte.

Pre acee vreme era greu în țară, nu de bir, ce de alte supărări. Că turcilor le era calea tot prin țară, mergându și viind la Hotin. Unii veniè pre la Focșani, de mergè pre Siretiu, pre la Botoșeni,

dispre Bosna, alții pe Bârlad și pre la Iași, alții pre Prut. Și ca niște oșteni păgâni ce era, tot stricăciuni făcè cu fel de fel de râsuri și batjocuri a fete fecioare și a fâmei înțelepte.

Prutul pusese Neculai-vodă, de la Poartă având poruncă, pre Costantin Costache stolnicul, împreună cu un pașă, de-l curăție, cu multe sute de oameni, de copaci și de plahii. Alții trăgè șăicile cu pâine pân' la Țoțora, și de acolo le încărca în cară, de porniè la Hotin. Și făcusă și hambare, de o punè la Țoțora de sta, câtă nu o putè rădica prin cară. Dar măcar cât greu și supărare era, și cheltuială lui Neculai-vodă, dar și atunce, vădzând slujba mazililor, au făcut milă cu dânșii și cu sfintele rugi, cu mănăstirile, de le-u rădicat un obicei spurcat ce era asupră, de stângerea caselor boierești, ce să făcusă, de da desetină de stupi și de mascuri, țărinește. Ce Neculai-vodă au iertat, să nu mai dè, precum n-au fost dând și mai nainte, la alți domni. Numai de la domnia a doa a lui Mihai-vodă li să făcusă acest obicei.

Atunce pre acee vreme, cu câțva ani mai nainte, să tot bătè Franțojul cu Neamțul pentru Țara Șpaniei, care de care să o iei, să o stăpânească, neavând craiu. Și tot biruiè Neamțul pre Franțoj, căci îi da și alții, făr-alectorii lui, agiutoriu. Îi mai da Angria 40.000 de oaste și Olandria 30.000. Apoi supărându-să de atâte ani tot bătaie, sta să s-împace, și Neamțul nu priimiè, vădzând că biruiește. Deci s-au lăsat Angria și Olandria a-i mai da agiutoriu, și începus-a bate Franțojul pre Neamțu. Deci Neamțul vădzând așè, stătut-au și alți mediaturi între dânșii și le-u făcut pace, împărțind Țara Șpaniei în doao dreptu. Și pre unde le-u venit hotarale, răsipit-au cetăți și târguri, de le-u stricat, și au făcut pace.

Pre atunce au trecut și un sol mare de la leși la Poartă, anume voievoda Mazoveșchii, de-au așdzat cu turcii cele amestecături multe. Și întorcându-să de la Poartă, au mârso la Avgust craiul, și apoi l-au trimis craiul și la Petreburcu, la împăratul Moscului.

Constantin Brâncoveanu

Atunce au trimis la leși și Turcul sol pre un șerim din Crâm, anume Șefer-bei, de-u făcut pace lui voievoda Chiovschii și lui Stenislav, craiul din Pomorania. Și întorcându-să Șefer-beiu de la leși, s-au și rădicat voievoda Chiovschii și cu Șendze Ianoș Vișnoveșchii și cu alte capete, staroste Raavschii, și s-au dus la locul lor în Țara Leșască, la Avgust craiul, de s-au împreunat, și n-au avut nici o nevoie.

Așijdere și Stănislav craiu încă au purcesu de la turci prin Țara Ungurească și au trecut la Pomorania. Și nu s-au încredzut să margă la craiul, ce s-au așădzat în niște târguri, în hotarăle împăratului nemțescu.

Vrut-au turcii să dè galioane Șfedului, să-l pornească și pre dânsul pre Marea Albă, păn' la franțoji, și de acolo, ori să-i dè vase Franția, ori să vie vasele lui. Și n-au priimit, ce au dzis că pre uscat au venit, pre uscat să va duce. Și să mira și turcii ce-or mai face cu dânsul, că el arăta cartea împăratului turcescu,

ce-i scrisese când au venit la Tighine, că nu l-a lăsa și-i va da oaste. Acee nădejde căuta și o aștepta.

Iară când au fost în al treile an a domniei lui Neculai-vodă, văleat 7222, mazilit-au turcii și pre Brâncovanul-vodă, trimițind pe Buiuc ibrihorul de l-au prinsu cu mare meștersug. Că l-au înșălat unchii lui, de-au mersu de la Târgoviște în București, fiind agiuși cu Mihai-vodă, de sta Mihai-vodă de-l pârae, gândindu-să că va fi el domnu. Iar după ce l-au prinsu, au scos ibrihorul ferman de la împărăție, scriind la țară de or priimi pre Mihai-vodă, bine, iar de nu, să-și rădice dintre dânșii pe cine ar vrè. Deci unchii Brâncovanului, anume Costantin stolnicul și Mihai spatariul, dacă au vădzut că-i lasă Poarta în voia lor, s-au lăsat de prieteșugul lui Mihai-vodă și s-au rădicat domnu dintre dânșii, pre Ștefan Catacuzino spatariul, fiul lui Costantin stolnic.

Iară pre Brâncovanul l-au dus la Poartă cu mare pază și cu multă avere, scrisă tot de ibrihorul, și l-au închis la Edicula cu mare grijă, și pre dânsul, și pre doamna-ș, și pre cuconii săi, și pre toate slugile lui. Că era acel Gin Ali-pașa vezir un păgân rău preste samă, de nu folosiè nemăruï dare. Deci atunce au început și solii moschicești a-l pâri, și Șfedul, și de multe părțile, cum este mânia lui Dumnedzeu. Măcar că cele pomeniri multe și cei prieteni harnici și averea ce avè, sosindu-i atunce ceasul, nemică nu i-au folosit. Precum dzice Scriptura: „Nu va folosi avera în dzioa urgiii“. Poate-fi și osinda Moldovii, că-i tot schimba domnii adese, și-l blăstăma toată țara, au poate-fi și a unchiu-său, a casei lui Șârban-vodă, au doar și a moscalilor chemare și apoi vicleșug. Că mult sânge creștinesc s-au vărsat, și de multe ori îl blăstăma împăratul Moscului și dzicè: „Iuda-Brâncovanul m-au vândut, de-am răpus oaste și am pățit aceasta.“

Deci l-au scos și au tăiet capetele, întâi a patru cuconi ai săi, apoi și al lui și a câțiva boieri, slugi ai lui. Iar pre doamna și pre alte slugi le-u ținut încă vro 2 ani la închisoare și apoi i-au slobodzit. Atunce, cându-i tăiè feciorii, au fost dzicând

unul să-l turcească, să nu-l taiè, dar tată-său l-au îmbărbătat tare, să nu-ș lasă legea. Numai un copilaș, nepot de fiiu Brâncovanului au scăpat, că l-au luat în saraiul împăratescu, ca să-l turcească. Iar mai pre urmă l-au scos îma împăratului și l-au dat la maică-sa, care mai pe urmă la istoria lui va arăta mai pre largu. Precum să dzice „domnu bogat și fără sfat“, adevăr că atunce au fost fără sfat, dacă s-au mâniat Dumnedzeu pre dânsul. Iar mai nainte, în 30 de ani, tot cu sfat au fost, că ținè Dumnedzeu și-i ierta osinda. Iar acmu n-au vrut să-l mai rabde. Și când l-au tăiet, au adus pre toți solii de-l priviè.

După aceasta au pornit și craiul Șfedului prin Țara Ungurească și au trecut cu pace pân' la țara lui, la Pomerania. Atunce au slobodzit și pre solii moschicești, să-ș margă la pământul său. Și-i aștepta Șeremet cu bucurie mare. Iar când au agiunsu feciorul lui pre la Nemirov, nu știu ce l-au lovit, c-au murit, și n-au apucat tată-său să-l vadză viu. Dzik unii c-au mâncat ciuperce și au murit, iar unii dzic să-l fie otrăvit soltanul la Tighine, pentru să să mânie tată-său, Șeremet, să strice pacea, căci tătarâi purure ar pofti să fie oaste. Iar unii dzice că dintre dânșii l-au otrăvit.

Craiul șfedzescu, după ce-au intrat în Pomerania, strânsuș-au oaste, ce-au mai putut den țara lui, având nădejde că-i va da și Franțojul agiutoriu. Și au început să să bată iar cu Moscalul, vartos, ca să-ș scoață locul și cetățile ce i-au luat. Deci Moscalul și Avgust craiu cu sasii și craiul Daniei și Prusul, toți acește s-au învoit la un locū cu legături și au început a să bate cu craiul Șfedului. Unii să bătè pre apă, alții s-au dus în Pomorania, și au tot bătut pre craiul Șfedului, până i-au luat toată Țara Pomoraniei, cu toate cetățile. Numai ce i-au rămas o cetate, unde-i era stolița Pomoraniei, anume Ștetenu. Și să închisese acolo, de să batè cu ceielalți crai. Și aștepta craiul să-i vie agiutor de la Franțoj pre apă. Atunce, nărocul lui cel prost, că au murit craiul franțojesc cel bătrân, anume al 14 Liudovic.

Și nemerind acea veste la Avgust craiul stând cu oaste prin-pregiurul cetății Ștetenuului, au pus un trâmbicer al lui dând

veste din trâmbiță c-au murit craiul franțojesc, ca să audă craiul Șfedului din cetate, unde era închis. Iar craiul Șfedului, dac-au înțeles din trâmbița lui Avgust craiu că au murit craiul franțojesc, pus-au și el altu trâmbicer a lui de-au răspunsu înapoi din trâmbiță lui Avgust craiu, dzicându-i așa: „De-au murit craiul franțojescu, iar craiul nostru, unul din cei 12 monarhi a Evropiei, este sănătos și nu să teme de nemic.” Iar când au fost preste doao, trei dzile, au lăsat craiul cetatea și au fugit, cu niște vase pre mare, la țara lui, la Ștocul.

Atunce au luat și toată Țara Pomoraniei, și pre Moscal nu l-au lăsat Prusul să stăpânească acolo în Pomorania, fiind lor acolo locul de moșie. Ce i-au dat câteva pungi de bani pentru cheltuiala oștii, și au rămas Pomorania acelorlalți crai, cum s-au dzis mai sus.

Iar Șfedul, după ce s-au dus la Ștocul, au început a pune mediaturi de pace, să facă cu Moscul și cu Prusul și cu Avgust craiu, și au început a conteni de a să mai bate. Iar craiul Daniei nu-l priimie la pace și-l tot bătè de cee parte de mare, unde are și Dania loc.

Turcii dacă s-au curățit de Șfed și de soli și de aceste toate câte scriu mai sus, rădicatu-s-au împărăția cu toată puterea și s-au dusu la frânci, la Țara Morii, ce o ținè veniticii. Și au luat-o toată, cu toate cetățile ce era întru acea Țară Moree, și au așădzat într-însele pașălâcuri, pre-cum fusese mai nainte vreme iară a lor și să dezbătusă ei de la turci, când să bătusă turcii cu nemții la Beciu. Și luând-o acmu, s-au întorsu iar înapoi la Udriiu. Atunce au prinsu și pre un domnu sfetnic Țărâi Moriii, care era și doftor vestit, anume Lichinie. Și fusese acel doftor și aice în țară, la domnia lui Antiohie-vodă întâi, și apoi, ducându-să la moșiile lui acolo, la Moria, cădzusă de era sfetnic. Deci cunoscându-l turcii, de la Țarigrad, îndată l-au spândzurat.

Iară de iarnă au început a să învrăjbi Turcul și cu Neamțul, să strice pacea, din pricina Moreei. Și au trimis de-au mazilit pre Ștefan Ca[n]tacuzino-vodă, feciorul lui Costantin stolni-

cul, din Țara Muntenească. Și cum l-au dus la Poartă, l-au și spândzurat, și pe dânsul și pe tată-său Costantin stolnicul, neplinind anul cu domnie în Țara Muntenească. Și au agiunsu și ei osinda Brâncovanului, căci îl vândusă ei pe dânsul. Și i-au rămas lui Ștefan-vodă 2 ficiori, unul slujește la nemți, altul la moscali¹.

Iară în locul lui au pus domnu pre Neculai-vodă, și în locul lui Neculai-vodă, în Moldova, au pus domnu pre Mihai-vodă. Deci Neculai-vodă, gătindu-să de aice cu toate conacele, au purcesu în Țara Muntenească. Și atunci, la purcesul din leși, multe voroave ce nu s-au cădzut au grăit Lupul vornicul lui Neculai-vodă împotrivă. În locu de cinste și milă ce au avut de la acestu domnu, el îi mulțamiu cu voroave proaste, după cumu-i firea acestui neam a Gavrilițeștilor, de nu sunt nici unui domnu mulțamitori, ce pre urmă tot cu năpăști le mulțamesc. Care în scurtă vreme ș-au răsplătit Neculai-vodă această gâlceavă de cătră Lupul, că pentru simeția lui ș-au pus ticălosul capul, precum s-a arăta înainte. Iar în țară au venit domnu Mihai-vodă cu a treia domnie.

CAP. XXI

A TREIA DOMNIE A LUI MIHAI
RACOVIȚĂ-VOIEVODA, VĂLEAT 7224

Mihai Racoviță-voievoda viind în scaon în leși iarna, bucuratu-s-au toată țara, fiind el pementean, și mai vârtos neamul său, că era mult. Și dintâiu să arăta cu mare dragoste și blândețe țărâi. Țara încă să bucura, căci era moldovan și le era prè lesne la divanuri a grăi cu dânsul. Că-i giudeca dreptu și blând, și ușa îi era prè deșchisă, nu cu mărire multă. Și după obicei, a treia dzi au boierit pre acești boieri cari-i scriu mai gios. Pus-au pre Ilie Catargiul vel-logofăt, pre Lupul Costache vel-vornic de Țara de Gios, pre Ioan Sturdze vel-vornic de Țara de Sus, pre frate-său Dumitrașco Racoviță hatman, pre Costantin Ipsilanti

¹ Fraza ultimă este scrisă de Neculce.

vel-postelnic, pre Ion Păladi, cumnată-său, vel-spatar, pre Dimitrii Macriiu vel-ban, pre Costantin Ruset vel-păharnic, pre Costantin Costache vel-visternic, pre cumnată-său Costandache vel-stolnic, pre lordache Ca[n]tacuzino vel-comis. Aceștia era boierii lui Mihai-vodă la a treia domnie. Și nu era nici unul mai de cinste decât altul, că era mai tot un neam. Numai Costantin postelnicul era oarece mai în cinste, având un frate capichiai la Poartă, anume Manolachi chiurci-bașe.

Lui Mihai-vodă atunci îi vră hi lesne și îndemână a domni, că de neprietenii lui, de munteni, să curățisă de toți, boierii cei bătrâni, carii îi mai sta împotriva, iar murisă, la Țarigrad domni mazili pre atunci nu era. Că era numai Duca-vodă și Antiohie-vodă, și nu mai avè obraz la Poartă, și Antiohi-vodă preste doi, trei ani i s-au tâmplat de-u murit. Și adusesse și câțva greci cu dânsul, carii fusesse din casa Brâncovanului-vodă. Ce iarăș acei greci l-au adus la stricăciune, precum să va arăta înainte. Și el încă să învățasă a domni, nu ca în cele 2 rânduri dentâi, de era o turmă și un păstoriu. Numai n-avè nărocire, că nu era pace. Doamnă avè de treabă, bună și milostivă, cuconi 5 și cucoane 3. Și-i era casa can grè. 2 cuconi îi ținè turcii zălog la Poartă, pre rând îi schimba.

Pre acee vreme, gătindu-să turcii să pourceagă asupra Neamțului, să iei Varadinul, iar Neculai-vodă făcè niște răutăți mare în Țara Muntenească în boieri. Pre unii îi închidè, pre alții îi tăiè, pre alții îi jăcuiè, de le lua toate averile lor ce avè, și-i pârâè la Poartă că sunt haini și agiuși cu nemții. Și pre câț nu-i omorâè el, îi trimite la Poartă de-i omorâè. Atunci au pierit și Mihai spatar, atunci ș-au adus aminte și de gâlceava ce i-au făcut vornicul Lupul, când au trecut din Moldova în Țara Muntenească, și l-au pârât la veziriul Gin Ali-pașa cum că este hain, agiunsu cu moscalii.

Deci Gin Ali-pașa veziriul, cum au înțeles, au și trimis un capegi-bașe de l-au pus în obedzi pe Lupul, de aice de la Mihai-vodă. Și agiungând pre veziriul pre drum, nici l-au mai giudecat, numai ce l-au scos și acolo în câmpu au pus de i-au tăiet capul,

Mihail Racoviță

iar trupul lui au rămas neîngropat, de l-au mâncat pasirile. Așe au pierit Lupul vornicul din pâra lui Neculai-vodă. Nici un boier n-am vădzut precopsit din ceie ce să pun în price cu domnul. Și atunci cu Lupul au mai pierit împreună și 2 boieri sirbești o dată cu Lupul. Iar în locul Lupului au pus Mihai-vodă, domnul Moldovii, pre Darie Donici.

Deci veziriul ducându-să la oaste la Varadin, și le-au ieșit nemții înainte cu Evghenie prințepul. Și ș-au dat bătaie de îmbepărțile, prè groaznică. Și i-au biruit Evghenie cu nemții pre turci, de-au fugit turcii care încotro au putut, și le-au luat și ordia toată. Atunci au pierit și spurcatul Gin Ali-pașa veziriul în războiu.

Acestu Gin Ali-pașa era un păgân turbat și mare sorbitoriu de singe asupra creștinilor. Nu-i trebuie lui daruri sau rugăminte. Acesta au omorât pre Brâncovanul-vodă cu copiii lui. Acesta au omorât și pe Ștefan-vodă, și pe tată-său, Costantin stolnic,

și pe Mihai spatariul, și pe Lupul vornicul, și pre alții mulți. Acesta au omorât și pre vro 40 pași, tot aleși, fruntea turcilor, de sterpisă împărăția turcească de capete. Acesta au stricat și mănăstirea Mavramur de la Țarigrad. Și-i era gândul lui de a birui pre nemți, să puie pași și în Moldova și în Țara Munte-nească. Numai nu i-au agiutat Dumnedzeu, că ș-au luat și el plata, că i-au luat tată-său, diiavolul, sufletul.

Iară nemții, dac-au bătut pe turci, s-au mai pogorât de-u luat cetatea Timișvariul de la turci, cetate aleasă și vestită, cu toate olatele ei, și s-au așădzat acolo la iernatec.

Atunce muntenii carii erau fugiți în Țara Ungurească de răul lui Neculai-vodă s-au rădicat cu cătane și au luat pre Neculai-vodă din București în robie. Și l-au dus în Țara Ungurească de l-au ținut până la anul, pân' ce-au făcut turcii pace cu nemții. Și au luat nemții și din Oltu încolo 5 ținuturi a Țărâi Muntenești. Destulă răutate era și pe acolo de turci și de cătane, care mai pe largu va arăta istoria ei.

Iară în locul lui Neculai-vodă venisă frate-său, Ioan-vodă terdzimanul, domnu țărâi. Ce departe era firea lui Neculai-vodă de a lui Ion-vodă! Că Ion-vodă era minunat de om bun, cât nici acmu nu pot uita muntenii bunătatea lui.

leși-au atunce cătane și în Moldova, pre supt munte, la Cașin și la cetate la Neamțu, și cuprinsese țara păn-în Siretiu. După cum sunt moldovenii gata la jac, îndată s-au dat la dânșii. Era și asupriți de Mihai-vodă, că scosese hârtii pre țară și pre mazili, dăjdi și desetini pe mazili țărănește. Obiceiul cel de stângerea mazililor nu vrè să-l mai părăsască. Deci câți oameni și câte casă boierești era dincolo de Siretiu ținè toți cu cătanele. Și să făcusă niște tâlhărit mult peste samă. Și acmu Mihai-vodă stăpâniè numai pre lângă leși și la Orheiu puțințel, iar încolo tot poghiazuri cu cătane cu moldoveni amestecați agiungè de prăda pre la Fălci și pre Bârlad. Hotinul, Cernăuții le ținè tot turcii. Și să mira ce a face și de ce să va apuca, că domnia îi era noao și nu avè bani să plătească, să strângă slujitori. Și-i era cu frică și să mutasă în Cetățuie, și mai nici în

Cetățuie nu mânè, ce mânè câte la un loc, de nu știè nime. Că și boierii încă nu era drepți, ce mulți dintre dânșii să agiunsesse cu cătanele.

În Cetatea Neamțului era un căpitan cap cătanilor, anume Frențe, și mai era și câțva mazili moldoveni cu dânsul acolo. Deci au făcut sfat să margă cu poghiaz, să iei pre Mihai-vodă.

Iară Mihai-vodă, oblicind sfatul lui, trimis-au pre Macriiu vel-ban și Costantin Costache vel-visternic să aducă vro doao, trei mii de tătarî, ca să margă să-i lovască întăiu el pre dânșii, decât ei pre dânsul. Și mărgând acei boieri la tătarî, s-au rădicat câțva mârzaci să vie, încă și mai mulți decât poftisă Mihai-vodă. Și viind cu dânșii până din gios de Movila lui Costantin-vodă, i-au lăsat Costantin visternicul pe tătarî supuși în Valea lui Aaron-vodă și au venit să spuie lui Mihai-vodă, că era lucru cu taină, de nu știè nime că vin tătarî. Atunce Costantin visternicul, mergând la Cetățuie să spuie lui Mihai-vodă de tătarî că au sosit, nu l-au găsit în Cetățuie și au purcesu să vie la leși, la Mihai-vodă. Atunce și cătanele sosis-în lași fără veste. Cât ai rumpe un păr din cap de n-au luat pre Mihai-vodă de grumadzi, din curțile domnești. Că străji ce avè la Târgul Frumos și la Podul Leiloaie, nime din străji nu scăpasă să-i dè știre, că-i prinsese cătanele pre toți.

Avusese știre Mihai-vodă mai nainte vreme că au ieșit Frențe și cu Velicico cu poghiaz din Neamțu. Și fusese Mihai-vodă de dimineață și afară, pre Bahliu în sus, dar apoi, vădzând că nu-i nemic, s-au întorsu în lași. Că poghiazul să zăbovisă, că veniè becisnicește, cu zăbavă, că au venit pre la Pășcani, de la Pășcani la Cotnariu, și apoi au venit la lași. Deci Mihai-vodă au apucat numai cu doi, trei copii de-au plecat fuga la Cetățuie, și cătanele după dânsul. Ce la pod, pușintel oarece s-au mai poprit, stându-le împotrivă, până s-au mai depăratat Mihai-vodă și au apucat de-au intrat în Cetățuie. Și nărocul lui că nu l-au știut că este el, să-i ție calea pre dincolo de Bahliu, că l-ar hi prinsu. Iar Costantin visternicul, cum au audzit de cătani, n-au apucat a spune lui Mihai-vodă

de tătarî, că n-au apucat a veni în Iași, ce au și fugit în stuh, din gios de Balica, iar Mihai-vodă nu știè de tătarî nemic, că au venit la Aaron-vodă, nici tătarâi de cătane.

Atunce cătanele veniè. Frențe pre suptu deal, cu vo 200 de nemți, iar Velicico, cu moldoveni și cu cătane, lovisă înainte în târgu și slobodzisă și temnițele și cuprinsese și Cetățuia, numai nu să putè lipi, că-i împrșca din Cetățuie. Deci Frențe și cu cătanile au lăsat coșul în șes, unde este acmu hălășteul la Frumoasa, și după ce-au lăsat coșul, s-au suit la deal și căuta loitre și pripelece, ca să dè năvală să saie preste zâdi. Și alerga unii și din târgu, de li aducè loitre. Iar Mihai-vodă atunce să temè tare să nu-l iei din mănăstire. Și toată boierimea să spăriesă. Numai au apucat de-au slobodzit o pușcă mare și au început a trage și clopotele cele mare. Iar tătarâi de la Aaron-vodă, cum au audzit pușca și clopotile, oaricumă să îndoiè dintâiu, să nu fie vreun vecleșug, iar apoi, unde s-au pornit a veni ca vântul. Cătanile, cum au vădzut că vin tătarâi, cum au lăsat Cetățuia și au alergat la coș, la cai. Ce pân-a încăleca ei, tătarâi încă au sosit.

Deci au și purces cătanile pe lângă pâraul Cetățuui asupra Hlincii a să spăriè și tătarâi a-i încungiura giur împregiur, de le da năvală să-i spargă. Atunce au ieșit și Mihai-vodă cu seimenii și cu streleții, adecă vânătorii, ce avè, în timpinarea lor la Hlince. Și au început a strânge și din târgu slujitori, cine era. Deci streleții au început a-i bate rău cu sinețele. Pân' ce-au înnoptat, au tot mărsu de la Hlince în sus, pre pârau, alătore. Iar de la o vreme, băgându-să la strâmtoari, vrând să treacă pâraul în cee parte, spre câmpu, n-au mai putut ținè războiul. Ce au început a-i răsipi și a cădè acolo în pârau, fiind țarmuros. Carii pre puțini au scăpat. Nărocul lor c-au fost noapte. Și atunce, la acel pârau, au prinsu și pre Frențe căpitan, viu nevătămat, un tătar. Și l-au cumpărat Mihai-vodă de la acel tătar și, multu muștrându-l, au pus de i-au tăiet capul. Și pre alții, pre câți au mai prinsu den moldoveni, vii, tot i-au omorât. Și mai pre urmă le-u strâns capetele tuturor,

și trupurile, și au făcut o movilă și o cruce mare cu cerdacu, ca să fie de pomenire acolo, la Parasca. Și nu au fost mai mulți de 300 cătane cu moldoveni cu tot, iar tătarî au fost mai bine de 5.000, mai la șese mii.

Atunce, în grabă, mâniidu-să Mihai-vodă, au spândzurat pe Cuze spatariul, nepriceștuit, încălțat, îmbrăcat, dându-i vina că au scris el la feciori, având acolo la cătani, ca să vie să prindză pre Mihai-vodă de aice din Iași. Ce nu să știe, întru adevăr, au ba. Numai în pizmă l-au omorât, că i-au fost năpaste, că n-au fost scris.

A doa dzi, tătarâi au cerșut la vodă 10 pungi de bani, să s-întoarcă înapoi, iar Mihai-vodă n-au avut, au n-au vrut să le dè. Și le-au dat voie să prade țara, dincolo de Siretiu, că sunt tot haini, cătane. Numai dincoace de Siretiu să nu robască.

Deci au și purces pre Bahluiu în sus, pre la Târgu Frumos. Și de la Siretiu încolo au și slobodzit ceambuluri a prăda, cât au putut cuprinde ținutul Neamțului. Și păn-în Hangu și păn-în Ceahlău au agiunsu de-au prădat și au robit. Și s-au întorsu plini de robi în Bugeag. Iar cătanile, Cetatea Neamțului au lăsat-o plină de bucate și au fugit la Cașin, la alte cătane ce era acolo.

Scris-au Mihai-vodă și la Poartă de izbânda ce-au făcut. Și n-au scris cum au fost, ce-au scris c-au fost mulțime și i-au bătut. Pentru acee ș-au agonisit mare credință și laudă și nume de viteaz de la turci, precum își scosese și Cantemir-vodă, mai în trecuți ani, când s-au bătut cu leșii la Boian pre Prut.

Atunce, tot într-acel an, Șfedul tot să bătè cu craiul Daniei de cee parte de mare, precum s-au pomenit mai sus. Dând năvală, l-au lovit dintr-o pușcă, și au mai trăit trei, patru dzile și au murit.

Rădicat-au șfedzii în locul craiului pre o sor a lui. Și atunce au așădzat toată vrajba oștirii și s-au împăcat cu toț craii ce s-au pomenit mai sus. Și au lăsat cine ce-au luat să fie luat, precum a arăta mai pre largu la istoria lor. Fără cât, toată Levonia pe de iasta parte și cu crăia Finiei de cee parte de mare și cu 24

cețâți, tot alese, frunte, au rămas să fie tot a Moscalului. Și atunce, așădzând pacea, au slobodzit pre toți ghenărarii și slujitorii câți era robiț de la Poltava și de printr-alte locuri. Pe toți i-au slobodzit, de s-au dus la țara lor, la șvedzi. Așjidere și șfedzii, câți moscali au fost robiț la dâșșii, pe toți i-au slobodzit, de au venit la Moscu.

Între acei capete moschicești ce-i robisă șfedzii era și Tolbeșchii cneazul rob. Și atunce ieșind acel cneaz de la robie, ave 3 fete mare frumoasă. Atunce au dzis împăratul Moscului lui Dumitrașco-vodă să-și alegă dintr-acele 3 fete una, care-i va plăcè, să i-o de să-i fie doamnă. Și alegându-ș una, i-au dat-o împăratul. Și au făcut nuntă cu dânsa, după obicei, și s-au cununat. Și au pus împăratul pe acel cneaz gubernat la Chiov, în mare cinste.

Tot întru acel an era, în Țara Leșască, cu multă oaste de sasi, de mânca țara. Și oastea leșască nu avè nici o plată de slujba ce slujie. Deci, cum sta obuzul la câmpu, pre marginea Nistrului, s-au și bulzuit un obuz și au scos pre capetele lor și ș-au ales cap den zvonic, cum să dzice la noi zorba, anume pre un porucinic Branil, să fie cap tuturor slujitorilor. Deci, cum au stătut el capū, cum au început a scrie cărți pre la cele obuzuri și pre la slujitorii ce era împrăștiți. Și în scurtă vreme s-au strânsu toate obuzurile la un loc. Și au scris cărți la hatmanii lor să vie și ei la obuz, să să scoale asupra sasilor, că, de n-or veni, n-or mai fi hatmani. Cum au audzit oastea Litfii, cum s-au strânsu la un locū.

Așjidere și mazilimea, șlahta, și ei au rădicat cap pre un boier, anume Lidihovschi. Și s-au strânsu și ei la un loc cu slujitorii. Și au scris Lidihovschii, care nu a încăleca, toată șleahta a fi podan, și le-or mânca satele. Și au purcesu asupra sasilor. Pre unde-i găsiè, tot îi omorâè. Și au pierit mulți sasi pân-au apucat de s-au strânsu la un loc. Iar dacă s-au strânsu la un locū, nu le putè strica leșii nemică, că sasii avè focū mult.

Deci leșii vădzând că nu le pot strica nemic, sfătuiè unii să rădice și țara, toată mujicimea, asupra lor, să-i împresoare

pe sasi mulțimea norodului. Dar Lidihovschii, care era cap pre mazili, au dat sfat că nu-i bine să rădice țara, să s-învețe mujicii la războiu. Că sunt mai mulți ruși pravoslavnici decât leși catolici, și dacă i-or rădica pe toți, sunt mai mulți de un întuneric de oameni și oră bate pe sasi și poate ne-or bate și pre noi și ne-or lua moșiile. Și ei s-or închina la Moscu, că sunt tot de o lege, și a fi mai rău, că ne-or lua mojiicii țara. „Ce mai bine, fraților, noi să ne vărsăm sângele, iar mojiicii, lasă să șadză ca niște mojiici“. Și așa au stătut câțeva vreme, de să tot bătè.

Craiul Avgust ședè în Sacsonia, că să teme a veni în Țara Leșască, iar pre hatmanii leșești, cu meștersug i-au prinsu pre tuspatru la mână slujitorii de prin târguri ce ședè. Și era oastea numai să-i taie și-i suduie tot de față, și le umbla pe denainte cu sabia goală, și-i mustra, și le dzicè că „voi ne-ați stricat volnicia noastră și ne-ați pustiit satele, șiind cu craiul și cu moscalii, de aduc oștile lor de ne mânâncă satele și ne-au stricat obiceiile cele vechi“. Și i-au pus de-i ținè la vartă slujitorească, de-i păziè slujitorii.

Fraților boieri moldoveni, carii sunteți musaiپی la domnu și faceți obiceiuri carii n-au mai fost în țara noastră a Moldovii! Vă poftim să vă aduceți aminte, cetind acestu pontu de asupra, să vedeți ce-au pățit atunce acei hatmani pentru obiceiuri noae ce începuse a face în Țara Leșască!

Atunce împăratul Moscului, vădzând atâta calabalic în Țara Leșască, trimis-au pre Dolhoruc cneazul, cu 30.000 oaste, în Țara Leșască, ca să stè să-i împace. Și au venit cneazul la Liubliu și au stătut de le-au făcut pace. Atunce au venit și Avgust craiul den Sacsonia la Liublin.

Și au făcut pace într-acesta chip. Sasi să se ducă toți din Țara Leșască, fără cât lui să-i dè 1.000 slujitori, să-i fie de paza curții lui. Oaste să rămâie 50.000, iar cealaltă să o gonească, că acmu este pace, nu trebuie mai multă. Și să le dè leafă, să-ș cheltuiască, iar nu să șadză prin sate, la iernatec, să pustiască satele.

Domnii să ție câte un steag, iar nu câte doao, trei, și alții nici câte un steag. Slujitorii să șadză prin sate crăiești, iar nu printr-a mazililor, ori vara cu obuzuri, ori iarna prin tâguri. Și nemic să nu-i dè pre unde a ședè, numai lemne și apă și grajduri de cai. Craiul să facă seimă în anul al treile, după obicei. Că acestu craiu nu mai făcè niciodată seimă.

Pentru voievoda Chiovschi, să-i întoarcă pagubele ce au avut în pribegie, și să-ș strângă vecinii lui, ori în ce târgu sau sat i-ar găsi, pentru căci au pribegit, pentru să nu-ș piardză volnicia lor. Deci trebuie să nu rămâie păgubaș.

Așè făcū și boierii noștri. Dacă pribegește, iar ceialalți stau cu feliuri de feliuri de năpăști și pârî, ca să-l istovască.

Pre hatmani i-au giurat să fie drepti țărâi, iar să nu mai ție de acmu înainte cu alții streini. Și așè i-au slobodzit de la varta lor și i-au lăsat să fie iar hatmani, cum au fost. Așè s-au așădzat pacea între dânșii. Poate or însemna și mai multe la istoria lor să fie. Deci așădzându-să pacea, s-au rădicat și Dolhoruc cneazul și s-au întorsu la țara sa.

Iară când au fost în al treile an a domniei lui Mihai-vodă, s-au gătit turcii să margă să să bată iar cu nemții, la Beligrad. Și atunce au venit și craiul Racoții de la franțoji. Și au trimis Mihai-vodă, cu poronca vezirului, de-au adus și pe Bercin, hatmanul lui Racoți, din Țara Leșască, fiind pribag în Jolcfa, și cu alți capete de ai lor, unguri, de i-au trimis la Udriiu, să margă și ei în oaste cu turcii la Beligrad, dându-le turcii și oarece bani, de au făcut oarece oaste, moldoveni, pre cine au putut. Și au mersu în oaste cu veziriul.

Iară Mihai-vodă au încălecat cu tătarî și cu slujitori de a lui, de s-au dus la Cașin și la mănăstire la Mira de-au mai bătut pre niște cătane ce era acolo, cuibă de tălharit, de i-au spartu și i-au gonit în Țara Ungurească. Și pre carii tălhari, pre unde i-au prinsu, cu rele și groznice morți i-au omorât. Iar tătarâi, prin țară pre unde ș-au agiunsu, au tot robit.

Apoi înțelegându Poarta de acè izbândă a lui Mihai-vodă, venitu-i-au poroncă să încalece cu soltanul den Bugeag și cu

oastea den Hotin, cu Colceag. Și când a agiunge veziriul la Beligrad, atunce și ei, pre taină, să între în Țara Ungurească, să prade, să să tâlnească cu veziriul în Țara Ungurească.

Deci pre acea poroncă s-au gătit și au purcesu Mihai-vodă. Tătarâi încă au trecut Prutul pre la Zagarance. Și s-au tâlnit Mihai-vodă cu soltanul și cu Colceag la Botoșeni, și au intrat prin Câmpul Lungu și au ieșit la Bistriță, în Țara Ungurească. Ce soltanul au și slobodzit tătarî în pradă a arde și a prăda satele și a le robi. Iar Mihai-vodă și cu Colceag, acolo lângă Bistriță, aproape de cetate, au și prinsu un omă viind cu cărți de la Sibiiu la comendatul de Bistriță, scriind precum au bătut pre veziriul și au luat nemții și Beligradul, și preste 4 dzile i-a veni și la dânsul oaste.

Deci Mihai-vodă și cu Colceag, prindzând acele cărți, au și răpedzit la soltanul de i-au făcut știre să s-întoarcă. Și au și păzit Mihai-vodă și cu Colceag de s-au întorsu înapoi și au ieșit în țară. Iar soltanul, mai zăbovind vro doao, trei dzile, au ieșit mai cu greu, că le ținè calea săcuii. Numai pre tătarî îi rătăiè niște cazaci zaporojeni, că era cu soltanul vreo 500, dar ar hi ieșit foarte cu greu. Și au trecut la Bugeag, cu caii stătuți și mai mulți pre gios.

Iară pre turci i-au bătut nemții prè rău. Și au luat Beligradul și i-au mai lățit multu și preste Dunăre, aproape de Filibe. Și s-au dus să între și în Bosna nemții, ce n-au putut, că în Bosna era ună pașă, anume Chiupurliul, foarte omă harnic, și fiind locul tare, n-au putut isprăvi nemică, ce încă s-au întorsu cu rușine de la Bosna.

Franțojul, cum au vădzut că să bate Neamțul cu Turcul, au și început a scorni și el gâlceavă cu Neamțul și a să bate cu Ișpania, ca să împiedece pre Neamțu.

Atunce au isprăvit și Mihai-vodă ferman de la Poartă și au trimis pre Costantin Costache visternicul și pre Luca biv-visternic de-au mârșu în Bugeag. Și au cercat de-au scos robii de la tătarî, ce-i luasă tătarâi, atunce când au scos cătanile din țară. Și pre cine au găsit neascunși și nedepărtați, pe toți i-au scos.

Împăratul Moscului, vădzând că s-au aşădzat pace despre Şfed şi vădzând pre turci că să bat cu nemţii, dusu-s-au şi el atunce tocma la franţoji, că doar ar face să să scoale asupra Turcului şi Franţojul, şi să să rădice şi el. Şi pentru vasă, ca să aibă voie să umble şi a lui pre mare, cum umblă şi a altora, să nu stè pricină.

Ce atunce era craiul tânăr, numai de vro 6 ani, că Liudovic murisă. Numai, măcar cum era de mic, dar tot i-au işt înaintea şi i-au făcut uraţie. Ce împăratul cu epitropii crăiei au vorovit, şi i-au răspunsu că ei cu Turcul nu pot să să bată, că lor din Ţara Turcească li-i agonisita. Şi i-au dzis şi împăratului să ţie pacea ce-au făcut, să nu o stirce. Iar pentru vase, l-au pozvolit să-i umble.

Iară întorcându-să împăratul înapoi, găsit-au în ţara lui alte sfaturi asupra lui, făcute de o samă de boieri şi de fiiul său, Alexie Petrovici. Deci fiiu-său, dacă au aşădzat, s-au dus la nemţi şi le-au dzis acelor boieri cum, dacă vor omorî pre împăratul, să trimiţă să-l cheme pre dânsu, să le hie el împărat. Că aşè-i este ruşine de lume, să să afle faţă. Şi dacă l-or pune împărat, să-ş iei iar portul cel vechiu, şi oştene iar cum au fost mai de demult, şi să dè şi Şfedului înapoi tot ce i-au luat, şi cu Turcul şi cu Leavul să s-aşedze, şi să-ş lepede şi puşci şi toate tot în mare, şi să trăiască cum au trăit mai 'nainte. Că acesta împărat îi va istovi detot.

Deci cum au venit împăratul şi au înţeles acestu sfat, i-au şi început a-i prinde şi a le face felū de feliu de cazne şi a-i omorî. Şi au trimis şi la împăratul nemţescu de au cerşut pre fiiul său cu parola. Deci Neamţul l-au dat pe parolă, ca să nu-i facă nimic. Iar după ce l-au adus la stoliţă, l-au scos la divan şi mult l-au mustrat, şi l-au făcut de-au dzis cum că-i greşit şi nu-i harnic de împărăţie. Şi au încoronat pre un cucon mai mic, ce avè cu împărăteasa cea mai de pre urmă, iar pre Alexii l-au bătut cu hunutul, şi, neplinind patru dzile, au murit. Iar pre urmă, fără zăbavă, au giudecat Dumnedzeu, că i-au murit şi copilul cel mai mic, ce-l încoronasă. Atunce au omorât

împăratul și pre Răzanschii, patriarhul Moscului. Și de atunci n-au mai hirotonisit patriarhu, ce le-au rămas biserica cea mare a Rosiei văduvă, și au făcut sinod, adecă sobor: 12 episcopi sunt purtători de grijă bisericii.

Audzind de aceasta, împăratul Neamțului foarte s-au scârbit pre moscali, și era numai să să bată, nefiind Neamțului voia să fie cel mai mic la împărăție. Că Alexie era cumnat cu împăratul nemțescu, ținè amândoi 2 surori. Ce au împăcat lucrul, că au murit, precum mai pe largu va arăta la istoria lor.

Iară în anul 7226, iar au mârșu turcii la Beligrad și cu Ionvodă al Țărâi Muntenesti. Și au stătut la pace: cine ce-au luat să fie luat. Timișvariul, Beligradul, cu tot olatul până unde a agiunge, și din Oltu în sus să fie tot nemțescu. Atunce au pus nemții pe fiul lui Șărban-vodă peste Oltu, să fie mai mare. Țara Morii, precum au luat-o turcii, să și o ție. Pentru Hotin n-au pomenit nemică, fără cât au dzis pentru Țara Leșască să stè după cum este așădzată mai denainte vreme, când s-au făcut la Carlovic. Și atunce, când au făcut la Carlovic, scriè pentru Hotin ca să nu-l facă turcii, nici alte cetăți, nici pașă în Moldova să nu fie. Deci stă de atunci Hotinul, așè îngăimat, pân-acmu. Vârtos șede. Nu știu de acmu înainte ce a vrè Dumnădzău să mai lucredzi. Mai sta-o-a, au ba, au poate și câtă țară au mai rămas, să o iei? Va arăta vremea viitoare, cine a agiunge să trăiască.

Atunce și Franțojul s-au împăcat cu Neamțul. Și pre Neculai-vodă l-au scos atunci din robie. Și au mârșu la Țarigrad, iar frate-său Ion-vodă au mersu la scaonu-ș în Țara Muntenescă, și neplinind anul, au murit Ioan cel bun și frumos. Oh, oh, oh! Unde or mai găsi muntenii om bun ca Ionu-vodă? Și în locul lui au venit iar Neculai-vodă, pedeapsa lor.

Lui Mihai-vodă i-au venit de la Poartă poroncă să strice Cetatea Neamțului și Miera, unde au șădzut cătanele. Și le-u stricat, iar nu foarte detot.

Fost-au pre atunci și o foamete mare în țară, cât agiunsesese de să vindè mierța de pâine în lași 10 lei. Că numai din Țara Leșască și din Țara Turcescă aducè oamenii pâine.

Iară la anul după foamete, scornitu-s-au și un omor mare de ciumă în țară, și au ținut un an și au agiunsu și pân-în Podolia, în Țara Leșască.

Atunce au trimis Mihai-vodă boieri, de-au jăluit la Poartă pentru ținutul Cernăuților. Și au arătat și ispisoaace pentru moșiile lor. Și l-au dat Poarta iar Moldovii și au trimis turci de-au hotărât ținutul Hotinului și a Cernăuților, să se știe cât or ținè turcii. Și au iertat și birul țărâi pre giumątate, pân-în trei ani. Și au isprăvit de-au mersu un capigi-bașu, de-au hotărât și Bugeagul cu Moldova și au dezbatut bucata cea de loc ce o închinasă Lupul vornicul tătarilor, de au dat iar țărâi.

Atunce și mie mi s-au isprăvit ferman de la Poartă de pace. Și am venit la pământul meu, zăbovind în streinătate 9 ani, 2 ani la Moscu și 7 ani în Țara Leșască, cu multe valuri și supăr, care nu le mai poci înșira cu condeiu meu. Și venind la Mihai-vodă, toate ce-m luasă Lupul mi s-au dat înapoi. Și am trăit la casa mè până astădzi, și înainte cât mi-a mai lungi Dumnădzeu viața.

Pre acele vremi s-au rădicat un beiu turcu despre partea Indiei și au început a să bate cu persii, în câțva ani, al căruie nume Merfiiz. Și mai cuprinsese toată Țara Persului, că-l tot bătè Merfeiz pre Persu. Păn' și pe împăratul persilor l-au prinsu și i-au scos ochii. Numai un fecior al lui au scăpat și din cât putè, tot să bătè. Și să mărisă numele acelu Merfeiz prè mult, cât și împărăția ceasta a Țarigradului începuse a să îngriji de dânsul. Că să dusesse turcii și arapii mai giumątate de slujie la dânsul. Și între acele bătăi multe apropiindu-să și de hotarul moschicescu, de Ahastranul, au fost ucis și câțva neguțitori moschicești.

Deci Petru, împăratul Moscului, făcându-ș atunce pace și fiind cuprinsu de oștire, îi era urât să șadză așè fără oștire. Ce au trimis pentru acei neguțitori la împăratul turcescu a Țarigradului, cum el nu poate răbda acest lucru, ce să va scula asupra persilor, având strâmbătate și pentru hotar.

Deci Turcul i-au dat pozvol să-ș cerce strâmbătatea, că el n-are acolo amestec, fiind bucuros să s-înceapă gâlceavă acolo, să aibă el pace să odihnească.

Iară împăratul moschicescu, vădzând că răspunde Turcul așè, s-au și gătit și au și purcesū cu toată puterea lui tocma la persi. Și au luat și pre Dumitrașco-vodă atunce cu dânsul și i-au dat o samă de oaste în mâna lui, de l-au pornit preste niște munți, de-a dreptul pre uscat. Iar împăratul cu greimea au încungiurat pre apă, pân' s-au tâlnit la un locū. Ce pân-a să tâlni cu împăratul, au avut bătaie cu niște cumuci, și i-au biruit Dumitrașco-vodă.

Și împreunându-să oștile la un loc, cei de pe apă cu cei de pe uscat, purcedzând pre niște câmpu otrăvit, au început a le muri caii, cât să spăriesă că n-or rămânè nici cu un cal. Pân' de la o vreme, luându-și sama că acel câmpu este otrăvit, îș punè traistele în capul cailor, ca să nu apuce iarbă. Că care cum apuca, cum muriè. Și așè au mărsu doao, trei dzile, cât și pușcile au lăsat înapoi, neavând cu ce le trage, că li murisă caii.

Deci întrând puținel într-acea țară, le-au ieșit cumucii înainte, de le-au mai stătuț împotrivă moscalilor. Apoi, vădzând că n-au nici o putere, s-au închinat. Și au trimis cumucii pe urmă de-au adus și pușcile moscalior. Și le-au fost spuind cumucii că n-au știut pe unde or vini, că acea bucată de locū este otrăvită, de nu trăiește pre dânsa dobitoc. Și de acolo au mersu mai nainte și au mai dobândit și vro doao, trei țărișoare. Și pe urmă s-au împăcat cu Persul, și încă i-au mai dat o bucată de locū împăratului, ca să ție cu dânsul, să-i de agiutor asupra lui Merifeiz. Și au zăbăvit acolo, spre acele țări, mai 2 ani și apoi s-au întorsu iară la țara lor, împreună cu Dumitrașco-vodă. Iar acolo au lăsat oști cu ghenărari prin cetățile ce dobândisă. Și după ce-au venitū la stoliță, la anul iar au mai trimis oști acolo, spre acele părți de loc. Dumitrașco-vodă încă, după ce-au venit de la persi, n-au trăit pre mult și ș-au plătit și el datoria aceștii lumi, cea strămoșască, și s-au dus cătră părinții săi. Iar

copiii lui au rămas suptu mila împărătească, aflându-să în slujbe împărătești, de trăiescu și până astăzi.

Iară împăratul Moscului îș dedesă o fată a lui după Cșendzi hanu Holștinschii, care era nepot de sor' craiului șfedzescu. Și craiul șfedului, când au murit, au lăsat diiată de crăie surori-să, care este acmu vie, iar de a muri è, să rămâie crăia șfedzască lui Cșendzi han Holștinschii, că lui i să cade crăia, fiind dintr-o altă sor' a craiului șfedzescu. Deci împăratul Moscului dzică ginere-său, lui Cșendzi han Holștinschii: „Cumū îi aștepta tu pân-a muri mătușe-ta?“ Și gătiè oaste, să-i dè să margă să iei crăia de la mătușe-sa. Și apoi să să pogoare în gios, în Țara Leșască, împreună cu împăratul și cu craiul Avgust, cu sasii, să supuie pre leși după voia lor, și așè să să pogoare asupra turcilor cu toții. Și așè începusă să pornească oaste. Dar numai poate-fi n-au vrut Dumnedzeu să-i mai lasă să să verse atâta sânge. Și atunce, la acè gătire, s-au războlit și au murit marele împărat Petru Alexiovici în anul 7233. Și în locul lui au rămas împărăteasa lui însăși-stăpânitoare.

Împăratul turcescu de la Țarigrad, vădzând că moscalii au luat o bucată de locū de la persi, și Merifeiz au luat iar mai bine de giumătate iar de la persi, trimis-au și el oastea lui la persi. Și au luat și el o bucată de locū, cu câteva cetăți mare și vestite. Și Persul rămăsese un lucru slabu, mai cu nemică.

Iară mai pre urmă, mai încoace târdzie vreme, îndreptatu-s-au Persul a bate pre Merifeiz. Și așè din bătaie l-au bătut pre Merifeiz și l-au răsipit. Și ș-au scos toate țările căte-i luasă și l-au gonit și pre dânsu înapoi iar la India, de unde venisă, de nu să știe ce s-au făcut, de au pierit pomenirea lui.

După aceasta s-au apucat Persul a să bate cu împăratul turcescu pentru cetățile ce au luat de la dânsul. Și o samă de cetăț ș-au scos, și să tot bate pân-în cestu an 7241. Iar moscalii tot țin cu pace ce-au luat de la persi. Iar lăsând cele streine, să ne întorcem a scrie iar pentru Moldova noastră.

Iară în țara noastră, după ce s-au așădzat acel lucru ce scriu mai sus, s-au făcut pace bună. Și boierii cei pribegi din

Țara Ungurească ș-au făcut pace și au venit toți în țară. Numai ce-a rămas Vasilie Ceaurul și cu Velicico sulgeriul, că nu s-au încredzut să vie în țară. Și au mârșu din Țara Ungurească în Țara Muntenească, și acolo au murit amândoi. Și moșiile Ceaurului le-au dat Mihai-vodă altor boieri, streini, iar nu neamului său, dzicând că cee ce-au pribegit cu moscalii au venit o împărăție și s-au hainit cu domnu cu tot deci pentru aceie li să cade să li să dè moșiile, întorcându-să la mila împărăției, iar acește ce s-au închinat la cătane, au fost cătanele niște tâlhari, și pentru acee le-au dat moșiile. Precum să va alege mai nainte, vremea va arăta.

Iară în al optule an a domniei lui Mihai-vodă dat-au Dumnedzeu o fortună grè, și s-au aprinsu târgul. Și multe curți boierești și mănăstiri au ars. Și din mănăstiri au sărit și în curțile domnești, și pân-a alerga oamnenii din târgu, au arsu detot. Care multe lucruri au arsu de a lui Mihai-vodă, că nu putè oamenii și slujitorii nemic să scoață den curte, de fortună mare ce era.

După aceasta s-au apucat Mihai-vodă de iznoavă de le-au făcut, cu 2 părți mai frumoase de cum era întâiu, că întâiu era mai proaste. Și au dat și de la Poartă 10 pungii de bani milă, ca să facă curțile. Iar domnia s-au mutat, pân-a găti curțile domnești, în nește case boierești în târgu, anume în casele cumnată-său, lui Ioan Paladi biv-spatar, și într-a lui Costantin Costache vel-spatar, fiind aceste curți amândoa alăture.

Iară după aceasta scos-au Mihai-vodă pre țară desetină țărănească de stupi îndoită și de mascur, de au plătit tot omul, și țăran, și boier, și mazil. Și fără zăbavă trecut-au preste giurământ și au stricat legătura sfinților patriiarși. Și au scos văcărit de i-au rămas blăstăm pân-acmu, că-l scot și alții. Și au scos de moară câte 2 ughi, și de prisacă câte 2 ughi, și de țigani câte 2 ughi. Dar apoi de țigani au făcut legătură. Și vecinii boierești și călugărești încă nu-i da cu price, că i-au adus din raiè, alții că sunt moșteni. Foarte prè rar de avè boierul prè mari dovadă și scrisori de-i da. Și dzicè să-ș caute țăranul

giurătoriu, să s-îndrepte. Și așè foarte bine să îndrepta oamenii, ieșind din vecinătate. Ce acmu mazilii nu să mai pârâè cu vecinii să-i tragă, ce țărani trăgè pre mazili la giudecată. Aceste toate obiceiuri au rămas în țară. Vechindu-să domnia, nu să mai temè că-i va mai strica nime nemic.

Țara să întemeiesă în dzilele lui. Să înmulțisă oamenii și să lățisă satele, că era omŭ foarte chivernisitor. Pâine să facè în dzilele lui foarte bună în toț anii; stupii în doao veri s-au făcut buni, iar în celelalte proști; vitele era mai în toți anii bolnave, de muriè; fân și vin multu în toți anii era; bani mulți în țară, la neguțitori, de-ș prinde oamenii nevoieile; zloțașii nu vindè vitele, că nu-i sirguè cu istovul banilor. Din prostime, pre cine-l știè că are câte ceva, îi și găsiè pricină și-l închide și-i lua trei, patru sute de lei, și mai mult.

Doamna lui era foarte milostivă. Multe biserici și mănăstiri stricate au acoperit și le-au tocmit. Și oameni scăpați îi miluiè, și pe fete sărace le grijie și le mărita.

Mihai-vodă de la o vreme începuse a îndrăzni, și multă vărsare de singe făcè în oamenii cei vinovați, cum s-ar dzice furii, tâlharii. Nu avè nici o trecere sau milă de iertare, oricât de mică de i-ar hi fost greșala. Pusese 4 furci mari de le bătusă înaintea porții, unde-i acmu fântâna, de sta acolo așădzate. Și mai în toate dzilele spândzura tâlharii de picioare sau de susiori, cu capetele în gios, cu pielea goală. Și punè pe calt de-i bătè cu puha, cât nu putè merge boierii la curte de țipetele lor. Și pre o parte făcè și bine, că să sterpisă tâlhăritul. Iar mulți pieriè și drepți, că avè un armaș mare, grecŭ, Panaiut, ce-au fost cârșmar în Țarigrad, lacom și fără suflet. Și pe gura aceluia mulți pătimiè.

Tâmplatu-s-au atunce, grecii carii era a lui Mihai-vodă capichihai și alții ce slujie la dânsul de-au început a să sfădi ei înde ei. Și s-au făcut 2 cete și să pârâè totdeuna la Mihai-vodă, să-ș mânânce capetele. Într-o ceată era Costantin postelnicul și cu frate-său Manolache, chiurci-bașe împărătescu, și cu alte rude a lor, iar într-altă ceată era Tudurache capichihai și cu

un doftor, ginere lui, și cu Iusufache aga. Și să pârâe o ceată pre alta la Poartă, cum au mâncat sute de pungii de bani din țară. Că Mihai-vodă tăiesă și acest obicei, de nu mai trimite boieri la Poartă pentru nevoile țărâi, să vadză ce să cheltuieste acolo, că credè numai pre greci. Și acmu nu numai la Poartă nu mergè boierii, ce și la visterie nu mai intra, să știe când ies nevoile țărâi, să orânduiască ei. Ce când vrè să scoață ceva, cu grecii sfătuiè și porniè în țară boierenașii lui, cu taină, știi ca cum ar purcede un ceambul tăărescu în pradă, noaptea cu taină, în toate părțile. Și boierii cei de țară nu știè nemică.

Deci poate-fi fiind voia lui Dumnedzeu să greșască, au lepădat pre ceata grecilor cea de frunte și i-au gonit de la dânsul, de s-au dus la Țarigrad, și au priimit lângă sine pre cei blăstămați, de să sfătuiè cu dâșii. Și așè, priimind pre aceie, încă și numele său cel bun de ușă deschisă ce-l avè cătră toți, de intra și copii, l-au stricat acei greci blăstămați, alăturându-să pre lângă dânsul, șadzând tot cu dâșii de să sfătuiè, și pre nime nu lăsa să intre în casă, să-ș plângă jalobele.

Atunce, la acè vreme, fugisă și câțva boieri din Țara Muntenescă aice, jăluind de Neculai-vodă, și să ruga să scrie la Poartă, să pârască pe Neculai-vodă și să fie el domnu Țărâi Muntenești.

Tot atunce, pre acea vreme, găsitu-s-au și un copil de creștin muncit de bezzaconicii jidovi în chipul muncilor domnului Is. Hs. Și au prinsu pre câțiva jidovi de-au pus la închisoare. Și nu i-au giudecat, ca pe niște jidovi, mai degrabă, să facă ce le va face, ce i-au ținut la închisoare, gândind doar a lua de la dâși bani mulți. Și încă au scris și la Poartă, ca s-îmbunedze pre viziriul, să apuce și pre jidovii de la Țarigrad, să ièi și Poarta o sumă de bani.

Deci, cum au oblicit solul lui antihrist Pazarghideanul, jidovul cel mare de la Țarigrad, au și început a cheltui bani și a amesteca pe Mihai-vodă. Și au trimis pe un agă a veziriului și au slobodzit pe jidovii carii era aice. Și au scris să le dè pace.

Așijdere și Neculai-vodă, după ce-au oblicit c-au pribegit muntenii aice și-l amestecă, s-au mâniet și au stricat logodna ce făcuse cu feciorul lui și cu fata lui Mihai-vodă, și au stricat și prieteșugul. Și-au vărsat multe pungi la Poartă, și au amestecat mai tare el pre Mihai-vodă. Și au isprăvit de-au trimis veziriul un capegi-baș să iei pre boierii pribegi, să-i ducă în Țara Muntenescă.

Iară boierii munteni nu era în leși, că-i trimisesă Mihai-vodă în Hangu, în munți, la straja ungurească, cu socoteală ca aceasta, că să va mântui de cătră veziriul, că nu sunt în țara lui. Deci viindu-i doao, trei porunci aspre, numai să-i dă, s-au căit căci i-au trimis acolo la margine, temându-să că nu-i va pute prinde, să-i dă în mâna copegi-bașii. Și au trimis pre Costantin Ruset ca să-i amăgească cu împlândzire, cum c-au venit de la Poartă răspunsu să-i împace Mihai-vodă cu Neculai-vodă. Iar în urma lui Costantin Rusetă vornicul au răpedzit 100 de seimeni călări noaptea din lași ca să-i prindă, să-i dă de grumadzi lui capegi-bașe, răpedzind și la Câmpul Lungu să caute să prindă poticile, să nu scape nici unul. Ce muntenii, având iscoade, au prinsu de veste mai nainte și au trecut în Țara Ungurească. Și s-au întorsu oamenii lui Mihai-vodă înapoi, fără de nici o ispravă. Și n-au avut pre cine da pre mâna capegi-bașei.

Deci, întorcându-să capegi-bașe la Poartă, au mersu pre la Neculai-vodă. Și l-au umplut Neculai-vodă de bani. Și mergând la Poartă, au pârât prè tare la veziriul pre Mihai-vodă, că nu bagă samă fermanul și n-au vrut să de pe boierii munteni.

Aceste audzind veziriul, tare s-au mâniet pe Mihai-vodă. Deci Neculai-vodă și cu Costantin postelnicul și cu frate-său Manolache chiurci-bașa, ce avè cinste la veziriul, și cu Pazarghidian jidovul s-au făcut tot una și au cheltuit și au mazilit pre Mihai-vodă. Și au pus domnu pe nepotul lui Neculai-vodă, anume Grigorie Ghica terdzimanul, iar terdziman au rămas fratele lui Grigorie-vodă. Așe l-au adus pre Mihai-vodă păcatele, de s-au lepădat de slugile cele puternice și s-au potrivit minciunilor celor blăstămați.

Deci îmbrăcând căftan de la Poartă, Grigorie-vodă au trimis pre un capegi-baș cu mazilia aice în lași, împreună cu Enache aga, fecior lui Costantin postelnicul. Și cetindu-i ferman de mazilie Duminecă în 26 dzile a lui septemvri, pus-au căimăcani pe Costantin Costache vel-spatar și pre Sandul Sturdze vel-ban. Și l-au grijit bine, ca pe un domnu, cu tot ce i-au trebuit, și a patra dzi, gioi septemvri 30, au ieșit Mihai-vodă din scaon din lași, can pe o bură de ploaie, petrecându-l toți cu mare cinste.

Vrut-au atunce o samă de mazili să-i facă gâlceavă, să lege ștubeie deșerte, să le spândzure pre lângă drum, pre unde a trece Mihai-vodă, pentru căci le-au rămas de la dânsul obiceiiu de desetină de stângerea caselor. Numai căimăcamii n-au lăsat să-i facă acè ocară, scriind Grigorie-vodă de la Țarigrad. Așijdere și postelnicul învățasă pre Enache aga, să nu știe că face cineva vrun supăr lui Mihai-vodă. Măcar că el le-u făcut lor rușine, când au purcesu din lași, dar ei nu trebuie să-i facă lui, că le-au fost stăpân.

Tâmplatu-s-au atunce la mazilie de-au fost can de grabă și au rămas boierii plini de datorii, că dedesă bani împrumut și nu apucasă să-i iei. Că-i punè pre boieri zloțași și-i făcè de istovie înainte cu bani turcești. Lua noi și da vechi. Și au rămas mazilii stânși.

Așijdere și turcii balgii încă împrumutasă pre Mihai-vodă cu bani noi, să iei vechi. Și cu ceară, cu miere, pentru dobânda lăcomiei, de da mulți bani. Și la mazilie au rămas și negușitorii balgii stânși. Și au domnit țara în rândul al treile 11 ani fără trei luni.

Deci pornindu-să Grigorie-vodă de la Țarigrad, ieșitu-i-au toată boierimea înainte la Gălați. Iară Grigorie-vodă, după ce-au agiunsu la Brăila, n-au venit pre uscat, ca alți domni, ce de la Brăila au șădzut în 2 șeici și au venit tot pre apă, cu multă pofală, dzicând din trimbiță și din naiuri și dând și din puști, până ce-au agiunsu la Gălați, de s-au împreunat toți boierii țarăii acolo cu dânsul, după obiceiiu. Și de la Gălați au purcesu

cu toată boierimea păn-aproape de Iași. Așijdere și din Iași ieșitu-i-au înainte căimăcanii cu slujitorimea și cu orășeni și l-au băgat cu mare cinste în Sfetii Nicolaie, timpinându-l și arhieriei cu tot clirosul bisericii. Și l-au încununat spre domnie părintele Gheorghie mitropolitul. Și de acolo ieșind, au intrat în curțile domnești.

CAP. XXII

DOMNIA LUI GRIGORIE-VODĂ, NEPOT
DE FIU LUI GRIGORAȘCO-VODĂ, DOMNUL
MUNTENESCU, STRĂNEPOT GHICĂI-VODĂ
CE-AU FOST LA NOI, VĂLEAT 7234

După ce-au venit Grigorie Ghica-vodă în Iași, a treia dzi, pre obicei, au boierit boierii. Pus-au pre Gavriil Miclescul vel-logofăt, pre Darie Donici vel-vornic de Țara de Gios, pre Costantin Ruset vel-vornic de Țara de Sus, pre Costantin Costache hatman, pre Costantin, fratele lui Manolache chiurci-baș, vel-postelnic, pre Sandul Sturdze vel-spătar, pre lordache Ca[n]tacuzino vel-ban, pe Toader Paladi vel-visternic, pre lordache Costache, sin Lupului, vel-stolnic, pre Andronache Vlasto, cumnată-său, vel-comis. Acește era boierii lui Grigorie-vodă, mai toți rudele lui Mihai-vodă, carii fusese și la Mihai-vodă. Iar toate trebile era după Costantin postelnicul, și după dânsul era Sandul Sturdze spatar, fiind moldovan și oarece și neamă lui Grigorie-vodă.

Deci alți boieri, ce mai rămăsese de atâta vreme de aștepta pre Grigorie-vodă, ca să încapă și ei, vădzând că i-au apucat iar ceielalți boieri pre denainte și acmu, căuta rău.

Atunce la banii steagului n-au mai scos altă dajde. Numai găsind obicei gata de la Mihai-vodă văcăritul, au scos atunce și el văcărit, 10 potronici de cal și 6 potronici de vită. Iar de primăvară au scos șferturi, pre putință, iar de toamnă hârtii, iar ușoare și fără năpăști. Și au mai scădzut desetina boierilor, să de de 10 un leu, și au rădicat țigănaritul și morăritul și

prisăcăritul și cârcimăritul, care le scornisă Mihai-vodă. Aceste le-au iertat Grigorie-vodă întâiu.

Iară când au fost de toamnă, s-au hainit un boier, anume Dumitrașco Racoviță hatman, fratele lui Mihai-vodă. Fiind mazil la țară, au început a scrie cărți la frate-său, la Mihai-vodă. Deci oblicind Grigorie-vodă, au trimis la dânsul să-l prindză, iar el simțind, au fugit la tătari în Bugeag. Și cu dânsul au fugit și ginere-său, lordache stolnicul.

Iară în scurtă vreme s-au burzuluit și Adli-Gherii Calga, soltan de Bugeag, asupra lui Medli-Gherii hanul și au încălecat cu tot Bugeagul. Iar pricina era așe. Mai nainte vreme cu câțva ani fugisă un Bahti-Gherii, ce-i dzice poreclă Delii soltan. Acesta, fugind spre calmâși, făcè multe amestecături pentru hănia Crâmului. Să agiungè cu șirimii din Crâm, făcè de scotè Poarta mai totdeuna pe han. Deci Poarta au ales pe acest han, anume Medli-Gherii, de omă rău, ca doar va putè supune pre șerimi și pre mârzacii. Deci luând hănia, mulți mârzacii și șerimi au tăiet, pân' și pre niște nepoți a lui de sor. Și vădzând acest Calga soltan, n-au mai putut răbda a vedè atâte capete pierind, precum ei n-au mai avut acest obicei să să piardă mârzaccii. Ce au și încălecat atunce toți bugegenii cu zorba, și au scris și la Poartă, cerșind han pe un frate a lui, anume Caza-Cheri. Și Poarta nu vrè, dzicând că tot așe s-au învățat de schimbă hani și nu le pot intra în voie.

Atunce s-au făcut mare spaimă în toate țările împregiur. Și s-au bejenit Țara Moldovii, temându-să încă și raieoa Tighinii și a Hotinului și Țara Rumânească, și-ncă și preste Dunăre, și Țara Ungurească, și Țara Leșască de încălecarea acelui soltan cu tot Bugeagul. Că nu știè alte țări și olate adevărul, ce vor să facă, măcar că dzicè ei că nu le trebuie Adli-Gherie hanul, că le strică obiceiiele, de le taie mârzaccii și șirimii ca un casap, și scriè la Poartă să le dè pre Caza-Cheri să le fie han. Dar tot nu putè oamenii crede, așe este, au altă ceva or să facă. Și multu au umblat prin Bugeagu, după ce-au încălecat. Apoi au trecut Nistrul și s-au dus în

câmpi, aproape de Ceahrin, de şedè cu multe voroave şi spaime acestor ţări prinpregiur, ce scriu mai sus.

Atunce, cu câteva luni mai nainte, să tâmplasă de hotărâsă Grigorie-vodă locul ţărâi şi stricasă capegi-başe, de la Poartă, ce venisă cu ferman, câteva câşle tătarăşti, împreună cu oamenii lui Grigorie-vodă. Deci tătarâi, vădzându-să toţi la un loc, să foarte lăuda asupra lui Grigorie-vodă şi asupra ţărâi, dzicând că le-au arsu mulţime de robi şi de copii şi le-au stricat câteva geamii. Deci şi boierii ce era pribegi acolo, Dumitraşco Racoviţă hatman şi cu ginere-său, lordache Costache stolnic, făcè şi ei multe amestecături la soltanul şi la mârzaci, cu vorbe rele şi îndemnături asupra lui Grigorie-vodă.

Grigorie-vodă înţelegând că să laudă soltanul şi mârzaciia asupra lui, avè mare grijă şi Grigorie-vodă şi toată boierimea. Şi ţara încă să bejenisă. Şi era Grigorie-vodă în curţi în laşi, închişi cu slujitorii, în tot ceasul aşteptând gata să-l lovască. Şi trimite la soltanul oamenii săi, cu daruri totdeuna, ca să-l împace. Şi nu-l putè sătura nici cu un feliu de daruri. Era şi giupânesele boierilor pribegi aice, la popreală, în laşi, de Grigorie-vodă. Trimis-au soltanul un agă al său la domnie, să le lasă să margă la bărbaţii lor în Bugeag. Şi îndată le-au slobodzit, de s-au dus, cu tot ce-au avut, în Bugeagă, la boierii lor.

Iară pre urmă n-au cutedzat Grigorie-vodă ca să şadză în leşi, ce s-au dus la Botoşeni, de-au şădzut câteva dzile. Şi pre doamna-ş au trimis-o la Hotin, de-au şădzut pân' s-au împăcat lucrul.

Audzind Poarta împărăţiei de atâte amestecături acelui soltan, au orânduit un sarascheriu, cu câteva mii de oşti turceşti, şi pre Grigorie-vodă şi pre Neculai-vodă, domnul muntenescu, şi pre Colceag-beiu cu lipcanii şi cu spahiii de Hotin, să margă toţi în Bugeag, asupra acelui soltan şi a bugigenilor. Deci acel sarascher au venit cu oaste la Smil, aşteptând să să strângă şi alţii acolo. Neculai-vodă încă au venit pân' la Gălaţ, Colceag-bei încă de la Hotin au trecut pe Prut la Smil, iar Gligorie-vodă s-au pogorât de la Botoşeni pre la Cotnar şi au venit iar la leşi.

Și au șádzut cu corturili și cu toată oastea lui în câmpu la Balica vro 2 săptămâni în postul Crăciunului. Și de la Balica au trecut codrul la Scânteie și au mersu în gios pe Bârlad pân' la Roșieci. Și de acolo au mârso la Fălciu și au trecut Prutul și au mers la Codrul Chigheciului, de-au șádzut acolo vro doao, trei săptămâni.

Deci sarascheriul oștilor au scris la acel soltan să-ș plece capul, să margă la Poartă, că nu va avè nici o nevoie, iar pre hanul această dată împărăția nu va să-l mazilească. Deci el, vădzând acel răspunsu de la sarascheriul și înțelegând că și hanul vine cu oaste din Crâmă, și alți megieși pre dincoace, ș-au plecat capul și au purcesu la sarascheriul la Smil, de s-au dus la Poartă, fără nici o grijă. Și nu i-au făcut împărăția nemică.

Iară Iusuf Mârza și cu vro doi, trei mârzacii au pribegit în Țara Leșască, de au trăit acolo câtăva vreme.

Iară hanul au stătut de-au iernat în Bugeag pân-în primăvară, cu multă cheltuială și silă bugegenilor de crâmeni. Atunce au scos mai marii Bugeagului și ei vâcărit, de-au dat mulți bani hanului, mai sus vâcăritul de cumu-i la noi. Iar Gligorie-vodă, după ce-au așádzat pace între dânșii, au venit de la codru întinsu la leși. Și cât au șádzut în codru, fân, grăunță tot de la tătarî au mâncat toată oastea. Și la purcesu au pus de-au făcut și o movilă mare în codru, ca să rămâie de pomenire.

Atunce și Grigorie-vodă, după ce-au vinit la leși din oaste, trimis-au ardzu de jalobă la împărăție pentru stricăciunea ce-au făcut tătarâi țărâi și pentru boierii pribegi, ce sunt rudă lui Mihai-vodă, cum au făcut atâte amestecături la tătarî, fiindu și cu îndemnarea lui Mihai-vodă, de s-au făcut aceste. Deci Poarta au bănuit tare lui Mihai-vodă și au făcut ferman la hanul pentru acei boieri pribegi, să-i dè pre mâna lui Grigorie-vodă. Și toată paguba țărâi și cheltuiala ce-ar hi făcut Grigorie-vodă cu oastea să i-o plinească de la tătarî.

Atunce au trimis Grigorie-vodă la hanul pre Darie Donici vel-vornic și pre Sandul Sturdza vel-visternic cu fermanul Porții și cu izvod de pagube. Deci pre boierii pribegi nu i-au dat, că

lordache au fugit în Crâm la un soltan, feciorul hanului, iară Dumitrașco hatman au fugit teptil preste Dunăre, trăgându-să la Țarigrad, la frate-său, la Mihai-vodă. Ce frate-său nu vrè să-l priimască, temându-să de la Poartă să nu oblicească că-i la dânsul. Ce umbla mistuindu-să prin Dobrogea din locū în loc. Iar pagubele de la tătarī i-au plinit toate. 700 pungī bani gata i-au adus în lași cu niște cămări cu cai. Care lucru era de mirat, unde au isprăvit Grigorie-vodă de-au întorsu tătarāi pagubele moldovenilor, că avè mare trecere la Poartă. Însă acești bani nu i-au luat toț Grigorie-vodă, ce giumătate i-au dat hanului, și o samă au dat și oamenilor celor cu pagubele.

După aceasta, mergându Costantin postelnicul la Poartă, au oblicit și pe Dumitrașco hatman că-i în Dobrogea, la unu sat, teptil. Și fiind aproape de calea lui Costantin postelnicul, au umblat cum au putut și l-au prinsu. Și făcând știre lui Grigorie-vodă, au și trimis de l-au ferecat în obedzi și l-au adus în lași. Și l-au pus la grè închisoare câteva luni, pân-au dat câțva bani, și apoi iertându-l, l-au slobodzit. Și ducându-să la satul lui, la Ferești, au mai trăit trei, patru dzile și au murit.

Iară în al treile an a domniei lui Grigorie-vodă s-au făcut de cătră toate părțile bună pace. Și s-au apucat de-au acoperit mănăstirea Balica cu oale și au tencuit-o pre dinafară și au făcutu-i și tindă, și au zugrăvit-o peste tot pri dinlontru, și zid împregiur, și clopotniță, și curți de piatră. Și au îndzăstrat-o cu toate, cu veșminte, cu odoară și cu bucate, și cu robi și moșii și vii, ca pre o mănăstire deplin. Așijdere au mai făcut curți scumpe și hălășteu cu iaz la Frumoasa, să fie de primblare domnilor.

Făcut-au și turnu mare pe poartă, în curtea domnească, și ceasornic mare, așijdere și 2 cișmele, fântâni aduse pre oale, cu multă cheltuială, una denaintea porții curții domnești și una denaintea feredeului. Așijdere și feredeul l-au mai tocmit. Mai tocmit-au și câteva casă în curțile domnești și odăile simenilor și la grajduri. Ce era stricat, tot au tocmit. Făcut-au casă frumoasă și-n Galata. Și au tocmit chiliile la Bârnova. Așijdere și la Bărboiu au făcut turnu și au coperit-o. Și alte multe sfinte biserici au direș și au tocmit.

Iară când au fost în al patrulea an a domniei lui, în anul 7238 murit-au și Neculai-vodă, domnul muntenescu, unchiul lui Grigorie-vodă. Și l-au îngropat în mănăstirea cea de dânsu zidită la Văcărești. Iar în locul lui au rădicat muntenii pe fiul său Costantin-vodă. Și i-au rămas lui Neculai-vodă 3 ficiori, cari mai pe urmă au ieșit domni, Costantin și Ion, precum le scriu înainte istoriile. Iar unul, Alecsandru, vremea înainte va arăta¹.

Iară în scurtă vreme făcutu-s-au mare zorba în Țarigrad, rădicându-să inicerii asupra lui sultan Ahmet. Și l-au scos de la împărăție și au pus pre un nepot a lui, anume sultan Mahmut. Și-ntr-acea zorba multe capete au pierit și mulți veziri s-au mazilit. Și să can potoliè zorbaoa și iar să scorniè. Atunce mazilind pre veziriul, găsit-au multă avere la dânsu, iar mai mult au găsit la chihaieoa lui. C-au aflat mai bine de 40.000 pungi bani, fără drugi de aur sleiți și alte odoară. Că atunce dedesă voie de bè mai toț turcii vin. Pentru acee s-au făcut zorba, de-au schimbat împărații.

Atunce și Mihai-vodă aflând vreme, au mazilit pe Costantin-vodă din Țara Muntenescă, de n-au plinit încă bine luna cu domnia după moartea tătâne-său.

Atunce au mazilit și pe Adli-Gherii, hanul tătăresc, și au pus pre Caza-Cheri, carii și-l poftisă ei mai nainte. Și au ieșit și Medli-Gherii soltan, care fusesă cu zorbaoa.

Atunce zorbalele au găsit pe un casap sirbu, anume Buțucachii, prieten al lor, și ducându-l la veziriul cel nou, l-au făcut, fără voia lui, de l-au îmbrăcat în căftan, să fie domnu în Moldova. Ce îmbrăcându-l, nu i-au dat ferman să-l trimiță aice mai în grabă.

De aceasta oblicind Grigorie-vodă, spus-au tuturor boierilor. Și s-au sculat toți boierii de au scris la Poartă cum nu le trebuie acela domnu, și s-au gătit să fugă. Și fiind aice și un turcu mare, ce venisă cu căftan, și au mărșu toți boierii la acel turcu de i s-au rugat. Și spuind turcul la Țarigrad cumu-i pofta boierilor, mânietu-s-au împăratul și veziriul. Și pre mulți de

¹ Ultimele două fraze sunt adăugate de Neculce.

acei cu zorbaoa au tăiet, de i-au mai împușinat. Și au tăiet atunce și pre acel domnișor Buțucachii-vodă, nepurces încă din Țarigrad. Și de iznoavă au trimis altu căftan de domnie lui Grigorie-vodă.

Tot atunce au mârșu mârșacii câțva la Țarigrad de au pârât pe hanul cel mazil pentru câte răutăți le-au făcut. Și au jăluit și pre Grigorie-vodă de bani ce le-au luat și de alte multe strâmbătăți ce-au avut. Deci Poarta au orânduit aceasta la pașa de Tighine, trecând Caza-Cheri han pre acolo, să iei sama și să-i aședze. Atunce au venit și lusuf Mârza din pribegie de la leși. Și viind prin Iași, l-au dăruit Grigorie-vodă foarte bine, ca să-l facă prieten pre un câine. Și mergând la hanul, l-au priimit bine și-ncă l-au și dăruit.

Iar înaintea aceștii zarve făcutu-ș-au pace și lordache stolnicul de cătră Grigorie-vodă. Și viind din Crâm, l-au priimit vodă și l-au iertat de toate greșelele lui. Și-ncă i-au făcut și un rând de haine și i-au dat și din bucate. Și iar îl luasă în dragoste, socotind că-ș va părăsi năravul și a fi cu bine domniei și cu priință. L-au trimis la Tighine pentru acei mârșaci ce pârâsă pre Grigorie-vodă la Poartă, ca să stè la soltanul și la mârșaci să aședze acest lucru, știindu-l că să știe cu dânșii.

Iară după ce-au agiunsu la Tighine, n-au căutat pre slujba lui Grigorie-vodă și s-au apucat iar de alte amestecături să facă, mai mare decât cele dintăiu. Și la Grigorie-vodă scrie într-un chipu, iar cătră alți boieri de aice din țară scrie într-altu chip, cum că este gata domnia lui Costantin Duca-vodă dată de la Poartă, protivindu-să și el minciunilor tătarâlor. Iar acei era anume Costantin Costache hatman, văr primare cu lordache stolnicul, cu frate-său Gavriil păharnic și Ioan Păladi vel-vornic și cu fiiu-său Toader vel-ban și Toader Costache stolnicul și cu lordache Ca[n]tacuzino spatariul și alții mulți. S-au făcut toți la un cuvânt, pre scrisorile lui lordache, fecior Lupului, și să sfătuisă că să fugă la soltanul, să stè pricină Ducăi-vodă, să nu fie, și să-ș rădice pre unul dintre dânșii domnu. Și așè au umblat cu acest sfat câtăva vreme, nici să ducè, nici spunè lui Grigorie-

vodă, ce sta în cumpene și să mira ce or face: fugi-or, au spune-or lui Grigorie-vodă. Unii dintre dânșii dzicè să fugă, alții dzicè să spuie lui vodă, pân-au oblicit Grigorie-vodă ce vor să facă ei, cum giuruiè hanului țara din Prut încolo, să fie loc tătarăscu, numai să le isprăvască acest lucru pre voie, să-ș rădice domnu dintre dânșii pre cine or socoti ei.

Deci au și prinsu pre acei boieri ce era în Iași și i-au închis. Și au răpedzit și la cei de la țară, de i-au prinsu, și ferecându-i i-au adus și i-au pus la închisoare, pe unul într-un loc, pre altul într-alt loc.

Iară pre lordache stolnicul, feciorul Lupului, nici l-au mai adus la Grigorie-vodă să-l giudece, și cum l-au adus în Iași, l-au și dus înaintea porții, la cișme, și au poroncit de i-au tăiet capul. Iar pre ceielalți i-au mai ținut oarece închiși și i-au iertat, puind pre unii la giurământu, pe alții și fără giurământ.

Atunce au pus pre Costantin Ruset vornic de Țara de Gios, iar pre mine, Ioan Niculce biv-hatman, m-au pus vornic de Țara de Sus și pe Sandul Sturdze hatman și pe Costache Razul spatar mare și pe Andreeș Ruset visternic mare. Și așe s-au potolit acele calabalicuri. Fugit-au atunce Gavriil păharnic la Bugeag, și multe vorbe rele au grăit cătră sultanul și cătră hanul pentru Grigorie-vodă. Iar pre urmă l-au dat lui Grigorie-vodă de grumadzi. Ce Grigorie-vodă nu i-au făcut nici un rău¹ și l-au iertat, nici s-au uitat la ocărăle ce-i făcusă și la ponturile ce-i scrisesă Gavriil.

Uitați-vă acmu, fraților, câtă ocară au avut Grigorie-vodă de la acești boieri atunce! Iar el i-au iertat, și fără zăbavă, încă pe unii i-au și boierit, de-au fost la cinstea dintâi. Un domnu strein, și câtă milă au arătat! Iară după acee au trimis pre alți boieri de-au stătut la giudecată cu tătarâi la Tighine. Și multă cheltuial-au făcut pân' s-au așădzat, mai îndoit de cât luasă el de la tătarî. Și au luat și o bucată de locū de a Moldovii, din hotarul cel vechiu, cale de un ceas.

¹ Ultimele trei cuvinte, absente în ms. 253, sunt adăugate din ms. 53.

Pre atunce, cu acele schimbări multe a vezirilor și cu calabalicul tătarilor și cu amestecăturile acelor boieri, cădzusă țara și Grigorie-vodă la o mare datorie.

Tâmplatu-s-au într-acești doi ani, la văleat 7239 și 7240, de-au fost și timpurile proaste, de nu s-au făcut pâine din lași în sus, și era și foamete, dar nu prè mare. Agiunsesse mierța de mălai, în sus pe suptu munte, la 4 lei. Dar Grigorie-vodă, având mălaiu mult la Fălciiu și la Chișinău, strânsu din ușor, da acelor oameni de la ținuturile den sus câte 6 potronici mierța și-i aștepta de bani până toamna. Și încă au căutat câteva cară cu chirie, de-au încărcat pâine și au trimis-o pre la târgurile den sus, la Roman, la Neamțu, la Botoșeni, la Soceavă și la Cernăuți, de o da oamenilor fără bani. Numai chiria îș plătiè, ce și acee cu păsuală, dând întâi domnia chirigiilor, apoi, cu vremea, scotè de la acei oameni.

Iară tot întru acestaș an 7240 arătat-au Dumnedzeu greu bănat asupra creștinilor, pentru multe păcateli și fărădelegile noastre. Fără lipsă de pâine ce era, au mâncat și lupii oameni pre suptu munte, la ținutul Neamțului și la Soceavă. Ce curund ș-au întorsu sfinția sa mânia și ne-au trimis iar liniște de cătră acele hieri sălbateci. Dar să spăriesă oamenii.

Costantin-vodă, fecior lui Neculai-vodă, după ce l-au mazilit turcii și l-au dus în Țarigrad, n-au plinit anul mazil și iar au ieșitū domnu în Țara Muntenească la văleat 7240. Că atunce tot era Poarta neașădzată, și s-au tâmplat de-u cădzut un vezir, de-i dzicè Topalū-pașa, prieten lui Costantin-vodă și dușman lui Mihai-vodă. Deci cum au cădzut acel Topalu-pașa vezir, au și pârât boierii munteni pre Mihai-vodă la acela, știind că i-i neprieten, pentru multe superi ce le face Mihai-vodă și le strică obiceiurile, ca și când au fost în Moldova, și le iè mare sume de bani. Deci veziriul l-au și mazilit, și trimisesă să-i taie și capul. Numai niște prieteni a lui Mihai-vodă au agiunsu de-au dat știre împărăției, și așè au scăpat. Și l-au adus în Țarigrad viu și l-au închis. Dar pre acel prieten grec, anume Venitura, ce-au dat știre împărăției pentru Mihai-vodă, oblicindu-l

veziriul, i-au tăiet capul. Și tot n-ar hi scăpat și Mihai-vodă, că trimisese veziriul de venisă câțiva boieri din Țara Muntenescă de-l pârâe. Numai norocirea lui atâta au fost, că s-au tâmplat de s-au mazilit și veziriul. Dar numai 4 dzile de-ar hi mai trăit veziriul, era baraiumul, și atunce ar hi pierit și el. Numai vrând Dumnedzeu, au ieșit de la închisoare deodată.

Costantin-vodă, domnul muntenesc, viind în București, s-au așădzat cu bună pace de cătră toți boierii și le-au dat toate în mâna lor să chivernisască. Și trăie tot cu liniște, nu ca la tată-său, Neculai-vodă, ce într-alt chip, foarte cu bună îmblândzire de cătră domnie.

Scris-au Costantin-vodă la vără-său Gligorie-vodă, domnul Moldovii, ca să-i caute o fată di boieriu din Moldova, să-l logodească, ca să-i hie doamnă. Deci Grigorie-vodă cu mare bucurie au priimit și cercând au aflat o cucoană, fată fecioară a lui Costantin Ruset vel-vornic, foarte frumoasă și înțeleaptă, anume Caterina, și de bun neam și lăudat. Și au făcut logodnă și au trimis-o mai pre urmă cu părinții săi și cu alți boieri, rudenii a ei, tocma la București. Și au făcut mare și frumoasă nuntă domnească. La anul 7241 noievrie 12 au fost nunta. După aceasta au scris Costantin-vodă cu mare mulțămîtă la Grigorie-vodă de slujba ce i-au făcut.

Mihai-vodă, schimbându-să veziriul, ședè cu pace la Țarigrad și oarecum și can cu nădejde de laudă asupra muntenilor, făcând și un ardu viclean, dzicând că-i de la niște boieri munteni. Deci veziriul au trimis să vie boierii, să stè față cu dânsul. Iar ei audzind, au și fugit, unii în Țara Ungurească, alții în Moldova, vâdzând că-i cheamă la Poartă. Și au datu știre la Țarigrad cum toată țara s-au încârcat, audzind de Mihai-vodă că iară îi să vie domnu. Iar împărăția audzind, s-au mâniet și au făcut pre Mihai-vodă surgun la Miidili, precum va arăta mai nainte vremea. Și au cheltuit atunce Costantin-vodă la Poartă 1000 pungi, ca să omoare pe Mihai-vodă. Și turci[i] bani au luat și nu l-au omorât¹.

¹ Ultimele două fraze sunt scrise de Neculce.

Tot întru acestu an îndemnatu-s-au Grigorie-vodă anume că merge la primblare la Prigoreni, la vornicul Ioan Niculce, și la Ruginoasa, la hatmanul Sturdze. Iară de la Prigoreni au trecut la Roman, de la Roman la mănăstirea Neamțul. Și au scos icoana den mănăstire ș-au ținut-o sângurū Grigorie-vodă cu mâna lui. Și s-au închinat foarte frumos, cât să mera și [Grigorie]-vodă și turcii care era cu Gligorie-vodă. Și călugării de la mănăstire dzâce că nu s-au închinat acè sfântă icoană ca atunce niciodată, așè frumos ca atunce. Și de acolo, la Baie și la Săcul, apoi la Slatina și la Dragomirna și la Soceavă. Și au umblat prin cetatea Socevii de-au vădzut-o. Apoi la Pobrata și apoi la Pășcani și la Ruginoasa, apoi s-au pogorât în Iași. Așè într-o săptămână au umblat de-au vădzut toate mănăstirile și locurile și satele boierești, ca să știe cine cum să ține. Măcar că cei proști și neagiunși de minte huliè, dar acea primblare era de mare laudă și folos. Că poate-fi de-ar fi mai zăbovit cevaș într-acest an cu domnia, ar fi arătat milă cu mănăstirile și cu casele boierești. Că au strânsu cu cărți pre toți igumenii de pre la mănăstiri la Boboteadză, de le-au făcut căutare de câte moșii au și cine le stăpânescu moșiile. Și au dat poroncă să nu-i știe că le sunt moșiile închinete pe la boieri, ce să și le stăpânească ei. Și au datū acel izvod la vel-logofăt, să le poarte de grijă. Și li să adeveriè că le va pune la o cale și pre mănăstiri și pre satele lor.

Până acmu, în al șesele an a domniei lui Grigorie-vodă, în Țara Moscului este pace, și ține samodervavia împărăției o nepoată de frate a lui Petru Alexiovici împărat, anume Anna, fiica lui Ioan împărat.

Despre leși, iarăși pace. Silie Avgust craiu, până era viu, vădzându-se bătrân, ca să-i coronească leșii feciorulū, să fie craiu în locul lui. Ce leșii n-au priimit, măcarū că multe giuruință le adeveriè craiul leșilor, dar țara n-au vrut. Murit-au și câțiva domni leșești într-acești 6 ani a domniei lui Grigorie-vodă, tot capetele cele vestite și tuspatru hatmanii leșești. Deci craiul încă, dacă au vădzut că nu priimescu leșii să-i coronească

feciorul în locul lui, nici el n-au vrut să puie hatmani. Și sede și acmu oastea leșască fără hatmani, numai un rementariu, de poartă de grijă oștilor, anume Ponitovschii. Iar în cursul anilor 7241, în luna lui decheâmîvrie în 23 de dzile, murit-au și acest craiu leșesc, anume Avgust, în târgu în Varșavă. Ce s-a mai face, va arăta vremea viitoare.

Trecut-au și un sol mare leșescu la Poartă, dar nu prin leși, ce de la Hotin au mersu dreptu pre Prut. Și i-au trimis Grigorievodă conac și boieri întru întimpinare-i la Țoțora, dzicând acel sol că merge pentru întemeietul păcii la Poartă, fiind împărăție noao. Și numai preste iarnă au zăbovit, iar de primăvară iar s-au întorsu înapoi și iar pre Prut au mersu. Și i-au trimis Grigorievodă conac cu Sandul Sturdze hatmanul. Numai acmu craiul murisă, când s-au întorsu solul.

Despre persi, împărăția Țarigradului tot încă au oaste, pentru acele târguri ce le luasă mai nainte, când să bătè persii cu Merifeiz. Acmu Persul de Merifeiz s-au mântuit, cu moscalii s-au împăcat, iar cu turcii încă tot nu s-au așădzat. Ce toate ce s-or mai lucra de acmu înainte vremea viitoare va arăta.

Totă întru acestaș an era mulți oameni den Țara Rumânească și din Moldova strânși la Milcov. Și cându era nevoi dincoace, ei fugiè dincolo la munteni, iar când era nevoi dincolo la munteni, ei trecè dincoace. Tot așè umbla, cu vicleşug. Iar Grigorievodă au trimis pre Enache aga, feciorul lui Costantin hatman, lază de feliul lui, cu mulți slujitori, făcând veste că merge în gios la vădrărit. Și așè într-o dzi, fără veste i-au lovit și i-au prinsu pre toți. Și rădicându-i de acolo, i-au adus în Iași, de i-au așădzat, ca la vreo 2.000 oameni. Deci fiind atunce de cu toamnă frig, mulți copii și oameni bolnavi au murit pe drum de foame și de frig. Și după ce i-au adus în Iași, mulți fugiè. Și trimitè Grigorievodă de-i prindè și-i da pre uliță, ca să-i sparie să nu fugă, având gându ca să facă Iașii mare, precum au dzis că sunt Bucureștii în Țara Muntenească. Și multu greu au tras bejenarii preste iarnă, că cădzusă o iarnă prè mare și gre. De la 6 dzile a lui deche[m]vri[e] s-au început și au ținut păn' la

20 de dzile a lui martu, tot cu omăt, iar și până-n Sfetâi Gheorghie tot frig au fost. Și sfârșisă oamenii nătrețele, de agiunsesse stogul de fân 10 sau 12 lei, și încă nu să găsiè. Perit-au multe vite a lăcuiitorilor, iar așeșŭ a bejenarilor au pierit mai detot, fiind niște oameni neașadzați.

Iară când au fost în luna lui april în 13 dzile, în anul 7241, au și sosit veste de la terdzimanul la frate-său, la Grigorie-vodă, precum împărăția au îmbrăcat pre căpichihăile lui cu căftane, ca să să mute cu domnia în Țara Rumânească, și Costantin-vodă, domnul muntenescu, să vie cu domnia aice în Moldova. Și cum i-au nemerit acea veste, au și răpedzit pre Enache aga în Țara Muntenească, ca să apuce scaonul și banii hârțiilor, înțelegând că au fost scos acolo hârții pre țară. Tot pentru lăcomie n-au mai așteptat ca să-i vie turcu agă de la Poartă, cum au așteptat vără-său Costantin-vodă. Și rămășițele de aice au început a strânge tare, iar bejenarilor le-au dat voie să să ducă iar la urmă, la Focșani. Deci bieții oameni, săracii, cum au audzit acea voie, cum au și purces carii cum au putut, unii numai cu croșna și cu copiii în brață, ca vai de ei. Bogat blăstăm și lacrămi vărsa asupra acelui Enache aga, ce le făcusă acea strămutare, și asupra celor ce-ar fi dat, acel sfat! Și cât au agiunsu la margine, nemică n-au zăbovit, ce-au și trecut în Țara Rumânească. Că Grigorie-[vodă]¹ indeadins îi slobodzisă, ca să treacă în țara lui, vădzând că să duce și el acolo domnu. Și au pus căimăcami în leși, anume pre Costantin Costache vel-logofăt și pre Costantin Ruset vel-vornic, socrul lui Costantin-vodă. Și încă turcul de la Poartă tot nu venisă, nici la Grigorie-vodă, nici la Costantin-vodă. Lucru de mirat pentru Grigorie-vodă, omŭ grabnic la socoteala lui, a-ș scorni singur în țară că nu-i domnu. Nu să temè că-ș va aduce vro primejdie capului său și țărâi, fiind el împizmuluit și cu tătarâi. Ce aceste aduce cè grabă și mândrețe!

Iară după ce-au trecut 7 dzile, la săptămâna sosit-au și capegilar-chihaies a împăratului de la Țarigrad, cu căftan, la

¹ Adăugat de mine.

Grigorie-vodă, să margă să fie domnu în Țara Rumânească, și Costantin-vodă, domnul muntenescu, să vie aice în Moldova. Deci Grigorie-vodă i-au ieșit înainte cu alaiu și cu toți boierii la Valea Adâncă. Și împreunându-să acolo, au venit până la Iași, și au cetit fermanul în Divan și i-au pus căftanul în spate. Însă boierii n-au mersu să-i sărute mâna, nefiind domnu aice, ce numai cătră turcu s-au închinat, după ce i-au cetit fermanul. Și ieșind Grigorie-vodă den Divan, au intrat în casele dinlontru depreună cu capegi-bașe, turcul. Și acolo s-au împreonat și boierii cei mare cu turcul, mulțămind împărăției.

Iară a treia dzi au pornit pre capegi-bașe, turcul, și cu tot agărlâcul ce-au fost mai greu pre Bârlad. Iar Grigorie-vodă, luni, în dzioa de Sfeti Gheorghii, s-au pornit din Iași pre la Târgul Frumos, pre Siret, cu de toate ce i-au trebuit la toate conacele, pân' la Focșani, și au trecut în cee parte la gazdă. Așijdere și Costantin-vodă s-au rădicat din București și au trecut în ceasta parte la gazdă, tot într-o dzi luni, april 30 dzile.

Iară doamna Ruxandra, muma lui Grigorie-vodă, au mersu în gazdă osebi la o mănăstire a socru-său, a lui Grigorașco Ghica-vodă bătrânul. Deci Costantin-vodă au mersu de s-au împreonat cu mătușe-sa, cu doamna Ruxandra. Așijdere și Grigorie-vodă, știind de Costantin-vodă, au mersu și el la gazda maică-sa, și acolo s-au împreonat domnii amândoi. Apoi a doa dzi au mersu și unul la altul, de-au vorovit ce le-au trebuit de toate. Apoi au făcut și Divan, cineș în țara lui. Apoi gioi, în dzua de Ispas, maiu în 3 dzile, au purcesu cineș cătră scaonu-ș. Domnit-au Grigorie-vodă Țara Moldovii 6 ani și 7 luni.

Era acestu domnu Grigorie-vodă la stat mic și suptire, la față uscat. Numai era cu toane, atâta cât la unele să arăta prè harnic, bun și vrednic, milostiv și răbdătoriu. Și în viața lui era tot cu mese mari, cu cântări și cu feliuri de feliuri de muzici în toate dzilele. Prè de avè vro treabă mare, să nu iasă la câmpu, ca să facă veselii cu naiuri și cu cântece hagimești și cu mulți peilevani măscărici. Și pre boierii totdeuna îi poftiè să fie cu dânsul la primblări. Și dacă ieșiè la câmpu, era prè lascav și darnicū.

Iară pre une locuri i să arăta lucrurile de blăstămăciune. Că să potrivie unor boieri, sfetnici ai lui, cari-i avè, 2 greci și un moldovan, anume Costantin Psiolū hatman și cu fiu-seu Enache aga, lazi de neamul lor, oameni tirani și curvari, iar din moldoveni avè pre Sandul Sturdze hatmanul, omū viclean și închis la inima lui și lacom. Acesta îndemna pre Grigorie-vodă tot la luat, și pre toți boierii moldoveni îi sărăciè și-i depărta de cătră mila domnească, ca să fie numai el frunte și de cinste. Care fapte a Sturdzii, trecându-să la Grigorie-vodă, multe bunătați a domnului întuneca și le strica. Stinsese mazilii și țara și mănăstirile detot, cu obiceiiele ce găsisă în țară, scoasă de alți domni, mai nainte de dânsul. Și acee domni, de le și scornisă, le ținè câte un an, doi și le părăsiè. Iar Grigorie-vodă, aflându-le în țară, toate le grămădisă la un locū. Și scotè văcărit, hârtii grele, vădrărit, desetină, civerturi mare. Într-un an au scos și pre țigani hârtii grele. Scos-au o dată și pre preoți un bir, ce-i dzicè mucarè, de agiungè pe preot, cât de sărac, trei galbeni, iar pre cei mai frunte și 8 galbeni i-au agiuns. Dentre care nu puțin blăstăm i-au rămas. Și nemărui rădicătură nu făcè. Lua sume mare de bani în toți anii domnii lui de la săraca de țară, ca la 1.500 și mai bine pungi de bani pre an, de au rămas mazilii și țara stânși den sfatul acestor trei boieri.

Într-un rând iertasă Grigorie-vodă pre mazili și pre mănăstiri de dajde și au învățat pre Sturdze să facă ispisocū de întăritură. Iar Sturdzii neplăcându-i această milă de iertare mazililor, ca un lacom de fire au făcut un ispisocū și au pus numai giumătate de mazili, iar pe giumătate i-au dat la țărănie, pentru ca să facă vrajbă în mazili. Și așè cu acest mijlocū făcând vrajbă între mazili, s-au mâniet Grigorie-vodă și au ruptu ispisocul. Și au întunecat Sturdze această bună faptă și milă domnească asupra mazililor, ca să nu s-îndreptedze, să fie tot săraci, să poată a le cuprinde moșiile și ocinele și a pune nume rău domnului. Și așè îl sfătuiè și-l purta ei, că cui să cădè să dè el îi lua, și cui să cădè să-i ièi elū îi da.

Era acestu domnu și curvar. Multe țiitori fete mari ține și apoi le îndzăstra și le mărita, cu haine, cu odoară, ca pre niște fete de boier. Numai nu să amesteca la fete de casă mare, ce de căpetenii mai de gios. Și avè doamnă și cuconi, și nu să rușina, de-ș făcè casa de ocară un om mare ca acesta. Precumă și oamenii lui, Costantin hatman cu fiiu-seu Enache aga, așijdere făcè, încă și mai multe. Și alți greci a lui, toți. Și la toate era desfrânat. Curtea lui poftiè să fie totă îmbrăcată. Pre nime din boieri să nu-i audză jăluindu-să că-i scăpat sau olecăindu-să că sunt timpurile grele și nu s-au făcut roadele, că să foarte mâniè, și la mânie era foarte grabnică. Și nici sfetnicii lui nu-i îndrăzniè, cându era mânios. Dară să întorcè curundu.

La giudecată îi părè că giudecă foarte bine, și cumu-i părè, așè rămânè. Și pre urmă, deși vedè că au greșit, nu întorcè, ce, așè dându carte de rămas, rămânè, cât de la o vreme părăsisă oamenii a mai veni la Divan. De era vreun țăran îngreuiet la bir, nu-l mai scādè, ce așè da păn-istoviè tot ce avè. Da sume mare de bani la Poartă și turcilor agi ce viniè de la Poartă cu trebi. Căruia era să-i dè o pungă de bani îi da cincii, șese, tot ca să-l laude la Poartă, iar de sāraccii țărâi nu-i era milă. De să clintiè păn-afară den târgu sau păn' la vreun boier, tot cu căruța cea de cupărie după dânsul. Că preste tot ceasul bè ori vin cu pelin ori vutcă. Și încotro mergè, tot cu gloată, ca doao, trei sute de slujitori, și alții să fie cu dânsul. Cu pușca da prè bine. Greci mulți adusesè în țară, de mânca lefe tot din visterie. Și câte diregătorii la margine, tot greci le ținè, iar boierii de țară era numai cu numele, că la nemică nu-i mai întreba. Numai cu sfatul acelor trei boieri, ce vrè să facă făcè. Dar avè și trecere mare la Poartă, cât pre turcii balgii din țară foarte-i înfrânasă, și să temè de dânsul, de nu putè face zapt oamenilor întru nemica. Pociu dzice că Grigorie-vodă, precumu-i era firea, de-ar fi avut niscai oameni cu frica lui Dumnedzeu pre lângă dânsul sfetnici, ar fi fost de mirare și de pomenire Grigorie-vodă în domnii cei de frunte și de laudă, iar nu cu cei de hulă.

Iară când au trecut din Moldova în Țara Rumânească, mulți feciori de boieri den moldoveni au luat cu dânsul, de i-au dus la munteni, dzicând că i-să dragi moldovenii și va să-ș facă pomană. Ce va mai face, vremea viitoare va arăta. Iar acmu, lăsând istoria lui Grigorie-vodă, venim cu rândul la istoria lui Costantin-vodă, ce-au venit în Moldova.

CAP. XXIII

DOMNIA LUI CONSTANTIN-VODĂ,
 FIUL LUI NECULAI-VODĂ MAVROCORDAT,
 VLEATO 7241 MAI 7

După ce-au purces Costandin-vodă de la Focșani, venit-au toată boierimea și mazilii Țărâi Moldovii împreună cu dânsul din conac în conac, cu pace și cu cinste și cu multă gloată. Și agiungând aproape de scaon, ieșitu-i-au înaintea caimacamii cu toți boierii și slujitorii și cu alți orășeni tocma la Valea Adâncă, de s-au împreonat după obicei, aducându-l cu frumoasă politie pân' la Sfetâi Nicolaie, unde l-au întimpinat mitropolitul țărâi chir Antonie cu alți episcopi și cu tot clirosul besericii. Și întrând în beserică, l-au blagoslovit spre domnia Moldovii, și ieșind din beserică cu tot senatul, au intrat în curțile domnești și au șădzut în scaon.

Iară a treia dzi, după ce s-au așădzat în scaon, boierit-au pre acești boieri cari-i scriu mai gios. Pus-au pre Costantin Costache logofăt iarăși vel-logofăt, pre Sandul Sturdze, ce era hatman, l-au pus vornic mare de Țara de Gios, pre lordache Caănîtacuzino Deleanul vel-vornic de Țara de Sus, pre Costantin Ruset vornicul, ce era socru domnului, l-au pus hatman, pre Mihălache Ruset, ce era văr primare cu domnul, l-au pus postelnic mare, pre Andreeș Ruset spatâr mare, pre lordache Ca[n]tacuzino Pășcanul ban mare, pre lordache Ruset Cilibiul păharnic mare, pre Toader Păladi vel-visternic și pre Ioan Bogdan vel-stolnic, pre...¹ feciorul lui lordache sulgeriul, vel-comis.

¹ Loc gol în manuscrise.

Constantin Mavrocordat

Aceste era boierii lui Costantin-vodă dintâi. Însă nu toți după orânduiala lor, cum să cădè, s-au pus, ce mai mulți după mită. Fiind domnul tânăr și neștiind rândul țărâi, au apucat unii cu dări la musaipi. Și așădzându-să aceste boierii, au lăsat domnul visteria și chevernisala țărâi în sama boierilor, să chivernisască ei cum or ști nevoile țărâi, după obiceiul vechiu, cum au fost mai întâiu, nu cum era la Grigorie-vodă, să chivernisască numai Sandul Sturdze cu doi greci, ce au lăsat în sama tuturor. Ce pre cât a ținè va arăta vremea viitoare. Venit-au și cu acest domnu și mai mulți greci decât la Grigorie-vodă.

Atunce la domnia noao, la banii steagului, găsindu boierii hârtiile gata de la Grigorie-vodă, scos-au hârtii frunte de 4 ughi, mijlocul de 3 ughi și de 2, coada de un ughi, fără năpăști. Iar apoi după aceasta scos-au pre țără civerturi.

Iar la divanuri, oricum să părè că să pricepi mai bini decât Gligori-vodă a giudeca, să ispitè să să pui și împotriva boierilor,

unde socotè că giudecă strâmbu boierii. Și-n toate dimeneșile avè obicei de chema boierii di le da cafè, și nu numai celor cu boierii mari, ce și la o samă di boieri mazili. Cari au fost boieri mari îi chema di le da cafè, le arăta politică di cinste mari. Dară așè, în scurtă vreme, piste 2, 3 luni, și născu zavistie și lăcomie, după cum îi obiceiul lumii aceștie. Că din boierii noștri, din moldoveni, începură unii a să lipi cu-mbunături pintre greci, a arăta drumuri și căli di răutăț, cu ce ar lua bani mai mulți din țară. Și stricară legătura și blăstămul ce făcuse Gligori-vodă milă boierilor, di da disetină din dzeci stupi un leu, iar acmu făcură di dară țărănești, de dzeci stupi 22 potronici și civerturi pi țară totū odată. Iar di toamnă au scos văcărit și vădrăritū totū odată, și di iarnă civerturi și hârtii, iar di primăvară pogonăritū și conii, câti 8 potronici di vită, ca și văcăritul.

Aceste toati nevoi într-un an le-au luat. Și-ncepu obicei, ca și la Gligori-vodă, de nu mai întreba pre alți boieri di țară. Numai c-un moldovan și cu grecii să sfătuiè, anumi Toadir Păladi vel-visternic, di făcè cum îi era voia. Și s-învrăjbiră și domnii foarti tari, fiind veri primari. Că umbla Costantin-vodă să scoată pe Gligori-vodă din domnie, din Țara Românească, să margă iar Costantin-vodă în locul lui Gligorie-vodă în Țara Românească, și aice în Moldova să pui pe vără-suu, Mihălachi postelnicul, domnu în locul lui. Iar Grigorie-vodă, simțind faptile lui Costantin-vodă ce umbla, silie să scoată pi Costantin-vodă și să pui pi Mihai-vodă domnu în locul lui Costantin-vodă. Că Mihai-vodă, după ce i s-au plinit un an, l-au scos din surgunie. Și de în Țarigrad la casa lui. Numai el nu să prè trăgè în Moldova, vădzând că să sfădesc domnii amândoi, socotindu ca doară a apuca domnia în Țara Românească. Vai de aceste 2 țări creștine, cu acești domni străini! Ce di amar di bani dau pentru vrăjibile celi ticăite a lorū! Păladi Toaderū vel-visternic, fiind nepot lui Mihai-vodă și cu atâte rudi, îi părè bine di acesti vorbi că sunt între domni și mai mult îndemna la jacuri și la vrăjbi. Făcându-să prietin domnului, și nicunoscându-l, domnul gândiè că-i esti

prietin. Dar elū altele socotē în inima lui, ca doar s-ar spargi țara și să s-audă la Poartă, să-ș dē domnul în cap, să vii Mihai-vodă domnu, fiindu-i unchiu. Și era cu doă feți, arătându-să cătră boieri că-s vinovați grecii.

Greci, prăcum s-au scris că era mulți, ei toati boierile și pârcălăbiele și vămășiile celi di pi margini, cu agonisit, tot ei le cuprinsesă de le-au luat, iar boierii di țară nu putē încapē la nimică. Și toți avē lefi mari de la visterii, și vo dzeci țititori măritati a tătâni-său, bărbații lor tot cu lefe și cu boierii. Era așijdere un frate a lui, anumi lancul beizadē, cu mari cheltuială, că avē câte 10, 15 lei leafă pe dzi, fără alteli. Și maștehă-sa iarăși cu mari cheltuială, că avē grē casă, cu multi roabi, di li îmbrăca și li mărita, tot cu cheltuiala țării, și osăbit și leafă pe dzi 15 lei¹.

Și tâmplându-să de era vrajbă între leși cu moscalii, vinē mulți turci la Hotin și la domnu, și tuturor le da daruri cât nu li să cadē, ori cu treabă, ori fără treabă. Măcar că și Grigorie-vodă da la turci mult și făcusă obicei mult, nu ca alți domni, el da mai înainte, iar acesta da îndoitū di cum da Gligorie-vodă, cari Dumnedzău știi ce di greu era pi țară, tot ca să-l laude turcii la Poartă, că-i bunū, ca s-apuci iarăși domnia la munteni.

Mai dinainti vreme, alți domni, când viniē un agă prē mari, di-i da un povodnicū și o pungă de bani, mult doă, iar la ceielanți mai di gios le da câte un postav, și unora și câti un aclaz, și altora câte o sută de lei, câti o sută cindzăci. Iar mulți bani da numai cari vinē cu treabă la dânsul, iar care trecē, nu le da nimic. Și boierii moldoveni totdeauna mergē la Poartă, di jăluie nevoile și lua sama capichihăilor, și nu să făcē nici a patra parte² cheltuială cât să face acmu.

Agiuns-au osândă pe biata Moldovă, că tot le dzâcē că nu să mai satură di domni, iar acmu, de când au stătut domni străini, le agiunge, de nu li vine și altu amarū și mai cumplitū. Numai cum a hi mila lui Dumnedzău, la atâta au rămas, iar

¹ Ultimele opt cuvinte sunt scrise de Neculce.

² Acest cuvânt este adăugat de Neculce.

altă puțință nu mai esti, că boierii la Poartă nu vor să margă, că nu-i lasă domnii¹. Capichihăile fiind greci, cât dzâcū c-au cheltuit, atâta le dau, și n-ari gură ciniva să li dzâcă ceva sau să li iè sama, ce dzâcū că suti di pungi și mii au cheltuitū. Turcii ce vinū, tot belacoasă, ceasornici di aur, fuzâi, cai cu șeli, cu rafturi, suti de lei, mii de ughi le dau. 1.700—1.800 de pungi de bani să ièu din țară acmu, iar mai înainte, la domnii trecuți, mai multu di 400—500 pungi nu să lua. Și altfel di țară era, întemeietă, nu ca acmu. Oh, oh, oh! vai, vai, vai di țară! Ce vremi cumplite au agiunsu și la ce cumpănă au cădzut! Doar Dumnedzău di a faci milă, pre cum au făcut cu izrailitenii, cu Moisei prorocū, de-au dispicat Marea Roșie. Așè să facă și cu tini, săracă țară! La ce obiceiuri ai agiunsu, ca să scapi dintr-aceste obiceiuri spurcati!

Domnul încă, după ce s-au cruntat într-acesti lucruri cari am pomenitu mai sus, și ușile ș-au încuiet, și hirea și divanurile ș-au schimbat într-altu fel.

Iară la al doile și al triile an a domnii lui Costantin-vodă scotè câti 2 vâcărături pe tot anul și hârtii și șverturi mulțime. Numai disetina pi boieri iarăși au lăsat-o mai pi urmă să hie din dzeci un leu, pre cum era și la Gligorie-vodă.

Așijdere au făcut testament mănăstirilor, preuților di țară și mazililor, di le-au rădicat dajdea, să nu dè nemică.

Ș-au început a arăta și dragosti și milă cătră mazili ș-a rădica câte cevaș din vâcărītū, temându-să ca să nu fugă în Țara Muntenească, la Gligorii-vodă. Că Gligorii-vodă tot triimitè la boieri și la mazili, di-i chema să vii în Țara Muntenească, ca să dè pricini că să spargi țara, ca să mazâlească pe Costandin[-vodă]². Oblicind Costandin-vodă acesti lucruri, au început a slăbi pe mazili din dări, și boierii a-i ținè mai bine, pentru ca să nu fugă, iar pi țară ce putè, tot lua. Și triimitè la Poartă mulțime di bani, di da musaipilor împărătești. Și s-au agiuns Costantin-vodă cu toate căpiteniile

² Ultima propoziție este scrisă de cronicar.

¹ Adăugat de mine.

turci de pe Dunări, di-au pârât pe Grigorie-vodă la Poartă. Și atunce fiind un viziriu nou, anume Smail-pașe, neavându treciri la Poartă, au isprăvit cei dinluntru iarăș domnia lui Costantin-vodă, să margă în Țara Muntenească, c-au dat 1.400 pungi. Iar pi Grigorie-vodă n-au putut să-l mazilească, ce l-au mutat iarăși în Moldova. Și pân-a s-așădza domnii în scauni, s-au schimbat și acela vizir. Deci, după ce s-au așădzat în scauni, au și-ncepută a să sfădi și a să pârî la Poartă unul pe altul în vedeală. Că Costantin-vodă, cum i-au vinit veste să margă domn la munteni, cum au și păzit de ș-au făcut mărturie de la un cadeu de Hotin, ce să tâmplas-atunce la leș, și de la boierii caimacani, cum că le-au fostu bun și n-au luat nimic de la țară. Iar Gligori-vodă, viindu pe drum încoace, cum au înțeles de acel lucru, cum au răpedzit cu scârbă la caimacani. Și caimacanii vădzindu așe, îndat-au răpedzit țară la Hotin, la Tighine, la Baba la sarascherul, de-au pârât tare pe Costantin-vodă, că i-au pustiit și i-au jecuit, și nimică nu i-au putut strâca atunce.¹ Cari mai pi urmă, vremi viitoare, s-or scrii la rândul său. Iar capigi-bașe, cari vinisă întâi să schimbe domnii, n-au apucat să margă la Poartă, ce au vinit alt capigi-bașe di la viziriul cel nou, di l-au pus în heră și i-au luat darurile ce-i didesă domnii, și au adus altă înnoire domnilor. Și au luată și acesta alti pocloani. Era bogati conaci și-nvăluituri în biata țară. Și mutându-să domnii, n-au vrut să să tâmpine ca întâi, ce au păzit și au trecut Grigorie-vodă pi Siret și Costantin-vodă pe Bârlad.

Într-acești 2 ani pol ce au fost la Costantin-vodă, bișuguri n-au fost nici în pâne, nici în stupi, nici vândzare în nimic. Și moarti în viti încă era, di murè vitele, și văcărită pe vitele moarti lua. Numai la mazilia lui viile au rodit bini.

Acest domnu Costantin-vodă era un om prè mic de stat, și făptură proastă, și căutătura încrucișetă, și vorba lui înecată. Dar la hire era nalt, cu mândrie vrè să s-arete, dar era și omilenic. Cazne, bătăi rele la oamini nu făcè, nici la singe nu era lacom,

¹ Ultimele trei fraze sunt scrise de Neculce.

și răbdător mult. Îi era dragă învățătura, corăspundeții din toată țările străine să aibă, prè silitor spre vești, ca să știi ce să faci pintr-alte țări, ca să dobândească numi lăudat la Poartă. Minciunile îi era prè drag a li asculta, numai nu era pre grabnicu a faci rău. Giuruie prè mult unora și altora, dar la mai mulți nu da dintr-aceli giuruință. Era om di-l întorcè și alții.

Așè socotescu, acestu domnu, di n-ar hi avutu această casă grè a tătâni-său, cu mulțime de mâncăi, și să nu-i hi fost gândul cu pizmă să scoată pi vâru-său Grigorie-vodă din Țara Muntenească, n-ar hi fost atâta jac în țară, că pe mănăstiri și pre popi îi iertasă de dajde, și s-ar hi pomenit numile lui în numele domnilor celor buni și aleș. Numai zavistia lăcomiii, pentru ca să margă iar în Țara Muntenească, fiind acè țară mai bogată, și să-ș izbândească inimii asupra vâru-său, lui Grigorie-vodă, și mult îndemnându-l și maștiahă-sa, doamna tătâni-său, și musaipii lui fiind mulți, că nu să pot chivernisi într-această țară a Moldovii, fiind slabă, ce sta di dzi, di noapți asupra lui numai să margă în Țara Muntenească. Și așè au rămas cu nemulțămiri dispre Țara Moldovii. Ce mai pre urmă mergându, precum va hi și aceștii țări, viind la vârsta bătrâneților, vremea viitoare va arăta. Că mai mulți domni din buni să fac răi, iar din răi să să facă buni, pușini să află.

Să lăsăm di acmu pre Costantin-vodă și să scriem di celi străine ce s-au făcut în 2 ani pol în dzâlile lui. După ce-au murit craiul Avgust, stătut-au leșii vo giumătati an la sfat, pi cini ar socoti să pui crai. Deci unii alegè dintre dânșii, din cincini domni să pui crai pe unul, iar alții dzâcè să aducă pi Lișinschii de la franțoj, să-lū pui crai, că este socru craiului franțujesc și li giuruiești mulțime de bani domnilor și mulțime di lefi slujitorilor de câțva ani trecuț, carili să cheamă zasluga. Socotè că le-a fi de folos, c-a da oasti ajutor Franțozul, di or sta împotriva moscalilor ș-a Neamțului, când or vrè să li strâce volnicia, ș-or avè ajutor și pe Turcu, că Turcul esti la o legătură cu Franțozul. Iar di or puni dintre dânșii, n-orū avè ajutor di la nimi, și i-or strâca moscalii și nemții, când n-or gândi ei, și

li-or strica volnicia. Și la acest sfat, să pui crai pe Lișinschii, era îndemnător Iosif voievoda Chiovschii, fiind văr primare cu craiul Stănilav Lișinschii, și cu tot neamul lui Potoceștii. Iar altă samă de domni leșești să agiunsesă cu moscalii și cu nemții și trăgè să pui pe Frederic, ficiorul craiului Avgust. Și dzâcè că dintre dânșii nu-i bini, că-s săraci, și de-or vrè să să scoali asupra lor cineva, n-a avè cine li agiuta. Pe Lișinschii iar nu-i bine să-l pui, că Franțozul esti diparti, și Moscalul și Neamțul nu priimești, fiind prietin Turcului, și or vini oști moschicești și franțujești ș-or faci mari rău tari țării. Deci stându așè mult la sfat, era și solul nemțesc și solul moschicesc acolo la Varșavă, și strânsă multă oaste leșască. Iară voievoda Iosif Chiovschii și cu neamul Potoceștii au scris pi taină la craiul franțujesc și la Lișinschii ș-au adus pi Lișinschii fără veste în târgu la Varșavă. Și numai într-o dzi nu l-au arătat, iar a doa dzi au și ieșit în videală, și au și-nceput a striga Potoceștii și a i să închina lui și a dzâce „crai nou, crai nou, crai nou, vivat!”, și atunce cu toții în grabă a s-închina și a-l priimi de crai. Iar solul moschicesc au ieșit din Varșavă ș-au purces asupra Litvii ș-au răpedzât la oastea moschicească, că sta gata în Smoleanța. Și-ndat-au și trecut oastea, de-au intrat în Litva, iar domnii și boierii din Litva au și-nceput a fugi din Varșavă ș-a alerga la oastea moschicească ș-a ținè cu moscalii împotriva lui Lișinschii. Iară domnii și boierii din Țara Leșască, vădzând că să disparti di dânșii, s-au și făcut în trii părți. Unii alerga la moscali, iar alții s-au dat în gios, în preajma Hotinului, nădejduind c-or vini turci să le agiute, iar o samă de domni și cu craiul Lișinschii s-au dus de-au intrat în cetatea Danța, cu o samă de domni leșești, așteptând să li vii oaste franțujască într-agiutori. Dar moscalii au umplut Țara Leșască: unii au intrat di la Smoleanța, unii di la Chiov, unii di la Riga, alții cu vasă di la Mare Baltică, și s-au dus la Danța, și s-au tâlnit la Danța cu câtiva mii de franțoj, și i-au bătut pe franțoj. Apoi au mersu dzeci mii di moscali la Danța și, apropiindu-să di cetate la poartă, au și aprinsu din cetati un lagum, ș-au pierit mai toț acei moscali.

Iar dipe acee, vădzând moscalii tabăra lor, ș-au și gătat cu temei oasti întemeietă 40.000 ș-au mers întinsu la Gdanțca. Ș-au început a bate cetatea cu cumbarali ș-au fărmat prè rău cetatea. Iar cei din cetati s-au spărietū, socotindu că n-or putè să ții cetatea. Ce-au căutat numai a faci ponturi di paci și a s-închina și cu multu dar pentru oștile moschicești ce perisă. Și domnii leșești cari era în cetati încă să n-aibă nici o nevoi dispre moscali, să margă și să s-închine craiului Frederic. Și cu această tocmală au și deșchis porțile, ș-au intrat moscalii în cetati. Iară craiul Lișinschii, mai înainte, când să bătè, de era încungiurată Gdanțca di moscali, au făcut meșterșugū c-un păscar. C-au mers acel păscar cu pește la acela ghinărar cari era mai mari pe oștile moschicești, ș-au făcut ocaz di la ghinărariul Lis, cari era mai mare pe oastea moschicească, ca să poată umbla cu 2 oameni pe mari, să prindă pește, ca s-aducă totdeauna pește ghinărariului Lis. Și credzându-l ghenărariul, i-au dat ocaz di volnicii a umbla la pește. Deci craiul Lecinschii s-au și îmbrăcat în haine proasti, împreună cu păscariul, ș-au și purces pi apă să prindă pește, făcându-s-a prindi pește, pân-au ieșit din străjile moschicești. Și ieșind la margine, la un satū, au și nemeritū niște căzaci di donți umblând pentru hrană. Iar Lișinschii s-au și suit pe un cuptor, făcându-să bolnav. Ș-audzind căzaccii gemând, nici în casă n-au vrut să intre, temându-să de boli. Iar Lișinschii au facut cum au putut ș-au mersu pân-în hotarul prusesc și, agiungând în hotarul prusescu, n-au putut să să mai tăinuiască, ce au căutat numai a spuni. Și oblicind craiul prusesc, l-au și luat la sine în dragosti, și de toati ce-i trebuiè îi da și ca pi un crai îl ținè. Numai în pază sta, ca să nu scapi nici într-o parti, căci esti colegatur Neamțului și prietin Moscalului. Și au rămas acolè. Precum va mai fi, vremea va arăta.

Iar moscalii, după ce au așădzat Gdanțca, au lăsat oasti puțină pe margine, de-or vini niscai franțoj, să să poată apăra. Și cee oasti s-au înturnat iarăși în Țara Leșască asupra leșilor. Pe undi gășè obuzuri leșești, să tot bătè și-i tot biruiè pre leși.

Atunce s-au și coborât și craiul Frederic cu oasti din Sacsonia, cu sași ca la 30.000 oșteni, la Varșavă, la scaonul

crăii leșești. Iar pe oastea moschicească, capete mai mari era acești ghinărari, anumi Lis și Bero și Zagrațchii și Hesenburgu și Cotuș Minuh și Masurlisū și Vejbahu.

Acește ghinărari era ciniș cu obuzul său, câți 15.000—20.000 di moscali la un obuz, osăbit di căzaci și de donți și de sași. Iară leșii, păn' la o vreme, tot umbla din locū în locū și nu s-închina moscalilor, nădejduind ca doarū le-ar veni agiutor di la Franțoj și de la turci. Și pre unii din leș boțându-i moscalii, au trecut și olatul Hotinului. Iar turcii nu le da agiutori, căci să bătè cu cazâlbașii, or nu să putè încrede cu leșii. Fără câtū au triimis puțini spahii și un soltan la margine, la Hotin, de sta di pază, să nu facă vun meșterșug Hotinului. Și așè au stătut lucrurile amestecati 2 ani. Și vădzând leșii că n-au nici o nedejde ș-agiutor nici di o parti, au începutū a s-închina, păn' s-au închinat toț la craiul Frederic, ș-a-l priimi crai. Iar pe craiul Lecinschii, cu tocmală l-au trimis Prusul pe apă la ginerele său, la Franțoj.¹

Deci și craiul Frederic i-au priimit cu dragosti și i-au boierit, cari nu era boieriți. Și au pus hatman coroni pe Iosif voievoda Chiovschii, cari era temiială zorbalâcului cel mai mari, și hatman polni pi Branitșchii și hatman vilchi litovschii pre Ragivir și hatman polni de Litva pe Vișnovețschii. Și au rămas lucru păn-acmu așè, păn' la let 7244 feurar 1. Iar moscalii au rămas ca la 30.000, și sași ca la 20.000 în Țara Leșască, iar alți moscali s-au dus în gios la Poltava în preajma Azacului. Că hanul s-au rădicat de-au purces cu toată puterea din Crâmū, să margă pe la cerchej să treacă munții asupra cazilbașilor pe la Dervent. Și prindzând de veste cazilbașii, nu i-au lăsat să treacă, și au zăbăvit toată iarna acolo, pe la cercheji. Și cât au zăbăvitū la cerchez, au început a face mistecături și tulburări în hăniele cele de suptu Moscu, ce-s la Căzan și la Hastrahan, a-i pune hani și bei și lacumiș². Și s-au întorsu iarăș înapoi la Crâm. Ce

¹ Ultima frază este scrisă de Neculce. Am transcris "Lecinschii și ginerele" în loc de "Lecinscrii și ginele", cum scrisese cronicarul.

² Frază adăugată de cronicar.

și moscalii încă stau mulți, boțiș la marginea lor, în prejma lor. Numai hanul, de toamnă, când au trecut spre cercheji, au fost can stricat tătarâi niște sati moschicești pi margine trecând. Iar moscalii, după ce au sosit la margine ș-au vădzut ace stricăciuni di tătarî și acele mestecături și tulburări ce au început a face în hăniele lor, n-au mai putut răbda, ce¹ au lovit și ei vo 20 și mai bini di sati tătarăști, cari trăiesc pi dincolo di Azac, și le-u pus tot supt sabie. Apoi s-au pornit o samă di moscali cu căzaci să marg-în Crâm. Și pe câmpii Crâmului i-au apucat o iarnă grè, cu mari vicoli, și le-au pierit mulți cai și oameni. Ce n-au putut să mai margă și s-au întorsu înapoi, la marginea țărâi lor, pe la Poltava, pi la Harhov, de ierneadză pân-în primăvară. Ce să va mai alege di primăvară, vremea va arăta.

Cazâlbașii încă într-acești 2 ani pol a domnii lui Costandin-vodă s-au tot bătut cu turcii prè rău. Că în anul 7242 au bătut cazâlbașii pe turci, de n-au scăpat unul, că-i boțișă la margine. De o parti era târgul Bagdatului și di altă parte era apa Efratului, de nu putè să fugă turcii nici într-o parti. Că-i încungiurasă de toati părțili, di n-au scăpat mai nimi. Atunce au pierit și Topal-pașe și câțiva pași, Topal-pașe cari fusesă mai înainti vizir și era sarascher pi acè oasti.

Iară la văletul 7243 rădicat-au turcii mulțime di oasti, ca la 200.000—300.000 di oasti, de-au purces iară asupra cazâlbașilor. Și au pus sarascher pe Chiprului, și cu vo 30 de paș cu mulțime di tunuri. Iară cazâlbașii s-au așădzat cu ordia lor acolo între 2 munți pe un șes. Ș-au făcut 2 meteredzi, nu diparte unul de altul, cât să poată agiunge cu sinețili. Și-au făcut lagum în meteredzul din frunte, iar în cel dinapoi meteredzū n-au făcut lagumuri. Și ș-au tocmit oastea, pedestrimea, în meteredzul cel din frunte cu lagumuri ș-au rânduio samă di oasti călărime sprintină pe de amândoă părțile munților, supuș. Iar turcii, cum i-au vădzut pi cazâlbași, s-au slobodzit cu mari năvălire asupra lor. Dar cazâlbașii s-au făcut a fugi înapoi, de-au lăsat

¹ De la „acele mestecături...” până la „...răbda ce” scris de Neculce. Am transcris „putut” în loc de „put”.

meteredzul cel cu lagum, de-au intrat turcii într-însul, și ei au intrat în meteredzul cel dinapoi. Și așè, cum au început a să bate, s-au și aprinsu lagumurile și-au început a arunca pe turci. Și dipe ce s-au potolit lagumurile, îndată s-au și slobodzit cazâlbașii în turci, a-i omorî pe cari mai scăpasă de lagumuri, iar cari pleasă fuga din ordie a-i prinde cazâlbașii cei supuș di pi supt munți, di-i lua pe toți di grumadzî. Dintr-atâta somă di oaste ce fusesè di-abè au scăpat 1.000—2.000. Și au pierit sarascheriul Chipruliul și toț pașii câț au fost într-acè oasti. Și vo 200 di tunuri au luat.

Cetățile toati ce li luasă turcii în trecuți ani di la cazâlbași acmu le-au luat cazâlbașii toati înapoi. Și acmu umblă turcii de să roagă să facă pace, dar încă nu s-au așădzat pân-acmu. Ce precum va mai lucra vremea, va arăta la rândul său.

Fost-au datū pi taină agiutor împărăteasa Moscului 40.000 moscali cazâlbașilor, cu ghinărariul Lis și cu portul schimbat cazâlbașești. Și turcii nu știè nimic di acel agiutor. Și mai mult moscali spărgè temeul turcilor pe pedestrime, iar pi călărimea turcilor cazâlbașii îi bătè mai rău. Și multu s-au învățat cazâlbași la foc de moscali a da¹.

Franțozul, vădzând că nu priimăsc moscalii pre socru-său Lișinschii crai în Țara Leșască, și cu nemții, și-au dat cote cu Turcu să-nceapă el gâlceavă la nemți, și Turcul să de agiutor leșilor împotriva moscalilor. Deci au și sculat pe craiul Șpaniii fără veste cu oasti și s-au coborât în Italia de-au luat câțiva cetăț din Anapole, cari le ținè Neamțul. Dar Franțozul a pornit oaste asupra Neamțului, ca să margă în Sacsonia, și n-au putut mergi, că nu l-au lăsat Neamțul. Și s-au și lovit o samă di oasti în câteva rânduri. Și uniori bătè Neamțul, și uniori Franțozul, dar tot mai mult bătè Neamțul. Numai temeul oștilor nu s-au lovit niciodată, că nu cutedza nici cee parte, nici ceelaltă. Iar în anu 7243 au mersu și 30.000 moscali agiutoriu Neamțului, foarti oaste bună aleasă, cu ghinărariul Lis, care fusesă și la cazâlbaș. Și iar așè s-au bătut într-acest an câti o

¹ Această propoziție este scrisă de Neculce.

samă di oști. Dar temeiul tot nu s-au bătut, fără câtă singuri moscalii s-au bătut cu o samă di franțoz, și i-au bătut prè rău pre franțoji. La cari oasti, capetile franțuzești, vâdzând acè groznică bătai, au scris cărți la craiul franțuzescu să facă paci, să nu să mai bată, că oastea moschicească esti un nărod prè tari, nu pot nimic să prindă cu dânși la bătai. Di s-or mai bati, poati să istovască pe toată oastea franțuzească.

Ce acmu stă papa di Râm și cu alti crăii mari ca să-i împaci pi Neamțu cu Franțozul. Ce precum s-a alege, vremea viitoare va arăta.

Aceste toati s-au făcut în 2 ani pol în dzâlile lui Costandin-vodă. Iar la ce s-ar mai alegi înainti, s-or scrii la rând, la domnia lui Gligorie-vodă.

CAP. XXIV

A DOA DOMNIE A LUI GLIGORII GHICA-VODĂ,
VĂLEAT 7244 DECHEMVRIE 15

Și după ce-au vinit în leș în scaun, să arăta vesel, cătră toț boierii cu dragoste. Numai i să cunoștè fața, că-i pare prè rău și i-i rușine, unde l-au scos văru-său din Țara Muntenească. Ș-au și-nvățat de-au mersu boierimea toată la gazda capigi-bașii cari vinisă di-l pusesă în scaun, de-au făcut mare jalobă c-au pustiit țara Costantin-vodă și cu grecii lui, făcând multi obiceiuri reli. Și a triia dzi au și pornit pe capigi-bașe în grabă, ca să margă și să pui și pe Costantin-vodă în scaun în București. Că vinisă numai un capigi-bașe la amândouă domniile să li muti și să li aședză. Și Costantin-vodă aștepta pe capigi-bașe pe drum, nu-ntra în București păn-a nu sosi turcul să-l pui în scaun.

Deci cum au pornit pi capigi-bașe din leșu, n-au trecut patru, cinci ceasuri, ș-au și închis pe doi boieri, anume pe Sandul Sturdze vornicul, cari fuses-în domnia dintâi prè drag lui Gligorie-vodă și-l ținusă la mare cinste, și pe Toader Păladi visternicul. Deci visternicului Păladi îi da pricină pentru catastijeli țării și izvoadile, că le-au luat toate Costantin-vodă,

și n-avè pe ce îi lua sama. Iar vornicului Sturdzii era mai mare și mai grè închisoare și scârbă, arătându-i vină că i-i rudă și l-au ținut că-i a lui, și l-au îmbogățit în domnia dintâi, și l-au cinstit mai mult decât pe alții, și l-au avut de credință bună. Iară el, când au scris Grigorie-vodă din Țara Muntenească la dânsul și la alți boieri moldoveni să fug-în Țara Muntenească și i-au poroncit într-atâte rânduri, el n-au vrut să primască să fugă, ca alții, ce încă au stătut el altora pricină să nu fugă. Că-i dzâce Sturdzie: „De-ai hi fost îndemnător tu, și n-ai hi fost pricină să-i poprești, și aș hi fugit, eu astădz n-aș hi fost mazâl din Țara Muntenească și aș hi și acmu în Țara Muntenească domnu. Și Costantin-vodă ar hi fost mazâl, dar eu nu, că-n Moldova era să vii Mihai-vodă”. Deci Sturdze rămăsesă la mari groază și greu; s-apropiesă cumpănă vieții. Numai s-au tâmplat, nărocul lui, un patriarhu mazâl di la Țarigrad, anumi Pais, de vinisă cu Grigorie-vodă aice în leși. Ș-au stătut di dzi, di noapti cu rugăminte, și cu mari greu, după ce-au trecut o săptămână, l-au iertat. Socotiș acmu, frașilor boieri, hirile domnilor! Să potrivești cu linul mărilor și cu sâninul ceriului. Când nu gândești, să tulbură mărire și ceriul nuoreadză. Așe sunt și hirile domnilor. Când trage omul nedejde de bucurie, atunce vine la scârbă. Precum era măcar acest Sturdze, la domnia dintâi, mare și tare, ca un leu asupra tuturor; ce vrè el și ce dzâcè el, acee făcè și Gligorie-vodă, iar acmu la cât vinisă! Care să pomenește puterea lui ce avè la domnia lui Gligorie-vodă înapoi.

Iară când au fost a patra dzi, după ce-au șădzut în scaun, au boierit boierii după obicei, anumi: pus-au pi Costantin Costachi sin Gavrilișă vel-logofătū, iarăș cum au fostu logofătū, pi lordachi Cantacozino vel-vornic di Țara de Gios și pi mine, Ioan Neculce, iarăș vel-vornic di Țara di Sus, pi Costantin Psăolus hatman, pe Grigorașco vel-postelnic, grec țarigrădan, din toș greci acestor 2 domni, el mai bun și mai înțelept și cilibii, nămai tot hire de grec. Pre- cum este hire mai ales de lup decât de dulău, așe și el nu era lup, decât să pricepè mai mult dulău decât de lup. Nămai nu avè prè multă treceri la stăpân,

după cum îi era slujba bună și omenia. Pus-au pe lordachi Pășcanul Ca[n]tacozino vel-spătar¹, pe Gavril Costachi Gavriliți vel-ban, pe frati-său Toader vel-păharnicu, pre Costachi Razul vel-visternic, pri Lupul Gheuca vel-stolnic, pre Alistarhu vel-comis. Aceste au fost boierii lui Grigorie-vodă în a doa domnie.

Iară după ce s-au așădzat boieriile și s-au mai curățit de calabalăcuri, au stătut di au scos banii steagului, grei bani pi toată țara. Și au scos dăjdi pe boieri mazâli, și pi popi, și pe mănăstiri, și au ruptu testamentul ce făcuse Costantin-vodă cu blăstăm. Și au scos și cârcimărit, câti cinci lei de cârșmă în toată țara. Și iară au străcat blăstămul ce era făcutu mai înainti, să nu dè. Ș-au ales boieri, ș-au pornit pi la ținuturi cu banii steagului, din dzi întâi a lui ghenari, cu mare sirguială și grabă di bani. Și bine n-au trecut ghenari, să istovască zlotașii banii steagului, au și păzât în luna lui februar di au scos văcărit câti un leu di cal și câte un zlot di vită, iarăși cu mare grabă. Atunce să tâmplasă Costantin Costachie Gavriliți, ce să poriclè Negel, c-avè un negel în nasu din naștere, cari era logofătu mare și era cu zlotăria la Suceavă. Și mergând la mănăstire la Suceviți, sosind într-o simbătă sara la mănăstire, în 28 di dzâli a lui februar, au șădzut cu igumănu și cu alți mazâli la masă, de-au mâncat bini sara, iar când au fost dispre dzuă, s-au sculat să margă la biserică Duminică dimineață. Și n-au apucat să agiungă în biserică, și l-au și lovit o ametală, de-au cădzut gios în mijlocul mănăstirii. Și luându-l ficiorii în brață, dè bè l-au dus pân' la chilie, și peste un ceas au și murit.

Apoi l-au adus slugile la leși, și i-au ieșitū vodă înainte și cu toată boierimea, și l-au îngropat la mitropolii, afară lângă ușa bisericii, c-așè au poftit el, să nu-l îngroape în biserică. Și mari cinste i-au făcut la îngropare, și mai mulți oameni străga „Dumnedzău să-l ierte“ dicât „să nu-l ierte“. Că măcarū că era om mânios și zavisnic asupra unora, după cum îs pizmătari

¹ De la „grec țarigrădan...“ până aici, scris de Neculce. „Pus-au...“ pare mai puțin sigur ca provenind de la cronicar, deși, prin trăsături, se deosebește clar de scrisul copistului. Înainte de „Nămai“, apare „cât“, din neatenție, de două ori: „decât cât (de lup)“.

neamul Gavrilițăștilor, dar avè și unili lucruri bune. Că era om și harnic, nici mitarnic sau lacom, și era și om libovnic, ospătători. Dragă-i era cinstea, și mai aleasă decât toati era cè mai bună, că să punè tari în prici cu domnii și cu alții pentru țară. Sta di să pricè, ca să nu o jăcuiască. Pentru acee nărodul mai mult strâga „Dumnezeu să-l ierte“... Și noă încă ni să cade, celor ce om citi, di vremi că sta pentru țară cu bini, să dzâcim „Dumnezeu să-l ierte“. Că boieriul cari stă cu bine pentru țară di spuni, macar de-ar vini și la primejdia vieții, i să cade de la ace țară și di la peminteni a-i da mai multă cinste di laudă decât de hulă. Făcutu-i-au și giupâneasa lui, unde l-au îngropat, mormânt di piatră frumos, ca să rămâie di pomeniri. Iar în locul lui au pus pi Donici Darie logofătă mare, care fusă și mai în trecut ani¹.

Iar când au fost în luna lui april, în săptămâna cè mari, în post la Paști, n-apucas-a istovi nici banii steagului, nice văcărutul bini, ș-au și scos și hârtii greli, de nu putè oaminii nici la biserică să margă, să-ș cati de suflet, să se pricistuiască, sau la Paști să păscuiască, ce păscuiè pin păduri, cu ferăli sălbatici, ascundzându-să săracii di hârtii. Făcut-au tot atunce salohori și cară la Vozia. Scos-au atunce de-au dată mazălii și caii împărătești, în doă rânduri 400 cai. Rânduit-au tot atunce în luna lui mai și oameni să mai și scoată lemnu la Cartal pe Dunări, să facă pod. C-au început a umbla să strâci pacea moscalii cu turcii. Ce precum s-a alege di acest lucru, s-a scrii înainte la rândul său. Toati aceste nevoi mari într-acesti cinci luni să boțisă totodată pi țară.

Și era prè cu greu oamenilor, că de iarnă vitele murisă, și de pâne pe multe locuri ducè lipsă, că nu rodisă de anul trecut. Și neguștorii cu datorie, simțindu de nepace, nu da un ban cu datorie nimăru. Și zloțași avè dispre domnu mari scârbă de zapciilâc. Ce să mira bieți oameni ce ș-or face capetele. Că să

¹ Ultima propoziție, împreună cu cuvintele „Darie“ și „mare“, adăugate de Neculce.

fugă n-avè încotro, numai în codri, de răul zloțașilor¹. Iar piste vară, viind viziriul la Cartal, la Dunări, ieșit-au ialoviță pi țară, di 2 ughi, ce era în visterii la banii steagului o ialoviță, și 2 pile de pâni. Așijdere ș-alte pile, di ughiu pilă, ce le-au dus la Hotin. Așijdere și alt rând di pili di ordzu grele, câti 2 pile la un ughiu, și cinci civerturi. Aceste toati le-au datū într-acest an a domnii mării sale lui Gligori-vodă.

Viziriul viindu la Dunări, la Cărtal, neavându pace cu Moscul, precum s-a scie înainte la rândul său, au trimis bani lui Gligori-vodă să facă oaste muldoveni. Și Gligori-vodă au trimis pe sup' munte, la Câmpul Lungu, la Vicov, la Berghem², de-u strânsu de cei oameni tineri, cu sineță, ca vo opt sute, de le da bani și tain, de i-au ținut la leș toată vara.

Gligori-vodă tot nu uita rușinea ce i-au făcut văru-său Costantin-vodă, de l-au scos din Țara Muntenească. Ce tot să zavistuiè amândoi la Poartă de să pârâe unul pe altul, ca să-ș dè peste cap unul altuie. Iară cându au fostu mai despre toamnă, viniè vești bune lui Gligori-vodă de la vizirul, purtându trebile frate-său terdzimanul. Și i-au vinit și poruncă să margă la vizirul la Cartal, arădându în vedeală că-l cheamă la sfat. Deci îndată s-au și gătit, cu mare pofală și bucurie, și au și purces cu taină, să-l puie domnu în Țara Muntenească.

Iar Costantin-vodă, simțindu de lucrurile lui Gligori-vodă, au și răpedzit pe văru-su Mihălachi spătarul la Țarigradū, la muftiul și la câzlar-aga și la alții de curtea împărătească, și ș-au tocmit trebile bine de la împărăție. Și au trimis și alți boieri la vizirul, cu multe vorbe proaste asupra lui Gligori-vodă, la vizirul și la hanul.

Cându au sosit Gligori-vodă la vizirul la Cartal, bucuria s-au schimbat în voie ră, cu lucrurile srtâcate, și încă și în scârbă mare dispre hanul. Care, cu multă cheltuială de mare sumi de bani au dat vizirului și hanului și abiè ș-au aședzat lucrurile

¹ De la începutul alineatului până aici este scris de Neculce. Am eliminat câte un „i“ de prisos din cuvintele „zapciilăc“ și „codri“.

² Lectură nesigură. Pare a fi o greșeală de transcriere pentru „Berhomete“.

dispre amândoi părțile, de-u vinit iar înapoi în leș la scaunu-ș. Și i-au poruncit vizirul să-ș caute Țara Muldovii, să o stăpânească bine, să nu o răsâpască, iar de Țara Muntenească să ș-aședze, să nu mai umble mestecându, c-apoi nici în Moldova n-a hi și va petrece mare urgie. Așe suntu prieteșugurile turcilor. Cini dă mai mult acela-i mai prietin și mai bun.

Costantin-vodă, fiind aice domnu în Moldova și înțelegându de Mihai-vodă că i-i giuruită domnia la munteni de vizirul, au umblat la Mihai-vodă de s-au legat cu prieteșug și ș-au logodit pe o sor' a lui cu un ficior a lui Mihai-vodă, ce era mai mijlociu, anume Ștefan. Iar pe de altă parte au umblat capichihăile lui Costantin-vodă la câzlar-aga și la muftiul¹. Și când s-au trezit Mihai-vodă, s-au trezit numai cu giuruința, că Costantin-vodă l-au amăgit ș-au luat domnia la munteni, și Gligorii-vodă aice, precum scrii mai sus. Și iar, după ce s-au dus la munteni, Costandin-vodă scrie la Mihai-vodă cum că nu-i pricina di sminteală dispre dânsul, și-i dispre Gligorii-vodă, și el să țini de acè logodnă cu sor-sa și să găteadză de nuntă. Ș-au pornit boieri la Țarigrad să iè pi ficiorul lui Mihai-vodă, pi Ștefăniță, și să-l ducă în Țara Muntenească, să dè pi sor-sa. Iar Gligorii-vodă, di aice din țară, nu s-au lăsat cu atâta, ce-au tot păzit de-au scris cu taină la Mihai-vodă, de-au stricat cu sora lui Costantin-vodă ș-au luatū pi o fată a lui Psăolus Costantin hatmanului, frati cu chiurce-bașei. Ș-au mai făcut ș-altă logodnă, cu fata lui Mihai-vodă ce mai mari, s-o dè după ficiorul lui Gligorii-vodă cel mai mari, după Scarlatū. Și ficiorul lui Gligorie-vodă era di 15 ani, și fata lui Mihai-vodă di 25 ani.

Deci când au agiuns boierii muntenești la Țarigrad pi uliță, iar nunta ficiorului lui Mihai-vodă giuca, și au luat pi fata lui Costantin hatmanului. Deci Costantin-vodă au rămas la mari rușini. Apoi Costantin-vodă nu s-au putut lăsa rușinat și au jăluit

¹ De la alineatul „Vizirul viindu...” (pag. 80) până aici, adăugat de Neculce, afară de propozițiile „să-l puie domnu în Țara Muntenească” (sfârșitul alineatului al doilea) și „cini dă mai mult” (sfârșitul alineatului al patrulea). Lectură nesigură pentru „prietin” și „bun”, unde apare „r” în loc de „n” și în special pentru cuvântul care se găsește imediat înainte de „la muftiul”.

la Poartă pi Mihai-vodă, și i-au întorsu cheltuiala 80 pungi bani. Și-ncă au îndemnat și pi niște datornici a lui Mihai-vodă di l-au pârât. Și-ndat-au închis pi Mihai-vodă, de-au rămas și la închisoari. Ce s-a mai lucra, vremea viitoare va arăta. De merat lucru esti di Mihai-vodă, domnu bătrân, și cu ce minte și hărnicii îl știem că era! Și acmu 8 ani, di când s-au mazilit, i-au stătut nărocul, săracul, tot împotrivă, de-au rămas tot amăgit și di o parti și di altă. Iar mai înainti era el putincios să amăgească pi alții, iar nu alții pe dânsul. Numai poate Dumnedzău s-au mânietă di i-au luat darul. Dară Dumnedzău, cum s-a-ndura cu mila sa, va faci. Dzice Hăristoîs la Evangheliu că, dacă s-ar împuți sarea, bucatile cu ce s-or săra. Trebui să socotim și noi aceasta, că di vremi că cei mari, stăpânii noștri, umblă amăgindu-să unul pi altul pentru lăcomie și cinstea aceștii lumi și calcă pravilile și legăturile cu giurământ celi adevărate, dar noi cești mici, vădzând pi cei mai mari, cum li vom ținè, sau cum ne va da Dumnedzău bine sau spori sau bișug? Numai iarăș înainti, cum a fi mila sfinții sale, ne-a îndrepta.

Să lăsăm di acmu domnia a doa a lui Gligori-vodă și să scriem di celi streine ce s-au făcut în dzâlile lui. Pân' la vălet 7244 mart s-au și pornit moscalii, o samă la Hastrăhan și la Căzan și la alte hăanii tătărăști, ce suntu supt ascultarea Moscului, înțălegând di celi fapte ce-au făcut hanul Crâmului, di-i burzuluisă asupra Moscului, di i-au bătut și i-au supus iarăș cum au fost suptu Mosc. Iar o samă di oaste, moscali, căzaci, calmăș, s-au pornit cu Les ghenărarul asupra Azacului, și o samă di moscali și iarăș cu căzaci și cu zaporogeni, cu Minih ghenărar, s-au pornit asupra Crâmului.

Deci cei moscali cari mersedă la Azac au încungiuat Azacul și au început a să bate. Și căzaccii și calmășii cari era cu dânșii au început a bate și-a tot tăiè pe nohai ce trăiesc pe dincolo de Don. Înțălegând turcii, au și pornit pe căpitan-pașe cu câteva galioane, cu leventăi, ca să apere Azacul. Și apropiindu-să de Azac, i-eu ieșit un soltan cu nohai care era pe de cee parte de Don. S-au sfătuit soltanul cu căpitan-pașe, de-u

ieșit levincii afară din galioani pe uscat și-au purces asupra moscalilor împreună cu soltanul. Și dându bătai, așe au bătut moscali pe turci și pe nohai, cât abè au scăpat puțânei de-au fugit în Crâm cu căpitan-pașe. Iar tătarâi di peste Don, câț n-au pierit, s-au răsâpit, unii s-au închinat la moscali. Și-apoi locul cel di cee parte di peste Don, cât îl ținè tătarâi, l-au supus pestetot. Și-apoi Les ghinărarul au stătut prepregiurul Azacului pân' la iuli. Și vădzând turcii și tătarâi și pașa din Azac că nu le mai vini ajutor, au închinat cetatea moscalilor, și moscalii au slobodzât pe turci, di s-au dus la Țarigrad cu pace. Iar Les ghinărarul moschicesc, după ce-au luat Azacul, au așădzat o samă de oaste în Azac, și în olatul Azacului pe tătari, și s-au sculat, împreună cu hanul calmășăsc, și s-au dus la Crâm, l-acei moscali.

Minih fertu-marșalic și cu căzaci și cu donți s-au sculat de la Poltava și au purces și ei asupra Crâmului, iar în luna lui mart. Iar hanul, cu toată tătărămea și cu turcii ce era în Crâm, le-au ieșit întâmpinare pre câmpul Crâmului. Și așe da năvală în toate dzâlele moscalilor. Iar moscalii tot s-apăra, nici să mera, numai s-apăra den tunuri, pân' ce au început a s-apropie de poarta Crâmului. Iar când au fost la poarta Crâmului, așe le-au dat tătarâi un chiot cu năvală, cât părè c-or treci peste moscali. Și-au pierit mulțime de tătari acolo. Apoi tătarâi, neputând sprejini, numai le-au căutat a-i lăsa în Or pre moscali. Iar moscalii au început a bate Orul den puși și din cambarale. Îl îndesè 2 dzili. Până când au fost a trie dzî noaptea, tot da năvăli la poartă vârtos, de-au aruncat 180 cambarale. Iar o samă dintre dânșii s-au furat noaptea și-au sărit preste șanțu, pre unde nu să păziè tătarâi și turcii. Și-n faptul dzuâi așe i-au lovit moscalii pre den dos și cee pre den față, și-au dobândit cetatea Orul în luna lui mai. Și au pierit și atunce mulțime [de] turci și tătari. Și după ce au luat cetatea Orul, au intrat în luntre și-au început a lua târguri și cetățî, și-a arde, și-a prăda. Și pe urmă, precum s-au scris mai sus, vinit-au și ghenărarul Les, cu hanul calmășăsc, în Crâm, de prăda și ardè și ii. Pe unde găsâè robi,

pe cei bătrâni îi slobodzâe, iar pe cei tineri îi făcè oșteni. Mai bine de 50.000 robi au luat. Iar hanul tătărăsc au fugit cu o samă de tătari, cu câț au putut scăpa, înluntru diparti, și n-au vrut să s-îchine. Și cu cine mai putè, strângè turci și tătari, de tot zăhăie câte o aripă moschicească, de nu să putè lăți. Apoi au trimis Minih fertu-marșalic o samă de oaste moscali din Crâm la Cunburul. Iar tătarii den Bugeag, fiind strânși toț la Vozâia, di ceasta parte di Nipru, au ales o samă de mârzaci și cu 12.000 de tătari di i-au trecut di cee parte de Nipru. Și i-au învățat să margă în prejma porțai Orului, doar ar putè găsi niscarva zahara moschicească, să o strâce, neștiind că vin moscalii la Câlbur. Și purcegând tătarii pe câmpii Orului, nu departe de Culbur, au vădzut coborându-să într-o vâlcè vo trii sute căzaci, care mergè înaintea oștii moschicești. Și neștiind tătarii di-cee oaste, s-au și slobodzât să-i iè în unghi, ca niște ulii, pe acei puțanei căzaci. Iar căzaccii acei au început a să apăra, pân' s-au ivit și moscalii de peste deal, cei mulți. Și cum au vădzut pe tătari, cum s-au și slobodzât asupra lor a-i goni ș-a-i tăie, pân' la Culbur, căzaccii pe tătari. Unii da în Nipru, să scapi înot, și s-înceca, alțai umbra să între în vasă, să treacă să scapi, și să îneca, că-i boțăsă căzaccii dinapoi și-i tot tăie. Pân' ce-au sosât și ghinărarul cu moscalii și au poroncit să nu-i mai tai. Și i-eu luat de grumadzî pe toț câț nu perisă și le-au luat și armili toate și hainile, di au făcut o movilă din armili lor și le-au dat foc. Iar pre dâșii i-au petrecut pe supt sabiile a doi moscali și i-au slobodzit să margă în Bugeag, să spui celorlalți tătari. Ca vo 1.000—2.000 i-au lăsat vii, iar ceielalți au pierit toți, cu tăiet, cu înecat. Mai multu de un tătar n-au scăpat den cee ce au dat înot. Ceielalți toți s-au înecat.

Apoi s-au apropiet de Culbur și au început a arunca bombe și a da din tunuri. Și îndată s-au închinat. Și cum s-au închinat turcii, cum au căutat vasă și i-au slobodzât pe toț cu paci, de au trecut la Vozâia, dzicând că „noi cu turcii avem paci, iar cu tătarii avem gâlceavă. Așè să spui pașii de Vozâia, să șad-în cetate fără grijă...” Și s-au și apucat de-au tocmit Culburul.

Și avè răspundeții ghenărarul din Culbul cu pașa de Vozâia, di trimite unul la alaltu daruri.

Iară după ce-au vinit la luna lui avgust, lovit-au o moarte rè pre moscalii din Crâm, de mure câtè 300—400 pre dzi. Și să bolnăvisă prè rău. Unii dzâc să le fie otrăvit apele, cât n-au putut să stè în Crâm. Și au lăsat Crâmul, și au ieșit o samă spre Nipru, di s-au pusă pentre Nipru, și-ntre Buh, iar o samă spre Poltava. Și au ieșit și cei den Culbură, și s-au dus și aceie la cei de la Buh. Și stau pân-acmu la noiembrie tot pe marginea țării lor, unii pre la Poltava, unii pre la Harhov, unii pre la Săci. Iar din Azac n-au ieșit, tot îl țână.

Iar turcii s-au spăriet prè tare. De multă vreme sta hămeiți, că să temè împărăția de zorba, să nu facă inicerii. Apoi s-au pornit vizirul de-au ieșit la Udriiu, și de acolo au vinit la Dunări, la Cartal, și au făcut pod preste Dunări. Și au trecut o samă de oaste cu inicer-aga și c-un sarascher la Tighine, și o samă la Hotin. Iar vizirul au șădzut tot de cee parte de Dunări, pân' la noiembrie, și umbla să facă pace, agiungând la Neamțu și la franțozii. Și nu s-au putut așădza cu Moscul, că cerè Dunărea, și Turcul nu da nici Azacul, și olatul lui să-l lasă. Și la noiembrie, vădzând că nu să pot așădza de pace, au lungit să stè oștile așè peste iarnă cu pace pân' la mai, ori să facă pace, ori să bată. Viziriul ar hi dat poate ce cerè moscalii, dar inicerii nu priimè să dè. Iar după ce au ieșit moscalii den Crâm, triimis-au viziriul de-au schimbat pre hanul, pre Aza Chirie cel bătrân, și au pus han pre un ficior a lui Adăle-Gherii cel rău¹. Numai ședè în Bugeag, că în Crâmu pân-acmu nu putè să margă, că să temè de căzaci să nu-i iasă înainte, ce șidè în Bugeag. Și el pre solul moschicesc l-au slobodzit, de-au mersu cu pace la țara lui. Viziriul încă au mersu la Baba, să iernedză până la mai, cum au așădzat.

Nemții încă au răspunsu turcilor că, de n-or face pace cu moscalii, măcar că ei au paci, dar agiutori or da moscalilor,

¹ „Un ficior a lui Adăle-Gherii cel rău” și „ședè” din fraza următoare sunt scrise de Neculce.

după cum au dat și moscalii agiutori nemților, când s-au bătut cu Franțozul. Și s-au strânsu multă oaste nemțască peste Oltu, la Dunări, de sta gata. Neamțul încă s-au împăcat cu Franțozul. Câteva cetăți den Anapoli au dat și Neamțul cnezăia Liutarenghiii Franțozului, să șadă și s-o stăpânească socru-său Lișinschie. Și Leșinschii să dè pace crăii[i] leșești, s-o stăpânească Frederic cu pace pe crăia leșască.

Leșii iarăși au făcut săim la mai, și așe au priimit pre Frederic toți de crai. Și au și ieșit toate oștile străine dentr-însa, și moscalii și Sasul. Și au răspunsu că ei cu Turcul au pace și n-or strica pacea, că țara lor este aproape de turci, și nu pot să să bată. Și craiul, vădzând așe, s-au dus la Sacsonia, având trebile lor. Iar hatmanii amândoi cei mare, și a coronii și a Litfii, s-au tras spre Ocraina cu toate oștile, de stau să iernedză. Că au vrut tătarăi să margă să prade Chiovul și, vădzând că nu pot să răzbească de moscali, au prădat multe sate leșești din Ocraina. Apoi căzaccii de la Sici iar s-au făcut tâlhăret 1.000—2.000, și iar nu mărgu la Bugeag, ce pradă Ocraina leșască pre la Nimirova. Deci hatmanii leșăști, vădzând așe, s-au așădzat pre la Nimirova, de-au șădzut câtăva vreme, apoi au lăsat rămentari, și ei s-au dus pre la casăle lor.

Iar cazâlbașii, în cestu an, n-au avut bătăi mari cu Turcul, că să rădicasă zorba la cazâlbași, că să rădicasă viziriul asupra șahului. Și-apoi l-au bătut șahul pre viziriul, și-au pierit viziriul. Turcul umblă să facă pace cu Cazâlbașul și dă mulțime de bani șahului să facă pace. Cum dă și Moscului și Neamțului, așe giuruiești și cazâlbașilor. Numai au răspunsu Cazâlbașul că nu poate să facă pace pân' nu s-or împăca cu Moscul.

Început-au și vinițienii a pomeni de Morii la turci. Aceste toate s-au făcut într-acest anu, la vălet 7244. Iar de acmu, ce s-a mai înnoi la let 7245, de la noiembrie, s-a scrie la rândul său înainte. Iar la velet 7245, Cazâlbașul s-au așădzat cu Turcul. N-au făcut oștire nici Neamțul cu franțozii într-acest an. Iar turcii, de iarnă, s-au dus o samă cu hanul cel nou în Crâm, și din Crâm s-au luat fără veste și-au lovit despre Harhov, dispre

Slobodzâia, de-au făcut mare stricăciuni, pân-a prinde moscalii de veste. După ce au prinsu de veste moscalii, au scăpat cu fuga hanul, di s-au întorsu în Crâm.

Așijdere de la Tighine încă au purces vo 2 soltani și 2 pași cu vo 30.000—40.000 de tătari și 30.000 turci, și au purcesu în Țara Căzăcească de-au trecut Niprul pre la Perevoloșina. Și așe au dat Dumnedzău de i-au chevernisit de bini, că i-au încungiurat, de n-au scăpat nici un turcu. Câtî n-au perit, i-au luat pre toț de grumadzi. Și tătarâi, după cum li-i obiceiul, de nu stau la războiu, fugând la Nipru, la trecătoare, fiind gheața slabă, s-au rumtu, și câtî nu s-au înecat, i-au luat căzaccii pre toți de grumadz. Și au prinsu 2 soltani și trii pași și i-au dus robi la Moscu, vii nevătămați.

Așijdere dup-aceste în urmă au fost mersu un soltanu cu o samă de tătarî și turci. Dacă s-au apropiet de Nipru ș-au vădzut pe ceie tătari și turci ce au pățit, n-au cutedzat să margă, ce s-au întorsu înapoi, prădând pren Țara Leșască, dzăcând că-s satele moschicești.

Aceste s-au făcut într-această iarnă let 7245. Aceste bogate nevoi s-au făcut în Moldova, cari cu condeiu mieu nu poci să lungesc: civerturi, hârtii, văcărit, pili, ialoviță greli, podvodzi de fân, de lemne, fiind oaste turcească pre aice, așădzată la Cartal, la Dunări, de-au iernat.

Iar dac-au trecut iarna, tot într-acesta an, de primăvară, trimis-au leșii omul lor la Poartă, pentru acè robie ce-au făcut tătarii. Că ei știu că au pace cu dâșșii, și câtî robi au aflat i-au luat pre toți înapoi.

Trimis-au turcii un sol de-a lor la leși, la craiul Frederic, di i-au dat titluș de crăie și cu daruri, poftindu-l să aibă pace, cum au avut și cu tată-său, Avgust crai. Și Frederic au priimit prieteșugul. Și s-au întorsu la țara lui.

Triimis-au turcii pre Raiz-afende și 2 turci mare și pre Alixandru terdzimanul, fratele lui Grigorie-vodă, și pre solul nemțesc care era sol la Țarigrad, de-au mărșu la Nimirova ca să facă pace. Triimis-au și moscalii dispre partea lor 3 cneji,

anumi Șfer, și pe altu, sol nemțescu, care au vinit de la împăratul Neamțului pre la împărăteasa Moscului. Cari s-au strânsu cu toțâi la Nimirova la Sfeti Petre.

Iar oastea moschicească, de primăvară, după ce s-au strânsu di la iernatic, s-au împărțit în 2 părți. O parte, cu Les ghenăriul, 40.000 moscali, 60.000 calmăș, 30.000 donți, 20.000 căzaci de la Harhov, toți acește, ca la 150.000, s-au dus în Crâm. Și n-au mersu pre la Oră, ce-au marsu pre aiure, că au gășât un vad cari nu-l știè tătarii să fie mai fost. Ș-au tot arsu ș-au prădat toată vara Crâmul. Ș-au triimis și turcii pre căpitan-pașe cu 60.000 oaste leventș agiutori tatarâlor. Și s-au bătut în vo 2 rânduri tari, cu năvăli multe. Și da duiumuri multe peste moscali, cât îi nădușiè, de rămăsesă lucrul di să bătè de-a mână. Și tot au biruit moscalii, cu multe vărsări de sânge. Și mulți mărzaci și șirimi au pierit, și au prinsu și vii mulți. Și hanul încă au pierit în război. Și au gășât într-un ostrov mulțime de tătari bejenii și pe toți i-au pusă tot supt sabie.

Iar Minih fertu-marșalic, cu 120.000 moscali pedestrimi și cu 60.000 călărime și cu 50.000 căzaci horodovii, 30.000 zaporojeni, cu 10.000 cătani, au purcesă pre Nipru în gios, de la Perivoloșin, pentre Nipru și pentre Buh. Și după ce-au trecut Buhul, au ales 15.000 de oaste și cu Lionte ghenărarul, și l-au triimis înainte spre Vozia. Ș-au mai trimis și altă oaste, c-un ghenăral, 20.000, după Leonte, că dacă i-ar mai trebui agiutori, să-i agiute. Iar turcii, înțălegând că mărgu moscalii spre Vozâia, au triimis și ei 40.000 turci, tot aleși, și 30.000 tătari c-un soltan. Și cum s-au apropiet Leonte cu cele 15.000 de Vozâia, turcii s-au și slobodzit asupra lui Leonte cu mari năvală, pedestri, cât rămăsesă lucrul să spargă obuzul lui Leonte. Numai au sosit și celi 20.000 oaste agiutori, și cum au și sosit, au și-nceput a bate rău pre turci, și i-au gonit, pân-i-au băgat în cetate. Ș-au început a bate cetatea, marți iulie în 5 dni¹, ș-a arunca bombi. Și s-au aprinsu geabhanaoa în cetate ș-au aruncat o bucată de

¹ Scris „dni“ în ambele locuri, cu un semn deasupra, care arată scriere prescurtată.

zidiu, și-au pierit mulțime de turci. Și a doa dzi, mercuri iuli 6 dni, au dobândit cetatea. Și au luat pre pașa de Vozia și pre un beiu de la Bosna robi vii, iar pre alți i-au pus tot supt sabia, și muieri și copii, ce au găsât. 40.000 numai turci, oaste aleasă, fără muieri, fără copii, au pierit toți, că i-au pus tot supt sabia.

Numai tătarâi au scăpat o samă, care au fugit, și i-au gonit căzaciai pân' la Nistru. Și într-această oaste 40.000, au fost mai aleși 12 bei cu 12 mii de oaste, oameni tot aleși, viteji den Bosna. Și toți acolo au pierit. Și-au făcut o movilă prè mare de trupuri moarte.

Pe urmă au vinit și Minih fert-marșalih de-au făcut și-au tocmit Vozia și Culburul, cu 10 părți mai buni și mai frumoasă, și mai buni de cum au fost întâi, cu feliuri de feliuri de meșterșuguri și tabii. Și au lăsat într-însa 7.000 moscali și 2.000 căzaci, și în Culbură iarăș au lăsat oaste. Și cu cee oaste s-au tras între Buh și-ntre Nipru. Și au șădzut toată vara acolo pân' la octomvrie, așteptând să facă solii pace la Nimirova¹. Iar solul nemțesc au scris la viziriul că nu poate să facă pace cu Moscul, deci să știe că și împăratul Neamțului au stricat pacea cu Turcul.

Iar într-această vreme, la Simpetriu, s-au pornit și nemții, ginerile împăratului, duce de Liutoranghia. Au purces cu obuzul cel mare, ca la 70.000—80.000 oaste, asupra Bosnii, și au luat Nișul, și pren Țara Arbănașilor a o strica și a o bate, și pre Bosna tij a o bate.

Altu ghenăral, anume Valis, și cu alți ghenărari de la Sibii, cu o samă de oaste, au purcesu a bate Vidinul. Alții au vinit pren Țara Ungurească di s-au coborât în Țara Muntenească, la București, și pre supt munte, ca vo 6.000—7.000. Iar Vădanie, ghenărariul de Brașăv, și cu alți 2 ghenărari, cu 5.000 oaste, au ieșit peste munte la Comănești și la Oituz în Moldova, și în Câmpul Lungu niște căpitani cu vo 700. Și au șădzut acolo, pre supt marginea munților, vo 2 luni și mai bini. Stricăciuni n-au făcut nimic în țară. Tot cu bani cumpăra ce li trebuie. Numai

¹ În ms. 253 „Nimira“.

pre turci căuta, și bucatele unde le găsiè le lua cu de-a sâla. Numai vo 2, 3 boieri, ce li era casăle pe supt munte aproape, să închinasă la nemți, anume Ștefăniță Ruset vornicul și cu ficiorii lui, și Răducanul stolnicul și Costandin Balșe medelniceriu și Ștefan Catargiu sulgeriu. Și țărănimea ce era pe supt munte n-asculta de domnie.

Iară altă boierime și mazilime s-au strânsu toți la leș pre lângă Grigorie-vodă. Și Grigorie-vodă deodat-au ieșit cu tabăra la Frumoasa, dar apoi prè mult n-au zăbăvit acolo, că să temè să nu-l lovască nemții, să-l iè. Și nu credè nici pre boierii de țară, să nu-i facă vrun vicleșug cu nemții. Și s-au mutat la Țuțora, între Prut și-ntre Jijie. Ș-au și răpedzit la Hotin de olac, de-au vinit 400 de lipcani, cu Sara Mehmet-pașe, și la viziriul di i-au triimis 2 pași, anumi Mahmut-pașe și Vasli-pașe, cu vo 600 spahii. Și au triimis viziriul cindzăci pungi de bani, ca să mai facă oaste. Și i-au triimis bani și de chili, și de ialoviță, și de cară, și de fân, și de ordzu. De câte beialicuri era la ordie, dat-au turcii lui Grigorie-vodă, și el mânca banii toți, și cei de leafă și cei alți toți. Și lua aceste toate ce scrii mai sus din țară, de făcè trebile împărătești fără bani. Numai atâta cât da moldovenilor: le da carne, pită, ordzu. Și după ce s-au strânsu toată oastea ce era: lipcani, turci, moldoveni și alți, s-au făcut ca la 6.000 oaste. Și au mai ieșit frica lui Grigorie-vodă de nemți. Și de frica viziriului și de rușine s-au întorsu iarăș înapoi la Gălata. Ș-au făcut hendichiu în giurū împregiurul taberii ș-au pusu străji buni. Ș-au șădzut toată vara acolo, pân-în toamnă la Simedriu.

Iar Costantin-vodă, domnul munteneșc, cum au audzit c-au ieșit nemți în Țara Muntenească, cum au și fugit peste Dunări. Și boierii și slujitorii muntenești l-au petrecut 2, 3 ceasuri. Și ș-au luat dzua bună, și l-au lăsat toți și s-au întorsu la București. Ce nu numai boierii, ce și slugi de a lui, ce au fost la tată-său, l-au lăsat toți. Și nemții, viind la București, au luat pre boieri pre toți și i-au trecut cu casă cu tot în Țara Ungurească, pre unii cu voie, pre unii și can fără voia lor.

Împăratul, Turcul, și turcii, după ce-au vădzut aceste, tari s-au spăriet, ce împăratul nu numai de moscali și de nemți, ce și de

oastea lui, să nu facă zorba asupra lui. Au și păzit de-au schimbat pre viziriul și-au tăiet pre chihaiie, dzicând că s-au agiunsu ei cu moscalii de-au dat Vozia. După cum li-i hirea de dulău, de le dzâc că-s dulăi, adivărat că-s dulăi. Dacă văd că nu pot isprăvi, ei dau vina capetelor. Și-au pus și han nou, anumi pe Adăle Gheri cel rău, ce fusășă mai întâi la domnia întâi a lui Gligori-vodă, cându s-au făcut zorba asupra lui¹, înțălegând că acela au pierit în Crâm, cari șede la Tighine pân-acmu, că la Crâm nu poate să margă. Atunce au triimis împărăția de-au luat pre Manolachie chiurci-bașe Psăolu, fratele hatmanului Costandin ce este aice în Moldova. Și l-au dus la Țarigrad, la împărăție, de i-au dat grè muncă păgânească, 5, 6 dzile, pân-au spus toat-averea ce-au avut, di i-au luat tot ce-au avut, ca la 3.000 pungi, cu odoară. Nu numai a lui, ce și a frățâni-său, a lui Costandin hatman și altor rude a lui, gineri și alțăi. Ce au găsât, tot au luat. Și apoi l-au spândzurat în mijlocul ulițăi, unde să vând blanile în târgu. Și i-au pusă o blan-în cap, dându-i pricină că el sfătuiè pre chihaiie. Atunce l-au agiunsu osinda Țărâi Moldovii și Țărâi Muntenești. Că acest Manolachi să-nvățasă de să făcè tot d-è casăli chihaielilor, de mânca aceste săraci de țări, cum le era voia, cu alți greci și alte pășii, de făcè schimbări și-adaușaguri cu mulțime de bani. Cum și mai înainte vremi, cându s-au făcut zorba, de s-au schimbat împărăția, la Ibraim-pașa vizirul, cădzut la mare urgii, precum scrii la rândul său. Atunce au scăpat, și tot nu s-au lăsat de răutăți. Dar acmu n-au putut scăpa, după cum să dzâce că nu-s în toate dzilele Paștile. Așè dzâc că mai mult dispre Costantin-vodă să-i fi fostu pâra, avându pizmă pre dânsul. Și-au scos ferman să omoare și pre gineri-său, Ștefăniță beizade, ficiorul lui Mihai-vodă, care ținè fata hatmanului Costandin. Numai nărocul lui c-au prinsu de veste, di s-au ascunsu la casăli solilor, multă vremi, pân' s-au îndreptat.

Răiz-afende, solul turcescu de la Nimirova, vădzând aceste lucruri ce să poartă și moscalii nu priimăsc bani să facă pace,

¹ De la „anumi...” până aici, adăugat de Neculce.

ce cer Dunărea cu Crâm cu tot, și nemții Bosna și altă somă de bani, cheltuiala oștii, și robii ce luasă, au făcut izvod de toate de aceste ce cerè moscalii și nemții. Și au dat multe daruri solilor nemțești și moschicești și lui Minih fertu-marșalîh moschicesc, ca să mai aștepte 30 dzile, să nu pornească oștile, pân-or trimite la împăratul turcesc să vadă ce-or priimi. De-a priimi, bini, iar de n-a priimi, s-or bate. Tot ca să mai lungească, să treacă vara cu amăgele, după cum este nătura turcilor. Că să spăriesă prè rău. Ce, după cumu-i orânduiala aceștei lumi lacomă, au întunecat mintea solilor nemțești și moschicești, de-au priimit să aștepte celi 30 dzile, pân-a vini răspunsu de la Poartă. Și au și răpedzit Raiz-avende cu acele scrisori la împăratul turcesc pre terdzâmanul, fratele lui Grigorie-vodă, să umble într-aceste 30 dzile de olac, să aducă răspunsul, cum a fi: ia pace, ia nepace. Și-au purcesă terdzâmanul și-au vinit pre la Grigorie-vodă, frate-său, la Gălata, și l-au benchetuit 1 dzi cu mari cinste. Și l-au mai învățat și el meșterșuguri de-a lui, ce au mai știut. Că avè Grigorie-vodă mare jeli și frică, c-or lua creștinii țara, ce nu numai el, ce și grecii lui, și n-or avè ce stăpâni și ce mânca la Țarigrad.

Și la 30 dzile s-au întorsu iarăș înapoi la Nemirova, unde era solii, cu răspunsu că nu priimè turcii să dè nimic, numai să fie bătaie la anul. Și așè solii s-au dus cineș pre la stăpânii lor. Și vodă încă l-au trimis pre aga Enachi grecul cu 600 slujitori înaintea lui Reiz-afendî la Movilău, temându-să de căzaci să nu-l lovască, și l-au petrecut pân' la Tighine. Iar Vădaniî ghenărarul, dac-au ieșit la Oituz cu oaste, au și poroncit lui Gligorii-vodă să dè paci oaminilor den Sâret încolo de bir și să-i trimită 150 de pungi de bani, dacă i-i voia sa șadă cu paci în leș pân' la o vreme. Deci Gligorii-vodă era la Frumoasa și n-apucasă să strângă oaste, nici să dusă la Prut. Au socotit și au trimis pe Toderășco vel-spătar și pe Alixandru Sârbul treti-logofăt cu daruri și cu cărți de la dânsul și de la boieri, scriind ghenărarului, lui Vădaniî, să-i fii milă de țară, să n-o strâce. Și au mersu la dânsul la Oituz, și i-au priimit cu dragoste, și s-au

adiverit cu bini. Numai, Grigorii-vodă nu s-au încredzut, ce s-au dus la Prut, după cum s-au scris mai sus, di ș-au strânsu oaste. Așijdere nici pe Păladi spătarul nu-l credè, fiind moldovan, să nu-i facă vrun meștersiug. Și de [a]cee au trimis și pe Alixandru Sârbul, fiind di casa lui, ca să nu poată faci vrun meștersiug asupra lui cu Vădanii ghenărarul.

Turcii, păn-a umbla terdzâmanul la Poartă aceste 30 dzile, iar împărăția au și pus sarascher pre Chipruliul și au și rădicat oaste den Țarigrad ca la 120.000 și l-au trimis la Bosna asupra nemților. Și viziriul au triimis pre Meniș-pașe de la Cartal cu 20.000 oaste, și au purces de la Cartal pre marginea Dunării a mai strânge oaste ce putè. Și s-au dus și la Vidin asupra lui Vales, ghenărariul de Sibii, ce bătè Vidinul cetatea, ș-au gonit pre nemți de la Vidin. Dar tot nu i-au bătut prè rău, numai cât i-au gonit de la cetate.

Ș-au dat și lui Costandin-vodă, domnul muntenesc, vo 2, 3 pași cu oaste, de-au gonit pre nemți din Țara Muntenească, că era puținei, numai vo 3, 4 mii în Țara Muntenească. Ș-au făcut turcii multă răutate și prad-în Țara Muntenească, c-au luat munții în cap. Și pre unde au gășat bejenii, au tot prădat și au arsu. Și au spartu și mitropolia de la Târgovește și au gășat multă avere a boierilor muntenești și au luat-o toată. Ce nu numai într-un rând au prădat-o, ce în câteva rânduri au umblat, prădând și strâcând biata țară.

Costandin-vodă, domnul muntenesc, iarăși s-au așdizat în București cu vo 2, 3 pași. Și rè pradă au făcut turcii și Bucureștilor. Și mitropolia din București au făcut-o mecet, di s-închină într-însa pașii. Și Costandin-vodă au pus tot boieri de cei de gios, că boierii îs toț în Țara Ungurească, cei mari, duși.

Iar ghenărariul cel mare de la Sibiiu, anume Valis, care mersesă la Vidin, vâdzând că nu poate sta împotriva turcilor, că are oaste puțină, au scrisu la Vădanie ghenărariul, ce ieșis-în Moldova cu oaste, de-au trecut muntele înapoi de-au mersu agiutori la Vidin. Numai ce au rămas vo 500 oaste nemți de strajă la Comănești, iar ceielalți, măcar că s-au dus la Vidin,

tot n-au putut isprăvi nimic împotriva turcilor. Deci ghenărarul Valis, vădzând că au greșit și ș-au împrăștiet oastea pren Moldova și pren Țara Muntenească și n-au putut isprăvi nimic să-l iè, ori de ciudă, ori de rușine, ori de frica împăratului, au mâncat otravă singuru ș-au murit.

Mai ispitu-s-au turcii și cu 2 soltani să margă preste munte în Țara Ungurească. Și s-au păzit nemții mai bine, într-altu fel, că, după ce-au intrat în munte, le-au ținut calea și dinainte și dinapoi. Ș-au pierit un soltan și cu tătarâi mai toți, numai unul au scăpat prè cu puțini tătari. N-apucând a intra în munte, la Câmpina, s-au întorsu înapoi prădând și ardând. Ș-au lovit pren București, fiind domnul în scaun, ș-au prădat târgul tot, cu mănăstiri cu tot, ș-au găsat mulțime de avere. Și domnul n-au putut să isprăvască nimic, să nu-i lasă să prade. Ce-u găsit a boierilor pribegi și nepribegi și a neguțitori pin hanuri, tot au luat¹. Acest războiu au fost mai pre urmă, la let 7246, la noiembrie. Să lăsăm acmu Țara Muntenească, di om scrie înainte la rândul său.

Grigorie-vodă, ședzând cu tabăra la Gălata și înțălegând că s-au dus nemții cei mulți și au rămas numai 500 nemți la Comănești de strajă, și vădzând că să găteadză tătarii și cu turci de la ordia viziriului să margă la dânșii, au scris la viziriul să nu margă nici turci, nici tătari, să strâci țara. Puținei ce au rămas de strajă, a triimite oastea lui și i-a goni. Deci viziriul îndată i-au și poprit să nu margă. Că era la Gălaț pân' la Bârladū tot tătari, cu 2 soltani, de-au șădzut toată vara de-au mâncatū pre beții oameni, de-au rămas numai cu sufletele. Deci Gligorie-vodă au ales din oastea lui ca la 1.500 slujitori turci, lipcani, moldoveni și 2 steaguri de căzaci ș-au triimis pre Costandin hatmanul, fratele chiurci-bașii, și pre Toader Pălade spătariul să margă pre la gura Oituzului și la Comănești, să astupe poticile și să strâci pălăncile ce li făcusă nemții. Și mărgând acolo la Comănești, numai au și dat peste celi cinsute de nemți ce rămăsesă de strajă. De merat lucru este cum au dat Dum-

¹ Această frază a fost adăugată de Neculce.

nădzău o spaimă nemților, cât n-au putut să stè la războiu. Că cum s-au tâmpinat și au discălecat căzaccii de-au slobodzit focul și-au pisat vo 3, 4 nemți, s-au și spăriet nemții și-au plecat fuga și n-au apucat să sloboadă focul. Și-au și-ntrat turcii cu moldovenii într-înșii și-au prinsu ca vo 30, vii cu morți. Și-au pierit și colonelul care era pre oastea nemțească mai mari. Și iarăși au dat Dumnădzău frică moldovenilor și turcilor, că nu i-au gonit, temându-să să nu fie oaste supusă, să fie vicleşug, că nu ar hi mai scăpat mai nici unul. Iar nemții tot gândiè că-i gonesc, că, cum au agiunsu la pālancă, cum și-au lăsat pușcile și caii și 2 sacaluși și 2 căruță, iarbă, și-au fugit care încotro au putut pren munte pe gios. Și-a triedze au început a ieși câte unul, și vădzând că nu-s nime, și-au luat pușcile și ce-au avut și-au trecut muntele, dincotro vinisă, înapoi.

Iar hatmanul cu oastea, precum mai susu scrii, nici giunărate de ceas n-au zăbăvit și s-au și-ntorsu înapoi, fiind grec cu pele de iepuri la spate. Au fugit toată noaptea, făcându-să dzuă la Bistriță, negonindu-l nime, nici vădzând pre nime, după cum este vorba că nu fac toate muștile miere. Că, când s-au tâlnit cu oastea nemțască, tremura de frică și vrè să fugă. Iar turcii, vădzând că vrè să fugă, au început a-l sudui și-au scos și sabiile asupra lui, să-l taie. Și vădzând așè că fac turcii zorba asupra lui, s-au slobodzit de frică asupra nemților. Și s-au tâmplat acè izbândă, după cum scrii mai sus. Numai tâmplându-să Toader Pălade spatariul și vădzând zorbaoa turcilor, el mai mult au început a îndemna oastea. Și după ce au vinit la leș hatmanul, i-au scris Grigorie-vodă cărți la viziriul și l-au triimis cu 10 nemți vii și cu 17 capete morți. Și cu acè puțină izbândă și-au mai tocmit treaba, că era să pitreacă și el de la Poartă, ca frate-său Manolachi chiurce-bașe.

Tot într-acea vreme mers-au Chipruliul întâi la Niș, unde luasă nemții, și-au încungiurat cetatea Nișul. Și n-au putut să sprejinească nemții și s-au închinat, c-au fost ca la 5.000—6.000 nemți cu un ghenăral. Și pre ghenărari și pre nemți i-au slobodzit cu pace, iar pre raiè au pus-o tot supt sabii, că să

burzuluisă toată creștenătatea, de ținere cu nemții: sârbii, arbănașii și alții ce era prenpregiură.

Purces-au Chipruliul de acolo asupra nemților ce bătè Bosna. Deci nemții nu putè lua Bosna, fiind locurile tari și raiaoa încă ținere tot cu turcii, nu vrè să să de nemților. Numai ce-au apucat de-au luat vo 2, 3 cetățî în marginea Bosnii, și au și sosât Chipriliul cu oastea lui agiutori bosnenilor. Și s-au lovit în vo 2, 3 rânduri, ș-au tot can zățicnit pre nemți și nu ș-au putut alege. Aceste toate s-au făcut la velet 7245. Iar dup-acee, la văletul 7246, în luna lui octoămivrie, tot într-această toamnă, vădzând turcii că le-au mersu can bineșor spre nemți, că nemții nu făcusă gătire prè bună, în grab-au și pornit oastea de la Cartal și de la Tighine, câtă era strânsă, ca la 100.000 de iniceri și de spahii, c-un sarascher și cu Medle Gherie, hanul cel nou, cu toată tătârâmea de Bugeag, ca la 60.000 și 2 soltani, mai can cu toată puterea turcească ce era la Cartal. Și pre apă, de la Țarigrad, vo 20.000 să margă să iè Vozia de la moscali. Înțălegând că Mineh fertu-marșalih s-au dipărtat cu oștile moschicești la iernatic, la Perevoložin, după ce s-au dus solii de la Nemirova, și ei înțălegând că-s numai 7.000 moscali și 2.000 căzaci, 9.000 de toată oastea, au socotit c-or lua-o prè lesne, și luând-o, or treci și or lua și Culburul ș-or treci și-n Crâm asupra-celora moscali și or duci și pre hanul cestu nou, pre Medle Ghirie. Ș-au luat și vo 60, 70 pușci din Tighine și 400 cară moldovenești, de-au dus geabhanaoa. Și după ce-au agiunsu acolo, au început a bate cetatea. Ș-au bătut-o 2 săptămâni și n-au putut-o lua. Și așè da turcii feliuri de feliuri de năvăli strașnici asupra cetățâi, și și mai pierè. Spartu-s-au și vo 20 de pușci mare, umplându-le mai mult preste măsură, ca s-agiungă la cetate, și iară pre dâșii îi omorè. Făcut-au un meșterșug cu niște săcrii noaptea, ca să să apropii de cetate. Iar moscalii au făcut altu meșterșug, di s-au luminat ca dzua, ș-au îndreptat pușcile de i-au făcut fărâmi. Făcut-au turcii 2 lagumuri, și s-au strânsu acolo mulțime să dè năvală. Iar moscalii le-au gășat unde le pusesă turcii și le-au bătut dispre dâșii, ca să dè înapoi

spre turci. Și-au făcut și ei 2 lagumuri, alăturate și cu gauri, din celi turcești, la a lor. Și când s-au strânsu mulțime de turci la lagumuri și-au dat foc, iar lagumurile au dat înapoi, și s-au aprinsu și celi moschicești, cât au pierit mulțime de turci. Și atunce au ieșit și moscalii cu căzaccii afară den cetate și-au început a tăie și ei pre câți nu îi omorâsă lagumul.

Așijdere sculatu-s-au turcii cu zorba asupra hanului, dzâcând că gâlceava dispre dânșii s-au început întâi și ei dau năvală di pier, și tătarâi nu pier, umblă pre de laturi. Deci au luat hanul pre tătari împreună cu turcii, și carăle celi moldovenești le-au umplut de stuh și-au început a pune pre moldoveni de împingè carăli, și turcii cu tătarâi după dânșii cu pușcile, ca să s-apropie de cetate, să bată cetatea. Iar moscalii așè au începută a-i împrorșca den cetate, și au ieșit și afară, și așè au dat o năvală turcilor, cât au pierit mulțime, și au luat și o samă de pușci. Așijdere era o zămculiță de laturi de cetate, și șidè niște moscali. Și-au îngropat și moscalii un lagum acolo și s-au făcut a fugi spre cetate. Iar turcii au și-ntrat într-acè zămculiță și-au găsât lagumul și l-au scos. Moscalii, vădzând că au găsât turcii lagumul și l-au scos, au și îndreptat pușcile în zămculiță a bate. Și au pierit și acolo mulțime de turci, și câți n-au pierit le-au căutat a ieși, că nu putè să șadă, că-i împrorșca den cetate. Așijdere vinit-au turci cu vasă pre apă, și moscalii încă avè vasă. Ce nu le-au sporit turcilor nici cu acel fel, că, cum au fost dându moscalii din tunuri de pe apă or den cetate, să și afunda vasăle turcești, de s-îneca, cât n-au rămas nici unul, iar moschicesc nici s-au betejit.

Mai pre urmă iarăș s-au rădicat turcii cu năvală asupra cetățâi, vădzând că au ieșit o samă de moscali din cetate. Și s-au și pornit turcii asupra moscalilor să-i iè în unghi, iar moscalii s-au făcut a fugi asupra vasilor și au lăsat poarta cetățâi dișchisă. Iar turcii, cum au vădzut poarta cetățâi deșchisă, au lăsat pre moscali de-a-i mai gonire și-au și-nceput a intra în cetate. Și i-au lăsat de-au intrat vo 4.000—5.000 și au slobodzit porțile cetățâi di i-au închis. Și așè moscalii den cetate, fiind supuș, au și-nceput a le

da foc și din frunte și din coadă, și den dos a le da bombi, păn-i-au potopit pre toți. Da să dè înapoi, porțile cetățâi era închisă. Și câți n-au pierit, i-au luat pre toți de grumadzî.

Iar turcii cei ce rămăses-afară, de n-apucas-a intra în cetate, i-au și aruncatŭ lagumul. Atunce moscalii cei de-afară, ce să făcus-a fugi spre vasă, s-au și-ntorsu înapoi într-înșii a-i omorî câți scăpasă de lagum.

Așijdere și moscalii di pre apă au prins a-i împrôșca cari s-apucas-a să lipi de zidiul cetățâi, că nu putè să să mistuiască nici într-o parte. Ș-au început moscalii a-i bate și di pe apă, cât i-au potopit, ca la 30.000—40.000 de turci.

Iar în scurtă vreme au și sosit veste de la soltanul la sarascheriul, care soltan era între Buh de strajă, cum că vin de la Minih agiutori cetățâi prè mulți moscali pre apă, di s-au făcut spaimă în oastea turcească. Câți rămăsesă vii nepierii au și fugit preste noapte ș-au lăsat cetatea. 3,4 dzile de-ar fi mai zăbăvit turcii pre loc, nici unul nu vrè scăpa. Că au și dat Dumnădzău un vicol, că, cum era giumătate răniți, așè dzâc că-ntr-acel câmpu 4 părți ar hi pierit și una de-ar fi scăpat bini. Fostu-s-au cerșut căzaccii să-i lasă, călări, audzind că vin turci la Vozia, și Minih n-au vrut să-i lasă, fiind la Perevolșin. Și au greșit că nu i-au lăsat, că nici un turcu n-ar fi scăpat, sau tătar.

Deci acel soltan ce era de straji între Buh, vădzând că turcii fug de la Vozia, slobodzit-au și el ceamburŭ pre marginea Ucrainii leșești, di-au prădat satele. Țân și ei prieteșugul ca câinii vinerea. Ce s-a mai face cu leșii, vremea viitoari va arăta.

Grigorii-vodă, vădzând că s-au dus nemții din Moldova, scris-au cu giurământ la boierii cei pribegi și la țară, cei haini, să să întoarcă înapoi la locurile sale, să nu poarte nici o grijă. Și i-au iertat pre toți, numai să nu mai fugă și alțâi, ca să iè bani. Deci s-au întorsu toți la locurile sale, și nimic nu le-au făcut. Numai pre Costandin Balșe, având mărăz pre dânsul, l-au bătut la talpe și l-au slobodzit. Făcut-au și acestu obicei Grigorii-vodă, de să bată boierii cei mari la talpe, turcește. Și pre Ștefăniță vornicul Ruset, hiind mai bătrân, l-au făcut surgun o lună la

mănăstiri la Dobrovățu și-apoi l-au adus la leș și l-au iertat. Și i-au măritat o fată ce avè, cu cheltuiala lui vodă, după Scarlatachie comisul, ficior Lupului Gavriliți.

Iar pre Răducanul, fiind nepot lui Mihai-vodă și agiunsesă cu cărți la Grigori-vodă de la nemți de făcè știre ce fac nemții și ce li-i sfatul, când era nemții la casa lui, la Grozești, pentru acee mai mult l-au boierit, de l-au făcut păharnic mare.

Pus-au turcii pre ficiorul lui Racoți, anume [Iosif]¹, ca să fii crai în Țara Ungurească, și i-au făcut coronă de aur, cu diiamanduri de mult preț. Și i-au dat și cinci mii pungi bani, să-i fie de cheltuială și să-ș facă oaste, osăbit de ce i-au rânduit turci și tătari.

Și l-au pornitū den Țarigrad, de-au vinit la Brăila di să găteadză și-ș strânge oaste. Ispititu-ș-au nărocul, cu 2 soltani și cu turci, de-au triimis în Țara Ungurească, ca să treacă pre la Câmpina, pren Țara Românească. Ce nu i-au slujit nărocul ceastă dată, c-au pățât rău, precum scrie mai sus patima lor.

Împăratul nemțesc, înțălegând de Racoție, au strânsu toate capetele celi de frunte, boieri ungurești, di i-au dus pre toți la Beci, di-i țină acolo de le dădè toate ce li trebuiesc. Ce s-a mai alege, vremea viitoare va arăta.

Deci înțălegând Poarta turcească di ce s-au lucrat la Vozia, trimis-au de-au luat pre viziriul la Țarigrad, la sfat, nu numai pre viziriul, ce și pi toate cepetele celi turcești, pre toate unde era. La ce va arăta, vremea viitoare va arăta. Aceste toate s-au făcut într-acești 2 ani a domnii lui Grigorie-vodă, păn' la velet 7246, la istovul lui noiembrie.

După aceste, așădzându-să Grigorie-vodă în scaun în leși să iernedză, după cum s-au scris mai sus, pus-au în leș și 4 steaguri de turci și cu 4 de lipcani, steaguri, să iernedză cu dânsul în leș, necredzând pre moldoveni. Bogate nevoi și rușini făcè turcii beților oameni la leș și la țară, pre unde mergè. Că lua femei și fete mare și copii cu sâla, de-ș făcè răs. Și la drumuri îș råde și prăda pre oameni.

¹ József, fiul lui Ferenc Rákóczi II. Adăugat de mine.

Iar în luna lui dechemvrii, bine nu s-au așădzat în leș, și au și scos hârtii, frunte de 3 ughi, mijlocul de 2 ughi, coada de 1 ughiu, și cârcimărit tij 5 lei, și cară pre țară, de căra fân și lemne la oaste. Și fân nu găsiè pre aproape, că-l mâncașă de cu vară, ce lua ordzu a cui găsiè, fără bani. Și taberi de cară ducè la Siret, de măcina, că pe aproape nu era mori. Și lua boi a cui gășâè, de pre drumuri. Și-au început și ciurma a s-ațâța în leși, și au ținutū puțin, vo lună, acel omurū. Oh, oh, oh! săracă Țară Moldovă și Țară Muntenească, cum vă pitrețiți și vă dez-mierdați cu aceste supărări, la aceste vremi cumplite, și făr' de milă de stăpânii noștri, care singuri noi ț-am poftit și ț-am aflatū! Nu ne săturam de domni de țară, nici de măritat fetele după peminteni, ce dzâcèm că-s proști și săraci. Și alergați la cei străini, greci, de-i apucați cari de cari să vă hii gineri, că-s cilibii și bogați, și le dați moșii și-i puneți în capul mesâi. Iacă la ce am venit! Aceste, adivărat că ne-au făcut cilibii la toate, cu lacrimi pre obraz și cu suspinuri la Dumnădzău străgând. Iar altă puteri, făr-a suspina la Dumnădzău, n-au rămas. Ia priviți pre țările megieșilor cum țin pre cei străini! Le dau di mâncașă, iar la sfat sau în capul mesâi nu-i pun, nici îi amestecă. Și pentru acee trăiesc prostimea lor pân-acmu necălcată. De-ș dau vo fată după vun străin, prè cu greu, dar moșan nu-l priimășcu, nici la sfat. Și pita ce o mânâncă, cu vârsari de singe și cu multă ostineală și grijă și slujbe, o mâncașă streinii prenr-alte țări.

De ce s-au mai lucrat peste iarnă de acmu de la noiembrie la vălet 7246. Viziriul, cum au sosât la Țarigrad, l-au și mazălit, și au pus vizir [pre altul].¹ Și cum l-au pus vizir, cum au început a rându-i oaste la Hotinū și la Tighine, și pre alți într-alte părți, și a face mare gătire pen țară. Trecând la Hotin, și alți în gios de la Tighine și di la Hotin, mare stricăciune și pozne făce oamenilor pre unde loviè. Unii trece pre Bârlad, unii pre Sâretiu. Și în leș încă au iernatū 3, 4 mii de turci. Și acește încă destule răutăți făcè. Și era o scumpete mare de pâne și de fânū, cât

¹ Adăugat după Kogălniceanu, în mss. fiind loc gol.

agiunsesă carul de fân 4 lei, pre 2 boi. Și alte nevoi despre domnu: cară, ialoviță, chile, văcărit, și adăoșag peste văcărit câte un tultu de vită.

Așijdere și în Țara Muntenească turcii și tătarâi au iernat, și multă prad-au făcut trecând pren țară la Olt, de să bătè cu nemții.

Nemțâi și moscalii au șădzut în paci pre la iernatic, pre marginea țărâlor lor, făcând mare gătire. Hanul den Bugeag s-au sculat la ghenarie și s-au dus la Crâm, nefiind moscali în Crâm. Și de acolo s-au sculat și au strânsu oaste pre cine au putut, ca la 80.000, amestecaș tătari și turci, și s-au dus în pradă la Slobodzie, spre Harcov. Și i-au tâlnit moscalii și i-au biruit. Și abè au scăpat hanul cu 4, 5 mii de oaste. Și le-au luatū moscalii toș robii ce au luat de la dânșii, că le stătusă caii în ceambur, și i-au tot gonit pân-în Crâm.

Mihai-vodă era la închisoare, că-l pârè muntenii să dè 7.000 de pungii de bani. Și au șădzut la închisoari 11 luni, și apoi, cădzând acesta vizir ce mai sus s-au pomenit, fiindu-i prietin, l-au scos. Și fiind doamna lui Grigorie-vodă la Țarigrad, cu fiu-său Scarlat, au făcut nuntă, și au luatū pre fiica lui Mihai-vodă, cari mai sus s-au pomenit că-i logodită, la ghenarie, la Boboteazdă. Iar Grigorie-vodă au făcut vesălie pentru fiu-său o săptămână, împreună cu toș boierii. Aceste toate s-au făcut pân' la în dzi întâi a lui aprilie, de primăvară.

Iar în 31 de dzile a lui mai, la 4 ceasuri den dzi, s-au făcutū un cutremur mare, de-au cădzut mănăstirea Golăe, și multe casă, și mănăstiri în gios. Răchitoasa și altă mănăstire la Focșeni. Și s-au cutremuratū mai bine de 1 lună, mai în toate dzileli. Și s-au și început mare ciumă în leș, ș-au ținut pân' despre iarnă omorul, toată vara pân' la luna lui dechemvrie.

Iar Grigorie-vodă au ieșit afară cu ordia la Socola, în fundul văii, de au șădzut toată vara. Și începând și în ordie a pica câte un om de ciumă, s-au mutat la Țuțora, despre toamnă, ca să să mai răcorească de boală.

Viziriul s-au rădicat cu 300.000 oaste ș-au purces spre Niș asupra nemților. Și au făcut oaste în 3 părți. Unii cu Racoți i-au

pornitū pre Dunăre în sus, și cu tătari, de-au luatū Țara Oltului și alte pālānci ce era pre Dunări. Și siliè sã treac-în Țara Ungurească, și n-au putut sã răzbască de nemțî, și s-au apucat a bate cetatea Rușava. Alțāi șidè împrotiva taberii cei mare nemțești și au bătut-o toată vara, și nu putè s-o dobāndească. Pierè turcii ca frundza, de pica pre Dunări în gios, și le aducè Dunărea trupurile pre la Gălaț și pre la Smil, și-i prindè oamenii, morțî, de la lua borfili de pre dānșii. Că fiind Rușava în ostrov Dunării, da turcii nāvală tare pre apa Dunării s-o iè, și den cetate pe turci îi tot prāvālè, di s-îneca în Dunări. Câteva mii au pieritū de turci la această cetate. Iar despre toamnă, vādzānd nemții cei den cetate că agiutori, nemțî nu li mai vini de nicāiuri și bucatile li sã sfârșāsc, și Dunărea încā scādè, și toată greimea turcilor cearcă prenpregiur, s-au închinat cu 1.500 nemțî. Atāțe nemțî au fost numai în Rușava. Și ieșind acel ghenāral den cetate, l-au îmbrācatū viziriul cu căftan și cu mari cinste l-au slobodzit, de s-au dus la tabāra ce mari nemțāscă, cu dobi și cu surle dempreună cu toț oamenii lui, dzācāndu-i viziriul: „Aferim, slugă bună și credincioasă! Măcar di s-ar afla om harnic și drept ca tine și la împārāția noastră! Cu puține oasti sã stai sã te bațî cu atāta puteri atāta vreme!“ Și dupā ce-au mārsu la nemțî, încā mai mari cinste au dobāndit. Dzāc unii sã hie dat viziriul bani sã s-închine și sã hie fost cu știrea împārātului nemțesc, și viziriul încā sã-ș facā obraz despre împārātul turcescu. Că tabāra ce mare nemțāscă șidè între niști bālțî la loc tari, iar turcii nu cutedza sã margā la dānșii, și nemții așijdere nu cutedza. Și așè au șādzut oștile pān-în toamnă, fără cātū cāte o strajă de sã lovie. Iar despre toamnă s-au dus viziriul la Țarigrad cu [a]cè izbāndă. Și s-au împrāștiet la iernatic oștile, și cele turcești și cele nemțești. Iar dincoaci, dispre moscali, au rānduitū un sarascheri cu oaste la Tighine, și altă oaste au mersu, de la Hotin și de aiure, ca 80.000 oaste, și cu tātārāi Bugeagului 60.000, de sta pe Nistru d-aștepta pre moscali.

Iar moscalii s-au făcut în 2 părțî. O samă, cu Les ghenāral, s-au dus în Crâm cu 100.000 oaste și s-au bătut acolo cu hanul

Crâmului și cu 60.000 turci, ce era cu căpitan-pașe. Și i-au tot bătut pre turci și pi tătari. Și au prădat și au arsu Crâmul vo 4 luni. Și apoi au ieșit den Crâm și au lăsat Crâmul și au vinit la ceasta oaste, la Perivoloșin, unde era Minih fertu-marșalic. Și s-au făcut ca la 300.000 oaste. Și au tot șădzut toată vara, și apoi de Sfeti Ilii s-au pornit spre Nistru pre încetu. Iar tătarâi și cu o samă de turci călărime le-au ieșit înainte și-i tot ceheie prenegiur, de le lua oamenii di pre la iarbă, iar să le ste împrotivă nu putè. Să ispitè câteodată, și pica ca perile turcii și tătarâi. Și așè s-au apropiet cale de 4 ceasuri de Nistru tabăra cè mari, iar fruntea oștii, cu 20.000 oaste și cu o samă de căzaci, au agiunsu la Nistru, la Calanca, den gios de Rașcov, unde era de ceasta parte și sarascheriul cu toată inecerimea. Și au început moscalii a-i împoșca den pușci și den bombe de piste Nistru, câtù nu putè turcii să să mistuiască nicăiuri pre di ceasta parte. Iar peste noapte le-au și vinit ocaz de la Minih să s-întoarc-înapoi. Și s-au întorsu noaptea la obuzul cel mari, unde era Minih. Și au purces iarăș cu toțâi înapoi la Buh. Și murindu-le caii și boii, țiuindu-i toată vara în herbinteală la Buh, n-avè cu ce tragi privantul, pușcile. Ș-au îngropat acolo în câmpu 500 de cară de glonțuri și de combarale, osăbit de fânină și posmagi și alte bucate ce-au lepădat pre câmpu. Și după ce-au agiunsu la Buh, au triimis Minih ș-au rădicat și oastea ce era în Vozia. Și i-au dat foc ș-au răsipit-o detot, și Culburului tij. Și au vinit la dânsul, și s-au dus cu toții la iernatic la Perivoloșin.

Iar turcii iniceri vrè să treacă să agiungă pre moscali, dar nu-i lăsa să treacă Nistrul sarascheriul, neavând ferman, cât începusă inecerii cu zorba, cum li-i obiceiul lor, să omoare pe sarascheriul. De mierat lucru este acesta, cum așè lesne să întoarsă-înapoi și stricară și Vozia, și sarascheriul încă nu lăsa să treacă inicerii după dânșii, să-i gonească. Unii dzâc că au dat sarascherul mulțimi de bani lui Minih, iară alțâi dzâc că s-au temut Minih de ciumă, să nu i să umple oastea. Și să temè să nu iè turcii și tătarâi pre moldoveni în sabie și-n robie, că așè să lăuda turcii. Și să cerè și la sarascheriul, să le dè voie, cum

or vidè că trec moscalii încoaci Nistrul și nu-i pot sprejini, să și sloboadă prad-în țară. Iar pentru Vozia, această pricină dzâcè Minih, că un an de când au luatū Vozia, și ciuma dentr-însa n-au mai ieșit, cât mai bine de 20.000 oaste s-au potopit într-însa, și pentru acee au stricat-o și au scos oastea dentr-însa. De nu-s niscai fapte a lui Minih, vremea viitoare va arăta adevărul.

Împăratul turcesc, înțălegând de acest lucru, s-au mâniëtū pre sarascheriul și l-au făcut surgun. Și au pus pre altu, anume Veli-pașe, vestit viteaz bun, ce au arătat mari îndrăznire la moscali. Și au tăiet și 4 pași, și au mazălit și pe sultanul, căci n-au mersu după moscali să-i gonească. Că era bucuroș, și totū să temè să nu făcă vrun meștersug, să s-întoarcă.

Tot într-această toamnă, la noiemvrii, murit-au ficiorul craiului unguresc, anume Racolci, la Dunări, ce-l pusesă turcii crai, la Udrii, ca să hie în Țara Ungurească. Și nu i-au slujit nărocirea, care mai sus s-au pomenit.

Vinit-au capigilar-chihaie de la împărăție, cu poroncă la Grigorie-vodă de-au mersu la Nistru să rădice pușcile ce le îngropasă moscalii, să le iè să le ducă la Tighine. Și s-au dus păn' la Nistru și au triimis de-au încărcatū tot, cu mare frică, să nu-l lovască căzaccii. Dar n-au avut nici o ostineală și au încărcatū 500 de cară de glonțuri, cum mai sus s-au pomenitū.

Și au umblat Grigorie-vodă pre la Soroca, pre la Rașcov, pre la Orhei, di s-au primblat să vadză locurile țării. Și pi urmă, de la Orhei n-au vinit în leș, că murè tari de ciumā, ce au trecutū la sat la Deleni, în ținutul Hârlăului, la vornicul lordachie Cantacozino Deleanul, de-au șădzut păn-în dzi întâi a lui dechemvrie. Și apoi, înțelegând că au mai rădicat Dumnădzău focul, s-au dus în leș.

Iar nevoili în țară, prè multe, di chili, de ialoviță, de cară și de alte nevoi nespūsă, tot ieșite pe catastijile banilor hârtiilor ce fusesă de primăvară. Ca și la Duca-vodă cel bătrân, ce ieșè pre banii hârtiilor, așè și acmu au fost.

Oamenii, de vară, să bejenisă la munți, la păduri, de frică să nu prade păgânii țara.

Leșii au avut paci, fără cât în Ocraina, pre unde au fost șleavul moscalilor, au avut oarece stricăciune de tătari.

Franțozul[ui] i-au tot umblat oamenii lui să facă paci turcilor dispre moscali și dispre nemți.

Cazâlbașul încă au avut paci în cest an cu turcii.

Aceste toate s-au lucrat într-acestu an, de la noiembrie, la vălet 7246, până iarna la istovul lui noiembrie, la velet 7247. Și ce s-a mai lucra s-a scrii la rândul lui.

Iar am început a scrie acestu an. Iată, după ce au mersu Gligorie-vodă în leș, ciurma s-au potolit. Nevoi totuna au ținut în țară, precum scrie mai sus. Pre viziriul și pe hanul i-au chematū la sfat la Țarigrad. Ce pre viziriul l-au schimbat și au pus [alt] vizir, iar pre hanul l-au triimis de-au șădzut toată iarna în Bugeag pân-în primăvară, iar pimăvara s-au dus în Crâm. Și au mersu ș-un poghiaz tătărăsc la moscali, dar puțină pagub-au făcut, iar mai mulți au pierit ei. Iar de primăvară s-au sculatū viziriul cu toată puterea cât-au avut și s-au dus asupra nemților la Beligrad. Și nemți ai încă au strânsu tabăra lor acolo, 90.000—100.000 oaste nemți, mai departe de Beligrad. Și au făcut șanțu și sta acolo de aștepta pe turci cale 7, 8 ceasuri. Și după ce s-au apropietū turcii de tabăra nemțască, iar nemți ai au ales 18.000 de oaste den tabăra lor și au triimis să lovască pe turci noaptea, făr' de veste, să-i spargă, înțelegând că nu-s turci mulți. Și turcii au fostu prinsu limbă că vin nemți ai și au fostu stând gata. Și cum au sosit nemți ai, cum i-au și împresurat turcii, fiind mulți. Deci nemți ai, vădzând așe, au mai ales 12.000 și au triimis după dânșii, ca să le dè agiutor. Dară nu le-au fost nice de un agiutor, că, când sosă, au început a-i sparge. Și așe, au purces turcii asupra taberii cei mare nemțești, bătându-i pân' ce i-au băgat în tabără. Dar prè puțini au scăpat. Și așe, dând năvală și taberii cei mare, n-au putut să stè împotriva turcilor. Numai ce le-au căutat de au lăsat șanțul și s-au supus supt cetatea Beligradului, de s-apăra de turci, că-i încungiurasă turci pre nemți den toate părțile, de nu le vinè nice oaste de nicăiri nemților. Le-au fost viind agiutor 50—60.000 de oaste de la

colegaturi, numai, fiind ciumă, nu cutedza, cu oastea cè proaspătă, să între în cee oaste, ce sta mai departe, cale de 5, 6 dzile. Și așè câteva dzâle apărându-să de supt cetate, au stătut solii la pace. Că nu știè nemțâi că au luatū moscalii Hotinul și ce să lucreadz-în ceste părți, fiind încungiuraț de turci. Și să temè nemțâi să nu margă turcii în Țara Ungurească, să nu să tulbure și ungerii. Așijdere și viziriul, viindu-i veste dencoace despre moscali că au luatū Hotinul, au tăinuit și au făcut veselie mare, cum că au bătut turcii pre moscali la Hotin. Și audzind nemțâi, au făcut pace. Precum s-au făcut pacea s-a scrii la rândul său.

Moscalii, de primăvară, cu Les ghenăral, cu 80.000 oaste, cu calmăș și cu căzaci și cu moscali, s-au dus asupra Crâmului. Și au avut acolo în Crâm în 2 rânduri bătai cu turcii și cu tătarâi. Și s-au rănit și hanul ș-au murit acolo în Crâm. Și turcii acmu de iarnă, după ce-au făcut pace, au pus han pe...¹ Și moscalii s-au întorsu înapoi, neluând nice o cetate, fără câtū au străcat Crâmul pre rău într-acești patru ani.

Meneh felt-mașalâc, de primăvară, au purcesu de la Chiov pen Țara Leșască dreptu asupra Hotinului pre la Nejboj și pre la Cameniță, cu 120.000 oaste moschicească, cu donți, cu calmăș, cu cătane. Și au vinit pre-ncetu toată vara păn' la Hotin den Țara Căzăcească pen Țara Leșască, și numai la Nistru au zăbăvitū mai bine de 2 săptămâni. Și au trecut Nistru pe den sus de Hotin, pren ținutul Cernăuțului, pe la un satū ce să cheamă Gincăul, pre la Vasăleu.

Purces-au și pe dencoace Veli-pașe sarascheriul și cu 2, 3 pași, cu 20.000 de oaste turci, și sultanul cu 30.000 oaste tătari. Și era și la Hotin vo 7.000—8.000 de lipcani, și era și câteva mii de spafii, și capegilar-chihai împărătesc, cu bostangii, și Colceag-pașe, cu inicerii cetățâi. Și păn-a treci moscalii Nistrul, le-au ieșit și tătarâi cu turci înainte peste Nistru asupra Camenițâi, dar n-au isprăvit nimic, că i-au bătutū moscalii prè rău. Și după ce s-au pornitū moscalii de la Nistru asupra Prutului

¹ Loc gol în ms. 253. În ms. 53: «au pus pre alt han».

pe la Zestavna, pre la Sobraneț, și le-au tot datū năvală turcii și cu lipcanii, dar au pierit lipcanii mai toț. Și turcii cât s-au zăbăvit pe acolo, și au prădat marginea Țărăi Leșești căzaccii și cu calmășii și cu catanile, Horodinca, Snetinul, Cuturile, Tesmenița. Păn' la Stanislav au agiunsu de-au prădat. Și după ce-au agiunsu la Jușca, au luat în gios de-au trecut codrul pe la Stanihorci, pre den sus de un satū ce să cheamă Boianul, și s-au întorsu pe supt poalele codrului, pre la Rerence. Și acolo iarăș au avut război, și iarăș au bătut pe turci moscalii. Și de la Rerence au purces pe suptu poalele codrului pre la Grozniți, și de la Grozniți tot în gios pe sup' codru păn' la...¹ Și acolo era pedestrima turcească, cu toată puterea. Și agiungând moscalii acolo într-o vineri, în 17 dzile a lui avgustu, la velet 7247, cum s-au tâmpinatū moscalii cu turcii și au începutū a să bate, n-au putut sprejini turcii focul moscalilor, și s-au și spărietū. Și-au fugit turcii care încotro au putut, Veli-pașe sarascheriul și cu o samă de turci și cu soltanul cu tătărăi în gios pre Prutū, iar Colceag-pașe au intrat cu o samă de turci în cetate. Iar feltu-mașalac n-au vrutū să lasă pre moscali să gonească pe turci, temându-să să nu facă vrun meșterșug, și au șădzut toată dzua, într-acel loc, la...², unde-i bătusă pe turci. Iar turcii den Hotin, dac-au vădzut că i-au bătut, și-au tot scos muierile, care cum au putut, într-acè dzi și s-au dus în gios asupra Tighinii. Deci a trie dzi, apropiindu-să Meneh feltu-mașalac într-o duminică de Hotin, în 19 dzile a lui avgust, și i-au ieșit Colceag înainte și i-au închinat cetatea Hotinul. Și au purcesū cu Meneh și cu Colceag împreună și-au intrat în cetatea Hotinul. Și au luatū pre toț turcii robi, iar pre pășoaia lui Colceagu au slobodzit-o, și au mersu în gios. Iar pre Colceag și pre alți turci i-au pornitū la Moscu robi. Și au zăbăvit [câteva]³ dzile la Hotin și au întorsu și câteva mii de oaste înapoi, înțălegând că să tulbură șvedzâi și leșii asupra lor. Și dup-acee au purcesū în gios pre Prut. Iar Grigorie-vodă

¹ Loc gol în ms. 253. În ms. 53 „ordia turcească“, pus de copist pentru a umple lacuna. Altfel se vede ușor că trebuia să apară un nume topic.

² Loc gol în manuscrise.

³ Adăugat de mine.

încă era rânduită de la Poartă cu Sară Mehmetu-paşe să margă la Cernăuţ, să ȕii calea moscalilor la Nistru, să nu-i lasă să treacă despre acè parte. Şi au făcută ca patru, cinci mii de oaste, turci, moldoveni, şi s-au dus în sus păn' la Livărda.

Apoi înţălegând că nu-i putinţă a-i sprejini, au mărşu spre Prută la Bogdăneşti, şi apropiindu-să moscalii de Hotin, s-au întorsu la Drăgşani, de-au şădzută acolo păn-au luată Hotinul, şi au trecut şi sarascheriul în gios. Atunce au vinit şi Gligorievodă la leş, la Gălata, cu ordia, puind străj bune. Apoi, prindzând limbă den străj că s-au pornită moscalii în gios pre Prut, au pus caimacani pe Sandul Sturdze vel-logofăt şi pe lordachie Cantacozino Deleanul vel-vornică de Ţara de Gios, şi el au purces în gios cu câţ boieri s-au tâmplat cu dânsul.

Iar Meneh, după ce-au agiunsu la Işnovăţ, au pornită oastea cè uşoară, donţî, calmăş[i], cătane, şi cu o samă de draguni, 2, 3 polcuri, înainte, cu Costantin Cantimir şi cu Dumitraşco Cantimir, ficii lui Antioh-vodă, fiind acolo la moscali înstreinaţ. Deci au şi purcesă pen ţară, strângând privantu şi bucate turceşti unde găse. Şi cai d-è cui găse, şi turceşti şi boiereşti, îi lua, că le slăbisă caii. Deci Dumitraşco beizadè maior au luat pe suptu munte, pre la Suceavă, şi-n gios muntele a prăda păn' la Bacău şi s-au întorsu la leşă cu duium. Iar frate-său Costantin Cantimir, ce era bregadiri, au luată de la Işnovăţ Jijia în gios şi pe la Botăşeni şi au răpedzât ca doă mii oaste să prindă pe Gligorievodă. Şi au mersu poghiazul pe Bahlui în gios, pe la un sată ce să cheamă Căcărădzanii, au trecut Bahluiul ş-au luată pre la Şanta de-u trecut codrul la Vaslui. Şi de acolo s-au întorsu înapoi, că să temè de tătari.

Şi Grigorievodă au prinsu veste den Roşieci şi au fugită în gios spre Gălăţ. Deci Costantin beizadè au vinită tot jăcuind păn-în leş şi au intrat în leş săptemvrie în 2 dzile la velet 7248. Şi i-au ieşită înainte mitropolitul şi cu caimacanii şi cu alţi boieri care să mai tâmplasă, şi călugări, şi neguţitori den latreua târgului, despre muntenime, şi i-au închinat cheile ţărâi şi steagurile slujitorilor. Şi s-au împreunat cu mare bucurie ş-au

purces pen leșŭ. Păn' la Frumoasa l-au pitrecutŭ boierii. Și s-au așădzat acolo cu oaste.

Iar Meneh feltu-mașalâc au trecut Prutul de la Ișnovățŭ în ceasta parte și au tot vinit pre Prut în gios, făcând ocopuri cale câte de cincî, 6 ceasuri unul de altul. Și de la Podul lui Gherman s-au lăsat obuzul cel mare să treacă Prutul iar în cee parte, și el, cu vo 10.000 de oaste, au vinit drept la leșŭ. A doa dzi, luni, septemvrie în 3, au intrat în leș, și i-au ieșit și lui înaintea mitropolitul și cu caimacanii și cu alți boieri care să tâmplasă, făcându-i mare cinste, păn' l-au adus în curțile domnești. Și au șădzut în leș o săptămână. Și cât au sădzutŭ în leș, în toate dzâlele chema pe mitropolitul și pe caimacani și pe alți boieri, de-i punè la masă de-i cinstè.

Și au umblat în giurŭ împregiurul târgului de-au ales loc de cetate. Și au pus semne și au pus săldați și salahori, de-au început a săpa de-au făcut șanțu și tabie. Și au lăsat 4.000—5.000 oaste, c-un ghenăral maiur, anumi Petre Șipon, și cu un polcovnic, ca să fie de paza târgului. Și au rânduitŭ și pe un ghenăral, anume Levendal, să margă la gura Jijii, să facă și acolo ocop. Și n-au apucatŭ a-l face. Și în Târgul Frumos și în Roman iarăș au lăsat oaste și au făcut ocopuri. Și au datŭ și aceste ponturi moscalii țărâi și au pus pe caimacani, pe Sandul Sturdza vel-logofăt și pe lordachie Cantacozino vel-vornic, ce-i dzâce Deleanul, iar. Și ei să hie mai mare căimăcani, sănaturi, păn' s-a mai alege cum a mai fi.

Ponturile ce-u dat țeri:

1. Să fie moldovenii credincioși cu toată inima împărățâi Rusii.

2. Să n-aibă răspundeție cu neprietinii împărățâi Rusiiei.

3. Boierii pribegi cu Gligorie-vodă să s-întoarcă toț păn-într-un an, iar care nu s-ar întoarce păn' la anul să n-aibă iertare, și moșiile să le hie pierdute.

4. Doaădzăci de mii de oaste să iernedză țara și s-o hrănească, și să șadă pen tâguri, unde ar socoti.

5. 3.000 de sălahori să nu lipsască peste toț anii, să lucredză la cetăț la ce ar trebui.

6. Oamenii bolnavi de oaste, să cheltuiască cu dânșii și aptică, să le dè oțat și usturoi.

7. Oficerilor ce-ș era cu aceste 20.000 oaste iar să le de ce le-ar trebui.

8. Moscal, grec sau alți oameni străini să nu încapă nice la o dregătorie în țară, numai cu neguțătorii.

9. Câț slujitori sau boieri ce n-or hi la vo dregătorii să încaleci toț să margă la oaste. Și leafă să le dè împărăția, iar la nevoia țărâi, ce le-a fi partea, să-ș dè.

10. 90 pungi bani să-i dè poclonul lui acmu.

11. 100 pungi masa lui în toț ani (12 mii galbini de aur. Galbănul umbla 4 lei pre aceste vremi.)

12. Nime să nu tăgăduiască bucate sau haine sau bani turcești și grecești, că cu capul a da samă.

Aceste ponturi au dat Meneh boierilor și au dzisū că, de n-or priimi, a da foc târgului. Și i-au făcut cu de-a sâla de-au iscălitū, că să tâmplasă și boieri de nu s-învoie. Și au iscălitū toț.

Care mai pe urmă viț vidè la ce au vinit cinstea lui Meneh pe boieri. Că vinul cel ungurescu dulce s-au făcut venin amar, și răsul plânsu, și voia ce bună groază și frică, și oh, oh, oh!, și bogăția sărăcie și lipsă și blăstăm și osindă vecinică, neuitată și neînchegată. Apoi, făcând aceste, Mineh au poftit pe boieri și pe mitropolitul de l-au petrecut păn' peste Prutū la Zagarance. Și acolo au tocmit oastea șiraguri, de au vădzut-o boierii. Și au făcut o sfeštenie mitropolitul, și au blagoslovitū oastea și au stropit-o cu agheazmă. Și apoi au datū den tunuri, și s-au dus la cortu și au cinstit toată dzua, dând den tunuri. Și le-au dărunitū caimacanilor câte 200 ughi de aurū, și mitropolitului 300 ughi. Și apoi s-au întorsu boierii la leș. Iar Meneh au rânduitū al doiele rându pe Dumitrașco beizadè, cu căzaci și cu catani și cu moscali, să margă să prindă pre Gligorie-vodă de la Șărbăneștii cei de pe Sâret, înțălegând că-i acolo. Și au purcesū și s-au dus tot pe Sâretiu în gios, păn-aproape de Șărbănești. Iar

Gligorie-vodă, prinzând veste, au trecut Siretiul cu mare spaimă noaptea pre o ploaie și au fugit spre Brăila. Iar Dumitrașco beizadê n-au cutedzat să-l gonească, ce s-au întorsu înapoi și au lovit Focșenii, și cei de iasta parte și cei de cee parte, de i-au prădat, de-au rămas oamenii cu peili goale, numai cu sufletele. Și au lovită și pe la Mera de au luat pe Lupul aga și pe socru-său, mitropolitul Sidis. Și i-au dus la Meneh, având el răspundeție mai denainte cu Meneh, de când era sărdar la Orhei, cu poronca lui Gligorie-vodă. Iar pe Costantin beizadê l-au rânduit cu oaste catane asupra Hușilor, ca să stê în prejma tătarilor.

Iar Meneh s-au pornită asupra Tighinii de la Prut. Și au trecută codrul în fundul Bâcului și au luată în gios până lângă Bârâiac. Și acolo l-au agiunsu cărți de la solii franțujești, că au făcută pace, să s-întoarcă înapoi. Deci s-au și întorsu înapoi, iar în Tighine den turci mai nime nu rămăsesă și totă fugiè. Și tătarâi era morți, sta înfipti și începuse a agiune să s-închine. Și Meneh s-au întorsu înapoi. Și scrie Meneh la caimacani că s-au întorsu înapoi, că să apropie iarna, iar pace nu-i, să poarte grijă la oastea ce este în leș și la Roman și în Târgul Frumos, că el merge la Hotin și pre marginea Țârâi Leșești, de-a iarna.

Și au și întorsu pe atamanul înapoi, și cu vahmistru¹ cu donții, și au luată și de la Roman și den Stoian, care s-au făcut 8.000 de oaste, și au purces în gios pre la Focșani. Ș-au intrat în Țara Munteneasc-în sus, prădând pân' la Câmpina. Și de acolo n-au cutedzată să vii înapoi, să nu le iasă turci înaintea de la Brăila, ce au trecut în Țara Ungurească. Iar Meneh au tot mârșu în sus pân' la Hotin și au șădzut câteva dzile la Hotin. Și tot scriè cărți cu scârbe la boieri caimacani să poarte de grijă de privantu, să nu să mai protivască lui Gligorie-vodă, că nu-i pace. Și scriè și la Petre Șipon ghenăriul să zapciască pe boieri de bani. Triimis-au Gligorie-vodă pe un postelnic cu carte

¹ În ms. 153, „capisna”; nu poate fi explicat nici ca nume propriu, nici ca apelatin. Pe foaia 472, v⁰; rândul 4, copistul acestui manuscris, transcriind același cuvânt, a început cu „cap”, apoi a continuat cu „mistru”, deci „capmistru”. Este clar că el n-a putut descifra textul pe care-l copia și unde era, în acest pasaj, „vahmistru”, ca în ms. 53.

la caimacani de le-au făcut știre că s-au făcut pace. Iar ghenărariul au triimis pe acel postelnic cu cartea la Mineh. Meneh l-au pus la calaur, și s-au mâniet, și au triimis de au strâcat casăle de la Frumoasa. Și au cădzut și caimacanii în mari prepus despre Minih. Mai tare prepus era pe vornicul lordachii Deleanul Ca[n]tacozino, făcându-l șalvir cu 2 fețe.

Deci și caimacanii să spăriesă și să mera ce-or face, că au pus bani pe negușitori și pe alte bresle, și nu putè scoati. Și pen țară nu putè umbla să strângă banii, că țara era bejănă și plină de tâlhari de oaste. Încotro mergè, vinè tot dizbrăcați, și unii tăiești. În ținuturile cele de gios nu putè, de Gligorie-vodă, să iè bani.

Vinit-au și Costantin beizade de la Huș în leș, să hie cu boierii sinat. Și au lăsatū acolo o samă de cătane de strajă. Și i-au lovit tătarai, și au pierit vo 300 cătane.

Apoi mai pe urmă au pus și zacuții la caimacani, vădzând că nu pot plini banii poclonului ș-a mesăi lui Meneh, cari mai sus s-au scris.

Iar mai pe urmă vinit-au poroncă de la Meneh la ghenărariul Petre Șipon să să rădice den leș și de pen alte târguri, să vii la Hotin toț și să iè și pe boierii caimacani cu calaur, de n-or hi plinit banii. Și s-au gătit și au purcesū den leș sâmbătă în 13¹ dzile a lui octomvrie. Și au purces a căuta în toate mănăstirili bani sau odoară, și n-au găsât, iar haine n-au luatū în leș. Iar grecești, turcești au luatū tot ce-au găsâtū, și a unora ce era sluge lui Gligorie-vodă. Mai multu Costantin beizadè le lua el. Iar la țară tot au jăcuitū, și bucate, și borfe. Și s-au pornitū moscalii den leș, iar o samă de cătane și cu câțva moscali rămăsesă în târgu de jăcuiè. Iar bieșii oameni, pen mănăstări închiș, săracii, cu atâta groază. Numai Dumnădzău tot nu s-au îndurat de istov, c-au și sosât Sară Mehmetpașe cu lipcani și cu o samă de tătari și cu Toader Păladi velvistiernic de la Gligorie-vodă, triimiș înainte de la Braniști. Și cum au sosit, cum au început a năvăli la obuzul moschicesc, ș-a intra

¹ În ms. 253 este loc gol, iar în ms. 53 textul apare cu totul schimbat. „13” provine de la Kogălniceanu.

în târgu, ș-a prindi pe cătane, ș-a-i lua cu caiușuri de grumadz pe lângă cai, ș-a-i face să plătească ce-au băut. Și oca cè de vin s-au întorsu în sânge și în bătaie. Și au sărit și oamenii de pen mănăstiri de agiuta lipcanilor a-i prinde, și tătarâlor. Apoi ghenărariul, vădzând că i-au prinsu mulți moscali tătarâi, și pe un porocinic, au scris la pașe și la Pălade să-i sloboadă oamenii, că, neslobodzându-i, s-a-ntoarce cu tot obuzul înapoi ș-apoi a da foc târgului, și a sparge și mănăstirile, ș-a pune tot suptu sabie, că acmu este pace.

Deci au stătut pașa și au strânsu pe toț, catani, moscali, și i-au triimis la ghenărariu, pe câț au găsât prinși. Și ei încă s-au rădicatū de pe Căcaina și s-au dus în sus.

Iar tătarâi încă în sus după dâșii s-au dus. Și au scos multe bucati ce luasă den țară. Și au vinitū oamenii și au datū câte un leu de vită și ș-au scos bucatele. Și de-ar hi lăsat pașa să margă tătarâi după dâșii pân' lângă Hotin, puțini ar hi mersu cu dobândă, mai și fără dobândă, că-i lovise o ninsoari cu vicol, de-și sta de capetili lor.

Apoi și Gligorie-vodă au scris cărțî la Meneh să sloboadă pre mitropolitul și pe boierii caimacani de la Hotin. Sosind în scaun în leș, luni în 16¹ dzile, a trie dze după ce s-au pornit moscalii den leș, și-au arătat milă de iertăciuni, cine era greșit.

Deci Meneh i-au cinstit pe boieri la masă vo 2 dzile și nu le-au mai cerșut bani ce rămăsesă rămășiță den poclon, și i-au slobodzătū. Și au vinit la leș. Iar Antonie mitropolitul n-au vrut să s-întoarcă. S-au temut di Grigorie-vodă, să nu oblicească că au fost agiunsu mai denainte cu moscalii, și s-au dus și el la Moscu.

Și atunce, și Meneh au trecut Nistrul în cee parte cu oastea toată. Numai ce au lăsatū un ghenăral în Hotin, anumi Levendalū, cu 3.000 de oaste. Și puseșă Minih de făcusă tot gauri pe supt cetatea Hotinul, apoi lagumuri, să-l spargă, dar apoi nu l-au spartu. Și atunce, la purcesul lui Mineh, triimis-au de au robitū toț oamenii den ținutul Hotinului și di pe marginea

¹ Această dată a stabilit-o Kogălniceanu. În manuscrise lipsește.

Cernăuțului. Și i-au trecut cu copiii, cu femeii, la Mosc. Și împărțè pre oameni ca pre dobitoaci. Unii le lua copiii, alții bărbații, alții muierile. Și-i vindè unii la alții, fără leac de milă, mai rău decât tătarai. Și era vreme de iarnă. Bogate lacrimi era, cât s-audze glasul la cer.

Deci Grigorie-vodă, dac-au sosit în leși, a patra dza i-au și vinit veste că vahmistru și cu atamanul donților ies pe Oituz den Țara Ungurească, că nemții nu i-au lăsat să margă prin Țara Ungurească. Ieșind pe Oituz, au luat în sus pe supt munti pre Bistrița, pre la Roznov, pe la Neamțu, pe la Suceavă, pre la Cernăuț, pân-au trecut Nistrul, tot prădând ce le-au fost în calea lor. Acește au prădat mai rău, că ce mai scăpasă dentăi au luat acește tot. Triimis-au și Gligorie-vodă pre alai-bei, de-au mârșu cu lipcani, tot în preajma lor, pân-au trecut Nistrul.

Deci în scurtă vreme au triimis Gligorie-[vodă]¹ pe Sara Mahmet-pașe cu lipcanii, cu poronca Porții. Și șidè pașa afară, și Levendal ghenăriaril în cetate la Hotin. Și au șădzut o lună și mai bine așè, ca lupul cu oaia, launloc, de-ș căuta într-ochi. Oamenii de la Moscu ș-a franțojilor tot umbla la Poartă și di la Poartă la Moscu, pân' la o vreme au vinit poroncă, și au ieșit moscalii și s-au dus den Hotin și au dat cetatea pre mâna pașii. Iar dup-acee, în 3 săptămâni, au vinit poroncă la Grigorie-vodă cum că au dat Hotinul în sama lui. Și în cetate șidè pașa, iar den afară n-avè treabă măcar o palmă. Și au triimis pre Lupul sârdariul pârcălab la Hotin.

Și la dzi întâi a lui dechemvrie au scos hârtii, și la februar au scos vâcărită, tot una după alta. Și s-au tâmplat de-au cădzut și iarnă mare, pân' la brâu. Și au cădzut de la vinerea mare și au ținut pân' la Sfeti Gheorghie. Și pierè vitele oamenilor, câte mai scăpasă de oaste, și întrasă și boal-în vite și în oi, vârsat, de să potopè cu totul. Că fân nu putusă face oamenii, de oaste și de ploai multă ce era. Și cât și

¹ Adăugat de mine.

făcusă, încă îl mâncasă moscalii pân-a s-întoarce înapoi. Și agiunesă stogul de fân 15 lei, și nu să putè găsî nicăiuri, și vadra de vin un leu. Socotiț, fraților cititori, cum este osinda și mânia lui Dumnădzău pre țara aceasta! Că și Grigorie-vodă, de cum era, i să schimbasă firea îndoitū. Că boierii era toț în prepus și n-avè nici o credință. Orbitū în lăcomie, giudicăți era multi, de jacuri ce făcusă. Și era giudecățâle cu fățării, că cei dreptți era în urgie, și mulți din cei vinovaț era în cinste.

Triimis-au de ș-au adus și doamna și beizadelile de la Țarigrad, cu mulțime de greci. Și grecii dobândisă mândrie și obraz, cu clevite și fără rușine asupra beților boieri și cu nebăgare în samă într-o nimică pre moldoveni.

Că pe vornicul lordachie Cantacozino, ce-i dzâce Deleanul, dacă au vinit de la Hotin, nici l-au priimitū vodă să s-împreuni cu dânsul. Și au pus pre baș-cihodar, cu 50 oameni, de l-au străjuitū la gazda lui câteva dzâle, apoi l-au pornitū la țară, la Deleni, la casa lui, nice să-l vad-în ochi. Și era să-l călugărească. Numai nărocul lui au fostu că era cumnatū cu Mihai-vodă, și Gligorie-vodă era cus cru cu Mihai-vodă. Și pentru voia lui Mihai-vodă l-au lăsat acasă. Că au fost înțâles Gligorie-vodă că scrisesă la moscali și pecetluiè cu ceara roșie, când era el căimăcan în leș și vodă era fugitū în gios la Gălaț. Și alte multe ca aceste îl pârăsă ciocoi. Ce la cât va vini pe urmă acest boieri, vremea va arăta.

Așijdere și pre mine, Ioan Neculce vornic, tâmplându-mă de am fost la vremea moscalilor în leș, m-au amestecat ciocoi și cu alți neprietini la Gligori-vodă. Și m-au închis la baș-bulucbaș câtiva dzâle. Și copiii miei s-ascusesă în laturi, și au triimis un postelnic de i-au căutat în toată țara, dându-mi și mii pricină că am bătut un ciocoi la vremea moscalilor, socotind că am fost și eu amestecatū la niscaiva fapte. Dar pre urmă au aflatū că n-am fost, și m-au slobodzit și pre mini la țară. Și atunce, la acè primejdie, am cheltuit mulț bani, care dè samă la Dumnă-dzău cini m-au amestecat. Ce la cè

di pre urmă și pentru mine și pentru alții, vremea viitoare va arăta.

Iară Gligori-vodă trimis-au la Țarigradū de-u făcut afurisănie lui Anton mitropolitul, căci s-au dus cu moscali și n-au vurt să vie în țar-înapoi. Ce Anton s-au dus la împărăteasa, și i-au făcut mari cinste și l-au dăruit și l-au pus mitropolitu în Cernihoi în Țara Căzăcească pără acmu. Iar în locul lui Anton au pus mitropolit pe Nichifor, grec fiind.

Iară de vară, la văletul 7248, mărs-au soli moscali și turci de-u hotărât din luhurluc dreptu la Buh, în gios turcescū, în sus moschicescu, păn-în fundul Ehorlucului, și din fundul luhurlucului dreptu în Buh, și din Buh în gios apa Buhului hotar păn-în Nipru, și din Nipru în gios, apa Niprului păn' lângă Vozia, cale de 4 ceasuri din Vozia în sus. Și au tăiet dreptu la Don, tot din mare, cale de 4 ceasuri în sus, ș-au pus semne, iar din Don în cee parte au lăsat tot moscalilor hotar să fie cu Azac cu Tuman cu tot. Nămai din Or 4 ceasuri cale păn-în Vozia au lăsat cale crâmenilor.

Și au trecut și sol mare moschicescu la Poartă și sol mare turcescu la moscali cu aședzimântul păcii. Și n-au apucat a agiunge nici solul cel moschicescu la Poartă, nici cel turcescu la Petreburcu, și i-au agiunsu vestea pe drumuri c-au murit împărăteasa Anna cè moschicească la văletul 7249, octomvrie în 26. Și au stătut pe drum aciie doi soli, cari unde i-au agiunsu vestea, câteva dzili, de-u așteptat răspunsu. Și pe urmă, viindu-le răspunsu, s-au pornit de s-au dus și cela la Țarigradū și celalaltu la Petreburcu. Precum or aședza, vremea va arăta.

Într-acestu an murit-au și Carul, împăratul nemțescu. Și să strângu crai și alectorii la târgul Amburhu, la alecție. Ce la ce s-a alege, vremea va arăta.

Într-acestu an let 7248 rădicatu-s-au persi cu toată puterea lor și au mărsu asupra unui împărat a Indii, anume Gonorū. Și dându război tari, au biruit persii și au prinsu și pe împăratul

Indii la mână viu. Și i-au luat toate țărâle și apoi l-au lăsat să-i hie birnic. Și s-au umplut persii de multă avere.

Tot într-această vară, let 7248, la avgust, dat-au o brumă mare, de-u strâcat pânele, mălaiele, păpușoi. Și pân-în mart nu putusă ara oamenii. Și s-au făcut foamete în țară, și de pâne, și de vin, și de vite. Scumpete mare, că le cumpăra și de la Crâm, și vite și pâne, și de la Țarigrad și den toate părțile, de să scumpisă toate lucrurile: 80 lei, 100 lei părechea de boi, vaca 15, 20 lei. Că și la Țarigrad și la unguri și în Crâm, și mai cu prețu decât aice era bucatele toate. Aceste s-au făcut într-acestu an let 7248¹.

Și împărăteasa Anna, la moartea ei, au lăsat pe un copil mic de 2, 3 luni să hie împărat, când a vini la vârstă, iar până atunce să fie pitrop Biron Csenje de Cruleandia, împreună cu alții. Și după aceea n-au trecut 2, 3 luni, și după ce s-au strânsu cnedzii toți, n-au suferit să fie el cap împărățiii și l-au și făcut surgun, dând pricină că este liuter.

Iară la vălet 7249 au rămas pitropi împărățiii Moscului îma copilului, anume Anna, nepoată de sor împărătesii cei bătrâne, și cu bărbatu-său, Antonie Csenje de Lunimburcu, și cu un neamțu, anume Ișterhaz, și cu vro 2, 3 cnedzi moscali. Și pe Menih l-au mazilit, să nu mai fie fert-marșalic, iar pe alți liuteri ce au fost ofițeri i-au gonit pe toți. Și le-au luat moșiile ce le didese, ș-au rămas să fie iarăși împărătești.

Iară tot întru acestaș an văleat 7249 au început a face gâlceavă craiul șvedzilor, ginerele lui Petru împărat, dzicând că nu i să cade împărăția acelui copil, ce să cade să fie împărăția ficiorului lui, că este făcut din fata lui Petru, sau Elisaftii, fetii lui Petru, care era fată mare la Moscu. Și au început a scoate oaste șfedzască, fiind îndemnat de Franțoz, adevierind că le-a da agiutor și bani, cu îndemnătura Turcului.

¹ Ultimele șase alineate sunt scrise de Neculce, cu excepția propoziției de la sfârșitul primului alineat: „Iar în locul lui Anton au pus mitropolit pe Nichifor, grec fiind“.

Ce și moscalii, după ce au simțit, au trimis oaste împotriva oștii șvedzești și i-au bătut prè rău pe șvedzi.

Tot întru acest an văleat 7249, după ce au agiunsu solul moschicesc la Poartă, pentru oarecare pricini neputându-să aședza, au pus împărăția și au tăiet capul lui Alexandru terdzimanului, fratelui lui Gligori-vodă. Și pe alți turci, carii fusese la aședzământul păcii împreună cu terdzimanul, i-au făcut surguni, dzicând cum că au făcut vicleșug, de au viclenit împărăția și au învoit creștinilor.

Iară piste 6 luni, la văleat 7250, septemvrii 13 dzili, au vinit și lui Gligori-vodă mazilia, și l-au dus la Poartă cu cinste. Și în locul lui au vinit Costantin-vodă, ficiorul lui Neculai-vodă Mavrocordatū, din Țara Muntenească, careli au mai fost aice domnu, iară în locul lui Costantin-vodă au mârșu Mihai-vodă Racoviță cel bătrân. Atunce au trimis turcii în Țara Muntenească de au tăiet capul unui doftor, anume Testabudza, care acel Testabudza au fost credincios la Poartă. Și cădzind în prepus cum că să agiungè cu creștinii, au fugit 2, 3 ani. Și amăgindu-l turcii cu ferman de iertare, așè l-au prinsu și i-au tăiet capul.

Acest domnu Grigorie-vodă era foarte grabnicu și năselnic. Și în dzilele lui să îmbogățise ciocoi, că lua slujbele cu dări și cu mite de la greci. Iară boierii mazili n-avè căutare și rămăsese la sărăcie. Și începusă a-i și boieri pe ciocoi, că să mândrise, socotiè că n-a mai avè sfârșit. Iar Dumnădzău este tuturor giudecător dreptu.

CAP. XXV

A DOA DOMNIE A LUI COSTANTIN-VODĂ NECULAI, LA VĂLEAT 7250 OCTOMVRII 1

După ce au vinit aici Costantin-vodă, ieșitu-i-au toată boierimea înainte cu multă bucurie, știindu-l din domnia dintâi că este om blând și bun. Și piste 3, 4 dzile au boierit boierii după obicei. Pus-au pe Sandul Sturdze iarăși vel-logofăt, pe

Costachi Razul, ce era hatman, vel-vornic de Țara de Gios, pe lordachi Roset Cilibiul vel-vornic de Țara de Sus, pe lanache, ce-au fost spătar mare în Țara Românească, frate doamnei lui Neculai-vodă, l-au pus hatman, pe ficiorul lui, Adămițe, ce era cumant lui Costantin-vodă, l-au pus vel-postelnic, pe Andrieș Roset vel-ban, pe Manolachi Costachi vel-spătar, pe Ștefan Rusăt vel-păharnic, pe Toader Păladi vel-visternic, pe Ion Bogdan vel-stolnic, pe Chirițe Dracul vel-comis, pe lordache Roset, ficior lui Ștefănițe Ruset vornicul, vel-medelnicer, pe Dumitrașco Păladi vel-cliucer. Și după ce au boierit pe acești boieri, făcut-au și altă socoteală, că au pus, din boierii mazili, pe Ion Neculce biv-vel-vornic și pe lordache Dulgheriu biv-vel-postelnic și pe Aristarhu biv-vel-ban să fie giudecători aici în leș, dimpreună cu boierii cei mari, la toate trebile și giudecății și sfaturile să fie nelipsiți. Și le-au făcut și nafaca câți 50 de lei de boier pe lună. Așijdere au mai ales câți un boier din boierii mazili și au pus la toți ținuturii ispravnici, și le-au dat ținuturii cu slujbe în mâinile lor, și le-au ales răsura să iè giumătate mai mult decât soțiile lor. Așijdere au ales pe alți boieri mazili, carii n-au încăput la boierii și la isprăvnicii și-au fost cu boierii-vel sau ficiori de boieri-vel, pe aceie i-au rânduit să-i puie pe rând pe toți la slujbe. Și le-au rădicat dăjdile, să nu dè nemică, nici ei, nici ficiorii lor. Iară pe alți mazili, carii au fost mai de gios, i-au pus dăjdi ușoare, să dè cineș după puțină sa puțin. Așijdere au rădicat și dajdea tuturor mănăstirilor și dajdea tuturor preoților, să nu dè nemică. Și câți giudecăți să facè, toate le scriè la condice și giudecătorii din leș și isprăvnicii de la țară. Și când făcè Costantin-vodă divanuri, toate giudecății le rânduiè la boieri ori la ispravnici la țară, de li făcè. Și dacă nu plăcè oamenilor giudecata boierilor, viniè la divan, cu mărturie de la boieri, și vidè domnul mărturia și, pe cum îi părè, le curma giudecata.

Așijdere alesese vro 5, 6 logofeți de taină, de sta de cetie răvașeli și le făcè răspunsuri, și punè logofătul al treile picete

domnească în răvașe și scrie toate răvașeli la condică. Și era și un izbașe, om de curtea lui vodă, de strângè toate răvașeli de pe la oameni și le scotè răspunsu, fără de nici o cheltuială. Numai cât da diecilor oamenii câte 2, 3 parali de scris răvașeli.

Ispisoacele de moșie, câte mergè la divan, toate le scrie la condică. Mănăstirilor le-au făcut obicei vecinilor să lucreze cum au lucrat și mai înainte, cât vor. Iar alți oameni, streini, carii vor șidè pe moșiile lor, să le lucreze câte douăsprădzeze dzile și să le dè și de a dzecea. Iară boierilor și mazililor le-au făcut obicei să lucrede cu oamenii lor, carii or șidè pe moșiile lor, cât le-a fi voia și cât or putè. Însă numai acei oameni ce vor șidè pe moșiile lor să lucrede, iar pe alte moșii a altor oameni să nu să întindă a stăpâni. Și pe țară au scos întâi banii steagului, câte 105 parali de om, cele 5 parali să fie a boierilor ce or strânge banii, iar 100 parali să margă la visterie. Și au aședzat să fie patru civerturi într-un an. Câte 105 parali să dè tot omul căsar, iar holteii cei cu părinți să dè câte cindzăci și cincii de parali. Și le-au dat pecetși tuturor, tipărite anume, fețele lor, numele și poricilele. Și după ce s-au cisluit, le-au dat zlotașii izvoade, și la visterie le-au scris la condică.

Și au făcut obicei zlotașii pe oameni, pe țărani, să nu-i supere nemică. Ce dintr-acele cincii parali să-ș cumpere bucati, fân, ce le-ar trebui. Și alte obiceiie rele, ce era mai înainte, nici unele de acele să nu fie, nici văcărît, nici pogonărit, nici cunițe, nici adăoșaguri, nici jacuri de ciocoi să umble pin oameni mâncându-i. Și Țărâi de Gios le mergè prè bine, iar Țărâi de Sus, fiind prădați de moscali și fiind lipsiți de pâine, le mergè mai greu, can fugiè din cei săraci, iar cei mai cu putință era mulțamiți.

Dat-au și strânsoare mare, de cerca pe oameni, și pe unde îi afla îi bătè. Și pe vorniceii carii tăgăduiè pe oameni, de nu vrè să-i spuiè, îi da pe ulițe și-i trimițè la ocnă. Mai adevérit-au

că, de i-a ieși somă bună, să poată rădica poroncile împărătești, a rădica boierilor mazili și mănăstirilor desetina și vădrăritul. Și așe toți au priimit și s-au bucurat. Numai vro doi, trii, boieri nu le plăce, și ciocoilor carii jecuiè țara. Că la acei boieri să strânsese mulți oameni pin satele [lor], și alții nu rămăsese mai cu nime, și can sta împiedecare acești boieri, ca să strice această socoteală, dar nu pot isprăvi nemică. Dat-au și boierilor celor mari câte 50, 60 de oameni de scuteală, altora, boieri mazili, câte 20, câte 15, cate 5. Așjdere au dat și la giupânese sărace, ca de scuteală, câte 10, câte 15, careș după boierie.

Tâmplatu-s-au de-au vinit un turcu de la Poartă cu ferman, să iè pe Lupul sărdariul, ficiorul lui Năstasii vornicul de lemne, pârându-l turcii și lipcanii de la Hotin că la vremea lui Gligorivodă, când au vinit moscalii în țară, în Moldova, acel Lupul sărdariul să fie fost umblat ajungându-să cu moscalii. Și după ce s-au dus moscalii, l-au pus măria-sa Grigorii-vodă ispravnic pe ținutul Hotinului, și i-ar fi jecuit pre turci și pre lipcani, fiind vreme tulburată, și este hain și este bogat, de are o mulțime de bani. Și fermanul scriè la măria-sa Costantin-vodă să caute să-l trimită pre Lupul sărdariul și să-i scrie tot ce va avè. Iară măria-sa Costantin-vodă nu s-au îndurat, nici s-au grăbit, ce au chemat pre boierii cei mari și pre alți boieri mazili și pre călugări, pre egumeni și pre neguțitori și pre turcii balgii și i-au întreat pre toți pentru Lupul sărdariul cum știu: „Fost-au hain?” Deci boierii și călugării, egumeni și neguțitorii și turcii balgii au mărturisit cu toții cum nu-l știu pre Lupul sărdariul să fie fost hain. Și așa făcând mărturie de la toți, măria sa Costantin-vodă au trimis la Poartă, scriind la prietinii mării sale cum că-i este năpaste Lupului sărdariului. Și așa au isprăvit de i-au dat pace. Numai au cheltuit o sută de pungi de bani, șeptedzăci pungi au dat Lupul sărdariul, iar doadzăci și cincide pungi au dat măria sa Costantin-vodă și boierii, și l-au scos. Iar mai pre urmă au dat Lupul sărdariul și

aceli doadzăci și cinci [de pungi]¹ de bani și au plinit o sută de pungi de bani de au dat și au hălăduit.

Tot întru acelaș an 7250, de primăvară, venit-au câteva havalele asupra țărâi de la Poartă: să facă opt sute de salahori și o sută și cindzăci de cară la cetate la Vozia, să o zidească den nou să o facă, așijdere și câteva mii de chile să li cumpere și să le trimită la Țarigrad, așijdere și câteva pungi de bani să dè la omul lui casap-bașe să cumpere pentru sulgeria împă-rătească. Așijdere și solul moschicescu s-au pornit de la Țarigrad să margă la Petruburgu, la Moscu, și ajungând la Tighine, din oarecare pricini au ședzut vro trii luni de dzile de au iernat până în primăvară. Și au rânduit măria sa Costantin-vodă pre dumnealui Costachi Razul vel-vornic de Țara de Jos de au purtat de grije pentru tot conacul de bucate și ce au trebuit, că așe era poronca de la Poartă. Și făcusă ținutul Orheiului și ținutul Lăpușnii ca vreo trii sute de cară, de sta pentru treaba solului, că era ca la o mie și cinci sute de oameni și mai bine cu solul. Și purcegând de primăvară din Tighine, l-au dus până la hotarul leșescu. Și tâlnind pre solul cel turcescu, l-au adus și pre acela tot cu cheltuiala țărâi, până l-au trecut Dunărea la Gălați. Care au cuprinsu aceste havalele câteva sute de pungi de bani. Și nemică beilicuri în țară nu s-au făcut, ce tot cu bani au plătit măria sa Costantin-vodă din soma civerturilor. Numai, înglotindu-să cheltuiala, n-au fost numai patru civerturi în anul dintâi, ce au fost șase civerturi.

Lăsând ale pământului Moldovii, acmu am scris ale striinilor ce s-au lucrat în anul 7250.

Zăbava solului moschicescu ce au zăbăvit la Tighine n-au fost altă pricină fără de cât la Petrburgu tâmplându-să de scotè epitropii împărățiii oastea cè mare, polcurile cele împărătești carele să cheamă Preobrajenschii polcu și Simio-nețschii polcu, ca să margă asupra șvedzilor. Și era foarte

¹ Copistul a sărit la transcriere cuvintele puse în paranteză.

cu supărare mare oștenilor, fiind vreme de iarnă. Și ieșind toată oastea din Petrburgu afară și așezându-să cu obuzul, au trimis pre taină la Elisavet, fata lui Petru împărat, care era fată mare, ca să margă la oaste, să o rădice să le fie împărăteasă. Deci și ȧ fiind supărată de epitropi și vădzind că umblă lucrurile prost și împotrivă, s-au sculat de la casa ei pre taină într-o noapte și s-au dus de au intrat în oștile împărătești. Iar oștile împărătești vădzind-o, foarte s-au bucurat și îndată i s-au închinat și au priimitu-o cu mare bucurie, rădicându-o să le fie împărăteasă. Iară împărăteasa Elisavet au poroncit de au schimbat toate vărțile pre la toate porțile și au și trimis câte doao, trii sute de slujitori și câte un ofițier cap. Și sosind la porțile cetății, le-au și deșchis îndată cei dinlăuntru. Și așa au mărșu pre la toți epitropii și i-au prinsu pre la gazdele lor. Iar mergând și la Menih și vrând să-l prindză, au început a să pune împotrivă, și până a-l prinde, au pierit vreo cinc, șase moscali. Și au pierit și din oamenii lui Menih vreo cinc, șase. Și așa prindzindu-i pre toți epitropii, i-au închis într-un turnu de piatră. Și sculându-să și împărăteasa Elisavet tot într-o aceeaș noapte cu toată oastea, au purces și au mărșu la curțile împărătești și au cuprinsu curțile de toate părțile și au prinsu cu taină toate vărțile, de n-au știut nime nemică până ce au sosit la ușile curților împărătești. Deci nu s-au putut apuca de nemică. Și intrând în curțile împărătești, împărăteasa Elisavet a doa dzi au și trimis surguni pre împărăteasa Anna și pre bărbatul său Antonie Csenje de Luțimburcu și pre copilul lor Ioan Anto-nieviciu la țara lor Luțimburgu. Și așa pornindu-i, au început a trage clopotile și a slobodzi pușcile celi mari și au început a dzice în trâmbițe și a striga: „Vivat, vivat, vivat!” și a dzice: „Întru mulți ani să trăiască împărăteasa Elisavet“. Deci împărăteasa Elisavet mergând la biserică și coronindu-o să fie împărăteasa Moscului, după ce au luat samoderjavie, adecă stăpânirea împărăției, au cinstit pre toți ofițierii și pre toți slujitorii.

Lăsându acmu cele streine, vom scrie iarăș a pământului Moldovii.

Așijdere Măria sa Costantin-vodă au mai socotit pre unii din ficiorii de boieri carii nu putè să încapă în boierie și era ficiori de boieri mari și de neamuri, și începuse acmu unii și a îmbătrâni și nu mai încăpe la boierie, că de la o vreme încoace era tot unii. Iar Măria sa Costantin-vodă au socotit de au făcut dreptate și au început a-i boieri și pre aceie ce era cădzuți din cinste. Mai socotit-au Măria sa Costantin-vodă pentru școali de învățatură, de le-au mai întărit școalele cele elinești și cele slovenești. Așijdere au mai făcut școali de învățatură și lătinești și arăpești, și au dat știre tuturor mazililor în toată țara ca să-ș aducă copiii la învățatură la școală, ca să învețe orice limbă le-ar fi voia, pentru ca să să afle oameni învățați și în pământul nostru al Moldovii, precum sunt și printr-alte țări și părți de locū. Iar dascalilor li să da plata din vistieria domnească. Așijdere au dat poroncă la toată boie-rimea să-ș aducă scrisori ce or avè pre moșiile lor, să le scrie la condică, ca să să mai curme gâlcevile.

Socotit-au Măria sa Costantin-vodă și pentru pârcălăbiile de pre la târguri, având obicei pârcălăbii de lua osăbit di cei doaozăci de bani, mai lua și câte doao ocă de vin de bute de vin sau de horilcă, orice feliu de băutură ar fi fost. Și pârcălăbii nu lua numai aceli doao ocă, precum era obiceiul, ce lua nește tidve mari câte de patru, cinci ocă, de jecuiè oamenii și negușitorii, spărgându-le buțile. Iar Măria sa Costantin-vodă au strâcat acel obicei rău, să nu mai fie, să nu mai iè pârcălăbii tidve și oce de vin și de horilcă, ce numai să iè pârcălăbiile drept pre obicei câte doi potronici de car, iar mai mult să nu supere oamenii și negușitorii. Așijdere toate mănăstirile le-au dat să fie în sama mitro-politului și a episcopilor pre la eparhiile lor, ca să le iè sama egumenilor și călugărilor, să nu le prăpădească viniturile moșiilor și a bucatelor ce or avè fără de ispravă, precum făcè mai înainte vreme.

Făcut-au milă și întăritură la patriiarhia Alexandriei, de au închinat mănăstirea Hangul, ca să-i fie câte di ceva agiutoriu, pentru că această mănăstire o au fost închinat mai înainte

vreme răpăosatul părintele Mării sale, Nicolae-vodă. Și având patriiarhia și hrisov, au socotit și Măria sa Costantin-vodă de o au închinat iarăș la patriiarhia ce mai sus s-au dzis, la Alexandria.

Iară în dzilele Mării sale lui Costantin-vodă vinit-au și pre fericitul părinte chirio-chir Parthenie, patriiarhul al Sfintei Cetăți a Ierusalimului și a toată Palestina. Și priimindu-l Măria sa Costantin-vodă cu bine, și osăbit de milă ce au făcut măria sa de au dat și au întărit Sfântul Mormânt a Domnului nostru Isus Hristos, au închinat și aceste patru mănăstiri, anume Tazlăul, Cașenul și Soveja și Pobrata. Care dentru aceste mănăstiri, Tazlăul, Cașenul și Pobrata mai fusese închinat și mai înainte vreme la Sfântul Mormânt, și la vreme de nepace le-au fost dat de bună voie patriiarhul de Ierusalim iarăș pre sama călugărilor moldoveni. Iar aședzindu-să pacea și fiind mănăstirili câte cu ceva vinit, au socotit măria sa că este lucru cu cale să fie închinat mănăstirile iarăș la Sfântul Mormânt a Domnului nostru Isus Hristos, să să ajutoredze și să să întărească Sfântul Mormânt, carele este de folosul mântuirii a toată creștinătatea.

Iară în anul 7251, în luna lui iulie în șese dzile, vinit-au și lui Costantin-vodă veste de mazilie. Că tâmplându-să la Țarigrad de au luat domnia Ion-vodă Mavrocordat, frate lui Costantin Mavrocordat, tiimis-au omul Mării sali aici la Iași, la boieri, cu cărți, puindu caimacami pre dumnealui Sandul Sturdze vel-logofăt și pre dumnealui Costache Razul vel-vornic. Iar preste doao săptămâni sosit-au și turcul capegi-bașe, și cetind fermanul iulie în doao dzăci de dzile și odihnindu-să Măria sa Costantin-vodă încă dzece dzile, și grijindu-l bine cu de toate cele ce i-au trebuit la purces și pre la toate conacele, purces-au în dzi întâi a lui avgust. Și au mărșu la Poartă, la Țarigrad, cu cinste și, neplinind anul mazil, au luat iarăș domnia Țărăi Muntenegști. Iar aici la noi în Moldova au vinit domnu Măria sa Ion-vodă Mavrocordat.

GLOSAR

A

- acătării*, adj. — cum trebuie, bun la ceva, serios.
- aclaz*, vezi *atlaz*.
- acolisi*, vb. refl. — a se ține de capul cuiva, a nu-i da pace, a-l urmări cu intenții dușmănoase.
- adăoșag*, *adaușag*, s. n. — impozit suplimentar, suprataxă.
- adeveri*, vb. refl. — a-și făgădui unul altuia ceva, a se asigura reciproc; a se angaja să...
- adeverință*, s. f. — încredințare, făgăduială, asigurare; *om de ~* — om de credință, de încredere.
- afendi*, *afende*, *avende* (corect: *efendi*) s. m. — domn (titlu, formulă de adresare).
- agă*, s. m. (plur. *agalari*), *agă* (plur. *agi*, *agii*) — ofițer turc; grad militar.
- agarlâc*, *agărlâc*, *agărlîc*, s. n. — bagaj.
- agiunge*, vb. refl. — a ajunge la înțelegere, a stabili relații cu cineva.
- agonisită*, s. f. — folos, leafă, avere.
- ai*, plur. lui *an*, s. m.
- alai-beiu*, *alai-bei*, s. m. — comandant al unui regiment sau escadron.
- alector*, s. m. — cel care avea dreptul să aleagă pe împăratul german.
- alecție*, s. f. — alegere (e vorba de alegerea împăratului german).
- alege*, vb. — a hotărî.
- (a)mesteca*, vb. — a intriga; a cleveti pe cineva, a-l vorbi de rău, a-l ponegri.
- (a)mestecătură*, s.f. — intrigă.
- amestecat*, adj. — neclar, încurcat.
- aprinde*, vb.: *a-și ~ rogojine în cap* — a reclama pe cineva, a-și anunța plângerea împotriva cuiva.
- aprod*, s. m. — paj din garda domnească.
- aptică*, s. f. — farmacie.
- apuca*, vb. refl. — a se angaja, a făgădui solemn, cu jurământ.
- arbănaș*, s. m. — albanez.
- ardz*, *ardzaun*, (*h*)*ar(d)z*, s. n. — plângere, reclamație, memoriu trimis Porții otomane de domnii țărilor noastre sau de boieri.
- aret*, s. n. — pază, apărare, gardă; *a-i fi ~* (cuiva) — a-l păzi, a-l apăra.
- aședza*, *așădza*, vb. refl. — a se înțelege, a se aranja, a se împăca, a se obliga.
- aședzământ*, *aședzimânt*, s. n. — înțelegere, învoială; *~ ul păcii* — încheierea sau întocmirea păcii.
- așădzătoriu*, s. m. — om statornic,

cu locuință stabilă într-un loc.
așeși, așeș, adv — tot așa, chiar așa, întocmai așa.
ataman, s. m. — căpitan de cazaci.
atlaz, aclaz, s. n. — stofă de mătase fină, cu luciu numai pe o parte, satin de mătase.
au, conj. — sau.
avende, vezi *afendi*.

B

balemez, balimez, s. n. — tun de calibru mare.
balgú, balgéu, s. m. — negustor turc care aprovizionează Poarta otomană cu miere din țările noastre;
balci-báșe, balgi-báșa, s. m. — trimis al Porții însărcinat cu strângerea mierii și cerii necesare seraiului împărătesc.
ban, s. m. — rang boieresc, fără funcțiune precisă (în Moldova), ocupând locul între spătar și paharnic.
baraiam (corect: *bairam*), s. n. — una dintre cele două mari sărbători ale musulmanilor;
baraiamlâc, bariamlâc, s. n. — dar făcut sultanului și înalților demnitari turci de către domnii țărilor noastre.
basnă, s. f. — basm, poveste; scoritură.
bașcă, s. f. — întăritură de zid sau de pământ cu nuiiele împletite, bastion.
batere — infinitivul lung, cu valoare verbală, al lui *a bate*.
băcălie, s. f. — mărfuri coloniale (stafide, smochine, alune).
bănat, s. n. — necaz, mânie; bănuială.
becisnicește, adv. — ca un becisnic, ca un neputincios.
bei(u), s. m. — guvernator al unei provincii turcești sau supuse suzeranității turcești; domn al unuia dintre cele două Principate românești.
beilic, s. n. — dar sau muncă făcută gratuit pentru domnul țării, pentru boieri sau pentru sultanul turcesc; nevoie, trebuință (în general, cu privire la aceleași personaje).
beizadé, beizădié, beizedé, beza(i)dé, s. m. — fiu de domn.
belacoasă, bilacoasă, s. f. — un fel de stofă de mătase scumpă.
bezzaconic, s. m. și adj. — nelegiuit.
bihol, s. m. — bivol.
bir, s. n.: *banii ~ ului* — tributul pe care îl plăteau țările noastre Porții otomane.
bișug, s. n. — belșug.
biv (în titlurile boierești) — fost; ~ *vornic* — fost vornic.
blăstămăciune, s. f.: *lucruri de ~* — ticăloșie, infamie, mișelie.
blem, interj. — haide!, să mergem!
bosnean, s. m. (plur. *bosneni*) — bosniac, locuitor din Bosnia.
bostangú, s. m. — soldat pedestru din garda împăratului turcesc.
botcă, s. f. — trăsură închisă, caleașcă.
boți, vb. — a înghesui, a prinde la strâmtoare; refl. — a se îngrămădi.
bragadir, bregadiriu, bragadiri, s. m. — comandant al unei brigăzi,

general de brigadă.
breslaș, s.m. — apicultor.
bucate, s.f. plur. — alimente, provizii, grâne.
budă, s.f. — prăvălie mică, dugheană.
bugigean, s.m. (plur. *bugigeni*) — tătar din Bugeac.
buiurdi, *puiurdi*, vb. — a trimite un ordin scris la o unitate inferioară; a confirma, prin decret, o hotărâre.
bulucbaș, *bulubaș*, s.m. — comandant al unui buluc (alcătuit dintr-o sută de soldați, de obicei arnăuți sau seimeni), sutaș, hotnog; *baș*- ~ s.m. — șeful bulucbașilor și al gărzii domnești (avea în grijă supravegherea închisorii de la curte).
buor; s.m.: *coarne ~ e* — coarne cu vârfurile aduse unul spre altul (ca ale bourului).
burzului — a se răscula; ~ *t* adj. — în dezordine.
(*bulzui*) — variantă sau, poate, greșeală de transcriere), vb. refl.
busurman, s.m. — musulman, mahomedan.

C

cabăniță, s. f. — manta luxoasă, cusută cu fireturi și bogat împodobită, pe care o primeau domnii țărilor românești de la sultan la instalarea lor pe tron.
cadéu, s. m. — judecător la turci, cu atribuții civile și religioase.
cadie, s. f. — funcția cadiului (și instituția respectivă).

cahpol: *hai ghidi* ~ — „ce pușlama vicleană mai ești!“
caimacam, *căimăcam*, *caimacan*, *căimacan*, *camaican*, s. m. — loțiitor al domnului; membru al căimăcămiei.
caiuș, s. n. — arcan, laț de curea cu care se prindeau oamenii spre a fi înrolați în armată.
calabalâc, *calabalic*, s. n. — mulțime de oameni, gloată; zarvă, tulburare.
calaur, *calaori*, s. n. — gardă, patrulă; locul unde se face paza; *a pune la* ~ — a pune sub pază, a aresta; *a lua cu* ~ — a ridica (pe cineva) cu forța.
cale, s. f.: *pe* ~ — pe drept, cum se cuvine; *fără de* ~ — pe nedrept.
calmâș, s. m. — numele unui trib mongolic din sudul Rusiei (sec. XVIII).
calò, s. m. — călău.
cambară, *vezi cumbară*.
camenicean, s. m. — locuitor al orașului Camenița.
canavață, s. f. (plur. *canavețe*) — un fel de pânză groasă cu fire rare.
capegiú, s. m. — portar al seraiului; ~ *-baș* — comandant al capigiilor care participa, cu un număr de capigii, la instalarea și la mazitarea domnilor români.
capegilar-chihaie, *capigilar-chihai*, *capegilar-chihaiè*, s. m. — mai mare peste capigi-bași.
capichehaie, *capichehai*, *capichihai*, s. m. — reprezentant al domnilor români pe lângă Poarta oto-

- mană; reprezentant al unui han sau bei pe lângă sultan.
- caplan-pașe*, s. m. — comandant al caplanilor (soldați turci care purtau un fel de turban din piele de tigru).
- carătă*, s. f. — trăsură de lux închisă.
- casap-bașe*, s. m. — funcționar al Porții otomane care avea sarcina să aprovizioneze armata cu carne.
- catargă*, s. f. — corabie, în special galeră; *a da la* ~ — a condamna la muncă silnică pe galeră.
- cataroie*, s. f. — dambla, apoplexie.
- cavalerie*, s. f. — titlu de cavaler (în baza unei decorații de acest grad).
- cazascher*, s. m. — judecător de rang înalt la turci (venea imediat după marele vizir în ordine ierarhică).
- cazâlbaș*, s. m. — persan.
- cădea*, vb.: *a ~ domnu, vizir* etc. — a ajunge domn, vizir etc.
- căftan*, s. n. — haină largă, de culoare albă, cusută cu mătase galbenă sau cu fir galben, în felul cabaniței, cu care era îmbrăcat domnul, când i se făcea numirea; *a îmbrăca cu* ~ — a numi domn al uneia dintre cele două țări românești. Și boierii erau îmbrăcați cu caftan, când erau boieriți (numiți în funcții înalte ale statului) de domn.
- căimăcămie*, s. f. — locotenența domnească, formată, de obicei, din trei boieri mari.
- cămară*, s. f. — cuhne, trăsură închisă.
- cămăraș de ocnă*, s. m. — boier care administra minele de sare în numele și în folosul domnului.
- căpitan-pașe*, s. m. — comandant al flotei (la turci).
- căsar*, s. m. și adj. — căsaș, care are casă, gospodărie (pe cont propriu); bărbat căsătorit.
- căținel*, adv. — încetșor, domol, lin.
- căuta*, vb.: *a-i ~ cuiva ceva* — a se impune ceva atenției sau gândului cuiva.
- ce*, conj. — ci.
- cealmă*, s. f. — turban.
- ce(a)mbur; ceambul*, s. n. — detașament de trupe trimis să prade într-o țară străină; expediție de pradă.
- ceauș*, s. m. — paznic sau însoțitor al prizonierilor; *baș-~*, s. m. ofițer superior turc cu diverse atribuții.
- cehei*, vb. — a săcăi, a necăji.
- cei*, genitiv-dativ al lui *cea*, adj. dem.
- ceir*, s. n. — loc cu iarbă, neîngrădit, unde pasc caii.
- cednic*, s. m. — slugă, argat.
- ceteală*, s. f. (*are ~, pravilă mare*) — învățătură, erudiție.
- cetlui*, vb. — a pune pe capul cuiva ceatlău (instrument de tortură).
- chervăsărie, chirvăsărie*, s. f. — vamă turcească în țările noastre (și localul ei).
- chesăgîu*, s. m. (plur. *chesăgii*) — pungaș, hoț de buzunare.
- chihaië, chihái*, s. m. — intendent al vizirului sau al unui pașă; subofițer.

- chilă*, s. f. (plur. *chile*) — măsură de capacitate pentru cereale (între 430 și 679 litri); impozit care se plătea în chile de cereale.
- chiurígú*, s. m. — cel care transportă marfă sau oameni, cu carul sau cu căruța.
- chiurci-bașe*, *chiurce-bașe*, s. m. — căpetenia blănarilor.
- chizeș*, s. m. — garant, om care garantează sau răspunde pentru altul.
- cie*: *să* ~ — să cieie (pers. III de la conj. prezent al vb. *a cere*).
- cifed*, vezi *șved*.
- cifert*, vezi *șfert*.
- cifert-marșalâc*, vezi *felt-marșalâc*.
- cilibú*, adj. — distins, nobil (în sens psihologic).
- cineși*, *cineș*, pron. rel. — fiecare, fiecare.
- cinie*, s. f. — faianță.
- cinsteș*, adj. — arătos, impunător ca înfățișare, frumos.
- cihodar*, *cihodar*, s. m. — slujbaș care avea grijă de încălțăminte domnului și a întregii curți; camerier, valet (la curtea domnească); *baș-*~, s. m. — șeful cihodarilor, care avea, în plus, sarcina de a ridica și a duce la închinare pe boieri (din ordinul domnului).
- ciorti*, vb. refl. — a se certa, a se sfâdi, a se lua la ceartă din nimic.
- cislui*, vb. — a stabili impozite pe categorii sociale sau pe contribuabili luați individual.
- ciudi*, vb. refl. — a se mira, a se arăta surprins.
- civert*, vezi *șfert*.
- cârcimărit*, s. n. — impozit pe cârciumi.
- câșlă*, s. f. — cartier de iarnă (tătăresc); așezare provizorie (tătărească sau turcească).
- câzlar-agă*, s. m. — șeful eunucilor.
- clăți*, vb. — a clinti, a urni din loc; (despre o armată) a pune în mișcare, a porni; refl. — a purcede, a se ridica (cu oaste).
- cléros*, s. n. — cler.
- cluceriu*, s. m. — boier de divan, însărcinat cu aprovizionarea curții domnești.
- cochi-vechii*, *cochi-vecu*, s. m. — licitație (la început, numai pentru darea în arendă a străngerii impozitelor), mezat.
- codrean*, s. m. — om care trăiește pe lângă un codru (în special Codrul Chigheciului sau Tigheciului); ostaș originar din regiunea respectivă a Moldovei.
- codru*, s. m. — e vorba totdeauna de Codrul Chigheciului sau Tigheciului, pădure seculară care despărțea Moldova de Bugeac.
- colac*, s. m.: *a lua* ~ — a informa, a da de știre; a primi răsplată (pentru o informație sau pentru altceva).
- colegăt*, *colegatúri*, s. m. — aliat, prieten, tovarăș de arme.
- combarà*, vezi *cumbarà*.
- comendat*, *comăndat*, s. m. — comandant.
- comendă*, s. f. — comandă.
- cómis*, s. m. — boier a cărui funcție consta în supravegherea grajdurilor domnești. Existau di-

verse grade; cel mai înalt era „marele comis”.

comisar, s. m. — slujbaș în serviciul armatei având sarcina să supravegheze diversele munci făcute în folosul ei.

conac, s. n. — adăpost, găzduire pentru oaspeți importanți, în special pentru reprezentanții Porții otomane și suita lor, precum și pentru armata turcească în caz de război.

conîți, vezi *cunîțe*.

contăș, s. n. — haină lungă blănită, purtată de domn și de boieri.

copil, s. m.: ~ *de casă* — fiu de boier care servea ca paj la curtea domnească.

cornărit, s. n. — impozit pe vitele cornute.

coș, s. n. — tabără, lagăr.

cot, s. n. (plur. *cote*): *a-și da ~ cu cineva* — a se înțelege, pe ascuns, cu cineva împotriva altcuiva.

credzut, adj. — de încredere.

crâmean, s. m. (plur. *crâmeni*) — locuitor al Crâmului (Crimeii).

croșnă, s. f. — povară, bagaj purtat în spate.

crunta, vb. refl. — a se păta cu sânge; fig. a se murdări, a săvârși fapte urâte.

cuhne, *cuhnie*, s. f. — trăsură închisă, numită și *cămară*.

culonel, s. m. — colonel.

culuc, s. n. — pază militară, strajă, gardă.

cumbară, *cambară*, *combară*, s. f. — bombă, obuz, ghiulea, grenadă; aruncătoare de obuze, mortară.

cumuc, s. m. (plur. *cumuci*) — populație de limbă turcă în Caucazia.

cunîțe, *conîți*, s. f. — impozit pe vitele cumpărate de străini sau aduse din altă țară la pășunat în Moldova.

cupar, s. m. — boierinaș însărcinat să umple cupele cu vin la masa domnului; cupărie, s. f. — slujba cuparului.

curătură, s. f. — teren de cultură agricolă între vii sau pâlcuri de copaci.

curtean, s. m. (plur. *curteni*) — mic proprietar (sau împrumutat) cu drept ereditar, care, în schimbul acestui privilegiu, făcea serviciul militar.

curuț, s. m. (plur. *curuți*) — așe se numeau iobagii și ceilalți participanți la răscoala condusă de Ferenc Rákóczi II (1703—1711) pentru eliberarea Ungariei de sub jugul austriac.

D

dărăban, s. m. — soldat pedestru angajat cu plată.

dăscălie, s. f. — învățătură, știință de carte.

dece, *dice*, adv. — de aici, apoi, pe urmă.

dedinsu, *dedânsu*, adv. — mai ales, mai vârtos.

deli, adj.: ~ *sultan* — sultan nebun.

deodată, adv. — deodată, pentru moment.

desetină, s. f. — dijmă, a zecea parte din produse, în special din stupi.

deusebii, deuségħii, adv. — îndeosebi, aparte, pentru sine.
dezbate, vb. — a desface sau a desprinde (o întindere de pământ) de la cineva sau din altă țară, a lua înapoi; refl. — a se desface, a se elibera.
diac (plur. *dieci*) — secretar, gramatic.
diată, s. f. — testament.
diregătorie, dregătorie, s. f. — funcție, slujbă, demnitate oficială.
direge, vb. — a repara; *a ~ un pahar de vin* — a turna vin în pahar și a-l oferi cuiva.
divan, s. n. — discuție, ceartă, gâlceavă; sfatul boierilor.
dirji, vb. refl. — a se îndârji.
dârvală, s. f.: *de ~* — de muncă proastă și istovitoare.
dni, s. f. pl. — zile.
doa (num. ord. cu valoarea adverbială) — în al doilea rând; *a doora* — a doua oară.
dobândă, s. f. — câștig, folos, pradă de război.
domni, vb. — a face domn pe cineva, a-i da domnia țării.
domnișor, s. m. — pretendent la tron.
donț, s. m. — cazac de la Don.
dorŭ, adv. — doară.
dosădi, vb. — a obosi, a nu mai putea continua lupta; a ocări.
dosi, vb. — a da dosul, a fugi.
dovă, s. f. — rugăciune, slujbă religioasă (la turci).
dragun, drăgan, s. m. — cavalerist care putea lupta și ca pedestru.

drăgănime, s. f. — unitățile de dragoni ale unei armate.
drópică, s. f. — hidropizie.
dub, s. n. — închisoare.
duca, s. m. — duce.
duium, duim, s. n. — mulțime de prizonieri luați robi; jaf, pradă.
dvor, s. n. (plur. *dvoruri*) — gospodăria unui țăran iobag (în Rusia).
dvoreală, s. f. — gospodărire, administrare, chiverniseală.
dvori, vb. — a face treabă, a gospodări; *a ~ înaintea cuiva* — a se ruga pentru ceva, a se înfățișa cu o rugămintă, cu o cerere.

E

ețiți, s. m. plur. — un trib de cazaci.
epitrop, s. m. — împuternicit, reprezentant, tutore.

F

fantazie, s. f. — un fel de joc militar, imitat de la cavalerii arabi, evoluții pe cal, cu descărcare de arme, cu muzică (în genul exhibițiilor de circ similare din zilele noastre).
farfurie, s. f. — faianță, porțelan.
farman, vezi *ferman*.
farmută, s. f. — discuție, tratative.
față, s. f. — persoană, individ; *pe fețe* — pe persoană, individual; *a scrie fețele oamenilor* — a înregistra contribuabilii.
fănină, s. f. — făină.
fățarie, s. f. — parțialitate, favorizare a unui personaj sus-pus; ipocrizie, fățarnicie.

face — pers. III sing. a perfectului indicativ de la *a face*.

fecior de trup — fiu adevărat, fiu drept (nu adoptiv).

fedeleș, s. n. — butoiaș.

felt-, feltu-mașalâc, fert-, fertu-marșalâc, fert-, fertu-marșalic, fert-, fertu-marșalih, fercu-marșalâc, cifert-marșalâc, s. m. — feld-mareșal.

feredeu, feridiu, s. n. — baie, localul unde se face baie.

ferman, fărman, farman, s. n. — ordin scris dat de Poarta otomană pentru numirea sau mazilirea unui domn.

fin, s. m. (plur. *finii*) — finez.

fire, s. f.: *a se ține de ~* — a se ține mândru.

fârși, vb. — a sfârși.

flintă, s. f. — pușcă.

fortună, s. f. — furtună; fig. năpastă, necaz mare, nenorocire.

frențit, adj. — sifilitic.

frânc, s. m. *frâncesc*, adj. — originar din occidentul romanic (Italia, Franța).

fum, s. n. — gospodărie, casă, familie.

fumărit, fumăret, s. n. — impozit pe case, pe gospodării.

fur, s. m. — hoț, tâlhar.

fura, vb. refl. — a se furișa, a se strecura.

fuzâe, s. f. — un fel de pușcă.

G

galion, s. n. — corabie mare de război.

geabhană, s. f. — muniții de război, în special explozibile.

geambaș, s. m. — intrigant, înșelător.
geamie, geami, s. f. — moschee, locaș de închinare la mahomedani.

ghiaur, s. m. — trădător, necredincios față de Poartă.

giupâneasă, s. f. — soție de boier.
giurătoriu, s. m. — martor cu jurământ.

giuruință, s. f. — făgăduială solemnă întărită prin jurământ.

gâlcevi, vb. — a-și arăta nemulțumirea murmurând, vociferând.

gligan, s. m. — porc sălbatic, mistreț; fig. om mare de statură, prost și leneș.

gospod, adj. invariabil — domnesc, care aparține domnului, adică statului.

goștină, s. f. — impozit pe oi și pe porci.

grammatic, s. m. — scriitor de cancelarie, secretar, diac.

grănitar, s. m. — soldat care aruncă cumbarale.

greime, s. f. — grosul sau greul armatei.

greu, s. n. (plur. *grele*) — greutate, nevoie, povară.

grijit, adj. — îngrijorat.

gropniță, s. f. — mormânt, criptă, cavou.

gros, s. n. — închisoare pentru oamenii de rând (vezi mai departe *obadă*).

grumadz, s. m.: *a da pe cineva de ~ i* — a prinde, a face prizonier.

gubernat, s. m. — guvernator, ocârmuitor.

H

hagimesc, adj. — persan, oriental (în general).

haini, vb. refl. — a trăda, a deveni necredincios (față de Poartă), a se ridica împotriva suzeranului, a se răzvrăti.

hainlâc, s. n. — trădare, răzvrătire.

hamgeriu, *hamger*, s. n. — pumnal curbat, care se purta la brâu.

harariu, s. n. — țesătură, groasă și rară, din păr de capră (sau de alt animal), din care se fac saci, desagi, țoale pentru aco-perit căruțele.

harmată, s. f. — tun.

hatar, s. m. — hotar.

hatman, s. m. — comandant al armatei în timp de pace și de război; șef militar; ~ *coronie* — hatman al coroanei, unul dintre cei doi comandanți ai armatei (la poloni); ~ *polnie* — hatman de câmp, feld-mareșal (idem); ~ *vilchi litovschii* — mare hatman al Lituaniei, unul dintre cei doi comandanți ai armatei (idem).

havalè, s. f. — ordin dat de Poartă țărilor noastre pentru plata tributului sau pentru diverse alte contribuții (în bani sau în natură).

haznà, s. f. — tezaurul public; sumă importantă de bani transportată în ladă, sac.

haznătar, s. m. — vistier; om însărcinat cu transportul unei haznale.

hălădui, vb. — a fugi, a scăpa cu viață de o primejdie; a trăi liber, în voie.

hămei, vb. — a (se) zăpăci, a (se) năuci, a (se) buimăci; ~t adj. — zăpăcit, năuc, amețit.

hămnisi, vb. — a fi flămând, lihnit, leșinat de foame; a fi lipsit de putere.

hănie, s. f. — demnitatea unui han; țară cârmuită de un han.

hărăț, s. m. — ostaș însărcinat să înceapă lupta sau să împiedice înaintarea inamicului prin mici încăierări, tiralior; — *i*, vb. refl. — a se încăiera, a se hărțui.

hătmănie, s. f. — funcția sau rangul de hatman.

hendichiu, s. n. — șanț de apă-rare, meterez.

heră, *hieră*, *here*, *hiere*, — plur. lui *her*, s. n. — cu sensul de lanț, cătușă; *a pune în* ~ — a pune în lanțuri pe un arestat.

hiclean, adj. — trădător.

hiiastru, *hiastru*, s. m. — fiu vitreg.

hitcăi, vb. — a alunga, a fugări.

hânsar, s. m. — soldat care face serviciu într-o trupă auxiliară.

hârtie, s. f. — foaie personală de impunere fiscală; impozitul plătit pe baza acestei foi personale.

horă, s. f — naos.

horbă, s. f — vorbă.

horilcă, *holercă*, s. f. — rachiu.

horodovii, adj. — de oraș, orășenesc.

hotărî, vb. — a fixa hotarul (între două țări, două proprietăți etc.), a hotărnicii.

hotnog, s. m. — comandant al unui grup de o sută de oameni, sutaș, bulucbaș.

hramăt, s. n. — zgomot de arme sau de voci omenești nume-roase.
hraniță, s. f. — graniță.
hrof, s. m. — grof.
hui, vb. — a vui.
hunut, s. n. — cnut.
husar, s. m. — călăraș, cavalerist.

I

ia... ia, conj. — sau... sau, fie... fie.
ialoviță, s. f. — vacă mare și grasă; impozit plătit în vaci.
iaspis, s. m. — piatră semiprețioasă, dură și opacă, de diverse culori.
iepaș, s. m. — hoț de cai.
ierbărie, s. f. — depozit, provizie de iarbă (praf) de pușcă.
iernatec, s. n. — adăpost de iarnă, mai ales pentru armată.
igumen, s. m. — egumen.
i(m)brihor, *imbrivor*, s. m. — inten-dent al grajdurilor sultanului turcesc, având adesea misiuni politice importante, printre ele mazitarea și instalarea domnilor în țările noastre.
inicer, *inecer*, s. m. — soldat pedestru din garda împăratului turcesc.
inicercă, s. f. — pușcă de ienicer, lungă și prevăzută cu o baionetă.
iscoadă, s. m. — soldat care merge în recunoaștere; spion.
ispisoc, s. n. — act oficial de recunoaștere sau confirmare a unui privilegiu de proprietate.
ispiti, vb. — a pune (pe cineva) la încercare, a se lăsa ademenit, îndemnat.

ispravnic, s. m. — mandatar, delegat, reprezentant, girant.
isprăvi, vb. — a pune la cale, a aranja, a-și întocmi trebile, a obține.
istov, s. n. — sfârșit, plată la termen a unei dări sau datorii; *de* ~ — detot, cu totul.
istovi, vb. refl. — a se sfârși, a muri; tranz. — a plăti la termen darea sau datoria.
iușor, adj. și adv. — ușor.
izbașe, s. m. — secretar al curții domnești și al Divanului de boieri, având drept sarcină purtarea corespondenței ofi-ciale.
izgon, s. n. — grup redus de ostași, folosit la manevre ușoare, pentru a izgoni pe inamic.
iznoavă: *de* ~ loc. adv. — din nou.
izvod, s. n. — listă, tabel, condică, registru.
izvodi, vb. — a copia.

Î

îmă, *înmă*, s. f. — mamă.
îmbi, *îmbe*, *umbe*, num. — amândoi, amândouă.
îmbunătură, s. f. — făgăduială (de lucruri bune); lingușire.
împărăchê, vb. refl. — a se învrăjbi, a se dezbinda.
împărăție, s. f. — împărat, rang sau titlu de împărat.
împizmuit, adj. — învrăjbit.
împonci, vb. refl. — a se dușmăni, a se certa.
împreuna, *împreona*, vb. refl. — a se întâlni, a avea o întrevedere.

împroșca, vb. — a arunca bombe, gloanțe, lemne, pietre; a bombardarda.

încălăra, vb. — a face pe cineva călăreț (din pedestru); refl. — a deveni călăreț (despre un ostaș pedestru).

încăleca, vb. — a porni la război sau la răscoală.

încăși, adv. — încă, chiar.

încleie, vb. — a încleia, a lipi cu clei.

încredința, vb. refl. — a-și jura reciproc credință, a-și da reciproc asigurări, făgăduieli solemne.

încrop, s. n. — apă caldă.

îndărăpta, vb. — a da îndărăt, a se retrage.

îndrepta, vb. refl. — a se justifica, a se dezvinovăți.

îndura, vb. refl. — a fi dur, nemilos, a-l răbda inima.

îngloti, vb. — a strânge oaste, a concentra oastea în vederea unei lupte; refl. — a se înmulți, a crește.

însăși-stăpânitoare: reprezintă traducerea cuvântului rusesc *samoderjeț ū* (vezi acest cuvânt).

înspăimat, adj. — înspăimântat.

întemeie, vb. refl. — a-și consolida conducerea, poziția; (despre armată) a se întări, a face întărituri.

întemeiet, s. n. — întemeiere.

întreba, vb.: *a ~ sfat* — a cere sfat.

întunic, s. n. — mulțime mare (de oameni).

învăluitură, s. f. — neajuns, necaz, supărare.

învoi, vb. refl. — a face pe voia cuiva, a se înțelege.

J

jac, s. n. — jaf.

jacăș, s. m. — jefuitor.

jălobă, s. f. — suferință; jalbă.

jalovanie, s. f. — dar făcut de domn unui supus pentru un serviciu oarecare, miluire.

jăcui, *jecui*, vb. — a jefui.

jăriște, s. f. — loc ars, pustiit de foc; vatră.

jicnicer, *jitnicer*, s. m. — administrator al depozitelor de grâne aparținând domnului sau destinate cetățitorilor turcești mărginașe, rang boieresc.

joimir, s. m. — soldat plătit pentru serviciile sale, mercenar (mai ales polonez).

L

lacumiț, s. m. — guvernator al unei provincii.

ladan, s. n. — un fel de stofă.

lagum, *lagun*, s. n. — șanț subteran pentru pus mine de aruncat în aer; mină.

lăscav, adj. — prietenos, glumeț.

lat, vb.: *au ~* — au luat.

laz, s. m. (plur. *lazi*) — negustor originar din Asia Mică, de pe țărmul Mării Negre, care făcea comerț în țările noastre.

lăduncă, s. f. — bidon.

leafă, s. f. — soldă, plată pentru serviciul militar.

leat, vezi *vălet*.

leav, s. m. — leah, polonez.

lefe, plur. lui *leafă*, s. f.: *l-au orându* *la ~* — l-au trimis la sediul

M

- lefegeilor, spre a i se aplica pe-deapsa hotărâtă de domn.
- lefeciu*, s. m. — lefegiu, soldat plătit, mercenar.
- leftu*, s. n. — bijuterie, giuvaer, medalion.
- legat*, adj. — paralizat prin vrăji sau farmece.
- leventi*, *levinci* (plur.; singularul neatestat în cronică), s. m. — marinari turci din marina de război, originari din Levant și mai ales din Grecia.
- libovnică*, *libovnic*, adj. — amabil, prietenos.
- limbă*, s. f. — informator, spion; a lua sau a prinde ~ — a lua informații, a căpăta știri cu privire la situația, acțiunile etc. inamicului.
- lin*, s. n. — liniște, calm.
- lipcan*, *lepcan*, s. m. — tătar de la Hotin (originar din Lituania); soldat recrutat dintre tătarii de la Hotin.
- liuter*, s. m. — luteran.
- logi*, vb. — a lovi.
- logofăt*, s. m. — boier de rangul întâi — președinte, în lipsa domnului, al Divanului domnesc — care avea în sarcina sa întocmirea actelor oficiale și totodată îndeplinirea anumite funcții judecătorești de ordin înalt; șef al cancelariei domnești. Acesta era „marele logofăt“ și avea ca subalterni logofeți de gradul al doilea și al treilea.
- loitră*, s. f. — scară folosită la asaltul cetăților.
- lume*, s. f. — lumină.
- madém*, s. n. — metal, mină metaliferă (figurat).
- majă*, s. f. — căruță de transportat pește.
- mansip*, *mansup*, s. n. — slujbă, demnitate.
- mascur*, s. m. — porc.
- maștehă*, *maștîhă*, s. f. — mamă vitregă.
- mazâl*, *mazil*, s. m. și adj. — domn sau boier scos din funcție; membru al categoriei sociale intermediare între boieri și răzeși (moșneni).
- mazâli*, vb. — a scoate din funcție un domn sau un boier; ~e, s. f. — mazilire.
- mazilie*, s. f. — mazilire.
- măcat*, s. n. — cuvertură de pat (folosită mai mult ca podoabă).
- măraz*, s. n. — necaz, supărare.
- mărmuri*, vb. — a înmărmuri.
- mecet*, s. n. — geamie, biserică turcească.
- med*, s. n. — hidromel, băutură făcută din miere fermentată.
- medelnicer*, s. m. — boier de rang inferior, care avea sarcina să toarne apă pe mâini domnului, când acesta se așeza la masă.
- mediaturi*, *mediaturi*, s. m. plur. (sing. neatestat în cronică) — mediatori.
- mestecătură*, vezi *amestecătură*.
- mestii*, s. m. plur. — meși, ciorapi de piele fină colorată, peste care se puneau papucii (aceștia se scoteau la intrarea în casă).

meșterșug, s. n. — meșteșug: ~ *ui*, vb. — a mânui bine, cu meșteșug (o armă, un mijloc oarecare, un argument).
mezil, *mezâl*, s. n. — poștă (stația și tot ce aparține serviciului poștal).
miertă, s. f. — măsură de capacitate pentru cereale (egală cu o jumătate de chilă moldovenească, adică 120 ocale).
mijloc, s. n. — mijlocire, intermediu.
mistui, vb. — a (se) ascunde.
mitarnic, adj. — care ia mită, venal.
mâlcom, adj. și adv. — liniștit, domol, încet.
mândrețe, s. f. plur. — mândrie, fudulie.
mâneca, vb. — a se scula foarte devreme, înainte de a se face ziuă.
mânu (artic. *mânule*), pluralul lui *mână*.
mârzac, s. m. — nobil tătar, căpetenie tătarească.
mojic, *mujic*, s. m. — țaran, om de jos.
mojicime, *mujicime*, s. f. — țărănime.
mortasipie, s. f. — taxă plătită la vânzarea mărfurilor, după măsură sau cu bucata.
moșan, s. m. — băștinaș, localnic.
moșie, s. f. — țară, patrie; *a fi de* ~ (din) — a fi originar (din).
moștean (plur. *moșteni*), s. m. — moșan.
mucarè, s. f. — un fel de impozit.
muftiu, *muftéu*, s. m. — șeful religiei mahomedane.

mujicime, s. f. — țărănime.
mulaleli, (plur. artic. de la *mulà*), s. m. — preot turc.
muncă, s. f. — chin, caznă, trudă.
munci, vb. — a chinui, a trudi.
musaíp, s. m. — om de încredere al monarhului.

N

nafacà, s. f. — salariu, pensie, întreținere (în general).
năpastă, *năpaste* (termen fiscal), s. f. — dare excepțională, apăsaătoare și nedreaptă, impusă țaranilor, învinuire nedreaptă; pacoste.
năsélnic, adj. — violent, brutal, crud.
nătreț, s. n. — nutreț.
năvod, s. n.: *au făcut* ~ *de oameni* — au trimis grupuri de oameni (să caute pe fugari).
nebun, adj. — care nu e bun.
negrijit, adj. — nepregătit.
nemesnic, s. m. — loțiitor.
nepărășit, adv. — neîncetat, continuu.
nepriceștuit, adj. — neîmpărtașit, fără împărtașanie (înainte de moarte).
nescai, *nescarivai*, *neșticavai*, pron. nehot. — niscaiva.
nestătător, adj. — nestatornic.
netocmai, adv. — necum, darămite.
nevoitor, adj. — care se ostenește pentru ceva sau cineva, care își dă osteneală.
ni... ni, conj. — când... când.
nicăiuri, *necăiuri*, adv. — nicăieri.

nime, nimi, pron. nehot. negativ
— nimeni.
noajă, s. f. — haită (de fiare).
nohai, s. m. (plur.) — trib tătăresc,
originar din regiunea Donului.

O

oarece, adv. — puțin, puțințel,
întrucâtva.
obadă, s. f. — cătușă de lemn cu
care se legau, la glezne, picioa-
rele robilor, prizonierilor, ares-
taților; *a pune (a da) în obedzi pe*
cineva — a pune (cuiva) cătușele.
oblici, vb. — a simți, a afla, a descoperi.
oboroc, s. n. — tain, lucruri de
mâncare (date oaspeților acasă).
obuz, oboz, s. n. — tabără militară
(în vreme de război), lagăr.
ocaz, vezi ucaz.
ocină, s. f. — pământ moștenit din
generație în generație sau stăpânit
din moși-strămoși.
ocóp, s. n. — șanț de apărare (pe
câmpul de luptă).
oficer, s. m. — ofițer.
olac, s. n. — curier, poștă; *cal de ~*
— cal de poștă (de obicei rechi-
ziționat); *de~*, loc. adv. — repede,
grabnic, în grabă; *a umbla de ~*
— a umbla foarte repede; *a*
răpedzi de ~ — a trimite în grabă
mare.
olat, s. n. — ținutul din jurul unei
cetăți, al unui târg, regiune.
olecăi, vb. refl. — a se văita.
oltar, s. n. — altar.
om, s. m. cu sens colectiv: *atâta ~*
— atâta mulțime de oameni.

omenesc, adj. — care aparține
oamenilor de rând, țăranilor,
opus lui *boieresc* și *domnesc*: *sate*
omenești.
omilénic, adj. — milos, binevoitor,
omenos.
orânduială, s. f. — dare, impozit.
ordă, orde, ordie, urdie, s. f. —
armată (turcească sau tătăreas-
că).
ort, s. m. — monedă de valoare
mică (un sfert dintr-un piastru,
adică zece parale).
osebi, adv. — aparte, separat;
în loc. adv. ~ *de* — afară
de, pe lângă; cf. mai sus *deu-sebiî*.
oști, vb. refl. — a se lupta, a purta
război.
oștire s. f. — război; *a avè ~* — a fi
în război (cu cineva); *a face ~* —
a face război.
otac, s. n. — lagăr, tabără.
oturac, s. n. — popas (mai înde-
lungat).

P

paharnic, s. m. — boier de Divan,
care, la mese mari, turna vin în
primul pahar al domnului, după
ce mai întâi gusta el însuși vinul.
Acesta era „marele paharnic“. În
subordinea lui se găseau, având
aceeași slujbă, paharnici de gra-
dul al doilea și al treilea.
palancă, pālancă, s. f. — întăritură
din trunchiuri de copaci sau din
pari înfipti în pământ.
palmă, s. f.: *a-și da palme cu cineva*
— a se lupta, a se război, a se
bate (în luptă).

- pas*, vb: ~ să ți-o plătească — du-te să ți-o plătească.
- paște*, vb.: ș-au păscut prilejul — au pândit prilejul.
- pără*, în loc. adv. — până (până).
- părcan*, s. n. (plur. *părcane*) — întăritură făcută din pari și scânduri.
- părinču*, s. n. — păring, mei.
- păscui*, vb. — a serba Paștele.
- pășie*, s. f. — demnitatea unui pașă; provincie guvernată de un pașă.
- pătașcă*, s. f. — targă.
- pățimaș*, s. m. — om care suferă; ~ de rău — cel care suferă (pe nedrept), care este lovit în interesele lui.
- pecete*, s. f. — hârtie pecetluită în care se arată ce impozit are de plătit fiecare contribuabil.
- pecetluit*, s. n. — (plur. ~uri) — pecete.
- pecetluțe*, s. f. (apare numai plur. *pecetluțele*) — pecete.
- pelivan*, *peilivan*, s. m. — saltimbanc, acrobat.
- pelivănie*, s. f. — reprezentație dată de pelivani.
- pementean*, s. m. (plur. *pementeni*) — pământean.
- perifan*, adj. — vestit, celebru.
- pilă*, s. f. — chilă.
- pisar coronie*, s. m. — secretar al coroanei, al regelui (la poloni).
- pistreală*, s. f. (plur. *pistrele*) — distanță egală cu o aruncătură de săgeata.
- pitrop*, vezi *epitrop*.
- pizmațar*, s. m. și adj. — pizmaș.
- pâine*, *pâne*, s. f. — grâne, cereale.
- pârcălab*, s. m. — căpitan de ținut.
- pârcălabie*, s. f. — slujba unui pârcălab.
- plâhie*, s. f. — plavie, lemne și crengi, amestecate cu pământ, care plutesc pe o apă curgătoare.
- plean*, s. n. — pradă de război.
- poală* (plur. *poale*), vezi *aprinde*.
- poate-fi*, loc. adv. — poate.
- pobedi*, vb. — a birui, a învinge.
- podán*, adj. — supus; clăcaș.
- podghiaz*, *poghiaz*, s. n. — incursiune (în țară străină), de obicei cu scopul de a prăda.
- podvoadă*, s. f. (plur. *podvodzi*) — încărcătură, transport cu carul, făcut de țărani, în mod gratuit, pentru domn, pentru boieri, pentru oastea turcească.
- pofală*, *pohvală*, s. f. (plur. *pofăli*) — strălucire, fast, pompă.
- pogonărit*, s. n. — impozit pe vii.
- pohod*, s. n. — marș.
- pohvală*, vezi *pofală*.
- poiede*, s. f. — mulțime mare de oameni sau de animale.
- pol*, adj. invar. — jumătate.
- polc*, s. n. — regiment.
- polcovnic*, s. m. — colonel.
- polimar*, s. n. — cerdac, balcon.
- politici*, vb. — a aranja treburile, a pune la cale.
- politie*, s. f. — atitudine, purtare cuviincioasă.
- pomăzanic*, s. m. — (domn al țării) uns al lui Dumnezeu.
- pont*, s. n. — punct, articol sau dispoziție într-un tratat, într-o

învoială etc.; fapt, pasaj, amănunt.
popreală, s. f. — arest (la domiciliu), detențiune.
poročinic, porucinic, porușnic, s. m. — locotenent.
postelnic, s. m. — boier de rang mare, care îndeplinea funcția de mareșal al curții domnești.
postrig, s. n. — origine sau proveniență socială, rang.
potronic, s. m. — monedă de origine poloneză, cu valoare variabilă: 10 bani, 6 bani, 5 parale.
povodnică, s. m. — cai purtat de căpăstru.
pozvol, s. n. — permisiune, voie: *a da ~* — a permite.
pozvoli, vb. — a permite: *l-au ~ t să...* — i-au permis să...
pozvosi, vb. — a sprijini, a ajuta.
prag, s. n.: *~ urile Niprului* — cataractă.
prepune, vb. — a bănuî.
prepus, s. n. — bănuială.
price, s. f. — ceartă, discuție vie; *a da cu ~a* — a face caz de ceva; *a sta cu ~a* — a se împotrivi.
prici, vb. refl. — a se certa.
pricistui, vb. refl. — a se împărtăși.
prîntîp, prîntep, s. m. — principe, prinț.
pripeleac, prepeleac, s. n. — scară întrebuințată la asaltul unei cetăți, constând dintr-un stâlp în care se înfigeau de o parte și de alta cuie lungi de lemn; stâlp lung și gros, fixat în pământ, cu brațe (ramuri) din loc în loc, de care se spânzurau cei condamnați la moarte.

prisăcărit, s. n. — impozit pe stupi.
prisne, adj.: *~ de argint* — pur, neamestecat.
privantu, privant, s. n. — provizii pentru armată.
probozi, vb. — a certa aspru, a ocări.
proci (cuvânt slav): *i ~* — și așa mai departe.
prost, adj. — simplu.
protivi, vb. refl. — a se potrivi cuiva, a se lăsa influențat de el.
puhă, s. f. — bici mare.
puiurdi, vezi buiurdi.
pușcă, s. f. — tun; *~ de apă* — tulumbă, furtun.
putincios, adj. — puternic, capabil.

R

rachierită, s. f. — fabricantă sau negustoriță de rachiu.
raft, s. f. (plur. *rafturi*) — harnașament de lux al calului de călărie.
raiè, s. f. — ținut sau oraș întărit, aflat sub stăpânire turcească și locuit de nemahomedani.
rădica, vb. (despre impozite) — a desființa (în total sau în parte).
rădicătură, s. f. — înlesnire, ușurare, scutire (în materie de impozite).
rădvan, s. n. — trăsură mare de lux închisă sau acoperită.
rămas, adj.: *a da ~* (pe cineva) — a declara vinovat, a condamna (la judecată); *carte de ~* — hotărâre judecătorească de condamnare.

răntuna, vb. — a răsturna, a da la o parte rostogolind.
răsări, vb. refl. — a se pierde (despre lucruri), a se rătăci.
răschira, *răschira*, vb. — a răsfira, a împrăştia.
răspundé(n)ție, *corăspundenție*, s. f. — corespondență.
răsură, s. f. — impozit suplimentar folosit pentru plata slujbaşilor.
rătui, vb. — a scăpa pe cineva dintr-o situație grea.
răvaş, s. n. — scrisoare, petiție.
răzădent, s. m. — locţiitor.
războli, vb. refl. — a se îmbolnăvi.
răzbun, s. n. — linişte, pace; *a da ~* — a da pace.
recipospolită, *recepopolită*, s. f. — curtea sau suita regelui polon, consiliul suprem al statului polonez.
reîmentar, *ră(î)mentar*, *remen-tariu*, *rămentar*, s. m. — comandant de regiment, colonel (la poloni).
rocmistru, *rohmistru*, s. m. — căpitan de cavalerie (la poloni ş.a.)
rumse, *rumseră*, *rumtu* etc. — rupse, rupseră, rupt etc.
rumtă, *ruptă*, s. f. — impozit personal al cărui cuantum varia după criterii mai mult ori mai puţin subiective.
rusfeturi, s. n. plur. (sing. *rusfet* neatestat în cronică) — corp de ostaşi; corporație, breaslă.

S

sacáluş, s. n. — un fel de tun mic.
saivan, s. n. — cort deschis.
salt, adj. invar., adv. — singur, fără trupe, fără însoţitori; numai.

samiş, adj. — atent, exigent în chestiuni băneşti.
samoderjăvie, s. f. — conducere, putere autocrată.
samoderjeţŭ, s. m. — autocrat.
saragè, s. m. (plur. *saragele*) — soldat neregulat (la turci şi la români).
saraiu, s. n. — palatul sultanului sau al unui înalt demnitar turc.
sarascherlăc, s. n. — comandamentul unei armate turceşti.
saraschenŭ, s. m. — comandant suprem al unei armate turceşti; ministru de război la turci.
satarele, s. f. plur. (sing. *satarà* neatestat în cronică) — impozit pus samovolnic o singură dată.
săcrii, *săcrei*, s. n. plur. — lăzi, cutii.
săim, *seim*, s. n. — adunare constituită, dietă, parlament (la poloni ş. a.).
sălihtar, vezi *silehtar*.
sălişte, s. f. — teritoriul unui fost sat, vatra satului.
săninat, adj. — serenism (titlu de onoare al principilor, acordat de Petru I lui Dimitrie Cantemir).
sărdar, *serdar*, s. m. — rang boieresc militar (comandant al trupelor care apărau granița Moldovei dinspre tătari).
scaon, *scaun*, s. n. — tronul domnesc.
scăpat, adj. — scăpătat, sărăcit.
schimi-agă, s. m. — reprezentant al Porții otomane având sarcina să instaleze pe domnul nou numit.
schivernisală, s. f. — chiverniseală.
schivernisi, vb. — a chivernisi.
sconcenie, s. f.: *i-au vinit* ~ — s-a sfârşit, a murit.

- scópos*, s. n. — intenție, tratament, mod de a se purta.
- scutelnic*, adj. — scutit de anumi-te impozite către stat în favoarea boierului, stăpân al scutelnicului respectiv.
- seimeni, să(i)meni, si(i)meni*, s. m. plur. (sing. neatestat în cronică) — corp de ostași mercenari, care alcătuiau garda curții domnești.
- sfed*, vezi *şved*.
- sfete(i), sfetâi, sfeti(i)*, — cuvânt slav, sinonim cu sfânt (apare numai înaintea numelor de sfinți).
- sigeată*, s. f. — săgeată.
- silehtar; sălih(u)tar*, s. m. — mare-şalul curții (la turci).
- sîmăţ* (femin. *sîmaţă*), adj. — semeţ.
- sîmcelat*, adj. — ascuțit.
- sîn*, vezi *sân*.
- sîndighistru*, s. m. — soldat (în armata turcească).
- sîneţe*, s. f. și n. plur. (sing. atestat sub forma *sâneţii*) — puşcă cu cremene.
- sîngeac*, s. n. — steag (una dintre insignele puterii domnești).
- sîrgui*, vb. — a sili, a constrânge.
- sîrmă*, s. f. — (plur. *sirme*) — fireturi (ca podoabă a îmbrăcăminteii militarilor și a harnaşamentului cailor).
- sîrmè*, s. f. — avere, proprietate.
- sâială*, s. f. — sfială.
- sân, sîn*, s. m. — fiu (apare totdeauna între două nume personale).
- sleit*, adj. (*drugii de aur sleiți*) — topit și după aceea turnat.
- slim*, s. n. — adunare obştească la tătari; dezbateri, discuție.
- sliz*, s. m. — obiect de îmbrăcăminte.
- slobodzâe*, s. f. — sat înființat cu oameni aduși din alte părți și scutiți, în total sau în parte, de plata impozitelor; *cărți de slobodzâi* — autorizații date de domn pentru întemeierea sloboziiilor.
- slujitor*; s. m. — soldat;
- slujitoresc*, adj. — de soldat, milităresc.
- sminteață*, s. f. — pagubă, daună, tulburare, stinghereală.
- sminti*, vb. — a scoate, a mișca din loc; a face rău, a provoca pagubă, a dăuna cuiva.
- sobol*, s. m. — samur, blană de samur.
- socoti*, vb. — a ține seamă de, a lua în considerație.
- soltar*, s. n. (atestat numai la plur.) — variantă, necunoscută din alte texte, a lui *cioltar* — pătură de postav sau de alt material, împodobită cu diverse cusături, care se pune pe spinarea calului sub şa; valtrap.
- sorbitoriu*, adj. — setos (de sânge).
- sotnic*, s. m. — căpitan de cazaci, comandant al unui grup de o sută de oameni, sutaş, hotnog.
- soţâe*, s. f. — tovarăş.
- spahii, spafii*, s. m. plur. (sing. neatestat în cronică) — cavalierist turc.
- sparge*, vb. — a risipi, a împrăştia.
- spătar*, s. m. — boier care purta spata (sabia) domnului, în urma acestuia, la ceremonii.

spătari, vb. — a îndeplini funcția de spătar.

spîjă, s. f. — tuci, fontă.

spârcui, vb. — a risipi, a împrăștia.

spogârniceală, s. f. — cataramă.

sprejini, *sprejâni*, vb. — a sprijini;

a rezista, a ține piept dușmanului.

sprintin, adj.: *oaste ~ă* — oaste ușor înarmată.

sta, vb. — a stărui.

stare, s. f.: *din singură ~ a locului*

— din natura însăși a locului.

stároste, s. m. — căpitan sau comandant al unui oraș, al unui ținut.

stărostie, *stărostéie*, s. f. — căpitănia unui oraș sau a unui ținut.

steag, s. n. — unitate militară care avea un steag al ei și corespondeau, aproximativ, unei companii sau unui escadron de astăzi; *banii ~ului* — impozit cu care se aco-pereau cheltuielile prilejuite de instalarea în scaun a domnului (acesta prima de la sultan steagul de investitură).

stolit, adj. — (despre soldați) așezat în ordine de bătaie.

stolîță, s. f. — capitală (în Rusia).

stolnic, s. m. — boier care avea drept sarcină supravegherea bucătăriei domnești și servea la masa domnului în zilele de sărbătoare.

strajnic corunnii, s. m. — administrator al coroanei, al regelui (la poloni).

strămurare, s. f. — nuia sau băț ascuțit la vârf cu care se în-deamnă vitele la tras plugul, carul etc.

streina, vb. refl. — a se înstrăina.

streleți, s. m. plur. (sing. neatestat în cronică) — vânători militari, arcași.

strânsoare, s. f. — constrângere, apăsare, necaz, supărare, nevoie, tortură.

subași, s. m. plur. (sing. neatestat în cronică) — agenți de poliție, polițiști turci.

sucman, s. n. — suman.

suleiman, s. n. — dresuri pentru față.

sulemenit, adj.: *pace ~ă* — pace nesinceră.

sulger, s. m. — boier care îngrijea de aprovizionarea cu carne a curții și a armatei.

sulgerie, s. f. — funcția unui sulger.

supâr, s. n. — supărare.

supăra, vb. tranz. refl. intranz. — a chinui, a trudi, a căzni; — a se sătura, a se plictisi, a-i fi lehamite.

supune, vb. — a pune dedesubt, a ascunde.

surguci, s. n. — podoabă a căciulii, ișlicului sau gugiumanului domnului făcută din pene rare bătute cu pietre scumpe.

surlă, s. f. — un fel de fluier având la unul din capete o deschizătură conică largă.

sveti, *svetii*, vezi *sfete*.

Ș

șahmarand, s. n. — stofă țesută cu aur și argint, brocart.

șalvîr, s. m. — înșelător, mincinos; ~ *cu dooă fețe* — talger cu două fețe.

șarvanè, s. f. (atestat în cronică numai la plural: *șarvanele*) — haină pe care o purtau mai ales aprozii și copiii de casă ai domnitorului.

șeică, *șaică*, s. f. — luntre.

șendilit, adj. — șindrilit.

șenlică, s. n. — manifestație publică de bucurie, cu salve de puști și de tunuri.

șerim, *șirim*, s. m. — funcție sau rang la tătari.

șfed, vezi *șved*¹.

șfert, *cîfert*, *cîvert*, s. n. — impozit plătit trimestrial, a patra parte din impozit.

șigaci, adj. — glumeț, șăgalnic.

șipuri, vb. refl. — a se furișa, a se strecura.

șl(e)ah, *șle(a)v*, s. n. — drum bătut de care și de oameni; drumul pe care mergeau de obicei armatele.

șleahță, s. f. — nobilime (la polonezi și la ruși).

șlic, s. n. — căciulă de blană de samur, purtată de domn și de soția lui, iar mai târziu și de boieri.

șpagă, s. f. — s[~]bie.

șved, *șfed*, *șfed*, *cîfed*, s. m. — suedez;

șvedzescu, *șfedzescu*, adj. — suedez.

T

tăbie, s. f. — întăritură, rețuță.

taină, s. f. — loc ascuns, cameră secretă.

talhășu, s. n. — raport întocmit de vizir pentru numirea sau înlocuirea unui domn.

tambură, s. f. — un fel de mandolină.
tăfți, s. f. plur. (sing. *taftă*, neatestat în cronică) — mătase fină și moale.

tălhăret, s. m. — bandă de tâlhari.

tălpiz, adj. — viclean, intrigant.

tălpiz(l)âc, s. n. — viclenie, intrigă.

tefericie, s. f. — petrecere, distracție.

temiială, s. f. — temei, început, cauză.

teptil, adv. — schimbat de haine spre a nu fi recunoscut, travestit.

terdzâman, *tărziman*, s. m. — dragoman, interpret la Poartă (și la misiunile diplomatice străine din Constantinopol).

testament, s. n. — dispoziție privitoare la cler, dată de domn în înțelegere cu capul bisericii.

ticăit, adj. — ticălos, mizerabil.

tij(¥), adv. — de asemenea, la fel.

tinde, vb. — a întinde.

tîtluș, *titu*, s. n. — titlu.

tîtor, s. m. — ctitor.

tâlni, vb. — a întâlni.

tocmi, vb. tranz. — a repara, a restaura; a cădea de acord, a se înțelege.

tretii, *trėti* (cuvânt slav. redat adesea prin cifra 3) — al treilea; ~ *logofăt* — logofăt de rangul al III-lea.

trezvi, vb. refl. — a se trezi.

trâmbicer, s. m. — trâmbițaș.

tui, s. n. — steag făcut din (sau împodobit cu) cozi de cal alb, semn al puterii celui care îl primea.

tultu, *tult*, s. m. — monedă cu valoare variabilă (între 22¹/₂ și 10 parale).

tuneric, s. n. — întuneric.
tvorebnic, s. m. — curtean, boier,
nobil.

T

țară, s. f. — popor, oameni, lume,
țărani (în opoziție cu boierii).
țărămonie, s. f. — ceremonie.
țărănie, s. f. — țărănime (opus lui
boierie — boierime).
țärmuros, adj. — cu maluri abrupte.
țiğănărit, s. n. — impozit pe țiğanii
robi.

U

ucaz, *ocaz*, s. n. — ordin, decret.
ucis, s. n. — omor, ucidere.
ughiu, s. m. — (prescurtat *ug*)
galben unguesc, monedă de
aur.
uliță, s. f.: *a da pe* ~ — a da în
vileag, a purta pe străzi (pe
cineva drept pedeapsă).
umbe, vezi *îmbi*.
umblătoare, s. f. — latrină.
unu, *una*, num.: *a fi tot* ~ — a fi
uniți.
urdie, vezi *ordă*.
urșinic, s. n. — stofă scumpă de
mătase.
ușér, s. m. — un fel de slujbaș al
curții domnești, cu rang boieresc.
La Grigore Ureche găsim urmă-
torul pasaj, care ne înlesnește
înțelegerea sensului acestui cu-
vânt: „ușer mare, purtător de
grijă tuturor solilor și tâlmaci
striinilor la gudeț“.

V

va — vrea.
val, s. n.: *era prè în* ~ — era prea
tulburat, prea agitat, prea fră-
mântat; *a da* ~ — a năvăli, a ataca
vijelios.
vartă, s. f. (plur. *vărți*) — pază,
strajă, locul unde stă straja.
várvar, s. m. — om rău, brutal.
văcăret, s. n. — impozit pe vite.
vădrărit, s. n. — impozit pe vii.
văduoiu, *văduvoiu*, s. m. — văduv.
vălet, *vele(a)t*, (*v*)*leat*, s. n. — an
(când e vorba de date cronologice).
văs'că, loc. adv. — pesemne, se
pare, doar.
vătăman, s. m. — ajutorul vor-
nicului la încasarea dărilor.
văznosi, vb. refl. — a se îngâmfa, a
se fuduli.
vechi, vb. — a învechi.
vecin, s. m. — iobag, rumân.
vedeală: *în* ~, loc. adv. — vizibil, pe
față.
vedi, vb. refl. — a ieși la iveală, a se
da pe față.
veghea, vb.: *a ~ voia cuiva* —
a favoriza pe cineva, a-i ține
partea.
vel, ca determinare pe lângă *boier*
și pe lângă anumite titluri boie-
rești, cu sensul de *mare*; (stă
uneori și după cuvântul pe care-l
determină: *boier-vel*, *boierie-vel*);
-agă; *-armaș*; *-ban*; *-câpitan*;
-clucer; *-comis*; *-jicnicer*; *-logofăt*;
-medelnicer; *-păharnic*; *-postelnic*;
-spătar; *-stolnic*; *-ușer*; *-visternic*;
-vornic.

venitic, s. m. — venețian.

vicol, s. n. — viscol.

vistiernic, *visternic*, s. m. — boier de divan, care administra veniturile bănești ale domnului și ale țărilor;

viste-nicie, s. f. — slujba vistiernicului.

viț(î), — veți, pers. a II-a plur. indic. prezent de la auxiliarul *a vrea*.

vârtej, s. n. — un fel de macara, scripete.

voievoda, s. m. — guvernator de provincie (în Polonia); domn (în țările românești).

vólnic, adj. — liber, independent.

volnicie, s. f. — libertate, independentă.

vornic, s. m. — boier de rangul întâi. Erau doi mari vornici, unul al Țării de Jos, altul al Țării de Sus; locuitori judecătorești (la început și militari) ai domnului.

vornicel, s. m. — subaltern al marelui vornic.

Z

zacingui, vb. — a strânge, a aduna.

zacúții, s. f. plur. (sing. neatestat în cronică) — posturi de pază, străji.

zaharà, s. f. — provizii, hrană pentru oamenii și animalele unei armate în vreme de război.

zaman, s. n. (*a-i veni cuiva ~ul*) — prilej, ocazie.

zamcă, s. f. — întăritură, fortăreață.

zapcii, vb. — a executa (pe contribuabili), a încasa dările scadente.

zapciulâc, *zapceitură*, s. n. — execuție, împlinire a dărilor.

zapciu, s. m. — cel ce execută un ordin (militar, fiscal etc.); *a sta ~* — a supraveghea (și totodată a zori) executarea ordinului.

zâpis, s. n. — act, înscris.

zapt, s. n. — stăpânire, posesie; *a face ~ (ceva)* — a lua (ceva) în stăpânire.

zasluga, s. f. — răsplată bănească.

zavistnic, *zavisnic*, adj. — invidios, răutăcios.

zâhâi, vb. — a necăji.

zâmculiță, formă diminutivă a lui *zamcă*.

zâticni, vb. — a tulbura, a stingheri, a sâcăi.

zeefet, s. n. — ospăț, chef.

zlobív, adj. — rău, răutăcios.

zlot, s. m. — monedă cu valoare variabilă (în pasajul respectiv, mai puțin de un leu).

zlotaș, s. m. — slujbaș care încasa dările.

zlotărie, s. f. — încasarea dărilor.

zorbà, s. f. — răskoală, revoltă.

zorbalâc, s. n. — răskoală, revoltă.

zvoncic, s. n. — zorbà.

REFERINȚE ISTORICO-LITERARE

Cugetarea ascuțită și puțintel sceptică pe care o găsim în proverbe, expresia colorată și plastică, alternanța de zâmbet și tristețe, tot sufletul poporului, variat ca o primăvară de la noi, le găsim în cel dintâi povestitor artist al nostru, Ion Neculce — care nu e un mare cărturar, cum au fost Costineștii, și care vorbește ca un răzăș sfătos de odinioară. Năcazurile săracei Moldove Neculce le-a avut scrise în inima lui, cum spune însuși. În marginile limbii simple și înțelepte, a adunat în cronica lui comori de frumuseți artistice. Letopisețul său mi-i carte de căpătâi — și de câte ori îl deschid mi se umple sufletul de plăceri rare. [...]

De la Ion Neculce și până la Creangă a curs vreme îndelungată: aproape două veacuri. Și în unul și în altul simțesc însă sufletul cel veșnic al neamului. Și la unul și la altul găsesc caracterele specifice ale poporului nostru. Și unul și altul au înflorit pe aceste plaiuri și au scos la soare vechile comori. Amândoi au făcut parte din acea familie de oameni rari și ciudați care ies din când în când de pe drumurile obștești și se răzlețesc cântând, cu ochii spre cer. Ca și ei, odinioară, câte un păstor necărturar se înălța pe aripi de gânduri și de visuri, cântând sfios frumuseța veșnic schimbătoarelor lucruri și jalea scurtei și trecătoarei vieți. Aici e panteonul meu literar, simplu și rustic, fără podoabe, ca natura, însă măreț ca și dânsa. Simțindu-mă al acestui popor și al trecutului și ucenic al acestor mari înaintași, le închin lor clipa solemnă de acum, în care o adunare așa de aleasă pe ei îi cinstește în umila mea operă.

MIHAIL SADOVEANU, Poezia populară. Discurs rostit în ședință solemnă la 9 iunie 1923, Academia Română.

Arta este una prin prieteșug, însă diversă prin conținut și suflet.

Romanul francez, cu subiect el-ea și al treilea, e în general operă de analiză și de finețe. Cu totul altceva e romanul englez. M-me de La Fayette și George Elliot stau la doi poli opuși. Leopardi, Musset, Heine și Eminescu

reprezintă fețe cu totul deosibite ale artei eterne. Acel suflu de lirism fierbinte pe care îl găsim într-o baladă unică în toate literaturile, cum e „Miorița“, e una din notele distincte ale literaturii noastre. Tinerețea și frăgezimea primitivă a literaturii noastre populare nu se putea să nu pătrundă în literatura noastră cultă și să nu-i imprime, prin aceasta, caracter. Din acest izvor a băut Eminescu; din el purcede Creangă; otrava aceasta dulce o constatăm și într-un scriitor de istorie cum a fost Ion Neculce. Firea noastră balansează între contemplație orientală, ironie, entuziasm liric. Lenea noastră, lipsa noastră de tenacitate, de disciplină, avânturile noastre în gol, capacitățile de jertfă, blândețea și toleranța noastră, toate ies din aceeași picătură în plus cu care Dumnezeu a dozat seminția noastră.

Răsfoind paginile lui Ion Neculce, îl vom găsi artist subțil și delicat în aspect anumit. [...] Fără acel mediu prielnic, și excitant, așa putea zice, fără pîdele eroice ale lui Miron Costin și Dimitrie Cantemir, Ion Neculce ar fi rămas mort și nevalorificat, cum, fără îndoială, s-a întâmplat de multe ori la noi, în lungul vremurilor de restriște prin care a trecut acest popor. [...]

Aceeași simplitate, aceeași naturalitate, aceeași putere de expresie, care fac din Ion Neculce cel dintâi povestitor artist al nostru. Ca și poezia populară, opera lui Ion Neculce nu este îndeștuită de bine cunoscută și îndeajuns prețuită. Ca și poezia populară, paginile frumoase ale lui Neculce trebuie să fie un îndreptar pentru toți acei care țin, în țara noastră, un condei în mână. Istoria trecutului nostru Neculce a avut-o „scrisă în inima lui“, cum singur zice.

Ca să fim și noi, ca el, ai neamului nostru, trebuie să ținem neîntrerupt legătura cu tot ce-i caracteristic și frumos în trecutul nostru literar, cu izvoarele vii. Să ne începem ucenicia literară de la popor și de la dumnealui Ion Neculce, biv-vel-vornic în Țara-de-sus.

MIHAIL SADOVEANU, Ion Neculce, scriitor artist, Focșani, 1936.

Odată ce Ureche a făcut cronică lui, Miron Costin și toți ceilalți cari se vor perinda vor sta supt influența acestei cronici, și, la rândul lui, Neculce a suferit-o.

Dar la Neculce sunt de observat încă două lucruri. El s-a întâlnit cu rușii și a trebuit să treacă în Rusia, să se găsească în mijlocul societății rusești, care țin să observ acest lucru, mai ales față de anumite păreri exprimate de scriitori mai tineri, cari în această privință hotărât că greșesc — nu-i plăcea fiindcă era prea mult strânsă într-un fel de disciplină de cazarmă, greoaie, care pentru dânsul, moldovean deprins a trăi și a vorbi

oarecum liber, era o suferință de fiecare moment. Și această judecată o întâlnim, de altfel, și într-un raport al unui saxon venit în Muntenia pe la 1690: dorința lui Petru cel Mare de a câștiga pe munteni nu poate avea sfârșit rodnic, crede el, pentru că era „ein Herr allzu streger Disciplin“, „un om de o disciplină prea strânsă“. Dar Neculce mai spune și altceva: lui nu-i place Rusia pentru că nu sunt cărturari, pentru că, am zice azi, oamenii de acolo nu au preocupății intelectuale. Petru credea că face o revoluție atunci când silea pe orice rus să umble proaspăt bărbierit, ori ca fiecare să cetească aritmetica lui. Dar, când, prin măsuri oficiale, cu jandarmul și soldații silești o nație să învețe ce este aritmetica, își poate închipui oricine că acolo nu este prea multă intelectualitate.

În societatea aceasta, dacă nu a găsit intelectualitate, Necule a găsit totuși altceva: a găsit un orizont politic care nu era în Moldova. Rusia avea ambiții în toate părțile, ambiții de putere mare, și la Ion Neculce, într-o anumită fază a lui, se vede o neconținută privire asupra împrejurărilor de aiurea, care constituiau deci pentru el un nou izvor de informație pe care desigur nu l-ar fi avut altfel.

La o parte de povestirea însăși, prinsă în anumite limite cronologice, fără nici un fel de pretenție cronicarul adauge un capitol de istoria românilor în ceea ce numește O samă de cuvinte. Originea acestor delicioase scene o cunoaștem; sunt legende pe care le culege Neculce. Simțul poeziei populare a putut fi pierdut în vremea în care scria el și poezia să fi trecut în proză. Se poate pune astfel, la noi, cu prilejul lui Neculce, întreaga discuție care s-a pus cu privire la povestirile despre regii franci din cronica lui Grégoire de Tours, singura prin care cunoaștem pe Merovingieni: cuprinde ea legende care fuseseră cândva cântece populare, ceea ce după părerea germaniștilor ar duce la concluzia că trebuie să vedem o origine germanică a cântecului popular însuși, ori au fost de la început numai simple legende?

Dar Neculce, indiferent de caracterul plin de ispite literare al acestor povestiri, nu le amestecă niciodată cu realitatea; el le pune de o parte și face o deosebire între legendă și istorie, ceea ce nu s-ar fi întâmplat la un om care ar fi avut mai puțin simț critic. El vede că aici nu este adevărul istoric, dar cu toate acestea le cuprinde lângă cronică întocmai ca și Stolnicul Cantacuzino, care spune că istoria trebuie să întrebuițeze și cântecele bătrânești și legendele din popor. E aceeași stare de spirit și la unul și la celalt, numai cât unul prelucrează acest material istoric, celalt nu se ocupă de acesta, ci, pur și simplu, pare a spune: iată, când veți scrie istoria țării, vă pun la dispoziție un material care nu trebuie să se piardă.

Același orizont occidental, cu un amestec care la Neculce nu se întâlnește, căci el înțelege să scrie numai moldovenește, fără a introduce cuvinte străine, fără a latiniza, se întâlnește și în opera istorică a lui Radu Popescu, din *Ilfov, marele dușman în scris* al lui Șerban Cantacuzino. E un cronicar politic deosebit de interesant, fiindcă, de o parte, în felul cum povestește el în memoriile lui, se apropie de Miron Costin și de Neculce, dar, în același timp, sau, mai bine zis, într-un anumit moment din dezvoltarea scrisului său, el este și un martor al vremurilor sale, spuind lucruri pe care le-a săvârșit și el însuși.

NICOLAE IORGA, *Istoria literaturii românești. Introducere sintetică, Ediție îngrijită, note și indici de Rodica Rotaru, Prefață de Ion Rotaru, Editura Minerva, București, 1985, p. 96–98.*

Cele mai strălucite pagini literare în tot cursul literaturii noastre vechi le-a scris Ion Neculce. [...]

Dacă am vrea să facem o paralelă între ceilalți cronicari și Neculce, atunci cel mai apropiat de el în felul de a povesti e Radu Popescu, care, întocmai ca Neculce, iubește amănuntele, îi place să descrie situațiile în culori vii, cu un cuvânt, îi place să povestească. Și unul și altul rămâne personal de la un capăt la altul al cronicii sale. Dar ce deosebire între sufletul curat, între simțul de dreptate și spiritul aristocrat al lui Neculce, și firea pornită spre ură și nedreptate ori lipsa de caracter și de cultură sufletească a parvenitului Popescu, care scrie ca să-și răzbune sau să-și facă mână bună la cei de sus! În privința firii sale, Neculce se aseamănă cu Grigore Ureche și cu Miron Costin, cu acei boieri cu iubire de țară ori cu patriotism cald, care iau pana în mână pentru ca să nu se uite trecutul neamului moldovenesc. Neculce nu are în măsură tot atât de mare cu logofătul Miron discernământul istoric și, mai ales, e mai puțin erudit decât Nicolae Costin, de care se deosebește mai mult. Cultura lui nu întrecea pe aceea a boierilor de pe timpul său; latinește probabil că nu știa. Dar aceste cunoștințe nici nu le credea necesare și simțea o repulsiune firească față de citațiile din autori străini. În Prefața sa ne spune că și-a scris letopisețul până la Duca cel bătrân „de pe nește izvoade ce au aflat pe la unii și alții“, dar mai ales „din auzitele celor bătrâni boieri“, „iară de la Duca Vodă cel bătrân înainte, până unde s-a vedea, la domnia lui Ion Vodă Mavrocordat, nici de pre un izvod a nimăru, ce au scris singur, dintru a sa știință, cât s-au tâmplat de au fost în viața sa. Nu i-au mai trebuit istoric străin să citească și să scrie, căci au fost scrise în inima sa“.

Totuși respectul său pentru istoriografie și pentru istoricii erudiți îl face să renunțe un moment la felul lui de a scrie care-i convenea lui mai mult. Acest scriitor, care înainte de toate era un povestitor, ar fi dorit să împodobească letopisețul țării sale cu legendele atât de interesante care circulau pe atunci din gură în gură. Scriitorul deprins a spune totdeauna cuvântul potrivit spre a învia pe un mort scump din istoria țării sale, găsea în aceste elemente tradiționale, povestite de bătrâni și cântate de popor, nota caldă, trăsăturile caracteristice care ar fi dat povestirii sale asupra vremurilor de demult plasticitatea narațiunii evenimentelor contemporane. Dacă ar fi fost fără premergători, Neculce ar fi plăsmuit desigur din aceste amintiri tradiționale o istorie vie și literară a neamului său. Dar citind scrierile celorlalți, și mai ales ale lui Miron Costin, el observă asprimea cu care judeca acesta „basnele și scorniturile“ lui Eustratie Logofătul, Simion Dascălul și Misail Călugărul. Afară de aceea, el rămase oarecum nedumerit văzând că Miron Costin, care desigur cunoștea și el aceste tradițiuni, nu le-a dat nici o însemnătate.

De aceea Neculce părăsește planul de a-și împodobi letopisețul cu ele; dar era prea mult un om de gust, era un prea mare artist, ca să renunțe cu totul la ele. [...]

Astfel Neculce pune, ca un fel de introducere la Letopisețul Țării Moldovei acea Samă de cuvinte ce sunt auzite din om în om, de oameni vechi și bătrâni și în letopisețe nu sunt scrise, în care el ne-a păstrat știri prețioase despre vremile apuse. Peste 200 de ani, poeții noștri mari și-au scos din ele motivele celor mai frumoase poezii epice românești. De aici a luat Bolintineanu subiectul baladei sale Mama lui Ștefan cel Mare, de aici Negruzzi și Alecsandri motivele poemelor Aprodul Purice și Dumbrava Roșie. Neculce le-a adunat de unde le-a găsit, din popor și de la boierii bătrâni, la care se păstrau legendele orale despre începuturile familiilor boierești.

În aceste patruzeci și două de „istorii“ scrise de Neculce în felul simplu și naiv cum i s-au povestit, putem vedea începutul narațiunii epice în literatura română. Căci Neculce nu e numai un izvor nesecat pentru istorici, care din scrierile lui pot reconstrui și istoria culturală, pe lângă cea politică, a veacurilor XVII—XVIII, ci el, prin limba sa frumoasă, prin sinceritatea tonului, prin vioiciunea stilului și plasticitatea figurilor întrebuițate, e cel dintâi povestitor literar de talent mare al nostru. Letopisețul său a fost cel mai citit dintre toate cronicile românești, ceea ce dovedesc multele copii în care ni s-a păstrat.

SEXTIL PUȘCARIU, în *Istoria literaturii române, Epoca veche*, Editura Eminescu, București, 1987, p. 128, 133–135.

Opera lui însă continuă șirul marilor cronicari din secolul precedent. Prin conținutul ei, ca și prin formă, prin concepția de care este pătrunsă, ea nu se apropie nici de opera erudită a lui Dimitrie Cantemir, care aparține unei alte școli, nici de compilațiile puțin reușite a[le] cronicarilor din secolul al XVIII-lea. Letopisețul lui Ion Neculce se întegrează ca stil, ca tendințe și ca idealuri, în spiritul secolului al XVII-lea, ceea ce ne face să-l tratăm alături de Miron Costin, pe care el a știut să-l continue ca nimeni altul.

Nici unul din cronicarii noștri mari și mici ai epocii n-a știut să-și îmbrace gândul și sentimentul într-o haină mai aleasă a graiului strămoșesc ca Ion Neculce. Letopisețul lui este dovada cea mai strălucită că limba poporului nostru este în stare să redea sentimentele omenești cele mai gingașe, să ne zugrăvească pictural orice imagine și să ne povestească cu toate amănuntele întâmplările trecutului. Sinceritatea și marea pricepere a lucrurilor, durerea pentru nevoile altora, iubirea caldă de neam și de țară — iată notele caracteristice ale scrisului lui Ion Neculce. Este cel mai talentat prozator al vechimii, prevestitor al marelui Ion Creangă. [...]

Letopisețul propriu-zis este precedat de o Samă de cuvinte [...] Dar ele însele sunt adevărate comori de narațiuni poetice. [...] Ceea ce este caracteristic pentru O samă de cuvinte, este faptul că prin ele se inaugurează în literatura noastră veche un nou gen al scrisului — o narațiune epică, simplă și sobră, care păstrează coloritul timpului, un fel de început de novelă istorică. [...]

Îmbinarea elementului de tradiție cu izvoarele scrise, precum și expunerea liberă, curentă, ca și limba lui expresivă, plastică, dau un farmec deosebit cronicii lui Ion Neculce.

Cât privește partea cronicii lui Neculce în care el descrie evenimentele petrecute sub ochii lui, ea este de o bogăție neîntrecută. El cunoaște bine tot ce se petrece în Moldova vremurilor lui: viața la curtea domnească, certurile boierilor moldoveni, intrigile la Poartă, raporturile Moldovei cu vecinii, nenorocirile care se abat asupra țării. Și Ion Neculce știe să motiveze anumite întâmplări, să le pună în legătură cauzală unele cu altele, să le dea o interpretare personală. Pentru anii petrecuți în exil, el dă mai puține informații cu privire la viața internă a Moldovei. Aici el se documentează asupra faptelor de la contemporanii lui.

Ion Neculce este un excelent cunoscător al oamenilor. El știe să observe și să găsească în om nota dominantă a însușirilor lui. Personagiile principale din cronica lui sunt oameni vii, cu neajunsurile și cu însușirile lor bune. Fiecare din aceste personaje își are caracteristica lui.

Și Ion Neculce știe să caracterizeze oamenii prin câteva trăsături. El este un foarte bun portretist. [...]

De o bogăție neasemuită sunt știrile externe din letopisețul lui Ion Neculce. Cronicarul nostru trăiește vremurile marilor evenimente din Europa și aăle marilor împărați și regi. Epoca strălucită a lui Ludovic al XIV-lea din Franța, a îndrăznețului rege Carol al XII-lea al Suediei, a lui Mahomed al IV-lea din Turcia, a reformatorului Rusiei, Petru cel Mare — este o epocă de mari prefaceri, care vestesc vremuri mai noi, epoca războaielor de lichidare a trecutului. Nu există capitol în opera lui Ion Neculce în care să nu se vorbească despre ceea ce se face la vecinii noștri și în Europa. [...]

Opera lui Ion Neculce este pătrunsă de o adâncă idee morală. Sinceritatea letopisețului lui Ion Neculce și sentimentul de dreptate de care este străbătut dau o deosebită valoare etică operei lui. După concepția lui Ion Neculce, viața popoarelor și a indivizilor se conduce după anumite principii care au la bază morala creștină. Omenia, iubirea de oameni, dragostea pentru cei mulți, pentru cei săraci, sunt principiile după care se conduce Ion Neculce. [...]

Ion Neculce este un înfocat patriot. Moldova, nevoile ei, nenorocirile care se abat peste capul ei, suferințele locuitorilor ei sunt suferințele și nevoile lui. Acolo unde este vorba de țara lui, de nedreptățile care se fac acestei țări de către străini când este vorba de exploatarea ei de către fel de fel de venetici, sufletul lui Ion Neculce se umple de revoltă și fraza din cronica lui devine patetică, tăioasă, ca fraza profetului care aruncă blesteme. [...]

Ion Neculce înțelege procesul istoric, ca și predecesorii săi, ca o manifestare a puterii divine, care se arată oamenilor pentru învățatură. El se ridică contra acelor care-i părăsc pe domnitori. Aceștia sunt „stăpâni și pomăzanic“ (unși) ai lui Dumnezeu. Moldova se găsește în mari suferințe; cronicarul exclamă: „doar Dumnezeu de ar face milă“. Acei care păcătuiesc contra oamenilor sau a țării ispășesc păcatul. „Păcatul și osânda aduc „sărăcie și cazne“. „Osânda nu se iartă, nici trece pe om“. În omorârea lui Brâncoveanu cronicarul crede că poate fi osânda Moldovei, în contra căreia el a uneltit. Deci, destinul răzbnunător conduce treburile țării.

Totuși, ideea teocratică cu fatalismul ei la Ion Neculce nu este așa de pronunțată ca la Grigore Ureche și chiar ca la Miron Costin. Divinitatea care conduce omenirea, la Ion Neculce, este identificată adeseori cu „dreptatea“. Acei ce încalcă dreptatea, asupra acestora se răzbnună destinul. [...]

[În încheiere] rămâne să spunem câteva cuvinte despre limba cronicii lui. Ion Neculce [...] n-a făcut o școală sistematică. [...] Faptul că Ion Neculce nu știa alte limbi constituie un mare avantaj pentru talentul său de povestitor. Limba lui nu este alterată de construcții și reguli influențate de limbi străine. Limba cronicii lui Neculce este un amestec din limba cărților noastre bisericești cu cea pe care o vorbea poporul. S-a observat că el nu recurge la citate din alte cărți. Câte o zicătoare luată din limba poporului, câte o învățătură din Scriptură, citată din memorie — sunt podoabele cu care el își presară vorba. Povestirea lui însă este plină de imagini vii, colorate, cum nu se găsesc la nici unul din scriitorii vechi. Ion Neculce a fost un talent descriptiv de o mare putere. Prin întrebuițarea de amănunte, care, luate în parte, parcă nu au nici o importanță, el reușește să ne sugereze anumite imagini, să ne redea anumite situații. Fraza lui este liberă și curgătoare, nu se simte nici un fel de efort din partea autorului. În povestirea lui naivă de om bătrân, sinceră și cinstită, se simte puterea mare a limbii vorbite românești.

ȘTEFAN CIOBANU, Ion Neculce, în *Istoria literaturii vechi*, Editura Hyperion, Chișinău, 1992, p. 438, 444, 457–461.

Ioan Niculce [...], cu tot disprețul lui de boier pentru neamul „prost“, va avea, ca Creangă mai târziu, ticuri de rural: ingenuitatea șireată, obișnuința de a se socoti neghiob crezându-se totuși deștept („Așa socotesc eu cu firea mea aceasta proastă“), proverbialitatea, filosofia bătrânească, văietătura, darul de a povesti. Experiența, vârsta înaintată îi dau lui Niculce dezlegarea limbii, tonul bârfitor și moralizator. Cronicarul e înțepător și cu un firesc umor popular. Despre pedeapsa cu înhămarea leșilor la Dumbrava-Roșie se spune răutăcios că „ei se rugau să nu-i împungă, ce să-i bată cu biciușcele, iară când îi băteau cu biciușcele ei se rugau să-i împungă“. Cu doamna lui Duca „și-au făcut cheful“ turcii. Când Duca e mazilit, Niculce parodiază vorbirea munteană a doamnei, fata Brâncoveanului: „Aolio! Aolio! că vă pune taica pungă dă pungă din București până în Țarigrad; și, zău, nu ne va lăsa așa, și iar ne vom întoarce cu domnia îndărăpt“. [...] La usturătura cuvintelor se adaugă filozofia proverbelor, de astă dată mai ales din izvor popular: „Paza bună trece primejdia rea...; melul blând sughe la două mume...; capul plecat nu-l prinde sabia“; „...și se potriveau amândoi acești boieri într-o fire, după cum se zice: calul râios găsește copacul scortos“. Cronicarul își frânge mâinile de-a lungul letopisețului, văietându-se și creându-se pe sine ca tip al boierului cu jale de țară!... „Oh! oh! oh! Săracă țeară a Moldovei și

teara Muntenească, cum vă petreceți și vă desmierdați...“ Însă vaietele de mai sus sunt luate dintr-un portret caricatural al lui Dumitrașco-vodă, căci Niculce e bârfitor, încondeietor bufon al lucrurilor: „și era om nestătător la voroavă, telpiz, amăgitor, geambaș de cai de la Fanar din Țarigrad; și după aceste, după toate, era bătrân și curvar. Doamna lui era la Țarigrad; eară el aice își luase o fată a unei răchierite, de pe Podul Vechiu, anume Arhipoaiie; iară pre fată o chema Anița, și era țiiitoarea lui Dumitrașco-vodă; și o purta în vedeală între toată boierimea; și o ținea în brațe de o săruta; și o purta cu sălbi de galbeni, și cu haina de șahmarand, și cu șlic de sobol și cu multe odoare împodobită; și era tânără și frumoasă, și plină de suliman, ca o fată de rachierită.“ Portretul niculcian își are tehnica sa, între caricatură și tablou: o însușire sau o anomalie fizică, starea intelectului, predispoziția etică; o însușire sau o scădere morală, un tic, o manie, un obicei, totul dozat, ritmat și rotit în jurul unei virtuți sau diformități substanțiale.

Istoriografia moldoveană nu mai prezintă, după Niculce, interes literar.

GEORGE CĂLINESCU, Cronicarii moldoveni, în Opere, vol. 15, Istoria literaturii române. Compendiu, Editura Minerva, București, 1979, p. 121–123.

Colegul de divan al lui Nicolae Costin, Ion Neculce, ocupă, prin resursele nesecate ale darului său de povestitor, locul cel mai de frunte pe linia ascendentă a cronicarilor moldoveni. [...]

Așezându-se să scrie, ca un moșneag înțelept și sfătos ce era, toate cele trecute, pentru ca „frații săi cetitori“ să știe „a se ferire de primejdii“, Neculce are, în ciuda vârstei, un suflet cald, în care amintirile păstrează toată prospețimea lor. Timpul ștersese mărunțișurile vieții, lipsite de interes, dar icoanele și pățaniile care-l impresionaseră mai puternic se desprind din amintire, vii, ca în clipa în care le-a văzut de aproape sau le-a trăit intens.

Cronica lui Neculce, în continuarea cronicei lui Miron Costin, înfățișează una din fazele cele mai dramatice ale istoriei moldovenești: epoca de prăbușire a domniilor moldovenești și începuturile domniilor fanariote. În dezlănțuirea războaielor crâncene dintre creștini — germani, poloni și ruși — de o parte și turci de altă, domniile moldovenești cad ca frunzele vânturate în furtuni. Sunt pagini, încordate de intrigi, de decadere națională, de umilință deprimantă, pe care le simțim din tablourile sumbre pe care ni le înfățișează cronicarul. Iată bunăoară într-un loc pe domnul Moldovei și pe cel al Țării Românești chemați la sfat în cortul pașei la

Hotin, pentru ca pașa să răcnească la ei și să „scoată hangerul ca să-i lovească“. Iată într-alt loc, pe Antonie-vodă, care a făcut mult bine țării, închis și chinuit de turci în temniță: „și l-au bătut și l-au căznit în fel de fel de cazne; până și tulpanuri subțiri îl făcea de înghițea și apoi le trăgea înapoi, de-i scotea mațele pe gură. Și l-au făcut de au dat o mie de pungi“ ca să scape. Și „după ce l-au slobozit turcii și s-au apropiat de casă, și numai ce au văzut că-i arde și casa“. Uneori tragicul se împletește cu comicul ca în dramele shakespeariene. [...]

Scenele povestite de cronicar sunt pline de mișcare, ca, de pildă, aceea a răzvrătirii poporului împotriva grecilor, în care cronicarul vedește și un deosebit simț pentru psihologia maselor și un rar dar de a evoca. [...]

Neculce are un extraordinar dar de a prinde psihologia maselor în mișcare. Se străvede în scrisul lui ochiul ager al hatmanului de oștire moldovenească, atent la toate mișcările și la toate situațiile, prinzând din învâlmășeala mulțimilor tot ceea ce poate da povestirii sale contur și culoare. E neîntrecut în descrierea bătăliilor. Lupta de la Stănilești este ca un adevărat ziar plin de detalii senzaționale. De la deschiderea ostilităților cu răscoala mahalalelor și a slujitorilor din casele boierești împotriva turcilor din Iași (tăierea neguțătorilor și spargerea prăvăliilor: „băcăliile sta vărsate pe ulițe de era sătui și copiii; strafide, smochine, alune era destule pre la toate babele“) până la tragicul act final, când moldovenii, văzând din obuzul rusesc tătarii încărcăți de pradă, se „slobozea asupra lor, ca să-și scoată robii“ și când „ghinărarul Șeremet“ îi împiedica „să se bată cu tătarii, că ei au făcut pace“ cu ei, spre deznădejdea moldovenilor („Deci moldovenii au început a strigare și a-l blăstemare și a zicere cum n-or merge ei să se bată, că ei își văd părinții și femeile și feciorii lor robi la tătarii, de-i auzea cu urechile, cum îl blestema“) — de la început până la capăt, Neculce evocă scene de un dramatism încordat. Toate mișcările și toată zarva luptei defilează ca într-un film colorat sub ochii cititorului: dispozitivul de bătaie al armatelor creștine, tactica de luptă a rușilor și a turcilor, erorile de strategie comise și viclenia lui Lupu Costachi care se înțelese pe ascuns cu turcii; desfășurarea atacului, bravura „ghenerarului neamț Vitman“, care a căzut răpus de o „pușcă turcească“, pe când își îmbărbăta grenadierii la alac; împresurarea armatei creștine; înflămânzirea rușilor; tatonările păcii; stăruințele depuse de ghenerarii nemți, de Dumitrașco-vodă și de boierii moldoveni pe lângă țar ca să continue lupta; condițiile păcii, acceptarea lor — și, în sfârșit, exilul moldovenilor. Lui Neculce nu-i scapă nici unul din acele amănunte care însuflețesc narațiunea și câștigă interesul cititorului. [...]

Neculce are un mare talent de povestitor; știe să găsească totdeauna cuvântul potrivit pentru fiecă situație și să concentreze tot interesul povestirii în jurul unui eveniment, al unei stări sociale sau al unei personalități pe care o evocă cu toată limpezimea.

Predilecția hatmanului cronicar pentru aspectul dinamic al vieții, de care am vorbit mai sus, se vedește și în portretele sale. Notele prin care individualizează portretele nu sunt atât calități sufletești sau trăsături fizice, cât mișcarea. Portretul lui Petru cel Mare capătă viață proprie tocmai prin prinderea ticului: „cam arunca câte o dată din cap fluturând“, și prin acțiune: „umbla de multe ori ca un om de rând, pe jos fără alai, numai cu două, trei slugi... și atâta dragoste arăta... către Dumitrașco Vodă... că se tindea cu amândouă mâinile și cuprindea pre Dumitrașco Vodă de grumaz și-l săruta pe față, pe cap și pe ochi, ca un părinte pe un fiu al său“. [...]

În această înfățișare vie, dar senină, a faptelor, nedeformate de aburii patimei, sufletul bătrânului, sub povara amintirilor; zvâcnește adesea în sfaturi înțelepte pe care le oferă cu duioșie comunicativă, din prisosul unei vieți bogate în experiențe, ori de câte ori se ivește prilejul, „iubiților săi cititori tineri“ sau „fraților săi moldoveni“. [...]

Cronica lui Neculce înfățișează însă un interes deosebit și din punctul de vedere lingvistic. În evoluția limbii noastre literare ea croiește un drum nou. Grigore Ureche, Miron Costin, Nicolae Costin și după ei Dimitrie Cantemir, au căutat să creeze un stil savant cu o structură sintactică modelată după tipare latine. Neculce, însă, care n-a avut parte să-și petreacă copilăria și tinerețea în școlile iezuite ale Poloniei, fiindcă, pe vremea când putea să o facă, îngrozit de decapitarea tatălui său, se afla pribeag în Țara Românească, scrie în limba bătrânească a timpului său, ușor influențată de limba înaintașilor cronicari, dar cu rădăcini adânci în limba populară. Stilul lui nu are acea simetrie a părților, acel ritm armonios, acele inversiuni călcate după topica latină pe care le întâlnim la Costinești și mai ales la Dimitrie Cantemir. La el nu găsim acea abundență de determinări adjectivale așezate înaintea substantivului, acele construcții brachilogice, acele syllepse, acele construcții hyperbate (cu separarea cuvintelor, unitare însă din punct de vedere gramatical). În cronica lui Neculce limba curge limpede ca izvorul de munte, pe albia vorbirii populare, ca la Ispirescu și la Creangă, obținând prin simetria părților un ritm armonios. [...]

Semnificativ în psihologia limbii din vremea lui Neculce și caracteristică pentru acea epocă de mari furtuni, este mulțimea expresiilor plastice pentru a reda ideea de primejdia vieții, — „în cumpăna pieirii“, cum zice el — toate în legătură cu cuvântul cap. Lui Duca-vodă boierii stau să-i

mănânce capul. Boierii se temeau să strice țara că pe urmă a cădea greu în capetele lor; și-a băgat capul pentru voia banilor; a plăti cu capul; și-a pus capul; Lupul Vornicul s-a dus cu capul a mână în cortul vizirului; un altul și-a adus capul la poala împărăției; o blană de Mosc neagră i-a scos capul lui Duca-vodă, căci împăratul l-a iertat de cap; boierii pribegi se duc să-și prinză capetele printr-alte țări. Sunt expresiuni din enunțul vieții în care tresare fiorul morții. Este tragedia Moldovei de la începutul veacului al XVIII-lea transcrisă în limbă. [...]

Am apropiat mai sus pe Neculce de marele romancier istoric Sadoveanu. Într-adevăr este o afinitate sufletească între boierul cronicar de la începutul veacului al XVIII-lea și între cel mai de seamă povestitor al vremurilor noastre. Sadoveanu însuși, care avea să găsească în paginile lui Neculce viziunea multor romane ale sale, în discursul de recepție la Academia Română, mărturisea această afinitate, punând alături de Neculce pe Ion Creangă, printre precursorii săi. Cu intuiția lui artistică, Sadoveanu a avut dreptate alăturând pe cei doi mari povestitori care prin factura lor stilistică și prin caracterul limbii lor, stau mai aproape de popor.

NICOLAE CARTOJAN, Cronicarii moldoveni: Ion Neculce, în *Istoria literaturii române vechi*, vol. III, Editura Fundației, 1945, p. 189, 192, 194–197.

Neculce întrece pe toți autorii din epoca veche a literaturii noastre prin talentul său de scriitor. Să vedem în ce constă acest talent, pe care i l-au recunoscut tot felul de oameni: istorici și critici literari, poeți și prozatori, simpli cititori ai cronicii lui etc.

Valoarea literară a unei opere științifice, cum sunt, prin natura lor, scrierile istorice, poate izvorî, într-o măsură mai mare ori mai mică, din însuși conținutul ei. Este tocmai cazul cronicii lui Neculce. Dragostea sinceră de țară a autorului, manifestată sub aspecte multiple (ura contra asupritorilor turci, atașamentul față de țara Moldovei, înțelegerea pentru nevoile și suferințele poporului său etc.), interesul și curiozitatea de a ști ce se întâmplă peste hotarele patriei, cu scopul de a-și informa cititorii și a le îmbogăți astfel cunoștințele, dorința de a învăța pe oameni, cu ajutorul faptelor istorice, cum să se poarte în viața lor publică și particulară — toate aceste lucruri și multe altele, asemănătoare, contribuie incontestabil la crearea impresiei, pe care ne-o lasă lectura cronicii lui Neculce, că ne găsim în fața unui scriitor și nu a unui istoric propriu-zis.

Dar un astfel de material nu are prin el însuși valoare literară. Dovadă, operele similare ale predecesorilor, contemporanilor și urmașilor, care, în

general, nu diferă prea mult de a lui Neculce prin conținutul lor și sunt, cu toate acestea, departe de a produce în noi impresii de ordin estetic. Pentru a deveni literar, materialul faptic și uman trebuie văzut cu ochiul unui scriitor autentic și, în consecință, redat cu mijloace scriitoricești. Neculce a avut un astfel de ochi, care l-a ajutat să trăiască, cu mintea și cu inima sa, tot ce a văzut el însuși și tot ce a auzit de la alții și, în același timp, să pună pe cititori în situația de a trăi și ei cele povestite de dânsul.

Să vedem care sunt elementele măiestriei artistice a cronicarului nostru. Lectura, fie și superficială, a cronicii lui Neculce impresionează de la primele pagini prin participarea mereu vie, nu numai intelectuală, ci și afectivă, a cronicarului la bogata și variata prezentare a evenimentelor și a oamenilor despre care vorbește de-a lungul operei sale. Rareori povestirea sau descrierea are la el un caracter de simplă relatare, mai mult ori mai puțin rece sau neutrală. Evenimentele și acțiunile de tot felul el le vede prin oamenii care le săvârșesc, ceea ce îl determină să ia mai totdeauna atitudine, să comenteze, să reflecteze și să-și manifeste sentimentele pe care i le provoacă atât faptele, cât și autorii lor. Așa se explică marea vioiciune a expunerii și, drept urmare, impresia pe care o avem tot timpul că prin fața noastră se perindă, ca într-un vast caleidoscop, oamenii în continuă mișcare. Situațiile și scenele cu ajutorul cărora cronicarul scoate în evidență o anumită trăsătură psihologică sau marchează un moment important în desfășurarea unei acțiuni sunt prinse pe viu cu o rară artă. Deseori ai impresia că Neculce procedează ca un regizor de astăzi, preocupat, în primul rând, de efectul pe care trebuie să-l producă scena înfățișată. Să se compare, în această privință, întâlnirea dintre vizirul Chiupriuliul și Gheorghe Ghica, fostul lui prieten din copilărie (legenda a XXXVII-a din O samă de cuvinte), sau organizarea meșteșugită a răfuielii dintre domnul Munteniei (Grigore Ghica) și adversarii lui (cap. I al cronicii). [...]

La fel de plastice, adesea lapidare, sunt portretele, iarăși foarte numeroase, în general simple schițe, dar cu atât mai expresive, datorită, între altele, și faptului că cronicarul nu-și ascunde nici simpatia, nici antipatia pe care i-o inspiră personajul respectiv. Trăsăturile fizice se împletesc, de obicei, cu cele psihice, lăsând deseori impresia că corespund pe deplin unele altora. [...]

Neculce se servește de procedee stilistice simple și sobre, la fel ca toți scriitorii populari. Stilul lui este, de obicei, direct, adică propriu: spune lucrurilor pe nume, așa cum face masa cea mare a vorbitorilor, neinfluențați de teorii estetice sau de modele literare consacrate. Expresiile figurate, care există totuși în opera cronicarului, nu sunt sau nu fac impresia a fi creații personale, întrucât aparțin limbii întregului popor,

unde au intrat pe măsură ce au luat naștere în condiții determinate, devenind, cu timpul, un bun obștesc al colectivității lingvistice. Foarte personală, datorită talentului artistic, este numai utilizarea lor, conform cu necesitățile exprimării, dictate de conținut. Iar atunci când Neculce creează el însuși procedee stilistice (ipoteză pe care trebuie s-o admitem, chiar dacă nu putem totdeauna s-o dovedim concret), ele nu diferă prin nimic esențial de cele populare, fiindcă sunt produsul unui om care s-a identificat, în ce privește arta literară, cu poporul. De aceea nu-i posibil, în general, să distingem, nici măcar cu o certitudine foarte aproximativă, creațiile stilistice personale de cele anonime, comune tuturor vorbitorilor. Avem exact aceeași situație ca la Creangă, scriitor de asemenea popular în sensul arătat aici și cu care Neculce seamănă foarte mult. Acești doi scriitori sunt cei mai autentici populari din întreaga noastră literatură tocmai prin faptul că și-au însușit, bineînțeles fără intenție și fără să-și dea seama, mijloacele artistice ale povestitorilor populari anonimi, pe care, grație talentului lor excepțional, îi întrec din punctul de vedere al măiestriei literare. [...]

Un loc destul de important în procedeele stilistice ale lui Neculce ocupă sentințele, maximele și proverbele. Iarăși o particularitate a stilului popular, care îl apropie din nou de Creangă. Potrivit concepției sale teologice, cronicarul nostru recurge uneori la textele religioase, ceea ce autorul Amintirilor din copilărie nu face. Dar această deosebire este mai mult aparentă. Pentru Neculce, ca și pentru masele populare, nu prezintă importanță izvorul înțelepciunii exprimate cu ajutorul formulelor vechi și consacrate, devenit bun al tuturor: și experiența milenară a practicii vieții și cărțile așa-zise sfinte sunt, pentru oamenii care cred, într-un fel sau altul, în prescripțiile bisericii, tot produsul voinței lui Dumnezeu. [...]

Folosirea înțelepciunii altora sub forma citatelor din cărțile sfinte, din filozofii și din proverbele populare n-are, în intenția lui Neculce, scopul pe care putem și chiar trebuie, în mod obișnuit, să-l presupunem, acela, anume, de a împodobi stilul cu flori culese din grădina altuia. Concepția sa teologică îi servește adesea și ca formă de critică politică și socială, care, dată fiind atmosfera spirituală a epocii, putea duce la rezultatul scontat de dânsul.

Tot așa cred că trebuie să interpretăm nu numai citatele biblice și pe cele filozofice (acestea din urmă cu un puternic colorit religios), ci și maximele, zicalele etc. populare. Neculce simte nevoia de ordin politic (sau, dacă vreți, pedagogic) de a întări, cu ajutorul unor autorități consacrate, adevărurile la care a ajuns singur, prin simpla observare a oamenilor și a evenimentelor. În cazul proverbelor, el ține, uneori, să

adauge, cu o ironie ușor malițioasă, îndreptată contra celor vizați de dânsul, că sunt „cuvinte proaste“, care trebuie crezute totuși, așa cum face el însuși (cu „firea lui cea proastă“), fiindcă prea se potrivește conținutul lor cu faptele și situațiile înfățișate în cronică.

Cu proverbele seamănă, atât prin fixitate, cât și prin caracterul lor strict popular, formulele cu care Neculce anunță în mod perifrastic încetarea din viață a cuiva: „au plătit datoria ce de opștie“; „pân' ș-au plătit și el datoria lumască, de-au murit“; „au plătit datoria, după-obiceiul aceștii lumi“; „și-au plătit și el datoria aceștii lumi, cea strămoșască“; „s-au schimbat și el din viața aceasta lumască“.

Frecvente sunt și anticipările: cronicarul cunoaște toate evenimentele pe care le povestește, le vede în desfășurarea lor până la capăt, și atunci, la fel ca toți povestitorii populari, previne pe cititor, asupra unor întâmplări viitoare, folosind în acest scop iarăși anumite procedee stilistice, mai mult ori mai puțin consacrate. [...]

Un loc important printre procedeele artistice ale lui Neculce ocupă ironia, iarăși o caracteristică a stilului popular de totdeauna și de pretutindeni. Ea îmbracă forme multiple și variate, mergând de la simpla glumă, cu toate nuanțele ei, care o apropie, în largă măsură, de umor, până la izbucnirea mai mult ori mai puțin violentă a nemulțumirii: gradația este determinată de natura și forța sentimentului stârnit de faptele povestite. [...]

Despre arta literară a lui Neculce s-ar mai putea spune unele lucruri. [...] Lectura repetată a cronicii și studiul întreprins pe baza acestei lecturi m-au dus la concluzia, pe care sper că am documentat-o suficient, că Neculce este un scriitor prin excelență popular, în sensul larg și deplin al cuvântului. [...] El este, în ordine cronologică, cel dintâi scriitor artist al literaturii românești, precursor al lui Creangă, cu care prezintă multe și esențiale asemănări, cum cred că rezultă destul de clar din analiza limbii și stilului, precursor, într-un sens diferit, dar deopotrivă de important, al lui Mihail Sadoveanu, care vede în el un adevărat dascăl literar și dovedește aceasta în cele mai frumoase opere cu conținut istoric ale sale.

IORGU IORDAN, *Limba și stilul lui Ion Neculce*, în *De la Varlaam la Sadoveanu*, Editura pentru literatură și artă, 1958, p. 97–99, 101, 104–105, 110–113, 116–119.

Neculce își datorează lui N. Iorga renumele de cronicar nepărtinitor. Noțiunea de obiectivitate nu e formulată expres, dar se impune cititorului, prin numeroasele circumlocuțiuni. [...]

Așa cum prezintă istoricul literar lucrurile, ele n-ar putea fi contrazise în înșisi termenii dibaci ai raporturilor, ca să-l asimilăm pe Neculce unui cronicar „de partid“ sau de curte, ca Stoica Ludescu, Radu Popescu sau Radu Greceanu. Ultimul mare cronicar moldovean, într-adevăr, nu și-a pus condeii în solda vreunui stăpân. Altă întrebare se ridică însă: fost-a Neculce atât de senin, ca să nu-și filtreze în letopiseși veninul? N. Iorga răspunde negativ la această posibilă întrebare. [...]

N. Iorga recunoscuse că este, în cronică, și laudă și ocară. Ocara precumpănește. Domniile rele se vădesc a fi mai numeroase decât cele bune, cu cât se apropie perspectiva povestirii și pe măsură ce letopiseșul se afirmă a fi un adevărat memorial. De la domnia lui Constantin Cantemir, într-adevăr, când își începe Neculce viața publică, care-s domniile lăudate? Să le parcurgem la rând: aceea a lui Constantin Cantemir, înfățișată cu bilanțul pasiv al intrigilor reciproce, dintre munteni și moldoveni, un „danț“, o sarabandă care ar fi prăpădit „săracele țări“; Constantin Duca-vodă, adolescent condus de boierii tineri (printre care trei Cantacuzini!) și de munteni (de Brâncoveanu), sfârșește la strămoare, judecat cu asprime de boierii ținuți deoparte (unul din ei este Bogdan, socrul cronicarului!) și schimbând „fețe“, spre bucuria lui Neculce, poate martor ocular, care îngână dialectul muntenesc al domniței, fiica lui Șerban Cantacuzino; întâia domnie a lui Antioh Cantemir, cu care cronicarul se înrudește prin alianță, este integral lăudată, fără nici un fel de rezervă; urmează a doua domnie a lui Constantin Duca, chivernisit de odiosul Panaiotachi Morona vel postelnic „că se potrivea cu stăpânu-seu la fire“; urmașul, în prima domnie, Mihai Racoviță e condus de o altă bestie neagră a lui Neculce, Iordachi Rusăt, vornicul, pe lângă care chivernisesc „slugile lui cele din boierie... mari, și tari, și obraznici, după cum este firea mojiștilor“, încât „nu sămăna curtea nimică a domniei, de atâta obrăznicie“, în timp ce domnul, „precum se arată în boierie, iară atunci îți părea că este un om zălud“. [...] Nicolae Mavrocordat, succesorul lăudat pentru cultura lui, dar înfățișat ca mândros și sever, în politica de supunere a boierimii de țară, care fuge în Polonia, este încondeiat pentru politica sa în favoarea țărănilor și împotriva boierilor; capitolul consacrat celor zece luni de domnie a lui Dimitrie Cantemir, în schimb, este disproporționat, mai mult de dorința cronicarului de a-și pune în lumină propria acțiune, decât calitățile domnului („bun și blând, că tuturor le era ușile deschise, și nemăreț, de vorovea cu toți copiii“), căruia i se amintește însă „numele de om rău“, ieșit cu prilejul primei domnii, de câteva săptămâni, neconfirmată de Poartă; când se întoarce iarăși în scaun (acum spre „norocul țării“), Nicolae Mavrocordat, de astă dată înfățișat în culori luminoase, pentru că

domnitorul a încercat să-l aducă pe vel spătarul din surghiun (se păstrează în acest sens o splendidă scrisoare), dar și pentru faptul că la mazilirea domnului acesta a fost insultat „cu voroave proaste“ de Lupu Costachi din neamul Gavriliteștilor, același care-și însușise pe nedrept moșiile lui Neculce, refugiat cu Dimitrie Cantemir în Rusia; în a treia domnie, de zece ani, a lui Mihai Racoviță, când cronicarul își recapătă prin judecata dreaptă a divanului avutul uzurpat, domnul nu mai este prezentat ca zălud, ci ca un „om foarte chivernisitor bun“, deși politica sa fiscală, în ajutorul țăranilor și spre paguba boierilor, îi este lui Neculce nesuferită; Grigore Ghica-voievod, înfățișat ca un exemplu de bunătate („Un domn străin, și câtă milă au arătat!“), îl reprimește pe Neculce în divan și-i face cinstea să-l viziteze la conacul lui, de la Prigoreni (cronicarul „obiectiv“ îi critică însă cu înverșunare politica fiscală și lasă urmașilor pomenirea unui „curvar“ care „multe țiitoare fete mari ține și apoi le înzestra și le mărita cu haine, cu odoare, ca pe niște fete de boieri“) [...]; cronica se încheie cu elogiul, care i s-a părut și lui Iorga suspect, al lui Constantin Mavrocordat, în a doua domnie, pe atât de ideală, pe cât de păcătoasă fusese cea dintâi. Din această nouă domnie datează reformele de structură, care nu-i puteau fi plăcute lui Neculce, dar cronicarul fusese „miluit“ de domnul, consultat la întocmirea măsurilor fiscale și poate și fiii cronicarului se înfruptaseră din bunăvoința voievodului.

Am parcurs domniile zugrăvite de Neculce ca martor. Spațiul nu ne-a îngăduit să reținem toate înfricoșatele zugrăviri ale cronicarului, risipitor în osândiri, pe cât de zgârcit în laudă. Dorim ca citorul sceptic să verifice textele, ca să vadă că am exagerat în minus. [...]

Socotit de Iorga un „bătrân foarte bătrân“, când își redactează cronica, Neculce este la dreptul vorbind un moșneag viguros, plin de simțiri aprige și de resentimente vii. S-a dovedit că memoriul fiscal fusese redactat de septuagenar la cererea lui Constantin Mavrocordat, iar nu de către vel-vornicul lui Grigore Ghica, cu zece ani înainte. Să fie adevărat că „vremea slăbise contururile, îndulcise colorile, împlânzise și poetizase aducerile aminte“? Nimic nu îngăduie să credem în aceste convenționale cuvinte literare, nepotrivite cu întunecimea colorilor; din paleta meșterului zugrav. Cronica nu reprezintă „interesele unui partid“, ci pe acelea ale unei caste, pe care secolul luminilor avea s-o disloce de pe unele poziții privilegiate, și mai reprezintă reacțiunile subiective ale unei personalități, pe cât de simplă în aparență, pe atât de complexă și ascunsă.

Meșterul scriitor; la care nu ne sfîim a admira talentul pamfletăresc, avea o fire ascunsă. Dacă păstrăm termenii caracterizării morale a lui Mihai Racoviță, cu înlocuirea doar a numelui, obținem cheia personalității

cronicarului: „(Neculce) nu este, cum se arăta, blând și șagaciu (glumeț) cu toți și moale, ce este într-alt chip, că are multe firi, nu numai o fire“. Una din ele, și cea mai înșelătoare, este „firea cea proastă“, adică simplitatea cugetului, care a înșelat posteritatea, de o sută de ani încoace. În redactarea cronicii sale, Neculce a fost atent să nu-și dezvăluiească politica, acoperind-o sub haina iubirii de țară. Gestul larg și interjecțiile patetice i-au cucerit generații compacte de naivi duioși, gata să plângă de suferințele mulțimii, cu care n-aveau vreo altă atingere. Semănătorii și — ceea ce e de mirare — chiar și poporanii, mai orientați în direcția politicii practice, au văzut într-însul un iubitor al țărânimii și dușmanul dezinteresat al domnilor răi, nerecunoscând în unii din aceștia pe cei dintâi sprijinitori ai șerbilor, iar în adversarul lor teatral, pe feudalul ireductibil.

Aceiași cititori naivi sau grăbiți au fost înșelați de tonul temperat care i-a îngăduit cronicarului, fals bonom, să-și strecoare toate insinuările (ne gândim îndeosebi la zvonurile de otrăviri, puse pe seama Cantacuzinilor și a altor domni neprieteni), cu o irezistibilă candoare. Până la interpretarea sagace a lui G. Călinescu, nimeni nu adulmecase bârfelile omului lui Dumnezeu.

Rândurile noastre nu se cade a fi privite ca pornire iconoclastă. Înconjurând pe artist cu o nesfârșită admirație și cu un nesecat interes față de duplicitățile sau pluralitățile psihice ale cronicarului, ne-am socotit însă datori a împărtăși cititorilor noștri câteva din rezultatele unei lecturi cât se poate de atente. Dacă ne-am înșelat, am fi bucuroși să ne înclinăm înaintea unor argumente întemeiate.

ȘERBAN CIOCULESCU, La bicentenarul lui Neculce, în vol. *Varietăți critice*, Editura pentru literatură, București, 1966, p. 81–85.

Istoria literaturii române ar fi putut înregistra cel de al doilea pătrar al secolului al XVIII-lea ca pe un hiatus, urmând admirabilei înfloriri din etapa anterioară, dacă aproape de cumpăna veacului ce va deveni curând „al Luminilor“ n-ar fi răsărit o operă care umple întregul interval cu un splendid apus de soare. Scrisă între 1733 și 1743, când strălucita cărturărimă de odinioară era, toată, sub pământ (Cantemir murise în 1723, iar Radu Popescu în 1729), *Cronica* lui Ion Neculce este cântecul de lebedă și totodată apogeul artistic al literaturii române vechi. Ea întrece, nu numai sub raportul artei, dar și al proporțiilor, tot ce se scrisese până atunci în acest gen. Cele aproape 400 de pagini ale ultimei și celei mai bune ediții nu-și au echivalent decât în operele monumentale ale lui

Cantemir: Hronicul și Istoria imperiului otoman, ele însele reprezentând apogeul ideologic și științific al aceleiași epoci. [...]

Fără a fi un om lipsit de cultură, Neculce n-a fost un erudit și nici n-a căutat să fie. Ca și Ion Creangă mai târziu, el a fost însă produsul și beneficiarul unei mari epoci a culturii naționale. Opera lui Ion Neculce concretizează relieful original al unui vast proces de acumulare și stratificare prin sinteză, în care au intrat eforturile de creație a peste două veacuri de spiritualitate românească. Așa cum Creangă nu poate fi imaginat la culmile artei lui mai devreme decât epoca marilor clasici în frunte cu Eminescu, tot astfel Neculce nu putea lua ființă artistică decât după ce cultura română dăduse, în Moldova, pe Varlaam, Grigore Ureche, Miron și Nicolae Costin, Dosoftei, în sfârșit, pe Cantemir. Fără ei, Neculce ar fi fost un Stoica Ludescu, talentat, colorat, cu amintiri personale, dar nu o personalitate rotundă și excepțională, tot așa de genială, în felul ei, ca și savantul și creatorul multilateral ce i-a fost prieten și domn. Cu un strict necesar de cultură spre a evada din primitivismul frust, „popular“, și a se plasa pe orbita marii arte, Neculce a avut, ca și Creangă, facultatea osmotică datorită căreia a reușit să ia, integral, ținuta clasicilor săi contemporani. Lectura celor trei mari predecesori: Ureche, Miron și Nicolae Costin i-a fost de ajuns, precum lui Creangă lecțiile lui Maiorescu la „Preparandală“ și contactul viu cu Eminescu și cu cercul Junimii. Instinctul și înzestrarea de mare creator și-au spus cuvântul, și este de ajuns să comparăm pe Neculce cu Axinte Uricariul, știutor de limbi străine și copist al tuturor cronicilor muntene și moldovene, spre a vedea diferența uriașă săpată de acel imponderabil care se cheamă geniu.

Între limba „populară“ a lui Neculce și limba populară vorbită în timpul său este distanța între înregistrarea folclorică de arhivă fonografică și limba clasicului Ion Creangă, sau a clasicului Sadoveanu. Paralelismul și identitățile lexicale ori sintactice nu pot estompa ciclul complet parcurs, ciclul trecând prin limba lucrată pe modele latine, slavone, polone ori grecești, a marilor predecesori. Simplitatea limbii lui Neculce este ea însăși un triumf al culturii naționale, la data aceea o solidă realitate.

Neculce ne apare astfel ca ultimul scriitor român al epocii vechi în stare să compună la scara unui Miron Costin, într-un moment când istoriografia se redusese, ca orizont, ethos și mijloace artistice, la toată acea producție menționată, pe care Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija-Vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat avea să o pună, artisticeste, în umbră. [...]

În fond, mai puțin „ideologic“ sau om politic — și trebuie renunțat la dișeul pedagogic în favoarea realității — Neculce este structural un mare scriitor al cărui gen a fost tradiționala „cronică“, transformată de el în cele dintâi autentice memorii ale literaturii române. Ca mare scriitor și cel dintâi mare memorialist al literaturii române (egalat numai de Ion Ghica), trebuie, deci, citit acest cronicar. El deține în literatura română locul lui Saint-Simon în literatura franceză, pe care nimeni nu-l cercetează cu aceleași mijloace ca pe Voltaire sau Montesquieu. Nu este un educator, un creator de conștiință națională (tentativa de a face din el așa ceva l-a compromis de două ori, falsificându-l în două direcții opuse); el e notarul „balzacian“ al unei întregi epoci, născut și format într-o vreme tulbure și în cuprinsul unei clase ce nu mai trăia sub vraja gloriilor stinse, ci în atmosfera de pâră reciprocă la Poartă, de jafuri, războaie, spoliație financiară, molime, tâlhării, călcări de oști străine, năvăliri tătărești, ascensiune rapidă a unor puteri noi, curând dovedite la fel de rapace și cotropitoare, declin rapid al imperiului otoman. O epocă de contraste vii, de sfârșit și început de ev istoric, mai tulbure încă în Moldova, unde n-a existat un Brâncoveanu să clădească sub furtună până în ceasul al 12-lea. Un ochi de artist, o memorie prodigioasă, o sensibilitate, vie, capabilă să rețină și să coloreze totul în tonuri personale, o pană de mare scriitor puteau scoate din toate acestea o capodoperă literară, deci nu direct ideologică, și e ceea ce a reușit să facă Neculce.

Ca și contemporanul său francez care scria în aceeași vreme (Saint-Simon și-a redactat memoriile între 1723 și 1750), Neculce este supraviețuitorul unei mari epoci și martorul începuturilor unei lumi noi. Cea mai mare parte din cronică înviază o Atlantidă scufundată sub apele istoriei, dar trăind vie în inima cronicarului, care o recrează pentru generațiile viitoare cu magia artei. Lectura acestei cronici în care o jumătate de secol este desfășurată pe 300 de pagini dă senzația transpunerii aievea într-o lume de o extremă varietate și culoare, care nu și-a pierdut nimic din tonuri și viață, „inima“ cronicarului păstrând-o și fixând-o în dinamismul ei original. Structura saint-simoniană a geniului neculcian este izbitoare și uneori suntem înclinați să-l caracterizăm aplicându-i fără nici o schimbare formule emise în contul marelui francez. [...]

La baza reușitei literare excepționale a cronicarului Neculce stă o tehnică originală a narațiunii istorice, în care culminează totodată geniul narativ al poporului nostru și care valorifică pe planul artei faptele acumulate de-a lungul atâtor ani de viață. De fapt, întreaga cronică este

prefigurată de cele 42 de legende din O samă de cuvinte, așezate ca într-un limb, întrucât autorul nu le conferea suficientă veracitate documentară. Nici când povestește legende sau fapte reale, Neculce nu-și schimbă tehnica. Ea constă în acumularea de fragmente narative închegate în jurul unui personaj, unei situații, unui eveniment, unele epuizându-se în câteva rânduri, altele acoperind zeci de pagini, toate însă având o autonomie artistică perfectă, de „atomi“ prin a căror integrare ia naștere întregul. E o artă rară de a face viu evenimentul, ca și o artă neîntrecută de a zugrăvi portrete. Dar compoziția prozodică rămâne bazată pe juxtapunere, materializând fluxul povestirii însăși, în detaliile ei infinitezimale, ce reconstituie ansamblul. Este un simț al dramaticului, al „înscenării“, extraordinar și permanent. Cronica poate fi divizată în sute de subiecte de nuvele și romane, de unde prolificitatea ei în cadrul literaturii moderne. De la marile scene istorice ca apariția lui Petru cel Mare la Iași (Saint-Simon ni-l descrie pe țar în călătoria sa franceză), pregătirea luptei, bătălia de la Stănilești, retragerea dramatică, toate decupându-se ca un adevărat roman istoric, la schița de nuvelă romantică din episodul evadării cutărui deținut politic, binecunoscut ca viteaz, cronica ne trece prin față o infinită gamă de mijloace narrative, toate legate interior cu mortarul stilului așa de puternic individualizat, care susține lectura, o înviorează, o pigmentează mereu cu reflecții și proverbe („O adevărată poveste a vorbei“, cum arăta Călinescu). Istoricii literari au scos citate numeroase, ca dintr-o mină inepuizabilă, și nu se poate spune că o nouă lectură nu poate descoperi alte fragmente afară de cele deja celebre.

Saint-simoniană este, la Neculce, tocmai enorma cantitate de fapte de toate felurile extrase dintr-o memorie infinită, unde stau alături domni și dregătorii, cărturarii și obscurile apariții episodice prinse însă în plasa infailibilă a observației și puterii de expresie a cronicarului. Că în locul curții lui Ludovic al XIV-lea, teatrul de observație este realitatea românească a ultimelor decenii ale veacului al XVII-lea și primele din veacul al XVIII-lea (memoriile lui Saint-Simon cuprind perioada 1691—1723) și că în locul clasicilor francezi avem profilate aici, în contururi deopotrivă de legendă și documentar, figurile lui Miron Costin, Nicolae Milescu, Dosoftei, Dimitrie Cantemir, acestea nu schimbă tipologia literară în sine, ciudatul paralelism de destine spirituale: ca și Saint-Simon, Neculce a fost un scriitor „pentru mai târziu“, fără prezența și influența în epocă a unui Varlaam, Ureche, Costin (tatăl și fiul), Cantemir. Însuși stilul său, straniu amestec de arhaism și uimitoare modernitate („un style à la fois archaïque et tout moderne“), este o apariție unică în epocă, și va rămâne suprema izbândă de această

natură a literaturii noastre vechi. Pe Neculce l-au descoperit, l-au admirat și imitat modernii, generația romantică, pentru care a devenit scriitorul de căpătâi, influența sa fiind ușor detectabilă la generația lui Bolintineanu și Alecsandri, ca și a lui Iorga și Sadoveanu. Încheind capitolul Saint-Simon, Lanson scrie: „Entre Voltaire et Montesquieu, il écrit comme il faut écrire pour être admiré au temps de Hugo et de Michelet. Quand la première édition de ses Mémoires parut en 1830, nos romantiques lui firent fête; et c'était justice: le duc de Saint-Simon était des leurs“. Și Neculce asemeni...

Participând la cea mai mare parte a evenimentelor, Neculce arborează un ton de confesiune lirică, ipostaziind propria sa vibrație afectivă, convertită într-o suită de exclamații și interogații retorice. Ca în mult citatele impresii:

„Oh, oh, oh! săracă țară a Moldovei, ce nărocire de stăpâni c-aceștia ai avut! Ce sorți de viață Ț-au cădzut! Cum au mai rămas om trăitor în tine, de mare mirare este, cu atâtea spurcăciuni de obiceiuri ce să trag până astăzi în tine, Moldovă!“

Dar amprenta memorialistică o dă „cancanul“ de curte, în cadrul, de altfel, al unor circumstanțieri de atmosferă și portretistice. Căci atât de patetic evocata stare a Moldovei se trăgea din incompatibilitatea conduitei morale a domnului cu îndatoririle lui, surpate de ușurătate:

„Dumitrașco-vodă [...] era om nestătător la voroavi, tâlpiz, amăgitor, geambaș de cei de la Fener din Țarigrad. Și după-aceste, după toate, era bătrân și curvar. Doamna lui era la Țarigrad, iar el aice își luasă o fată a unei rachierite de pe Podul Vechiu, anume Arhipoaie, care o chema Anița, țitoare, de o purta în vedeață între toată boierimea, de-o ține în brați, de-o săruta și o purta cu sălbi de galbeni și cu haine de șahmarand, cu șlic de sobol și cu multe odoară împodobită. Și era tânără și frumoasă și plină de suleiman, ca o fată de rachierită. Și o triumițe cu carăta domnească cu siimeni și cu vornici [...]“.

Un Filimon nu descrie atât de pregnant pe Kera Duduca romanului său de peste un secol și ceva. Cât despre portretele lui Neculce, ele sunt adevărate sinteze caracterologice, în care identitatea personajului străbate timpul prin forța trăsăturii fizico-morale încadrate — aceasta — în atmosfera de epocă și definitorie pentru însăși situația generală în care cel astfel evocat prindea precise linii de contur. Iată-l pe cel — nu mai puțin celebru — al lui Constantin Cantemir, pe care, de data aceasta, un Sadoveanu nu l-ar fi depășit cu mai mult decât cu decalajul acumulării de vastă experiență literară:

„Carte nu știè, ce numai iscălitura învățasă de făcè. Practică bună avè la voroavă, era sănătos, mânca bine și be bine. Semne multe avè pe trup de la războaie, în cap și la mâini, de pe cându fusese slujitoriu în Țara Leșască. La stat nu era mare; era gros, burduhos, rumăn la față, buzat. Barba îi era albă ca zăpada. Cu boierii trăiè până la o vreme, pentru că era om de țară și-i știè pe toți, tot anume, pre careli cum era. Și nu era mândru, nici făcè cheltuială țării, că era un moșneag fără doamnă. Și avè doi ficiori, beizadele, pre Antiohii și pe Dumitrașco, și era zălog la Poartă și cu alți ficiori.“

De notat că în textura portretului moral, memorialistul introduce cu o artă, până la dânsul profilată doar de Ureche, datele de epocă, împrejurările de aspect politic, într-o narațiune succintă, de o densitate a faptului semnificativ cum încă literatura noastră clasică veche nu înregistrase. De aici și forța atâtor episoade din letopiseț devenite memorabile, precum cel cu uciderea Costineștilor; cu moartea, apoi, a lui Cantemir-vodă însuși, cel cu drumul lui Duca-vodă prin țara sărăcită, și multe altele.

Trăind în circumstanțele istorice ale unui om de stat, observator din vârful piramidei sociale, pe ale cărei înalte trepte adesea a urcat, dar și de pe care a trebuit adesea să coboare, scriind, deci, cu satisfacție, dar mai ales cu invidie și ciudă, privind asupra lucrurilor din jur cu un ochi pătimaș dar și filosofând ad-hoc asupra lumii, înscriindu-se pe spirala memorialistică, opera lui Neculce se apropie astfel nu o dată, până la deplina identitate categorială, de stadiul, superior, al literaturii artistice.

GEORGE IVAȘCU, Un Saint-Simon moldav, în *Istoria literaturii române*, vol. I, Editura științifică, București, 1969, p. 269, 272–273, 276–279.

Neculce își scrie letopisețul după moartea lui Cantemir și a lui Radu Popescu, dar locul lui, prin tradiție, se află în seria cronicarilor moldoveni, pe care-i continuă. E adevărat, pe de altă parte, că această continuitate nu mai apare astăzi la fel de indiscutabilă ca ieri, când N. Iorga, după care s-au luat toți istoricii de școală, l-a socotit pe Neculce, într-o pornire tipică de romantism ideologic, „un om de cinste, un moldovean cuminte și cu frica lui Dumnezeu“, incapabil să defăimeze sau să lingusească, „un bătrân foarte bătrân, cari, privind în urmă, în dunga din ce în ce mai umbrită a trecutului său, vede înșirându-se acele ce au fost, atât de liniștite, de orânduite, de frumoase“. S-a arătat, în anii din urmă, mai degrabă lipsa de legătură sufletească a cronică-

rului din veacul fanariot cu moldovenii din veacul anterior și înrudirea lui temperamentală, dacă nu și stilistică, cu muntenii contemporani, între care Radu Popescu și Anonimul Brâncovenesc sunt cei mai însemnați ca scriitori (Șerban Cioculescu, 1966, Valeriu Cristea, 1974). Spre deosebire de Ureche și de Costin, Neculce nu e ceea ce se cheamă un cărturar; e lipsit de entuziasm pentru idealurile care-i animaseră pe aceștia; ca atitudine etică, letopisețul său e mai curând o istorie secretă, din rațiuni vădit personale, decât o operă de educare a spiritului public. Autorul face figura unui mic boier de țară, prudent și chivernisit, intolerant, fricos de schimbări, cu parapon pe cei care au reușit mai bine decât el, precar știutor de limbă, xenofob, dând vina rezelor pe greci (deși are dublă ascendență grecească). Valoarea îi vine din personalitatea savuroasă și din geniul limbii și al povestirii. El redescoperă oralitatea populară, un veac după ce Ureche descoperise scrisul intelectual, și, prin ea, tot acel caracter naiv, local și strămtorat în orizontul moșiei proprii, care se deosebește atât de mult de universalismul și europenismul costinian sau cantemirian. Chiar felul în care a ținut să se întoarcă din exilul rusesc, unde Cantemir a rămas și și-a continuat opera, neînțelegerea lui pentru reformele lui Petru cel Mare, indică o altă formulă spirituală decât aceea a enciclopediștilor de tipul lui Milescu sau Cantemir, deloc preocupați de depeizare și găsindu-și locul oriunde este cultură. Până la un punct, deși continuă cronologia faptelor de unde o părăsise Costin, letopisețul lui Neculce înfățișează o reacție la acesta și anume reacția autohtonismului la europenism, a naționalului la universal. Acum, spre mijlocul secolului XVIII, când își termină Neculce opera, această reacție se produce pentru prima, dar nu și pentru ultima oară în cultura română. O vom mai întâlni de câteva ori în epocile următoare. Un teoretician al spiritului etnic ar putea fi condus la ideea că noi nu am fost niciodată până la capăt europeni, fără să se fi născut opoziția localistă, că orice universalism este la noi corectat de naționalism și chiar de xenofobie, că, în fine, perioadele dominate de cărturarism elitist alternează cu cele în care se infuzează simțul popular cel mai „sănătos“ și mai riguros cu putință. [...]

Interesant e și faptul că Neculce a ținut să anticipeze cronica propriuzisă de acele patruzeci și patru de legende cunoscute sub titlul *O samă de cuvinte*. [...] Spre deosebire de Costin și apoi de Cantemir și de stolnicul Constantin Cantacuzino, care au o mentalitate aproape științifică, Neculce se întoarce la aceea folclorică. [...] Dorința care le stă la bază este aceea

foarte firească de a produce uimire. Și nu ca „un capitol de istoria românilor“, cum zicea Iorga [...], trebuie legendele citite, ci ca întâia noastră operă de imaginație.

Căci dacă Neculce n-are multă cărturărie, are un talent de prozator înnăscut, ca nimeni altcineva în întreaga noastră literatură medievală. Două trăsături sunt izbitoare în O samă de cuvinte (și vor fi și în letopiseț). Întâi, faptul că aceste istorioare n-au mare lucru de legendă în ele, culegând întâmplări dintre cele mai obișnuite, uneori chiar derizorii, și nu numai împrejurarea că sunt puse de obicei în sarcina unor personaje cu statut istoric le învâluie într-un abur eroic. Altfel, înfățișarea foarte pământească a lucrurilor n-ar ridica nici o dificultate. În al doilea rând, istoriile cu pricina reprezintă un veritabil triumf al spiritului anecdotic: nici descrieri, nici portret, nici comentarii: narativul pur, redus la esență. [...] Darul de povestitor al autorului este învederat atât pe spații mici, cât și în construcții mai ample. Câteva dintre așa-zisele legende n-au decât câteva rânduri, dar conțin, ca într-un degetar, materia unor adevărate nuvele. [...] Sunt și câteva legende construite ca niște ample narațiuni. De exemplu, biografia spătarului Milescu, prima de acest fel la noi, sau visul lui Rareș, când mergea cu carele de pește la Iași, sau, mai ales, extraordinara povestire, scoasă parcă din Halima, despre un albanez și un turc deopotrivă de tineri și de săraci, care-și caută norocul la Țarigrad, juruindu-și să nu se uite unul pe altul de vor izbândi în viață, turcul ajungând vizir și punând pe albanez domn în Moldova. Meritul acestor atât de celebre povestiri, încât au devenit pentru români arhetipale, constă în simplitatea lor fără cusur, în stilul „jos“, familiar, lipsit de orice solemnitate, pe care Neculce îl introduce în proza națională.

Acest stil se remarcă de la început și în cronică. [...] Neculce are plăcerea faptului divers, din care cronica lui ne oferă nenumărate mostre. Iliăș-vodă tocmai își îngropa tatăl, în taină, „cu multă grijă și frică de datornicii tătâne-su, să nu-l prindză, să-l închidză“, când un ceauș al sultanului îl ia și-l duce la serai ca să fie căftănit domn; Duca e mazilit și pe cale de a-și pierde capul, dar se nimereste să aibă o blană rusească de vulpe neagră pe care i-o dăruiește vizirului în schimbul unei vorbe bune pe lângă sultan [...].

Neculce e un Procopius care plătește contemporanilor toate polițele, încondeindu-i pentru posteritate. Cu excepția aceluia al lui Dosoftei, toate portretele sunt răutăcioase. [...]

Cu Neculce revin în forță, în proza noastră istorică, spiritul popular și oralitatea, ajutate de un talent de narator incomparabil și de o intuiție a oamenilor, care compensează îngustimea concepției și netemeinicia culturii. Cel mai mare povestitor de până la Creangă și Sadoveanu [...].

NICOLAE MANOLESCU, *Istoria critică a literaturii române*, vol. I, Editura Minerva, București, 1990, p. 58–59, 60–62, 64–65.

O samă de cuvinte prin însuși titlul său semnifică, ca și mai târziu „povestea vorbii“ a lui Anton Pann, un sentiment profund al limbii culte și literare. Deși Neculce nu este întâiul în ordine istorică, el este primul întemeietor al literaturii române în sensul major al folosirii neinventate a limbii. Nemărturisit, în *O samă de cuvinte* el creează literatura în ciuda aparenței că face istorie. O samă de cuvinte are un mit în centrul său, și un personaj devenit mitologic, Ștefan cel Mare, erou de legendă.

Mitul meșterului Manole, mitul sacrificiului care stă la baza oricărui act de creație, se transformă „avant la lettre“ în mitul întemeierii mănăstirii Putna.

Mănăstirea Argeșului a atras la sine un mit preexistent, de natură folclorică, același pe care-l găsim transformat și istoricizat cu pregnanță în mitul întemeierii mănăstirii Putna. [...]

E firesc și logic să înțelegem nașterea literaturii române ca o literatură de curte. Dealtfel, numărul celor care știau să citească era atât de mic încât practica literaturii scrise nu comunica decât cu o elită. Nu numai Neculce a făcut o astfel de literatură, ci ea avea o tradiție încă de la Grigore Ureche. Acesta ni se vedește prin stil un curtean și un diplomat desăvârșit. [...]

Neculce este vădit influențat de stilul lui Grigore Ureche. Mai puțin apt decât Ureche să generalizeze istoric, totuși Neculce știe să creeze legendarul, dar și să dea note de verosimil realului printr-un talent literar neegalat. Hotărât, el este cel mai talentat dintre cronicari, tocmai de aceea își și depășește canonul, fiind pe pagini întregi pur și simplu literat.

La Neculce zona esteticului depășește pe aceea a istoriei. Din cele câteva scurte schițe despre Ștefan cel Mare, el ni se relevă ca autorul primelor nuvele istorice. În ciuda întinderii extrem de zgârcite a textelor sale ni se arată ca nuvelist și romancier din numai câteva pagini. Ștefan cel Mare, așa cum rezultă din paginile lui, ni-l amintește pe cel descris de Eminescu după o pictură pe zidul mănăstirii Putna pe care

bănuim că au văzut-o în prototip și Ureche și Miron Costin și Neculce.[...]

Cu câțiva ani în urmă, Gheorghe Tomozei mi-a atras atenția asupra paragrafului 20 din *O samă de cuvinte*, care este prin el însuși un superb poem epic, o baladă modernă demnă să figureze în cele mai zgârcite antologii de poezie românească. Iată mai întâi paragraful așa cum se găsește el în Neculce: „Având Radul-vodă o fată din trupul lui, să fie fugit cu o slugă, ieșind pre o fereastră din curțile domnești din cetatea Hârlăului. Și s-au ascunsu în codru. Și au făcut Radul-vodă năvod de oameni și au găsit-o la mijlocul codrului, la o fântână ce se cheamă Fântâna Cerbului, lângă podul de lut. Deci pre slugă l-au omorât, i-au tăiat capul, iar pre dânsa au dat-o la călugărie, de-au călugărit-o“, și iată un nou paragraf fără nici o literă schimbată și fără nici o virgulă adăugată, ci numai așezat tipografic după ritmul său interior care ni-l vedește ca pe o capodoperă a poeziei noastre epice:

Având Radul-vodă o fată din trupul lui,

să fie fugit cu o slugă,
ieșind pre o fereastră
din curțile domnești din cetatea
Hârlăului.

Și s-au ascuns în codru.

Și au făcut Radul-vodă năvod de oameni
și au găsit-o în mijlocul codrului
la o fântână

ce se cheamă Fântâna Cerbului,
lângă podul de lut.

Deci pre slugă l-au omorât,
i-au tăiat capul,

iar pre dânsa au dat-o la călugărie,
de-au călugărit-o.

NICHITA STĂNESCU, Ion Neculce, în *Amintiri din prezent*, Editura Sport-Turism, București, 1985, p. 56–57, 59–61.